Prijs: 12 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

Oude romaansche kerk te Ukkel zooals zij in den Atlas van de Goederen van het St-Janshospitaal voorgesteld wordt.

17de jaar — 12, Oud Koornhuis, Brussel
Nrs 97-98 —

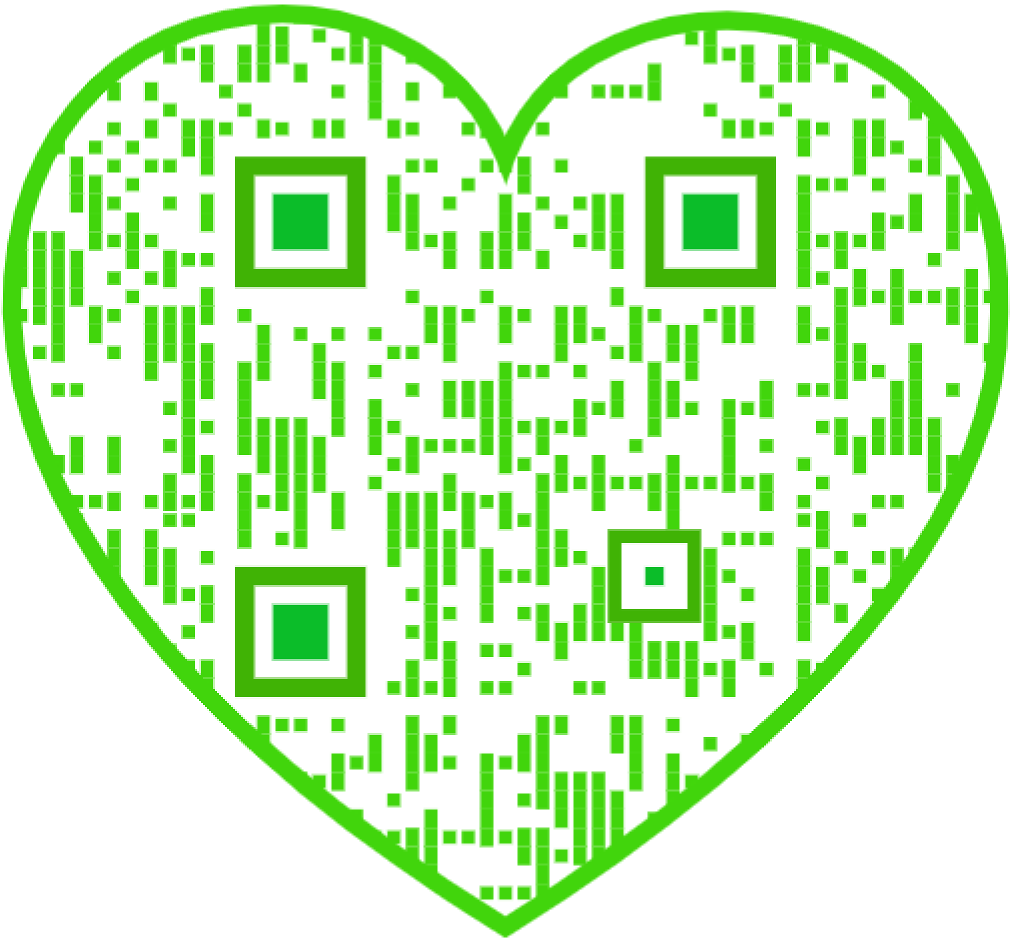

De Brabantsche Folklore

17de jaargang, n^{rs} 97 tot 102
September 1937 — Juli 1938

Drukkerij
CHARLES PEETERS
ZOUTLEEUW.

17de jaargang Nrs 97 — 102

BULLETIJN

VAN DEN DIENST VOOR GESCHIEDKUNDIGE EN FOLKLORISTISCHE OPZOEKINGEN IN BRABANT.

De Brabantsche Folklore

BRUSSEL
12, OUD KOORNHUIS

17e Jaargang - Nrs 97-98 Sept.-Nov. 1937

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Uit een 18e-eeuwsch Hollands reisverhaal. — Kort bericht over de St-Pieterskerk te Ukkel. — De vier Gilden van Vilvoorde. — Over de studie der plaatselijke geschiedenis en Folklore in de Provincie Antwerpen. — Op den Overslag. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging. — Onze uitstappen. — Necrologie.

Uit een 18e-eeuws Hollands reisverhaal.

Brabantse Gebruiken en Sagen.

(Dr Robert Foncke).

Onder de handschriften in 't bezit van de Universiteitsbibliotheek te Gent bevindt zich een bundeltje (1), thans met zwart leeren rug gebonden, waarop in gouden letters te lezen staat : « Reis naar Antwerpen, Mechelen, Leuven, Brussel, Gent. — H. S. 1714 ». Een paar aantekeningen op het titelblad verklappen dat het eertijds behoorde tot het gemeentelijk archief van Gent.

Het bestaat uit papieren blaadjes, waarvan de zestien eerste slechts 15,8 bij 10,5 cm. meten, de volgende daarentegen 16,6 bij 10,5. Alleen de bladzijden links zijn beschreven en doorlopend van 1 tot 85 gepagineerd ; daar echter twee pagina's verkeerdelijk met 19 werden gemerkt, omvat het manuscript eigenlijk 86 bladzijden.

Buiten twijfel hebben wij daarin met een kopij naar een voorschrift te doen : de duidelijkheid van tekst en schrift, alsmede het opduiken van enkele schrijffouten, gelijk men begaat bij het kopiëren, wijst het genoegzaam aan.

(1) Nummer G. 6405.

Het kan niet anders dan opvallen, dat het bundeltje een franse titel heeft meegekregen, die luidt : « Memoires abregez d'un Voyage, que j'ay fait par les Villes celebres d'Anvers, Malines, Louvain, Bruxelles et Gant avec les Sieurs Bosheiden et Brandhoffer, de le 24 Juillet jusques a 10 Aoust *1714* ». Immers deze franse vlag moet een hollandse lading dekken : gans het reisverhaal werd in het Nederlands opgesteld en zijn verkorte ondertitel vermeldt reeds « Reis na Antwerpen, Mechelen, Leuven, Brussel en Gent, A° 1714 ».

Ik wacht op de gunstige gelegenheid om dit manuscript met de nodige aantekeningen en verklaringen uit te geven ; want naar mijn mening verdient het dit ten volle, daar het op rake wijze inlicht omtrent de toestand van onze voorname vlaamse steden in de vroege jaren van de 18e eeuw en in de eerste plaats de oudheidkunde van onze gewesten van dienst zal zijn.

Hierbij onderstellen wij natuurlijk dat het schrift nog niet vroeger de aandacht wekte waarop het recht heeft. Of het voorheen al de belangstellenden nader is gebracht, konden wij tot nog toe — ook ondanks de welwillende hulp van vrienden — niet achterhalen, weshalve wij haast met zekerheid vermoeden dat het nog onuitgegeven bleef.

Het wellicht opzettelijk onderdrukken van de naam van de auteur maakt vanzelfsprekend onze opzoekingen niet gemakkelijker, integendeel ! De familienamen Bosheiden en Brandhoffer, die in de franse titel zijn ingelast, kunnen misschien bijdragen om te laten vaststellen aan wie wij eigenlijk het reisverhaal hebben te danken. Intussen verkeren wij nog steeds in de onmogelijkheid hem bij name te noemen en ontwaren geen de minste aanduiding die ons op zijn spoor schijnt te willen voeren. Uitsluitend tot een paar vermoedens omtrent zijn persoon geeft zijn tekst aanleiding. Dan durven wij hem houden voor een ontwikkeld man, ogenschijnlijk uit Leiden, waarheen hij op 't einde van zijn reis in Vlaanderen weer de schuit neemt... een overtuigd protestant, die daarom nogal vreemd tegenover de gebruiken van kerk en geloof in onze katholieke gewesten staat... doch verder begaafd met een duidelijk opvangend oor en een scherp oog voor wat hij hoorde

en zag in de bezochte steden. Van de politieke geschiedenis, ook van 't verleden, blijkt hij treffelijk op de hoogte en anderzijds mag men beweren dat hij reisde om te leren en zijn kennis te vergroten. De voornaamste merkwaardigheden hier te lande heeft hij ongetwijfeld opgezocht, soms nogal vluchtig ; in zijn bewondering lijkt hij alles behalve overmatig, veeleer geeft hij blijk van een nuchtere, kalme geest. Het meest van al zien wij hem belang stellen in boeken, bibliotheken en drukkerijen en op grond hiervan zouden wij wel geneigd wezen, hem te vereenzelvigen met een of ander geleerd professor aan de beroemde universiteit te Leiden, die althans evenveel aandacht over had als voor de kunstschatten in onze kerken en raadshuizen voor wat het volk deed, beweerde, geloofde en vertelde.

Ook wanneer zijn tocht hem voerde over brabantse bodem tekende hij, soms zeer bondig en soms met meer uitvoerigheid, aan wat hem trof in het gedoe van de mensen en hem verraste in hun mededelingen. Enkele gebruiken van de toenmalige Brabanders heeft hij aldus te boek gebracht en van een paar algemeen gangbare sagen in hun midden heeft hij een korte weergalm vastgelegd. Wij menen daarom dat de lezer zijn aandacht niet zal onthouden aan onderstaande inlichtingen uit zijn reisjoernaal.

Gebruiken.

Van Delft afgevaren, via Delfshaven, Rotterdam en Dordrecht, lei onze reiziger de 26 Juli 1714 te Antwerpen aan om 4 ure 's namiddags. Vijf dagen verbleef hij in de Scheldestad, om de 31^e^ naar Mechelen te rijden. Daar steeg hij 's anderendaags, op Woensdag, 1 Oogst, in de postkoets naar Brussel, die hem langs Zemst, Eppegem « en andere fraaje dorpen en hooven na Vilvoorden, 't geen een oud casteel heeft », bracht. Op zijn rechterkant ontwaarde hij nog « d'Abdije van Grimbergen... die seer groot en schoon is en op een hoogte legt ». Hij bleef in de wagen tot aan Drie Fonteinen, waar tegenover hij het dorp Machelen zag liggen, dat hij verkeerdelijk tot Mechelen verdoopt.

Drie Fonteinen heet zo, leert hij tussen haakjes, omdat er drie fonteinen uit een schone blauwstenen pilaar springen, waarvan het water uitnemend helder en lekker is. Te dier plaatse bevond zich een sluis in de vaart en daar lagen de bargies op Brussel. Hij wachtte drie uren op een dergelijke boot, die eerst om 7 ure van wal stak en hem een uur later te Brussel afzette. Men vaardde langs « Driegaten » en « Lake » en hij kreeg ondertussen gelegenheid het landschap te bewonderen : verrukkelijk moet hij het hebben geacht, want hij heet het « uitneemend schoon » en schrijft tot besluit dat men « hier het schoonste gesigt van de wereld » heeft.

Te Brussel zocht hij onderkomen in het gasthof « De Spiegel » in de Bergstraat.

Maar pas was de stad in opschudding gebracht door het ongeluk met de toren van Sint-Nikolaaskerk, die drie dagen vroeger — de 29 Juli, om half tien 's avonds — plots instortte. Op weg naar zijn logement had hij de vreselijke puinhoop reeds kunnen aanschouwen ; 's anderendaags liep hij er terug naar kijken en nu wist hij te berichten, dat de vallende toren behalve een deel van de kerk ongeveer zestien huizen had neergeslagen. Aan mensen scheen men er niet meer dan vier of vijf te vermissen, daar de meesten tijdig het gevaar hadden ingezien en hun woningen ontruimd, als zich enkele uren te voren een barst in de toren vertoonde. « Het was deerlijk om aan te sien » jammert hij ; « daar was toen nog niemand der dooden onder de puinen vandaan gehaald, dewijl de berg seer hoog was ; men was besig met de rest van den tooren af te breeken en het puin weg te voeren ; de klokken waaren alle geborsten behalven een die nog ongeschonden was ».

Op zoek naar de merkwaardigheden van de steden, die hij bereisde, ging hij de voornaamste burgerlijke gebouwen bezichtigen, maar niet minder trouw kerken en kapellen en kloosters ; zo bracht hij anderhalve dag te Brussel door en even lang te Leuven, waarheen hij de 3ᵉ Oogst per koets vertrok om te 8 ure in de morgen van de 5ᵉ Oogst weer naar Brussel af te reizen en dan voort naar Aalst en Gent.

Aldus kreeg hij voldoende gelegenheid om de katholieke eredienst en zijn geestelijkheid gade te slaan. Herhaaldelijk kon hij zielmissen bijwonen, te Brussel in Sinter Goedele en in de Augustijnerkerk, waar ze vergezeld ging van een broodbedeling aan de armen, « 't geen bij testament van den overleedene jaarlijks... op den dag van sijn sterven gemaakt was ». Ook in de kerk van de Begijnen, waar de weduwe en de kinderen van de afgestorvene in diepe rouw aanwezig waren ; na de mis zegende een priester alle omstaanders met de wijkwast of kwispel, zodat onze schrijver « mede wat van bijstaan kreeg ». Eindelijk nog te Leuven in Sint-Pieters.

Hij was op zijn tijd ook van blijdere tonelen ooggetuige. Bij de Kapucijnen te Brussel vierde men het feest van Portiuncula (1) en « de gandsche kerk was met groente bestroojd ». Te Leuven woonde hij bij de Dominikanen het feest van hun patroon bij en zag de processie voorbijgaan : « Vooraan ging een Priester met een standaard, daar Dominicus eenige mirakelen doende op stond ; toen volgden een goed getal Paapen (2), twee aan twee al singende ; daarop weder diergelijk een standaard ; daarna eenige lieden met swarte mantels, stokken dragende, daar een silvere Dominicus opstond ; verders eenige Paapen en andere Heeren, brandende waskaarsen dragende ; daarop volgde een Paap, die de Hostie in 't Sacramentshuiske onder een verhemelte droeg, waarvoor alle de omstaanders nedervielen ; en dewijl wij bleeven staan, hadden wij een vervloekt gesigt van alle de Papen op ons. Daaraan volgden eenige die hellebaarden droegen ».

Eigenaardigheden onder de geestelijkheid ontgingen hem niet : dat de kloosterlingen van de Miniemen te Brussel zich uitsluitend voeden met vis, moeskruiden en olie en geen vlees, boter en eieren eten ; dat de begijnen als ze zich naar de kerk begeven, lange witte sluiers dragen ; dat ieder kapel in Sinter Goedele haar bizondere kanunnik heeft, « die elk tot een teeken een bont vel over haar armen hebben hangen ».

---

(1) Gab. Celis : Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land (Gent, 1923), blz. 234.

(2) Priesters (Het woord *paap* had oudtijds de ongunstige betekenis van thans niet).

Niet minder trof hem de innige vroomheid van de bevolking ! Hij zag in de brusselse hoofdkerk vele mannen en vrouwen geknield liggen bij de biechstoelen en te Leuven in Sinte Pieters vóór een koperen torentje, met beeldjes versierd, achter het hoogaltaar, waarin zich het Venerabile bevond. In deze zelfde kerk stond ook een Christusbeeld met talrijke ex-voto's omhangen.

Diepe godsvrucht weerspiegelde zich tevens in de verering van heiligen en hun relikwieën. Voor Sinter Goedele stipt hij het voorhandenzijn aan van relikwieën « van Sint Sebastiaan, van Carolus Borromaeus, van Liborius en Quintinus, patroonen tegen de steen en graveel », welke toevoeging klaarblijkelijk alleen op het laatste paar moet slaan, daar zowel St. Sebastianus als Karolus Boromeus schutheiligen tegen de pest zijn (1). Te Leuven bij de stadspoort naar Brussel verheft zich een kapel, waar men relikwieën vereert van de H. Alexius, « patroon der reisigers op den weg » en in de kerk van de Franciskanen liggen de relikwieën van de martelaars van Gorkum, die men evenwel thans in de Sint-Nikolaaskerk te Brussel aanbidt (2).

Op een ander gebied verwerven een paar van zijn aantekeningen gedurende 's schrijvers omreis in Brabant uitgesproken belang, bv. waar hij binnen Brussel vrijplaatsen aanstipt, d. w. z. oorden waar men wie zich had plichtig gemaakt aan vergrijpen, toch niet in hechtenis nemen mocht. Zijn handschrift noemt aldus het brussels Park en omgeving, alsmede « een huis vlak over Coberg (3) ('t geen een clooster van Reguliere Canoniken is) daar een uitstek of balcon aan is op twee gecoleurde marmere pilaaren rustende, waaronder iemand een manslag begaan hebbende, vlugten kan sonder daar vandaan te moogen gehaald worden, evenals in kerken en kloosters ».

Naar de hoge wereld verplaatst de schrijver ons wanneer wij met hem het voormalig Arsenaal van Brussel mogen doorlopen en het zwaard bekijken, « daar Keiser Carel

(1) Gab. Celis : op. cit., blz. 107, 294, 125, 208, 234.

(2) Celis : op. cit., blz. 218.

(3) d. i. Koudenberg.

de Ridders van 't gulde Vlies mee plag te slaan ». Hij werd er zo waar zelf in de ridderstand verheven, op snaakse wijze, door de juffrouw die de bezoekers rondleidde ; want ze sloeg hem « met het swaard op de nek, het voorhoofd en beide de schouders en gebruikte deese woorden : in de naam van God en de Keiser slaa ik u met dit swaard ten teeken dat gij galant sult leeven en uw vaderland en alle Juffrouwen tegens geweld beschermen ».

Te zien kreeg hij in hetzelfde gebouw « een musquet van een Kooning van Hungarie, daar de Aardshertogin Isabella op een dorp de Papagaaj mede geschooten heeft » en herinnert aldus aan het volks genoegen aan wip- en gaaischieten, waaraan onze prinsen en vorsten ter gelegenheid van plechtige feesten of van kermis niet zelden mede-deden.

Als we horen dat in de kloosterbibliotheek van de brusselse Jezuïeten Cats' Houwelijk en Ovidii Amores onder de « prohibiti », bij de verboden boeken, staan, herinneren wij ons dat, ook gedurende het diep verval van de literaire kunst en intellektuële ontwikkeling hier te lande in de 17^e^ en de 18^e^ eeuw, de dichter Jacob Cats (1577-1660) toch populair bleef en mogen vermoeden dat het « Houwelijck » (1625) — een van zijn hoofdwerken — ook bij menig Brabander van die tijd thuis kon worden gevonden.

Het dagelijks leven van de gewone volksklasse moet echter aan onze noord-nederlandse reiziger eer vlak zijn voorgekomen. Schaars zijn de trekjes die hij daarin belicht. Alleen trof het hem dat men hier soms de ossen achter de wagen spande ! Althans bij Koudenberg zag hij « een wagen een straat, die van de stijlte na beneden liep, inrijden, waaragter 4 ossen gespannen waaren om de wagen op te houden, opdat se niet te snel na beneden soude rollen ». Langs de steenweg naar Gent, te Ascherheide — of Assche-ter-Heide — viel hem op dat er « veel hop wascht aan stokken als de wijngaard, behalven dat de stokken langer sijn ».

Vergeten wij daarbij niet dat hij reeds even ten zuiden van Drie Fonteinen, langs de vaart, passeerde voorbij « twee seer schoone herbergen, fraaj met Engelse glaasen nieuw gebouwd van een Brouwer te Brussel ». Hieruit

horen wij immers dat toen al de brouwers de gewoonte in stand hielden drankhuizen aan te kopen en te bouwen, zelfs buiten de eigen woonplaats, voor de afzet van hun produkten.

En dat ene van deze herbergen « word genaamd *de 7 sneetjes,* omdat er 7 dochters zijn », is een vermelding in het reisdagboek, die een greepje doet in de brabantse volkstaal en brieven van ouderdom verleent aan deze nu nog immer geldende zegswijze en aan de vettige scherts, welke daarin of in gelijkaardige uitdrukkingen naar voren treedt.

Sagen.

Niet dikwels laten reisverhalen van toen en van vroeger toe een zo levendige belangstelling in de sagen van het volk na te wijzen als met deze « Memoires » kan gedaan worden.

Onze schrijver schonk immers zijn aandacht, als hij het Hof te Brussel bezoekt, de voormalige woning van de aartshertogen Albert en Isabella, aan « een stuk geschut, 't geen uit een vijandelijk schip, dat in de lucht vloog, met een jong meisje quam vallen op een Spaans Admiraalschip en de Aardshertogin Isab. daar tot een gedagtenis heeft doen stellen en het meisje heeft laaten opvoeden en onderhouden, 't geen uit een inscriptie daarbij te leesen is ».

Hierin verneemt men, al is het zonder veel details, de sage weer van het kind op het kanon, die A. De Cock en Is. Teirlinck niet onvermeld lieten in hun « Brabantsch Sagenboek » (1) ; zij halen het opschrift aan dat op een marmeren tafel in 't Latijn bij het bedoeld kanon stond geplaatst. Zij vragen te vergeefs wat met het stuk geschut in later jaren kan gebeurd zijn, waarvan men wel beweerde dat het bij de beschieting van de stad Brussel in 1695 door de Fransen verdween. Deze bewering echter doet onze Noord-Nederlandse schrijver te niet, vermits hij het kanon nog twintig jaar nadien op zijn plaats heeft zien liggen.

(1) A. De Cock & Is. Teirlinck : Brabantsch sagenboek (Gent, 1910-12). — Deel III, blz. 92.

Hij kuierde ook rond in « de Sablon » of « de kerk van O. L. Vr. op het sand » — « aan de Peerdemarkt, die ook de Savel genaamd word, waarvan de kerk misschien haar naam heeft ». Hij zag er een paar graftomben, doch verder niets merkwaardigs, behalve « een schip, daar een L. Vr. beeld instond, dat bij onweder op het sand geworpen was ».

Hier dan vernemen wij een bondig echo van de legende van Beatrix Soetkens, die in 1348 een mirakuleus beeldje van de goddelijke Maagd uit de hoofdkerk van Antwerpen naar Brussel overvoerde, gelijk men in het bovengenoemde werk van De Cock & Teirlinck met vele bizonderheden lezen kan (1).

Onder de talrijke fonteinen in oud Brussel merkte hij — en 't kon bezwaarlijk anders ! — Manneken-Pis op : « in de stad sagen wij op de hoek van een straat een klein mannetje op een colom staan pissen ». Nadat hij hem nog « het waarteeken van de stad » heeft geheten, doet hij er echter het zwijgen toe, zonder een van de vertellingen aan te roeren die het volk geweven had omheen de Juliaansborre, in 1452 op de hoek van de Stoof- en de Eikstraat opgericht en versierd met een beeldje in steen, dat in 1648 door Duquesnoy in brons is gegoten (2).

Een weinig uitvoeriger meent hij te moeten gewag maken van de kunstige tapijten en de schone schilderijen die op het stadhuis te Brussel tegen de zolderingen of vóór de schoorstenen prijkten. Eén vooral trof hem, want het stelde voor hoe « een Soontje van een Hert. van Braband met de wieg tussen twee boomen opgetrokken wierd, om aan 't leger vertoond te werden, dewijl de Vader eenige dagen te vooren gebleeven was in een slag tegen de Prins van Grimbergen ».

Aldus vat hij samen wat de overlevering vertelt van Godfried III, in de wieg, alias Godevaart de Kloekmoedige, de zoon van hertog Godevaart met de Baard, die in 1143 overleed, toen zijn oorlog tegen het huis van Grimbergen

(1) De Cock & Teirlinck : op. cit., deel II, blz. 79.

(2) De Cock & Teirlinck : op. cit., deel III, blz. 109 vlgg.

— reeds zeventien jaar had hij hem gevoerd — nog onbeslist was. Men beweert dat zijn aanhangers onder de brabantse edellieden, om gedurende de slag bij Ransbeek de moed van hun soldeniers aan te wakkeren, zijn opvolger, die slechts één jaar oud was, in een wieg aan een boom hingen. Kronijkschrijvers — gelijk L. Van Haecht — en dichters — gelijk Hennen van Merchtenen, Boendale... en in onze tijd nog Pol de Mont (1) — hebben deze sage vermeld en bezongen (2).

Te Leuven verheft zich een Caesarskasteel, waarvan het volk beweert dat Julius Caesar gedurende zijn verblijf in onze gewesten het deed oprichten ofwel aanneemt dat het zijn naam ontving doordat keizer Karel V er vaak verwijlde (3).

Ook dat kasteel bezichtigde onze Nederlander en het heet bij hem zeer deftig « 't Castrum Caesaris ». Hem ook werd medegedeeld dat « daar Keiser Carel en sijne susters opgevoed is » en anderzijds, reeds in de postkoets door een monnik die onder zijn medereizigers zat, dat het « van J. Caesar geboud » is ; hij zag in elk geval dat het zeer oud en vervallen was, « gelijk ook de mauren van de Stad, die over seer groote hoogtens en bergen, hooger als die daar 't kasteel op legt, geboud sijn ».

Zijn toer door de brabantse Dijlestad vangt hij aan met een bezoek aan de hoofdkerk van Sinte Pieters. Onder meer wees men hem en zijn gezelschap aldaar een kruisbeeld aan op een altaar nevens de deur van het koor ; enige kandelaars en ander gereedschap in zilver stonden er naast. Hieromtrent vernam hij nu : « voor eenige jaren is er een dief geweest die dat silver wilde steelen, maar Christus greep hem bij den arm en hield hem soo lang vast tot er menschen quaamen die hem vingen ».

Aldra herkent men hierin de sage van de bruine Christus te Leuven, die een van zijn handen van het kruisbeeld heeft losgemaakt om de stoutmoedigste van de ro-

(1) Cf. zijn ballade « De Hertog in de wieg ».

(2) De Cock & Teirlinck : op. cit., deel III, blz. 58 vlgg.

(3) De Cock & Teirlinck : op. cit., deel III, blz. 103.

vers, in de kerk geslopen ten einde zijn gouden en zilveren sieraden te stelen, een ganse nacht bij de haren vast te houden (1).

Nog een tweede Ons-Here-legende te Leuven leerde hij kennen : die van het groeiende kruisbeeld in een kapel van de Sint-Quintijnskerk, waarvan men gelooft dat het natuurlijkerwijs uit een in de grond gevonden steen is gegroeid en nog ieder jaar wast (2). Bevond het zich eertijds niet in de kerk zelf, doch in een kapel dicht er bij ? In het reisverhaal lezen wij immers : « Omtrent de kerk (van St. Quintin) was een Capelletje daar een Christusbeeld in stond aan 't kruis, dat men seide uit een steen gewassen te sijn ; daar waaren veel wassen beenen, armen etc aan geofferd ».

Eindelijk, wanneer hij de rug aan Brabant wendde en in de diligencie op Gent had plaats genomen, om over Zellik en Asch en Aalst de stad van Leie en Schelde te bereiken, passeerde hij « niet verr van Brussel een herberg, daar op een bord boven de deur stond : « dit is in den ouden Karel, houd de lantaarn, ik moet seiken ». Dadelijk worden wij hier herinnerd aan de zeer bekende sage van keizer Karel en de boer van St. Agatha-Berchem, die men in het jaar 1540 laat ontstaan (3). Volledig verhaalt onze schrijver ze niet, maar haar eerste helft geeft hij althans in overeenstemming met de gebruikelijke lezing weer : « Men seide ons dat Keiser Karel op de jagt sijnde en van sijn volk afgeraakt, een boer genoomen had om hem te geleiden, vermits het donker was. Deese boer niet weetende wie hij was, vroeg hem onder weg na sijn naam, 't geen hij hem seide ; verder koomende en wel voor dit huis, moest de boer sijn water maaken en seide : Carel, houd de lantaarn etc. ».

Uit het bovenstaande zal men wel willen afleiden dat onze nederlandse bezoeker zijn oor niet minachtend gesloten hield voor de verhalen van het brabants volk waarmee hij nader kennis kwam maken, er integendeel

(1) De Cock & Teirlinck : op. cit., deel II, blz. 15.
(2) De Cock & Teirlinck : op. cit., deel II, blz. 17.
(3) De Cock & Teirlinck : op. cit., deel III, blz. 74.

met grage aandacht naar luisterde. Sagen of legenden, die ons nog onbekend bleven, heeft hij stelig niet opgetekend in zijn joernaal, maar toch bezit het de verdienste dat het de literatuur over onze volkse vertelselschat helpt verrijken ; daarover kunnen wij ons slechts verheugen, daar zij herhaaldelijk tot nu toe eer magertjes uitviel.

Zijn handschrift is het alleszins waard, dat wij het dankbaar openslaan : zijn inhoud verruimt immers onze kennis van het leven in onze gewesten in de eerste jaren van de 18e eeuw en schenkt voordeel aan de beoefenaars van onze oudheidkunde enerzijds, gelijk wij ter inleiding zeiden, en anderzijds aan de belangstellenden in onze folklore, gelijk wij in de voorafgaande bladzijden menen te bewijzen.

Kort bericht over de St-Pieterskerk te Ukkel.

De oude romaansche Kerk. — De hedendaagsche Kerk.

H. Crokaert.

I. — De oude romaansche Kerk.

Indien het waar is dat de twee groote wegen die het gebied van Ukkel doortrekken — de eene was in het verleden de weg van Brussel naar Trier — op zekere plaatsen langs bevoordeeligde akkers, moet er nochtans vastgesteld worden dat de tastbare bewijzen van den bloei van het dorp Ukkel zeldzaam zijn, bijna niet bestaan.

Een van die bewijzen waarmede wij ons nu gaan bezighouden, omdat wij meenen dat het oogenblik daarvoor geschikt schijnt, is zijn eigenaardige kerk met zwaren toren dien de bewoners van Ukkel zoo goed kennen.

Te midden van al de kerken van het einde der XVIIIe eeuw, die door menige critische studies uit vergetel- en onverschilligheid opgehaald werden, kan men met moeite een aantrekkelijker en harmonischer geheel uitdenken. In het centrum van het dorp gelegen, niet overdreven groot, werd ze op korten tijd opgetrokken en hierdoor behoudt ze eene merkwaardige homogeniteit in haar algemeenen bouw.

We weten slechts weinig over de gebouwen die de hedendaagsche kerk van Ukkel voorafgingen en waarvan geen spoor overblijft. Zonder even schoon te zijn en zonder de grootte van andere beter gekende kerken in de omgeving te bereiken, was het oude heiligdom van Ukkel, met titel « St-Pieter in de Boeien » niet minder belangwekkend. Het

behoorde tot dat soort gebouwen die meer door de weelde van hun verleden dan door de pracht van hun bouwtrant de bewondering van het volk verwekten.

De hedendaagsche kerk staat waarschijnlijk, zooals vele andere kerkelijke gebouwen, op de plaats van het oud romaansche heiligdom. De overlevering leert ons dat de eerste kerk van Ukkel door den paus Leo III in de jaren 800 ingewijd werd onder den titel van St-Pieter in de Boeien. De nevelachtige legende omsluiert dit heldentijdperk en indien men geloof hechten mag aan sommige schrijvers zou de inwijding Karel den Groote en Gerboldus, bisschop van Luik, voor getuigen gehad hebben (1).

Oude zegel van de gemeente Ukkel die St-Pieter, patroon van de parochie voorstelt.

Het geschiedkundig tijdperk voor de parochie Ukkel treedt in met het begin der XIIe eeuw. De H. Odon, bisschop van Kamerijk, stond het beschermheerschap van de kerk van Ukkel aan den Abt van Affligem af in 1105. « Dit beschermheerschap ging 12 jaar later over tot de abdij van Vorst, zoodat de benoeming van den pastoor van Ukkel tot de Abdis van Vorst behoorde » onder goedkeuring van den bisschop (2).

(1) De fries van de raadzaal van 't gemeentehuis te Ukkel herinnert deze merkwaardige gebeurtenis.

(2) Ukkel. *De Oude Kerk,* in « Uccle au temps jadis ». Eene studie door X. De Buc, oud Burgemeester der gemeente.

De eerste kerk van Ukkel, die de plaats van het vorige heiligdom innam, dagteekent van het begin der XIIIe eeuw. Het was een romaansch gebouw dat, als gedenkteeken van de inwijding van de eerste kapel door Leo III, de tiara met drievoudige kroon droeg, die wij nu nog in het wapen van de hedendaagsche kerk zien.

De romaansche stijl vestigt zich in onze provincies na den inval der Noormannen en tot in de XIIe eeuw. In Brabant, nochtans, niet voor de XIe eeuw. Er dient ook opgemerkt te worden, indien de romaansche stijl zich een eeuw later voordeed in die streken, hij tot in het begin der XIIIe eeuw behouden werd en op het platte land tot in de eerste jaren van de volgende eeuw. Vanaf het begin van de XIIIe eeuw verschijnt de spitsboog die aan den bouwtrant een nieuw karakter geeft. Met voorzichtigheid ingevoerd plaatst hij zich naast de meest voorkomende vormen van den romaanschen stijl om logisch en zonder schok in den overgangsstijl, gewoonlijk romaansch-spitsboogvormig genoemd, uit te loopen.

De eerste kerk te Ukkel dagteekent uit die periode alhoewel zij slechts de romaansche elementen behield zonder eenig andere aanbrengst. Dit voortbestaan van den romaanschen bouwtrant wordt uitgelegd door de late economische en artistieke ontwikkeling van de dorpen (3).

De zeldzame graphische documenten betreffende de oude romaansche kerk van Ukkel laten ons toe een meening te steunen omtrent haar belangrijkheid in de ontwikkeling van de Brabantsche bouwkunst.

Wij bezitten twee documenten. Het eerste — het belangrijkste van die twee — is een eenvoudige schets perspectivisch geteekend, getrokken uit den « geïllustreerden Atlas der Goederen van het St-Jans Hospitaal » (4) ; het

---

(3) In 't begin der XIII^{de} eeuw verschenen te Brussel het koor en de kruisbeuk van de Kapellekerk, waarvan de eerste steen door Godeverd I werd gelegd en opgebouwd in romaansch-ogivale stijl. In het jaar 1226 was de koornis van de Ste Gudulakerk in oprichting.

(4) Archief van 't Sint-Jans Hospitaal, n^{r} 95. Kaarten en plannen. Dit document werd beschreven door Abt M. Thibaut de Maisières in de « *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles* » Bundel XXXVII. Men zie daarover zijne studie « *Les Eglises brabançonnes à tour centrale* », blz. 165, enz.

tweede is een penteekening, met kinderlijk uitzicht, opgenomen in de Parochiale Registers van de gemeente Ukkel (5).

Deze beide documenten hebben de merkwaardige verdienste mekaar aan te vullen. Indien het moeilijk en gewaagd is de kenschetsende trekken van een gebouw nauwkeurig vast te stellen als men een eenvoudige schets tot grond neemt, schets, waarin de kunstenaar meestal vrijen teugel laat aan fantasie en verbeelding, wordt het nochtans mogelijk nuttig werk te verrichten, zoodra die studie kan gegrond worden op verschillende maar in alle punten samenloopende bronnen.

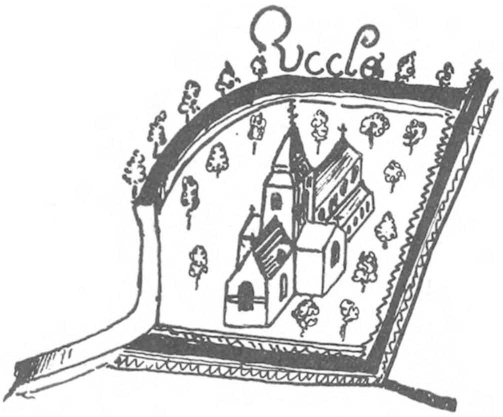

Oude romaansche kerk te Ukkel zooals zij in den Atlas van de Goederen van het St-Janshospitaal voorgesteld wordt.

Bij nader onderzoek dezer archivalia komt het onbetwistbaar voor dat de oude kerk van Ukkel een gebouw met middentoren was. Deze onverwachte schikking laat ons toe ze ongeveer te dateeren. In het begin der XIII[e] eeuw oefent de Rhijnlandsche school haar invloed steeds op den romaanschen en romaansch-spitsboogvormigen stijl uit. Maar de invloed van de fransche bouwmeesters laat zich reeds in Brabant merken. Het Vlaamsche land door wordt

(5) Men zie daarover « *Uccle au temps jadis. Recueil historique et folklorique* » uitgegeven door Uccle - Centre d'Art, 1925. Eene studie van A. Nissens : « *Le village d'Uccle* », blz. 20.

de toren die eertijds aan den ingang van het gebouw stond in de kruisbeuk geplaatst. Zich steunende op de werken van den H. Abt Lemaire (6) moet deze nieuwe schikking beschouwd worden als het bewijs van den skaldischen invloed.

Op sociaal en politiek gebied dient er opgemerkt te worden dat de Brabantsche steden in dit tijdperk hun inrichting volledigen. Door zich van Ukkel los te maken, bevestigt Brussel zijn zelfbestuur. De regeering van Hendrik I, hertog van Brabant (1190-1235) is voor het hertogdom een tijdperk van grooten voorspoed. De politieke macht en de economische uitbreiding van de groote steden hadden niet alleenlijk voor gevolg de verfraaiïng dier steden door het optrekken van gebouwen als de St-Goedelekerk en de Kapellekerk maar ook de uitbreiding op het platte land van een niet zoo weelderigen bouwtrant, toegepast op gebouwen van minderen rang alhoewel van uitstekenden trant en stijl.

De H. Abt Thibaut de Maisières schrijft dat het gewoonlijk geen werken zijn van dorpsbouwmeesters maar van waardevolle kunstenaars die soms hun naam graveerden in de steenen van het gebouw zooals dit het geval is voor de nabijgelegen kerk van Droogenbosch (7). Dit soort dorpskerken met middentoren vindt men in een nauwkeurig begrensde streek. Alleen de kerk van Oud-Heverlee staat buiten de grenzen van het Bisdom Kamerijk.

De meeste kerken bestaan nog in hun ouden vorm ; andere, zooals die van Ukkel, werden herbouwd of veranderd (8).

Al deze kerken dagteekenen zeker niet uit ditzelfde tijdvak maar er blijft een feit, allen hebben hetzelfde kenteeken, den zwaren vierkanten toren die uit het midden van

---

(6) R. Lemaire « *Les Origines du style gothique en Brabant* ». Brussel. Vromant, blz. 66. Eerste deel : De Romaansche Bouwkunst.

(7) Abt Thibaut de Maisières. Op. cit., blz. 165.

(8) Met betrekking tot de kerken met middentoren zie daarover ook het boek van C. Leurs « *Les Origines du style gothique en Brabant* », II[de] deel. Brussel, Vromant.

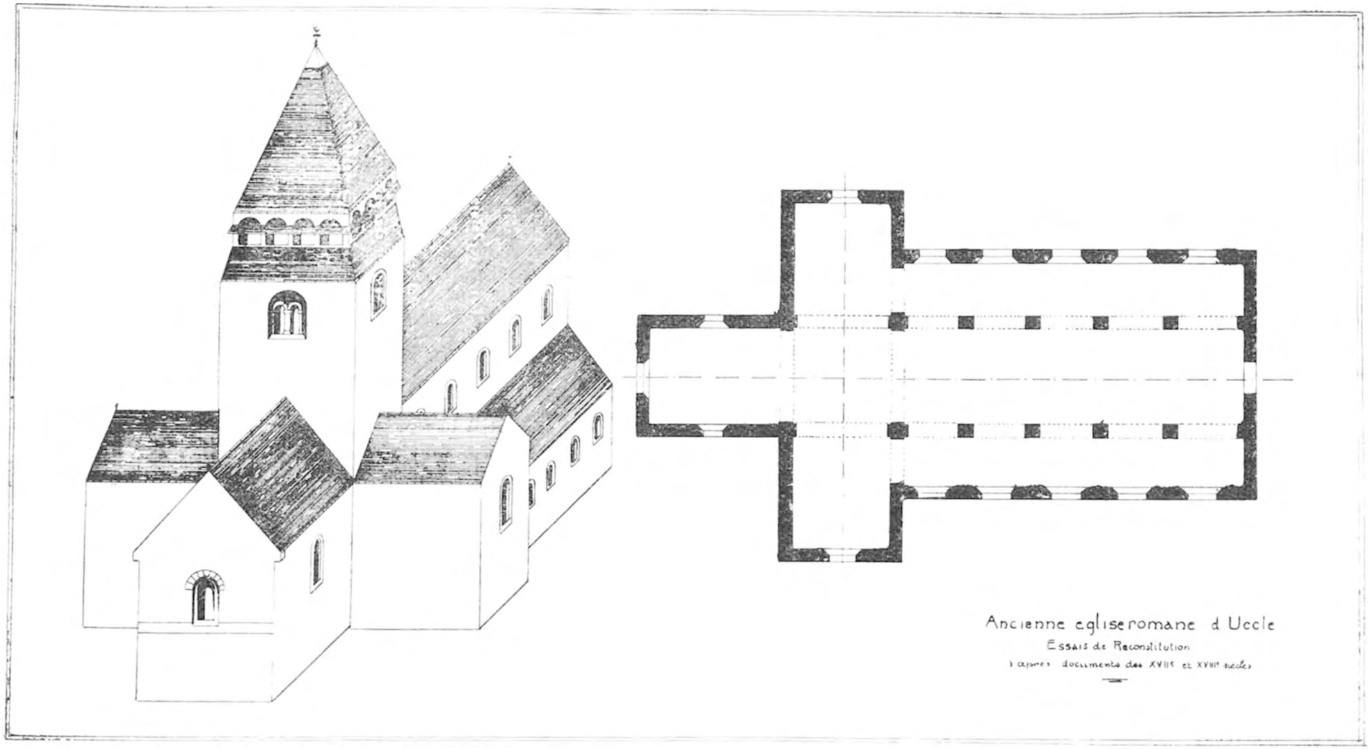

Perspectief en plan van de oude romaansche kerk te Ukkel

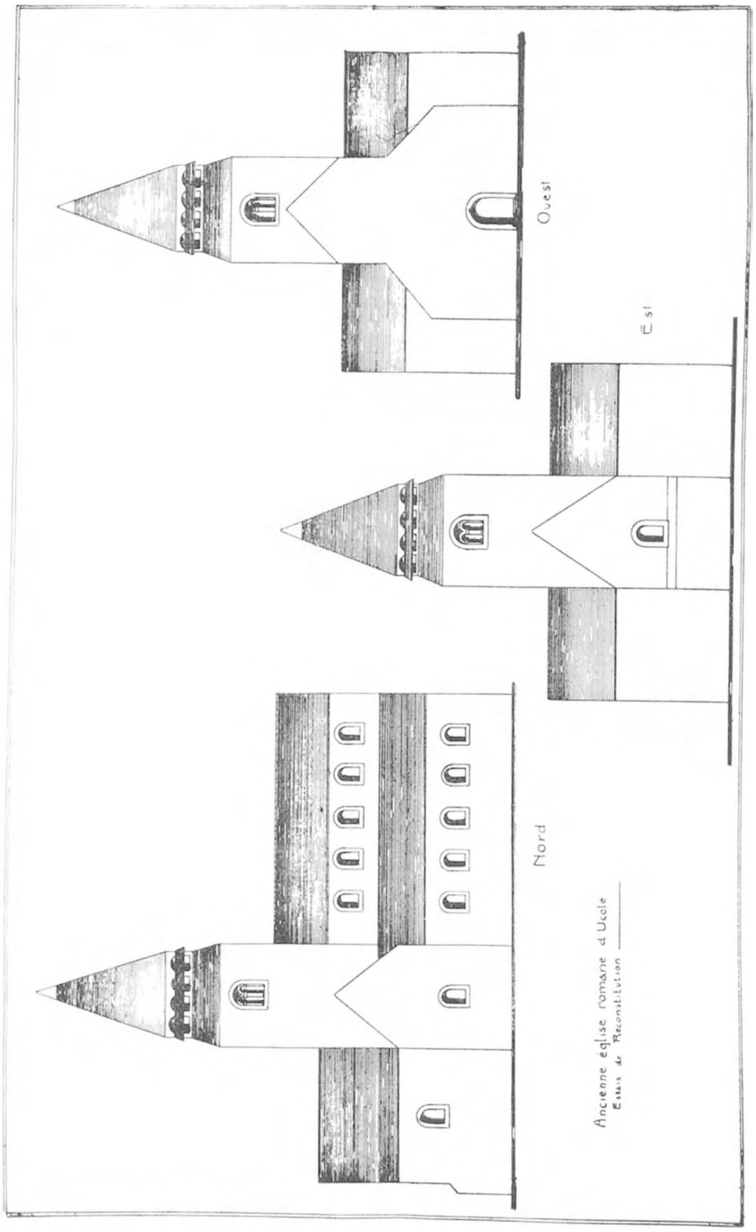

Gevels van de oude romaansche kerk te Ukkel.

het gebouw, in de kruisbeuk, oprijst. Zij staan bijna alle binnen de grenzen van het hertogdom Brabant, ten Westen van het godsdienstig bisdom van Kamerijk. De oude kerk van Ukkel moet dus in dezen gebouwengroep begrepen worden, vormende een bijzondere reeks in tegenstelling met de gewone dorpskerken, vooral buiten het bisdom Kamerijk gevestigd.

De oude kerk van Ukkel bevat, in haar geheel, geen enkel van die jammerlijke verscheidenheden in den stijl die de algemeene orde breken en bij het eerste zicht stoornis teweegbrengen. Volgens de schets in den « geïllustreerden Goederen Atlas van het St-Jans Hospitaal » is het plan van de oude romaansche kerk van Ukkel basiliekvormig. Het is regelmatig, in den vorm van een Latijnsch kruis. Reeds op het einde van de romaansche periode toegepast, wordt het en blijft het bij voorkeur het plan van de kristelijke kerken.

Indien we dit plan met het eenvoudig basiliekvormig plan vergelijken, vooral in de mode gedurende het voorgaande tijdvak, merken wij de belangrijke verandering op die er aan toegebracht werd. De toren, eerst in den aanbouw geplaatst aan het hoofd van het gebouw, verheft zich nu aan de scheiding tusschen koor en kruisbeuk op.

De kerk bevatte een verhoogde middenbeuk, met twee zijbeuken. Deze laatste werden door een rij van vijf boogvormige vensters verlicht, terwijl een andere reeks van vijf vensters, in denzelfden stijl, de middenbeuk, langs de bovenzijden verlichtten.

Naar de vastgestelde traditie werd dit klassiek plan, in den vorm van een kruis, door de kruisbeuk volledigd die boven de muren van de zijbeuken, uitsprong tusschen koor en beuken. Een oppervlakkige blik laat toe ons de schikking der grondmuren van den toren voor te stellen ; deze laatste hadden vier vierkantige pilaren, door bogen verbonden en de kruisbeuk beperkend.

Wat het koor betreft, zijn de documenten waarover we beschikken uitdrukkelijk genoeg ; het had den vorm van een nauwkeurigen rechthoek. Integendeel kunnen we ons niet inbeelden met behulp van de twee figuren wat de buitenversiering was.

Het binnenwerk moest tevens eenvoudig en harmonisch zijn ; het mocht slechts een volledige eenheid en volmaakte regelmatigheid vertoonen, dank zij een rij pilaren of kolommen die langs beide kanten de zijbeuken van den middenbeuk scheidden.

De oude romaansche kerk van Ukkel was dus naar een homogeen en klassiek plan gebouwd. De buitenzijde van het gebouw, landelijk en armoedig in haar uitzicht, levert niet de minste belangrijke opmerking op. Er moet nochtans een uitzondering gemaakt worden voor haar middentoren, die, door meer dan eene bijzonderheid van onze aandacht verdient te vestigen.

Het ware overbodig te herhalen hoe groot de Rhijnlandsche invloed in onze provincies gedurende het romaansch tijdperk was. Deze invloed drukt zich uit in onze Brabantsche kerken van de XIe en XIIe eeuw door hun versterkten toren aan het hoofd van den middenbeuk. In tegenstelling met deze vastgestelde traditie hebben wij hier een middentoren met een venster langs elke de vier zijden. Deze vensters zijn meer belangwekkend in hun bouw dan die van de gewone kleine Brabantsche kerken : een enkelvoudige boog omvat twee kleinere bogen die, met hun uiteinden, langs dezen kant op een impost, langs den anderen kant op een aszuiltje, met kapiteel voorzien, rusten. Het is hier niet zonder belang een vergelijking op te stellen met de galmgaten van den kleinen klassieken toren der St-Annakerk te Ouderghem dagteekenende uit de XIIe eeuw en die met het oog op den bouw denzelfden vorm vertoonen (9). Nochtans dient er opgemerkt te worden dat een geschikte evenredigheid aan dezen laatsten een slanker en aangenamer uitzicht geven.

Het dakwerk bezat in zijn onderdeel een reeks van zestien vensteropeningen, dienende als galmgaten welke een evenwichtige bogenrij vormden en zich op de vier zijden ononderbroken ontwikkelden. Wij denken dat deze schikking maar zeldzaam is en waarschijnlijk het resultaat van

---

(9) G. Des Marez. « *Traité d'Architecture dans son application aux monuments de Bruxelles* ». Brussel. Vromant, 1921, blz. 41 enz.

heropbouw. Wij weten inderdaad dat de eerste toren in de XVIe eeuw afgebrand werd en dat belangrijke geldsommen verzameld werden in 1598 en 1606 voor die herbouwing.

De penschets getrokken uit de Parochiale Registers van de gemeente Ukkel, bijna een eeuw jonger dat het voor-

Schets getrokken uit de parochiale registers.

gaande document, licht ons in over eenige bijzonderheden die gemeld werden omtrent den middentoren (10).

Zooals wij het vroeger zeiden, zijn de archivalia betreffende de oude kerk van Ukkel zeer zeldzaam. De bouw-

(10) Op 't gemeentehuis bewaard. Deze schets dient tot illustratie van een doopbrief, 1630

kundige kenteekens in dit bericht gemeld kunnen uitgelegd worden door het gemeene fonds van de hoofdgedachten van den tijd ; er dient ook opgemerkt te worden dat het geen uitzonderingsfeiten zijn in de geschiedenis van de middeleeuwsche bouwkunst. Uit de onderscheidene bladzijden aan dit gebouw gewijd halen we het mooi artikel van D[r] E. Vanderlinden aan. Ziehier een uittreksel er van :

« De Calvinisten plunderden en brandden ze op het einde der XVI[e] eeuw af (gedurende deze troebelen geheel is afgebrand, zegt een document uit den tijd). Men leest ook in de bezoeksverslagen van den deken in 1593 en 1597 dat het binnengedeelte van den tempel langs alle zijden aan het slecht weder was blootgesteld zoodat het onmogelijk was in den winter er de mis op te dragen : de diensten werden in de kapel van Stalle gezongen. De gedenkenswaardige storm van 27[sten] Maart 1606 (Paaschmaandag) die zoovele gebouwen omverblies moet waarschijnlijk haar ondergang veroorzaakt hebben, want in hetzelfde jaar, op 6[den] Mei, verkregen pastoor en kerkmeester van de Rekenkamer de toelating zes dagmaten weide te vervreemden die de kerkfabriek te Linkebeek, bij den Speeldriesch, bezat. De opbrengst van dezen verkoop zou een deel der onkosten voor de herstelling ten goede komen. Het staatsdomein had haar in 1598 zes eiken in het Soniënwoud gegeven. Het dekenverslag in 1609 vermeldt dat de kerk heropgebouwd was » (11).

Het is moeilijk, zooniet onmogelijk, met nauwkeurigheid vast te stellen waar de materialen vandaan kwamen die gebruikt werden in den bouw van de oude romaansche kerk van Ukkel. Geen enkel spoor blijft er van over. Maar als we de omstreken doorloopen merken we hoe rijk de streek is aan zandsteenen. Overal, op de hellingen der grondplooiingen die, van het Oosten naar het Westen, het grondgebied van Ukkel doorklieven, verschijnen zandgroeven welke menigvuldige zandsteenen die nu nog door onze bouwmeesters gebruikt worden voor den dag brengen. We weten ook dat de menigvuldige steengroeven van de om-

(11) Artikel verschenen in een locaal tijdschrift. December 1936.

streken de Brusselsche werkplaatsen bedienden (12). Indien we eindelijk in het oog houden dat oudere gebouwen uit de streek — niet zoo oud, misschien — met deze streekmaterialen opgericht werden mag men veronderstellen dat het grootste deel van de oude romaansche kerk van Ukkel op dezelfde wijze gebouwd werd (13).

Om te besluiten, alhoewel de lijnen, de algemeene vormen niet de zuiverheid der oude klassieke romaansche

Zicht op Stalle in de XVIe eeuw met, op den achtergrond, het silhouet van de oude kerk van Ukkel. Plaat van Hans Collaert. Prentenkabinet te Brussel.

---

(12) Men zie daarover R. Maere. *L'Eglise Ste Gudule*. Brussel. Van Oest. De schrijver vestigt de aandacht (bl. 3) op het feit dat zekere zavelgroef van Laeken zavelsteenen leverde voor het opbouwen der Ste Gudulakerk tijdens de XV^{de} eeuw. — Wauters. « *Histoire des environs de Bruxelles* », II^{de} deel, bl. 16 schrijft dat deze zelfde zavelgroef steenen wegvoerde naar Mechelen voor het opbouwen van O. L. Vrouw kerk over de Dyle.

(13) Het onderste gedeelte van 't Hof ten Hore, dat met den tijd menige verandering heeft ondergaan, bestaat hoofdzakelijk uit zavelsteen getrokken uit d'omliggende groeven. Andere materialen werden gebruikt voor 't opbouwen van 't bovenste gedeelte en een verschillende steenschikking blijft zichtbaar in dit gebouw.

gebouwen bezitten, stelt de oude kerk van Ukkel niettemin een zeer typisch geheel voor de Brabantsche bouwkunst op: de harmonie van de verschillende deelen is volmaakt : de aanleg van al haar bouwkundige elementen leidt tot eenheid in de uitwerking en maakt er een model-type van als basiliek in een kleine dorpskerk. De proeven tot heropbouwen die we gepoogd hebben leveren slechts benaderende uitslagen op, alhoewel gegrond op documenten waarvan men de authenticiteit niet loochenen kan. Het kan niet anders wezen want dikwijls waren we verplicht ons te steunen op veralgemeening en door deductie te werk gaan. Zoo komt het dat de conclusies die wij voorstellen betreffende den inwendigen bouw van de kerk meestal enkel een relatieve waarde zullen hebben.

II. — De nieuwe kerk te Ukkel.

De hedendaagsche kerk, alhoewel ook op het eerste basiliekvormig plan gegrond, is gansch verschillend door haar stijl en door haar oproepingen. Haar algemeene aanleg en het uitzicht van haar toren, zoo kenschetsend, spreken ons over een geschiedenis die veel dichter bij ons ligt.

Vanaf het begin der XVIIIe eeuw zien wij overal een reactie zich voordoen tegen de overdreven ornamentatie van den Italiaansch-Vlaamschen stijl. Men keerde terug tot eenvoudige, harmonische vormen, tot een nieuwe en strengere toepassing der regels van den klassieken bouw. De Grieksche elementen vooral werden weer in eer gesteld en de bouwmeesters maakten nogmaals een groot en methodisch gebruik van kolommen, hoofdgestellen, frontons en andere grondelementen van de oudere bouwkunst (14).

De verschijning van deze nieuwe tendens was nogal schuchter in het begin der XVIIIe eeuw en men moest de vijf en twintig laatste jaren afwachten om deze neo-klassieke bouwkunst zich in Brussel en omstreken te zien vestigen. Om de gedachten van onze medeburgers wat op te helderen is het goed te doen opmerken dat de voorgevel

(14) Zie Des Marez Op. cit.

van de St-Jacobuskerk op Coudenberg uit dit tijdperk dagteekent (1776) en dat ze eenige jaren ouder is dan de St-Pieterskerk te Ukkel.

De algemeene aanleg van deze neo-klassieke gebouwen is gekarakteriseerd door het gebruik van een enkelvoudige orde, door stelselmatig af te zien van het kruisgewelf om weer te keeren tot het gewelf met topboog en het prijsgeven van alle versiering. Wij zullen verder zien hoe deze nieuwe methode in de kerk te Ukkel werd aangepast.

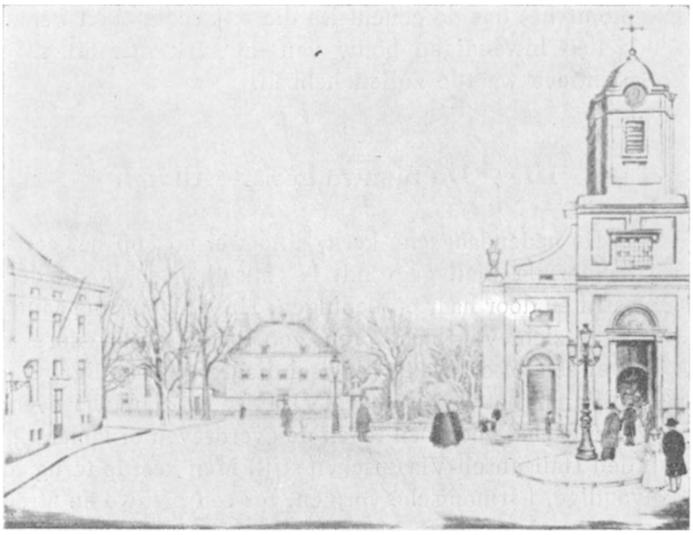

De St-Pieterskerk te Ukkel. Prent van S. Cocq.

Laat ons onmiddellijk zeggen dat het een der schoonste monumenten is die tot deze beweging behooren. Naast vele andere, volledige en misschien meer kenschetsende, maakt het indruk door zijn eenvoud en den ernst van zijn stijl. Indien de 1ste helft van de XVIIIe eeuw een tijdperk was van politieke onlusten en wegens de bezetting van Brussel door de Franschen van 1746 tot 1748 gekenschetst, de laatste decaden waren voor de hoofdstad der Nederlanden kalm en voorspoedig. Onder de regeering van Karel van Lorreinen vervormden zich Brussel en omstreken.

De bouw van de hedendaagsche kerk werd in 1779 begonnen en in 1782 voltrokken. Zooals de eerste werd ze onder den naam van St-Pieter in de Boeien door den Aartsbisschop van Frankenbergh ingewijd. De Groote Raad van Brabant verplichtte de Abdis van Vorst, Maria-Josephina de Bouzies de nieuwe kerk te doen heropbouwen (15).

Zicht op den voorgevel van de St-Pieterskerk te Ukkel
Cliché Janssens.

(15) In 1117 ging het patronaatrecht op de Sint-Pieterskerk van Ukkel over tot de Abdij van Vorst. Alvorens behoorde zij toe aan de Abdij van Afflighem. Van dit jaar af moest de Abdij van Vorst het onderhouden van de Sint Pieterskerk te Ukkel voorzien mits het ontvangen van de tienden in heel de parochie, Verrewinkel uitgenomen.

Dit besluit werd genomen ten gevolge van een smeekschrift door de notabelen der gemeente bij den Hoogeren Raad ingediend. Deze notabelen, steunende op den staat van bouwvalligheid van het oude heiligdom, eischten er de herstelling, de vergrooting of zelfs het heropbouwen er van.

« De beweging begon den 2den Maart 1771 door een algemeene vergadering van de parochianen op het kerkhof, na den dienst, door Jacques Depauw aangekondigd en door een advies van den Burgemeester op de deuren van de kapellen van Carloo en Stalle aangeplakt » (16).

Door een kort bericht van den H. Leon Dewez in de « Annalen de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles » (17) weten we dat de bouwmeester Laurent Benoit Dewez reeds sedert 1770 voor de Abdij van Vorst werkte en het was zeer natuurlijk dat de Abdis zich tot haar bouwmeester wendde om de beslagen onderneming voor de kerk van Ukkel uit te voeren.

« Dewez zette zich onmiddellijk aan het werk maar dit had een ongelukkig begin. Inderdaad de bevolking merkte met spijt dat deze ondernemer zeer slecht werkte en minderwaardige materialen gebruikte. De overheid vast besloten zich niet te laten foppen, zond in der haast de Brusselsche ondernemers : Desclai, Van den Kerkhove, Van Halen en Van Schepdael die gelast werden met het nazien van het begonnen werk. Ze leverden een zeer nauwkeurig maar streng verslag in ; het werk werd niet alleenlijk slecht beoordeeld, maar ook niet in overeenkomst met het plan. Wat meer is, Dewez werd beschuldigd van gebreke in 't werk en ook van vandalisme, want onder voorwendsel van uitbreiding van de kerk had hij de twee zijaltaren opgebroken. De ingangsdeur, te smal om het balda-

---

(16) Men zie darover het schrijven van Dr E. Vanderlinden die zoo juist doet opmerken dat die vergaderingen gewoonlijk in de herberg *De Siroppot* werden gehouden. Deze lang vermaarde herberg stond vlak over 't Hof ten Hore, van den anderen kant der Waterstraat (de hedendaagsche Defrélaan).

(17) Deel XXXV. Brussel 1930. Studie van L. Dewez. *Laurent-Benoît Dewez, premier architecte de la Cour de Bruxelles*, bl. 83.

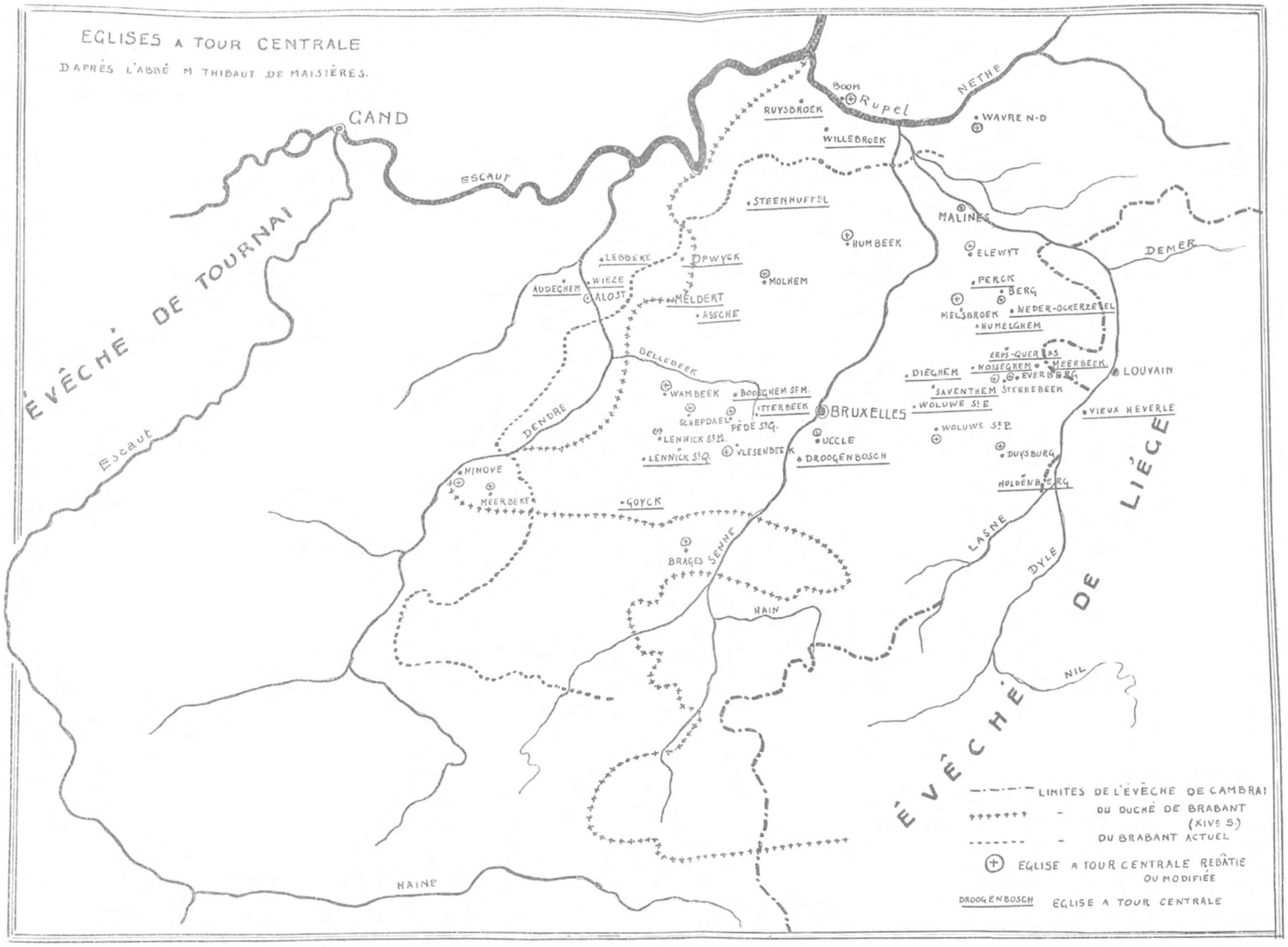

Kaart der localiteiten van Brabant die eene kerk met middentoren bezitten.

kijn door te laten, was naar het Oosten gericht hetgeen in tegenstelling was met de kerkelijke leer » (18).

Alvorens een oordeel te vellen over de technische en artistieke moeilijkheden die L. B. Dewez op zijn weg ontmoette vanaf het begin van het werk dat hem toever-

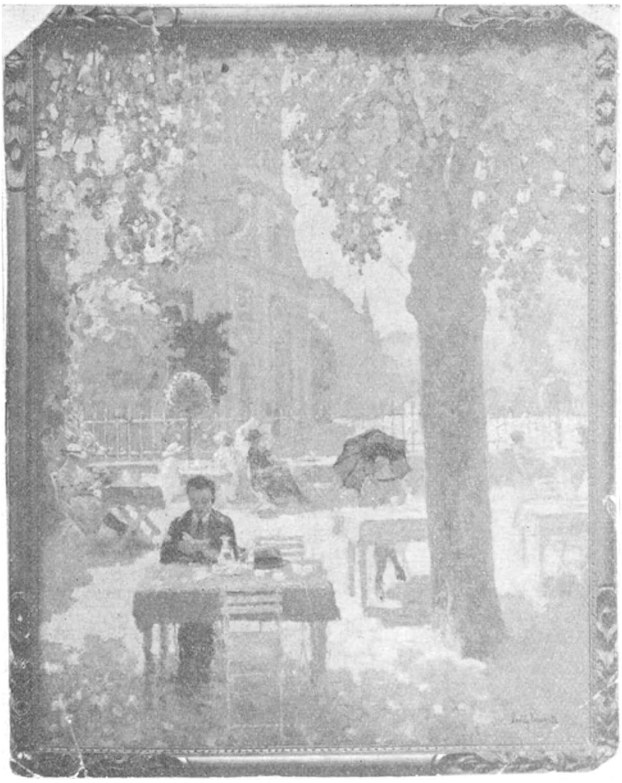

De St-Pieterskerk te Ukkel. Zicht van op het terras van het oud « Hotel des Familles » — 1916 — naar een schilderij van Emile Le Comte.

trouwd werd, is het noodzakelijk de groote principes te herhalen die steeds tot grondslag dienden van al de bouwkundige werken die deze groote kunstenaar ons naliet.

---

(18) Dr E. Vanderlinden

De Oude School vooral bezielde hem en bij de klassieke tempels van Pompei, Herculanum en Stabiae welke nieuwe opgravingen aan het menschdom terugschonken, voelde Dewez zich geestdriftig worden voor den ouden stijl. Na zijn verblijf in Napels, in Rome, in Syrie en in Griekenland kwam hij Brussel bewonen en bracht den neo-klassieken stijl in de Nederlanden over. Onmiddellijk uitte hij zijn geestdrift voor den Lodewijk XVI trant die onze grenzen overschrijdt en waarin Dewez den terugkeer zag naar de principes van de klassieke kunst. Hij oefende een grooten invloed op al zijn tijdgenooten uit en naar het woord van Schayes was Dewez « de grootste der bouwmeesters in de XVIIIe eeuw » (19).

Klaarblijkelijk is het dat Dewez een koene vernieuwer was en dat zijn werkzaamheid overgroot was. Belast met de vervorming van de oude romaansche kerk van Ukkel, zeker is het dat de bezieling die hem leidt niet overeenstemt met de traditie. Ook ware het voorzichtig geen overdreven waarde te hechten aan de beschuldiging die tegen hem ingebracht werd. Ziehier waarom.

Een kritisch analysis van zijn werk leidt ons tot het besluit dat overal waar Dewez zijn talent vrijen teugel vieren liet, hij minder gehecht was aan het uiterlijke dan aan bouwprinciepen (20). De menigvuldige moderniseeringswerken die hem toevertrouwd werden hadden voor gevolg het verdwijnen van menige oude kloosters en kerken. De geest van den tijd door de hoofdgedachten van de oudheid gevoed, die geestdrift voelde voor klassieke vormen wendde zich af van middeleeuwsche vormen uit de mystieke kunst gesproten. Het is de tijd waarin de boogvormige kunst synoniem was van barbaarschheid. Laat ons opmerken dat op alle tijdstippen van de geschiedenis onzer bouwkunst dezelfde feiten zich voordeden. De H. Hourticq legt dezen toestand zeer wel uit als hij zegt dat de stijlen

---

(19) A. G. B. Schayes : *Histoire de l'Architecture en Belgique*. Deel IV, bl. 216. Brussel. A. Jamar.

(20) Zie Des Marez. *Traité d'Architecture dans son application aux monuments de Bruxelles*. Brussel. Vromant, 1921.

onverdraagzaam zijn (21). Men moet dus in het strenge oordeel over Dewez geveld, wanneer men van vandalisme spreekt, een gevoel bespeuren dat op kunstgebied alle vernieuwing laakt, vernieuwing steeds zeer stout bij echte kunstenaars en die tegen de vaste, strenge en kleingeestige traditie optreedt (22).

Als wij tot het verslag van Dewez weerkeeren (23), is het waarschijnlijk nuttig de aandacht te vestigen op de paragraaf waarin de schrijver zegt : « De vijanden van den grooten bouwmeester hadden de wapens niet neergelegd ; nu dat hun aanval tegen zijn roem en invloed mislukt was, wilden ze een nieuwen aanval wagen, ditmaal in de omgeving van den gouverneur zelven. Ditmaal waren ze gelukkiger : de prins besloot zijn eersten bouwmeester af te danken. De ongenade van Dewez, die, volgens zijn levensbeschrijvers gansch onverdiend was, werd hem door Gamond, directeur over de gebouwen van Z. M. in een zeer kwetsenden brief, van 5[den] Februari 1780 gedagteekend, bekend gemaakt ». Deze datum moet onthouden worden. Het feit is het gevolg van wreeden nijd en wrokkig wedijveren. « Het werk te Vilvoorde, in 1776 geëindigd, werd de gelegenheid om zich met krachtiger geweld te uiten ». Met min of meer geluk, weerstond Dewez aan zijn vijanden « overtuigd dat de waarheid eindelijk de bovenhand zou hebben » (24).

---

(21) L. Hourticq. *France*. Parijs. Verzamel. *Ars Una, Species milles*, 1921, bl. 292.

(22) Door het nederwerpen van de twee zijdelingsche altaren brak Dewez geweldig met de overlevering af. Hij stelde onbeschroomd en stoutmoedig de basiliek in de plaats van het oud kruisvormig plan. Deze laatste schikking was in den trant van de néo-classieke bouwkunst en overeenstemmend met de vereisching van het nieuw uitdenken.

(23) L. Dewez. Op. cit. « *Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles*, bl. 90.

(24) Brief geschreven aan Prins van Stahrenberg. Zie daarover studie van L. Dewez. Op. cit., bl. 91. Tijdens de werken te Vilvoorde kwam de bouwkundige dezelfde moeilijkheden tegen. De tusschenkomst van den Raad werd gevraagd en deze hooge gezelschap herkende de bouwvalligheid van de beschuldiging tegen L. B. Dewez gedragen

Het werk van Vilvoorde was niet geëindigd toen Dewez de vernieuwing van de kerk van Ukkel ondernam. Wij weten in welk onheilspellend atmosfeer de onderneming op touw gezet werd. Als we nogmaals het werk van Dr E. Vanderlinden in handen nemen, merken wij hoe slecht de vernieuwingsideeën van Dewez ontvangen werden : « Men gist dat de handelwijze van L. B. Dewez de bevolking in rep en roer gebracht had. Ook werd er een nieuwe vergadering gehouden bij den kerkmeester Du Monceau op 9den Juli 1775, op dezelfde wijze als de voorgaande aangekondigd. Men besloot er het geval naar den Oppersten Raad te verwijzen en te dien einde werden schepen-president Aarts van Opdorp, griffier Verhaegen en burgemeester Cattoir volmachtig verklaard. De Opperste Raad deed onmiddellijk het werk staken en gelastte de bouwmeesters Fisco en Thibaut met een nieuwe schatting. De uitslag van hun onderzoek was even bezwarend en als eindbesluit verklaarden deze technici dat de kerk in zulken staat was dat ze niet meer kon vernieuwd worden en dat ze gesloopt moest worden, door een andere vervangen waarvan de Opperste Raad de afmetingen zou geven. Door vonnis van 29sten April 1776 ging de Opperste Raad tot die meening over en veroordeelde de Abdis tot het bouwen eener nieuwe kerk op de plaats van de oude ».

Echte kunstenaars hebben dit gemeen dat overal waar zij hun invloed uitoefenen, zij hun tijd vooruit zijn. Dit was het geval met L. B. Dewez. De schepper van de onvergelijkbare reeks kloosters der XVIIIe eeuw ; de bouwer van de nieuwe Abdij te Orval waarvan Felles zegt « dat het gemakkelijk was te merken dat zij eens de schoonste abdij in de wereld zou zijn» (25), degene over wien Schayes schrijft « er ontbrak hem waarschijnlijk in België te zijn geboren en er het grootste deel van zijn loopbaan te hebben vervuld om den roem der meest befaamde bouwmeesters van zijn tijd te hebben genoten » (26) werd dus niet in staat geacht door sommige van zijn tijdgenooten een kleine dorpskerk te vernieuwen.

---

(25) Abt de Feller. « *Itinéraires ou voyages*. Parijs en Luik, 1822. Deel II, bl. 300-301.

(26) Schayes A. G. B. *Histoire de l'Architecture en Belgique*. Brussel, z. d. Deel IV, bl. 144.

Het probleem lag elders !

Gelukkiglijk heeft de tijd al zijn werken op de plaats gesteld welke zij in de geschiedenis der kunst van ons land verdienen. De zeer groote invloed dien Dewez op zijn tijd uitoefende, zijn vernieuwingsideeën die hij wist te doen zegevieren, maken van hem den echten vernieuwer van de bouwkunst op het einde der XVIIIe eeuw, waarvan de nieuwe kerk van Ukkel een van de overblijfselen is.

Men wees de diensten van Dewez af en het was bouwmeester Fisco die met den nieuwen bouw belast werd.

De kerk te Ukkel in 1867.
(Naar een waterverfschilderij van Uytterschout).

Bouwmeester, ingenieur, directeur van de openbare werken van de stad Brussel, trok Claude Fisco de aandacht op zich met in 1775 de verschillende gebouwen af te werken, die den rechthoek uitmaken van de Martelaarsplaats. Als men de principen in het oog houdt die het schoonheidsuitzicht aesthetica van de steden in de XVIIIe eeuw beheerschten moet men aannemen dat de bouwmeester een onloochenbaar talent aan den dag legde. Het was

dus met een onwankelbare reputatie dat het werk van de kerk van Ukkel begon (27). De kerk van Ukkel is nu een vierhoekig gebouw dat drie beuken in haar omvang bevat. Ze is eenvoudig maar haar geheel heeft een grootsch uitzicht.

De voorgevel, streng van lijn, vertoont onder de basis van den toren den mijter met drievoudige kroon, zooals in de eerste kerk en ook in de wapenen van de Abdis van Vorst die ze liet herbouwen. Het middengedeelte, eenigszins in uitsprong, bevat een boogvormige deur.

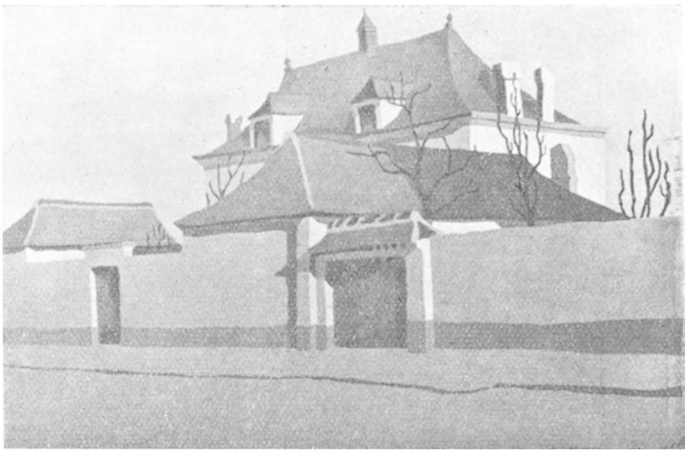

De Pastorie. Prent van S. Cocq.

Het gebouw is vooral gekarakteriseerd door het bijzonder uitzicht verwekt door de twee cirkelbogen van den voorgevel die, met het middendeel, een eigenaardig fronton vormen, waaruit een achthoekige toren oprijst. Dit element waaruit de kerk misschien haar eigenaardig karakter schept, schijnt wat geïmproviseerd voor den tijd. Er bestaan nochtans eenige voorbeelden in het land, namelijk de Abdij te Afflighem waar de twee dubbeltorens aan het tijdperk herinneren, zonder mogelijke vergelijking met den zoo harmonisch gebouwden toren in de kerk van Ukkel. Het binnen-

(27) Fisco was ook de bouwmeester die de plannen van de Amigo klaar bracht. Dit gebouw was voleindigd in 't jaar 1791.

deel, eenvoudig van uitzicht, lijdt geen gebrek aan grootheid. Het gewelf van de middenbeuk rust op acht dorische schoone en klassieke kolommen. Deze kolommen zijn met elkaar verbonden door een reeks bogen en door uitstekende kleinere bogen die de gewelven van de beuken in regel-

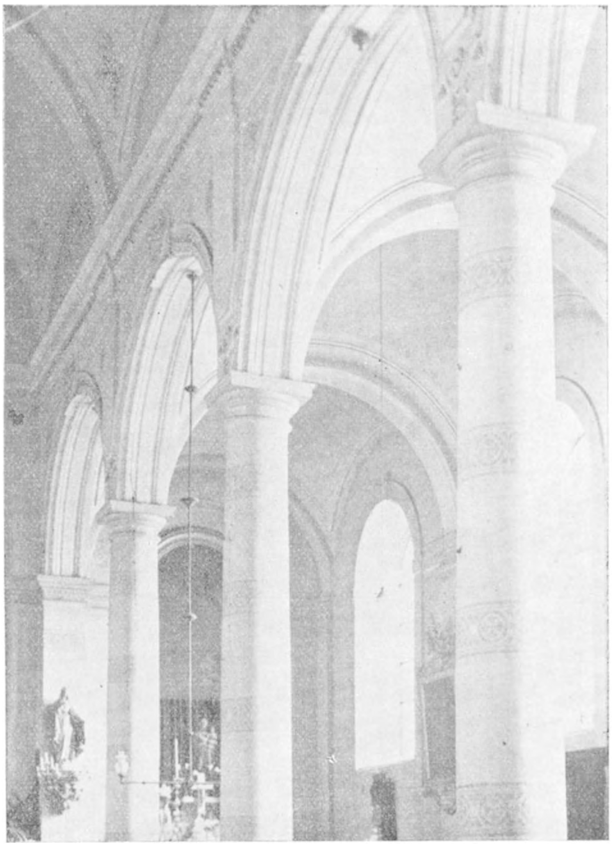

Binnenzijde van de St-Pieterskerk te Ukkel Cliché Janssens.

matige deelen verdeeld. De eigenlijk gezegde gewelven bestaan uit een reeks kleine prijkkoepelen, uit stuc gemaakt, en tusschen de hoofdbogen en kleinere, uitstekende bogen geplaatst, die langs deze zijde op de kapiteelen der kolommen rusten en langs genen kant op pilaren langs de buitenmuren geplaatst, vormende de scherpe scheiding tusschen

elk vak. Er moest opgemerkt worden dat de dwarsribben zich volmaakt met de plafoneering van het gewelf vermengen. In de asrichting van elk dezer vakken opent een mooi, boogvormig venster, dat het binnenwerk volmaakt, eenvoudig en tevens harmonisch. Wat het plan betreft, heeft de bouwmeester het basiliekvormig plan met afgeronde absis gekozen. Drie monumentale deuren openen in den voorgevel en geven toegang binnen in de kerk.

De acht vazen die de kroonlijst van het gebouw versieren zijn ook door de klassieke kunst geïnspireerd. Langs den voorgevel en rond de absis gegroepeerd, vormen ze de eenige buitenversiering en dragen bij tot de volmaakte eenheid en regelmatigheid van het gebouw (28). Overeenkomstig met de vastgestelde principepen der neo-klassieke bouwkunst werd de St-Pieterskerk van Ukkel volgens de nauwkeurigste wetten van de symmetrie gebouwd. Bouwmeester Fisco week nooit van dezen hoofdregel af die zoo kenschetsend is voor de gebouwen van den tijd. Reeds bij het bouwen der Martelaarsplaats lette hij op dit principe en richtte, langs de Peterseliestraat, als scherm, een klassiek gebouw op dat als achtergrond dient.

Laat ons ten laatste een mooi toegemetseld venster opmerken, in de asrichting van de afgeronde absis dat aan dit gedeelte van het geheel zijn eigen bouwkundig karakter geeft. Zijn rechthoekige vorm behoudt in zichzelve, op volmaakte wijze de grondgedachten van den tijd. Het ligt beschermd onder een horizontale met lijstwerk bezette kroonlijst, met een mooi rechthoekig klassiek fronton er op, elementen die wij gewoonlijk in andere gebouwen van dezen tijd vinden.

« Het rekenboek van de abdij (van Vorst) betreffende de periode van den bouw bestaat in de archieven niet meer, zoodat men niet weten kan hoeveel de nieuwe tempel

(28) Die vazen dienen als kroonwerk tot een reeks steunmuren klaar zichtbaar in de zijgevels van de kerk. Deze décoratieve elementen vertegenwoordigen heel goed hun tijd en gaan gepaard met andere eigenaardige kenmerken. Meer dan een gevel van de Groote Markt te Brussel dragen dergeljke versieringen. De vazen van menig huis op de Martelaarsplaats zijn in den zelfden trant uitgedacht.

kostte. De kerkfabriek droeg er ook bij voor eenige honderd gulden. Zij kocht namelijk de meubelen en bezorgde zich de noodige inkomsten door het verkoopen van boomen die op de gemeine heyde te Verrewinkel groeiden. Een deel van de rekening meldt ons dat het metselwerk uitgevoerd werd door de werklieden van den ondernemer Poelaert te Brussel. De steenen werden in de omstreken gebakken, met kool en niet met hout, hetgeen een vooruitgang was voor den tijd. Onder andere leveranciers merken wij

Absis van de St-Pieterskerk te Ukkel. Cliché Janssens.

steenbakker Marcel François ; den marmersteenhouwer Wouwermans ; Delfevrier, vloerlegger te Feluy ; Mercier, steenhouwer te Basecles ; Wincq, meesterwerkman in de steengroeven te Zinnik, Maeck, meester-plafonneerder en Arnould Spinael, smid te Ukkel » (29).

Wat de pastorij betreft, met haar regelmatige vormen, die er een zoo inheemsch karakter aan schenken, deze vormt een sierlijken achtergrond voor den toeschouwer die, in een

(29) Dr E. Vanderlinden. Op. cit.

oogopslag, de kerk en haar onmiddellijke omgeving gadeslaat. Zij dateert uit de jaren die den bouw van de kerk voorafgingen en werd in 1774 geëindigd (30).

III. — De binnenversiering van de kerk.

De binnenversiering van de St-Pieterskerk te Ukkel is, als haar bouwtrant, eenvoudig. Indien de kunstwerken zeldzaam zijn, behoort het ons nochtans stil te houden voor

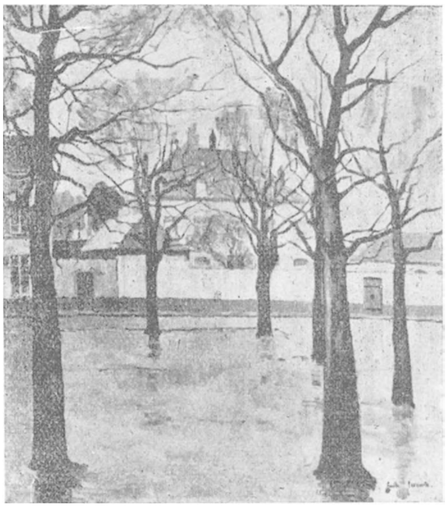

De Pastorij.
Naar een schilderij van E. Le Comte.

eenige werken die, door hun eigenaardig karakter of de historische gebeurtenissen die zij oproepen, al onze aandacht verdienen.

Het koor is versierd door twee prachtig geschilderde ramen van glasschilder Capronier, een van de meesters

(30) De pastorij was evenals, en sedert vele jaren, in slechten staat. Pastoor Putzeys deed dit bevestigen door een expert in het jaar 1750. Dr E. Vanderlinden, op. cit.

van etser August Danse, nog steeds geëerd in de gemeente Ukkel. Deze ramen stellen, aan de eene zijde, de Geboorte van Christus, de andere zijde, de Aanbidding van de Herders, voor. Zij werden in 1855 door den deken Van der Biest aan de kerk geschonken. De teekening van deze ramen weerhoudt overal het oog en de fijne tinten van hun openingen doen al de mogelijkheden uitkomen die het kunstglaswerk tot den dienst van de Schoonheid kan stellen. De kleur is overheerschend. Het rood, het goudgeel, het blauw, het groen worden er zoo goed gemengd, wisselen zoo smaakvol en kunstig af, geordend, verdeeld, geharmoniseerd, dat deze kleuren niettegenstaande de vinnigheid hun eigen karakter bewaren. Breed en onbekrompen uitgewerkt, geven deze ramen de echte waarde van die uitdrukkingsvolle figuren weer alsmede de plooien der kleederen die overal met zorg uitgewerkt werden.

Deze ramen, merkwaardig door de scherpheid van hun teekening, door de mooie regeling van hun samenstelling en door het krachtig en rythmisch leven van hun personnages, scheppen de atmosfeer van den tempel. Van aan den ingang van de kerk gezien schijnen zij behoorlijk en geven den indruk van groote kracht.

In het koor, twee grafsteenen, waarvan een waarlijk merkwaardige, die het aandenken van Fr. Schavye, in 1862 gestorven, herinnert. Het is een werk vol leven van beeldhouwer Godecharle (31).

Het monument bestaat uit een zuil van zwart marmer waarop een verheven beeldwerk van wit marmer afsteekt en dat een jonge genie voorstelt. Deze rechtstaande figuur lijdt geen gebrek aan grootheid en al werd ze uitgewerkt op het einde van het leven van den kunstenaar, behoudt ze al de kracht van zijn vroegeren stijl. De drapeering herinnert ons naar antieke wijze aan het gemak en

---

(31) Zie daarover « *Laurent Delvaux et ses élèves* » door Marguerite Devigne. Brussel en Parijs. G. Van Oest, blz. 110.

Dees kunstwerk is geteekend en gedateerd. Godecharle in[t] f. 1814.

De grafzuil draagt als opschrift : *Hic jacet Joannes Schavye, ortu Brabantinus, conjugis amans, gnatorum amicus.*

de vrijheid die zijn werken van volle rijpheid kenschetsten. Het rythme wordt gegeven door de houding van de linkerhand die een naar beneden gerichte toorts houdt en door den rechterarm die op het medaillon van den overledene rust. De figuur, fijn en vol uitdrukking, is een zeer mooi portret.

O. L. Vrouw met het Kindeke Jezus.

Op den bovenkant teekent zich een klein halfverheven beeldwerk af, met geestigen smaak en kieskeurig behandeld. Het verbeeldt een geknielden engel die een kroon en een palm vasthoudt.

Een belangwekkend stuk in den schat is de prachtige koperen luchter die den middenbeuk van de kerk versiert. Dit kunstwerk met acht takken weegt meer dan twee-

honderd pond en werd vroeger door de Infante Isabella aan het klooster van Boetendaal geschonken. Het werk dagteekent uit 1613. Het is een koperwerk, elegant in al zijn bestanddeelen, fijn en kieskeurig in zijn relief (32).

Een van de vakken wordt door een Maagd met Kindeke Jezus bezet. Het is een interessant werk uit de XVII[de] eeuw. Maria, rechtstaande, houdt het Kind Jezus in den linkerarm. Zij kijkt voor zich uit ; aan haar diadeem ontsnapt overvloedig haar. De drapeering van het kleed, de techniek van den zwaren mantel die haar schouders bedekt kenschetst de handigheid van den beeldhouwer.

Het Kind Jezus herinnert aan de knapen die men zoo menigvuldig ontmoet in het werk van onze romaansche schilders en beelhouwers die hun bezieling in de groote Italiaansche beweging van de XVII[de] eeuw scheppen. Het Kind met ronde wangen, lichtjes gekleed, dat de linkerhand zachtjes op een symbolischen appel houdt en de rechter- in fijn gebaar van zegen uitsteekt, geeft het zeer nauwkeurig waarnemen van kindergebaren weer, die de prententeekenaars van den tijd kenschetsen (33).

De kerk van Ukkel bezit eenige schilderijen, namelijk een Pieta, waarschijnlijk verkeerd, aan P. P. Rubens

(32) « L'infante allait souvent au monastère et chaque fois elle apportait des cadeaux pour les religieux... notamment un admirable lustre en cuivre, qui appartient à la comtesse Coghen, d'Uccle, laquelle a promis de le léguer à la nouvelle église paroissiale ». Sander Pierron. *Uccle et la Forêt de Soignes*, eene studie verschenen in *Uccle au temps jadis*, bl. 77. Deze lichtkroon staat vermeld in den Inventaris van Kunstwerken in Brabant, bl. 57 (Arrondissement Brussel). Brussel 1904.

(33) Dit beeld, beter gekend onder den naam van Onze-Lieve-Vrouw ter Engelen, behoorde eertijds toe aan het Klooster van Boetendael. Het werd in vijligheid geplaatst in de kerk van Ukkel tijdens de verwoesting van het klooster door de Fransche revolutionairen. Laten wij er bijzeggen dat vele andere kunstwerken van het klooster bij de inwoners van de parochie verborgen wierden, namelijk een wonderschoon Christusbeeld, dat hedendaagsch nog bewaard is en waar de hand van Dusquenoy blijkbaar blijft.

toegeschreven (34), een copij van de Maagd van Foligno door Rafaël en twee doeken van Thomas.

Een zonderling document licht ons in over een belangrijke reeks schilderijen die vroeger de kerk van Ukkel versierden. Het is een oude verkoop-catalogus, dateerende uit 1888, die een reeks van « veertien schilderijen van Gaspard De Crayer voortkomende uit de kerk van Ukkel bij Brussel » aankondigen (35). Zij riepen voor de geloovigen het leven van Christus en de H. Maagd op in de volgende orde :

1) De Maria-Boodschap.
2) Het Bezoek van Maria aan de H. Elizabeth.
3) De Aanbidding der Herders.
4) De Opdracht in den Tempel.
5) Jezus te midden van de Schriftgeleerden.
6) Jezus in het Hofken van Oliveten.
7) De Geeseling.
8) De Doornenkroning.
9) De Kruisdraging.
10) Christus op het Kruis.
11) De Verrijzenis.
12) De Heuvelvaart.
13) Pinksteren.
14) De Kroning van de H. Maagd.

Wij weten niet onder welke benarde omstandigheden deze meesterwerken ons grondgebied verlieten. Het is waarschijnlijk dat ze deel uitmaakten van het mobilair van de oude romaansche kerk, daar Gaspard De Crayer, op het einde van zijn leven, andere werken voor onze kerken schil-

(34) Uit de oude verzameling De Broeck-de Broeck. Een bijschrift op de lijst vermeldt dat de schilderij werd opgenomen in den Inventaris van de werken van P. P. Rubens, die verscheen in 1787. De Inventaris van de Provincie Brabant signaleert het werk onder den titel : « Tableau représentant le Christ descendu de la Croix, copie d'après Rubens ».

(35) Boekerij van het Museum van Schoone Kunsten te Brussel. Verkoop in de Sint-Joriszaal, Schuilplaatsstraat, te Gent, 12den November 1888 — Doeken H. 0,74/0.58. Nr 1 van den catalogus.

derde (36). Zij vormden de belangrijkste en volledigste reeks in het werk van den beroemden voortzetter van P. P. Rubens in Vlaanderen.

De Boedelbeschrijving van de Kunstwerken van de openbare gebouwen van de gemeenten van Brabant (Brussel) meldt ook nog voor de St-Pieterskerk een gulden monstrans, met stralende zon, dateerende uit 1644, versierd met twee standbeeldjes, de H. Maagd en St-Pieter, patroon van Ukkel (in 1897 hersteld), en een gulden Relikwieënkast waarvan de voet alleen oud is en die waarschijnlijk voortkomt van een kelk uit de XV^{de} eeuw.

De hedendaagsche kerk van Ukkel die misschien het belang van andere gebouwen van den tijd niet heeft, welke ze niet overtreft noch in grootte noch in rijkdom aan versiering, stelt nochtans een volledig en kostbaar type voor van de kerkelijke bouwkunst op het einde der XVIII^{de} eeuw ; het geeft ons een nauwkeurige gedachte van hetgeen toen de nieuwe bouwkundige opvatting was, onder den naam van neo-klassiek gekend.

Geen enkele herstelling heeft tot nu toe iets aan de eerste en eigenaardige opvatting veranderd. Het gebouw blijft zooals het verzind werd door den bouwmeester en hierdoor verwekt het op kunst- en archeologisch gebied een bijzonder belang dat niemand loochenen kan, des te meer dat het een der zeldzame belangrijke gebouwen van dat soort bouwkunst is dat nog in de omstreken van de hoofdstad overblijft.

Het sierlijk en tevens eigenaardig uitzicht van den voorgevel en het aangename silhouet van den toren ontnemen onmiddellijk aan het gebouw dat eentonig uniformiteitsuitzicht van de gewone kerken. Wij hebben de volledige harmonie waargenomen die over al de bijzonderheden van bouw, zoowel van binnen als van buiten, heerscht. Haar eenvoud gepaard met haar rijkdom aan effect, maakt van de St-Pieterskerk van Ukkel een model van dat genre. Indien het gebouw onder zijn eersten vorm nog bestaat,

(36) O. a. eene prachtige schilderij die Sint-Job verbeeldt, nu nog in de parochiekerk van Sint-Job (Ukkel).

hebben wij het aan de Commissie voor Monumenten te danken. Wij weten, inderdaad, dat in 1814 bouwmeester Hansotte belast werd met het opstellen van de plans voor de uitbreiding der kerk. Dit plan werd afgekeurd door de Commissie voor Monumenten en haar besluit werd bekend gemaakt in een kort verslag opgesteld na een zitting gehouden in de maand Maart 1874.

Wij denken dat het nuttig wezen zou het zonder eenig commentaar over te schrijven :

« 4° Het voorstel twee nieuwe kapellen aan de zijkanten van de kerk van Ukkel bij te bouwen. Om overtuigd te zijn dat het onmogelijk was deze kerk langs het koor te vergrooten, had de Commissie den auteur van het ontwerp, den H. Hansotte, een plan gevraagd dat de ligging van het gebouw en de omliggende gronden opgaf. Er volgt bij nader onderzoek van het plan dat de ligging van de straten het onmogelijk maakt de kerk langs dezen kant uit te breiden. Het spijt de Commissie dat de voorgestelde combinatie de eenig mogelijke weze om de kerk van Ukkel te vergrooten. Inderdaad, het bouwen van de twee zijkapellen zal groote moeilijkheden opleveren voor wat de verlichting van den tempel betreft ; te meer, deze kapellen zullen moeilijk genaakbaar zijn.

Het College denkt, zooals het dit reeds deed opmerken, dat het voordeeliger zou zijn voor de gemeente, die een groote toekomst voor zich heeft, een tweede kerk op een of ander deel van zijn grondgebied op te richten » (37).

Om te besluiten, de hedendaagsche St-Pieterskerk te Ukkel werd in de meest gestoorde tijdperken van onze geschiedenis opgericht. De terugkomst tot volledig klassicisme oefende dan, naast de schilderkunst en de bouwkunst, een diep moraal en intellectueel prestige uit. De terugkomst tot de antieke bouwkunst vestigde zich op

---

(37) *Commission royale des Monuments — Résumés des procès-verbaux*. Zittingen van 5, 6, 7, 14, 21, 23 en 28 Maart ; van b, 8, 11, 18, 23, 25 en 28 April 1874.

dat oogenblik in gansch het land en te midden van de werken die tot deze uitstraling bijdroegen, heeft de kerk van Ukkel een vaste plaats.

Zij behoort tot deze scheppingen die een gedachtenbeweging alsmede een tijdperk kenschetsen.

IV. — Een belangrijk werk van Gaspard De Crayer in de kerk van St-Job-Carloo.

Als, in 1669, Gaspard De Crayer, meer dan 83 jaar oud, te Gent, stierf, liet hij in bijna al de kerken van Brussel en omstreken, een groote hoeveelheid werken na, waarvan sommige verdienen beter gekend te zijn.

Een opmerking dient hier gemaakt te worden : te dikwijls werden in den catalogus van Gaspard De Crayer, zonder eenig kritisch onderzoek, werken opgeschreven die niets te doen hadden met zijn kunst, tenzij het onderwerp en de gemakkelijke en breedvoerige wijze waarop hij gewoon was zijn samenstellingen te behandelen. Dit is een genoegzaam bewijs voor zijn diepe persoonlijkheid.

De boedelbeschrijving die de Provincie Brabant in 1904 liet opmaken voor de kunstwerken die in de openbare gebouwen der gemeenten van het Arrondissement Brussel (38) bewaard lagen meldt een veertigtal belangrijke schilderijen waartusschen zeventien alleenlijk met zekerheid aan den meester toegeschreven werden, het zij omdat zij een handteekening droegen, het zij omdat zij vergezeld waren door documenten waarvan de oorsprong niet kon betwist worden. Sommigen zijn ook nog nauwkeurig gedateerd.

Het werk dat in de kerk van St-Job-Carloo bewaard wordt, is gekend onder den naam van : Vlaamsche School in de XVII[de] eeuw. Om de waarheid te zeggen, heeft deze compositie veel gemeenschap met de beste werken van Gaspard de Crayer. Reeds voor het uitgeven van de

(38) *Comité des Correspondants de la Commission royale des Monuments*. Brussel, E. Guyot, 1904.

boedelbeschrijving, had de commissie voor Monumenten er zich mee te bemoeien en het is niet zonder belang hier de verslagen neer te schrijven die er over opgemaakt werden.

« Afgevaardigden hebben onlangs, naar de voorschriften van den Heer Minister der Binnenlandsche Zaken, een schilderij van de Crayer onderzocht, schilderij die tot de kerk van St-Job-Carloo, te Ukkel, behoort en een episode uit het leven van den H. Job voorstelt.

Deze schilderij mag als een belangwekkend werk van den meester beschouwd worden. Zij is op groote paneelen geschilderd ; de figuren zijn eenigzins meer dan levensgroot. Daar de schilderij van de plaats die zij boven het hoofdaltaar bezet niet werd weggenomen, en daar zij slecht verlicht wordt, was het voor de afgevaardigden onmogelijk zich rekenschap te geven met de gewenschte nauwkeurigheid van den staat der schildering. Zij denken nochtans te mogen verklaren dat ze niet ernstig beschadigd is. De aanraking met een kaars heeft op het onderdeel een spoor van brand naglaten ; maar dit ongeluk, dat alleenlijk een witte drapeering onder het lichaam van den Heilige beschadigde, zal gemakkelijk kunnen hersteld worden. Het bijzonderste werk van den hersteller zal, naar het schijnt, hierin bestaan, de schilderij waarvan de plankjes losgaan zorgvuldig parketeeren om te voorkomen dat de afschilfering zou toenemen. Het College heeft voorgesteld een bestek aan een gespecialiseerd man te vragen en den Heer Primen, die vele werken van de Crayer herstelde, en aldus een bijzondere studie van den meester maakte, met deze toch te gelasten » (39).

Uit nader onderzoek van dezen tekst spruit voort dat de Leden van de Commissie voor Kunst en Oudheidkunde geen oogenblik aan het auteurschap twijfelden. Zelfs meer, in een tweede verslag preciseeren zij hun oordeel en steunen hun meening op zeer gerechtvaardigde stylistische beschouwingen.

---

(39) Verslagen der zittingen van de maand Mei 1872. Zie *Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie*, XI[de] jaar. Brussel, C. Muquardt, 1872, bl. 213.

« Het College heeft nogmaals de schilderij van de Crayer, die tot de kerk van St-Job-Carloo behoort, onderzocht. Zij ligt nu in de werkplaats van den H. Primen die met de herstelling gelast is. Deze schilderij, met merkwaardige nauwkeurigheid en kracht geschilderd, bijna klassiek door den ernst van den stijl, hetgeen zeldzaam is bij de Crayer en wat hem dichter bij sommige meesters van de Vlaamsche Renaissance brengt, heeft maar weinig geleden. De schildering vergt geen retoucheeren tenzij op den achtergrond die op zekere plaatsen, en daar vooral waar zij door het vuur geraakt werd, wat versleten voorkomt. Het bijzonderste werk van den hersteller bestaat in het parketeeren van de schilderij waarvan de paneelen losgaan, parketeeren dat zeer sterk zal moeten zijn, doordat de paneelen overdreven zwaar en dik zijn » (40).

Een laatste nota omtrent de herstelling van de schilderij vermeldt ons nog dat « de herstelling van de twee schilderijen van de Crayer behoorende tot de kerken van St-Job-Carloo en Alsemberg geëindigd is. De afgevaardigden die deze twee werken onderzocht hebben zijn van meening dat de H. Primen het werk dat hem toevertrouwd werd op behoorlijke wijze uitvoerde » (41).

Deze afwachtende kritiek is nauwkeurig juist. De eenige verbeteringen die de handige technicus aan de schilderij van St-Job moest aanbrengen werden met voorzichtigheid uitgevoerd zonder schade te berokkenen aan de gemakkelijke en soepele manier die de Crayer aan den dag legde bij het uitvoeren van zijn werk. Op geen enkel oogenblik is het werk van den hersteller onmiddellijk zichtbaar en de schilderij kan onder haar eigenaardigen vorm bewonderd worden.

---

(40) *Commission royale des Monuments*. Beknopte verslagen der zittingen van 1, 6, 8, 13, 14, 15, 20, 22, 28 en 29 Maart 1873. (Officieele Akten). Het document zegt verder dat M. Primen eene som van 500 frank eischt voor het afmaken van de werken die hem vertrouwd werden.

(41) *Commission royale des Monuments*. Beknopte verslagen der zittingen van maand November 1873.

Zie ook *Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie*, XII[de] jaar. Brussel, C. Muquardt, 1873, bl. 118 en 475.

Onthouden we van de documenten door de Koninklijke Commissie voor Monumenten uitgegeven de juiste bepaling van de bijzonderste karakters, de bevrijding van de belangrijkste familietrekken in dit merkwaardig werk. Wij zullen er later op terugkomen. De episode uit het leven van den H. Job dat de meester heeft voorgesteld, onthult een diepe menschenkennis waarin De Crayer alles afhankelijk maakt van de subjectieve waarheid, van het leven zooals hij het giste door een streng beproefd menschdom heen. Zij barst letterlijk uit wanneer men let op de uitdrukking der verontrustte en verwrongen gezichten van de eenige personnages, die de hoofdrol spelen in dit moreele drama. Hieromtrent, is het niet zonder belang te vermelden dat hun aanwezigheid gansch met het uittreksel van den Bijbel overeenstemt waarin gezegd wordt « dat al zijn broeders en zusters en ook al degenen die hem vroeger gekend hadden, tot hem terugkeerden » (42).

Op een mesthoop gezeten, met gevouwen handen, de oogen naar den hemel gericht, rust Job vadsig ; een lichte stof, kunstig gedrapeerd, omringt zijn heupen en fladdert. Een personage met open armen staat naast hem en schijnt medelijden voor hem te voelen ; een vrouw, met de handen op de heupen, in half-wijkend profiel, die hevig op den achtergrond afsteekt, beschouwt hem nieuwsgierig. Een landschap met rijke tinten zooals de meester ze bij voorkeur schilderde volledigt de samenstelling ; men herkent er de gewone methode in van de groote meesterschilders uit de XVII[de] eeuw en vooral de manier van Brouwer.

De Crayer, aan wien men dikwijls opwierp dat hij alle gevoel voor de natuur miste heeft hier de decors waarvoor de actie zijner personnages speelt met onvergelijkbare uitdrukkingskracht geschilderd. De licht-bewolkte hemel onderstreept geweldig de dramatische handeling.

Alles baadt in een zorgvuldig ingericht licht waar alle schakkeeringen geharmoniseerd worden tot een gemeenschappelijke tint.

---

(42) Boek van Job. Kap. 42, § II.

Wat de compositie betreft, wordt het werk in twee gansch verschillende deelen gesplitst waarin men zich met moeite het eenheidsverband tusschen landschap en menschelijke figuren inbeeldt. De verlichting van de hoofdfiguur, die van den Heilige, integendeel, is een geestige vondst en werkelijk in de manier van De Crayer. Hetzelfde effect vindt men weer bij de « Extase van den H. Augustinus » in het Louvre Museum in Parijs en bij « St-Rochus » in de St-Pieterskerk van Itterbeek bewaard (43). « De Wonderdadige vischvangst » in het Museum van Brussel leidt ons tot andere, niet minder belangwekkende opmerkingen (44). De figuur van den ouden visscher, in extase voor Christus, kan vergeleken worden met de figuur van Job, zoowel in houding als in uitdrukking.

De stylistieke studie van de werken van de Crayer laat een indruk van groot gemak na, of beter nog, van een overdreven snelle uitwerking die schade bracht aan de innerlijke waarde van zijn composities. Dikwijls dragen zijn figuren het merk van eentonigheid ; gansche groepen, aan andere schilderijen ontleend, dienen als nieuwe elementen voor verdere composities. Wezenlooze lichamen, roosachtig- of bruin-getint, met kleurlooze drapeering gekleed ; stijve personnages, holoogig, met open mond en verwilderden blik, zijn elementen die zijn alledaagsche en oppervlakkig uitgewerkte werken kenschetsen. Geen enkel van deze opmerkingen kan op de schilderij van de kerk van Carloo-St-Job toegepast worden. Het werk, integendeel, staat nauw in verband met den stijl van Rubens : dezelfde en gemakkelijke regeling, dezelfde techniek. Voor het koloriet, rijke tinten aan landschap en figuren erop vertegenwoordigd een wonderbare uitdrukkingskracht gevend, zonder nochtans de verhevenheid en zielestaat van de werken der meesters uit dien tijd te bereiken. Het overvloedig hemelsch licht op het doek doet al de waarde van de veelkleurige

---

(43) Schilderij gedagteekend 1649 en gemaakt voor de kerk van Itterbeek. Zie daarover *Inventaire des objets d'Art de la Province de Brabant*. Arrondissement Brussel, bl. 122.

(44) Catalogus Nr 126. Doek h. 2.29 — br. 3.30. — Werd door het vischverkoopersambacht van Brussel aan G. Decrayer besteld.

drapeering der figuren uitkomen ; de gebaren der personnages zijn edel en rythmisch.

Waarschijnlijk is het dat de schrijver van het vroeger gemelde bericht zich op deze hoofdkenteekens steunde wanneer hij aan de Commissie voor Monumenten deed opmerken dat het werk geschilderd was « in een stijl, bijna klassiek door zijn ernst, hetgeen zeldzaam is bij de Crayer en wat hem dichter bij sommige meesters van de Vlaamsche Renaissance brengt ». Klaarblijkelijk zinspeelde hij op P. P. Rubens en Van Dyck, daar de goede werken van De Crayer den invloed van deze groote schilders die ook zijn leiders waren openbaren.

Wij moeten nu nog het tijdperk vaststellen waarin deze afschilderij uitgewerkt werd. De chronologie der werken van De Crayer moet nog opgesteld worden. De kunstenaar heeft menige van zijn schilderijen gedateerd maar een feit blijft : tot op het einde van zijn leven, behield de meester de onfeilbaarheid en handigheid van zijn jeugd.

Bij gemis aan datum kunnen stijl, onderwerp, de typen van de schilderij waarmee wij ons bezighouden ons waardevolle inlichtingen opleveren. Naar deze elementen te oordeelen, komt het voor dat de compositie van de kerk van St-Job tot de late periode van den meester behoort en namelijk tot het tijdperk van de St-Rochusfiguur in de St-Pieterskerk te Itterbeek uit 1649 gedateerd. De compositie is in den stijl van de schilderij van St-Job ontworpen ; voor de lijnen offert het werk dezelfde onfeilbaarheid, dezelfde lenigheid ; langs beide zijden volmaakte harmonie in het koloriet. De gelijkenis laat zich vooral voelen in het karakter van het relief. Met hetzelfde gevoel voor koloriet en waarde mengt de Crayer op zijn doek licht en schaduw, waarop de lijnen zonder stijfheid afsteken en die alzoo aan de vormen dat karakter van lenigheid geven dat alleen zijn beste werken bezitten.

De drapeering is in de schilderij van St-Job zoo vrij, zoo afwisselend en zoo schilderachtig als in de compositie van de St-Rochuskapel van Itterbeek.

Bij gemis aan datum laat ons een ontleding der vormen toe te besluiten dat het werk waarmede wij ons bezighouden zijn plaats heeft tusschen de werken van het

einde van het leven van den meester. Als we ons onderzoek voortzetten in de biographie van de Crayer, blijven we staan bij een rekening uit 1658-1659 van de St-Pieterskerk te Anderlecht, waarin we lezen dat voor de herstelling van twee schilderijen 24 gulden uitbetaald werden aan den meester, dien men hier met den naam van « schilder der kerk » betiteld (45). Deze melding uit de archieven komt ons belangrijk voor onder meer dan een opzicht. Merken we eerst op dat het onderwerp van de schilderij in de kerk van Carloo-St-Job klaarblijkelijk aanduidt dat het werk aan den meester besteld werd om plaats te nemen in de kerk onder dezen naam gekend en die, afhankelijk van Ukkel, de parochie met denzelfden titel bediende.

De kapel van Carloo was afhankelijk van het kasteel. Het eerste oratorium, door Pieter Van den Heetvelde gebouwd, ging over tot de Heeren Van der Noot.

Verscheiden archieven melden dat de Heeren van Carloo menig legaat aan de kapel wijdden (46). Nu, omstreeks den tijd waarin De Crayer, schilder van de St-Pieterskerk te Anderlecht, werd de oudste zoon van Gilles Van der Noot, Philippe-Erard, kanunnik in deze kerk (47).

In die omstandigheden is het sterk te vermoeden dat Philippe-Erard Van der Noot, in nauw verband met den schilder, de schilderij bestelde voor de vaderlijke kapel van Carloo, toegewijd, zooals wij het vroeger zegden, aan den Heilige van wien zij een der bijzonderste levensepisodes voorstelt.

---

(45) Rekeningen 1648-1659. — Rekening van 1658-1659, f° xxij, P° — Rijksarchief.

« 2 Item. Aen meester Gaspar de Crayer, schilder deser kercke, denwelcken heeft gheaccommodeert de schilderye van Onsen-Lieven-Vrouwen altaer, ende sinte Rochus schilderye, welcke waeren in het vluchten eenichsints bedorven : xxxiij Rg ». — Zie ook *Archives des Arts, Sciences et Lettres*, A. Pinchart, I^{ste} Reeks — Bundel II, bl. 325. Gent, Hebbelynck, 1863.

(46) Dr E. Vander Linden. *Carloo St-Job in 't verleden*. Geschiedkundige studie. Ukkel. Delit-Gochet, 1922.

(47) « Philip Erardus werd achtereenvolgens kanunnik van Anderlecht, aartspriester der metropolitaansche kerk van Mechelen en bisschop van Gent ». Dr E. Van der Linden, op. cit., bl. 21.

Laat ons ook nog melden dat Gaspard De Crayer een belangrijke reeks werken in de oude kerk van Ukkel achterliet. Wij weten, inderdaad, dat veertien van zijn schilderijen, die het leven van Christus en van de H. Maagd voorstelden, vroeger dit heiligdom versierden waarvan de kerk van Carloo, op geestelijk gebied, afhankelijk was. Als conclusie, kunnen we in geen geval, het auteurschap van de schilderij van St-Job-Carloo betwijfelen. Ze benadert de beste composities die Gaspard De Crayer overal in Vlaanderen en Brabant naliet ; als eenige andere werken is zij verwant met deze kostbare kerkelijke schilderijen die onze groote meesters, onvergelijkbare virtuozen in deze XVII[de] eeuw, uitwerkten. Het is een werk uit de rijpe jaren van dezen uitbundigen meester, overdreven toegeeflijk voor zijn eigen werken misschien, maar wiens goede composities de hoofdkarakters van de groote decoratieve schilderkunst van zijn eeuw veropenbaren.

De vier Gilden van Vilvoorde (1).

(J. NAUWELAERS).

A. — De Gilden.

Si l'arbalète était à leurs yeux une arme noble, les gildes se croyaient anoblies par le droit de s'en servir (2).

Moke.

Door schrijvers die er prijs op stellen als alwetend door te gaan — meenend wellicht dat het den geschiedschrijver eigen is door eigen verbeelding alle leemten door de bronnen gelaten aan te vullen — wordt de oorsprong der gilden op verscheidene wijzen verklaard. Bij den kroniekschrijver van een bepaalde streek constateeren wij hierbij nog een andere verkeerde neiging : steeds wil hij de door hem beschreven instellingen zoover mogelijk in den loop der tijden doen opklimmen. In een beknopt, onlangs gepubliceerd artikeltje schrijft een hunner, noodgedwongen erkennend dat een bepaalde vereeniging te Vilvoorde slechts bestond van in 1540, iets waarover wij ons waarlijk niet moeten verhoovaardigen, dat een pas ontdekt archiefstuk toelaat de vereeniging als van veel ouderen datum te beschouwen. Van welk archiefstuk er eigenlijk sprake is blijft voor den lezer echter een raadsel.

(1) Gebruikte afkortingen : G. A. = Gemeentearchief te Vilvoorde ; A. R. A. = Algemeen Rijksarchief ; R. R. = Registers van de Brabantsche Rekenkamer in het Algemeen Rijksarchief ; Schep. Gr. = Schepengriffies van het arrondissement Brussel, Algemeen Rijksarchief.

(2) Zoo de kruisboog in hun oogen een edel wapen was, achtten de gilden zich tot den adelstand verheven door het recht er gebruik van te maken.

De gilden of ambachten, strijdende troepen bestaande uit burgers van de stad, waren een natuurlijk gevolg van het middeleeuwsche leven. Wat haar eigen verdediging aanging, moest een omwalde stad op enkele strijders kunnen rekenen ; zonder deze hadden de wallen immers slechts een theoretische waarde. In oorlogstijd moesten de burgers zich trouwens op eigen onkosten uitrusten en, zoo zij niet bleven voor de verdediging der stad zelf, met het leger vertrekken. Deze gewapende burgers, of ten minste de besten onder hen, vormden de kern der eerste gilden. Mogelijk echter is de oorsprong er van niet zoover te zoeken en mogen we veronderstellen dat dezelfde associatiegeest die de gemeenten in het leven riep ook, samen met deze, aanleiding gaf tot het inrichten van ambachten, gilden en letterkundige vereenigingen... Sommige schrijvers beweren dat de « gilden » in den beginne niets anders waren dan schuttersvereenigingen die later de keurbenden van het gemeenteleger vormden, iets wat min of meer zou te vergelijken zijn met de gespecialiseerde diensten van onze moderne legers. Dit discussieeren is voor ons echter van weinig of geen belang ; wij meenen dat het van ondergeschikt belang is, te weten of de gilden het resultaat of de overleving waren van een militaire inrichting, ofwel zoo zij in hun geheel door de prinsen of de gemeenten ingericht werden... Het wordt echter niet in twijfel getrokken, dat de schutters in oorlogstijd of bij troebelen gemobiliseerd werden ; evenmin wordt het betwijfeld, dat zij in vredestijd het hunne bijdroegen om feesten en openbare plechtigheden door hun tegenwoordigheid op te luisteren.

Het archief van Vilvoorde spreekt van drie gilden : de *Voetboog,* de *Handboog* en de *Kolveniers.* Op onze dagen treffen wij hun naam nog aan in *Kolveniersstraat* en *Kruisboogschuttersstraat ;* ook bestaan thans nog het St. Jorisgild, het St. Sebastiaansgild en het St. Jacobsgild. In de streek zelf wordt er geen onderscheid gemaakt tusschen de gilden en de rederijkerskamers. De vier vereenigingen worden *gilden, gulden* of ook nog *gullen* geheeten ; het Kolveniersgild van Sint-Jacob wordt op onze dagen gewoonlijk *De gulle* geheeten, precies al was zij de eenige nog bestaande.

Sommige schrijvers, zonder verder onderzoek op Wauters steunend, meenen dat er te Vilvoorde vier gilden bestonden, daar er soms sprake is van een *Hantbooggild* en een *Kleine Hantbooggild* (1). Nergens vond ik echter een spoor van dit vierde schuttersgild.

Het Groote Voetbooggild schijnt wel het oudste van die drie gilden te zijn. Op 12 December 1416 ontving het statuten van de stad, die door Jan IV op 5 December 1419 bevestigd werden. Bovendien werd aan de leden door den hertog nog het buitengewoon privilegie toegestaan dat, zoo een van hen, bij het spannen van zijn boog, onwillekeurig iemand kwetste of doodde, hij daarvoor niet voor het gerecht zou verantwoordelijk gesteld worden (2). Op 5 April 1540 verschenen hoofdman, koning, gezwoornen en gezellen voor den raad van Burgemeester en schepenen, om hun spijt uit te drukken over het feit dat zij geen geschreven reglement bezaten, dat hen toeliet de tot een boete veroordeelde gezellen te executeeren. Een ordonnantie, het antwoord van de Magistraat op de aanvraag van den *Voetboog*, bevat er volledig statuut van het gild (3).

Evenals bij alle andere soortgelijke vereenigingen waren hier de voornaamste waardigheidsbekleeders : de koning, de kapitein of hoofdman en de gezwoornen. Dat deze titulatuur niet als waardeloos beschouwd werd, kunnen we opmaken uit het feit dat op een grafsteen van een hoofdman van het « Hantbooggild » te lezen staat : « *Ter nagedachtenisse van den eersaemen Joannes Janssens, in zijn leven hooftman van den edele hantboghgilde deser stadt die sterft den 2 Februarij 1719* ».

---

(1) Maurits Sacré, *De Voormalige Dorpsschuttersgilden in Vlaamsch-Brabant* ; de tekst van deze nota wordt in zijn geheel overgedrukt in den catalogus van de Folkloretentoonstelling te Vilvoorde, in September 1934. Het werd overbodig geoordeeld een naam van schrijver op te geven.

(2) G. A. 501 — Schep. Gr. 9937. Een reglement van het gild, gedateerd 12 Juli 1703, overgeschreven in een der registers, geïnventariseerd onder dit nummer, vermeldt eveneens de jaren 1416 en 1419.

(3) Schep. Gr. 7322.

Telkenjare, op O. H. Hemelvaartdag, werd door de leden van het Voetbooggild een groote prijsschieting gehouden. Hij die den vogel *(papegay)* afschoot werd voor één jaar koning en ontving een Fransche kroon ; bij iedere vergadering ook had de koning den voorrang boven de andere leden, die hem eer en gehoorzaamheid verschuldigd waren. Hij was vrijgesteld van de betaling van zijn deel bij de gemeenschappelijke maaltijden, behalve wat den wijn betrof ; vooral tijdens het feestmaal op O. H. Hemelvaartsdag genoot hij deze kosteloosheid. Zijn plicht was het echter zich niet in te laten met zaken die de goede verstandhouding tusschen de leden zouden ondermijnen of die zouden schaden aan de eer van het gild. Viel het voor dat een lid drie achtereenvolgende jaren den vogel afschoot, dan werd hem de titel van « Keizer » verleend. Tevens ontving hij dan twee pond Brabantsch.

Eveneens op Hemelvaartsdag, of in geen geval later dan 's anderendaags, vergaderden de leden van het gild om een hoofdman en twee gezwoornen te verkiezen. Het aannemen van deze ambten was verplichtend. Ten overstaan van zijn uittredenden voorganger legde de nieuwe hoofdman den eed af al de artikelen van het sociaal statuut te doen onderhouden en er voor te zorgen dat de door de leden opgeloopen boeten betaald werden. Op zijn beurt nam de nieuwe hoofdman den eed af van de gezwoornen.

De gezwoornen waren de penningmeesters van het gild ; tweemaal per jaar moesten zij hun rekeningen voorleggen ; een eerste maal voor den tijd begrepen tusschen hun indiensttreding en de vergadering die volgde op een *schietspel* of op een andere gelegenheid die buitengewone onkosten vergde ; de tweede maal voor de periode gaande van aan gemelde afrekening tot aan de benoeming van nieuwe gezworenen ; op deze laatste rekening vinden wij steeds de onkosten voor de twee eetmalen op O. H. Hemelvaartsdag. Sloot de rekening met een tekort, dan mochten de gezworenen een speciale bijdrage eischen *(ongelt)* om het deficit te dekken.

Elken Zondag vergaderden de gezellen. Tweemaal per jaar werd een prijsschieting ingericht, waaraan de koning en enkele uitgelezen schutters van het gid deelnamen.

Deze vergaderingen heette men « *huekens* », een samentrekking, naar het schijnt van « *huedeken* » (hoedje) ; naar de meening van een schrijver was deze benaming te verrechtvaardigen door het feit dat de inzet van het spel een rozenhoed was (1), evenals bij de Meistersinger van Nüremberg.

Bij elke vergadering namen hoofdman en gezworenen de eereplaatsen in, naast den koning. De gezellen waren hem genegenheid, eerbied en zelfs gehoorzaamheid verschuldigd, in geval een handeling verboden werd die de eer van de vereeniging zou kunnen aantasten.

Hoofdman en gezworenen waren niet alleen beheerders van het gild, doch in bepaalde gevallen ook behoorde hen de rechtspraak ; behalve in geval van bloedvergieten oordeelden zij over de twisten die in den loop van een vergadering oprezen.

De waardigheidsbekleeders van het gild werden beschermd tegen laster, smaad en opstand. Een dergelijken maatregel treffen wij ook aan in de keuren der ambachten. In het geval dat ons bezighoudt werd er echter geen speciale straf voorzien ; de leden van het gild waren verplicht handelend op te treden om de uitvoering van het redelijke, door deze rechtbank gevelde vonnis te helpen verzekeren. Afzonderlijk had de hoofdman het recht een billijke boete op te leggen aan den gezel die, in geval van uitersten nood, niet onmiddellijk aan den oproep zou beantwoord hebben.

Een zóó ver reikende autoriteit laat natuurlijk toe een zeer ontwikkelden rechtvaardigheidszin te veronderstellen bij hen die met het gezag bekleed waren. De gezellen waren weinig of niet beschermd tegen een mogelijk machtsmisbruik van de gezaghebbers ; de eenige beperking bestond hierin, dat een waardigheidsbekleeder, die zich niet even rechtvaardig zou getoond hebben voor klein en groot, voor rijk en arm, het dubbel van de door hem kwijtgescholden of onrechtvaardig ontvangen boete moest betalen.

Om in het gild opgenomen te worden was het noodig een goed gedrag en een goeden naam te hebben en eveneens, naar aloud gebruik, den ritueelen eed af te leggen.

---

(1) Willems. Over de gilden en ambachten in de Brabantsche Kempen. (Belgisch Museum, IV^de^ deel).

Elk gezel moest minstens één goed gespannen « voetboog » bezitten met alle er bij behoorende zaken ; door den hoofdman werden de wapens ten minste tweemaal per jaar nagezien ; twee schepenen hadden het recht een bijkomstig onderzoek te eischen ; deze bepaling is waarlijk belangwekkend daar zij, in de helft der XVI^{de} eeuw, herinnert aan de militaire verplichtingen der gilden ten overstaan van de gemeenten. Eenig is zij nochtans niet. Andere bepalen nauwkeurig welke in oorlogstijd of bij opstand de verplichtingen van den *Voetboog* waren ; werden zij nog nageleefd of dienen zij alleen beschouwd te worden als een eenvoudige bekrachtiging van de bepalingen die voorkwamen in de officieele bescheiden uit de XV^{de} eeuw ? De vroegere kruisboog, die moest gespannen worden met behulp van handen en voet, was in onbruik geraakt... Brak er ergens in Brabant een opstand uit of kwam het tot een conflict waarbij de belangen van het hertogdom betrokken waren, dan was het verboden het gild te verlaten alvorens de orde hersteld was. Werd het moeilijk of onmogelijk nieuwe schutters aan te werven, dan had de magistraat het recht, op voorstel van den hoofdman van het gild, ambtshalve bepaalde burgers aan te duiden die dienst zouden kunnen bewijzen in het Voetbooggild of elders ; de aldus aangeduide persoon mocht door den dienaar van het gild in zijn woning opgesloten worden, totdat hij bij een der gilden zou aangesloten zijn.

In oorlogstijd werden door het gild twaalf van de sterkst gebouwde mannen uitgekozen ; deze krijgers werden aan de schepenen voorgesteld die ze allen bijhielden of soms ook er enkele terugzonden. Zij die weggingen trokken dezelfde soldij als de boogschutters van den *Voetboog* te Brussel. Zij waren ontslagen van hun verplichtingen tegenover hun ambacht ; gedurende hun afwezigheid betaalden zij er slechts het half *ladengeld ;* zoo het ambacht zelf te velde trok, waren zij niet verplicht het te vervoegen. De in de stad gebleven schutters bleven het volle *ladengeld* betalen, doch zij evenmin waren verplicht de troepen van hun ambacht te vergezellen of voor den vorst of de stad te patrouilleeren ; voorzien van hun behoorlijk gewapenden *voetboog,* begaven zij zich rechtstreeks naar

de wallen of naar elke andere plaats waar hun aanwezigheid vereischt werd.

Van gemeentelijk standpunt uit beschouwd was dit wel de hoofdverplichting der leden, met het oog op dewelke dan ook ongetwijfeld door de statuten de gedwongen aanwerving voorzien werd. Behalve in geval van oorlog dienden de schutters maar alleen om allerlei feestelijkheden op te luisteren. Jaarlijks ontvingen zij van de stad één pond oud Vlaamsch ; hiervoor moesten 24 wel gewapende en behoorlijk gekleede schutters de groote processie, die ter gelegenheid van de kermis in September uitging, vergezellen. Alle andere leden moesten eveneens de processie volgen, zoo zij door hun oversten hiertoe uitgenoodigd en niet wettelijk ontslagen waren ; in dezen *Ommegang*, op O. L. Vrouw Geboorte, droegen zij hun eigen kleedij en vervoegden zij hun hoofdmannen op de plaats waar het Lieve Vrouwebeeld neergezet werd, d. i. nabij den Molen van het hospitaal, wat verder dan de brug die zich aldaar bevond. De leden van het gild, die tevens tot een ambacht behoorden, waren er natuurlijk van ontslagen zich achter het vaandel van dit laatste te plaatsen. Zooals dit trouwens ook elders het geval was, kozen de kruisboogschutters van Vilvoorde Sint Joris tot patroon. Op dezes feestdag vergaderde de *Voetboog* ten gemeentenhuize in de *scutterscamere*, om zich vervolgens «zindelijk en betamelijk» naar de kerk te begeven (1).

Trad een schutter in het huwelijk, dan begaf zich gansch het gild, met den hoofdman voorop, naar zijn woning, om hem vervolgens tot aan de kerk te begeleiden. Dit gebeurde echter alleen op aanvraag. De gezellen woonden eveneens de begrafenis der overleden schutters bij.

De kleedij van het gild werd geregeld door het college der waardigheidsbekleeders. Zij diende op gansch bijzondere wijze geeerbiedigd te worden : bij het handwerk mocht men haar niet dragen ; hij die in gildekleedij werd aangetroffen in een speelhol of bordeel, werd veroordeeld tot het doen van een bedevaart naar O. L. Vrouw te Aarschot.

(1) Telkenjare, op 23 April, liet de *Voetboog* een mis opdragen voor de overleden schutters. (Kerkarchief van Vilvoorde Jaargetijdenboek van 1698).

De schutter had eveneens zijn bijdragen te betalen ; bleef hij in gebreke dan werd door de gezworenen, bijgestaan door burgemeester en schepenen, een volmacht zonder beroep afgeleverd, die toeliet bij den niet betalende beslag te leggen op een pand, dat op de dichtstbij zijnde markt moest verkocht worden. Eindelijk was de schutter ook verplicht zijn besten *voetboog* aan het gild te vermaken.

Dit belangrijk statuut van het Voetbooggild was niet onaantastbaar. Op de algemeene vergadering der leden mochten nieuwe boeten voorzien worden, andere kon men naargelang de omstandigheden verhoogen of verlagen en eindelijk ook mochten nieuwe reglementen uitgevaardigd worden. Verscheidene bepalingen van de keure van 1540 vervielen. Dit was natuurlijk het geval voor al deze die betrekking hadden op de verplichtingen in oorlogstijd.

In het archief wordt een uittreksel bewaard uit de privilegiën, die toegestaan werden op 12 Juli 1703 (1). Talrijke van de vroegere artikelen worden er in vermeld ; andere zijn nieuw, vooral deze die betrekking hebben op de drinkpartijen en op de feestmalen : het lid dat, behoorlijk verwittigd geweest zijnde, niet tegenwoordig was op een feestmaal, moest toch de helft van zijn aandeel betalen ; alleen de gezworenen of hun afgevaardigden hadden bevelen te geven wat drank of gerechten aanging ; verboden was het levensmiddelen mee te nemen of personen die niet tot het gilde behoorden mee te brengen ; het was ook niet toegelaten, tenzij men zelf betaalde, een anderen drank te nemen dan dezen die voorzien was.

De *Voetboog* had persoonlijken eigendom. In de helft der XVe eeuw bezat het gild een grond die buiten de stad gelegen was en waar de *voetboghescutters* vergaderden (2). Hier en daar slechts vinden wij deze plaats vermeld : een akte uit 1489 beschrijft een eigendom, gelegen tusschen de stadsgrachten en de *bona sagittariorum ad pedes* (3) ; een andere akte, dagteekenend van 4^{den} Augustus 1490, spreekt over een boomgaard, gelegen nabij de

(1) Schep. Gr. 9937.

(2) R. R. 44958. Cijnsregister van 1450.

(3) Schep. Grif. 7958, f° 209.

wallen en palende aan den hof van de gezellen van het Groote Voetbooggild *(ortum communerum sociorum magne gulde balistariorum)* (1). Omstreeks denzelfden tijd (1441) bezat de *Voetboog* in de stad zelf een huis en een hof ; dit

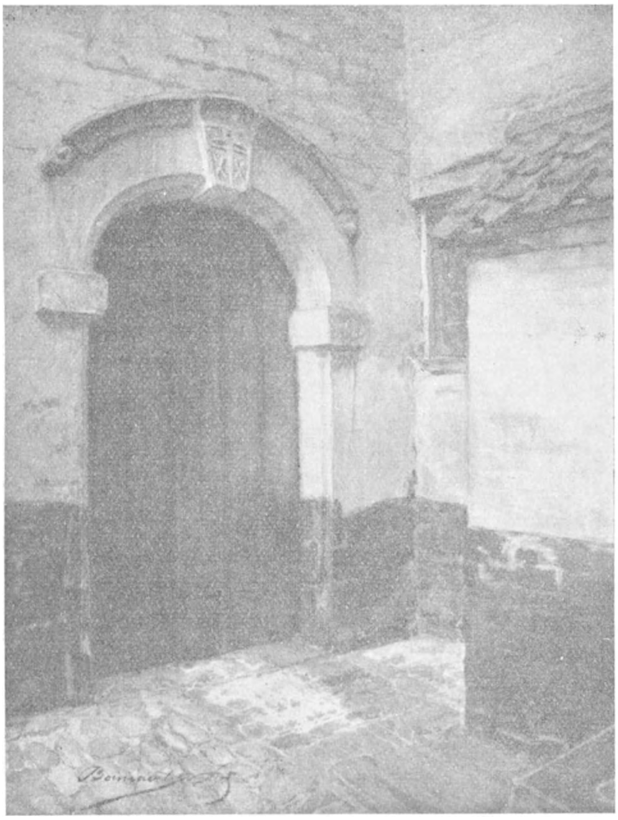

Oude ingang in de Kruisboogschuttersstraat te Vilvoorde.
Naar het schijnt een ingangspoort van een gildehuis.
(Aquarel van Joseph Bounart).

goed was gelegen in de Cattestrate (... *van enen huse ghelegen in de cattestrate teghen den hof over der scutters van den voetboghe)* (2). Een andere akte uit 1455, vermeldt de

(1) Schep. Gr. 7958, f° 233

(2) G. A. 655, f° 63

houders van een bepaald erfgoed in de Kattestraat ; een van hen wordt geheeten « *bona sagitatorum* » en dit laatste, overigens foutieve woord, werd doorgehaald en vervangen door « *Communorum sociorum gulde balistariorum opidi filfordensis* » (1).

In de XVIII[de] eeuw geraakte het gild, dat in dien tijd gewoonlijk *de Cruysbooghe* geheeten werd, in verval : door akte van 11 Juni verhuurde men het oude *Guldenhuyse* voor zes jaar, bepaalde plaatsen nochtans voorbehoudend (2). Tijdens de Fransche overheersching werden huis en hof, waar dit « corps dit serment qui s'exerçait au tir et à toute autre gymnastique, groupement pouvant devenir dangereux pour la tranquilité publique » (3), evenals zoovele andere goederen, openbaar verkocht. Op de aankondiging van den verkoop lezen wij dat het ging over een « huis in de *Deridderstraet* bestaande uit drie plaatsen, stal, binnenplein en hof, verhuurd aan Verbesselt, door kontrakt dat einde nam in het jaar acht, voor 36 gulden en de belastingen, geschat ter waarde van 1400 frank » (4). Op 5 Brumaire van het jaar 7 werd het voor 20.000 fr. toegewezen aan J. B. Thielens, wonende te Brussel, 13, Gelijkheidsstraat. De akte vermeld als bijzonderheden dat het huis met een zijde paalt aan den weg langs de wallen en dat het bestaat uit « een keuken, twee kamers en een stal voor twee hoornbeesten, gebouwd in baksteen en bedekt met pannen, gelegen op een terrein van ongeveer een dagmaat voor plein en hof » (5).

Het *Hantbooggild* heeft minder herinneringen nagelaten. De patroon er van was Sint-Sebastiaan. Telkenjare,

---

(1) Schep. Gr. 7957, fol. 136.

(2) Schep. Grif. 7384 ; in Schep. Gr. 7387, van 20 Maart 1758, vindt men nog een stuk met de opgave van de afpaling der goederen van het gild en van deze der erfgenamen van Helt.

(3) « korps gild geheeten, dat zich oefende in het schieten en in alle andere gymnastiek, een vereeniging die gevaarlijk zou kunnen worden voor de openbare rust ». Deze bepaling werd gegeven door Bouteville. Briefwisseling, uitgegeven door Eug. Hubert, n[r] 112,

(4) A. R. A. Verkoop van Goederen. Plakbrief 131.

(5) Ibidem. Procès verbaux, deel 58.

op 20sten Januari, liet het gild een mis ter eere van dezen Heilige opdragen (1).

Telkens er op onze dagen ergens een tentoonstelling voor Folklore georganiseerd wordt, komt de *Voetboog* voor den dag met een keure, dateerend van Sint Jan in den Zomer 1536 en die de handteekening draagt van den gemeentesecretaris Willem Wijts. Dit aloude stuk, dat in een kastje met glazen deksel bewaard wordt, maakt steeds den diepsten indruk op den bewonderaar... Er is sprake van het toestaan van een jaarlijksche toelage door het gemeentebestuur aan... *het Hantbooggild* ! Hoe is dit document, dat klaarblijkend toebehoort aan het St-Sebastiaansgild, in de handen geraakt van het St. Jorisgild ? Onmogelijk schijnt het niet dat dit bezit zou te wijten zijn aan een oneerlijkheid en dat de naïeve dader van dezen oudheidkundigen diefstal, vol schrik bij het lezen van het noodlottige woord *hantboge* op het einde van de eerste lijn, zijn uiterste best zal gedaan hebben om het perkament te bevuilen om dezen compromitteerenden getuige te doen verdwijnen, er op rekenend dat er voortaan niemand meer zou aan denken nog hooger te lezen... Wat onthult ons de tekst ? Men heeft gezien dat op het einde van deze aloude statuten, overgeschreven in de akte van 1540, het Sint Jorisgild een officieele toelage verkreeg in ruil voor bewezen diensten ; hierover was het Sint-Sebastiaansgild misschien wel niet afgunstig, doch het oordeelde dat het normaal zou geweest zijn dezelfde gunst te genieten. Ongetwijfeld ontving het vanwege het gemeentebestuur enkele kleinigheden, die echter onbeduidend waren als men rekening hield met de hooge onkosten, veroorzaakt door het deelnemen aan de *landjuweele en schietspele*, die in de Brabantsche steden en vrijheden ingericht werden. De boogschutters zagen het oogenblik aankomen, waarop zij aan deze mededinging zouden moeten verzaken, in geval de gemeente er niet toe besloot hen elk jaar een belangrijke toelage te verleenen. Het verzoekschrift, ontvangen door Godfried de Mayere, raadsheer van Brabant, en Denis de Willon, ontvanger der Domeinen, werd in den Raad zelfs besproken ;

(1) Kerkarchief. Jaargetijdenboek (1698).

door de oude en nieuwe schepenen en door de ontvangers werd het welwillend aangenomen : zij beloofden een jaarlijksche toelage van een pond Vilvoordensch, betaalbaar op den dag waarop den vogel zou geschoten worden.

Deze boogschutters eveneens hadden hun eigen goederen. Het cynsboek van 1450 (1) vermeldt een plein of hof, waar de handboghescutters zich in het schieten oefenden, een goed dat gelegen was in de Ridderstraat, eertijds geheeten *Coestrate ;* vroeger reeds (1441) lag er in dezelfde straat een erfgoed, dat den naam droeg *hof der scutters van den hantboghe* (2) ; de tuin grensde aan het eigendom van den *Cruysboog* (3). In private akten eveneens, wordt het schuttershuis nu en dan eens genoemd als reegenoot van de aanpalende perceelen (4). In tegenstelling met hetgeen er gebeurde met den *Voetboog,* schijnt dit in belang toegenomen te hebben ; op het einde van de XVII[de] eeuw constateeren wij inderdaad dat zijn bezittingen vergrooten. Op 15[den] Juni 1693 koopt kapitein Denis Vanden Brande voor het gild een huis met bijgebouwen, geheeten *het Paddemos* of den *Bonten Cater,* gelegen in de *Coestrate,* palend aan de straat, aan de wallen en aan den tuin van het gild (5). Later nochtans zag het gild zich verplicht hypotheek te nemen op het Paddemos (30 Mei 1759) (6).

Ten tijde van den verkoop als nationaal goed, bestond het huis van het Sint Sebastiaansgild uit een keuken, een kamer en een kleinen stal, het geheel in baksteen op-

---

(1) R. R. 44958. Het gild « de scutters van den hantbooghe » verkreeg in 1498 voor drie achtereenvolgende jaren, vrijstelling van den aan het Hertogdom verschuldigden cijns. (R. R. 4478, rekening voor het dienstjaar 1503-1504, f° 94).

(2) G. A. 655, f° 60.

(3) G. A. 377, f° 18.

(4) Namelijk in 1466 (G. A. 572) en in 1496 (Schep. Grif. 7959, f° 126.

(5) A.R.A. Archief van de Kamer der « tonlieux » van Vilvoorde, n[r] 47. Men vindt eveneens, ibidem n[r] 56, een akte van 9 April 1671 overdracht van een rente met hypothecaire belasting van het Paddemoes, erfgoed palend aan het Schuttershof van het St. Sebastiaansgild.

(6) Schep. Grif. 7387.

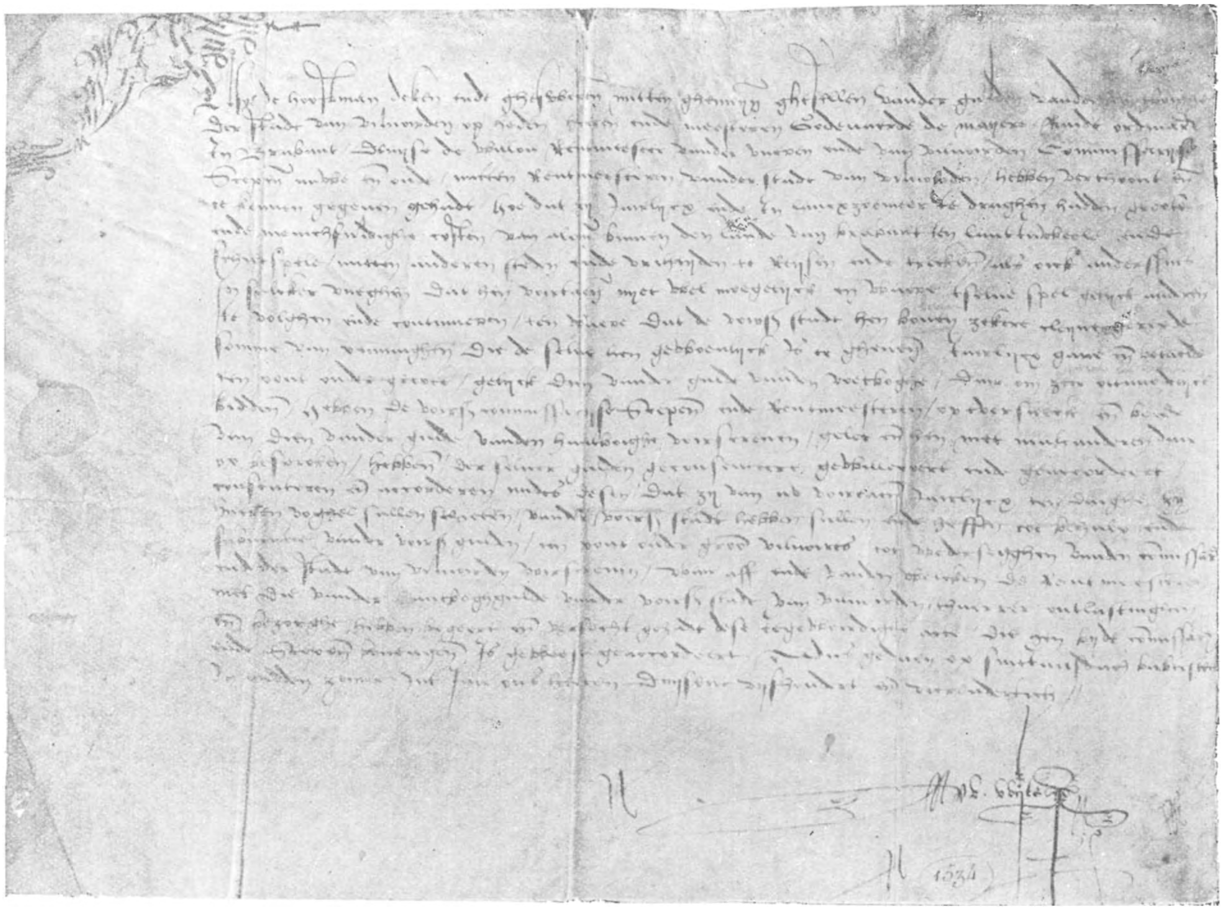

Keure die door den *Voetboog* bewaard wordt, doch eigenlijk den *Handboog* toebehoort. Men trachtte er het laatste woord « Hand » op de eerste lijn uit te vagen. Deze vervalsching is des te zekerder, daar dit woord het eenige onleesbare uit den tekst blijkt te zijn.

getrokken, « assis sur un journal de cour et jardin non clos ». Het was voor 34 gulden verhuurd aan Vandeneynde, door kontrakt eindigend in het jaar 8, en geschat op 1.360 frank. Op 18 Brumaire van het jaar 7, werd het toegewezen aan Antoine Leva, wonende te Brussel in de Dierenstraat, nr 502, voor de som van 18.100 frank (1).

Het derde gild, dit der *Coloveniers*, oefende zich in het schieten met de thans verouderde haakbus, een draagbaar vuurwapen (2). In den beginne was de patroonheilige er van Sint Christophorus ; deze goede Heilige werd in de XIXde eeuw verdrongen door Sint Jacobus...

Het gild was in het bezit van een archief, dat door den kapitein, Frans Symons, bij hem thuis bewaard werd. Het huis van Symons nu was een van deze die door den grooten brand in 1787 vernield werden. Van de kostbare documenten, die ons eeuwen plaatselijke geschiedenis verhaalden, bleef er niets over. De ramp kon nochtans ongetwijfeld het gild zelf niet vernielen ; korten tijd daarna nam het een hypotheek op het gildenhuis, om met dit geld de Brabantsche omwenteling te steunen. Vele jaren gingen voorbij, alvorens men de behoefte aan een nieuw reglement begon te voelen. Op 21 Mei 1794 stelde de stad, volgens eensluidend advies van haar juridischen Raad, een nieuw statuut op voor het Kolveniersgild, dat textueel hetzelfde was als dit van de *hooftcolveniers gilde* van Leuven, waarvan men zich een exemplaar aangeschaft had (3). Het is een belangrijk stuk. Met een al te verregaande nauwgezetheid wordt er het vereenigingsleven besproken en het stelt tevens de bij het schieten in acht te nemen regels vast.

Het regiment bestaat uit een bepaald aantal mannen (4), die voor het leven gekozen werden. Een Koning,

---

(1) A. R. A. Verkoop van Goederen. Plakbrief 141. — Procès-verbaux, 58ste deel.

(2) In de rekeningen van de gemeente 1649-1650, (G. A. 17) lezen wij « *de gulde van de vermaerde bussche genaempt Colveniers* ». Het woord *bussche* aat toe te veronderstellen dat het hanteeren van artilleriestukken evenmin vreemd was aan de leden van het gild.

(3) G. A. 63, f° 288.

(4) In het afschrift in het gemeentelijke register wordt dit aantal niet aangegeven.

een deken, twee gezworenen, de kapitein, de vaandrig of alpheris en de sergeant, vormen samen den staf. Telkenjare, bij hun uittreden, werden koning en deken van ambtswege tot gezworenen benoemd voor het volgende dienstjaar. Het gild nam geen vrijgezellen aan, behalve in het geval dat deze een handelsinrichting uitbaatten of in de stad een vaste betrekking hadden. Van den eersten Zondag van Mei af tot den 1[sten] October werden *maenscheute* (1) ingericht, die slechts mochten beginnen op het oogenblik dat vier uur sloeg op den toren der parochiekerk. Eens per jaar, op den door het regiment aangeduiden dag, werd de *koningxvogel* geschoten ; stoetsgewijs en in prachtkleedij begaven de kolveniers er zich naartoe. De schutter die drie achtereenvolgende jaren den vogel afschoot verwierf hierdoor den titel van keizer. De gezellen waren gehouden bij deze *schietspele* de welvoeglijkheid in acht te nemen wat gesprekken en houding betrof ; het was hun dan verboden in de *caemere* te rooken en er gemeene of beleedigende woorden te uiten. Op de twee kermisdagen begaf de vereeniging zich in groep naar de kerk om er de mis bij te wonen ; hetzelfde geschiedde op den feestdag van den patroonheilige, Sint Christophorus.

De *maenscheuten* boden gelegenheid tot wedden. Om alle buitensporigheid te vermijden werd door het reglement een maximum bedrag vastgesteld.

Wanneer werd het kolveniersgild gesticht ? Slechts bij benadering zouden wij een datum kunnen aangeven. Wauters heeft nog een akte gekend waarbij de stad, op 1 October 1577, de toelage vermeerderde die elk jaar uitbetaald werd aan de zestien kolveniers die haar ten dienst stonden (2). Van op het einde der XVI[de] eeuw (3) bezaten

(1) Stallaert spreekt hier van een « maandelijksche schieting » In den beginne was dit ongetwijfeld de beteekenis van het woord Later werden nochtans eveneens de wekelijksche schietingen aldus geheeten. Verder zullen wij eveneens zien dat het woord eveneens gebezigd werd om de rederijkersvereenigingen aan te duiden

(2) In het Gemeentearchief wordt een boek bewaard (n[r] 2320) met een inventaris der voornaamste akten die overgeschreven waren in de 41 registers, waarvan geen enkele weergezonden werd. Volgens deze bron nu kwam in het register 1577 à 1585 het afschrift voor van een stuk dat er *brief van Erfschutters* geheeten wordt.

(3) Koninkl. Bibl. Afdeeling Handschr. Handschr. n[r] 13541 ; — R. R. 44960, cijnsregister van 1605.

de *Kolveniers* een grooten tuin, die de wallen en een huis in de Spiegelstraat verbond. Wanneer, op 4 December 1793, de hoofdman Winand Stuyck, de keizer Pieter Vanderheyden en de andere waardigheidsbekleeders van het gild gedwongen werden de 400 gulden terug te betalen die hen in leen gegeven waren door de Lellio, en zij deze som aan iemand anders ontleenden, hierbij hun huis verpandend, konden zij hun eigendomsrecht niet anders bewijzen dan met te zeggen dat dit goed altijd in hun bezit geweest was (1). Op 28 Prairial van het jaar 4 verklaarde deken Pieter Eyckmans aan het Fransch Bestuur, dat het gild een huis bezat nabij de wallen, dat *Coloveniershove* geheeten werd (2). Het goed werd te koop gesteld, samen met de bezittingen der andere gilden ; de aankondiging van den verkoop leert ons dat het gehuurd werd door Reniers, voor 30 gulden, vermeerderd met de belastingen ; het werd geschat op 1160 frank. Het was het kleinste der drie *gildenhuyzen*, bestond uit twee vertrekken, was gebouwd in baksteen, gedekt met pannen, gelegen op een grond van ongeveer 32 roeden (3) met achterplein en hof. De reegenooten waren : de wallen, de Spiegelstraat en het goed toebehoorend aan J. B. Lombaerts. Het werd den 5[den] Brumaire van het jaar 7 verkocht aan Philips Pamel Chasse, wonende te Brussel, Handelsstraat, n[r] 1648, voor 21.000 frank (4).

Op onze dagen wordt er door het Sint Jacobsgild tamelijk lichtvaardig omgesprongen met de geschiedkun-

---

(1) Schep. Grif. 7396.

(2) G. A. 2334. — Door een brief, dateerend van 23 Prairial van het jaar 4 (G. A. 1348) werden de gilden verzocht deze verklaring af te leggen.

(3) Den 1[sten] Brumaire van het jaar 8, verstrekte het gemeentebestuur van Vilvoorden aan het Fransch Bestuur uitleg van bepaalde Vlaamsche benamingen. Vier dagwanden zouden, volgens deze verklaring, een bunder gevormd hebben, bestaande uit 400 roeden, de roede van 18 Brabantsche voet » (G. A. 1444. Brief n[r] 341).

(4) G. A. 1451. Brief van 4 Juli 1826. — A. R. A. Verkoop van Goederen. Plakbrief 131 en Procès verbaux, 58ste deel. — Op het einde van 1824 bestonden de goederen der « vroegere schuttersgilden » nog « in natura » (G. A. 1354. — Beraadslaging van 10 December 1824).

dige waarheid ; te pas en ten onpas worden er eeuwfeesten gevierd. Den 26sten Januari 1885 beweerde het reeds 400 jaar te bestaan. Niemand sprak tegen ; het gild werd zeer hoffelijk ten stadhuize ontvangen en door schepen vader Burght verwelkomd (1).

Drie afgevaardigden van het Kolveniersgild, die op 1-10-1924 door den Koning op het Kasteel te Laken ontvangen werden, onder voorwendsel dat zij het 500ste verjaringsfeest van hun gild vierden. Ongeveer 50 jaar vroeger vierden zij hun 400ste verjaring en werden toen te Vilvoorde ten stadhuize ontvangen.

Voor een persoon van zulk een eerbiedwaardigen ouderdom telden de jaren meer dan dubbel. Op 30 November 1924 werd dan ook met pracht en praal het 5de eeuwfeest van de stichting gevierd ; de leden van het bestuur

(1) In de *Weergalm*, nr van 9 Augustus 1885.

werden vooraf ontvangen op het kasteel te Laken (1 October 1924) en bekwamen er van Koning Albert den zoozeer begeerden titel van « Koninklijk gild » (2 October 1924). Als zij op dezen weg voortgaan zullen zij ons weldra wel wijsmaken dat de vereeniging lang vóór hun wapen zelf bestond...

Op onze dagen nog steeds wordt er door het Kolveniersgild van Sint-Jacob ijverig gewerkt. Tijdens de uitstappen die in den Zomer ingericht worden komt er dan een personage te voorschijn dat, meer dan de reuzen van « De Goudbloem » — die door hun onregelmatig optreden wel wat meer indruk op het volk schijnen te maken — behoort tot de plaatselijke folklore. Het is een pop die, naar een in de huidige provincie Antwerpen zeer verspreid gebruik, door vier dragers op een laken gewiegd wordt, om telkens naar omhoog te vliegen als het refrein weerklinkt van een aloud eentonig lied.

Ter gelegenheid van den Ommegang der Reuzen te Brussel, den 23sten Juli 1890, werd er naar een naam voor het mannetje gezocht (1). Sommigen stelden voor hem « *AJOUPA* » te heeten, wat in het Waalsch « aap » beteekent. Anderen dachten in den naam *Ajoupa* een klanknabootsing te herkennen van *HUP, HOP, OUP* of *JOUP*. Feitelijk is het noch 't een noch 't ander. Bij het naar omhoog werpen roepen de dragers niet *Ajoupa*, doch wel « *Ajoupsasa* ». In het huidige dialect van Vilvoorde is *Ajoupa* onbekend ; men zegt er wel « *Ajoupsasa* » of « *Joupsasa* ». De drie strofen van het lied werden totnogtoe nog niet opgeteekend ; volgende tekst werd ons letterlijk door een welwillenden oud kolvenier voorgezongen :

Sa, burgers gij en moet niet vragen
wat wij in ons sargie dragen.
T'is voorwaar ne vieze vent,
Voor 'nen hoerenjager is hij bekend.
Daarom moet hij youp sa sa
Ende ha een, ende ha twee ende ha drâ
Falderida youpsasa

(1) In *De Weergalm* van 7 December 1890.

Hebt de gij den Kerel nu zien vliegen
Gij en moet daarom niet liegen
Wij zijn allen in 't zelfde kas
Wij en maken geen ambras
Daarom moet hij, enz...

De *Hoep Sasa* van het Kolveniersgild in den folkloristischen ommegang te Brussel, in 1935.

Wij moeten er wel op passen
Dat hij ons niet en verasse
of niet kome aan zijn geld
Daarom zijn wij hier gesteld
Daarom moet hij, enz...

In een nota, die geen naam van schrijver draagt, gepubliceerd ter gelegenheid van de jubelfeesten van het gild, den 30sten November 1924, wordt er gesproken over den oorsprong van dit eigenaardig gebruik : « Tijdens de

Spaansche overheersching », aldus de schrijver, « gebeurde het dat een man, telkens als hij dronken was, zijn vrouw wreed mishandelde. Ten einde raad besloot het ongelukkig schepsel zich bij het bestuur van het Gild te beklagen. De dader werd dan ook verwittigd dat hij veroordeeld zou worden zoo hij op dien weg voortging. Niettegenstaande

De *Hoep Sasa* van de Rederijkerskamer op de tentoonstelling voor Folklore te Vilvoorde, in 1934. (Foto Acta).

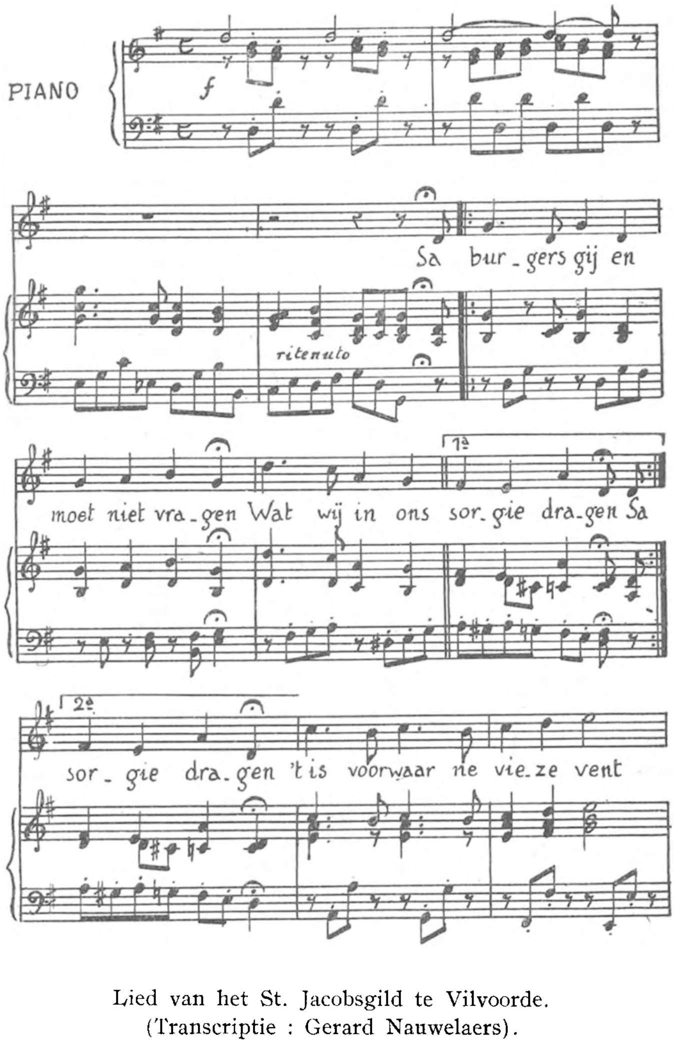

Lied van het St. Jacobsgild te Vilvoorde.
(Transcriptie : Gerard Nauwelaers).

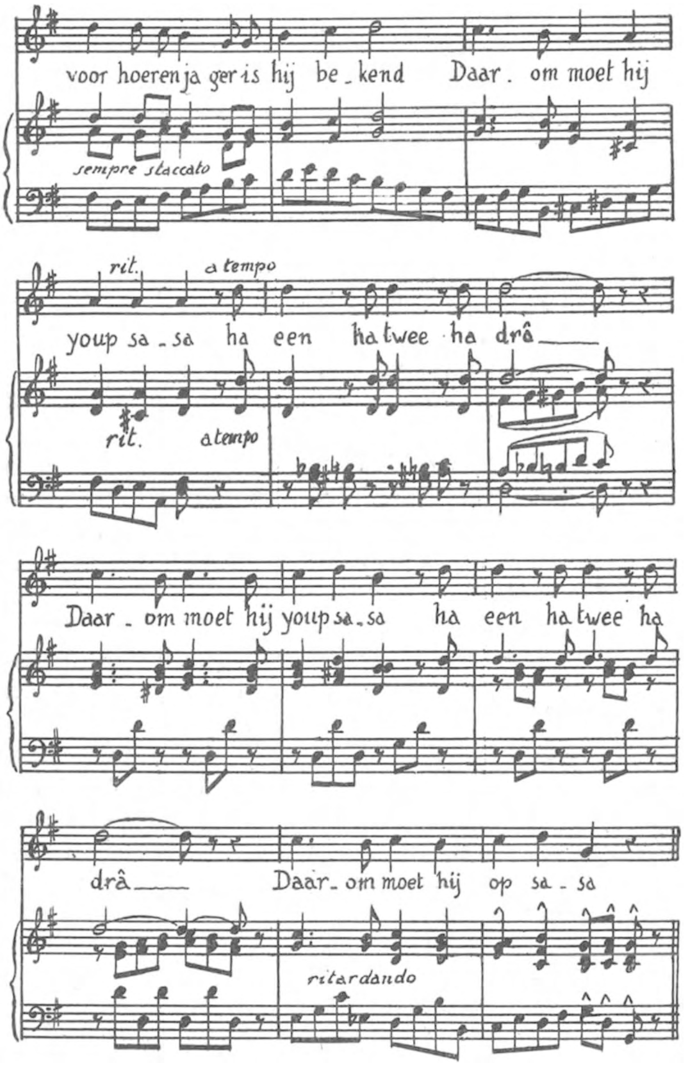

Lied van het St. Jacobsgild te Vilvoorde.
(Transcriptie : Gerard Nauwelaers).

deze vermaning werd de hartelooze echtgenoot nog brutaler tegenover zijn vrouw en nam bovendien zijn zoon mee naar slecht befaamde huizen. Ten slotte besloot het Bestuur der Gildebroeders, dat dit onverbeterlijke lid tweemaal per dag twintig meter hoog zou geworpen worden op een wit laken. Den derden dag nochtans poetste onze dronkaard de plaat en liet zich vervangen door een pop : de hoep-sasa. Sedertdien was er van huwelijkskrakeel bij de gildebroeders geen sprake meer en de vrouwen lieten er zich als eereleden inschrijven. Als herinnering aan deze gebeurtenis wordt door het gild nog steeds het lied van Hoep-Sasa gezongen ».

Al is er bij dit verhaal geen geschiedkundigen grond voorhanden, toch zal men niet ontkennen dat wij hier te doen hebben met een folkloristische verklaring, die onze *Youp-Sasa* in nauwe verwantschap brengt met het *Op-Signoorken* en met den Mechelschen *vuylen bruydegom* (1).

In de geschiedenis van de eene of andere Brabantsche of Vlaamsche stad worden de schutters uit Vilvoorden dikwijls vermeld als er sprake is van de « schietingen ». Vele bladzijden geschiedenis zouden er hier nog dienen geschreven te worden. Een onzer gilden komt voor op de prijsschieting te Mechelen in 1393 en in 1404 ; op deze te Oudenaarde in 1408 (2). Naar de schieting te Gent in 1440 werden door Vilvoorde tien schutters gezonden, die, onder het geleide van koning Hendrik van der Noot, nachtverblijf zochten bij Gillis Schrijvers (3). Zeven kruisboogschutters begaven zich naar Doornik in 1394 (4). Op hun beurt werden door onze gilden de vereenigingen uit andere steden uitgenoodigd : de boogschutters van Hal kwamen naar Vilvoorde in 1393 (5) ; het huis waar de schutters van Waalem in 1442 verbleven werd belegerd en

(1) Zie *Brabantsche Folklore*, 1925-26, blz. 199.

(2) Wauters, Notice historique sur les anciens serments de Bruxelles. Messager des Sciences historiques 1853, blz. 279. — Notice historique sur la ville de Vilvorde.

(3) Oud en Nieuw, Gent 1867.

(4) Wauters, Notice... sur... Vilvorde, blz. 65.

(5) Van de Weghe, Hallensia, II, bl. 86.

men trachtte het in 't brand te steken (1) ; op de prijsschieting in 1457 noteeren wij de gilden van Lier (2), Leuven (3) en Gent (4). In 1561 vergezelden de Mechelsche muzikanten « la Pivoine » naar de schieting en eischten vervolgens betaling van hun loon aan de Magistraat van de stad (5).

Door de Gemeente werden de gilden immer uitgenoodigd op de feesten en plechtigheden, die steeds aan luister wonnen door de aanwezigheid van een groep gewapende mannen. Op 27sten Februari 1647 verneemt het Schepencollege dat gouverneur Markies de Castel Rodrigo, vergezeld van de hertogin de Chevreuse (6), een feest van het garnizoen zal bijwonen ; aanstonds wordt dan ook aan den ontvanger het bevel gegeven het noodige poeder aan te koopen om de vuurpijlen op de wallen af te schieten, op het oogenblik dat zij hun uitrede in de stad zouden doen ; ook de kolveniers worden uitgenoodigd zich in groep met hun vaandel aan de Vlaamsche Poort te bevinden, ten einde aan de bezoekers de eer te bewijzen (7). Daar de aartshertogin, gouvernante Marie Elisabeth, een bezoek aan de Karmelieten (8) aangekondigd had op Zaterdag 26 Juli 1727, verwittigde de graaf van Maldegem de Magistraat dat het

---

(1) Wauters, loc. cit.

(2) Ant. Bergmann, *Geschiedenis der stad Lier*, blz. 159.

(3) Piot, *Histoire de Louvain*, blz. 166.

(4) De Potter, *Jaarboek van St. Joris Gild van Gent*, blz. 107.

(5) Van Doren en Hermans, *Inventaire des archives de Malines*, V, blz. 87.

(6) Marie de Rohan-Montbazon, hertogin van Chevreuse, geboren in 1600, overleden te Parijs in 1671 ; in 1622 trad zij voor de tweede maal in het huwelijk met Claude van Lorreinen, hertog van Chevreuse. Deelnemend aan verscheidene politieke samenzweringen, « abandonnant triomphalement l'amour par la cabale », zooals prinses Lucien Murat het schrijft (La vie amoureuse de Christine de Suède), werd zij door Richelieu verbannen en vestigde zij zich te Brussel. Naar het getuigenis van den kardinaal de Retz was het een vrouw met veel verstand.

(7) G. A., 8.

(8) In 1728 woonde de gouvernante de plechtigheden bij van een jubileum van O. L. V. Troosteres der Bedrukten. Heel waarschijnlijk is er hier sprake van deze zusters.

paste haar de eer te bewijzen die haar toekwam. « In betrekking hiermede, zoo schreef hij, oordeel ik het gepast dat gij de gilden zoudt verzoeken een wacht te plaatsen aan de Vlaamsche Poort langswaar zij haar intrede moet doen, en eveneens een kapitein met vaandel, trommelslager enz. vóór het klooster der Karmelieten, die er zullen blijven tot bij haar vertrek, ten minste zoo zij zelf niet zou goedvinden andere schikkingen te treffen » (1).

In 1748-1749 — de datum kan niet met juistheid aangegeven worden — had prins Karel van Lorreinen een kort oponthoud te Vilvoorde. De gilden defileerden voor hem : de *Hantboghe*, de *Cruysboghe*, de *Colveniers* en de *Goudbloem* ; uit erkentelijkheid gaf de stad aan elke vereeniging een ton bier ten beste (2).

Al bewezen de gilden wel eens dienst, toch dient het ook gezegd dat het Gemeentebestuur er ook soms last mee had. Naar het schijnt heeft er wel een zekere hiërarchie bestaan tusschen de groepeeringen van de verscheidene gemeenten. Zoo gebeurde het, den 18[den] September 1704, dat er een akkoord tot stand kwam tusschen de « hoofdgulde van den hantboog » te Leuven en de gemeente Vilvoorde. Tusschen beide partijen was het tot een proces gekomen dat door den Raad van Brabant moest beslecht worden ; de oorzaak hiervan was, dat de Leuvenaars zich gekrenkt achtten in de rechtsmacht die zij beweerden te hebben op het gild van Vilvoorde, in hun hoedanigheid van hoofdgild van-Brabant en Mechelen. Om aan het geding een eind te stellen verklaarde de Magistraat van Vilvoorde plechtig, dat er geen kwestie van was de rechtsmacht van het Leuvensch gild te betwisten. Van haar kant gaf deze laatste vereeniging toe dat private personen, mits toestemming

(1) G. A., 21.

(2) G. A. 88. Bij zijn aankomst in onze provinciën (1744) kwam prins Karel langs Vilvoorde. In het archief van de *Goudbloem* (rekening dienstjaar 1743-44) vinden we het loon vermeld, dat uitbetaald werd aan trommelslager en fluitspeler « ten tijde van het voorbijkomen van prins Karel » ; ook is er sprake van de ton bier die bij deze gelegenheid door de Magistraat ten beste gegeven werd.

van het Gemeentebestuur, voortaan het recht zouden hebben prijsschietingen in te richten in hun huizen of hoven (1).

Het voorbeeld van kolveniers- en boogschuttersgilden had een betreurenswaardigen wedijver doen ontstaan. In het laatste vierde der XVIII^{de} eeuw begonnen verscheidene herbergiers prijsschietingen in te richten, tot zelfs op den stoep vóór hun herberg ; daags te voren werden deze aangekondigd door den belleman ; kwajongens schoten voortdurend met den boog in volle straat en vermaakten zich met slingers, waarmede steenen ver weggeworpen werden. Op 31 Maart 1773 (2) vaardigde de stad dan ook een ordonnantie uit, waarbij het verboden werd nog elders dan in den hof der *colveniers* prijsschietingen in te richten ; aan den Belleman werd het verboden nog andere wedstrijden aan te kondigen ; buiten een voorziene geldboete werden door deze ordonnantie de ouders, de meesters en de lastgevers nog burgerlijk verantwoordelijk gesteld voor de schade die aldus door hun kinderen of ondergeschikten zou aangericht worden.

Tijdens het Fransch Bewind hooren we betrekkelijk langen tijd niets meer over de gilden. Eens de rust hersteld, onder het Keizerrijk, dachten de gildebroeders er opnieuw aan hun geliefkoosde bezigheid te hernemen. Den 26sten Augustus 1806 overhandigt burgemeester De Pauw, met zijn welwillenden steun, aan den prefect een verzoekschrift dat uitging van verscheidene personen, die de toelating vroegen met de haakbus te mogen schieten. Hij verklaarde hierbij zich voor de orde verantwoordelijk te stellen (3). Een jaar later waren de « vier » gilden opnieuw officieel erkend en werden zij uitgenoodigd « *met alle pomp ende luyster* » deel te nemen aan een plechtighid in de kerk op 15^{den} Augustus, feest van den H. Napoleon (4).

---

(1) Schep. Gr. 7366.

(2) Schep. Grif. 9937. Register der plakkaten, blz. 795.

(3) G. A. 1446.

(4) G. A. 1446. Brief van den adjunct-burgemeester Boutiel, gedateerd 12-8-1807.

Sedertdien werden de gilden niet meer verontrust. De openbare besturen weten zeer goed dat onze eeuwenoude vereenigingen nog steeds bestaan, doch steeds is er geen voldoende kennis van zaken te bespeuren. Deze gilden, die nochtans zeer volksch gebleven waren, telden voor de burgerij uit de jaren 1830 bijna niet meer. In 1834 schreef burgemeester Delvaux naar den arrondissements-commissaris, dat er sedert onheuglijke tijden twee gilden bestonden ; «de eerste», zoo schreef hij, «kent jaarlijks een prijs toe, bestaande uit drie tinnen schotels, ter waarde van 15 frank en een zilveren medaille, ter waarde van 20 frank. De tweede kent geen prijzen toe, doch vergadert eens per jaar om met den boog te schieten ; de overwinnaar bekomt den titel van koning ». Beter op de hoogte van hun geschiedkundig en folkloristisch belang, ziet ons huidig bestuur in deze « vier » gilden een der grondslagen van onze nationale instellingen. Den 20sten December 1930 werden zij in plechtige zitting ten stadhuize ontvangen, waar door den burgemeester aangekondigd werd dat elk gild, als herinnering aan het eeuwfeest onzer onafhankelijkheid, een zilveren beker zou ontvangen (1).

Thans prijken de wapens onzer gilden maar alleen nog in musea ; hun oude privilegiën hebben geen reden van bestaan meer ; als kostbare relikwieën worden nog steeds de braken, echte kunstwerken van goudsmederij, kenteekens van een conventioneel en kortstondig koningsschap, bewaard. Dit is ook het geval met de galakleedij uit vroegere tijden, een poovere doch beteekenisvolle nalatenschap van een weinig roemrijk doch wel schilderachtig verleden. Onwrikbare trouw aan de traditie, steeds sterk bezield met den geest die een ras groot en schoon maakte, leven deze vereenigingen nog altijd voort... Begrijpt men wel genoeg welke waarborg voor de toekomst zij ons bieden ?...

Neem slechts het Voetbooggild ! Nog steeds wordt er het aloude banier bewaard, waarvan de met brocaat verzwaarde zijde wellicht niet lang meer aan den tand des tijds weerstand bieden zal. In 1880 werd er een nieuw en

(1) De Weergalm. 4 Januari 1931.

sterker vaandel ingehuldigd, waarop een mooie Sint Joris prijkt, een Sint met een goedige, welwillende gelaatsuitdrukking. Fier werd er op vermeld « *Edele groote voetboog* », met er naast den datum 1401. Waar toch heeft het gild deze roemvolle epitheta vandaan gehaald ? Waar werd vooral dit jaargetal 1401 ontdekt ? Dit alles doet niets ter zake ! Laat ons de schouders niet ophalen ; het kan niet anders dan goed genoemd worden dat deze brave menschen, instinctmatig en zonder iets kwaads te vermoeden, volgend gezegde van Anatole France toepassen : « Verliezen wij niets van het verleden, want met het verleden wordt de toekomst opgebouwd ». Wat de geschiedkundige waarheid betreft, deze dient door de nieuwsgierigen niet gezocht te worden op het fluweel der vaandels ; genoeg ernstige en pedante boeken werden er geschreven, waarin zij ten volle hun gading zullen vinden.

B. — De Rederijkerskamer.

> ... ces associations bourgeoises disséminées dans toutes nos villes avaient le mérite de faire de l'art le domaine de tous (1).
>
> Graaf Carton de Wiart
> (Marguerite d'Autriche).

Door de eeuwen heen hebben de rederijkers den naam van geletterden behouden, van menschen die ervaren waren in de letterkunde, die wat poëzie vermochten te brengen in het proza van het dagelijksche leven, die de kunst liefhadden, die, kortom, een weinig ideaal behielden te midden van het alledaagsche gedoe rondom hen. Bekijk slechts die flinke Vilvoordenaars, zooals ze daar staan op een mooie XVII[de] eeuwsche gravure (2), hoe ze daar in prachtkleedij zitten op hun zware Brabantsche paarden ; wit wambuis, zwarten mantel, groene sjerp, zwarte laar-

(1) ... deze burgerlijke vereenigingen, die in al onze steden aangetroffen werden, hadden als verdienste het gebied der kunst voor eenieder toegankelijk te maken...

(2) De Schadt-Kiste der philosophen en der poeten waer inne te vinden zijn, enz...

zen, het hoofd bedekt met den grooten groenen vilten hoed, waarrond de witte pluim (1) ; sommigen houden de zinnebeeldige fakkel in de hand. Zij begeleiden een rijk versierden door vier paarden getrokken wagen, waarop, onder een triomfboog, *hun* « blazoen » getoond wordt, de quintessens van hun kennis, het palladium van hun vereeniging. De vuurpijlen, die door een in den wagen verborgen vuurwerkmaker afgeschoten worden, zijn zoo verblindend niet als het pedante zinnebeeld. Het is een groot, houten, ruitvormig paneel, waarop allerlei zonderlinge figuren geschilderd werden, die met elkaar geen uitstaans schijnen te hebben. Samen vormen zij de gegevens van den emphatischen rebus, die de bewondering van de eenvoudige lieden afdwong, doch die tevens bekwaam was om de scherpzinnigste en bekwaamste rijmelaars te ontmoedigen.

De oplossing verschaft ons volgens duister vierregelig vers :

Wildt mildt rhetorica croonen net met laurieren
Wan trauw schouwen en 'twistlijck draecken laecken.
Wel hem die heeren leeren haer snaer spel vieren
Spinnen kinnen salmen snel Midas haecken staecken (2).

We verstaan deze wartaal als volgt :

Dat de Rhetorica rijk met lauweren gekroond worde; zij helpt kwaadwilligheid en twist vermijden ; gezegend

(1) Het was in deze, volgens de bewijsstukken uit het Plantijnmuseum weer samengestelde kleedij, dat het gild voorkwam op het eerste ontwerp voor den Ommeganck in 1930. — De Brabantsche Folklore, 1928-29, blz. .....

(2) Het lijkt misschien gewenscht de eigenlijke beteekenis van de afbeeldingen op het « blazoen » te verklaren : haas (wildt), kom (mildt), de Rhetorica, de « croonen », het net, geit (met), lauweren (laurieren), « wan » zinnebeeld van trouw, de haarden (schauwen), eend (en 't), zinnebeeld van twist, lijkkist (lijck), draken (draecken), laken (laecken), rol (wel), hemd (hem), heupbeen, dij (die), priesters (heeren), ladders (leeren), haar (haer), snaar (snaer), speld (spel), vuur (vieren), spinnewebben (spinnen), kannen (kinnen), zalm (salmen) ; drinkanp (snel), koning Midas, haken (haecken), staken (staecken). — In haar archief bewaart de Goudbloem den tekst van dit vierregelig vers, in 1859 afgeschreven door Piron ; lang reeds is de beteekenis dezer verzen vergeten.

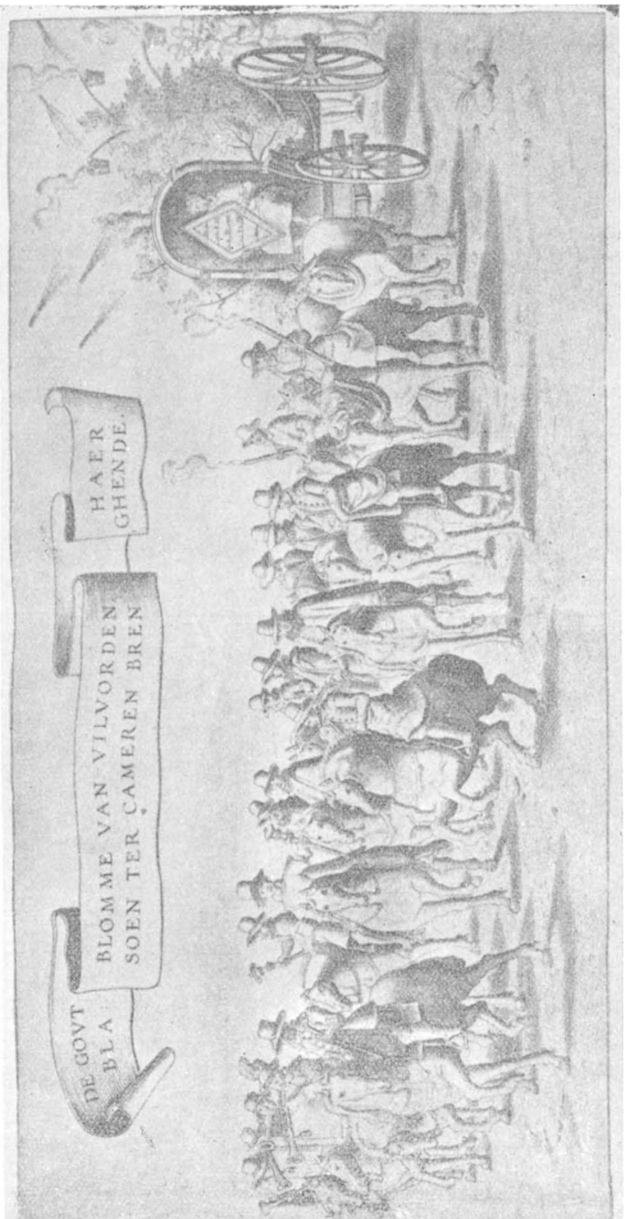

De Rederijkerskamer met blazoen in een optocht
(Uittr. uit : De Schadt-Kiste der Philosophen).

hij, die den mensch de lier leert hanteeren ; de verwikkelingen (op het tooneel) zullen vlug hun hevigen gouddorst stillen.

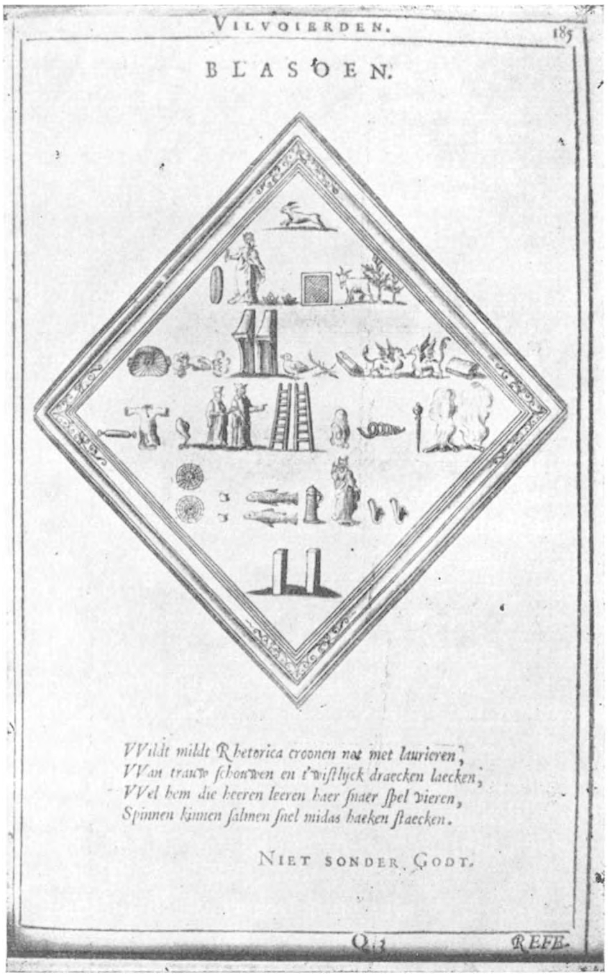

Het rebusachtige blazoen van de Rederijkerskamer van Vilvoorde. (Uittr. uit : De Schadt-Kiste der Philosophen).

Niemand zal betwisten dat wij hier te doen hebben met een laag-bij-den grondsche literatuur ; het is een bij uitstek vervelend en gezocht genre. Laat dit stukje proso-

die, op zich zelf beschouwd, niet toe, zonder voorbehoud in te stemmen met het oordeel van een schrijver, die beweerde dat de rederijkerskunst alleen bestond in woordspelingen en rijmelarij (1) en dat de faam dezer zoogenaamde letterkundigen geenszins te rechtvaardigen was.

Gelukkig genoeg was de meerderheid der Brabantsche burgerij niet ingenomen met dit ijdel vermaak. Positiever van geest zijnde voelden zij zich niet aangetrokken door dit klatergoud en verlangden zij niet op de planken hun zoo moeilijk aangeleerde verzen komen op te dreunen : dit werkje werd aan enkele ijdele leden overgelaten. Alhoewel zij, zoomin als anderen ongevoelig bleven voor werkelijke poëzie die tot het verstand spreekt en het hart ontroert, zien wij dat de leden van de *Goudbloem*, reeds vroegtijdig meer tastbare voordeelen zoeken in het aansluiten bij deze vereeniging. Zij eveneens oordeelden dat feesten, optochten, gelach, maaltijden en wedstrijden slechts nu en dan het gewone, dagelijksche leven moeten komen onderbreken.

Reeds zeer lang bestond de Kamer toen, op 24 Augustus 1524, hoofdman, prins en gezworenen de Magistraat verzochten een reglement te bekrachtigen, dat zij bij hun aloude privilegiën wilden gevoegd zien (2). Dit nieuwe reglement beoogde niets minder dan het oprichten van een vereeniging tot onderlinge verzekering. Dit is wel de eerste, door bronnen gestaafde, activiteitsuiting van de Goudbloem. In den schoot van talrijke ambachten werd een « kas tot onderlinge hulpverleening » voorzien (3). Alhoewel we niet mogen beweren dat de inrichting dezer mutualiteiten zelf een eigenaardigheid was, toch dient het aangestipt te worden dat het wel zonderling mag heeten dat zij

---

(1) Altmeyer. Les Précurseurs de la Réforme aux Pays-Bas.

(2) Schep. Gr. 7321.

(3) Emiel Huys : *Duizend jaar mutualiteit bij de Vlaamsche Gilden*, 1026. Schrijver publiceert 177 reglementen, waarvan talrijke betrekking hebben op de Brusselsche gilden en ambachten : het St. Eligiusgeld, ambachten der vleeschhouwers, der vier gekroonden, der kleermakers, der oude-kleerkoopers, der schoenmakers, der schippers, der barbiers, der schrijnwerkers, der vollers, der hoedenmakers, enz.

tot stand kwam in een vereeniging die eerder ontspanning voor doel had, terwijl zij nochtans meer thuis hoorde in beroepsvereenigingen.

De *Sieckbusse* of *weeckgeldbusse* van onze rederijkerskamer ontving regelmatig de wekelijksche bijdragen, nl. negen mijten, Brabantsche munt. Elk lid, rijk of arm, « binnen de cuype van Vilvoorde » wonend, was verplicht deze bijdrage te betalen. Werd een rederijker ziek of onbekwaam tot werken, dan ontving hij wekelijks als steungeld, drie stuivers, ten minste in geval zijn ziekte of onbekwaamheid niet voortsproot uit een twist of dat het, moest dit wel het geval geweest zijn, bewezen werd dat hij er onvrijwillig bij betrokken werd. Kwamen er te veel zieken, zoodat de kas dreigde ledig te geraken, dan kon het steungeld verminderd worden. Alleen na twee volle jaren de wekelijksche bijdrage betaald te hebben, had men het recht op een steungeld aanspraak te maken. De kas werd beheerd door den deken, bijgestaan door twee gezworenen of door twee bekwame *sufficiente* leden, die door de vereeniging voor twee of drie jaar ten hoogste verkozen werden. Elk der twee beheerders beschikte over een sleutel van de kist, waarin het gemeenschappelijk bezit bewaard werd. Hun werk werd betaald : jaarlijks ontvingen zij zes stuivers voor het aankoopen van een nieuwen hoed of van een andere livrei *(leverye)*, door het gild goedgekeurd. De kasvoorraad mocht, volgens het oordeel en op raad van hoofdman en gezellen, voordeelig uitgezet worden. De *busmeesters* — aldus werden zij genoemd — waren verplicht jaarlijks de rekeningen voor te leggen en aan de gezworenen en aan het gild te toonen dat de kasvoorraad werkelijk overeenstemde met het bedrag dat er volgens de rekeningen moest zijn.

Een lid dat verwaarloosde zijn bijdrage te betalen en nog in 't krijt stond op het oogenblik dat de *busmeesters* hun rekeningen inbrachten, moest twee kronen boete betalen. Weigerde hij, dan begaf de knecht van de kamer zich naar de woning van den schuldige, vergezeld door een bode van den meier, en legde er beslag op een pand ; gold het een vrijgezel *(eeloopich)*, dan ging men zonder meer over tot de opsluiting.

De tegenwoordige Vereeniging *De Goudbloem* heeft mij zeer welwillend haar archief ter inzage afgestaan (1) : boeken met rekeningen uit de XVII^{de} en uit de XVIII^{de} eeuwen ; registers met notulen uit het begin der XIX^{de} eeuw, handschriften van tooneelstukken. Deze bewijsstukken laten toe ons een tamelijk juist beeld te vormen van het leven onzer rederijkers. Nergens vinden wij er nog een mutualiteit vermeld ; ternauwernood wordt er aan letterkunde gedacht. De gezellen betalen jaarlijks een bijdrage die *hooftgeld* geheeten wordt ; de opbrengst hiervan diende om de kamer de onderhouden, om de reuzen te herstellen, zelden om de onkosten van een tooneelfeest te dekken, meestal om andere feesten in te richten : betalen van fluitspelers en trommelslagers, van een of meer tonnen bier, enz.

De Kamer was bezield met een diepen godsdienstzin. Haar leus was : *Niet sonder Godt* (2). Vooral haar patrones, de H. Anna, werd vurig vereerd. Een beeldje van de goede heilige prijkte boven op den grooten praalwagen. Een ander, dat grooter was en kleederen droeg, troonde « op de camere ». In 1726 vervaardigde beeldhouwer Pletincx er een nieuw voor 31 gulden 10 stuivers.

Het feest van de « Heilige Moeder Anna » (26 Juli) werd luisterrijk gevierd. Voltallig woonde de kamer de hoogmis bij. 's Anderendaags werd een mis gelezen voor de overledene leden. In de kamer van het gild werd een kaars vóór het beeld aangestoken. Telkenjare betaalde de rekenplichtige een som aan den organist, die bij deze gelegenheid op den « faverdon » speelde (3). De dag eindigde in vreugde en drinkpartijen ; het was de gewoonte dat de stad, eveneens op dien dag, aan de vereeniging een ton bier ten beste gaf (4).

---

(1) In 1902 was dit eveneens het geval voor Verschueren, die een lang artikel publiceerde in *De Weergalm*, n^{r} van 20 Juli 1902.

(2) De Schadkiste...

(3) In de rekeningen van het gild vinden we dit woord op verscheidene manieren geschreven : *faverdon, fanderdon, faferdon*. Dit woord is een bastaardvorm voor het Fransche «Faux bourdon» ; in Limburg leeft het nog voort in de volkstaal. Hiermede bedoelt men een driestemmig kerkgezang.

(4) G. A. 67. Rekeningen van 1649 tot 1650.

Bij het overlijden van een lid of van een zijner naastbestaanden, volgden alle gezellen den lijkstoet ; het lichaam van den afgestorvene werd gedragen door waardigheidsbekleeders van de kamer. Hiervoor betaalde de familie een bijzondere vergoeding, die *dootschult* geheeten werd (1).

De oversten moesten zorgen dat er tucht in de rangen heerschte ; zij hadden een zekere rechtsmacht en spraken straffen uit, bv. een beeweg doen. Op het feest van Sint Anna in 1770 brak er een hevige twist uit tusschen twee leden, waarbij het tot een handgemeen kwam. Beiden werden plichtig bevonden : de eerste werd veroordeeld tot het doen van een bedevaart naar Eppegem ; de tweede moest naar O. L. V. in de Kapellekerk te Brussel. Bij hun terugkeer waren zij verplicht een bewijs mede te brengen dat afgeleverd was door den betrokken pastoor en waarop verklaard werd dat zij een bepaalden tijd in de kerk gebeden hadden. Op 11 Juni 1772 gebeurde het dat een ander lid den *hooftman* en eenige gezellen beleedigde. Hij werd veroordeeld tot een bedevaart naar Scherpenheuvel, waar hij moest bidden voor de overledenen. Den 8[sten] Augustus 1819 moest een lid, veroordeeld door commissarissen en officieren, een bedevaart naar Assche ondernemen, omdat het een artikel van het reglement overtreden had. Deze bedevaart moest, op straf van uitsluiting, binnen de maand geschieden.

De traditie bleef in de *Goudbloem* ongewijzigd voortbestaan ; wel werd er soms een verandering gebracht aan den vorm, doch de geest bleef door de eeuwen heen dezelfde. Tijdens de Fransche overheersching, eens de kalmte ingetreden, werd een reglement opgesteld dat naast de oude munten : gulden, stuivers en penningen, ook rekening houdt met het nieuwe tiendeelig stelsel : frank en centimes. De geest van vroeger leeft er steeds voort en de oude gebruiken bleven in zwang. Alhoewel slechts in dien tijd opgesteld mogen wij het toch als van veel ouderen datum

---

(1) In de rekening van de Kamer over het dienstjaar 1763-64, vinden we een ontvangst van 4 gulden geboekt, betaald als *dootschult* van baron Vander Hemm en zijn echtgenoote, verdronken in het kanaal te Vilvoorde.

beschouwen, daar het alleen de tot dan toe nageleefde, doch ongeschreven gebruiken bekrachtigde.

Joseph Boutiel, adjunct-burgemeester, was hoofdman van de vereeniging. Zijn lange jaren dienst onder het oude bewind en ook tijdens de Fransche overheersching, hadden hem een klaar inzicht gegeven en zijn geest met synthese en methode vertrouwd gemaakt. Door zulk een bekwaam man geschreven laat het reglement niets aan duidelijkheid te wenschen en is het doordeesemd met den traditionalistischen geest die in Boutiel een trouw verdediger vond. Volgens deze statuten (1) werd de Vereeniging door een talrijk comité bestuurd : een hoofdman, een prins, een kapitein, een vaandrig, een sergeant, een griffier-penningmeester, drie commissarissen en een deken. Deze tien personen bleken onontbeerlijk : allen waren ze rustige, welgestelde, gehuwde burgers ; zij beslechtten de twisten die in de maatschappij zouden kunnen oprijzen en bestraften desgevallend de reglementsovertredingen. De voornaamste bezigheid der leden bestond in het deelnemen aan de *maenscheuten*, die plaats hadden van den eersten Zondag in Mei tot en met den laatsten Zondag in September, telkens van 4 uur 's namiddags tot 8 uur 's avonds. Met het oog op deze *maenscheuten* werden, op den laatsten Zondag van April, door het lot vier groepen aangeduid. De eerste stond onder het bevel van den hoofdman, die den penningmeester als plaatsvervanger had ; de tweede werd aangevoerd door den prins, die desnoods door den sergeant vervangen werd ; de laatste twee hadden respectievelijk den kapitein en den vaandrig als aanvoerders. Elk dezer oversten werd bijgestaan door een der drie commissarissen of door den deken. Blijkbaar hield men zich op deze *maenscheuten* bezig met letterkunde, met voordracht en met gezelschapsspelen (2). « Hij die, deelnemend aan zijn

(1) Archief van de Goudbloem.

(2) De *maenscheuten*, een benaming die ontleend werd aan den woordenschat der schuttersgilden, vertoonden wellicht veel gelijkenis met de *refreinfeesten* die elders plaats hadden en waarop de rederijkers een bepaald aantal strophen moesten voordragen, die een door de jury vooraf aangeduide rijm moesten hebben. (Werquin, De landjuweelen van rhetorica).

maenscheut, vóór 5 uur 's avonds vier verzen of een refrein voordroeg, werd van de betaling der boeten ontslagen, zelfs al waren er vier fouten in zijn opstel ». Het bijwonen der *maenscheut* was verplichtend, evenals het bijwonen van de plechtige mis op den « *dag van eere* ». Wat deze laatste betreft stipuleerde het reglement dat de leden moesten samenkomen in het lokaal, om zich stoetsgewijs naar de kerk te begeven en dat zij na de mis naar de kamer moesten weerkeeren. Het verzuimen van deze mis werd gestraft met een boete van 50 centimes ; wie 's anderendaags 's morgens afwezig was in de gelezen mis voor de overledenen betaalde slechts 25 centimes.

De leden waren eveneens verplicht den lijkdienst van een gezel bij te wonen en het lijk te helpen dragen. Wie aan deze verplichting te kort kwam betaalde twee stuivers boete. Daags te voren werd iedereen verwittigd door den koster (1). De leden moesten zich in het sterfhuis bevinden en in den lijkdienst tegenwoordig zijn tot aan de offerande of, desgevallend, tot aan de begrafenis. De familie van den afgestorvene betaalde een som die verdeeld werd tusschen den koster die den dienst moest aankondigen, de dragers en de kamer.

De rederijkers waren lieden van goeden huize : niet iedereen werd er aangenomen. De candidaat moest onberispelijk zijn wat gezag en zeden betrof, mocht niet weggejaagd zijn uit een ander gild, was verplicht een inkomrecht te betalen van 4 gulden, 14 stuivers en 2 penningen en gaf bovendien een stuiver per week aan den in dienst zijnden deken. Jaarlijks werd ook nog een veranderlijke bijdrage geeischt, die men *hoofdgeld* noemde ; het bedrag er van werd bepaald door het bestuur en aan de leden medegedeeld in buitengewone zitting. Op straf van uitsluiting moest zij uiterlijk betaald zijn op 26 Juli, vóór het vertrek naar de hoogmis.

(1) Dient hier niet de oorsprong gezocht te worden van het op onze dagen nog steeds bestaande gebruik, door een daartoe aangesteld persoon van huis tot huis een lijkdienst of een jaargetijde te laten aankondigen.

Later (1814) werd door het bestuur, naar het schijnt vooral met het oog op feesten en bals, van jaar tot jaar een eigenaardig reglement vernieuwd. Om na hun eerste communie tot een feest toegelaten te worden, moesten de jongelui persoonlijk deel uitmaken van het gild (dit is de naam die nog steeds aan de Vereeniging gegeven wordt). Jonge meisjes mochten hun ouders blijven vergezellen, zelfs na hun eerste communie, doch zij moesten de zaal verlaten als het licht aangestoken werd. Op 26 Juli en ook 's anderendaags werd er faro geschonken, van het oogenblik af dat een bel het sein gaf tot het aansteken van het eerste vat. De mannen moesten behoorlijk gekleed zijn ; kiel *(fuyken)*, pet en schort waren verboden (1). Gedurende het bal mocht men noch rooken noch pruimen en te 1 uur 's morgens werd de kraan toegedraaid ; de potten werden echter nog een laatste maal volgeschonken. Bal en muziek eindigden een uur later. Op den dag na het groote feest, te 2 uur 's namiddags, kwamen de vrouwen der leden samen voor het *ganswerpen*, een barbaarsch spel waarbij een doode gans, die aan een draad opgehangen was, met een krachtig geworpen voorwerp neergehaald werd. Zij die hierin gelukte werd tot koningin uitgeroepen en door haar mededingsters, de muziek voorop, naar huis gebracht. Gedurende deze dagen hadden de muzikanten werk bij de vleet. In 1822 nam men de twee gebroeders Flasschoen in dienst, de eerste om 's morgens op den hoorn en 's avonds viool te spelen, de tweede om te fluiten. Drie muzikanten uit Brussel zouden hen helpen : een trompetter en twee klarinetspelers ; op het bal 's avonds zou een dezer laatste twee zijn klarinet ter zij leggen om viool te spelen. Den eersten dag moest dit orkest spelen van 9 uur 's morgens tot 2 uur 's nachts ; 's anderendaags herbegon het spel te drie uur 's namiddags om te eindigen te 2 uur 's morgens.

Bij besluit van de magistraat had de rederijkerskamer van 13 Juni 1558 af een klein binnenpleintje van het

---

(1) Het dragen van den kiel was eveneens verboden bij de feesten der « Grande Harmonie » te Brussel. (vgs. M. Albert Bouckaert in een artikel in *Le Soir* van 29 Februari 1936 : Bij het 125ste verjaringsfeest der Groote Harmonie).

gemeentehuis in gebruik, gelegen nabij de vergaderzaal van het Schepencollege, tusschen de markt, een omheiningsmuur en de goederen van Jaspar Huysmans. Het gemeentebestuur verklaarde hiervoor gegronde redenen te hebben ; het feit « dat dit plaatsje zoodanig vuil en verwaarloosd lag, dat het een ware schande voor de stad was » zal wellicht niet vreemd geweest zijn aan dit besluit. Zij die het in gebruik kregen waren trouwens verplicht er een hofje aan te leggen ; wel hadden zij dan het recht er steeds te mogen binnenkomen langs het deurtje in den omheiningsmuur, behalve wanneer er een vergadering ten stadhuize gehouden werd (1).

Later kocht de kamer een huis aan op de Groote Markt, dat in den beginne *Den Horen* genaamd werd (2) en vervolgens *Den Coninck van Spagnen.* Bij de Fransche overheersching was het goed belast met een cyns van 5 gulden 12 stuivers ten bate van de regeering en met twee renten, waarvan de eene 90 gulden in kapitaal, ten bate van den E. H. Van Lint te Melsbroek (3). De woning was gebouwd in baksteen en gedekt met leien ; er waren drie kamers gelijkvloers en een groote zaal op de verdieping ; de oppervlakte van het goed bedroeg vier roeden ; eenerzijds kwam het tegen de Groote Markt en anderzijds tegen de Mosselstraat ; het paalde aan het eigendom van Vanderzeype en aan dit van Vandenplas. De huurder was Frans Stuyck ; deze kocht het voor 22000 frank op de openbare verkooping van 5 Brumaire, jaar 7 (4).

Over de letterkundige bedrijvigheid van de Kamer weten we bitter weinig. Toch kunnen we zeggen dat ze deelnam aan het meerendeel der *Landjuweelen* (5). In Mei

---

(1) Schep. Gr. 7324.

(2) R. R. K. 44965. Cynsregister van 1730.

(3) G. A. 2334.

(4) A. R. A. Verkoop van Goederen, aanplakbiljetten, n[r] 131, Proces-verb., deel 58.

(5) Op een bepaald oogenblik hadden de Brabantsche kamers een verbond gesloten. Werd er een wedstrijd ingericht waarbij uitsluitend aangesloten vereenigingen optraden, dan noemde men dit een *Landjuweel.* De andere wedstrijden heette men *Haachspelen* (Leonard Willems, *Over landjuweelen en haagspelen.* Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie. September 1919).

1493 was ze te Mechelen (1), in Augustus 1541 op het feest dat ingericht werd door « *De Lelie* » te Diest (2). Wij vinden haar vermeld bij het *Landjuweel* te Lier, in 1561 (3) ; de Liersche kamer « *den Groienden Boom* », had eveneens deel genomen aan het *Haach-Spel* te Vilvoorde, op 2 Juni 1560 (4). De Leuvensche « Kamer van de Roos » was er eveneens en behaalde den prijs voor den proloog en voor den besten nar. Naar men zegt was het plezier er zoo groot, dat men zich niet herinnerde dat er sedert zeshonderd jaar nog zooveel geweest was (5).

Buiten de twee reeds vermelde kamers namen nog deel aan dezen wedstrijd : *Het Boeck* en *de Koornbloem* van Brussel, *De Bloyende Wyngaardrank* van Berchem-Antwerpen, *Het Boonbloemken* van Nekkerspoel en *De Pioen* van Mechelen (6).

In dien tijd hield men zich veel bezig met een wijsgeerig letterkundig genre, de zgn. *Spelen van Sinnen*, waarbij vele allegorische personnages optraden, zooals « het vrije onderzoek » en « de natuurlijke rede ». Deze stukken werkten de ketterij in de hand en daarom ook werden ze door den hertog van Alva verfoeid. Een schrijver zegt ons zelfs dat ze door de bijl van den beul op den index geplaatst werden.

Naar het schijnt werd te Antwerpen, in 1561, door de Kamer van Vilvoorde, een tamelijk gewaagd *Spel van sinnen* opgevoerd (7). Bij deze gelegenheid werd de volg-

(1) Godenne, Malines jadis et aujourd'hui.

(2) Raymaekers, *Historische oogslag op de rederijkerskamers van Diest*. Du Bois, *Het Oude Diest*.

(3) Bergmann, *Geschiedenis der stad Lier*, blz. 194.

(4) Ibid.

(5) Piot. *Histoire de Louvain*, blz. 238.

(6) *De Brabander*, 1ste jaargang, Oktober 1919-Juli 1922. Merchtem ; ook de aldaar vermelde bronnen.

(7) Prudens Van Duyse. — *De Rederijkkamers in Nederland*. — Volgens Mertens en Torfs (*Geschiedenis van Antwerpen*) had het Haachspel te Antwerpen plaats den 3den April 1562). — Zie eveneens *De Brabantsche Folklore*, 1929-30, blz. .... — Wijzen we er terloops op dat een tooneel van een der stukken voor rederijkerskamers gespeeld werd te Vilvoorde « in den tempel des Heeren ». — (Everaert en Bouchery, *Geschiedenis der stad Halle*, blz. 289).

orde in den optocht aldus bepaald : twee herauten, twintig paarden, een blazoen, een praalwagen met een jong meisje en drie jongens, negen paarden, elk geleid door een lakei, elf praalwagens met op elk twee personen en bespannen met twee of drie paarden. Zooals André Van Hasselt het

De Rederijkerskamer van Vilvoorde in den optocht te Antwerpen in 1561 (Uittr. uit VAN EVEN : *Het Landjuweel van Antwerpen).*

zoo wel zegde, zagen we hier waarlijk de Dichtkunst, gevoerd op praalwagens uit de Oudheid, door wagenwijd opeenstaande poorten de stad binnenkomen, terwijl de klokken luidden en de kanonnen donderden (1) ; het was

(1) Van Hasselt. *Belgique et Hollande.* Parijs 1844, blz. 517.

eveneens *het* groote volksfeest, een wedijver tusschen pracht, verstand en talent. Aan de prijsvraag, die door de Antwerpsche kamer uitgeschreven werd, was trouwens niets revolutionnairs te bespeuren : « dwelck den mensch aldermeest tot const verweckt » ?. Vilvoorde antwoordde heel verstandig : « natuurlijck verstandt door des gheestes inspiracie ». Het tafereel van de kamer stelde voor : in 't midden, Anna, Maria en Jezus ; onderaan een goudbloem met de leus : « in liefde groeyende » ; boven het wapen van Filips II ; rechts dit van Brabant en links dit van Vilvoorde ; onderaan rechts dit van Jean Gottignies, prins, en links dit van J. Van der Beken, hoofdman van de kamer (1). In 1892 werd het *Landjuweel* van 1561 door de stad Antwerpen weer samengesteld. De leden van de *Goudbloem* waren er schitterend vertegenwoordigd. Hun groep was als volgt ingericht : drie trompetters te paard ; twee wapenherauten te paard, die in de hand een « *kermisslang* » hielden die zij openden en sloten ; een rederijker die als koorleider optrad ; zestien rederijkers te voet, op vier rijen geschaard, die zongen : *Komt gij, jonge scholieren* (2) ; een rederijker te paard, met het blazoen van de Kamer ; drie rijen van vier rederijkers te paard ; de hoofdman te paard, vergezeld van twee knechten te voet ; twee edelknapen te voet, met het wapen van den prins. Bij deze gelegenheid droegen de rederijkers witte lijven, groene mantels, groene hoeden, zwarte laarzen, witte pluimen en roode sjerpen (3).

Op 25sten October van hetzelfde jaar 1561, ter gelegenheid van de inhuldiging van de Willebroeksche vaart, deden de Vilvoordsche Rederijkers hun intrede te Brussel, samen met deze van de *Boeck* (4).

Een laatste maal, den 3den Mei 1620, treffen wij de *Goudbloem* aan op een feest te Mechelen. De Kamer verbeeldde er een groep van zestien strijders, in het uniform van dien tijd, die in de hand muziekinstrumenten droegen

---

(1) Ed. Van Even. *Het landjuweel van Antwerpen in 1561.*

(2) De woorden van dit lied werden afgedrukt in : *Schadtkiste*. De muziek is ons onbekend.

(3) Stad Antwerpen. Belgische Academie voor Oudheidkunde Programma van den Optocht. (Archief van de Goudbloem).

(4) Henne en Wanters, I, blz. 393.

waarop een stuk uitgevoerd werd dat door Margaretha van Oostenrijk gecomponeerd was. Een praalwagen met vier wielen en getrokken door vier witte paarden volgde (1).

De bloeiperiode was echter voorbij ; de hertog van Alva had de rederijkers overigens reeds doodelijke slagen toegebracht ; zelfs de in twijfel te trekken kunst dezer rijmelaars had vrijheid noodig om zich kunnen te ontwikkelen.

Gebeurde het thans niet meer dat zij de misbaksels van hun wijsgeerige kunst nog in naburige steden gingen laten bewonderen, toch bleven hun medeburgers er niet voor gespaard. Zelfs behaalden zij er een zeker succes mede, want op de programma's der gemeentefeesten vinden we tooneelspelen en moraliteiten aangegeven ; de gemeente zelf betaalde de muzikanten en tracteerde de spelers achter de schermen (2).

Wat voor een literatuur was dit dan ? Was zij, zooals Paul Spaak beweert, meer lawaaierig dan geniaal, en hield zij een bedrijvigheid in 't leven die eerder middelmatig was, doch aan wier goede inzichten niet mocht getwijfeld worden (3) ? Alhoewel in het archief van de Kamer geen enkel stuk van dit tooneelrepertorium bewaard bleef, toch zullen wij noch aan deze middelmatigheid, noch aan de goede bedoelingen twijfelen. Men had een bepaalde voorliefde voor de Bijbelsche tragedie : in den vasten van 1735 en van 1750 werd het Lijden van Ons Heer voorge-

---

(1) Schadt-Kiste der philosophen. — Godenne, *Malines jadis et aujourd'hui.*

(2) G. A. 67 : in de rekeningen van de gemeente, dienstjaar 1649-1650 lezen wij het volgende : item gerestitueert aen Laureys Vuye de somme van 4 guldens 19 st. voor tgene was verteert opt tooneel bij de acteurs van de retorycke in het spelen der comedien op den kermissedag volgens d'ordonnantie van de heeren magistraeten.

Item aen de speellieden die met diversche instrumenten hebben gespeelt voor twee dagen op den theater vande rethoriceyns int spelen van de spellen van sinne ende comedien volgens de resolutien ende ordonnantie vande heeren magistraeten aende selve vier meesters betaelt. XII Rinsg.

(3) *La Belgique et l'Art* in : *Entretien sur la Belgique contemporaine.* Brussel, 1904.

steld (1). Bij gelegenheid werd door het gild eveneens een treurspel of een klucht opgevoerd ; de toeschouwers betaalden om de geïmproviseerde komedianten komen toe te juichen ; de deken van het gild stelde een speciale rekening op voor de ontvangsten en uitgaven : het huren der kostumen, kaartjes die aan spelers, dansmeester en muzikanten betaald werden, huren der plaats waar het tooneel opgetimmerd werd, onkosten voor de reis naar Brussel per trekschuit, om er acteurs te engageeren en kostumen te huren (2).

De kamer bezat tooneelbenoodigdheden, een vaandel en enkele muziekinstrumenten. Zij bezat vooral haar reuzen (3). Deze reuzenfamilie bestaat tegenwoordig uit vier leden : de Reus, de Reuzinne, Janneken en Mieken. Alleen bij uitzondering, ter gelegenheid van buitengewone feesten, zien we hen thans nog door de straten der stad trekken. Een legende bezitten zij niet ; het is niet uit te maken of zij een geschiedkundigen oorsprong hebben of zoo zij hier, net als elders, slechts dienen beschouwd te worden als een karakteristieke uiting van onze nationale folklore (4). Zij alleen — volksspeelgoed — overleven al die pracht en praal uit vroegere tijden ; tot zelfs de herinnering aan het bekende allegorisch blazoen, waar men zoo prat op was, ging te loor ; de reuzen alleen werden niet verstooten.

Voor het eerst vinden wij deze fantastische poppen vermeld in 1679 en vervolgens ook nog in de helft van de XVIII^{de} eeuw (5). In het laatst aangegeven tijdstip werd hun kleedij ofwel gemaakt, ofwel vernieuwd : pelsen, 27 ellen roode en blauwe stof, gouden franjes en een wassende maan voor den hoed van den Reus, een pruik. Later werd het uit teenen wissen gevlochten geraamte vernieuwd en er werd eveneens een kleerkast voor de reuzenfamilie aangekocht.

---

(1) G. A. 74 en 89. In 1735 schonk de stad een ton bier ; in 1750 betaalde zij aan de vereeniging 10 gulden 10 stuivers.

(2) Archief van de Goudbloem. Rekening over het jaar 1749.

(3) G. A. 2334. Den 23sten Prairial van het jaar 4 verklaarde de griffier van de kamer aan het gemeentebestuur, dat het gild in bezit was van : twee teenen reuzen, een banier en een degen.

(4) Zie *Brabantsche Folklore*, 1929-1930, blz. 103.

(5) Archief van de *Goudbloem*. Rekeningen uit de jaren 1670, 1748 à 1749, 1751 à 1752 en 1764 à 1765.

Op de folkloristische tentoonstelling in 1934 bemerkten we, tusschen de voorwerpen die door de *Goudbloem* aangebracht werden, een oude pop die rustte in een ouderwetsche wieg. Volgens een weekblad (1) heette deze pop *Hupsasa ;* verder lezen we er dat ze zou dateeren uit het jaar 1676 en dat ze eertijds op het feest van de H. Anna door de straten der stad rongedragen werd. Naar het schijnt zou dit weekblad, grootendeels toch, gelijk kunnen hebben : de *Hupsasa* van het Sint-Jacobsgild zou slechts een tweede exemplaar zijn van de pop uit de Goudbloem, terwijl legende en lied doodeenvoudig aan de folklore der Rederijkers ontleend werden. Dit zou op de onnoozelste wijze van de wereld gebeurd zijn : in den tijd dat de *Goudbloem* vergaderde in den *Kijk Uit* werd, telkens het gild uitging, het spel met de pop uitgevoerd vóór het lokaal. Eenige gezellen klommen op den toren van den *Kijk Uit* en, uit het venster leunend, beproefden zij dan den *Hupsasa* in de vlucht te pakken. De vereeniging veranderde van verblijfplaats ; zij ging naar den *Turk* en borg de pop op zolder ; door het St-Jacobsgild werd echter de pop in den *Kijk Uit* door een nieuwe vervangen. De Kolveniers herinnerden zich het plezier dat er vroeger beleefd werd bij het werpen van den *Hupsasa* vóór het lokaal van de vereeniging ; op hun beurt lieten zij een pop vervaardigen en voerden op eigen rekening het spel uit dat voor het eerst door de rederijkers uitgedacht werd. De eene verklaring is wel de andere waard.

In de rekeningen van de kamer wordt de pop *creudde* geheeten ; we vinden ze vermeld in 1727 en 1728 (2). In 1822 treffen we het woord *ajoupa* aan in het verslag van een zitting (3).

---

(1) Ons Land, 22 September 1934.

(2) Betaelt aen Carel De Vaster over het repareren van creudde : 0 — 10 (rekening van 1727) ; betaelt voor ene creudde : 0 — 14 (rekening van 1728). In het Westvlaamsch Idioticon door De Bo vinden we het woord *creute :* kind.

(3) Zitting van het Bestuur der Goudbloem, den 23sten Juli 1822 : Het is vast gestelt van met de Reusen en reusinnen rond de stad te gaan, met den ajoupa, in vollen trijn, een ider is genoedzaem van de zelve te vergezellen op boete van een en alven franc, maer buyten geen stad.

In 1736 sloot de rekening met een batig saldo van 23 gulden. Deze som werd dadelijk bestemd voor het aankoopen van een nieuwe banier ; zij bleek echter niet voldoende ; de vaandrig Van Lint betaalde het verschil uit zijn zak ; de maatschappij vereffende de schuld met jaarlijksche afkortingen.

In Augustus en September 1806 verlieten de Rederijkers hun lokaal op de Groote Markt (1) ; steeds werkend volgens de methode Boutiel maakten zij het inventaris op van hetgeen hen door de Fransche administratie gelaten werd : de hoofden van reus en reuzin ; de roode kleedij van den reus, zijn blauwen das, zijn witte katoenen handschoenen ; een houten sabel ; een trommel en twee trommelstokken ; het beeld van de Heilige Anna met twee vertugadijns, een falie, twee kronen in zilverdraad, een massief zilveren kroontje ; een schilderij waarop een nar in Spaansche kleedij voorgesteld werd ; de planken van de trede, vierkant van 18 voet zijde ; vijf papieren, acht lijnwaden en zeven houten coulissepalen ; een houten decor dat een huis voorstelde ; een met doek behangen decor waarop een paleis geschilderd was, met twee coulissepalen ; twee kartonnen boomen en verscheidene andere minder belangrijke tooneelbenoodigdheden. Er wordt niet gesproken van de prachtige « braak » van de kamer, een echt waardevol juweel in gedreven zilver, stijl Lodewijk XIII. Op de middenste plaat werden de muzen van wetenschap en dichtkunst afgebeeld ; verder nog een werkelijk van kunstzin getuigende voorstelling van de Heilige Maagd en van de Heilige Anna, die staan te kijken naar de spelen van het Kindje Jezus. Wij lezen er volgende andere kenspreuk van de vereeniging : *in liefde groyende* en den datum 1624. Niemand ergerde zich ooit aan deze naïeve naast elkaar plaatsing van heidensche en diep-christelijke elementen.

Gedurende de Fransche overheersching werden de werkzaamheden der kamer toch niet heelemaal stil gelegd.

---

(1) Om Stuyck te vergoeden en hem toe te laten te bouwen in de *boven caemer,* die gediend had tot schouwburgzaal, overhandigde het gild hem 15 gulden (Archief van de Goudbloem).

Apotheker Franciscus Becq (1) vervaardigde een éénakter die door Willem Stuyck berijmd werd ; wie de bijbehoorende muziek bezorgde weten we niet. Evenmin als zoovele anderen kon Becq zijn verlangen om zijn werk op de planken te zien, bedwingen. In het *gildenhuys* op de Groote Markt, destijds eigendom van Frans Stuyck, bestond er nog steeds een tooneel : daar kwam het werk voor het voetlicht. De gemeenteraad gaf aan « François Becq et Compagnie » de toelating om een tooneelstuk, dat als titel droeg *Crispijn muzikant,* op te voeren, op voorwaarde dat er niets zou gebeuren dat tegenstrijdig zou zijn met de wetten en besluiten (2). Het stuk zelf is niets waard ; alleen de nieuwsgierigheid is bekwaam den moed tot lezen er in te houden. Het tooneel stelt den winkel voor van schoenlapper Crispijn. Achtereenvolgens verschijnen op het tooneel een incroyable, een muskadijn en verscheidene andere personages. Wat zij er echter komen doen blijft een raadsel ; het schijnt echter wel dat hun optreden verband houdt met de kunst die door Sint Crispijn beschermd wordt (3) ; allen komen zij een strophe zingen. Meer gebeurt er niet ; van een eigenlijk onderwerp is er zelfs geen sprake. Beweren dat de liedjes dubbelzinnig zijn ware wellicht onrechtvaardig ; de tekst is zoodanig verward en gezocht dat men hier en daar wel iets tusschen de lijnen zou willen zoeken, om niet te moeten bekennen dat men er heelemaal niets van verstaat. Waar blijft het, dat de galante schrijvers, evenals de dichter uit de XIX^{de} eeuw die de vrouw een « vil animal » heette, wel eens de benaming « het Venus dier » gebruiken ; wat moeten wij hieruit besluiten ? Is dit slechts platheid of dienen deze rijmelaars beschouwd te worden als de voorloopers van een Baudelaire ?...

---

(1) A. R. A. Archief van het Departement der Dijle 526, Staat der patentbrieven voor het jaar 6 ; Becq wordt er vermeld als zijnde apotheker.

(2) G. A. 1349. Brief van 15 Nivose, jaar 6 (4 Januari 1798).

(3) Zooals men weet speelt Crispijn op het tooneel steeds de rol van schelmschen en snoevenden huisknecht. In 1674 schreef Hautéroche eveneens een stuk dat heette : « Crispin musicien ». Het onderwerp heeft echter niets te maken met het stuk van Becq.

Meer dan ooit werden er opnieuw stukken opgevoerd gedurende den Winter 1804-05. De burgemeester, wiens advies ingewonnen werd, verklaarde met de grootste voldoening vernomen te hebben, dat de tooneelliefhebbers het plan opgevat hadden dezen Winter op te treden, evenals dit eertijds gedaan werd door de aloude rederijkers in de zaal van den « Coninck van Spagnen ». Hij gaf zijn volle goedkeuring aan het ontwerp, dat als doel had de jeugd te onderrichten en een weinig ontspanning te bezorgen aan de inwoners ; hij stond toe de reeks opvoeringen te beginnen met het stuk dat hem ter goedkeuring aangeboden werd en dat als titel droeg « De Deserteur », daar hij hierin niets aangetroffen had dat, naar zijn meening, afgekeurd zou moeten worden. Ten slotte stelde hij nochtans als voorwaarde, dat de opbrengst van deze eerste voorstelling « ten bate der armen » zou gestort worden in de kas van den ontvanger van het weldadigheidsbureel (1).

Op het repertorium van *De Goudbloem* voor 1806-1807, vinden we het stuk *De Verloren Zoon* vermeld, naar alle waarschijnlijkheid een bijbelsch spel. De bestuurders der middelbare scholen van de stad, de Bavay en Provost, verzochten de leden het stuk voor hun leerlingen op te voeren. Dit kon echter niet gebeuren op een werkdag, daar de spelers alsdan door hun bezigheden belet waren. Hoe dit euvel vermijden ? Doodeenvoudig werd er dan besloten de totale opbrengst dezer opvoeringen onder elkaar te verdeelen (2).

Later verhuisde de *Goudbloem* achtereenvolgens naar den *Kijk Uit,* lange Molenstraat, naar den Witten Leeuw, Groote Markt, naar den Turk, Leuvensche straat (3).

Het nalezen der verslagen van de vergaderingen brengt bitter weinig aarde aan den dijk. Wat echter het rederijkersleven was is deze op en top verfranschte, bur-

---

(1) G. A. 1446. Brief van 21 Vendémiaire, jaar 13 (14 October 1804).

(2) In het archief van de Goudbloem treffen we een catalogus aan van 38 « commedie boekken », die samen de bibliotheek van 1816 vormden. Als n^{r} 38 worden vermeld « 5 fransche boekken ».

(3) Verschueren, hooger aangehaald werk.

gerlijke, kleine stad, kunnen we gemakkelijk raden. Van 1816 af trouwens had de Harmonie, thans Koninklijke Harmonie geworden, tot eigen voordeel het monopolium in handen weten te krijgen van alle feestjes, waarbij muziek of tooneel te pas kwamen.

De goede oude « Souci » kwijnde. Van tijd tot tijd was er wel een opflakkering waar te nemen om even snel weer te dooven. Zelfs de reuzen waren in den vergeethoek geraakt. Bestonden de hoofden nog wel, die voorkwamen op het inventaris van 1806 ? Waren het wel deze van onze hedendaagsche reuzen ? Wie zal het ons zeggen ? Zeker is het dat de rederijkerskamer in 1857 zoo gelukkig was een edelmoedig beschermer te ontmoeten : Auguste Rayé, zoon van den beroemden Vilvoordschen Dokter, toen twintig jaar oud ; uit eigen zak betaalde hij het herstelien der reuzen en waarschijnlijk ook het vervaardigen van hun nakomelingen : Janneken en Mieken. Hun eerste ommegang had plaats in September 1857, ter gelegenheid van de groote kermisfeesten.

Het volgende jaar behaalde de vijf en twintigjarige Alphonse Rayé, broeder van den milden gever, den doktersstitel met de grootste onderscheiding. Den 25sten Juli werd hij feestelijk in zijn geboortestad onthaald. De reuzen, verscheidene praalwagens en acht maatschappijen trokken hem tegemoet. De oversten van het gild, inrichters van deze triomfantelijke intrede, volgden per koets. De voorzitter speechte hartroerend, en ten stadhuize werd door burgemeester Hanssens-Hap, omringd door de gemeenteraadsleden, de eerewijn aangeboden.

Alphonse Rayé toonde zich dankbaar met, op 1sten Augustus 1858, aan de Vereeniging een rood fluweelen vaandel aan te bieden, dat als opschrift droeg : « *Broederschap van Sinte Anna te Vilvoorden* ». Heelemaal belangloos was deze mildheid wellicht niet. Deze geneesheer eveneens, evenals de apotheker van 1798, meende het dramatisch talent in zich te voelen ontwaken en begon zich in zijn vrije uurtjes te laten inspireeren door Thalia. Het oogenblik om met zijn scheppingen op te treden was allergunstigst : de vereeniging kocht te Sint-Niklaas een prachtig tooneel voor den spotprijs van 125 frank. Overgebracht naar Vilvoorde, diende het van 1859 af bij de voorstelling

van eenige spelen, waarbij we twee werken van onzen dokter aantreffen. Het eerste droeg als titel « *Ik ben toch champetter* » ; het tweede « *Pepermint* », met als ondertitel : Grootmoeders ring. De *Goudbloem* bewaart nog steeds het handschrift van twee bedrijven van dit laatste stuk, dat den naam van « vaudeville » droeg. 't Is om er bij in 't slaap te vallen. Weliswaar staat het hooger dan het werk van Becq, doch het is buitengewoon kinderachtig. Ziehier de beknopte inhoud van dezen onzin (1) : een meisje staat op het punt te trouwen, doch, door een buitengewone omstandigheid die door den schrijver geenszins verklaard wordt, kan het huwelijk niet voltrokken worden zoo de bruid den ring niet kan toonen dien haar door haar grootmoeder geschonken werd ; deze laatste zal 5000 frank betalen als het juweel haar aangeboden wordt, precies of er sprake was van het eerste het beste handelseffect. De verloofde heet Kruiwagen, doch er is eveneens nog een afgewezen minnaar die den zoeten naam Bandelier draagt. Op aanstoking van Bandelier wordt de ring op den huwelijksdag gestolen. Tweede bedrijf : Bandelier staat terecht voor diefstal en wordt vrijgesproken. Daarop valt het doek en het stuk is gespeeld.

Wij willen graag gelooven dat deze geneesheer-dramaturg een geleerd man was, doch wij denken dat hij de cliënteele niet zocht te bekomen van hen die hij uitnoodigde om de voortbrengselen van zijn kunst en van zijn verbeelding komen te bewonderen. De uitwerking van dit armzalig thema en de vorm bleken onbekwaam het gemis aan diepte goed te maken. Eén zin, die als echt Vilvoordsche folklore mag beschouwd worden, heb ik na mijn lezing onthouden. Op een bepaald oogenblik verschijnt de belleman, die, na eerst enkele malen zijn bel te laten klinken hebben, met een schorre stem komt roepen : *Men laet een iegenlijk weten dat er een schip met versche mosselen aen de Kaei ligt* ». Eén enkele verzachtende omstandigheid kan ten voordeele van Rayé ingebracht worden, deze namelijk dat hij niet volhardde in de boosheid en het geloof aan zijn roeping prijsgaf.

(1) Verschueren, die een bevoegd kenner was, zegt : Dit gewrocht is allerellendigst.

De « Tooneelvereeniging De Goudbloem », overtuigd als zij was van haar verdiensten, verzocht het stadsbestuur om steun. In zitting van 29sten October 1859 stemde de Gemeente dan ook een toelage van 50 frank op het budget van het dienstjaar 1860, daar het van oordeel was dat, gezien er zoo weinig ontspanning was gedurende het winterseizoen, de tooneelvereenigingen dienden aangemoedigd te worden ; deze som zou echter slechts na de tweede vertooning uitbetaald worden (1).

In die jaren eveneens werden voor de leden en « hun dames » eveneens feesten van letterkundigen aard ingericht, een soort wedstrijden waarbij aan elk lid de gelegenheid geboden werd zich te oefenen in de tooneelkunst. Een in 't Vlaamsch opgestelde alleenspraak, van dramatischen of komischen aard, moest er voorgedragen worden. De eerste vier bekroonden ontvingen een zilveren medaille (2). Op een dezer wedstrijden telde men niet minder dan 76 deelnemers (6 December 1874). Deze werden vóór den wedstrijd op het gemeentehuis ontvangen. De prijs werd gewonnen door de maatschappij *Taal en Vrijheid* van Mechelen.

De *Goudbloem* gaf blijk van een groote activiteit. Een jaar vroeger nog had zij in het hoofd gekregen een Gulden Boek te beginnen, waarvan de eerste bladzijde de handteekening van onzen Koning zou dragen. Leopold II was zoo welwillend drie leden te ontvangen, hen geluk te wenschen en de gevraagde handteekening te geven. De woorden van den Vorst werden zorgvuldig opgeteekend : « Chers membres », zegde de Koning, « je vous souhaite le bonjour ; je signerai, avec le plus grand plaisir, le livre d'or ; mon président, je suis Flamand, moi aussi. Je vous

(1) G. A. 1362.

(2) Ziehier hoe deze « fêtes rhétoriques et dramatiques » beschreven werden : « concours ayant pour but de faire apprendre à chaque membre qui voulait s'exercer dans l'art rhétorique et dramatique un monologue en langue flamande dans le genre excellence et dans le genre comique. Sur cette fête (sic), les quatre premiers aspirants seraient couronnés d'une magnifique médaille en argent doré ».

remercie et vous félicite. Je suis très content de vous recevoir et soyez les bienvenus » (1).

Dit vorstelijk gebaar weze laatste feit dat wij in de geschiedenis van de kamer boeken. Het getuigt dat een Koning het belang onzer aloude instellingen inzag. Het dwingt wel onze bewondering af, te constateeren dat de vereeniging die tijden overleefde, die men alleen geschikt zou wanen voor haar bestaan en haar ontwikkeling. Evenals alle menschelijk werk heeft haar evolutie een curve gevolgd die inzinkingen vertoont na perioden van grooten bloei. De zware beproevingen tijdens de Fransche overheersching en de mediocriteit van het daarop volgende tijdvak hadden het gild op den rand van den afgrond gebracht. Gelukkig zijn er in deze tijden van verval, steeds moedige mannen in de bres gesprongen, die het kwijnende organisme weer bezielden en die de aloude traditie wisten aan te passen aan de vereischten door nieuwere tijden gesteld.

J. NAUWELAERS.

---

(1) Hier volgt de vertaling van de officieel bewaarde tekst dezer korte toespraak : « Waarde leden, ik wensch u goeden dag ; met het grootste genoegen zal ik het Gulden Boek teekenen ; ik eveneens, heer voorzitter, ik ben Vlaming. Ik dank u en wensch u geluk. Ik ben zeer tevreden u te ontvangen en wees welkom ».

Verschueren vertelt eveneens dat de koning, tijdens deze audiëntie, de vraag stelde : *Qu'avez vous pour but ?* (Welk is uw doel ?) waarop een der rederijkers zich haastte te antwoorden : « *Sire, jadis c'était de la Swadder ; maintenant, c'est du faro !* » (Sire, eertijds was het Swadder, thans is het faro !). De ongelukkige had verstaan : « *Qu'avez vous bu ?* » (Wat hebt gij gedronken ?) — Si non è vero...

Op den Overslag.

Gelijk één massa groen, gesteund op tien pilaren,
Die rijzen bonkig-zwaar langsheen de Zennebocht,
Zóó staan daar, heelemaal weerspiegeld in het vocht,
De populieren nog van vóór een vijftig jaren.

En 't dunkt me somtijds wel er schimmen zien te waren,
Van 't geen ik heb gekend en teer beminnen mocht,
Wanneer ik, bitter jong, er blijde bloemen zocht,
Om die, voor Moederlief, in tuiltjes gaan te garen.

Waar is de tijd naartoe, dat, zeker niet zoo hoog
En ook zoo machtig niet, het blaargebouw bewoog,
Als zacht een zomerzucht er kwam doorhenen varen ?..

O prachtig loofpaleis, verdubbeld door den vliet,
Wat al het mijmrend oog met u toch wederziet,
Wanneer het blijft een wijle op uwe grootheid staren !

PEETER J. LEFEVER.

12-6-36.

Over de Studie der plaatselijke Geschiedenis en Folklore in onze Provincie.

Redevoering uitgesproken door den heer Baron Holvoet, *Gouverneur der Provincie Antwerpen, ter gelegenheid van de Openingszitting van den Provincialen Raad van Antwerpen op 1 October 1937.*

Mevrouwen, Mijnheeren,

Wie eenigzins gelet heeft op de berichten die gedurende het afgeloopen zomerseizoen in de dagbladen verschenen betreffende de lokale feestelijkheden, tentoonstellingen, congressen, enz. die in verschillende gemeenten onzer Provincie plaats hadden, zal hebben vastgesteld dat een ruim deel dier werkzaamheden betrekking had op de studie van en de herinnering aan geschiedkundige of folkloristische gebeurtenissen onzer streken en onmiddellijk tot de gevolgtrekking zijn gekomen dat meer dan ooit een algemeene belangstelling is ontstaan voor deze aspecten van ons volksleven.

Het is verheugend die vaststelling te kunnen doen : zoo zal het eigen karakter van ons volk niet verloren gaan ; het bijzonder uitzicht van menschen en zaken eener streek biedt immers een bekoring, door niets anders te vervangen. Bestaat een groot deel van de aantrekkingskracht van het toerisme niet juist daarin dat men nieuwe, andere indrukken van landen en volken wil opdoen, hun particularisme kennen, hun eigen bouwtrant, hun speciale kleedij, hun stoeten, feesten en gebruiken, alleen daar, in die bepaalde streek, bestaande ?

Men kan zich afvragen waarom tegenwoordig meer dan vroeger in onze streken zooveel belangstelling wordt getoond voor de folklore en plaatselijke geschiedenis. — Zou in de eerste plaats die aantrekkingskracht voor eigen streek bij een talrijker publiek niet gelegen zijn in de grootere liefde voor volk en land bevorderd door de gebeurtenissen van oorlog en overwinning die ons meer bewust hebben gemaakt van ons zelve ? Zouden de nieuwe wegen door sommige letterkundigen ingeslagen, met aan hun werken een folkloristische tint of inslag te geven ook niet veel daartoe hebben bijgedragen ?

Er mag ook niet vergeten worden dat de studie der plaatselijke geschiedenis werd ingeschreven op het programma van het lager onderwijs en daardoor al zeker meer belangstelling bij het onderwijzend personeel heeft gewekt. En verder zullen de huidige sociale en economische omstandigheden velen er toe hebben aangezet het verleden te peilen om voor zich zelve hun tegenwoordige houding te kunnen verantwoorden.

Doch om een juist gedacht te krijgen van den omvang die deze beweging genomen heeft, zal het goed zijn voorafgaandelijk een overzicht te maken van den toestand gedurende de verloopen eeuw en de ontwikkeling na te gaan die de studie der nationale en plaatselijke geschiedenis genomen heeft.

1830, met de onafhankelijkheidsverklaring, was voor ons land groot aan gevolgen : men toonde daarom ook meer belangstelling dan vroeger voor onze eigen geschiedenis ; men zag beter in dat onze streken een eigen geheel vormden ; de omwenteling maakt indruk op het volk en doet geschiedschrijvers ontstaan die, in den beginne, de zaak meer met gevoelsargumenten dan met wetenschappelijke onderlegdheid en critischen zin bepleiten ; zulks is niet te verwonderen : waar zouden zij die wetenschappelijke vorming hebben opgedaan ; wie sprak toen van de hulpbronnen die de geschiedschrijver dient te raadplegen om waardevol werk voort te brengen ? — Zulks neemt niet weg dat in de eerste vijftig jaar van ons onafhankelijk bestaan enkele merkwaardige geschiedschrijvers als Kervyn de Lettenhove, E. Poullet en L. P. Gachard de rechtmatige aandacht op hun werk wisten te trekken.

Toch voelde men stilaan de leemten in hun manier van werken en, naar het Duitsche voorbeeld, werden er rond 1875 ook aan de Belgische hoogescholen praktische oefeningen in geschiedenis ingericht.

De pionniers dezer beweging waren G. Kurth, Vanderkindere, Paul Fredericq en M. Pirenne ; zij plaatsen onze nationale geschiedenis in het kader der algemeene geschiedenis en bestudeeren de hulpwetenschappen zooals de munt- en penningkunde, de oudheidkunde, de oorkondenleer, de plaatsnaamkunde en de folklore of heemkunde.

Het spreekt van zelf dat, zoo toegerust, hun werken den stempel van grootere betrouwbaarheid dragen en zij bij de gezaghebbende schrijvers worden gerekend.

Dit vluchtig overzicht, wat onze nationale geschiedenis betreft, diene slechts tot belichting van den toestand in onze Provincie, dus op meer particularistisch gebied. — Ook daar komt stilaan leven.

Reeds in 1851 wordt door den Provincieraad van Antwerpen de Provinciale Commissie voor Graf- en Gedenkschriften gesticht. Om de waardevolle inschriften, welke op grafsteenen en andere memorialen te vinden zijn, te vrijwaren van uitwissching en sleet, toog deze Commissie met moed aan 't werk. — Zij gaf tot heden tien boekdeelen uit : een boekdeel gewijd aan de inschriften bestaande in O. L. Vrouw kerk te Antwerpen ; twee boekdeelen over deze te vinden in de andre kerken van Antwerpen ; drie boekdeelen over de inschriften in de kloosters van Antwerpen ; een boekdeel over Lier ; een over Mechelen ; een over het Kanton Kontich en een over het Kanton Herentals.

Laat ons den wensch uitdrukken dat, zooals voorheen gesteund door onzen Provincieraad, deze commissie haar werkzaamheden moge voortzetten en voltooien.

In 1842 werd te Antwerpen de Akademie voor oudheidkunde van België gesticht ; haar naam duidt aan dat haar werkkring zich over het geheele land uitstrekt ; toch bleef haar zetel lang te Antwerpen gevestigd ; hare Annalen vormen 76 boekdeelen.

Sedert 1860 werd het provinciaal comiteit der briefwisselende leden van de Koninklijke Commissie van Monumenten ingesteld : de zorgen door hen besteed voor het

behoud, de restauratie en het classeeren onzer oude kunstgebouwen is u allen bekend ; meer dan welk organisme ook heeft zij bijgedragen tot het behoud van ons kunstpatrimonium, waarop wij terecht mogen fier zijn.

Door onze Provincie bekostigd, gaf dit Comiteit tot hiertoe 9 deelen uit van den inventaris der kunstvoorwerpen in onze Provincie bewaard. Moge uw Raad ook de verdere uitgaaf mogelijk maken.

Het was ook dit provinciaal Comiteit dat op 17 Mei 1862, om, zooals het in een motie verklaarde, « een leemte te vullen die in de kunstverzamelingen der stad Antwerpen bestaat », ertoe besloot « in de stad een Museum op te richten van Geschiedenis, Oudheden, Oudheidkunde, Architectuur en Aardkunde », -museum dat tegenwoordig de verzamelingen van het Steen en het Vleeschhuis uitmaakt.

Het is tijdens de tweede helft der vorige eeuw dat de eerste plaatselijke oudheidkundige kring in onze Provincie wordt gesticht, namelijk in 1886, en wel de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen. Deze kring heeft de vrucht zijner studie vastgelegd in zijne « Handelingen », waarvan de eerste jaargang verscheen in 1889 en nu 41 volledige jaargangen telt.

In het begin dezer eeuw slechts wordt dit voorbeeld elders gevolgd : twee kringen ontstaan bijna tegelijkertijd : 1903 ziet de stichting van Taxandria te Turnhout ; vooral tijdens de eerste helft van haar bestaan, van 1903 tot 1914 geeft Taxandria een zeer waardevol tijdschrift uit ; na den oorlog verschijnen nog vier jaargangen, van 1920 tot 1923, om daarna te hernemen in 1929 tot heden.

Het is « Taxandria » en vooral, als groote promotor Kanunnik Janssens, die Turnhout met een museum verrijkt hebben bevattende een zeer interessante verzameling.

In 1903 werd ontworpen en begin Maart 1904 gesticht de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Brecht en omstreken. Ook deze kring gaf een zeer belangwekkend tijdschrift uit : « Oudheid en Kunst » dat onafgebroken van 1908 verschijnt en reeds 28 deelen telt ; het bevat benevens historische en folkloristische studies ook de publicatie der keuren van Oostmalle, Geel, Walem en Westerloo. Ter gelegenheid van den 25" jaargang verscheen in 1935 een interessante jubileumuitgave.

Deze kring was ook de inrichter van het Kempisch museum te Brecht, in 1904 ondergebracht in het huis « Rome », daarna in 1933 in het huis « St-Huybrecht », dat alsdan werd aangekocht en gerestaureerd.

In 1910 ontstaat « Antwerpen's Oudheidkundige Kring », hij gaf, doch onregelmatig, een jaarboek uit.

Benevens deze kringen, welke dus tevens tijdschriften of jaarboeken uitgeven, verschenen er eenige zeer waardevolle geschriften in onze Provincie, vóór het uitbreken van den wereldoorlog :

Op aanraden van priester Lenaerts, die te Hasselt, sinds 1888 het Limburgsch folkloristisch tijdschrift « 't Daghet in den Oosten » uitgaf, kwam in 1899, op het initiatief van Cornelissen en Vervliet, het tijdschrift « Ons Volksleven », te St-Antonius Brecht, tot stand. Daarvan verschenen 12 jaargangen (van 1889 tot 1900).

Uit dit tijdschrift is gegroeid het « Idioticon van het Antwerpsch dialect », door Cornelissen, 5 deelen, bekroond door de Koninklijke Vlaamsche Academie, en « Nederlandsche Volkshumor », door denzelfde, 5 deelen, bekroond door de Provincie Antwerpen.

Gedurende drie jaar, in 1890, 1891 en 1892, verscheen het tijdschrift « Kempisch Museum », dat ophield te verschijnen na het overlijden van Van Ballaer.

Een tijdschrift van waarde was datgene, uitgegeven sedert 1902 door Pastoor Goetschalckx te Ekeren-Donk : 13 deelen van 1902 tot 1914, namelijk « Bijdragen tot de geschiedenis van het aloud Hertogdom Brabant » ; in 1923 verscheen het opnieuw onder de leiding van Goetschalckx en Prims.

Onze vorige provinciale archivaris wijlen Henri Jacobs, publiceerde in vier deelen de « Inventaris der Provinciale Archieven » : in 1890 de Inventaris der Oude Archieven, welke nu in het Staatsarchief berusten ; in 1895, deze der Hedendaagsche Archieven van het Fransch tijdvak (organisatie, financiën) ; in 1900 : idem (eeredienst) ; in 1906 : idem (gerecht, politie).

In 1903 gaf dezelfde schrijver nog het werk uit « Het Bestuur der Provincie Antwerpen, van 1836 tot 1900 » waarvan mag gewenscht worden dat een vervolg daarop verschijne.

De wereldoorlog legde veel van deze activiteit der alsdan bestaande kringen en tijdschriften stil ; doch eenmaal de wapenstilstand geteekend beweegt men zich weer vrij en het is merkwaardig dat sedertdien in onze Kempen de grootste ijver werd getoond inzake geschiedkundige en folkloristische opzoekingen. — 't Is begrijpelijk wanneer we nagaan dat deze streek vooral rijk is aan die gegevens en daarbij komt nog de vulgarisatie, die deze beweging in de breedte doet toenemen.

Het studiemateriaal zal zich niet enkel meer vastleggen in boeken en tijdschriften ; de meer directe mededeeling door het gesproken woord, op vergaderingen en congressen, de aanschouwelijke methode, door tentoonstellingen, gildefeesten en landjuweelen zal nu voortaan meer worden gehuldigd.

Zoo zien we reeds in 1920 een schitterend geslaagd gildefeest plaats hebben te Kapellen, waaraan 115 maatschappijen deelnemen.

In 1921, wordt te Antwerpen, door de vereeniging « Natuur- en Stedenschoon » een welgelukte tentoonstelling over de « Kempen » ingericht.

Maar de actie in de Kempen ondernomen in 1921 door Kanunnik Janssens, J. Ernalsteen en een gansche schaar medewerkers, leiden tot de oprichting van de Geschied- en Oudheidkundige Congressen der Kempen ; het is wat men genoemd heeft « het Kempisch Réveil », en werkelijk die herleving groeit en blijft duren. Zoo zien wij de volgende Kempische Congressen inrichten in 1922, het 1e Congres te Turnhout, gepaard met een tentoonstelling over de Kempen in 't algemeen ;

in 1925, het 2e te Brecht, handelende over voorname mannen en familiën uit de Kempen ;

in 1928, het 3e te Geel, met als thema : het huisbedrijf en de ambachten ;

in 1931, het 4e te Esschen, handelende over de gilden en gepaard met het eerste Kempisch landjuweel.

in 1935, het 5e te Westerloo, handelende over de Kempische heiligen, en met het 2e Kempisch landjuweel ;

in 1937, het 6e te Hoogstraten, met als thema : de wording van het Kempisch landschap, een tentoonstelling

van plannen en het 3e Kempisch landjuweel, waaraan 41 gilden deelnamen.

U ziet dus er bestaat een aanhoudende belangstelling, met stijgende lijn.

Benevens die Congressen, hadden dan nog puike gildefeesten plaats :

in 1927 te Esschen, ter gelegenheid van het 300 jarig bestaan van de St-Sebastiaansgilde (33 gilden) ;

in 1928 te Wuustwezel, voor het 400 jarig bestaan der St-Sebastiaans- en St-Jorisgilden (110 deelnemende gilden) ;

in 1933 te Zandhoven, ter gelegenheid van de 100e verjaring der stichting van de jaarmarkt.

Intusschen was in 1925 het Provinciaal Comiteit voor geschiedkundige en folkloristische opzoekingen tot stand gekomen, in den vorm van een provinciale documentatiedienst, die foto's, films, enz. verzamelt en uitgaven bezorgt : zoo zijn jaarverslagen, zijn enkwesten bij de briefwisselende leden, toelichtingen en wenken over Antwerpsche folklore, enz.

Ook zeer verheugend om aan te stippen is dat, onder den invloed van de Kempische Congressen, meer en meer plaatselijke kringen ontstaan, die bijna alle hun eigen publicatie bezitten. Zoo werden gesticht :

in 1926, de Oudheidkundige Kring van Wuustwezel, met als orgaan « Wesalia », tijdschrift, na 9 jaren in jaarboek omgewerkt ;

in 1927, het Genootschap voor Antwerpsche Geschiedenis dat zich in de wetenschappelijke studie specialiseert; deze vereeniging gaf uit :

1° de Vorming van het Antwerpsch Stadszegel, door Philippen ;

2° Kronijk van Godevaerd van Haecht, door Van Roosbroeck.

in 1928, Hoogstraten's Oudheidkundige Kring, met orgaan « H. O. K. » ;

in 1929, de Oudheidkundige Kring van Esschen en Kalmthout, met zijn « Gedenkschriften » sedert 1933 ;

in 1931, de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor de kantons Mol-Westerloo-Beringen, met als uitgave « De Zuiderkempen » ;

in 1931 nog, de Kunst- en Oudheidkundige Kring van Herentals, met zijn « Mededeelingen » en het tijdschrift « Herentals » ;

in 1934 eindelijk, de Mechelsche Kring voor Oudheidkunde, Geschiedenis en Folklore, met zijn tijdschrift « Mechelsche bijdragen ».

Het is onder dien zelfden invloed dat benevens die Congressen en die plaatselijke Kringen, ook Tentoonstellingen met gewestelijk karakter worden gehouden :

in 1929, te Duffel, de Kiliaantentoonstelling ;

in 1936, te Herentals, de tentoonstelling over Kempische schrijvers, met de hulde aan Servaas Daems ;

in 1937, te Turnhout, de tentoonstelling « Turnhout in de Letterkunde », met de hulde aan Pater Fleerackers en Pastoor De Vooght ;

in 1937, te Duffel, de tentoonstelling « O. L. Vrouw van goeden Wil » ;

nog in 1937, te Bornem, de geslaagde tentoonstelling over heemkunde, geschiedenis en folklore.

Wij stellen met genoegen vast dat door de Antwerpsche en Mechelsche publicaties, door de tentoonstellingen te Duffel en te Bornem, de actie uitbreiding neemt buiten de Kempen en andere deelen onzer Provincie aanvat.

Als wij er nu nog bijvoegen dat in 1936 « Onze Kempen » als tijdschrift voor Kempische heemkunde werd in het leven geroepen, dat in 1935 te Geel, in de Ziekenkamer aan de kerk, het Ste-Dymphna-museum en in 1937 te Herentals een Heimatmuseum werden opengesteld, dan meenen wij ten volle bewezen te hebben dat de belangstelling voor de plaatselijke geschiedenis en folklore in onze Provincie niet alleen bestaat, maar groeit en bloeit.

Het verheugt ons en het is wenschelijk dat die belangstelling in breede lagen onzer bevolking ingang vinde : meer waardeering en kennis van het verleden zal meer gehechtheid aan eigen streek, voor eigen volk meebrengen.

Er is slechts een gevaar, namelijk dat men valle in oppervlakkigheid. Het mag geen liefhebberij worden, maar het moet studie blijven ; geen voortvarendheid maar bedachtzaamheid in de conclusies die men uit de vastgestelde feiten trekken wil.

De taak van hem die als gewone man belang stelt in die zaken mag zijn de geschiedkundige en folkloristische documenten, feiten en gebruiken op te sporen te verzamelen, te bewaren, doch hij hoede zich gevolgtrekkingen te maken. Dat late hij over aan de vaklieden, die daartoe aangewezen zijn, door hun voorafgaande wetenschappelijke studiën, door hun kennis van de regels der geschiedkundige methodiek en der historische kritiek.

Niemand verlieze uit het oog het relatieve belang van het deel tegenover het geheel, van de lokale feiten tegenover de nationale en internationale geschiedkundige gebeurtenissen.

Zoo opgevat wordt alle gevaar ontweken en mogen wij van harte de beoefenaars gelukwenschen en hopen dat die belangstelling aanhoude.

Het zal de kennis onzer lokale geschiedenis ten goede komen ; het zal de banden vaster snoeren die ons volk aan zijn verleden bindt ; het zal de fierheid over zijn volksaard beter wettigen en het meer bewustzijn geven zijner heerlijke kracht.

Ditjes en Datjes.

De rubriek Ditjes en Datjes *werd geopend voor al onze lezers. Wij nemen er in op de te maken opmerkingen over verschenen artikels, de aanvullende inlichtingen, de verwijzingen naar andere boeken, enz... Op hun verzoek nemen wij er ook vragen in op, die zij stellen om hun persoonlijke opzoekingen te vergemakkelijken.*

Wij hechten geen belang aan de wetenschappelijke waarde der Ditjes en Datjes, *alhoewel we weten dat dit aanleiding geeft tot critiek. Onze lezers begrijpen echter dat het ons onmogelijk is zelf de noodige opzoekingen te doen om de waarheid van elk gezegde na te gaan. Ons standpunt is het volgende : een verkeerde of naïeve uitleg van een feit of een woord kan een bijdrage bevatten tot het langzaam opbouwend wetenschappelijk werk. Elke lezer kan trouwens een missing verbeteren en we durven rekenen op een actieve werking van deze zijde.*

Daar er geen vaste wet in Folklore bestaat, mag geen enkele bijdrage verworpen worden. Wie weet of de zienswijzen van morgen deze bijdragen niet benuttigen zullen. Hebben daarenboven de verkeerde naïeve uitleggingen van opgemerkte feiten niet dikwijls hun folkloristische eigenaardigheid ? 't Is daarom dat de redactie uiterst gemakkelijk alles in deze rubriek opneemt.

Wij dringen er op aan bij onze lezers, dat zij ons bij elk artikel of bijdrage de aanvullende inlichtingen zouden sturen. Wij geven natuurlijk niet alles uit wat ons toekomt, doch alles wordt bewaard in het archief. Hoe meer werkers er zullen zijn, des te spoediger zal ook de Folklore vooruitgaan.

Oude Wegen in Waalsch-Brabant.

Wij hebben volgend schrijven ontvangen :

Waarde Heer,

Met als leider n^{r} 93-94 van « Folklore Brabançon » ben ik in Waalsch-Brabant langs enkele oude wegen gegaan. Ik voelde me waarlijk opgetogen, en aan al wie beenen heeft raad ik aan, hetzelfde te doen. Alle middelbare scholen zouden een wandeling moeten besteden aan 't volgen van een dier heerlijke wegen. Die dag zou, in 't geheugen der leerlingen, een onuitwischbaar beeld achterlaten van wat Gallië eens was. Zoo deze Gallische wegen over de heuvelkammen gingen en zoo recht waren, was dit dan niet omdat men in dit tijdperk de berichten met lichtseinen overzette, gelijk de negers in Kongo dit nu nog doen met geluiden.

Deze groote verbindingswegen zijn, in den huidigen staat, voor 't meerendeel slechts wandelwegen meer. In geval van mobilisatie konden zij veel nut opleveren, want zij dubbelen de groote hedendaagsche banen en zouden de verplaatsing der infanterie fel kunnen vergemakkelijken. Maar dan zouden ze oppervlakkig dienen hersteld te worden. De Minister van Landsverdediging zou er baat bij vinden. Het Ministerie van Landbouw zou er zich slechts kunnen over verheugen. Wat het Ministerie van Openbare Werken betreft, de herstelling van deze oude wegen zou de gelegenheid geven de bestaande groote banen te ontlasten van de hinderlijke voetgangers, wier aantal nog kan vermeerderen, daar het Ministerie van Volksgezondheid voorzeker de wandelsport, de gezondste en de leerrijkste sport, zal propagandeeren. Het Ministerie van Arbeid zou er werkloozen kunnen bezigen.......

Daar thans bijna niemand deze wegen gebruikt, zijn dezen die er langs wonen heel gelukkig voorbijgangers te zien en hebben ons dan ook goed onthaald. Mogen zij die ons volgen alle zorgeloosheid en vandalisme, dat voor altijd zulke aangename schikkingen zou bederven, achterwege laten.

De Heeren P. J. Lefèvre en L. Jeandrain zullen wel mijn dank willen aanvaarden, voor het prachtige werk dat zij leverden, en de verzekering dat zij aan de streek een uitstekenden dienst hebben bewezen.

U geluk wenschende met de mooie uitslagen die ge behaald hebt, bid ik U, enz...

ALBERT BOVY.

Schrijver van dezen brief voegt er als naschrift bij : aan de « longue bouteille », weg van Nijvel naar Noirhat, heeft men verleden jaar een blauw-steenen kruis met voet opgegraven, op 50 centimeter van den hoek der straat. Het zou vóór 150 jaar opgericht zijn geworden na het verongelukken, met zijn gespan, van landbouwer Canard. Er staat niets opgebeiteld.

Gestandaardiseerde Kapellen.

Overal zoowat gaan er stemmen op die pleiten voor het behoud en het onderhoud der veldkapellekens. Dat is uitstekend, maar — helaas ! — men dient er reeds aan te denken in te grijpen tegen inzichten die getuigen van minder goeden smaak.

Men meldt ons, inderdaad, dat een invloedrijke groepeering, de Boerinnenbond, besloten heeft alle veldkapellekens te vervangen door een gestandaardiseerd betonnen model.

Deze kringen zien alleen het godsdienstige in deze heiligdommen. Van 't oogenblik dat zij er staan, dienende tot devotie der voorbijgangers, zijn zij tevreden. Noch de kunst, noch het schilderachtige schijnen hun belang in te boezemen.

Wanneer deze gebouwtjes verdienen onderhouden te worden, dan is dit niet alleen om hun godsdiestig karakter, maar ook om hun bouwkundige waarde, omdat zij deel uitmaken van een land-

schap, omdat zij een archeologische beteekenis hebben.

Men dient dus te waken over hun behoud en ze te beschermen tegen den overdreven ijver van hen die ze willen doen verdwijnen. De Commissie voor Monumenten der provincie Antwerpen hield zich reeds bezig met het reageeren tegen deze minder goede neiging.

Sinte-Katrien.

Te Gilly wordt den 25 November, feestdag van Sint-Katrien, op bijzondere wijze aangekondigd.

Voorheen trokken benden kinderen, jongens en meisjes, in lang wit hemd en getooid met een witte muts door de voornaamste straten.

Begeleid door ratels zongen en dansten zij, elkaar bij de hand vasthoudend. Zij traden de winkels binnen, waar ieder een handvol nootjes, voor hen gekocht, ontving. Somtijds kregen zij d'een of d'ander snuisterij of snoeperij, naar gelang den aard van den winkel.

Om te danken zongen zij dan, begeleid door de ratels, hun mooie lied. Dit gebruik leeft nog steeds voort, maar het schoone, witte, geplooide hemd werd vervangen door een witten voorschoot of somtijds door een beddelaken.

De bel heeft de plaats ingenomen van den ratel.

LOUISE SCARNIÈRE.

De gebroken Spiegel.

Wij staan in voor de echtheid der volgende inlichting. Desnoods kunnen we plaats, datum en naam nader bepalen.

Een dame R., wonende te W., met haar zoon, en wiens echtgenoot in Kongo verblijft, maakte zich sedert eenigen tijd ongerust over haar man. Het scheen haar dat de brieven, die zij ontving, niet duidelijk zijn gezondheids- of moreelen toestand weergaven. De laatste brief, ontvangen den 11-5-1937, verraadde een jammerlijke inzinking, een diep heimwee. Dit maakte de dame nog angstiger en ongeruster.

Op den dag zelf dat zij dezen brief ontving, brak de zoon den spiegel uit zijn kamer. De vrouw in kwestie werd er letterlijk zinneloos van. Zij begon bitter te weenen en te jammeren. Men diende zelfs de hulp der geburen in te roepen. Dame R. was er van overtuigd dat dit voorvalletje zeven jaren ongeluk voorspelde. Reeds zag zij haar man in Kongo sterven, haar toekomst en die van haar zoon gebroken. 't Breken van den spiegel had waarheid gemaakt wat zij reeds lang veronderstelde. En alhoewel zij uitwendig weer kalm werd, toch draagt zij nog steeds in haar de heilige overtuiging dat er voor haar ongelukkige jaren zullen volgen. Haar zedelijken toestand is totaal veranderd en haar natuurlijke vroolijkheid en opgeruimdheid sedertdien verdwenen.

Uit het geval van Madame R., die tot de burgerij behoort en een middelbaar onderwijs genoot, kunnen we nogmaals besluiten : 1° dat de superstitie of 't geloof aan het voorgevoel nog steeds bestaat ; dat zij de handelingen van het individu beïnvloedt , 2° dat zij zoowel bij de burgerij als bij 't volk bestaat zonder een anderen schijn aan te nemen en dat zij niet het voorrecht is van onbeschaafde wezens.

A. M.

De superstitie bij de Koloniale Loterij.

Wij hebben een onderzoek ingesteld over de superstitie in verband met de Koloniale Loterij. Alhoewel zeer oppervlakkig geeft het nochtans heel eigenaardige geestestoestanden weer.

Om te beginnen valsche begrippen over de werking der tombola's die voortspruiten uit het niet kennen der mogelijkheden of eenvoudig uit het niet nadenken.

Voor ieder trekking der koloniale loterij zijn er 500.000 biljetten. Er zijn juist evenveel kansen dat biljetten uitkomen die bv. de nummers 333.333 of 100.000 dragen dan dat er uit komen als 374291, samengesteld uit cijfers die dooreengemengd zijn of cijfers die elkaar opvolgen 1, 2, 3, 4, 5, 6 of 6, 5, 4, 3, 2, 1.

De kansen zijn beslist hetzelfde. En toch zijn er koopers die hardnekkig nummers weigeren waarin drie of zelfs tweemaal het zelfde cijfer voorkomt, vooral wanneer zij nevens elkaar staan. Daar de nummers met gelijke cijfers zeldzaam zijn, slechts één op duizend of tienduizend of honderdduizend, naar gelang het aantal malen dat 't cijfer herhaald is, geeft dit aan de koopers den indruk dat het ongeluksbiljetten zijn.

Zij vergeten dat de combinaties met verschillende cijfers veel talrijker zijn en er meer mogelijkheden bestaan ; de kansen blijven even groot.

Er is een tweede vergissing die de menschen begaan of liever een tweede valsche redeneering. Zij zeggen : met één biljet heb ik één kans op 500.000. Heb ik 10 loten dan heb ik één kans op 50.000 ; met honderd één kans op 5.000, 't is te zeggen dat zij telkens 't getal biljetten door de hunne deelen en aldus hun kans overdrijven. Want, in werkelijkheid, moet men als volgt redeneeren : ik heb tien biljetten, ik heb tien kansen op 500.000. Na trekking van 't eerste lot wordt de redeneering : ik heb tien kansen op 499.999 en zoo voorts.

Dat is natuurlijk een heele andere schatting. 't Is een geluk voor de inrichters dat het publiek zoo niet redeneert, anders ware ieder tombola een dood-geboren kind.

Kijken we nu even naar de eigenlijke superstitie. Er zijn koopers die zelf hun biljet willen nemen uit het pakje dat de verkooper hen aanbiedt. Zij weigeren een nummer door dezen, opgoed-valle-'t-uit, genomen.

Er zijn koopers die zich doen vergezellen van een persoon « die een gelukkige hand heeft » en dezen 't biljet laten uitzoeken.

Dikwijls is de gelukspop een heel jong kind, liefst een meisje.

Er zijn personen die nummers weigeren waarin het cijfer zeven of negen voorkomt (boedhistische invloed) of die eindigen op 1, 3 of 13. Anderen verkiezen deze cijfers.

Zeer talrijk zijn de menschen die nummers komen vragen waarin bepaalde cijfers voorkomen, hetzij gescheiden, hetzij opeenvolgend. Zij die aldus handelen doen dit op aanraden van een zienster, een waarzegster of kaartlegster. Zijn er, en ze zijn talrijk, die niet willen bekennen dat dit in hun bedoeling lag, anderen verklaren dit heel gewillig. We meenen te mogen zeggen dat van daar in de meeste getallen de invloed uitgaat en dat wanneer een klant komt met 'n briefje vol cijfers, wij mogen denken aan de pythonissa.

Talrijk zijn de vrouwen, soms ook mannen, maar deze verbergen het, die hun biljet afhalen met aan den arm een band in olifantenhaar, soms ook met een klein olifantje in wit ivoor. Dit komt zoo dikwijls voor dat we ons gewend hebben tot handelaars in dit soort artikeltjes en zij hebben ons spontaan, zonder dat we 't doel van ons bezoek bekend maakten of rechtstreeksche vragen stelden, geantwoord dat zij buitengewoon veel van die fetischen verkochten aan koopers van loten der koloniale loterij.

De koopers, om zeker te zijn dat de armband in olifantenhaar en 't olifantje echt zijn, gaan niet bij den eersten den besten juwelier. Neen, zij gaan bij specialisten in Afrikaansche en Aziatische voorwerpen.

Zulkdanig onderzoek is steeds zeer kiesch. Wij zijn er van overtuigd dat men bij een stelselmatige behandeling heel eigenaardige gegevens zou zanten.

Men moet dus niet zeggen dat dergelijk bijgeloof een overleving is. Neen, zij doet zielstoestanden kennen die handelingen uit 't gewone leven beïnvloeden. Ook is zij geen zeldzaamheid. De praktijk en 't geloof van dit soort is zeer verscheiden ; 't getal dergenen die er een doeltreffende of noodlottige eigenschap aan toekennen is misschien beperkt, maar wanneer men tellen moest hoeveel er hun toevlucht toe nemen dan zou men tot een hoog getal komen.

't Feit dat 't getal der biljetten verkocht op den 13 der maand, bijzonder wanneer die 13 een Vrijdag is, buitengewoon stijgt, is een bewijs te meer van de macht van 't geloof aan geluks- en ongeluksdagen.

't Is niet alleen door de bijzondere publiciteit dat men op die dagen meer loten verkoopt. Die bijzondere publiciteit zelf vindt haar reden in 't bijgeloof.

A. M.

Nota's verzameld te Saintes (Waalsch Brabant).

Wanneer iemand op zijn stappen terugkeert, zegt men van hem : « dat hij nog goed is voor zeven jaren.

—

« Hij wordt uitgelachen wanneer hij zijn eigen huis binnentreedt » (Wordt gezegd van iemand die thuis niets dan moeilijkheden heeft).

—

De kleine sprinkhanen noemt men er « coqs d'a-ousse » (Augustus haantjes). Wanneer ze groen zijn voorspellen ze regen ; goudgeel kondigen schoon weer aan.

—

Wordt een lijk niet onmiddellijk koud, dan verwacht het een familielid, dat in dit geval, binnen 't jaar zal sterven.

ERNEST CLOSSON.

Het Lieveheersbeestje.

M. Geyer, professor aan de Hoogschool van Upsala, verzocht ons in België inlichtingen te willen inwinnen nopens de rol, door den volksgeest aan het Lieveheersbeestje toegeschreven.

Wij vragen aan onze lezers hun welwillende medewerking te willen verleenen aan dit werk van intellectueele solidariteit. De geleerden hebben dikwijls, om de echtheid van hun hypothesen te onderzoeken, inlichtingen noodig die ons onbeduidend schijnen. Meer samenwerking blijkt zeer gewenscht. In de Middeleeuwen en in 't Renaissance tijdperk vooral hebben de briefwisselingen tusschen geleerden de beste vruchten opgeleverd en een flinken stoot gegeven aan de evolutie der gedachten.

Wij deden den heer professor Geyer reeds de inlichtingen geworden die wij bezitten, maar wij zijn er overtuigd van dat onze lezers er nog andere kunnen opgeven.

Zij worden verzocht naam, adres en datum te zetten op de aanduidingen, die zij ons zullen zenden.

Ziehier de vragenlijst :

1°) Welke zijn de namen, in uw streek gebezigd, om het Lieveheersbeestje aan te duiden ?

A. Naam, thans nog in gebruik.

B. Oude namen, die men zich nog herinnert.

2°) Het gebruik versjes op te zeggen, om aan het Lieveheersbeestje te vragen waar zich de geliefde bevindt, om den tijd of een andere zaak te voorspellen.

3°) Welke beteekenis geeft men aan het Lieveheersbeestje dat op uw hand komt zitten ?

4°) Is het Lieveheersbeestje een goed of een slecht voorteeken ?

5°) Bestaan er eveneens dergelijke opvattingen nopens meikever of horzel ? Worden ook zij beschouwd als iets kunnende voorspellen ?

Moedertjesdag in de Vereenigde Staten.

Het gebruik een moedertjesdag te vieren is ons overgekomen uit Amerika.

Dien dag draagt iedereen een ajelier in het knoopsgat. De anjelier is rood wanneer uw moeder nog leeft. De anjelier is wit wanneer uw moeder dood is.

Huwelijksgebruiken.

Bij een huwelijk bindt men onder het bed der jonggehuwden een bel. Van zoohaast zij hun kamer betrekken zit men te luisteren. Wanneer men de bel gehoord heeft (of meent gehoord te hebben) begint men in de buurt te schreeuwen. De geburen openen hun vensters en heel de wijk begint lawaai te maken.

Dit gebruik bestaat nog steeds.

VANDERGETEN.

Het kussen der overledenen.

Te Zoutleeuw vergt het gebruik dat het kussen, waarop het hoofd van een overledene moet rusten in de doodskist, door de familieleden of door de vrienden moet gemaakt zijn. Het mag geen betaald handwerk zijn, noch gansch afgewerkt gekocht worden.

CH. PEETERS.

Klompen en Stelten.

Een der verklaringen die men te Namen aan de stelten geeft is dat de menigvuldige overstroomingen de inwoners verplichtten zich van deze tuigen te bedienen. Men zegt evenens dat ze op sommige plaatsen langs de Maas, in de nabijheid van Haspengouw, door de menschen ook gebruikt werden om moerassige gronden te doorwaden.

In verband met deze verklaring noteeren wij het volgende feit :

Te Kobe, in Japan, een zeer modderige stad, gaan de menschen thans nog op hooge klompen, die aan kleine stelten gelijken. Aldus houden zij zich boven het slijk.

De Graanhandelaar.

In mijn kinderjaren zag ik dikwijls in onze straten, van deur tot deur gaande, een vreemd, wit gebaard personage, ten zeerste gelijkend op het Kerstmannetje en op Sint-Nikolaas. Hij heette Charles-Albert. Het volk zegde doodeenvoudig « Chalbert », alzoo aan dien gewonen naam een Merovingsche tint gevende.

Chalbert was koopman in zaden. Hij trad de huizen binnen

en pakte zijn rijkdommen uit. 't Waren, in kleine onregelmatige zakjes, honderd soorten zaden, zuiver en onvermengd. Er waren er groene, roode, zwarte. Sommige, blinkend en rond, leken op jachtlood ; andere deden denken aan geel zand ; erwten of boonsoorten waren ons zoo vreemd niet. Chalbert weegde, naar den zin van den klant, in zijn houten schaaltje, de gevraagde zaken, dronk koffie, nam zijn winkel terug op den rug en zette zijn rondreis voort.

Tegenwoordig zijn er bjna geen leurders meer. Zij die nog bestaan, lijken minder en minder op hun voorgangers. Men verkoopt de zaden in winkels, waar u personen bedienen die niet eens belang in u stellen, hun granen op koperen weegschalen wegen, niet wetende welke bekoring er uitging van het vreemde, thans in onbruik geraakte tuig van Chalbert.

Men vindt, weliswaar, nog van die kleine, rechthoekige en platte pakjes, waarin eenige bloemenzaadjes als zomerregen knetteren en die versierd zijn met mooie veelkleurige en veel belovende beeldjes : anjelieren grooter dan zonnebloemen, reuzenviooltjes, enz.

Dit is, God zij dank, een laatste spoor van een schilderachtig verleden, een magere troost voor het verlies van de horentjes in grijs papier van weleer.

ARTHUR CANTILLON (†).

Het traditioneel Feest der « Mariniers van Moissac ».

In verband met de Meiboomplanting, ook in België gekend, vermelden we het feest der mariniers van Moissac.

Dit feest heeft ieder jaar plaats op den Zaterdag, Zondag en Maandag van Pinksteren. Ziehier het gewoon programma :

's Zaterdags 's morgens gaan de mariniers naar een bosch in de omgeving van Moissac, een eik halen ; deze wordt zoodanig gesnoeid dat er, aan den top, een bos takken blijven ; men trekt hem op den weg waar hij versierd wordt met slingers, bloemen en vlaggetjes. Deze bewerking is niet altijd gemakkelijk voor deze gelegenheids-houthakkers ; zij vraagt tijd, wat uitlegt dat er ter plaatse een pick-nick gehouden wordt, onder de « pause ». Na deze hartversterking wordt de boom — « Mei » genoemd — op een ammunitiewagen geladen en naar de poorten der stad (wijk St-Blanche) getrokken waar hij rond 17 uur aankomt. Daar wordt dan de stoet gevormd : voorop twee groote vereenigingsvlaggen gedragen door twee mariniers, gevolgd door trommelslagers, en de fanfare ; de vereeniging der mariniers in groep ; de gemeentelijke overheden en dan de « Mei » op zijn wagen, getrokken door twee of drie koppels ossen. De stoet trekt door de voornaamste straten der stad, om uit te komen op de havenkaai, waar de Mei onder muziek en gejuich der menigte geplant wordt.

Zondagmorgen wordt in de St-Katrienkerk een plechtige Mis opgedragen in tegenwoordigheid der mariniers, hun familie en genoodigden. De geestelijkheid, in groot ornaat, haalt de mariniers in processie aan hun lokaal : « la Maison des Marins » af. Onder de Mis worden honderden broodjes die den vorm hebben van groote wafels, gewijd. Van den vroegen morgen af trekken de mariniers, in groepen verdeeld, met tromgeroffel door de stad om die brooden uit te deelen.

De namiddag is gewijd aan waterspelen, aan dans op de wandelingen « du Moulin », aan de zegening van het water van de Tharn ; feesten, spelen en dansen, opgeluisterd met vuurwerk die het grootste deel van den nacht voortduren.

Wat den oorsprong dezer eeuwenoude traditie betreft is men algemeen het volgende van gevoelen : vanaf de XVIe eeuw was Moissac een binnenhaven. De toevoer der produkten uit de streek en de streken aan de Tharn gelegen was belangrijk. Rond dit tijdstip — en sedert onheuglijke tijden — waren de rivieren groote verkeersmiddelen en al 't vervoer voor Bordeaux en Over-Zee geschiedde langs de Tharn. Moissac was dus de pleisterplaats van alle mariniers der zoete wateren die vaarden van Castres tot Bordeaux. Zij waren in corporatie's vereenigd, juist gelijk andere ambachten. Hun vereeniging droeg den naam van : « Companha Santa Catarina » de Heilige die zij als patrones gekozen hadden. Lijk alle andere gilden vierden zij jaarlijks hun stichtingsfeest en wel met Pinksteren.

Wat beteekent nu de « Mei » voor de kerk geplant ? Niets anders dan de bloemen, de vruchten en de andere giften die aan de goden geofferd werden... Heidensche overblijfsels... waaraan het christendom de wijding van het water toevoegde. Op Pinkstmaandag scheepten de geestelijkheid, de muzikanten, de mariniers, de genoodigden in op een rijk versierd schip. Na, langs het kanaal door de stad te zijn getrokken, daalde het schip de rivier af Al de pleziervaartuigen begeleiden den stoet op zijn tocht over de Tharn vóór de wandeling « du Moulin », vanwaar de menigte aan dezen waterparade der wijding deelneemt.

In hun alouden eenvoud hebben deze feesten een eenig schilderachtig uitzicht, nog verhoogd door de natuurlijke omgeving van het prachtige Tharnbekken. Zij lokken, ieder jaar, een massa toeristen.

Waarom houdt men eerder rechts dan links.

Waarom is het gebruik in Belgie min of meer officieel geworden ? Waarom heeft men besloten dat bij 't verkeer in de straten en op al de banen, de voertuigen eerder rechts moeten houden dan links ? Waarom, integendeel, varen de treinen op de linkersporen, gezien van uit 't vertrekpunt ? Waarom nemen de Franschen, de Italianen, de Spanjaarden en hun koloniën, in één woord alle latijnsche volkeren, altijd den rechterkant en waar-

om de Duitschers, Engelschen en Skandinaven eerder den linker ? Ziehier de uitleg gegeven door Dr A. Fournier :

« De Romein was zeer bijgeloovig ; zijn aandacht werd gaande gemaakt door ieder teeken aan den hemel en overal werd de rechterkant beschouwd als de streek der gunstige voorteekenen : een rilling van het rechteroog was een goed voorteeken. Ieder teeken aan den linkerkant was onheilspellend en noodlottig. Dit geloof is ons overgebleven in het Fransche woord « sinistre » — onheilspellend — dat voorkomt van 't Latijn « sinister » wat voor den Romein den linkerkant beduidt. Om te ontsnappen aan alle teekens van den linkerkant, verwijderde de Romeinsche voerman er zich van en hield altijd rechts ; waar hij korter bij de gelukkige voorteekens stond. Van daar komt ongetwijfeld het algemeen gebruik bij de néo-latijnen rechts te houden.

De barbaarsche volkeren, al even bijgeloovig als de Romeinen, ('t was moeilijk 't meer te zijn) wetende dat dezen den rechterkant hun gelukskant noemden, dikwijls verslagen geweest zijnde nadat de teekens van rechts de Romeinsche legioenen hadden aangemoedigd en de mislukkingen der Romeinen hoorende toewijden, door de legioensoldaten, aan de verschijning van teekens aan den linkerkant, deze barbaren hebben, door de logika aan natuurvolkeren eigen, daaruit moeten besluiten dat, de rechterhand gunstig zijnde aan de Romeinen, de linker, — la sinistre — noodlottig moest zijn aan hun vijanden.

Zoo namen de Germaansche, Skandinaafsche en Britsche volkeren links.

Maar, zal men zeggen, waarom nemen de spoorwegen en de schepen, ook bij de latijnen den linkerkant ? Om deze eenvoudige reden : de Engelschen voerden het spoor in bij de Franschen en in gansch Europa. Natuurlijk deden zij hun treinen links bollen op spoorstaven, gelijk hun wagens op de banen en de Belgen, Franschen, Spanjaarden, Italianen namen deze gewoonte over van de natie die hen leerde de spoorwegen uitbaten.

Paaschfeesten.

In de XVe eeuw, om niet hooger op te klimmen, werden te Nijvel, den Zondag en de Maandag van Paschen « jours des grands carasmaux » genoemd. Paaschzondag heette men « le cras Dimanche », Paaschmaandag « le Lundi des caresmaux » of « dag der liefdadigheidserwten » of nog « jours des cras pois ».

Wij weten niet wat er met « liefdadigheidserwten » bedoeld werd.

Op dezen dag zaten de renteniers, de gezworenen, de dienaars der stad en hun vrouwen aan een gezamenlijk feestmaal, door de stad bekostigd (1).

(1) Rekenkamer der stad. Jaren 1530, 1556, 1582, 1586.

De minderbroeders ontvingen een gratificatie in wijn. In de rekeningen is er ook sprake van zangers.

De Donderdag in de Goede week droeg den naam van *Witten Donderdag,* waarschijnlijk ter herinnering aan de voetwassching der Apostelen. Dien dag deed de abdis schapenvleesch uitdeelen (1). Het kapittel vergaderde dien dag om wijn te drinken (2).

Langzaam zijn al die gebruiken verdwenen.

Ook wordt hier gewag gemaakt van een *lundi parjuré.* Zou dit niet overeenkomen met onzen huidigen *Verloren Maandag?*

A. BRULÉ.

Zouden deze liefdadigheidserwten, waarvan M. Brulé spreekt, niet wijzen op een uitdeeling van erwten of erwtensoep, gelijk dat nu nog gebeurt te Hasselt ter gelegenheid der processie ter eere van de Virga Jesse ?

(N. d. R.).

Wellerismen.

Aldons Huxley zegt, in zijn werk : « *Tour du monde d'un sceptique* » dat de beschaafde Indianen der oudere generatie (in Kashmir) een uitgesproken voorliefde hebben voor kernachtige gezegden, aanhalingen en spreuken. Hun gezegden eindigen steeds met : « zooals de Perzische dichter zoo mooi zegde », bv. « eerlijkheid is de beste politiek, zooals de Perzische.... » ; « hoe hooger de kunst, hoe lager de zeden, zooals de... ».

Louvy.

Louvy is tegenwoordig een der bevolkste wijken der gemeente Gilly.

Vroeger was de « Louvy » een beboschte streek en ten tijde dat er nog wolven in Europa verbleven, waren deze zeer talrijk in dit gewest.

De bewoners maakten er gedurig jacht op, doch slaagden er niet in ze gansch uit te roeien, zoodat men op zekeren dag den ouden wolf dood vond aan den voet van een boom.

Om deze reden noemden de inwoners van Gilly deze wijk : « le vi loup », anderen zegden : « loup vi ». Eindelijk versmolten die twee woorden en « Louvy » werd bepaald de naam.

LOUISE SCARNIÈRE.

---

(1) Jaar 1569. Betaald voor schapenvleesch, uitgedeeld op Witten Donderdag, dag der handenwassching.

(2) Jaar 1580. Om gedronken te hebben, in 't kapittel, den Witten Donderdag. (Kerkarchief n° 1570).

De brand van 1731 in 't Paleis te Brussel.

Het Hndschr. 131, j., bl. 153 der Commissie voor Wapenkunde bevat een Memorie voor den Toezichter van 't Hof of dengene die ze zal bezitten, van al wat zich in de puinen der Groote Zaal en op 't gewelf der Hofkapel kan en moet bevinden, toebehoorende aan de Heeren Raadsleden, eerste wapenmeester, van den Leene en Jaerens (26 Juli 1731).

Bl. 150 vinden wij er een lijst der ornamenten, toebehoorende aan de Wapenkamer, die vernield of gestolen werden bij den brand van 't Hof, den 4 februari 1731.

1° Het halssnoer der orde van 't Gulden Vlies, dat gemaakt was uit verguld koper en als model diende bij 't vervaardigen der snoeren in massief goud.

2° De Mercuriusstaven van den Raadsheer en Luitenant, eerste wapenmeester waarvan een versierd was met de vergulde zilveren Keizerskroon en de andere de gewone staf was, bekleed met rood fluweel, versierd met 't Burgondische Kruis, enz., enz.

Eensluidend afschrift
L. STROOBANT.

De Baronnie van Noirmont.

Het Hndschr. n° 9, t. II, bl. 355 der Commissie voor Wapenkunde : « stellen ons, met grooten eerbied voor Max. Nicolas de Felgins Seyt de Gironde, enz. Echtgenoot van Eleonora de Fusco de Mataloni en voorheen kannonikes in 't Adellijk kapittel te Moustier.

Dat zij eigenares is van het goed en de baronnie van Noirmont, zooals blijkt uit de bjgevoegde gift, een geloofwaardige kopij in data 4 Juni 1781. Deze maken geen deel uit van het archief van Antoine Gallo van Salamanca ten wiens voordeele deze gronden tot baronnie verheven werden den 11 Mei 1658, zooals blijkt uit de afschriften der bijgevoegde patentbrieven.

Ik durf uwe Majesteit eerbiedig verzoeken dat hij de instelling dezer baronnie moge bestendigen ten zijnen voordeele of, indien zulks noodig is, ze opnieuw te verheffen, voor hem en zijn nakomelingen geboren en nog geboren te worden uit het wettelijk huwelijk, volgens eerstgeboorterecht, opdat hij, in zijn hoedanigheid van Baron van Noirmont, zou kunnen aanvaard worden als lid der Staten van Brabant.

C'est la grace.
(get.) M. de Felzius de Gironde.

L. S.

Lijst der instellingen in Brabant, opgeteekend door den Wapenmeester van Brabant.

In Hndschr. 289 van de Commissie voor Wapenkunde vind ik :

† primo van baron van Heembeke in 1783.

Den 26 Januari 1786 † de baronnie van Perk verheven door Frederik van Marselaer.

24 Jan. 1786 † de baronnie van Huldenbergh verheven door Charles, Philippe de Beaudequin.

24 d° † de baronnie van Nederyssche verheven door Max. Em. Marie Jos. baron van Overschie, enz.

27 Jan. 1786 † de baronnie van Schoonhoven verheven door Charles Bonav. van der Noot.

27 d° † de baronnie van Marck verheven door Graaf van der Noot.

31 Januari 1786 † de baronnie van Patte verheven door Philippe, Norbert van der Stegen.

31 d° † het graafschap van Seneffe verheven door Julien Ghuislain de Pestre, graaf van

3 Februari † het graafschap van St-Remy verheven door Jos. Mathieu Jacinte d'Olmen.

d° † het graafschap Humbeek verheven door Bauduin Le Cocq.

7 Februari † de baronnie van Limale verheven door Lopez de Ulloa.

d° † hertogdom der gronden van Waver is verheven door Corswarem-Looz.

d° † Graafschap van Rodes verheven door Ulloa graaf van Limale.

13 Februari † Graafschap van St-Pieter Jette verheven door Kruschot.

13 Februari † burggraafschap van Ottignies verheven door Berthout van Carillo.

22 Februari † graafschap van Bousval en Lalou verheven door Phil. Norb. vander Stegen.

4 Maart † baronnie van St-Geertruid Machelen verheven door Rombey.

24 Maart † Grobbendonck graafschap Ursel.
† Hoboken als hertogdom Ursel.

11 Maart † Geldenaken als graafschap aan Jan Englebert de Romzée.

Eensluidend afschrift

L. STROOBANT.

De groote daden der Beydaels.

De wapenmeester Gerard Beydaels zou, in 1143, voorgesteld hebben den jongen hertog op het slagveld te brengen en hem, in zijn wieg, aan den tak van een boom te hangen, feit waarvoor de Brabanders een volledige overwinning behaalden op de prinsen van Grimbergen (Hndschr. 290 v. d. Her. Raad).

In een schrift over de heldendaden (ingebeelde) der leden van de familie Beydaels, vinden we nog 't volgende. In 1237 gaf een Henry Beydaels vrijwillig zijn leven ten beste om dit van hertog Hendrik III, bijgenaamd de Grootmoedige, te redden !

Gilles Beydaels zou, in 1356, van de onoplettendheid der Vlamingen gebruik gemaakt hebben om met Everard 't Serclaes over de oude muren van Brussel, aan Warmoesbroeck, te klauteren.

Henry Beydaels, wapenmeester en heraut zou door Lambert, graaf van Leuven, naar bisschop Balderic zijn gestuurd om de reden te vragen (in 1013) ! van 't bouwen eener versterking te Hoegaarden !

L. STROOBANT.

De graven van Avernas.

Een plaats van Avernas wordt nog genoemd « Tombale ». Naar 't schijnt bestonden er op « Tombale » kelders, bewoond door dwergen, « nutons » genoemd.

Op 't hoogste punt der gemeente is er een heuveltje dat men « graf » heet. Een gelijkaardig graf vindt men te Ambresin, Retshoven, Neerwinden. Het zijn Romeinsche graven. Men zegt dat het woord Avernas komt van Evernus, wat overwinteren zou beduiden. De Romeinen stookten op 't graf, bij 't begin van den Winter, vuren om de bewoners uit te noodigen zich daarrond te komen scharen en zich aldaar te vestigen gedurende het koude jaargetijde.

Op een honderdtal meter Noord-Noord-Oost van 't graf heeft men een zeer diepen put blootgelegd. Men heeft opzoekingen gedaan in den put en in 't graf. In dit laatste vond men niets en in den put eiken hout.

Op het graf staan nog drie kruisen, in gekapten steen, waar van de inschrijvingen haast onleesbaar zijn.

Een weinig lager, een 200 m. van 't graf, heet een gedeelte van 't veld « Gerecht der zeug ». Volgens inlichtingen door oude menschen verstrekt bevond zich in 't veld eens een kind met een zeug. Het dier had er het kind verslonden en de ouders, om recht te doen, slachtten er het moorddadig beest.

Onder den wereldoorlog (1916), deed het gemeentebestuur uit gezondheidsredenen en ook om de werkloozen arbeid te verschaffen, een deel van 't kerkhof, rond de kerk gelegen, verwijderen. De werklieden legden twee sarcophagen bloot, waarvan een in den grond bleef. Een voorbijgaand geneesheer werd door 't werkvolk geroepen. Hij nam 't hoofd van 't geraamte in handen,

onderzocht het en zegde dat 't van een vrouw was. Ondervraagd over dit onderwerp door de arbeiders verklaarde hij dat het een vrouwelijk was en dat hij dit zag aan de tanden.

In een hoek van dit kerkhof vond men potten, in gebakken aarde, gevuld met lijkassche. Deze potten waren gevernist.

CHOISIS.

Oud Brussel.

Na de mooie gevels der Trapstraat, de crypte uit de Guldenstraat, het oud hotel Pletinx (Amigo) en meerdere schilderachtige logementen, heeft men thans het lokaal der *Merceniers*, Steenstraat, afgebroken. 't Was een echt monument in Lodewijk XIV stijl. 't Is waar dat Brussel, op monumentaal gebied, een aanwinst gedaan heeft met zijn « wolkenkrabbers » die zich verheffen op den hoek der Wetstraat, 't Park van 't Eeuwfeestpaleis, de Luxemburgstraat en het Nijverheidspleintje en met 't Paleis van 't N. I. R. op 't Kruisplein. Zooals Burggraaf Terlinden zegde, ter gelegenheid van 't Jubileum van den Archeologischen Kring van Brussel, zal de toekomst ons leeren of 't nageslacht de voorkeur zal geven aan een wandeling naar de kerk van Sinter-Goedele of naar 't Hotel van 't N. I. R.

L. S.

Corbais : een topographische studie.

In 1934, gaven we hier een topographische studie van den plaatsnaam Corbais en der plaatsnamen van deze Brabantsche gemeente.

Een vriend, die onze nota's las, geeft ons de volgende etymologie van den naam Corbais. De eerste lettergreep zou komen van 't woord *korren* = murmelen ; de tweede van *baki*, frankisch = rivier, dat in 't Waalsch *bais* zou zijn en *beek* in 't Vlaamsch.

Corbais zou dus beduiden aan *de rivier die murmelt*. Da's schilderachtig, dichterlijk !

Ziehier nog eenige aanvullende nota's over de plaatsnamen der gemeente.

Brachenie : middeleeuwsch-latijnsche term : *brakena*, modderpoel, moeras, afgeleid van 't oud-germaansch *braka* — zelfde beteekenis. In 't Vlaamsch *broek*.

Cortil : verkleinwoord voor 't latijn cohors = a) bataljon b) hof waar al de groenten zijn geplaatst gelijk soldaten in rij.
Linchet : in 't oud-germaansch *link* — heuvel, heuveltje.

Try = frankisch *thriuska :* grond bewassen met gras of struikgewas.

Chenois — latijn *cassanetum :* eikenbosch.

Alvaux : ad vallem : in de vallei.

Warichet : onbekende oorsprong, waarschijnlijk in verband met *waterschap*. Teksten in 't latijn der middeleeuwen spreken van *wariscapium, wadriscapum, watriscapum*.

Tot onze grootste voldoening, merken wij dat er geen enkele nota, die we vonden en bekwamen, den uitleg dien wij gaven, tegen spreekt.

E. BOURGUIGNON.

Moderne Superstitie.

Op een tocht door Noorwegen, ingericht door de Duitsche vereeniging « Kracht door Vreugde » waren ook groepen buitenlanders, waaronder Serviërs, uitgenoodigd.

Onvermijdelijk worden er in zulke omstandigheden tallooze foto's genomen. De schilderachtigste groepen worden natuurlijk 't dikwijlst « gekiekt ». De Serviërs, in hun prachtige kostumen, vielen 't meest op.

De fotoliefhebbers werden ontgoocheld door 't feit dat de Servische vrouwen iedermaal de foto's in 't water wierpen. De reden dezer handelwijze ? 't Is zonde, samen met een vreemdeling, op een foto te staan.

Wel kwamen deze Serviërs uit een streek van Yougo-Slavie, heel verstoken van onze hedendaagsche beschaving : 't Zuidelijkste gedeelte.

Het Bedevaartvaantje van O. L. V. in 't Bosch van Kasteel-Brakel.

In het laatste nummer van « Brabantsche Folklore » (XVIe, n° 96, bl. 488) geeft U een reproductie van 't bedevaartvaantje van O L. V. ten Bosch, van Kasteel-Brakel, waarvan de foto gemaakt werd door Mej. Wannyn. In 't bijgevoegd artikeltje wordt gezegd : « ... men verkoopt er vaantjes... en alhoewel van Heurck in zijn boek er over gewaagt, toch geeft hij er geen reproductie van ».

Nochtans is 't weergegeven vaantje niet dat waarvan van Heurck spreekt. 't Is nieuwer. 't Exemplaar, door den geleerden schrijver van de geschiedenis der « Bedevaartvaantjes » beschreven is minder goed afgewerkt en verschilt veel van dit, afgebeeld in « Brabantsche Folklore ».

Het dateert uit de oorlogsjaren. 't Is op dit oogenblik, dat ik inlichtingen voor hem verzamelde, ten behoeve van zijn werk, en hem het vaantje kon bezorgen.

Men kan zich gemakkelijk rekenschap geven van 't verschil tusschen deze twee vaantjes wanneer men de beschrijving van van Heurck leest, in zijn werk op bladz. 59 : « Kasteel-Brakel (Brabant-O. L. V. ten Bosch) :

Van links naar rechts, in 't midden der velden, tusschen twee populieren, de kapel 't wonderbare beeld beschermend. 't Is een heel gewoon gebouwtje, met een puntgevel die een kleine beuk, met torentje en absis, afsluit. Een stoet bedevaarders, vlag voorop, verlaat het heiligdom, waarrond afzonderlijke beevaarders, geknield, bidden.

In den rechterhoek 't opschrift : « Deze afdruk heeft 't wonderbaar beeld van Onze-Lieve-Vrouw ten Bosch aangeraakt ».

Houtsnede uit de XIXe eeuw, met dubbele omlijsting, niet onderteekend, zonder adres van uitgever H. 160. B. 217... ».

Ik achtte het niet van belang ontbloot deze bijzonderheden, betreffende onze godsdienstige iconographie, kenbaar te maken.

LUCIEN CRICK.

Boekennieuws.

De toestand van onzen dienst laat ons niet toe een systematische bibliographie op te maken. 't Is ons evenmin mogelijk er beoordeelende bibliographie bij te geven.

Beide taken hopen wij wel eens te kunnen volbrengen.

Wij geven hier enkel op de uitgaven die ons toegezonden werden door de schrijvers of ook nog de belangrijkste boeken die wij aankochten.

Dr J. Gessler. *Over den vermeenden invloed van de H. Hildegardis op de Van Eycken en hun meesterwerk.* Gent 1937.

M. Gessler is een streng censor en een vurig polemicus. Zijn uitgebreide kennis op geschiedkundig gebied geeft aan zijn critiek, die trouwens steeds hoffelijk is, een groote waarde.

Ditmaal heeft hij 't aan den stok met M. L. Clijsters, die volgens zijn werk *Kunst en Muziek, De Aanbidding van het Lam,* in de Scivias van de heilige Hildegardis van Bingen de bronnen meent gevonden te hebben die het meesterwerk der Van Eycken inspireerden. M. Gessler volgt op den voet de uiteenzetting van den schrijver en toont de zwakte der bewijsgronden in zijn werk aan. Geen enkel specifiek onderdeel der Scivias is plastisch uitgebeeld in 't veelluik en geen enkel woord der vizioenen van Ste-Hildegardis bevindt zich tusschen de menigvuldige opschriften van 't schilderwerk.

Ook bekampt M. Gessler hardnekkig de thesis van M. Renders, die ook verdedigd werd door M. Clijsters en volgens dewelke Hubert Van Eyck slechts een legendarisch persoon zou wezen.

De critiek van M. Gessler staat, zooals we reeds zegden, zeer hecht. Moge zij de inleiding zijn van een opbouwend werk waarin hij het mentaal milieu schildert, dat het onsterfelijk werk der Vlaamsche meesters deed ontstaan. De verbazende geschiedkundige kennis van M. Gessler laat hem toe deze poging te wagen.

P. H.

Catalogus der Belgische Afdeeling op de Tentoonstelling van Parijs, 1937. Prijs : 20 Fransche franks.

Het commissariaat der Belgische Afdeeling op de Tentoonstelling van Parijs heeft een heerlijke, prachtig verzorgde en geïllustreerde catalogus uitgegeven.

Wij kunnen niet uitweiden over den inhoud, daar dit ons buiten 't raam van deze uitgave zou brengen, maar toch dienen we te wijzen op de platen met mooie tapijtwerken, die alle vier ontleend zijn aan onze folklore. Men vindt in het boek een photo van het gansche tapijtwerk en een onderdeel in vierkleurendruk. Deze tapijten stellen voor : de Ommegang te Antwerpen, naar een karton van Floris Jespers, de processie van Veurne naar een karton van Jespers, de «doudou » van Bergen, naar een karton van Rodolphe Strebelle, het spel van Sint-Evermarus te Rutten, naar een karton van Sander Wynants. De twee eersten werden uitgevoerd in de Koninklijke Manufakturen van Kunsttapijtwerk Gaspard De Wit te Mechelen ; en de laatste twee door de Koninklijke Manufaktuur Braquenié en Cie eveneens te Mechelen.

Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie, 1936, 75e jaargang.

Dit boekdeel van 517 bladzijden toont nogmaals met welke angstvallige zorg deze vereeniging waakt over 't behoud van ons grootsch kunsterfdeel. Wij vinden er de portretten met necrologische gegevens van de leden overleden in 1936 : advocaat Max de Wasseige, de etser Louis Le Nain, de Algemeen Bestuurder voor bosschen en wateren Blondeau. Dit boekdeel bevat eveneens de jaarverslagen der provinciale verslaggevers, alsmede een lijst der gerangschikte monumenten.

L. S.

Bulletin de la Société Royale d'archéologie de Bruxelles. N° 1. Januari-Juni 1937.

Bevat, naar photos van Graaf de Borchgrave, een schoone reeks platen van mooie beelden der Brabantsche school bewaard in de kerken van Pellenberg, Kortenberg en der Zwartzusters te Leuven.

Bulletin de la Société d'archéologie de Bruxelles, N° 2. Juli 1937.

Geeft ons, samen met de redevoeringen van Burgemeester Max en baron Joly, een verslag der jubelfeesten 1887-1937.

Burggraaf Charles Terlinden, schetst op gelukkige wijze, in *Bruxelles il y a cinquante ans,* de zeden en gewoonten der Brusselsche bevolking, rond 1887. 't Is een sappig folkloristisch tafereeltje.

Graaf De Borchgrave d'Altena en J. Lavalleye beschrijven de schilderijen en beelden van 't « *Cabinet d'amateur* ».

L. S.

Eigenschoon en De Brabander, 1937, N° 6. Merchtem.

Brengt ons het vervolg van *Historiek der Straten enz. van Tienen* door F. De Ridder. Paul Lindemans zet in *De pachthoven van de Abdij Vorst,* zijn studie voort over de verdwenen hoeven, lijk *Het hof van Obbrussel* (hoeve van St. Gillis), *Hof van Vroenrode* te Ukkel. Dit is *Fondroy* dat beteekent *rode* = ontginning van den*Vroen* = heer. *Het Hof van Zaventem* (Curia apud Zaveltem) dat meer dan een eeuw door de van Ophem's, van Zaventem, betrokken werd. *Het hof te Slotsenberghe* te Vorst in de XVIe eeuw door de van Cutsem's uitgebaat. De manier van uitbating was de *helftwinning* waardoor de opbrengst gedeeld werd tusschen de abdij en de hoevebewoners. Deze laatste waagde geen kapitaal. De abdij leverde niet alleen den grond en de gebouwen, maar ook het vee en de landbouwwerktuigen. Later vervangt in Brabant, een vastbepaalde pacht de eerste manier van uitbating. Sommige families bleven, van vader op zoon, trouwe pachters der abdij. Bij gelegenheid van geboorte of huwelijk, bij de pachters, gaf de abdij geschenken.

Jan Lindemans geeft in *De Frankische Kolonisatie in Brabant,* nog toponymischen uitleg over de oudst bewoonde plaatsen in Brabant.

René Martens spreekt, in *Folklore van den meikever in West-Brabant* over de jacht op de meikevers en over de « *chasseurs de prinkères* » der Hoogstraat. Hij geeft liederen om de meikevers, aan een draad gebonden, te doen vliegen.

Deze lijvige aflevering sluit met een *Cronologische lijst van de stukken voorhanden in het Charterboek van Gaasbeek,* gaande van 1311 tot 133, door Coppens en den stamboom der familie van der Hasselt door M. J. Van der Hameyde. Bij het nummer werd een mooie chromolithographie van Edwin Ganz gevoegd, Brabantsche paarden voorstellende.

L. S.

Eigen Schoon en De Brabander, N° 7, 1937.

Bevat een goede studie van D. J. Delestré over *Het Hof te Poddegem te Grimbergen ;* van F. De Ridder, *De Prebende van Schoonhoven in de kerk van Aarschot ;* van Dr J. Van Brabant, *Princelijk besoek te Aarschot ;* van J. L.(indemans), *Brouwerijen in 't Land van Assche in de 16e eeuw.* Van dezelfde hand een biographie over Julien-Louis Mees, oud Staatsarchivaris.

L. S.

La Vie Wallonne, verschijnt maandelijks, Luik, 1937. N° 11.

Wij vinden er een prachtig, geïllustreerd artikel van Georges L. F. Alexis, over het *Ysaye Museum te Pontivy* (Bretagne).

De herstelling der werkkamer van den meester, te Pontivy, is te danken aan professor Gaston Fauré, van het Lyceum te Pontivy.

Dezelfde aflevering bevat *Joseph Mignolet,* dichtstukken (3e vervolg) van Maurice Piron. Onder den titel *Un procès de Sorcellerie à Moulbaix en 1653* beschrijft Maurice van Haudenard de rechtspleging en terechtstelling op den brandstapel van Marguerite Legrand, Françoise Legrand, Anne Huvelle en Catherine Semets, slachtoffers van de onwetendheid en 't fanatisme eener woelige eeuw.

Verder treffen wij er in aan een biographie, met portret, van den vioolvirtuoos Ovide Musin.

L. S.

Le Guetteur wallon. Namen, Mei 1937.

M. Ernest Montellier schrijft over den zg. doodendans, een zwaarddans, die men vroeger te Namen en Dinant uitvoerde.

Een reproductie van *Hoboken kermis* door Breughel, geeft dezen dans, die men in de Kempen *Stokkendans* noemt, weer.

Dit onderwerp werd reeds behandeld door Dr Raphaël Blanchard in *Le Bacubert* (Parijs. Champion, 1914).

M. Gustave Cohen, professor aan de Sorbonne publiceerde den 14 Augustus 1936, in het dagblad *Le petit Dauphinois*, een geleerd artikel over de *Renaissance du Bacchu-Ber ou Danse des épées* (zwaarddans) *à Pont-de-Cervières*, artikel overgenomen in de n° van Januari-Maart 1937 van *Revue de Folklore Français*.

M. Montellier zal er nuttige en nieuwe gegevens vinden in verband met zijn onderwerp. Volgens A. Piganiol vervangen het spel en de dans het offer.

Het oorspronkelijke der thesis van M. Montellier is dat de dans, tot heden doodendans genaamd, slechts de zwaardendans is en dat er onderscheid dient gemaakt tusschen de twee dansen.

L. S.

Le Guetteur wallon, Namen 1937. N° 83-84.

Luc Bertrand geeft onder *Hastedon* een geslaagde samenvatting der etymologie van het toevluchtsoord en kamp van Hastedon. Dit is een voorhistorisch oord aan de samenvloeiïng van de Hoyoux en de Risle gelegen, met een oppervlakte van 13 hectaren, die ongeveer 100.000 geslepen silexsteenen bevatte. Zijn Romeinsche bezetting wordt bewezen door de aanwezigheid van munten uit den tijd van Neron, Faustus, Marcus Aurelius enz. en door een bronzen buste der godin Minerva.

A. Marchal verhaalt ons op aangename wijze, onder *Li dévin Nûton du Trau Colèt* een oude legende uit Durnal.

Les Bastien, Maîtres d'école à Boussu en Fagne is 't vervolg, door Jean de Boussu, van zijn folkloristisch verhaal over de kostschool van Boussu, waar het kostgeld 300 fr. beliep per jaar.

Onder *Cerfontaine dans le passé* vertelt ons Général Philippe over de verkeerswegen en hoe, voor 1830, de gemeente afgezonderd was.

Survivances et Souvenirs des Frairies Namuroises (2e vervolg) door A. Colart handelt over St. Nicolaas, patroon der schippers, St. Aubert, patroon der bakkers.

L. S.

Bulletin de la Société Royale Le Vieux Liége, N° 42, Mei-Juni 1937.

Bevat een Luiksch gebed uit de 13e eeuw, door professor M. Wilmotte ; een nota over *Sint Macrana,* door de Warsage ; *La Bataille de Sprimont* door G. Laport ; een lijst der *Princes Evêques de Liége* door de Warsage. Verder nota's over de musea van Oud-Luik en van Oud-Herstal.

L. S.

Nederlandsch Tijdschrift voor Volkskunde, Antwerpen, 1937, afleveringen 1-2-3.

Geeft een merkwaardige studie van Jan de Vries, van Leyden, de studie der Folklore samenvattend in betrekking met menschkunde, oudheidkunde, dialektkunde en zuivere folklore. Deze studie is getiteld: *Nieuwe wegen in de Studie der Volkskunde.* Onder *De Folklorist en de Muziek* geeft Dr J. Pellmann een vergelijkende studie over de volksliederen. V. De Meyere bezorgt ons een *De Vlaamsche Vertelselschat,* een nieuwe reeks vertelsels. V *De Floklore van de Vlaamsche Kust* geeft een reeks plaatselijke gebruiken tegen tooverij opgeteekend te Adinkerke, Kokseide, Oostduinkerke en Heyst.

V. V. geeft *Vlaamsche volksliederen,* en tevens de muziek er van.

L. S.

Oostvlaamsche Zanten, 12e jaargang, Nrs 2-3, 1937.

Bevat een geïllustreerde studie van Mary Van de Waal, *Bijdrage tot de studie van de volkskleederdracht in de Antwerpsche Kempen.* J. Pieters geeft *De behandeling van den perel op het oog.* 't Is de genezing eener oogziekte door aanroeping van de heilige Reneldis. Onder *Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen geeft* A. H. Van Dijck een lijst der Heiligen met aanduiding der gemeenten waar zij vereerd worden. Cyriel De Vuyst pakt uit met *Vertelsels, sagen en sprookjes.*

L. S.

HOK, *tijdschrift voor geschiedenis enz. van Hoogstraten,* 1937, II. Nummer gewijd aan de nagedachtenis van Sterkens, gewezen bestendig Afgevaardigde en Secretaris van Rijkevorsel.

Bevat : Lauwerys, *Het Kasteel van Ryckevorsel* ; L. Stroobant, *Heeren van Ryckevorsel en het Schootebroek te Ryckevorsel;* de Molder, *Over de van Kuyck, van de Mierop en van Bavel* ; de Molder, *Drie schepenbrieven van Ryckevorsel* ; Lauwerys, *De Gilden van Ryckevorsel* ; F. De Ridder, *Eene onwettige verhuring verbroken* ; Heydendael, *Het folkloristisch kinderlied te Ryckevorsel.*

L. S.

THIUNAS, Tienen 1937, n^rs^ 5 en 6.

Brengt ons een artikel van M. J. Wauters, over *Bartholomeus de Lanio.* Hij zou de stichter zijn der abdijen van Bloemendael, Maegdendaal en Nazareth bij Lier.

E. Piton schrijft onder *Au pays de Landen* (vervolg en slot) over de plaatsnamen van Neerhespen, over de tiendenheffers, over de kerk en over de prachtige doopvont (plaat) uit de XIe eeuw.

L. S.

LIMBURG, *Maandschrift gewijd aan geschiedenis, oudheidkunde, kunst, folklore en letterkunde,* N° 11, Mei 1937.

Bevat : N..., *Rechtbank van Kersten Aanleg te Hasselt* ; C. G. *Uit de taaleigen van Maaseik en omtrek,* artikel waarin men eigenaardige plaatselijke uitdrukkingen aantreft. 't Is aldaar dat *élévateur heilige vader* geworden is.

L. S

MECHELSCHE BIJDRAGEN, 4e jg. N^r^ 2, Mei 1937.

Geeft : Uytterhoeven : *Mechelen onder de Leenroerigheid* ; V. Steurs : *De huizen der ambachten en neringen te Mechelen* ; L De Vos : *Het Vryboek en de « Gemeynten » te Mechelen* ; J. Uytterhoeven, *Een niet-alledaagsch grafschrift.*

L. S.

Herentals, 3^e^ jg. N^r^ 2, 1937.

Bevat een kort artikel over Corbeels door Stroobant, *De plaag van pestilentie,* de pest te Herentals door P. Heyns.

Verder een biographie van J. Grietens door R. Sterkens.

L. S.

Le Parchemin, April 1937, N^r 4.

Wij vinden er een goed artikel van M. de Streel, *Propos sur la Noblesse en France,* dat ons de numerieke belangrijkheid, de duurzaamheid en het uitsterven dezer families aantoont en tevens hun juridischen aard.

L. S.

Ming-Sou (Volksgebruiken). Uitgegeven door Professor Dr Chiny-Chi-Young, gepubliceerd door de Chineesche Vereeniging voor Folklore der Nationale Universiteit van Sun-Yat-Sen te Kanton, China. I vol., 15 Sept. 1936, n^r 1, blz. 312 ; geïll., Chineesche tekst ; een inleiding en inhoudstafel in 't Engelsch.

De Vereeniging voor Chineesche Folklore werd gesticht in 1926. Zijn stichters, leeraars en studenten hebben gezant, kortbij en ver, en overal, waar zij zich vestigden, hebben zij nieuwe vereenigingen gesticht, waardoor nu hun tijdschrift kan uitgezonden worden.

De vereeniging stelt zich ten doel oorspronkelijke Europeesche werken te vertalen en te verspreiden in China, en zelf in den vreemde de Chineesche gebruiken kenbaar te maken.

Herinneren wij er aan dat de Chineezen de volksgebruiken hebben bestudeerd door den oorsprong en de oorzaak op te zoeken, vele eeuwen voor dat er spraak van was in Europa. Alzoo zijn we overtuigd dat de Chineesche Folklore voor ons zal wezen een onuitputtelijke bron van kennis en opzoekingen. De Chineezen kunnen ons een zeer uitgebreide letterkunde bieden, zoowel oude als moderne. De huidige opzoekingen, opgevat naar de eischen der moderne critiek, zullen het beste onderwijs mogelijk maken.

China heeft 't voordeel, sinds eeuwen zich zelf te zijn gebleven. Bij ons hebben vier eeuwen romaniseering op alle gebieden, zoowel burgerlijke als godsdienstige, alles weggevaagd wat ons eigen was.

Van de oude folklore bleven slechts enkele, zeldzame sporen over.

Ziehier enkele artikels uit het tijdschrift **Ming-Sou** :

Geschiedenis en terminologie der **Moderne Folklore.**

Analytische studie over huwelijksgebruiken in Toung-Kouang.

Begrafenisplechtigheden te Kwai-Yang, provincie Kweitcheou.

Geboorte te Po-Ning.

Godsdienst, huwelijk en begrafenis van het vorstenhuis Pré-Ts'in.

Verzameling en uitleg van kinderrijmpjes.

Dagelijksch leven en volksliederen der schippers van den Leang Yang.

Geschiedkundig overzicht van de Chineesche Vereeniging voor Folklore en index der uitgaven in de tien laatste jaren, enz., enz.

Wij wenschen van harte een lang leven en een breede verspreiding aan 't Tijdschrift der Volksgebruiken in China.

FLORENT MORTIER.

Wereldcongres voor Vrijen tijd en ontspanning, 768 bl. Centraal Bureel : Kraft durch Freude, Berlin-Wilmersdorf, Kaiserallee, 25.

Verslag over 't Wereldcongres van den Vrijen Tijd van den werkman, dat plaats had te Hamburg van 23 tot 30 Juli 1936 en waarop zestig landen vertegenwoordigd waren. Het Belgische Gouvernement was er officieel vertegenwoordiger door M. Marinus.

De lezing der verslagen, opgesteld in het Duitsch, Engelsch, Fransch, Italiaansch en het Spaansch, toonen ons hoe in ieder land de folklore gebruikt werd bij de inrichting van den vrijen tijd van den arbeider. Er is om zeggens geen streek, of in de tentoongestelde werken wordt de folklore aangewezen als een bron waar men kan gaan putten voor de ontspanning van de werkende klas.

Manuel de folklore français door A. Van Gennep, 3 deelen. Uitg. Auguste Picard, 82, rue Bonaparte, VIe Parijs.

Dit handboek zal een boekdeel, het 3^{e}, bevatten gansch gewijd aan de bibliographie niet alleen van Fransche uitgaven, maar ook der voornaamste Belgische, Luxemburgsche, Zwitsersche (romaansch gedeelte), Angel-normandische en Canadeesche publicaties.

Het derde boekdeel zal eerst verschijnen, daar dit voor een nuttig gebruik van deel 1 en 2 onontbeerlijk is. Om niet gedurig dezelfde titels te moeten aanhalen in den tekst, heeft de schrijver een bijzondere nummering aangewend.

Revue anthropologique, N^{r} 4-6, April-Juni 1937.

Vayson de Pradenne beschrijft, *Les dénominations de l'outillage du Paléolithique inférieur.* De geleerde professor, der school voor anthropologie te Parijs, commentariëert meesterlijk, de greep en het aanzetten van den hecht bij de geslepen silexsteenen. Een rijke illustratie vergemakkelijkt het ons de ontwikkeling der verschillende werktuigen te volgen (speervormig, kattetong-vorm, beitelvormig, spijkvormig, rond-bekvormig, holle-beitelvorm, enz.).

Cottevieille-Giraudet vergelijkt, onder den titel « *Questions de Raciologie humaine* », de indeeling der rassen door M. G. Montandan in zijn werk *l'Ologénèse humaine,* uitgegeven in 1922.

Boudin stelt, onder *Essai sur le rôle de la linguistique au service de l'investigation sociologique*, de vraag of de menschkunde een wetenschap is. Volgens de theorie van Durkheim en Tarde, kan men niet een enkelvoudigheid en een geheel vergelijken ten overstaan van een derde zaak, vermits, volgens de twee sociologen, het geheel meer is dan de algemeenheid der individuën.

Ook vraagt Boudin of men den mensch moet uitleggen door de maatschappij ofwel de maatschappij door den mensch.

Dr Marcel Baudouin, wel gekend door zijn studies over de legendarische napjes der hunnebedden, kondigt de ontdekking aan in 't archeologische museum van Maintenon, van twee geraamten.

Dr Prolest-Biraben spreekt van de « *Nechra Constantinoise et ses caractères*. Waarschijnlijk een niet Mahomedaansch overblijfsel. 't Is een verzameling eerbiedsbetuigingen aan de *djinns*, lijk die gebeuren in Constantinopel.

De *nechra* geschieden in de, sinds onheuglijke tijden, gekende plaatsen, vóór de komst der Romeinen reeds geducht en vereerd.

De plechtigheden omvatten offeranden, waarvoor de offeraars én naar ziel én naar lichaam in bijzonderen staat dienen te verkeeren, duivelbezweringen en offers van dieren. 't Is het omstandig verhaal van eigenaardige gebruiken die schijnen te dagteekenen uit heel oude tijden.

L. S.

Revue de Folklore Français et de Folklore Colonial.
Tome VIII. Parijs. Januari-Maart 1937.

Mej. C. Leroy, ondervoorzitster van 't comité voor Artesische Folklore maakt bekend *L'Enquête sur le folklore des eaux*. Zij vertelt ons over den strijd der kerk tegen de vereering der waters, over de vereering van 't Meer Sint-Aureol, waar de wasschingen, het werpen van geld en kleederen van zieken, reeds verhaald door Gregorius van Tours, steeds voortduren. Ook spreekt zij over de indompeling der oude afgodsbeelden bij de baden der heiligenbeelden.

Professor R. Maunier stelt, in *Questionnaire de Folklore juridique*, vragen over het familierecht, door contract geregelde (door handslag, het verplaatsen van zinnebeeldige zaken : het juk, de handschoen, de sleutel) teruggave eener borgsom of voorschot, enz. Over 't primitieve recht : ketelmuziek, *Azoade* of wandeling op een ezel, volksche sanctie, lijk 't ketelmuziek.

E. Salmon behandelt *Les maximes de Tetunae* of de spreuken der laatste koningin van Tahiti Marantaaroa.

L. S.

Bulletin du Musée d'ethnographie du Trocadero. Nr 8. Juli 1934-December 1935.

Bevat een voorwoord dat de inrichting, in 1937, aankondigt van 't museum van den mensch in 't nieuwe Trocadero, museum bijzonder gewijd aan de fransche folklore.

Henri Labouret handelt over *La divination par les souris* (Ivoorkust). J. Soustelle spreekt over *Une pierre à trois pointes de la Dominique* en Métraux over « *La survivance du vêtement incasique chez les Indiens Chipaya de Carangas.*

L. S.

Bulletin du Musée Basque, Bayonne, 1936, Nr 12.

Veyrin en Garmendia geven ons een studie over *Les chapelles de Sare,* met fotos van veldkapellekens. Veyrin schrijft verder nog over *Les moulins à marée du Pays Basque* met platen, uit het museum te St. Sebastiaan, over de havens van St. Jean-de-Luz en La Nivelle. J. Nogaret geeft, onder *Les châteaux historiques du pays Basque français,* een opsomming, met historische gegevens van de kasteelen uit het land der Lombarden, gelegen tusschen Bayonne en Spanje. 't Zijn eenvoudige bouwwerken, zonder groote bouwkundige kermerken, ontstaan op primitieve verdedigingswerken. Belaxta, *le luminaire au pays Basque,* geeft een geïllustreerd artikel over eigenaardige lampen, laatst aangeworven door het Baskisch Museum.

L. S.

Bulletin de la Société philomatique Vosgienne, 61e jg., 1935-1936.

Louis Sadoul, onder *Un crime à Raon-l'Etape,* geeft het verslag van een proces over kindermoord in 1826. E. Rey, eere-leeraar aan 't Buffon-Lyceum, publiceert *La sorcellerie en Lorraine et particulièrement dans les Vosges* (van de XIIIe tot de XVIIe eeuw. Zeer geleerd en gedocumenteerd artikel over de processenverbaal en de praktijken der tooverij. Men vindt er talrijke, eigenaardige bijzonderheden.

L. S.

Bulletin du comité du Folklore Champenois, Nr 25, Mei 1937.

Bijna gansch dit nummer is gewijd aan liederen en aan de bereiding der champagne wijnen. De illustratie's toonen ons den wijnoogst in Champagne, de sulfateering der wijnstokken, de druif op weg naar de pers, het gereed maken van een vat, enz.

L. S.

Eigen Volk, Haarlem 1937, 6e aflevering.

Brengt ons Folkloristische vertellingen uit Friesland, Groningen en Vlaanderen ; Limburgsche kinderliederen en een uitgebreide Folkloristische bibliographie ; een eigenaardig *Vastenavondliedje* uit Asten en een *bruiloftslied* uit Heerhuyowaard, een mengelmoes van latijn en noord hollandsch. Als toemaat een nota over heerlijke rechten en sprekende wapens.

L. S.

Eigen Volk, Haarlem, 1937, 8e aflevering.

In *De oudste pijpenfabricage,* spreekt A. J. L. Juten, over de gewoonte van tabak te rooken die ingevoerd werd op 't einde der XVIe eeuw. Ook meldt hij dat men reeds veel vroeger de bladeren van *prikkelende* planten rookte. De schrijver haalt Westerhoff aan, die gewag maakt van zeer kleine pijpjes, gevonden onder leemlagen en die dus zeer oud kunnen zijn. Ook citeert hij de lagen pijpaarde, van Romeinschen oorsprong, te Neuss en te Heerlen, evenals vormen en merken voor aarden pijpen.

F. E. Jolles-Weghuis geeft, onder *Eenige « dramatische » kinderspelen* den tekst van kinderspelen.

« *De Volkskunde in het dorpsleven,* door J. Rasch, handelt over eigenaardige hollandsche gebruiken bij het inbezitnemen van een huis dat niet mag gekuischt worden van de *huisgeesten,* die den dorpel beschermen. Verder spreekt de schrijver over 't gebruik, op het Maneiland, waar de jeugd, op den vooravond van 1 Mei, bloemen gaat plukken die ze op den dorpel werpt, ten einde de *elven* te beletten binnen te treden.

Het bijvoegsel over wapenkunde gaat over de namen *van Bemmel* en *Een remonstrantsch embleem.*

L. S.

Vierteljahrsblätter für Luxemburgische Sprachwissenschaft, Volks und Ortsnamenkunde, Heft 9, 1937.

Bevat : *Idiomatik der Echternacher Mundart,* door Comes ; *Les noms de deux ruisseaux du pays de Thionville, Warpich* door Kiffer ; *Die drei Ewigen,* door Winandy ; *Méng Hémecht* door Bauler.

L. S.

Freude und Arbeit, Maandelijks verschijnend tijdschrift voor den Vrijen tijd van den Arbeider. Abonnementsprijs voor België, 13,75 Mk.

Deze revue is 't orgaan van het *Internationales Zentralbüros,* vreugde en arbeid. De negen, reeds verschenen, deelen maken van deze revue een der mooiste geïllustreerde tijdschriften. Zij is op-

gesteld in vijf talen (Fransch, Engelsch, Duitsch, Italiaansch en Spaansch) en overvloedig geïllustreerd. De uitwerking is zeer oorspronkelijk en weelderig, bevat talrijke gekleurde platen en de folkloristen vinden er een menigte afbeeldingen van kleederdrachten, dansen, volksliederen uit alle landen.

FOLK, *Zeitschrift des internationalen verbandes fur volksforschung*, uitgegeven door Ake Campbell, Upsala, G. R. Gair, Edinburg, Lutz Mackensen, Riga-Berlijn, J. De Vries, Leiden. N^r 1. Januari 1937.

Deze prachtige revue bevat een inleiding der uitgevers. Gair behandelt *Die ziele der Internationalen Verbandes für volksforschung*. Van dit artikel is er een vertaling in 't Engelsch. Dr Ake Campbell schrijft *Historical notes on the Internationaal Association for Folklore and Ethnology*, waarvan ook een vertaling in 't Duitsch. Van de hand van Trefois is er een goed artikel in 't fransch over *La technique de la construction rurale en bois* opgeluisterd met mooie foto's over onze hoeven in rijswerk en beschotwerk. Deze studie zou ook in België moeten verschijnen.

L. S.

BALE, *Zwitsersch Archief voor volkstraditie*. Tome XXXVI, Aflev. I, 1937.

Brengt ons van Frick : *Les prénoms de la côte-aux-Fées quelque trois siècles durant*, een studie over de bestendigheid en overzetting der voornamen in de Waadlandsche Jura. Over een periode van 270 jaren werd door de bewoners de voorkeur geschonken aan de namen : Henri, Louis, Jean, Abraham, David, Jacques en Pierre. De herhaling van zekere voornamen komt overeen met een sociale verandering die intrad rond 1730.

Bartchi behandelt, onder *Das « Ungricht » im Trub »* de geheime rechtsplegingen bij 't volk.

Zur Erklärung des « Lobetanz » durch die schweizerische Volksmuziek, door Manfred Buhofner gaat over den Verlovingsdans, in de XVe eeuw in de Alpen nog in gebruik en die zijn oorsprong vond in de tooverij.

Onder *La fête Dieu au Val d'Illiez* beschrijft Basile Esborrat de militaire paraden en stoeten van Val d'Illiez, die herinneren aan onze Waalsche « *marches* ».

Costumes et Coutumes, revue de la fédération nationale des costumes Suisses, Olten, 1937, n^r 2.

Geeft het verslag der vergaderingen te Bürgenstok in September 1937, en het programma der week van het volkslied te Azier-sur-Nyon, *Primavera di costumi nel Ticano* is een vinnig pleidooi tegen het gebruik van opera-kostuums, die doorgaan als

oude Zwitsersche kleederdracht. Dit nummer werd geïllustreerd met klare foto's van de werkelijke, plaatselijke kleederdrachten, nevens opvattingen van moderevue's. De « *Scharzwälder Tracht* » uit het modeboek is belachelijk, vergeleken met de wezenlijke dracht uit het Zwarte Woud.

Verder vinden we er een verslag over 't 1e feest der kleederdracht te Locarno (*Tessiner Trachtenfest*).

Een hoofdstuk brengt ons oude regenschermen. Aan 't slot van de uitgave vinden we, tusschen de Zwitsersche volksliederen, de woorden en muziek van 't deuntje *Dans le jardin d'mon père* :

Dans le jardin d'mon père
Les lilas sont fleuris.

. . . .

Auprès de ma blonde.....

Is dat wel een echt Zwitsersch liedje ?

L. S.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde. III en IV van 1937.

Onder *Volkskundliches aus Waltrowitz, Bez. Znaim in Süd. Mähren. Frommigkeit und aberglauben, Hexen und Gespenster* geeft Dr Kar Bacher, geschiedenissen over hekserij, die veel overeenkomst vertoonen met die uit onze streken. Ook schrijft hij over Nieuwjaar (*Neujahr*), Driekoningen (*Die Heiligen Drei Könige*), *Der Fasching Ostern, Pfingsten, Fronleichnam* enz. enz.

Het *Bericht über die Tätigkeit der Arbeitsgemeinschaft für Volkskunde an der Universität Wien* doet ons de werking kennen der Foklorische kursussen aan de Hoogeschool van Weenen. Alleen in België kent men deze wetenschap niet. Dit nummer sluit met een uitgebreide bibliographie over Folklore.

L. S.

FOLKLIV. *Tidskrift för nordisk etnologi*, Stokholm, 1937.

Deze merkwaardige revue, onder leiding van professor Sigurd Erixon, van Stokholm, bevat, in 't Engelsch en 't Duitsch, een meesterlijke studie over *The North-Européan technique of corner timbering*.

M. Erixon bestudeert er nauwkeurig de vergaringen in zwaluwstaart der balken, bij gebouwen opgetrokken in Noorsch hout. Een overvloedige illustratie geeft den lezer een goeden kijk op dezen bouwtrant der Oude tijden.

Van Uno Harva, Abo, Finland, publiceert er *Volkstümliche Zeitrechnung im eigentlichen Finnland* met talrijke runeplaten die de jaargetijden en wettelijke feestdagen in Finland aangeven. St. Laurent is voorgesteld door runen met als beeld een rooster. Hij beschermt het huis tegen brandgevaar. Sinte-Katrien is afgebeeld met een rad enz.

L. S.

Bijdrage tot de studie der Yougo-Slavische ceramiek.

Bij vergissing meldden wij, in het nummer 96, Juni 1937, bl. 547, dat de bijdrage tot de studie der Yougo-Slavische ceramiek Bulgaarsch was en kwam van 't Ethnografische Instituut van Sofia. Zij kwam van 't Ethnografisch Instituut van Belgrado.

Het bestuur van 't Museum van Belgrado doet ons opmerken, dat de streek van Pirot, vallei van Raska, Berané, Ljutica en Zlakusa in Servië gelegen is.

De Folkloristische Beweging.

Internationaal Ethnologisch en Folkloristisch Congres van Edimburg.

Dit congres dat in Juli te Edimburg plaats had, droeg een Europeesch, nog meer een Noordsch karakter. Het Vlaamsch gedeelte van België werd er officieel vertegenwoordigd door M. De Keyzer, professor aan de Gentsche Hoogeschool en 't Waalsche gedeelte door Mme Beke, medewerker aan 't Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis.

't Congres heeft het oprichten besloten van een bestendig internationaal Comité. Daar België, volgens de statuten, recht heeft op twee afgevaardigden, zoo werden H.H. De Keyzer P. en Marinus, door 't Congres verkozen om ons land te vertegenwoordigen.

Internationaal Congres voor Folklore.

Het Internationaal Congres voor Folklore dat te Parijs bijeenkwam van 23 tot 28 Oogst kende een groot succes.

Onder de mededeelingen, door Belgen gedaan, vermelden we : de vereering van Sinte-Wilgefortis door H. Gessler ; de volksvertelsels en hun gebruik in de scholen door Laport ; de hond als trekdier door Huyghebaert ; Dave : deelname der schooljeugd aan folkloristische feesten en optochten ; Crick : folkloristische museographie.

België was er officieel vertegenwoordigd door H. P. De Keyzer voor Vlaanderen en H. Louis Pierard voor Wallonië.

Het programma werd veraangenaamd door folkloristische demonstratie's, bezoeken, uitstappen, enz.

In de Koninklijke Maatschappij voor Anthropologie te Brussel.

In zitting van 27 September sprak M. Mortier in de Koninklijke Maatschappij voor Anthropologie over voedings- en geneeskundige planten bij de Aïnos. De vergelijking van de namen der planten, van het bijgeloof en 't gebruik dier planten met soortgelijke uit onze streken, was uiterst leerrijk. Eigenaardig is het wel dat de planten die bij ons als giftig beschouwd worden bij de Aïnos eetbaar zijn.

De vereeniging, getroffen door 't feit dat de Regeering een politieker koos om ons land te vertegenwoordigen op 't Internationaal Congres voor Folklore te Parijs, keurde een protestmotie goed en besloot de Federatie der Wetenschappelijke Vereenigingen te interpelleeren over de keuze der officieele afgevaardigden op 't Internationaal Congres.

Tentoonstelling voor Kunstambachten.

Van 23 Juli tot 5 September 1938, heeeft er te Namen een groote tentoonstelling voor Kunstambachten plaats, gesteund door de Regeering, de Provincie en de stad Namen.

Den 15 Juli werd het uitvoerend Comité samengesteld door den heer Goeverneur. Uit de rede, uitgesproken door Voorzitter Javaux, halen we de volgende woorden aan :

De Kunstambachten moeten steunen op de Folklore, want de Folklore verschaft hun een eigen karakter en tevens oorspronkelijkheid, terwijl de geïndustrialiseerde kunst internationaal is en een internationale kunst een veel grootere mededinging voor gevolg heeft.

« Sambre-et-Meuse » moest niet alleen spreken en schrijven doch ook handelend optreden. Het doel onzer tentoonstelling is de voortbrengselen uit het verleden en het heden der kunstambachten te doen kennen. Zij zal tevens hun evolutie, ook die der werktuigen toonen. (Deze zouden voor de streek « Tusschen-Samber en Maas » als dokumentatie moeten bewaard worden in een Folkloristisch Museum).

Er zullen dus drie afdeelingen zijn : het Verleden, het Heden en de Werktuigen.

« Het Verleden » zal ons een verzameling toonen van werken van gekende ambachtslieden.

« Het Heden » deed beroep op alle vaklieden en ambachtsscholen uit het Naamsche. Deze zullen hun werken moeten tentoonstellen lijk dit aanbevolen werd. De stukken zullen allen het merk of de handteekening van den vervaardiger, de plaats van oorsprong, de hoedanigheid en de hoeveelheid vermelden (eenig exemplaar, bepaald aantal, onbepaald aantal).

Wij houden er aan dat de kooper niet meer gefopt zou worden, lijk dat heden, tot schande van ons land, al te veel gebeurde.

Wij zullen de tentoonstellers helpen beter dan dit ooit ergens geschiedde. Deze actieve hulp zullen zij ondervinden voor en na de tentoonstelling. Zij zal als doel hebben de aandacht van het volk op de eerste plaats te vestigen op de kunstambachten hunner streek, vervolgens op die uit 't Naamsche in 't algemeen.

Een afdeeling zal voorbehouden worden aan 't onderwijs in de kunstambachten en den leertijd. Een andere aan het technisch onderwijs en aan den 4ⁿ graad, waar 't wenschelijk zou blijken

de kunstambachten in verband met de Folklore aan te leeren.

Een andere zal herinneren aan het leven der ambachtslieden vóór een eeuw.

Tevens zal er een nationaal of internationaal Congres plaats hebben, om aan deze groepeering van den middenstand gelegenheid te geven haar toestand en eischen of wenschen kenbaar te maken (drie dagen).

Het congres zal van 6 tot 10 Oogst plaats hebben.

Het zal drie afdeelingen omvatten :

1. De Onderwijsafdeeling, onder voorzitterschap van M. Cruslin, onderdirecteur bij het Technisch Onderwijs en Secretaris in 't Kabinet van den Minister van Openbaar Onderwijs. M. Leopold Deloge, Directeur aan de Beroepsschool van Dinant zal er als secretaris fungeeren.

2. De afdeeling voor Kunstambachten zal voorgezeten worden door Z. E. P. Dom Laurent Mathieu, Bestuurder der School en Werkhuizen te Maredsous.

M. Georges-Xavier Honinckx, radiotechnieker te Namen, zal er secretaris zijn.

3. De afdeeling van « de(n) Vrije(n) Tijd van den Arbeider » onder voorzitterschap van M. Albert Marinus, Lid van 't Bureel voor den Vrijen Tijd van den Arbeider, briefwisselend lid der Koninklijke Academie voor Archeologie, Bestuurder van den Dienst voor Geschiedkundige opzoekingen in de provincie Brabant. Het secretariaat was toevertrouwd aan M. Aurelien Brassine, onderwijzer, secretaris der gewestelijke werklieden-centrale te Ernage.

Deze afdeelingen zullen voor zending hebben 't probleem der kunstambachten te bestudeeren van de lagere school af en steunend op de gegevens, door de tentoonstelling verstrekt, zullen zij nagaan wat er in betrekking hiermede gedaan wordt in de speciale scholen en ook tijdens den leertijd bij een patroon.

De werktuigen en hun evolutie zullen een hoek der tentoonstelling innemen. Zij zullen de kern vormen van 't Museum aan de stad Namen beloofd.

Gedurende de tentoonstelling zullen er concerten van oude muziek plaats hebben en, ter gelegenheid van 't Congres, zal in 't openluchttooneel der Citadel « Mireille » opgevoerd worden.

Sekretariaat : M. Emile Dave, rue Pepin 26, Namen.

Internationaal Congres voor Regionalisme.

Het Internationaal Congres voor Regionalisme dat te Ath van 31 Juli tot 2 Oogst gehouden werd kende een reuzenbijval.

Drie sectie's hebben er koortsachtig gewerkt : die voor algemeen regionalisme hoorde 15 mededeelingen, die voor regionale geschiedenis 20, en die voor plaatselijke musea en Folklore 13.

Verschillende besluiten, waarvan we hieronder den tekst publiceeren, werden genomen :

Sectie I : Algemeen Regionalisme.

1) Het Congres uit den wensch een voorloopig Comité te zien samenstellen, dat als opdracht zou hebben te bestudeeren hoe de twee voorstellen, tot het oprichten van Instituten van regionale studie, in overeenstemming kunnen gebracht worden ; als leden van het comité werden voorgesteld : H. J. Charles Brun, H. G. Rivière, Perrochon, Mgr. Van Gits, Z. E. P.P. Lajoie en P. Rolland.

2) Op voorstel van M. Alph. Parent uit het den wensch :

a) dat er nauwere betrekkingen zouden tot stand komen tusschen het Regionalisme en 't Volksonderwijs.

b) dat de inrichtingen die zich bezighouden met regionalisme, de middelen zouden bestudeeren om hun geest en werken te verspreiden in volksklassen die er zouden kunnen belang in stellen.

3) Veroordeelt, op voorstel van M. Ch. Bourgeois, alle snobisme dat, onder den dekmantel van regionalisme, er naar streeft de toepassing er van te ontsieren door valsche interpretatie in de litteratuur, door kunstnabootsingen, door invoering van operettenkostuums ; door fantasie's in de kookkunst ; door valsche uitbeeldingen in de meubel- en sierkunst, de bouwkunde, 't gebruik van materialen ;

4) Uit den wensch in 1938 andermaal een Congres voor Regionalisme te beleggen en gelast de H.H. J. Charles Brun, Bourgeois, Leuridant, Rolland, Ravet en Bertrand met de inrichting er van.

Sectie II : Regionale Geschiedenis.

1) Uit den wensch dat alle geschied- en oudheidkundige kringen belang zouden stellen in de kwestie van 't nieuw geschied- en aardrijkskundig woordenboek van Henegouwen (C. F. Mededeelingen van M. Louant, bouwkundige-palaeograaf te Bergen).

2) Op voorstel van M. Verriest, dat de overblijfselen van 't oud kasteel te Ath zouden geklasseerd worden als geschiedkundig monument ; vestigt, terzelfdertijd de aandacht der openbare besturen op de andere belangrijke historische monumenten van Ath.

3) Uit ten slotte den wensch dat het beroemde handschrift : « Vieil rentier d'Audenaerde » in zijn geheel, met de noodige verklaringen en een inleidende studie zou uitgegeven worden.

Sectie III : Musea en Folklore.

1) Uit den wensch dat door den Minister van Openbaar Onderwijs onverwijld een « Nationale Commissie voor Folklore » zou ingericht worden, daar het hoog tijd is de folkloristische gegevens uit ons land vast te leggen door film, phono, enz.

2) dat de openbare machten steun zouden verleenen aan de bestaande of nog in te richten musea, en dit in evenredigheid met de rol die deze musea zullen spelen in de toekomst.

Ter gelegenheid van het Congres was er een smaakvolle tentoonstelling over Folklore ingericht.

Voegen wij er bij dat een Athsche Mecenas een gebouw ter beschikking heeft gesteld, op voorwaarde er een plaatselijk Museum in op te richten.

Op den dag der opening had er een maaltijd plaats, waar gekende Athsche gerechten opgediend werden.

De sociale week van 't Sociologisch Instituut.

Van den 20 tot 26 September woonden de deelnemers aan de sociale week van 't Sociologisch Instituut demonstraties en uitstappen bij in verband met den Vrijen Tijd van den Arbeider. Het voornaamste punt dezer studiedagen was de kwestie van de ontspanning der arbeiders in hun vrijen tijd.

Verscheidene werkzaamheden stonden in nauwe betrekking met de Folklore ; de deelnemers woonden volksspelen bij, alsook voorstellingen met de poppenkast, boogschieten enz. Filmstrooken over den Vrijen Tijd van den Arbeider in andere landen toonden aan hoe ook daar de Folklore benuttigd wordt.

De Folklore aan de Leuvensche Universiteit.

De Hoogeschool van Leuven heeft besloten dat van October 1937 af een tiental lessen over de Vlaamsche Folklore zullen gegeven worden. M. Gessler, onze gewaardeerde medewerker, werd hiermee belast. We feliciteeren hem van harte hiermede en hopen dat een zelfde beslissing zal getroffen worden voor de Waalsche Folklore.

Zwitsersch Instituut voor Folklore.

Te Bazel, in 't mooie Augustinerhof, werd in Mei l.l. een belangrijk documentatie centrum voor Europeesche Folklore ingehuldigd. Men vindt er de volledige uitgaven van zoo verschillende tijdschriften voor Folklore die in Europa verschijnen.

Een « Cour d'Amour ».

Ter gelegenheid der Waalsche feesten, die samenvielen met de Septemberdagen, had de « Société des Galas du Folklore wallon » in 't Paleis voor Schoone Kunsten, een « Cour d'Amour » ingericht. Het voerde de toeschouwers in verbeelding terug naar het kasteel van Moha, in 1220, waar een toovenaar de eeuwen als een film liet voorbijschuiven en door liederen, begeleid met gebarenspel, voor ons oogen deed herleven : de veertien dagen der Mambours ; een Luiksche cramignon, het witte kleed, Ardensche dansen, de zwaardendans, de jaloersche verliefde, enz.

Er was veel belangstelling en geestdrift.

Geschied- en Oudheidkundige Kring van Vlaamsch-Brabant.

Deze vereeniging hield op 29 Oogst haar XIe jaarvergadering te Aarschot. Het programma der academische zitting bevatte volgende mededeelingen : Dr Evers : De bronnen der geschiedenis van Aarscmot ; Dr Van Brabant : De Mariavereering in 't land van Aarschot ; Dr Gessler : De mystieke wijnpers ; Kanunnik Lemaire : de collegiale kerk van Aarschot ; Dr Grauls : De misericordiën van 't koorgestoelte in de kerk van Aarschot.

Naar loffelijke gewoonte had er een Brabantsch eetmaal plaats, waarbij de beste stemming heerschte.

Nationale commissie voor Folklore.

We vernemen uit 't Staatsblad dat de Koning een besluit onderteekende waarbij de zoolang verwachte « Nationale Commissie voor Folklore » wordt opgericht.

Volgens het besluit zal zij bestaan uit twintig leden, waarvan tien Vlaamschsprekenden en tien Franschsprekenden.

De leden zullen benoemd worden voor drie jaar.

Te Aarschot.

Den 24 Oogst 1937 trok aldaar een Folkloristische *Ommegang* uit. Onder meer groepen trok vooral deze der « kasseistampers » de aandacht. Dit zijn de nachtwoekers uit vroeger jaren, die, door het lawaai met hun zwaar heslagen schoenen en hellebaarden op de straatsteenen, bewezen op hun post te zijn.

M. Moers nam het voorzitterschap waar bij dit feest, dat besloten werd met een Tentoonstelling over Folklore.

L. S.

Te Antwerpen.

De Antwerpsche Sanctjeskring zal haar volgende jaartentoonstelling wijden aan heiligen uit België. De datum is nog niet bepaald. 't Adres van den sekretaris luidt : M. J. de Beer, 74, Jordaensstraat, Antwerpen.

Te Brugge.

Den 27 Maart werd te Brugge, op de Botermarkt, in de oude Muziekzaal het Museum voor Folklore geopend.

Men vindt er : oude kleederdrachten uit West-Vlaanderen, muziekinstrumenten, liederenboeken en gelegenheidsgedichten, een drukkerij uit de XVIIIe eeuw, een laboratorium uit de XVIIe eeuw, « *Cleenen Thems* » (1692) geheeten, kantwerkbenoodigheden, speelkaarten.

De opening van dit Museum werd talrijk bijgewoond.

L. S.

Te Duffel.

Men heeft er in Augustus een Mariatentoonstelling geopend, ter gelegenheid der zeshonderdste verjaring van 't wonderbare Mariabeeld.

De kapel van Duffel bezit merkwaardige, al te weinig gekende kunstwerken.

L. S.

Te Herentals.

Op 8 Oogst 1937 heeft er te Herentals een landjuweel plaats gehad ingericht door de Kamer van Rethorika « *de Canoerde* »» Na den optocht der gilden werden er door het gilde van Achtel-bij-Rijkevorsel folkloristische dansen uitgevoerd. Ook waren er wedstrijden van trommel slaan en vendelzwaaien.

L. S.

Te Hoogstraten.

Van 4 tot 7 Oogst 1937 werd er te Hoogstraten een Oudheidkundig Congres gehouden met een folkloristische en geschiedkundige optocht en een landjuweel.

Ook was er, terzelfder gelegenheid een belangrijke tentoonstelling voor Folklore.

L. S.

Te La Louvière.

De regionale groep « *Mouchon d'Aunias* » richtte, ter gelegenheid van haar XXVe verjaring een tentoonstelling over Henegouwsche folklore in. Deze bevatte foto's van oude huizen, kapellen, folkloristische feesten, processies, enz., de wedersamenstelling eener Waalsche keuken, kleederdrachten, volkskunst, kinderspelen, oude ambachten.

Te Mechelen.

In de Reuzenzaal, op de Groote Markt, werd den 29 Oogst 1937 een folkloristische tentoonstelling geopend van allerlei aanplakbiljetten en caricaturen die op publiciteit betrekking hebben.

L. S.

Te Nijvel.

De Archeologische en Folkloristische Kring van Nijvel en Waalsch Brabant werd opgericht als vereeniging zonder winstbejag. Zij hervat de werkzaamheden van den ouden Archeologischen Kring, voor vijf en zeventig jaar gesticht.

Als voorzitter werd door 't Comité aangesteld : M. Eduard Parmentier ; als ondervoorzitter M. René Goffin ; als sekretaris M. Charles Vanpée ; als schatbewaarder M. Denne ; als ronservator Mej. de Wapenaert en als bibliothecaris M. Piavaux.

De eerste zorg van de vereeniging zal zijn het Museum weer in te richten. Verder zal zij zich inspannen om de archeologie te vulgariseeren, waardoor zij hetzelfde succes zal kennen als haar voorgangster.

Te Ronse.

Den 24 Mei 1937, den dag na den uitgang van het « *Fiertel* » werd er 't Museum voor Folklore geopend. Men vindt er een hoeveelheid herinneringen aan de gilden, toeters in metaal en gebakken aarde, apostelenbeelden, volkstypen, maten en gewichten, gedrukte zakdoeken en lokale souvenirs.

L. S.

Te Zinnik.

De groep Pan hield van 25 Juli tot 8 Oogst een kunsttentoonstelling, waarin een afdeeling voorbehouden was aan 't volksleven. Ook was er een zaal voor regionale kunst, een voor photographie, een tentoonstelling van Waalsche boeken en, in de prachtige collegiale kerk St. Vincent, een tentoonstelling van godsdienstige kunstvoorwerpen.

Te Haarlem.

De Folkloristen zullen met voorliefde de prachtige tentoonstelling bezoeken der werken van Frans Hals die te Haarlem geopend werd. Men vindt er meesterwerken, in bruikleen afgestaan door Londen, Amerika en Frankrijk, haast niet door onze landgenooten gekend, daar ze haast onbereikbaar zijn.

Dit herinnert ons aan het feit, dat we bij gelegenheid van het Archeologisch Congres te Mechelen (1897) vruchteloos naar de geboorteakte van Frans Hals zochten in het gemeente archief.

Nochtans beweren de oude biographen van den meester, dat hij afkomstig was uit Mechelen. Ook noteerden we verscheidene akten handelende over de familie Hals van Mechelen.

Hals was gereformeerd en trok in 1580 uit Antwerpen naar Holland.

Arm en oud zijnde, werd hij op 84 jarigen ouderdom ondergevraagd in 't Armenhuis van Haarlem. Daar schilderde hij de regenten en regentessen en ook andere meesterwerken die we thans nog bewonderen. Maar toen werd zijn breede en forsche penseelslag nog niet gewaardeerd.

't Is in 't zelfde Armenhuis, flink met bloemen opgesmukt, dat de werken van Hals bijeengebracht werden.

't Gesticht zelf, met zijn zorgvuldig bewaarde oude meubelen, vormt op zich zelf een tentoonstelling van Folklore.

L. S.

Te New-York.

Op 29 November had er in 't Rockefeller Center een internationale tentoonstelling over volksdansen plaats.

Zoo we dit feit aankondigen is het om de aandacht te vestigen op de afwezigheid van België, dat nog steeds buiten een groeiende beweging staat.

Waren vertegenwoordigd : Frankrijk, Italië, Duitschland, Hongarie, Engeland, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Nederland, China, Japan, Finland, Polen, Zweden, Noorwegen, enz.

Onze Uitstappen.

De deelnemers aan onzen uitstap van 12 September naar Kortrijk hebben hiervan de beste herinnering behouden. Vooral 't Museum en 't Begijnhof maakten een goeden indruk op hen. Op den terugtocht werden ze aangenaam verrast. Men voerde hen naar Arc, tusschen Ronse en Doornik. Daar, op een heuvel, in 't midden van een mooi panorama, heeft Dr Duthoit een verlaten windmolen herbouwd. Daar werden zij ontvangen door een gastheer die welwillend de werking van 't mekanisme uitlegde. Vervolgens ontving hij ons in zijn aangename folkloristisch bemeubelde woning.

De deelnemers waren zoo zeer getroffen door dit buitenkansje dat zij, om hun erkentelijk te betuigen, op een tegenblijk zonnen. Op den terugweg bracht een collecte voor de werken voor teringbestrijding, waarmee Dr Duthoit zich bezighoudt, de som van 100 fr. op.

Onze Ontwerpen voor 1938.

Op 1 Mei hopen we een uitstap in te richten naar Rutten, om er de processie en het spel van St. Evermarus, een der merkwaardigste Folkloristische uitingen der streek, bij te wonen. Deze ceremonie heeft plaats op 1 Mei. Men moet er van gebruik maken als 1 Mei op een Zondag valt, lijk dit in 1938 het geval is. Verder brengen we dien dag een bezoek aan Tongeren.

Van 12 tot 19 Juni viert Visé de 600e verjaring van de overbrenging der relieken van St. Hadelin. Men weet dat Visé nog merkwaardige overblijfsels der gilden bezit. Deze zullen figureeren in den stoet, waaraan 2200 personen, 153 wagens enz. deelnemen.

Op een dezer data richten we een uitstap in naar Visé.

In Juli trekken we naar het « Tusschen Samber en Maasland ». Een klein dorpje, zeer schilderachtig gelegen, nl. Nismes, houdt er buitengewone folkloristische gedachten op na.

Eindelijk in Augustus bezoeken we de tentoonstelling voor Kunstambachten te Namen.

ONS WEERSTANDSFONDS.

Voor ons Weerstandsfonds ontvingen wij volgende sommen :

Anoniem (W. B.), Brussel	100 fr.
H.H. Dupont (Ukkel)	65 fr.
Maroquin (Brussel)	50 fr.
Graaf 't Serclaes de Wommersom	40 fr.
Pellegrin (Op-Heilissem)	15 fr.
De Cock (Anderlecht)	15 fr.
Porto (Brussel)	15 fr.
Federnisch (Bergen)	15 fr.
Crokaert (Ukkel)	5 fr.
Samen :	320 fr.

Onzen oprechten dank aan deze edelmoedige beschermers.

Prijs : 12 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en
Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

17de jaar — 12, Oud Koornhuis, Brussel
Nrs 99-100 —

17de Jaargang - Nrs 99-100 Januari-Maart 1938

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Zoutleeuw. — De Folklore in het werk van Teniers de Jongere. — Constant Polari. — Kinderspelen begeleid door liedjes en rijmpkens. — Vilvoorde. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging. — Onze Uitstappen. — Necrologie.

Zoutleeuw

LEGENDE EN FOLKLORE

door

LOUIS STROOBANT.

« *Je sais aussi bien que vous que l'histoire est fausse et que tous les historiens, depuis Hérodote jusqu'à Michelet, sont des conteurs de fables* » (1).

A. France. *Les torts de l'histoire*

De Pagus Lewenticus.

In zijn *Histoire du Luxembourg*, II, 68, maakt *Berthelot* gewag van den *Pagus Lewenticus*, in een charter van Lodewijk den Dikke, dagteekenend uit het jaar 882. Volgens SCHAYES, in *Les Pays-Bas*, II, 446, zou er aldaar sprake zijn van het kanton Zoutleeuw.

---

(1) Net zoo goed als gij weet ik dat de geschiedenis valsch is en dat alle geschiedschrijvers, van Herodotus af tot Michelet, fabelvertellers zijn.

Alvorens de protohistorie van Zoutleeuw aan te vatten, een plaats die volgens VAN VARNEWYCK door de Romeinen zou gesticht zijn, zullen wij een vlug overzicht geven van de enkele gegevens die wij bezitten over de localiteiten uit de omgeving, die mogelijk tot den Pagus Lewenticus behoord hebben.

Halmaal.

Halmaal, ten Z. O. van Zoutleeuw, heeft deel uitgemaakt van het grondgebied van graaf Wicboldus, vader van den H. Trudo, een domein dat door den heilige aan de kerk van Metz geschonken werd. Het patronaat van *Halmale,* in pago Hesbanio (in 680), behoorde toe aan de abdij van St. Vaast.

Halmala in 673, 680, *Halemale* in 1663, *Halmalle* in 1065, *Halmala* in 1095, *Halmalia* in 1139, *Halmalium* in 1147, *Halmale* in 1213, *Hallemael* in 1300, zou het *mallum* of gerechtshof van Wicboldus geweest zijn, die in het naburige kasteel van Sarchinium (Zerkingen) verbleef. *(de Corswarem* en *Simenon).*

Zelem.

Zelem zou toebehoord hebben aan de ouders van den H. Trudo, die edellieden waren aan het hof van koning Dagobert. Trudo zou den H. Remaclus ontmoet hebben te Zepperen, om later tot priester gewijd te worden te Metz. Te Zerkingen, dicht bij zijn geboorteplaats, zou Trudo een kerk gebouwd hebben, toegewijd aan de HH. Quintinus en Remigius. Hij zou er in 693 overleden zijn in den ouderdom van 80 jaar.

Volgens verscheidene teksten, geciteerd door A. WAUTERS (36) zouden de opstellers van de *Lex Salica* verbleven hebben te *Salech:im, Bodohaim* en *Windohaim ;* verbleven hebben te *Salechaim, Bodohaim* en *Windohaim ; gagin ; Salecheim, Bodecheim* en *Windecheim ; Salochagin, Wibothagin* en *Widechagin ; Salogheve, Bodogheve* en *Windogheve ; Salegove, Bodegove* en *Windeshove.* De vier

opstellers heetten : *Wisogast, Visogast, Wisigast* of *Wisowast ; Aregast, Arogast* of *Bodegast ; Salogast, Sologast* of *Salegast* en *Windogast, Usogast* of *Wisowast.*

LEIBNITZ, ECCART, enz. situeerden deze plaatsen in Duitschland.

WENDELINUS, *Legum Salicorum,* blz. 104, legt breedvoerig uit dat *Salegast* verbleef te *Salcheim = Zeelem* bij Diest, (zijn Dispargum), nabij Tessenderloo (lucus of heilig bosch der Toxanders), nabij *Selek* of *Selleke* (de eik der Saliërs, *Sel-eycke). Bodohaim* of *Bodegove* identificeerde hij met Booienhoven bij Zoutleeuw. WENDELEN plaatst *Windahaim* of *Windehove* te Wintershoven. A. WAUTERS meent het weer te vinden te Winden (Neer-, Middel- en Overwinden).

POTTMEYER (37) plaatst *Saleheim* te Zelm-bij-Mol, terwijl de *Monumenta Germanica,* VIII, 307, eerder te vinden zijn voor *Zelhem = Salchaim,* in Gelderland. Het oudste handschrift der Salische wet zegt *Salachaem.* Cf. *Nomina geographica Neerlandic:,* III, 311.

Te Zelem vinden wij de plaatsnamen *Donderbosch* (bosch van Thor), *het Zwartwater,* bijriviertje van den Demer dat diende als grens tusschen Lummen (meierij Sichem) en de Luiksche Kempen (Tessenderloo, Beringen, Zelem). In het *Paenhuis « in het Panis tot Zeelhem »* vergaderde eertijds de Schepenbank. Tusschen Zelem en Lummen werden in 1862 door M. VANDER HEYDEN Romeinsche voorwerpen gevonden. De Romeinsche weg uit Tongeren liep langs Steevoort, *Zelem,* Diest, Tessenderloo, Neerpelt, Nederland. Om huilerige kinderen te genezen gaat men beeweg naar den *St. Jansberg,* nabij het kasteel *Fischbach,* eertijds een Karthuizerklooster. *St. Jan de Schreeuwer* wordt er aangeroepen. Ten N. van het dorp vinden wij het *loobos* = bosch van den lucus = heilig bosch. Er werd een *brandbegraafplaats* aangetroffen. Cf. *Bull. de la Soc. les Mélophiles,* van Hasselt, XXIII, blz. 147. (Verzameling C. Bamps).

Zelem, eertijds *Salighem* is het *heim* of de woonstede der Saliërs, *Selheim = Saliorum domus, Selk = Zellick = salicus vicus. Seilberg = Salicumons.*

Zelem en Exel bezaten *schansen,* verschansingen of schuilplaatsen, die opklimmen tot het Frankisch tijdvak, door SCHUERMANS besproken in *Bull. des Comm. R. d'art et d'archéol.,* I, 96 en 763, blz. 399.

Omstreeks 422 zouden de Franken samengekomen zijn tusschen Herk en Halen.

Halle-Booienhoven.

Te Halle-Booienhoven hebben wij een *Tungerveld* = veld der Tungri (?) of *Dungerveld* (de Dungel), een heidensche bron die den christen naam *St. Odulphusbron* kreeg, een *Wolfkensbron,* een *Haliebroek* = moeras van de Dea Hellia, het *Neckersveld* = veld der Nikkers, het *steenbergveld* waar met vrucht opgravingen zouden kunnen gedaan worden.

Halle-Booienhoven ligt op 3 1/2 km. van Zoutleeuw, van Orsmaal en van Wilderen. Eertijds behoorde het aan den graaf van Loon en werd het ingelijfd bij Brabant, waarvan de Dormaalsche beek het scheidt.

Halle, dat de gebruiken van Luik volgde, hing af van de abdij van St. Truiden wat betrof de collatie van de kerk en van het hof van Meer. Adelardus II, abt te St. Truiden, had in de XI^{de} eeuw een kerk opgericht te Meer, nabij den Romeinschen weg. SIMENON, *Notes pour servir à l'histoire des paroisses qui dépendent de l'abbaye de S. Trond.* (Luik, 1908).

In 1065 erkende Frederik, hertog van Opper-Lotharingen, geen rechtsmacht te hebben over de stad Meer.

Halle is een aloud vrij erfleen met *blockhuis* (in 1016 *Halck)* dat in de XIV^{de} eeuw toebehoort aan de Halmals.

Booienhoven, ligt langs langs een alouden weg dien we naar alle waarschijnlijkheid als Romeinsch mogen beschouwen en die loopt tusschen den *Hilderenberg* (berg van Hil of van Hel ?) en het *torreken.* Verondersteld wordt dat we hier zouden te doen hebben met het beroemde *Bodehove* of *Bodeheim,* waar een der drie groote mallums werd gehouden, tijdens dewelke de *Lex salica* besproken werd. Wij meenen dat WENDELINUS, die deze thesis verdedigde in

zijn *Legum Salicarum*, blz. 104, gelijk heeft, alhoewel A. WAUTERS beweert dat genoemde historicus zonder gegronde redenen *Bodogeve* vereenzelvigt met Booienhoven, daar hij absoluut het *Dispargum* van Gregorius van Tours wilde plaatsen te Diest (wat eveneens waarschijnlijk is). (A. WAUTERS, *Hist. des environs de Bruxelles*). Hij zelf is de meening toegedaan dat het *Bodegeve*, in de Salische wet vermeld, St-Martens-Bodegem is, en dat *Dispargum* = Duisburg, bij Tervuren. Niettegenstaande het feit dat A. WAUTERS een gezaghebbend historicus is, spreken wij ons uit voor *Dispargum* = Diest en *Bodogeve* = Booienhoven. Het is hier de plaats niet om al de redenen uiteen te zetten die ten voordeele van deze bewering pleiten.

WENDELINUS, (*Carte*) situeert de *Francia secunda legus salicaru natale solum*, in den driehoek die gevormd wordt door Booienhoven (*Bodogeve*), Zelem (*Selchem*) en Wintershoven (*Windegove*).

Het *heim* van den Frank *Saligast* schijnt ten deele gevallen te zijn aan Wibo en zijn vrouw Adela, ouders van den H. Trudo. Zelem was destijds de hoofdplaats van een graafschap, en het kasteel zou gestaan hebben in een weide tusschen de kerk van Zelem en den Demer. De fundamenten en kelders waren nog te zien in de XVII^de^ eeuw. De H. Adela, moeder van den H. Trudo, overleden omstreeks 643, rust in de kerk te Zelem, waar men nog steeds haar sarcophaag kan zien (*de Ram*).

Kersbeek-Miskom.

Kersbeek-Miskom, ten N.-O. van Zoutleeuw, gelegen op de Velpe, een bijriviertje van den Demer, is een oud Brabantsch leen, door Hertog Hendrik I afgestaan aan zijn dochter Maria, gemalin van Keizer Otto IV, en later in het bezit geraakt van Arnou, heer van Wezemaal. In 1284 hoort Miskom toe aan Godfried van Aarschot, broeder van hertog Jan I van Brabant ; dan maakte het deel uit van het grondgebied van Zichem. Door CHOTIN wordt Keersbeke (in 1339) verklaard = beek van de kerselaars. GRAMAYE zegt *Cerasorum torrens*. Wij stellen voor *beke* = beek ,van de) *Kers* = groente, waterkers.

In de *Laekstrate* is er een bedevaart naar *de heilige bron,* waarvan het water een genezende kracht bezit. De *Cattebeek,* misschien wel = « beek van de heksen ». *Het Dorp-Vroen, Leedesche-Vroen* en *IJzerenvroen* = *vroen* = van den heer.

Op den *Calenberg* zijn er aloude, niet meer in gebruik zijnde putten. Dokter RAEYMAEKERS vond er in 1901 een stuk van een tegulae en een nucleus in kwartsiet. Tusschen Kersbeek-Miskom en Neerlinter vinden wij den plaatsnaam *Stock,* dien wij vertalen door *ustrinum* en waar een begraafplaats kan bestaan hebben. Tusschen den *Ransberg* en de Gete hebben wij den *Panisborne* = bron van het brood ?

Duras.

Duras grenst aan het O. van het *Ven van Zoutleeuw,* aan het Z. van Runkelen, aan het W. van Gorsem en ligt op 4, 5 km. van de stad Zoutleeuw.

Het is het aloude castrum van de familie d'Oultremont, gelegen te midden van een grooten vijver. *Duracum* in de XII^de^ eeuw. *Durachium* en *Duraz* in 1099 en 1138. *Duras* in 1230, *feoda van der Aas* in 1367 — *feodum de As* in 1367 — *leen van der As* in de XV^de^ eeuw. *Der Ass* in 1437 is een aloude Loonsche heerlijkheid, waarvan de heeren erfelijke maarschalken waren van het land van Luik en graven van Loon.

In de XII^de^ eeuw is Gyselbrecht, graaf van Duras, bijgevoegd pleitbezorger van de abdij van Sint-Truiden, waarvan de protector in dien tijd de hertog van Lotharingen was.

Waarschijnlijk was het dezelfde heer die de kooplieden van St. Truiden plunderde, en die van zijn leen beroofd werd.

In 1129 wordt zijn kasteel te Duras belegerd door de troepen van den bisschop van Luik. HENAUX, *Histoire du Pays de Liége.*

Het kasteel van Duras werd in 1153 voor de kerk van Luik aangekocht. DE CORSWAREM, geciteerd werk. In 1130 had de bisschop van Luik te Duras de troepen van Diederik van den Elzas belegerd.

Duras had een Romeinsche bezetting want, omstreeks 1869, werden in het park van graaf d'Oultremont, op 7 km. van Alken, rechts van de aloude *heerbaan,* verscheidene Romeinsche voorwerpen ontdekt, o. m. een lamp, drie

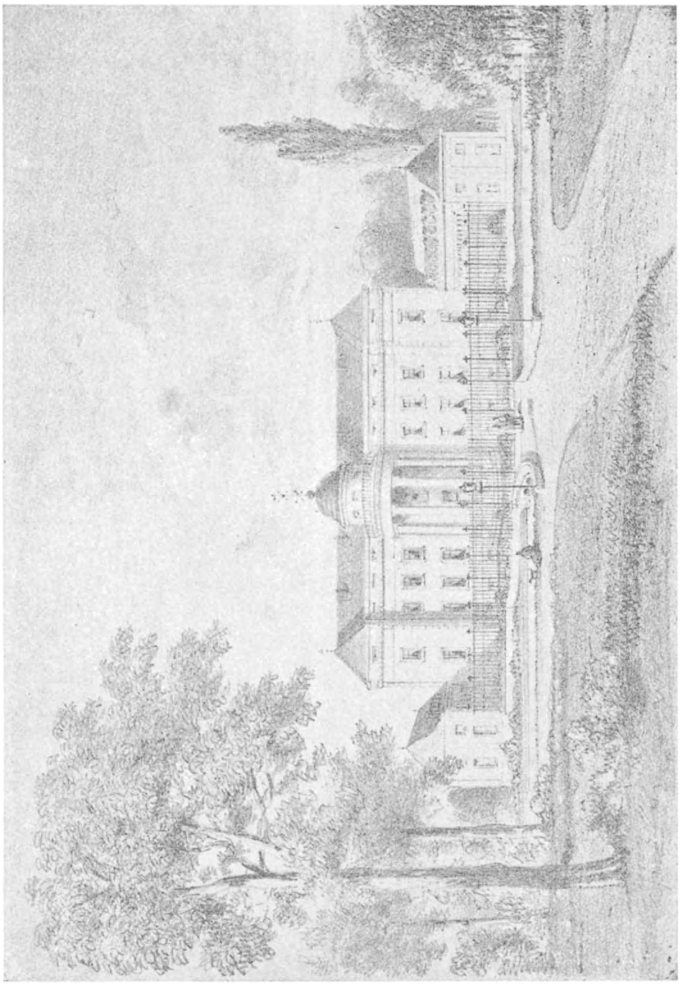

Kasteel van Duras

Naar een steendruk van A. Vasse (1855).

bronzen borstbeelden en ook een over gansch de oppervlakte gepolyste diorieten bijl, groenachtig-grijze rots, donkergroen gespikkeld. Verzameling C. BAMPS, *Le Limbourg primitif,* blz. 18, thans in het Musée Curtius te Luik.

Annales Congrès arch. Gent 1913. *Bulletin de l'Acad. R. d'archéol.*, 1885. Over het graafschap Duras, zie : *Annales de la Soc. Arch. van Namen.* Deel XII en XIX.

Budingen.

BUDINGEN, aan den *samenloop* van de twee Geten, op 4 1/2 km. van Runkelen en van Zoutleeuw. Eertijds *Bodinghen.* In 1086 *Budinghen, Budengehem.* In 1080 *Budinga*, in 1144 *Budenges*, in 1088 *Butingen* enz... misschien is *Bude* = krot. Volgens CHOTIN dankt deze laag gelegen en moerasachtige plaats haar naam aan *butte* = inzinking of kuip. De plaatsnamen *Leenhage, Panisborne* en *Roel* wijzen op huizengroepeeringen. Aan de St. Jobskapel staat een oude linde. Namen als *Neckebosch — ten Hellesberg — de Wolfsboom — de Schydhage — die Borgstad alias Bikaer*, laten toe een begraafplaats uit het tijdperk van La Tène te veronderstellen. Den tweeden dag dat de kruisprocessie uitgaat, begeeft zij zich naar de St. Pieterskapel. Een René van Budingen wordt vermeld in 1080. Zie verder F. DE RIDDER over de eerste heeren van Budingen. Dit kasteel behoorde eertijds gedeeltelijk tot Brabant.

Neerlinter.

NEERLINTER wordt door de Groote Gete van Zoutleeuw gescheiden. Wij vinden er het *Boyt* (verdwenen castrum), dat stond op den hoek der *commerstraat*, naar den *Ransberg* (berg der rammen = *mons arietum), een tombroek* (broek, moeras van het graf = tom), een *stok* (ustrinum ?), de *Helle* (de dea Hellia), die *Schanse* (verschansing), de *tomme* (begraafplaats), *het Cattenmeerenbosch* (bosch van den kattenpoel = van de heksen), *Hemelryck, het ongenadige* (zonder genade, strafplaats), *de holenbornestraat* (straat van de bron van Hel ?).

Wijdvermaarde bedevaart naar O. L. V. ten Ransberg, waar men naartoe gaat voor de doodgeboren kinderen die er tot het leven teruggeroepen worden, wat bijzonder tot de bevoegdheid der dea Hellia en der Zwarte O. L. V.

behoort. Kortom, deze reeks plaatsnamen toonen klaar en duidelijk aan dat er te Neerlinter een heilig bosch (lucus) met begraafplaats, uit het tijdperk van La Tène, dient gezocht te worden.

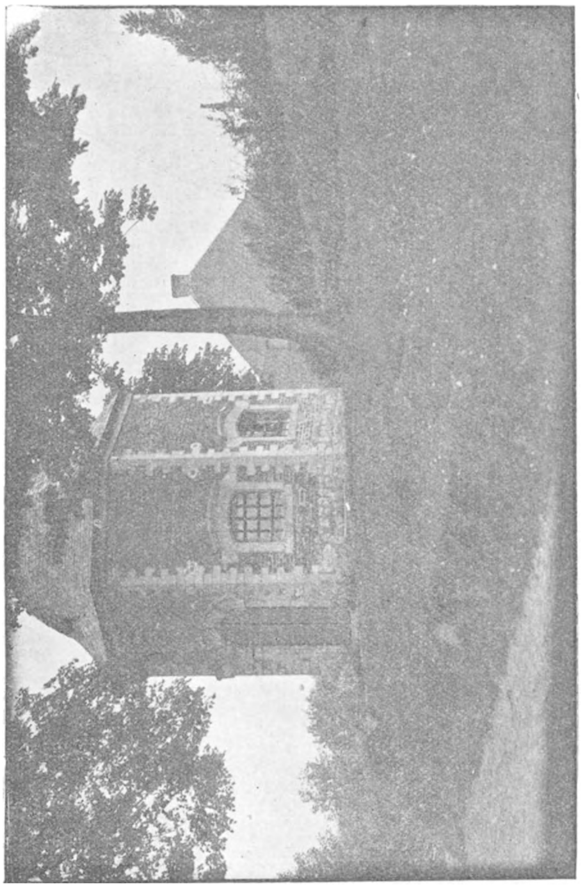

Eigenaardige achthoekige kapel : O. L. Heerskapel te Ransberg.

Ten Z. van Neerlinter en op 4 km. afstand van Zoutleeuw, ligt MELKWEZER, op den Romeinschen weg Tienen-Tongeren ; de naam zou volgens CHOTIN (14) kunnen verklaard worden als = *Mijl-wijzer, cippus lapideus*, een Romeinsche mijlpaal.

Oplinter.

OPLINTER en NEERLINTER (2 km. ten W.), schijnen de twee gedeelten geweest te zijn van een Frankische cella *(Op- en Neerhof)*. Het was de heer van Oplinter, Martinus van Wilre, wiens grafsteen in de kerk te Zoutleeuw in een muur gemetseld staat, die voor 600 florijnen het prachtig steenen tabernakel uit de kerk te Zoutleeuw bestelde aan Cornelius de Vriendt, genaamd Floris van Antwerpen.

Oplinter is zeer oud. Wij treffen er de *abdij van Maagdendaal* aan, die, naar het schijnt, in het begin der XIII^{de} eeuw gesticht werd door Barthileum van Aa, heer van Zoutleeuw. In de nabijheid van deze abdij, op het *Kloosterveld,* werden tegulae gevonden die toelaten een Romeinsche bezetting te veronderstellen. Te Oplinter noteerden wij verscheidene plaatsnamen, die ons niet onverschillig mogen laten. *Oppenem* en *Nederhem* (het Opperheim en het Neder-heim, d. w. z. de woonplaats van den Frankischen heer en het Neer-hof. *Malbroek,* moeras van het *mallum*. De *hoogvondel,* nabij de Gete, op de grenslijn der twee Linter's. Het *Ellesbrouc,* broek, moeras van Hellia, het *heylwige kerkhof,* kerkhof van Helwige, nabij het *Sanctus landeken,* het heilig land. De *dunenberg,* dune = duin of begraafplaats. Het *alboemke,* boom van al of van Hel, wijzend op het bestaan van een galg. Het *Stock,* wellicht ustrinum, op de grens van Neerlinter. Het *gerichte* (gerecht) *van Heverlee* bevond zich aan de *Cruysstraete.* Op het hoogst gelegen gedeelte van het grondgebied (60 m.), ten N. van de St. Hubertuskapel, stond de *droog-op-Linter,* de droge linde of galg. Op te merken dat de galg meestal in het vroegere *lucus* stond, waar hij den esch Ydragsîll verving. Ter plaatse *Linter* (Linde) stond een groote praehistorische, legendarische steen, de St. Genoveva's borne, die vervangen werd door de kapel van de H. Genoveva. Naar men vertelt werd deze steen daar eertijds geplaatst om de grens tusschen beide grondgebieden aan te duiden. De H. Genoveva wordt er tegen pest aangeroepen.

Grazen.

GRAZEN, ten N. van Zoutleeuw zou in 680 (31) het *Groseas in pago Hasbanio* zijn. Er bestaat een *Dornebosch* = in 1312 Dorine = bosch van Thor (?) alias *Rummenbosch* = bosch van Rummen of van de Romeinen (?) of *Dombosch*, wellicht *tombosch* = bosch der tumuli (?).

Wilderen..

WILRE, halfweg Zoutleeuw en St. Truiden wordt uitgesproken als *Wilder* en *Wilderen*. Het was eertijds een leen van Loon en de vroegere parochie van Grazen, Overhalmaal, Runkelen, Binderveld en Duras.

Wilre wordt vermeld in 1065 in de brieven van Alberon, bisschop van Metz. Daar lezen we dat aan de hoven van Berlo, Lare, Mere, Wilre, Richem, Staden en Hallemalle, het beschermheerschap nooit toegestaan werd.

Een Arnold van Wilre neemt in 1147 deel aan een kruistocht. Een Godfried van Wilre is in de XIII[de] eeuw heer van Brecht en van West-Wezel.

Wilre schijnt te beteekenen *villaris* = kleine (Romeinsche) villa.

Te WILDEREN herinnert de plaatsnaam *Standaard* ons aan de overwinning der Luikenaars, geholpen door Hoei en Loon, op de Brabanders, die aangevoerd werden door Godfried met den Baard, graaf van Leuven. Naar men zegt maakten de Luikenaars er zich meester van den hertoglijken standaard, *die prijkte op een met vier ossen bespannen wagen*. Deze banier was aan Brabant geschonken geweest door de koningin van Engeland. F. HENAUX (25). Deze roemrijke tropee werd langen tijd in de kruisprocessiën te Luik meegedragen. DEWEZ, *Histoire générale*

F. HUYBRIGTS (26) signaleert te Wilderen een Romeinsche villa en een Romeinsche baan van Tongeren naar Tessenderloo. De heerlijkheid Wilderen, van den graaf van Loon, werd in 1204 door den graaf van Duras aan de abdij van St. Truiden gegeven (gedeeltelijk?) DE CORSWAREM (27).

Runkelen.

RUNKELEN, ten N. van het kasteel van Duras en ten N. O. van het *Venne van Zoutleeuw*, op de uiterste grens van het graafschap Loon, tegen Brabant, op 5 km. N. O. van St. Truiden en 4 1/2 km. van Zoutleeuw. Vroeger een afhankelijkheid van de bank van Duras, vinden wij er het Loonsch hof van Baxen. Eertijds *Runckeren, Runchies*, in 1099 *Runckeren* in 1366, *Ronkel* in 1376, *Ronckeren*, enz. zou volgens HOUZEAU (*Essai de géographie physique*) *de woning van den waterloop* beteekenen (te betwijfelen). De lezing *Runckeren* schijnt niet toe te laten hier van het achtervoegsel *Kylae* te spreken. Het *locellus Runchirs*, wellicht van het Middeleeuwsch Latijn, kan de beteekenis hebben van *braakliggend veld* of *veld met braamstruiken* (rumex). (*Bull. van het Luiksch Instituut voor Archeologie*, 1854, II^{de} deel, en GRANDGAGNAGE, gecit. werk).

In zijn werk : *Mémoire hist. et étymologique sur les noms* enz. (Tongeren, 1863) stelt DE CORSWAREM echter voor *Runkelen* te verklaren als *heim* van de waakzaamheid (de Roeck = zorg = aandacht). *Roeck nemen* = oppassen. Voor zoover wij weten bestaat er nochtans geen wachtpost of castrum, die deze verklaring zou kunnen aannemelijk maken. Op de oude kaart door DE L'ISLE staat *Runckel*.

Binderveld.

BINDERVELD, ten N. O. van Runkelen is een heerlijkheid van het graafschap Loon, doch waarvan het kasteel in de XII^{de} eeuw een Brabantsch leen was. Olderick van Bilrevelt wordt vermeld in 1135. Een kruisweg draagt den naam *klein Roome*, kamp of villa (?). Aan de bron van Lexhy verschijnt een mooie jonge vrouw : de duivel of een sirene.

Gorsem.

GORSEM, ten O. van Duras en van het Venne van Zoutleeuw, is *Grutmithis* in 1064, *Gorsem* in 1315, *Gors-*

sem in 1377, eertijds gelegen in het graafschap Duras. *Gursumdurl, Gursemdrul* in 1269, *Gursembrul* en *Bruel* (broek, veenderij, moeras). Volgens HUYBRIGTS kwam hier de Romeinsche weg Tongeren-Meerhout voorbij en stond er een Romeinsche villa.

Rummen.

RUMMEN, ten N. van Zoutleeuw, waar we een *Roomenveld* en een *Roomenbeek* (Roomen = Romeinen) hebben, zou een Romeinsch castrum zijn, dat door MANTELIUS een *Borgt* geheeten wordt. Tusschen Rummen en Waasmont treffen we den plaatsnaam *juxta Mersberghe* aan, die volgens GRANDGAGNAGE een aphaeresis zou zijn van *Romersberghe*, berg der Romeinen m. a. w. tumulus (?). Volgens WOLTERS, *Notice sur Rummen*, blz. 64, zou Rummen zijn naam te danken hebben aan het feit dat er eens een Romeinsch castrum stond.

Later zouden de Franken zich ter plaatse *Klein Vrankrijk* gevestigd hebben. In de XIV^de^ eeuw laat Arnold van Orey, Heer van Rummen, er munt slaan. Op de stukken staat *Meneta Frank* (moneta francorum) wat wel op een Frankische nederzetting schijnt te wijzen. SERRURE, *La monnaie en Belgique*.

Op de munt die te Rummen in de XV^de^ eeuw geslagen werd lezen we *Moneta Nova Romanorum*, nieuwe munt der Romeinen, wat op een bestaande traditie schijnt te wijzen. A. WAUTERS. Langs de oevers der *Dormaalsche beek* (Mallum van Thor ?), schijnen overal Belgo-romeinsche villa's gestaan te hebben. *Bull. Comm. Royale d'art et d'archéol.*, 1865, blz. 87.

Te Rummen treffen wij talrijke plaatsnamen aan die betrekking hebben op de proto-historie : het *Nonnenkerkhof* naast de *Koudensteenkapel* en het *Schrans* (verschansing). *Sassenrode* = ontginning der Saksen, geciteerd in de XIV^de^ eeuw. *Romna, Romene* in 1278 (bij WOLTERS) *Roomenveld, Roomenbosch* en *Roomenbeek*. Een hoeve draagt den naam *Roomen Campvelt* (veld van het Romeinsche kamp), tusschen de Graasbeek (eertijds oude Gete) en het kasteel *Rotveld* = ontgonnen veld, hoeve *de Vrundt*

= van den Heer (Fro), *Asbroec* = broek (moeras) van de asch, *Solveld* = veld van sol (zon), *Stocken* = stoken = het ustrinum ? ; *Roomestraat, Tichelberg* = berg der tegulae, de *tempel sille,* het *bosch van Dornt* = van Thor (?) aangegeven door A. WAUTERS, plaatsen die zouden dienen onderzocht te worden. Totnogtoe werd er geen enkele oudheidkundige vondst in dit Romeinsch centrum gedaan.

Ten N. van *het Venne van Zoutleeuw,* op de Graasbeek, die de grenslijn uitmaakt, staat het kasteel van Oriente. Dit schijnt zijn naam gegeven te hebben aan de *abdij van Oriente,* gevestigd te *Klein Rummen,* ten N. van het kasteel, waarschijnlijk op de puinen van Romeinsche gebouwen. Het is de *Curia Sancta Mariae,* vermeld in 1244. Tusschen de *Graasbeek* (vroeger Oude Gete) en het kasteel ligt het *Campveld* = veld van den kamp of steekspel. In de *veste weyde* treffen wij overblijfselen aan van fundamenten van Belgo-romeinsche gebouwen, niet ver van een *hunsberg* = berg van het offer (en niet der Hunnen). Op de *Vesten* zou het geweest zijn dat Arnold van Orey, waarschijnlijk op de puinen van Romeinsche gebouwen, in de XIV^{de} eeuw een versterkt kasteel liet bouwen, dat door de Luikenaars in 1365 vernield werd. Het volk vertelt dat men soms 's nachts, op de plaats waar eens dat kasteel stond, een vurige *roode koets* ziet rondrijden, bespannen met vier zwarte paarden die door twee duivels gemend worden. Driemaal rijden ze rond de puinen, nabij de warande. In deze legende, die wij op vele plaatsen in België aantreffen, herkennen wij den wagen van Hellia (hellewagen = kleine Beer) die de zielen der overledenen komt halen.

Rummen, waarschijnlijk in 801 een leen van Loon geworden, zou eertijds zeer belangrijk geweest zijn.

De *abdij van Oriente,* alias *Val des Vierges,* gebouwd op het Romeinsch veld van Rummen, aan den samenloop van de *Cicindria* of *Meltenbeek* en van de *Roomenbeek,* zou in 1234 heropgebouwd geweest zijn door Arnulf VII, graaf van Loon, die aan de communiteit de onontbeerlijke inkomsten verzekerde. In de XIII^{de} eeuw stichtte de Abdij van Oriente bijhuizen te Bautershoven en te Oeteren (Godsberg).

Er wordt gezegd dat een der verplichtingen van *Orienten* zou bestaan hebben in een wekelijksche uitdeeling van twaalf brooden aan de armen van Rummen. Een der-

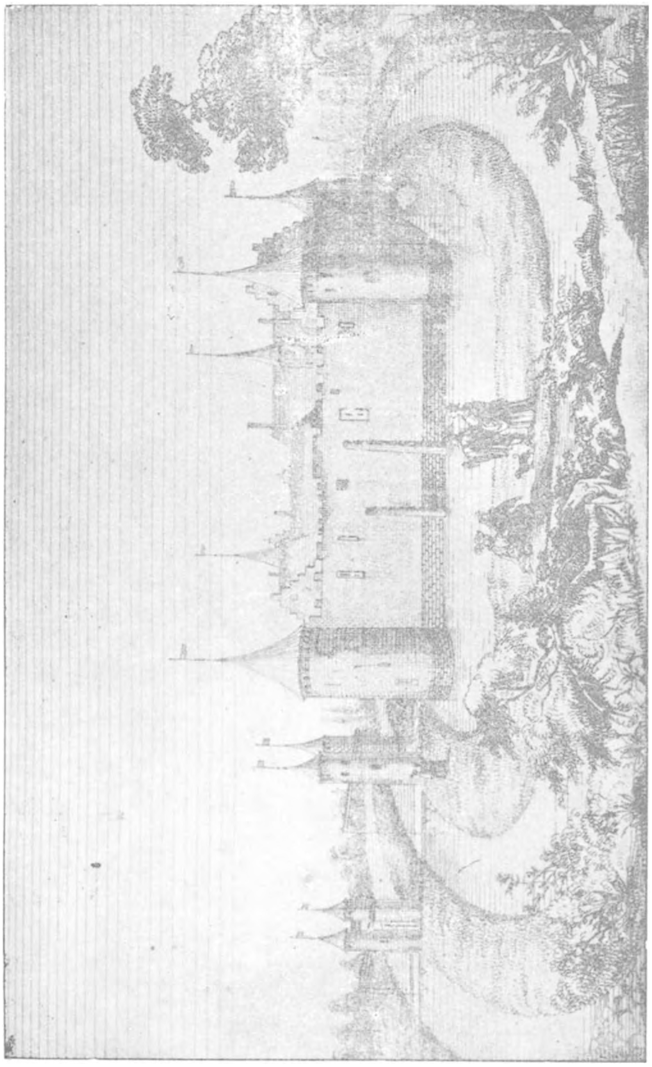

Het oud Kasteel van Rummen volgens een plaat van het Prentencabinet te Brussel.

tiende brood was bestemd voor den drager. Elk brood moest *drie pond en een nagel van een karrad* wegen.

Eertijds bestond er te Rummen een vrije jaarmarkt die drie dagen duurde. Er werd geen enkel recht geeischt en niemand mocht er aangehouden worden. Om dit aan te toonen werd er een mast geplant met rooden weerhaan bovenop, waaraan een zwaard en een afgehakte hand vastgemaakt waren. Zoolang deze zinnebeelden er stonden mochten de dieven straffeloos hun bedrijf uitoefenen en de kooplieden onder den vastgestelden prijs verkoopen.

In 1240 was Willem van Montferrant heer van Rummen. Deze localiteit, waar nog geen voorwerpen uit het Romeinsch tijdperk ontdekt werden, zou wel verdienen methodisch onderzocht te worden.

Heelen-Bosch.

HEELEN-BOSCH, bij Zoutleeuw, is *Hildina* in 873, *Heelne* in 1229, *Helene* in 1232, *Heleene, Heelen* in 1488, schijnt te beteekenen *bosch van Hel* of van de *dea Hellia,* evenals de *Helhoek* van de brandbegraafplaats te Rijkevorsel. In het jaar 873 schenken een graaf Evrard en zijn vrouw Gisela aan hun tweeden zoon Beranger, die Koning van Italië werd : *grecinam et cortem nostram Hildinam in Hasbanio.* A. WAUTERS. Er bestaat een *Romalle* (Rome ?) een St. Donatuslinde — een *Rommersomcouter* (Rome ?) *(den molen van Rumale* vermeld in 1387 (bestaat niet meer).

CHOTIN meent *Heelen-Bosch* = koud bosch.

Er bestond een begijnhof te Grieken, gesticht in 1242 en door den vuur vernield in 1578, dat overgebracht werd naar Zoutleeuw. DE RIDDER, *Notice sur la géographie ecclésiastique.*

De menschen van Heelenbosch kregen den spotnaam *barrevoetsloopers.* DE RAADT, *Sobriquets.*

Dormaal.

DORMAAL, op 3 km. ten Z. van Zoutleeuw, is gelegen op den Romeinschen weg Tongeren-Leuven. De hertogen van Brabant lieten er in het begin der XIII^{de} eeuw, op een Frankische cella, waarvan het bestaan bevestigd

wordt door een Op-Dormaal en een Neer-Dormaal, een castrum oprichten als verdediging tegen het land van Loon. Te Op-Dormaal treffen wij een aloud heuveltje met fundamenten aan, waar het oude kasteel van Dormaal zou gestaan hebben, waarvan de kapel (?) verdwenen is. De Romeinsche weg loopt over de Oude Gete op de grens van het grondgebied, tegen Neerlanden. Op deze plaats was er een Romeinsche post, waarvan de onderbouw gerepereerd werd in 1886, op 500 m. van de Romeinsche villa *het Kloosterhof*, onderzocht in het jaar 1872. Men vond er muren in kleinen zandsteen, met mortel vereenigd. De bevloering was in Romeinsch cement. Er werden kolommen van een hypocaustum ontdekt, gemetst in cirkelvormige brikken en eveneens muntstukken uit den tijd van Constantinus den Groote, een stuk van een fibula, een ijzeren sikkel en andere Belgo-Romeinsche voorwerpen. De traditie wil dat te *Panbrugge* = brug der tegulae, waarover een Romeinsche weg liep, een verdwenen villa zou gestaan hebben. Volgens LEFÈVRE, in *Bull. de l'Institut arch. Liégeois*, 1886, stond er een Romeinsche militaire wachtpost.

DORMAAL, in 1015 *Tormales*, in 1010 *Tormala*, in 1099 *Durmale*, wordt door GRAMAYE verklaard als *praedicum siccum*. *Door* = voorbij, verder dan (de) *maal* of grenspaal, volgens CHOTIN, die dezen mijlsteen zoekt aan de grens van Melkwezer, ten W. van Dormaal. CHOTIN voegt hierbij dat Melkwezer = *Mijlwijzer*. Volgens GRANDGAGNAGE = *water*. Volgens BERNAERTS komt *Door* van Theodoor en *maal* van molen. Wij veronderstellen dat *Dormaal* het *mallum van Thor* is.

Wij vestigen de aandacht van den lezer op het feit dat het *mallum* op de grens van het grondgebied gehouden werd. Op het *Eikensveld* nu, op het grondgebied van Neerlanden, stond een alleenstaande eik die waarschijnlijk aan Thor was toegewijd, en die de grens aanwees tusschen Neerhespen, Dormaal en Neerlanden. Later werd er een kapel ter eere van de H. Maagd gebouwd, waar men ook beêweg gaat. De Romeinsche weg die voorbijkomt aan den voet van den eik, die door drie jonge eiken vervangen werd, maakt er een bocht als om deze plaats waar de koorts

genezen wordt, te eerbiedigen. Op 400 m. ten W. van het dorp ligt de Hilderberg (berg van Hilda of Holda ?) nabij de plaatsen *Weene, Muggenberg* en *Hellerbroek* (moeras van de dea Hellia).

De Romeinsche weg liep ten N. van Dormaal langs *Poilvache,* Vedichoven en Neer-Dormaal. *Poelvaetse* zou een der talrijke *Pillevache* zijn, een spotnaam die eertijds gegeven werd aan de kasteelen der burchtheeren die de

Zegel van Dormaal.
Boom met vogel = den Ydragsil (?)
Legende : Sigillum de Dormale
8 Maart 1355.

reizigers plunderden. KURTH, *Frontière linguistique. Le Court de l'hopital,* geciteerd in 1284, was eertijds een herberg voor reizigers en schijnt er een Romeinsche pleisterplaats vervangen te hebben. Dormaal, *Durmael,* eertijds een domein van de abdij van St.-Truiden, wordt in 1222 door Englebert, aartsbisschop van Keulen, in leen afgestaan aan den hertog van Brabant. VAN DER MAELEN, *Carte archéologique.* Voor de kerk te Dormaal is er een klein pleintje, het zgn. Vrijthof, waar de boosdoeners straffeloos mochten een schuilplaats zoeken. In de XIV[de] eeuw

vermeldt men te Dormaal een (waarschijnlijk door het christendom herdoopte) St. Martinusbron. Deze bron bestaat nog steeds, doch het water heeft zijn genezende kracht verloren. De inwoners van Dormaal kregen den spotnaam van *Neven van de Bokkenrijders, de Weerwolven, de Vuurmans,* namen die ons de familie van Hellekin in 't geheugen roepen, de weerwolf of de Scandinaafsche Feurerswolf die in de nabijheid der aloude begraafplaatsen ronddwaalt en de vurige herder, herinneringen aan den eeredienst van Odin die ons het bestaan laten vermoeden van een heilig bosch, met mallum, gerechtsboom, begraafplaats, put van Hellia, enz.

De dijken of versterkingen, *lijnen* geheeten, loopen te Dormaal van het N. naar het Z. door het Leuvensch kwartier, en volgen de Gete langs Ezemaal en Thines naar Marche-les-Dames. (Cf. de Kaart van *Guill. de l'Isle*).

Te WATERLOOS Meer zou een, thans verdwenen kerk met kerkhof gestaan hebben. Te ASBROEK zou een dorp geweest zijn. In de nabijheid er van, aan den Zuidkant, stond de galg, een teeken dat er ons het bestaan van een *mallum* laat vermoeden. Deze plaatsnamen getuigen ontegensprekelijk dat hier een brandbegraafplaats geweest is.

Van de inwoners van Halle-Booienhoven zegt men :

Wing, Wang, Laar
Hespen over Orsmaal.
Hal es 'ne verkensstal.

Te Booienhoven bestaat er een tumulus.

Zoutleeuw.

ZOUTLEEUW (Léau, Leeuw) is een Brabantsche stad, gelegen op 5 km. ten N. W. van St.-Truiden en op 33 km. ten O. van Leuven. Oude kaarten van Brabant (1) vermelden Duras en Lœuuwe (Leeuw) *als uitsprong* van het gebied Leuven in het prins-bisdom Luik. 't Is een moerasachtige streek, bespoeld door de Dormaalsche beek die in de Kleine Gete uitmondt. Evenals aan alle samenloopen vinden we hier een aloud *castrum*, dat een verdediging schijnt geweest te zijn tegen het vroegere *Sarchinium*

(St. Truiden) van den Pagus van Loon, en dat eenzelfde rol speelde als de defensief ingerichte castra van Diest en Halen (*).

Ontdekkingen.

Naar Dormaal toe, ter plaatse waar de Romeinsche weg Tongeren-Tienen-Leuven voorbijkomt, signaleert VANDER MAELEN (2) tumili met aardewerk. Op de archeologische kaart C. VAN DESSEL (7) wordt niets vermeld, noch te Zoutleeuw, noch te Dormaal.

In zijn *Oryctographie,* blz. 66, reproduceert DE BURTIN (8) een platte, bijna driehoekige gepolijste bijl in groenen niersteen, gevonden in de XVIII[de] eeuw, in de groeve van den molen (in het museum te Brussel). Van het *oppidum* van den *Castelberg,* waarover verder sprake, zouden nog deelen van een onderbouw overblijven.

Tusschen Attenhoven en Halle schijnt een *diverticulum* den steenweg Tongeren-Tienen verlaten te hebben, om zich te richten (Z.-N.) naar den Demer te Halen en Herk-de-Stad, hierbij op eenigen afstand naar het O. den oever der Gete volgend en loopend langs Halle-Booienhoven, het meer (Ven) van Zoutleeuw en het Graasbroek, waar wij het pachthof *Rome* en het dorp Rummen aantreffen. Het ware gewenscht er een Romeinsche villa op te sporen, die wellicht op den Castelberg (berg van het castrum) zou gestaan hebben.

Tijdens de Middeleeuwen onderhield Zoutleeuw over de kleine Gete, die evenals de Groote Gete bevaarbaar was, handelsbetrekkingen met Halen, Diest, Zichem, Aarschot, Mechelen, Antwerpen (10).

(*) Halen zou het *Hasnoch* zijn, in 838 door Holbertus aan de abdij van Sarchinium geschonken (3). In 746 reeds had Robertus, graaf van Hesbania, dezelfde gift gedaan (4). Op het *Koninkrijk,* tusschen Halen en Herk, zou het geweest zijn dat Faramond gekroond werd (5). Aschurnen werden gevonden te Donk (6).

Etymologie.

In 657, villa *Leuva* of *Lewa* (in het leven van den H. Landoaldus), *Lewe*, *Lewa* in de XI^{de} eeuw ; *Leuges, Lewes, Lewis* in de XII^{de} eeuw ; *Leugues* in 1133, *Lewe* in 1256, *Leuwes* in 1287, *Leuwen* in 1301, *Leewe* in 1302, *Leeuw* in 1307, enz. Volgens Piot (11 en 12) zou de naam komen van *le, lede* = doortocht (tusschen Tienen en St.-Truiden).

Zegel van Zoutleeuw, 1355, 8 Maart.
Beschrijving : Links, kruipende leeuw waarvan het veld omgeven is door een met leliën bezaaiden kring.
Legende : Sigillum Proprium opidi Lewensis.

Gramaye meent er den diernaam *leeuw* in te ontdekken ! Wat den *Belgischen heraldieken leeuw* betreft, die voorkomt op het wapen van Zoutleeuw, herinneren wij den lezer aan het feit dat Filips van den Elzas, in 1177 nabij den berg Sinaï, het schild van een muzelman zou bemachtigd hebben, waarop een leeuw van sabel op gouden veld zou geschilderd geweest zijn. Deze roemvolle tropee zou als wapen van Vlaanderen aangenomen geworden zijn.

Om aan dit Oostersch wapen een christelijker voorkomen te geven, zou men aan den hals van den leeuw een kruis gehangen hebben (Wapen van Gent).

VREDIUS nochtans geeft keuren aan uit 1161 en 1163 (van ouderen datum dus) waarop het wapen met den leeuw voorkomt, dat door KERVYN als van Scandinaafschen oorsprong beschouwd word (13). VANDER MAELEN beweert dat de Brabantsche leeuw in den beginne op de Leeuwsche banier prijkte. Een graaf van Leuven die, omstreeks de helft der IX[de] eeuw, de nog in de Kempen verblijvende Noormannen zou verjaagd hebben, geholpen door de Leeuwenaars, zou uit erkentelijkheid voor hun dapperheid besloten hebben dat de banier van Leeuw voortaan naast de zijne zou gedragen worden. Heraldiek zou de leeuw van Zoutleeuw aangenomen geworden zijn door verscheidene Belgische steden.

WENDELINUS, *Leges Salicae,* blz. 104, vergelijkt *Salt Leeuw* met *Leuua Salica, Leuacum Salicorum.* Wat een zekere waarschijnlijkheid geeft aan deze verklaring is de nabijheid van de vlakten *Frankrijck* en *Zelem* bij Diest gekend als verblijfplaats der Salische Franken. Het *Lewa Salica* zou het *Levacum Salicorum* zijn, evenals *Zelem* eertijds *Salem* was, zegt VAN EVEN (3), die *Lewis* opteekent in 1260, *Lewensis* en *Lewensese* in 1291, *Lewe* in 1342.

A. WAUTERS (9) echter die *Leuwa* citeert in 1194, (Leven van den H. Landelinus), *Lewe* in de XI[de] eeuw, *Oppidum Lewense* in 1295, *Lewis in Brabantia* en *Leeuwis Sancti Leonardi* in de XVII[de] eeuw, denkt hierbij aan de *Levaci* of *Levakken,* cliënten der Nerviërs. Heel voorzichtig voegt hij hier echter aanstonds bij dat het voorvoegsel *Lev* of *lew* een onopgelost vraagstuk blijft. WILLEMS stemt in met *lede* = doortocht. GRANDGAGNAGE en CHOTIN (14) vermelden *Leva, Leuva,* IX[de] eeuw, *Lewe oppidum* in 1213, *Leveacum* in 1256, *Leeuwe* in 1255, *Leuvia, Levia, Leeuwes,* enz. zou = *lyee* = waterleye = leiding voor het water (?).

A. WAUTERS, in *Environs,* I, 76, beweert dat Zoutleeuw, *St.-Pieters-Leeuw, Denderleeuw, allemaal moerasachtige streken,* hun naam te danken hebben aan *aiwe, awe, euve* = *Aa* = water.

Wij denken dat *leeuw*, van het oud-Saksisch *hlêo*, beteekent *loo* = *lucus* = heilig bosch. Voegen wij hierbij dat de *Nomina geographica Neerlandica*, vol. III, blz. 346, spreken van *Leeuwen, (Lewen, Leewen)* en *Leuven (Lewe, Leuven, Loë)*. *Leuva* gelijkt zeer op *Leuven*, wat beteekent van *van den poel* (ven) *loo* (lucus — beboschte streek) *poel van het heilig bosch*.

In *Léau* signaleert MARINUS de legende die zegt dat een graaf (?) van Leuven in het jaar 276 de stad (?) *Liewes* zou gesticht hebben.

De Levaci.

WASTELAIN (15) en ook PONTUS HEUTERUS situeert de Levaci, onder de bescherming van de Nerviërs, in Brabant, misschien wel te Leuven. De kaart van Gallië plaatst de Levaci bij Hasselt, ten O. van de *Grudii*, op de boorden van de Kleine Gete, zegt A. WAUTERS (16). Het is echter waar dat dezelfde historicus in zijn *Environs* (15), uitgegeven in 1855, veronderstelt dat Leefdaal zijn naam zou kunnen te danken hebben aan de Levaci. Deze zijn, zegt hij verder, ongetwijfeld te vereenzelvigen met de *Laevi*, een Ligurisch volk dat Pavia stichtte ; zij hadden een godin *Laeva* wier tempel *Loeva fanum* zich bevond nabij Nijmegen. BAERT situeert de *Levaci* te Zoutleeuw, V. SMITH in de omstreken van Geldenaken. VAN SPRUNER, *Atlas Antiquus*, plaatst de Levaci in het Land van Waas en de *Grudii* en de *Geiduns* in de Zeeuwsch Vlaanderen, de laatsten aan de monding van de Schelde, de eersten wat meer naar het Zuid-Westen. VAN HASSELT, *Hist. des Belges*. Feitelijk weten wij er niets van. Meestal steunt men hier op onwetenschappelijke etymologische analogieën.

Het pagus *Leweuticum* wordt vermeld in een charte van Lodewijk den Dikke uit het jaar 882. Noch WARNKOENIG en GERARD, noch BETS, die er van spreken, durven echter een keuze doen tusschen *Leeuw* en *Legia*. BERTHOLET, *Hist. de Luxembourg* citeert het eveneens en ook SCHAYES, *Les Pays-Bas*, II, 446, die het *vereenzelvigt met het kanton Zoutleeuw*.

Zoutleeuw was een der vier dekenijen van Brabant en omvatte Tienen en Diest. Bij de parochie Zoutleeuw behoorden Geetbets, Budingen (*) en Booienhoven. *Leewe* = *Leuwe*, sterk bolwerk tusschen de moerassen, zegt MORERI, op 4 mijlen van Leuven, 2 van Tienen en 2 van Herstal.

Het Castrum.

De *Castel* of *Castelberg* is een opeenvolging van hoogten, die van den eenen kant de moerasachtige gronden van het *Ven* beheerschen, en van den anderen kant dalen naar de Getevallei.

Is dit castrum van Romeinschen oorsprong ? Voor zoover wij weten heeft men er nooit voorwerpen uit dit tijdperk opgegraven. Niettegenstaande dit, beweert nochtans VAN OPSTADT in *Die antiquiteyt van Sout-Leeuw*, dat het kasteel op den Castelberg zou gebouwd geweest zijn door FLAVIUS CASTELLIANUS (?), vanwaar dan ook den naam *curia castilliana*. Deze *Castellianus* zou kapitein geweest zijn in het leger van een legendarischen koning der Tongeren : BAVON BRUNIUS. Het kasteel van den Castelberg zou vernield geweest zijn in het jaar 1000 vóór Christus (!). Een koning der Belgen (?), HERIBRANT, liet het restaureeren. Een prins MENAPIUS, zoon van Leon, twintigste prins van Tongeren en koning van Belgis, deed het omringen met muren in den tijd van koning LEON, die gedood werd in een veldslag tegen de *Sassenaers* (Saksers). De Noormannen (uit Scandinavië ?) en hun koning ANTONOTIERES (?) beproefden vruchteloos Zoutleeuw in te nemen. Elf jaar later echter, ten jare 5140, was Julius Cesar er gelukkiger. De CURIA viel en hij liet er een garnizoen onder het bevel van FABIUS.

(*) *Budingen*, ten N. van Zoutleeuw, eertijds Bodinghen, aan den samenloop der beide Geten, bezit een *Morleveld*, een *Neckebosch*, ten *Hellesberg*, den *Wolfsboom*, *Schythage* : een toponymische namenreeks die toelaat er een brandbegraafplaats uit het tijdvak van La Tène te zoeken.

In de XII[de] eeuw bestond er te Binderveld, ten N. O. van Zoutleeuw, een castrum dat van Loon afhing. Een kruisweg draagt er den naam *Klein Roomen*. Olderic van Binderveld wordt geciteerd in de stichtingsakte van Averbode.

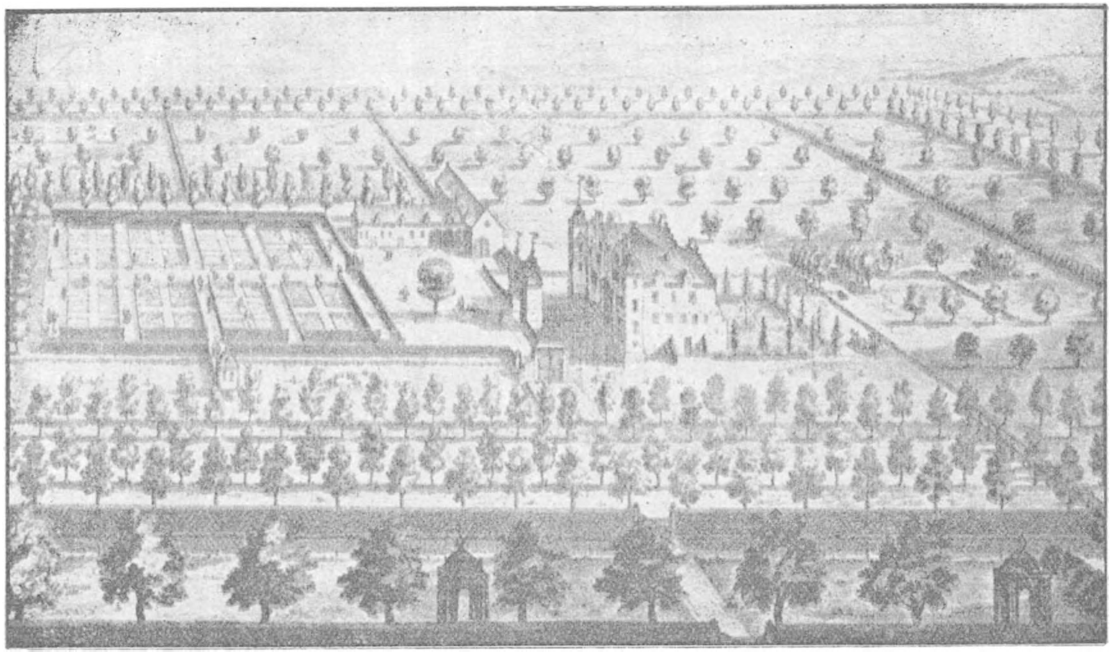

Reproductie van een gravure van onbekenden oorsprong en erg beschadigd van het Kasteel en de hoven van Zoutleeuw in de XVIIIe eeuw. Men bezit geen juiste gegevens omtrent de ligging van dezen eigendom.

Inlichtingen bij de vleet dus, voor een zoo lang vervlogen tijdperk. A. WAUTERS (9) beweert echter dat dit alles slechts verbeelding is. Elders nochtans schrijft hij dat de *Castelberg* van Zoutleeuw een Gallisch *castrum* was. OPSTADT zegt dat het *castrum* in kwestie opgericht werd om de Eburonen tegen te houden. GUICCIARDIN zegt dat Zoutleeuw beschouwd werd als zijnde de sleutel van Brabant en dat er een vesting bestond *moult forte et bien munie.*

In de VI^de^ eeuw reeds zou de bevolking van Zoutleeuw zoo belangrijk geweest zijn dat de H. Remaclus er, in 657, een heer plaatste en er de St. Sulpiciuskerk liet bouwen. Deze eerste kerk stond op het Zuidelijk gedeelte van het grondgebied, op de plaats waar het spoor tusschen *kunstmatig aangebrachte hoogten* doorloopt ; de kerk zou in 1231 *overgebracht zijn naar de stad,* ter plaatse waar een kapel van St. Leonardus stond. Van toen af slechts werd deze laatste de patroonheilige van Zoutleeuw.

Omstreeks 657 zoude *villa Leuwe* een leen (?) geweest zijn, gehouden door een zekeren heer Hubert van het bisdom Luik. PIOT (12).

Een vrouw van de villa *Leuva* of *Lewa,* kwam in 657 den duivel laten uitdrijven bij St. Landoaldus, die verbleef te Wintershoven. SCHAYES, *La Belgique,* enz...

Deze vrouw uit de legende van den H. Landoaldus zou echter niet van Zoutleeuw geweest zijn, maar wel van Gors-op-Leeuw *(Gorslieno)* = *Gorsleeuw* = *Leuva* in 980 = *subleva* = *Lewis Godefridi.* Volgens HUYBRIGTS (26) komt de Romeinsche weg Tongeren-Turnhout, over Kerniel en Wellen, aldaar voorbij. Er zou een Romeinsche villa gestaan hebben, zegt SCHUERMANS (32), die in de III^de^ eeuw na Chr. in het bezit was van C. GRACILEIUS SIMILIS, aedil van de civitas der Tungri. Voor twee eeuwen ontdekte men er een Romeinsch opschrift, opgeteekend door kanunnik VANDEN BERGH, wapenheraut van het prinsbisdom Luik.

C. GRACILEIVS SIMILIS AEDIL. C. T. SIBI FEcIT ET QUINTO LIBER to AUDAX ET QVINTV, een opschrift dat door professor ZANGEMEISTER als volgt

verklaard word : *Caïus Gracilegus similis aedilis civitatit Tungrorum sibi fecit et quinto liberto. Audax et quintis hic siti sunt.*

Uit dit opschrift blijkt dat Tongeren van de II^de of III^de eeuw af als municipe ingericht was.

Te *Gors-op-Leeuw* zou het geweest zijn dat men munt zou geslagen hebben met den beeldenaar van den H. Lambertus (*Annales de la Soc. Arch. de Bruxelles, 1887-88*).

Vele historici, G. LEFÈVRE (19) DEWEZ (*Dictionnaire*) enz..., spreken over de vesting van Zoutleeuw die, naar men zegde, oninneembaar was, en waarvan de in hardsteen gebouwde onderaardsche gangen omstreeks 1705 toegemaakt werden, omdat zij aan de bandieten een gemakkelijke schuilplaats boden. A. WAUTERS (9). De vesting werd in 1783 te koop gesteld. De inwoners van Zoutleeuw kunnen zelfs de plaats niet meer aanduiden waar zij eens gestaan heeft. F. DE RIDDER (20) veronderstelt dat er sprake is van de puinen der *Jobshoeve boven Castel*, achter *de Rietborne*. De abdij van Vlierbeek en het kapittel van St. Leenaarts te Zoutleeuw, twistten om het bezit van dit aloude grondgebied. Mogelijk is de *Jobshoeve* wel de *villa rustica* geweest van het Romeinsche *castrum* van den *Castelberg*.

Eertijds was Zoutleeuw *een der zeven voornaamste steden* van Brabant, het bolwerk van het hertogdom tegen het bisdom Luik. In deze vesting was eveneens een staatsgevangenis. A. WAUTERS, *Les Délices de la Belgique*. Evenals Hoegaarden, Tienen, Aalst, enz., heeft Zoutleeuw zijn ontwikkeling te danken aan de maatregelen die door de hertogen van Brabant tegen de bisschoppen van Luik getroffen werden, evenals deze op hun beurt deden tegen de hertogen van Brabant en de graven van Vlaanderen tegen de hertogen van Lotharingen, door het oprichten van *Castra* nl. die privilegiën ontvingen en ontheffing van belastingen verkregen om er bewoners naartoe te lokken. Deze zeer juiste aanmerking van SCHAYES-PIOT, III, 204, kan reeds gedaan worden wat de verdedingswerken betreft, die aan de samenloopen, wadden en kruispunten van groote wegen reeds in het Romeinsch tijdperk uitgevoerd werden en wellicht ook vroeger.

In de XI[de] eeuw was Zoutleeuw in het bezit der bisschoppen van Luik. Er bestond een munt waar penningen geslagen werden die den naam *Lewe* droegen. SCHUERMANS in *Bull. de l'Acad. d'Archéol. de Belgique,* 1875, blz. 148. In 1106 verleent Godfried met den baard aan Zoutleeuw den titel van stad. Hij verstrekte de plaats en voegde er het kasteel van Dormaal aan toe (19). Volgens de kroniek van St. Truiden wilde men in het jaar 1133 het beruchte duivelsschip in Zoutleeuw binnen brengen, doch men vond er de poorten der stad gesloten. Dit schip schijnt een overleving geweest te zijn van de *zonneboot,* die in stoet rondgevoerd werd. In 1194 wordt Zoutleeuw vermeld als zijnde een Brabantsche stad. DEWEZ, *Dictionnaire.* In 1178 heet men Zoutleeuw een stad. SCHAYES. In 1222 vermeldt men het *oppidum* van Zoutleeuw. In 1213 wordt het *castrum* belegerd en geplunderd door de troepen van den bisschop van Luik. In 1356 maakt de graaf van Vlaanderen er zich meester van. Als versterking schijnt de *Castelberg* het nabijgelegen kasteel van Duras gehad te hebben. BUTKENS, *Trophées* (A). Na den slag bij Montenaken kregen al deze *castra* garnizoenen.

De Bannelingen.

De moerassen die eertijds Zoutleeuw omringden waren er de oorzaak van dat het er zeer ongezond was. De vorst zond er de personen die hij wilde straffen in ballingschap. Deze beschuldigingsakten kwamen reeds voor in de XVII[de] eeuw en staan te lezen in de *Délices des Pays-Bas.* Om reden van dezen ongezonden toestand moest het garnizoen van Zoutleeuw dikwijls veranderd worden.

Legenden van Zoutleeuw.

Hier volgen eenige onuitgegeven legenden en vertellingen, die ons in 1908 medegedeeld werden door L. Pieraerts van Zoutleeuw :

(A) Zie over de oudste Heeren van Duras DE REIFFENBERG, in *Nouveaux mémoires de l'académie de Bruxelles,* vol. VIII.

Het wit Konijntje. Op sommige avonden zag men in de *begaden* of *Bogaardenstraat* een wit konijntje dat van het oude kerkhof geloopen kwam en vervolgens verdween in een schuur van het oude klooster der Bogaarden. Zond men een hond er op af, dan was het spookkonijntje aanstonds verdwenen.

De Kattenpoel. Dichtbij de St. Truidensche poort, aan de Kanonstraat, ligt de *Kattenpoel* (of heksenpoel). Men zag er dikwijls een zwart monster dat veel gelijkenis vertoonde met de romp van een mensch zonder hoofd. Men hoorde er eveneens muziek in de lucht.

Meken de Stoeldraaier. Wanneer men langs den ouden weg naar den *Ossenweg* gaat, komt men voorbij een gebouw dat de oude stedelijke accijns is. Steeds boezemde deze plaats schrik in aan de kinderen die van den *Ossenweg,* de *Wip* en het *Ven* naar Zoutleeuw naar de school moesten komen. Om die reden liet de onderwijzer de kinderen toe, bij wintertijd vroeger uit de school naar huis te gaan. Dit *Meken de Stoeldraaier* is een soort plaatselijk schrikbeeld.

De betooverde hoeve van *Terweiden* is een eertijds veel voorkomende duivelshistorie, die echter veel van haar belang verloren heeft sinds de boeren niet meer aan den invloed der *Kwade Hand* gelooven. *O. L. V. van Osschenweg ad quercum ibidem pendula fuit repesta.*

TERWEIDEN. Aan den voet van den Pelsberg staat een hoeve waar, voor enkele jaren, de paters van St. Truiden bijeengeroepen werden om den duivel uit te drijven. Noch menschen noch dieren werden er met rust gelaten. De paarden stonden er 's morgens los en zelfs de hond, met zijn dikken ketting aan den hals (de wolf Fenrers ?) was er betooverd.

Kapelweiden. Buiten de Tiensche poort, grondgebied van Heelen-Bosch, ligt er rechts, voorbij de brug, een duivelsweide. Daar is een groote cirkelvormige plaats waar, naar er verteld wordt, de heksen van de stad 's nachts al zingend hun rondedansen komen uitvoeren. Op deze plaats groeit geen gras meer.

Deze vertellingen bieden veel gelijkenis met deze die wij opteekenden bij de brandbegraafplaatsen in de Kempen.

De *Kattenpoel* met zijn zwart spook herinnert ons aan den *sabbat* die dikwijls plaats had in de nabijheid der begraafplaatsen, in het geheiligd bosch. Het is een overleving van gebruiken die wellicht behoorden tot den eeredienst van Odin. De muziek in de lucht is deze van de familie van *Hellekin*.

De *Sabbat* werd gehouden in de aloude geheiligde boschjes. Te Nymegen op den *Duivelsberg*, te Lochem op den *Paaschberg*, te Katwijk op het *Kerkhof*, waar de heksen hun rondedans hielden, op den Kemmelberg-bij-Ieperen, te Vloesberg op den *Krekelberg*, te Antwerpen op het *Galgeveld*, te Namèche ter plaatse *arbre s. Anne*, te Leuven en te Lier *op de groote Markt*, te Doel in een weide, te Poelare in het *Hazelarenbosch*, te Stekene (Waas) op den *Meulenberg*, enz...

Na de invoering van het christendom bleven de heidensche optochten en gebruiken 's nachts in het geheim voortduren. Dit wordt bevestigd door de verdediging bevat in den *Indiculus*. De *sabbat* die tijdens de middeleeuwen zoo wreedaardig onderdrukt werd, schijnt de overleving te zijn van deze tegen het christendom opstandige gebruiken (23).

Bij de Manichaeërs, zegt PAUL ADAM (22) blz. 168, die de oorspronkelijke gebruiken van het geloof getrouw bleven, vinden we tot omstreeks de helft der XII^{de} eeuw dezelfde ceremoniën als deze die in 't geheim gedurende gansch de Middeleeuwen plaats hebben op den heksensabbat.

De heksen die zich, te paard op een bezemsteel of op een kat, al vliegend door de lucht naar den Sabbat begeven, zijn de *Walkuren* die het luchtruim doorkruisen, sommigen op het zinnebeeld van Odin (donnerbesem), anderen op *Freia* (een kat) (24).

De *Kapelweide* is eveneens een plaats die zou behekst zijn.

Plaatsnamen.

Solveld = veld van de Zon (?). *Panhuis* = huis der *tegulae* (?) dicht bij de *doodpoort*. *De Helpoorte* = poort

plaatsnamen *Helhoek* en ook andere met Hel zijn in de Kempen een *zeker* teeken van de nabijheid van een *brand-begraafplaats* uit het tijdvak van La Tène. *Calloo* en *Bolloo* zijn interessante plaatsnamen, waarvan het tweede gedeelte der samenstelling schijnt te beteekenen *lucus* = geheiligd bosch. Men vindt er een *mallum*, de galg, *den bütstein* en de begraafplaats in het geheiligd bosch samengebracht. *De Rietborne* = rietbron. *Aen den ouden aert bij 't lindekyn ten opstalle*, schijnt te herinneren aan het bestaan van den Scandinaafschen esch *Yggdrasill*. De *Kabouters* woonden er aan den *ouden weg* op St-Truiden.

De kerk van Leuwis, Zoutleeuw, hoofdplaats van het Concilie in het aartsdiakonaat van Brabant, is een *Ecclesia collegiale, plebania, capella clericorum, altare S. Marie primum, idem altare secundum, altare S. Barbare, altare S. Cornelii et Anne, altare S. Catherine, altare S. Spiritus, altare omnium sanctorium capella de Uthem, altare S. Marie.*

Ecclesia beginarum in Lewis (begijnhof) *Altare S. Marie, altare S. Katherine, matricularia, capella Bogardorum, hospitale* zegt J. PAQUAY. *Fouillé de l'ancien diocèse de Liége en 1497* (34).

Aan het *gat van het heksenkot* zag men meermaals vreemdsoortige wezens in- en uitgaan. Andere plaatsnamen, zooals : *Ertryk, ter Mergheloep, ter Hayen, den Rodes, onder Budinghen, in den Haghemschen cauter, den Muggenberg, den Kaeyberg* schijnen de voor- noch de protohistorie aan te belangen.

In de XIII^{de} eeuw reeds behoort het patronaat van de kerk van Zoutleeuw aan de abdij van Vlierbeek en aan het kapittel van St. Denis te Luik. *Hagelands Gedenkschriften*, 1907. Het koor van de St. Leonarduskerk zou oorspronkelijk niets meer geweest zijn dan een kapel van denzelfden Heilige, die ten jare 420 gewijd werd door den bisschop van Maastricht en er een heidenschen tempel verving. A. WAUTERS (9) en de geciteerde *Hagelands gedenkschriften*.

In België zijn tien kerken toegewijd aan den H. Leonardus, die aangeroepen wordt op de bedevaarten te Zoutleeuw, Sint-Lenaarts, Huizingen, Diest, Tollembeek, Peutie, enz. *Cfr. Brabantsche Folklore*, n^{r} 17, 1924. Nog on-

langs offerde men te Zoutleeuw ijzeren ex-voto's die op een primitieve wijze mannekens, beenen, voeten voorstelden. Steenen, ijzeren, zilveren en wassen offeranden kwamen insgelijks voor in de heidensche tempels, bv. in dezen van het bosch van Hallate, enz. De bedevaarders die op Pinkstermaandag naar Zoutleeuw komen, begeven zich eerst en vooral naar de kapel van O. L. V. van den Ossenweg, die ruim een half uurtje van het centrum der stad ligt. De kruisprocessie volgt op Sint-Marcusdag den St. Lenaartsweg. Op de drie andere kruisdagen gaat ze naar Bethaniëkapel (1612) en naar de kapellen van O. L. Vrouw Vrouw van het H. Hart op het Schip en van O. L. Vrouw van Lourdes aan het Station. Deze laatste twee werden vóór een veertigtal jaren gebouwd. Op de grens van het grondgebied, tegen Halle-Booienhoven, ontspringt de St. Lenaartsbron, waarvan het water een genezende kracht zou bezitten. Op deze plaats ligt een overgroote achtzijdige steen met uitholling, die den naam *begijnepispot* draagt. Een cylindervormige gepolijste steen zou er in de nabijheid gevonden geweest zijn en aldaar zou ook een (thans verdwenen) leprozenkapel gestaan hebben. Cfr. *Brabantsche Folklore,* 1922, nr 7.

Steunend op hetgeen wij ondervonden bij onze opgravingen in de Kempen, meenen wij te mogen beweren dat een *brandbegraafplaats* zou kunnen gezocht worden *nabij de grens van het grondgebied* en de St. Lenaartsbron, te vergelijken met de verchristelijkte *Urdabrunne.* De achtzijdige steen zou kunnen een *bützstein* zijn die zich op het mallum bevond. De leprozenkapel kan er het heidensch sacellum vervangen hebben. Het zou wel nut kunnen opleveren, de namen der omliggende perceelen te noteeren. Ten minste zal men er scherven van lijkbussen en behouwen silexsteenen vinden.

Een gewijde eik schijnt aanleiding gegeven te hebben tot de vereering van O. L. Vrouw van den Ossenweg. Volgens pastoor VANDEPUTTE werden er kreupelen, breuklijders, blinden en allerlei zieken genezen. Een genaamde Egidius van den Hove, die totaal verlamd was ten gevolge van een kwijnende ziekte, deed in 1538 de bedevaart naar Zoutleeuw en werd er volledig genezen. WICHMANS, *Brabantia Mariana.*

Deze laatste schrijver zegt dat het miraculeuze beeld van O. L. Vrouw aan de takken van een eik gevonden werd. Volgens SCHOUTENS echter, in *Maria's Brabant*, werd het door twee ossen uit den grond geploegd en aan een eik opgehangen.

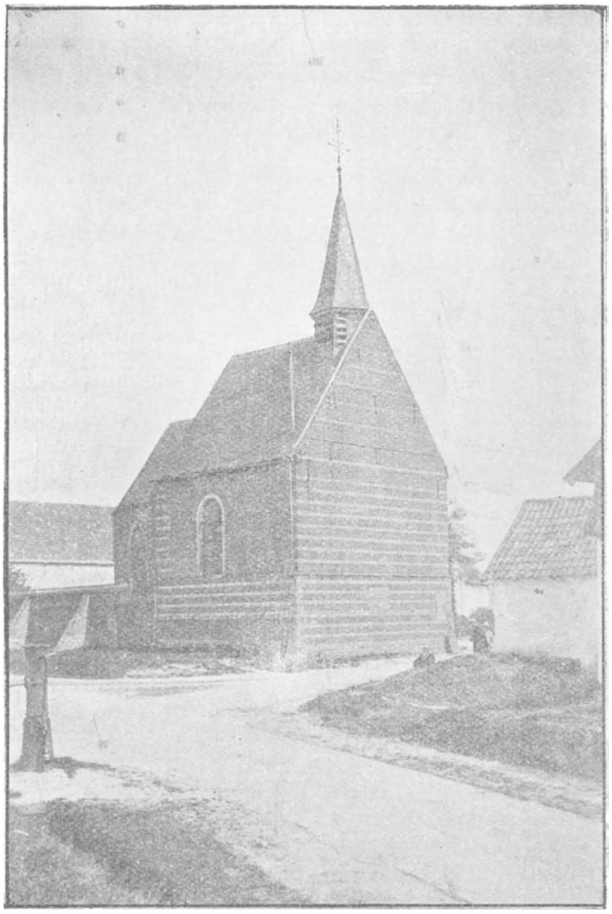

De Kapel van O. L. Vrouw van den Ossenweg
opgericht in het jaar 1538.

De geleerde mytholoog L. P. C. VAN DEN BERGH, *Proeve van een kritisch woordenboek der Nederlandsche mythologie*, 1846, vermeldt gewijde eiken « te Houtbeverle,

Scheutveld, *Zoutleeuw*, Kortenbosch, Zinnik, Geel, Merveld, Aarschot, enz. ». Al deze *quercus diabolica* werden verchristelijkt door een beeldje der madonna.

Deze gewijde boomen spelen dezelfde rol als den *Ydragsil*, die in het gewijde bosch stond, nabij het mallum en de Urdabrünne, waar zich de drie Nornen ophielden.

De H. Leonardus bevrijdt de gevangenen. Hij geneest het spit (leenpijn). Wel eigenaardig mag het heeten dat de kerk van den H. Leonardus te Sint-Lenaarts een heidenschen tempel schijnt vervangen te hebben, want zij staat er te midden van een *brandbegraafplaats*.

Over den bouw van het *sacellum* in de oudheid, zie CAIX DE SAINT AYMOUR, *Le temple de la forêt d'Halatte*. Caen, 1907.

In de heidensche tempels stond het altaar niet in de cella, doch in een voorhof of *pronaos* dat eveneens *Delubrum* geheeten werd. De cella was voorbehouden aan de beelden van de goden. Achter den buitenmuur van het *sacellum* was er een onderaardsche gang en geheime kamer die diende om de orakels uit te spreken. Kostbare relikwieën werden bewaard in een *adytum* of geheime kamer. Dit *antrum* was steeds gelegen achter het einde van het gebouw zelf. Volgens RICH, *Dictionnaire*, waren deze deelen uitsluitend bestemd voor en gekend door de priesters, die van daar uit de geloovigen bedrogen met hun orakelspreuken. In het onderaardsch *adytum* van den tempel te Alba Fucentis werden in den muur uitgeholde pijpen aangetroffen. Andere voorbeelden worden aangehaald door Caix.

Te Zoutleeuw wordt eveneens de H. Lucia tegen keelpijn aangeroepen. Men draagt er een rood zijden draad om den hals. Over de macht van den rooden draad bij de bezweringen raadplege men de mooie artikels van TEICHMANN in *Mélusine*.

De H. Ida van Brabant, die naar het schijnt te Zoutleeuw geboren werd, wordt er aangeroepen tegen tandpijn.

Terwijl we het hier nu toch juist over Zoutleeuw hebben, kunnen wij terloops wel vermelden dat de twee mooie *corona lucis*, die zich vóór 1865 nog in de kerk bevonden, thans in Engeland zijn (33), waarschijnlijk te Birmingham.

Het Vinne — Afgrond van Hellia te Zoutleeuw.

HET VIN. — Door *Vin, Ven* of *Vinne* verstaat men een meer van 42 bunders, van 95 à 150 hectaren, eertijds in verbinding met de kleine Gete en drooggelegd omstreeks 1848. Zeer waarschijnlijk is het een oude veengrond, die later onder water kwam en aldus langs die zijde een natuurlijke verdediging uitmaakte voor het *castrum* van den Castelberg. Op onze dagen werd het *Vin* gedeeltelijk herschapen in weiden en gedeeltelijk bebosch t. A. WAUTERS (21).

Dit moeras was er waarschijnlijk de oorzaak van dat de Sint-Truidenaars aan de Leeuwenaars, hun vijanden, de bijnamen gaven van *Waterratten van Leeuw, Rattevangers, Waterheeren,* waarop de inwoners van Zoutleeuw dan beleedigend *loost* (lâche, lafaard) antwoordden. *Brabantsche Folklore,* 1924, n^r 17.

Niet ver van het *Ven* ligt het *hof ten Rode* (hoeve van het gerooid land) en ook *Heelen,* dat schijnt te herinneren aan den eeredienst van de dea Hellia, zooals wij uit de *sage van het Ven* zullen kunnen opmaken.

De Legende van het Ven.

Het verleden van Zoutleeuw wordt heelemaal beheerscht door de *legende van het Ven.* Eertijds zou er aldaar een volkrijke stad gelegen hebben, waar men voortdurend feest vierde. De inwoners weigerden er de armen bij te staan, tot op den dag waarop God hen den engel Gabriël, in de gedaante van een bedelaar, zond. 't Was *Kerstmis* en bitter koud, doch niemand wilde er Gods afgezant helpen. Deze sprak zijn vloek uit over de hardvochtige rijken en een woest orkaan vernielde de stad van het *Ven. Op Kerstnacht hoort men er onderaardsche stemmen en klokkengelui.* DE COCK en TEIRLINCK, *Brabantsch Sagenboek,* I, 1909.

Hier volgt een andere lezing, van de hand derzelfde folkloristen.

Op het groote meer dat den naam *Vin* of *Veen* draagt, vond een oude vrouw een ijzerendraad dien ze mede naar Zoutleeuw wilde brengen. Een zekeren weerstand

voelend bemerkte zij echter dat zij een *kerktoren* uit den grond trok. Die vrouw was een heks die, bij het zicht van het kruis dat op den toren stond, verschrikt den draad losliet. Op hetzelfde oogenblik verdween de toren opnieuw en een vreeselijk orkaan deed het *Ven* ontstaan waarin de heks verzwolgen werd.

Men hoort er *klokkengelui* onder het water en *men zag er* het kruis op een geringe diepte.

Volgens anderen was de vrouw in kwestie heelemaal geen heks. De draad was nu van roode zijde en lag op het gras. Aan den draad trekkend deed zij het *kruis van den toren* bovenkomen. Op dit oogenblik riep zij uit « Jesus-Maria » en terzelfdertijd verdween het kruis in het meer. Had zij die geheiligde namen niet uitgesproken, dan had zij voorzeker *gansch de aldaar verzwolgen stad* opnieuw te voorschijn doen komen. Deze aanroeping van christelijken aard toont aan, dat wij hier te doen hebben met een plaats van den heidenschen eeredienst.

Ziehier de lezing van J. F. Vincx, *Sagen, legenden,* enz., uitgegeven in 1906.

Op de plaats van het *Vin* te Zoutleeuw stond eertijds een prachtige stad met marmeren paleizen, die door edellieden bewoond werden. De Heer echter had zijn vloek er over uitgesproken en een onweer, gevolgd door een vreeselijke overstrooming, verzwolg de stad. Telkenjare op Kerstnacht (winterzonnestilstand) hoort men op slag van middernacht *de klokken luiden in het Ven* te Zoutleeuw. Dit gelui beteekent dat God de hardvochtigheid jegens de armen niet ongestraft laat.

Een vrouw die voeder voor de dieren sneed aan den oever van het meer, vond een roodzijden draad. Zij trok hem naar zich toe en haalde *het kruis van den toren* der verzwolgen stad weer boven. Toen zij verschrikt uitriep « Jezus-Maria » brak de draad en het kruis verdween in het water. Had zij gezwegen, dan was het haar mogelijk geweest gansch de stad van het *Ven* weer boven te halen.

Volgens F. De Ridder (20) stond er eertijds nabij de Kleine Gete een prachtige stad, bewoond door ridders die beroemd waren om hun dapperheid en hun hoogmoed. Zonder medelijden hadden zij alle armen uit hun stad ver-

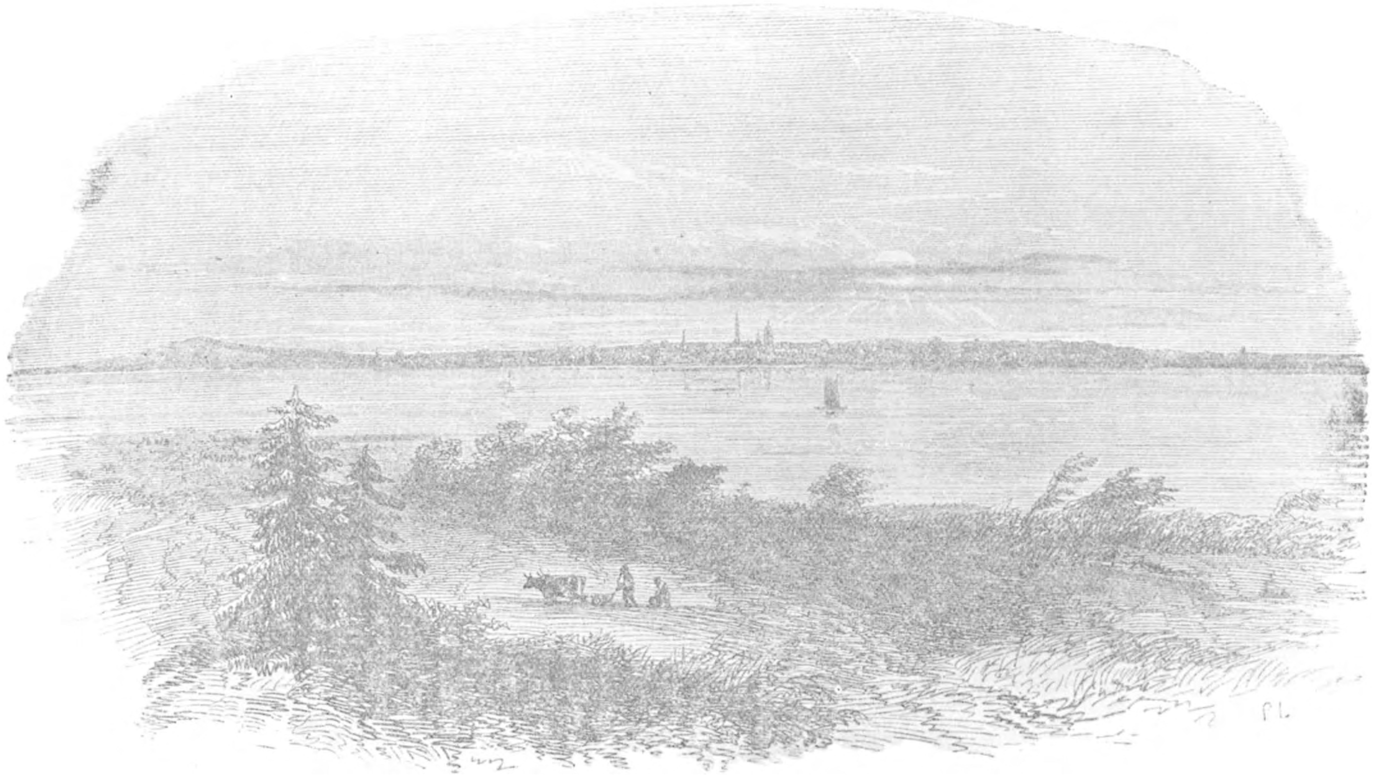

Het Venne van Zoutleeuw.
Naar een houtgravuur uit : *La Belgique Monumentale, Historique et Pittoresque*, 1844.

bannen. De Heer zond een engel om hen te straffen. Deze kwam in vollen Winter en werd in de paleizen der rijken afgewezen, terwijl de *in het lager gelegen gedeelte wonende* armen hem goed ontvingen.

Dienzelfden nacht vernielde een woest tempeest de stad der ridders, en op de plaats waar zij eens stond kwam het Ven van Zoutleeuw.

M. De Ridder veronderstelt ten onrechte, dat deze legende betrekking heeft op den strijd tusschen de geslachten en de ambachten tijdens de XIV^{de} eeuw. Hierna geven wij een andere verklaring.

In *De Brabantsche Folklore,* n^{rs} 20-22 van 1924-25 schreef M. F. Hendrickx een andere versie van de legende van *Verdronken Leeuw*. Het lijkt ons onnoodig ze in ditzelfde tijdschrift weer over te drukken.

Totnogtoe gaf nog niemand een bevredigende verklaring van den oorsprong der *legenden van klokken* en *verdronken steden*.

Ziehier enkele voorbeelden.

Aan de brandbegraafplaats van Rijkevorsel het *Klokmoerken*.

Grobbendonk — *Klokkeven*.

Kasterlee — *Duivelskuil*.

Baarle-Hertog — *Klokven*.

Te Baarle-Nassau en te Ulekoten — *Klokkenkuil*.

Te Beerse *Klokkenkuil* of *Meerkuil* (meer = moeras).

Te Turnhout — *Klokkenkuil*.

Te Luiks-Gestel — *Doodenput*.

Te Alphen — *Duivelsput*.

Te Bergeik — *Het fresseven* (veenderij).

Te Ravels — *Den Peel (palus* = moeras ?).

Te Riel — *Duivelsput*.

Te Rijsbergen — *Hellegat* (gat van Hellia).

Te Brecht — *Klokkenkuil*.

Te Oostmalle — *Klokkeven*.

Te Wortel — *Moerkloksken* (kloksken van het moeras).

Te St. Lenaarts — *de Kolkvonder* (klok en schat).

Te Beersel-bij-Heist-op-den-Berg — *het Fonteinputteken*.

Te Riethoven — *Duivelsven* en *Duivelsbrug*.

Aan de brandbegraafplaats van Meir — *De 3 gezusters* d.w.z. de drie nornen.

Aan de brandbegraafplaats van Weelde — *De boomgaard* (klok).

Aan deze van Oerle — *Hellegat* (gat van Hellia) ; Vorselaar — *Klokkekuiltje* ; Veldhoven — *Klokkekuil* ; Leende — *Klokven* ; Lochem — *Duivelskolken* (klok).

Bij deze voorbeelden, die wij noteerden tijdens het onderzoek dat wij van 1900 tot 1932 deden naar begraafplaatsen in de Kempen, voegen wij nog enkele andere soortgelijke plaatsnamen.

De *Duivelsput* te Hekelgem en te Hoeleden ; *de Duivelsborre* (bron) te Dworp, *de Duivelsbrug* te Ginneken-bij-Breda, *het Duivelswiel* nabij de begraafplaats van Woerd, te Engelen, *de Duivelsketelheide* te Meerhout waar wij behouwen silexsteenen vonden, *de Duivelsput* te Assche, *Fontaine de l'Enfer* te Fransnes-bij-Buissenal — een foutieve vertaling van « bron der dea Hellia ». Op deze plaats heeft men de beroemde gouden « torques » uit den tijd van La Tène (bij d'Arenberg) gevonden. De *Helleput* te Meldene, *het Helleken* te Ronse, *de Helhoekheide*, brandbegraafplaats te Rijkevorsel ; *de Heleindseike* (heide van het einde van Hel) te Bladel (Pladella villa) ; *den Hillenhoek* nabij *de Vierschare* (Mâl) te Staden, *de Helleput* te Dendermonde, het *trou d'enfer*, ten N. van Ittre ; *Helleberg*, ten Z. van Dranoutre.

De Hillensteen te Dwingeloo (Gelderland), waar men meer dan 50 katten zag komen een rondedans houden (sabbat). *Hellebronne*, te Réty (Pas de Calais), in 1286 *Helige bronne*, zegt G. KURTH, *Frontière linguistique*, die hierbij voegt dat er aloude heidensche plechtigheden plaats hadden. Te Wambeek, Liedekerke, Assche, Beveren (Oost-Vl.), Eernegem (West-Vl.) zijn er *Klokkeputten* met legenden van verdronken klokken. Cf. *Volkskunde*, III, 174, *de Verzonken put* op het *Kerkveld* te Denderwindeke, waar een klok luidt en zich een Belgo-Romeinsche villa bevindt, het *Klokven* te Poederlee, het *Klokven* te Troon-bij-Grobbendonk, het *Duivelsven* te Dommelen, nabij den *Duivelsberg*. Te Ichtegem, Koekelare, Leffinge be-

staan *helleputten*. *Ons Volksleven*, 1890, 109. De St. Omaarsput te Alveringem is een klokven. Cfr. RINSBERG-DURENFELD, II, 163 ; de *Klokput* te Opwijk, de *Fontaine des Fées* nabij de *bosse des fées*, tommeken te Breux-lez-Geromont (muntstukken uit den tijd van Antonius en van Marcus-Aurelius), de *Duivelsput* te Knokke, het *Trou des cloches* te Flavion, nabij de begraafplaats der Illiats. (*Annales Soc. Namur*, 1861, 2). De *Klokput* te Belsele (Waas).

Een honderdtal andere *Klokput-plaatsnamen met Hel* houden wij ter beschikking van de toponymisten die er zouden belang in stellen.

Het volsta hier te wijzen op de groote overeenkomst die er bestaat tusschen deze op verren afstand van elkaar gelegen geheimzinnige putten, tusschen hun klaarblijkend Dietschen klank en tusschen de legenden die er verteld worden en waarover wij verder zullen spreken. *Vooral* echter het feit dat zij in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaatsen liggen, achten wij belangrijk. De hoofdtrekken zijn *de verzonken klok*, de *dea Hellia* of *de duivel* ; deze laatste is naar onze meening een verchristelijkte benaming.

Deze, over het algemeen cirkelvormige putten met een zeer verschillenden diameter, liggen thans verlaten en door onkruid overwoekerd. Door de boeren worden zij met zorg vermeden, vooral 's avonds. Sommige zijn omgeven met aarden *wallen*, waarvan er o. m. te Rijkevorsel sporen overblijven. Voor zoover wij weten werden er nog nooit opgravingen gedaan in de Helleputten.

Ziehier nu enkele voorbeelden van legenden die er verteld worden.

KASTERLEE (Kempen). — Talrijke scherven van urnen uit het tijdvak van La Tène aan de *Duivelskuil*. Deze kuil is heden bijna gevuld en gelegen aan den voet van den heuvel *de Hooge Mauw*, waar eertijds het St. Jansvuur gestookt werd. Op Kerstnacht, middernacht, hoort men in den *duivelskuil de klokken* die luiden ter eere van de geboorte van Ons Heer. In dezen put staat Winter en Zomer water. Nabij de *duivelskuil* noteerden wij de plaatsnamen *boschhoeven* (curtis van het bosch), *lijkweg*, de *Venusberg*, het *Koningsbosch*, allemaal gelegen in het

looi (lucus) of geheiligd bosch, naast den alouden weg en den galg. De scherven die wij aan de *duivelskuil* vonden waren met rechten hals, van het type van Hallstatt (38).

MEER (Kempen). — De *Tommelberg*, heuvel van de graven, verheft zich naast het riviertje de *Marck* (marca =grens) ; naar men zegt ligt er *een kerk verborgen*. Aan een brug die men den *Helvonder* (Hellia) heet, hoort men op Kerstnacht *een klok luiden*. Op korten afstand van daar, nabij de *aschputbergen* (putten met assche ?) hebben wij *de drie gezusters*. Het zijn drie kolken of kuilen in de Marck, waarin men op Kerstnacht, te middernacht *een klok hoort luiden*. Naar men vertelt zijn er drie gezusters verdronken. Wij herinneren hier aan het feit dat de drie Nornen zich in de *Urdabrünn* ophielden. Dichtbij ligt de *duivelsbrug*, waar men meermaals een duivelskoets, met witte paarden bespannen, over zag rijden (de wagen van Hel). Op den *tommelberg* werden eertijds de St. Maartensvuren aangestoken. In het *Kattenbosch*, nabij den *Frankenberg*, heeft de sabbat plaats (39).

BERGEIK (Noordbrabant). — Op ongeveer 15 minuutjes van het dorp vinden wij het *Fresseven*. Dit is een braakliggende moerasachtige grond, waarin een klok zou verzonken liggen die men op Kerstnacht *hoort luiden*. Niet ver van daar vond men talrijke urnen uit het protohistorisch tijdvak, meestal uit dit van La Têne..

De *spookwagen* reed er rond op de plaats waar zich thans de woning van den Protestantschen dominee bevindt. Talrijke duivelskatten vergaderden aldaar op den *heksenberg*, op een plaats die het *Eind* geheeten wordt. De sabbat zelf had plaats aan den molen. Op den *hoogen berk* zat een groote zwarte kat, enz. enz. (40).

VELDHOVEN (Noordbrabant). — Aan het *Goor* ligt de *Klokkenkuil*, waarin men op Kerstnacht, te middernacht, een klok hoort luiden. Men vertelt dat de klok in kwestie ongedoopt zou geweest zijn en dat de duivel haar tijdens een onweer uit den toren van Veldhoven zou gerukt hebben om haar in den kuil te werpen (41). Wij hebben er talrijke urnen uit het proto-Saksisch tijdvak verzameld. Op te merken dat al deze dorpen ten N. van Postel, Duisel,

Netersel, Steensel, Bladel, enz. enz. oude *cella's van Frankische opperhoofden* waren, en dat het daar, en ook in Zuid-Brabant, is dat wij het eerste *Francia* situeeren, waar zich verscheidene stammen van *Salische Franken* komen vestigen, tot op het oogenblik dat Rome, haar garnizoenen uit onze streken terugroepend, hen toelaat Gallië te veroveren.

LUIKGESTEL (Noordbrabant). — Op de grens van het grondgebied der gemeente, tegen Bergeik, ligt een moerassige grond die *de doode put* geheeten wordt. Daar dichtbij bevindt zich een brandbegraafplaats die wij in 1903 onderzochten (42). Wij noteeren er talrijke karakteristieke plaatsnamen en Odinische legenden.

WEELDE (Kempen). — Het *Bogaartsche wiel* is een moeras waar, naar men vertelt, een kerk (volgens anderen een gansche stad) verzonken ligt. Op Kerstnacht hoort men er *een klok luiden*. De diepte van dit *wiel* is onpeilbaar. Men weet ook te zeggen dat daar de heer woont. In de nabijheid ligt *het groot water*, waar men drie *spinsters* zag, naast het *hondseind* (terminus van de offerplaats). Deze spinsters zijn de Nornen en het *groot water* is niets anders dan de Odinische *Urdabron*. Op sommige nachten houden twintig *witte vrouwen* een rondedans aan den *hoogen vonder*. Aan de *Schootsche brug* verschijnt een paard zonder hoofd. Nabij den *Hoogeindschen berg* ligt een schat, *het gouden kalf*, begraven. De galg stond er eertijds aan den *Schuttersboom*. Deze boom zou de staf van een drossaard geweest zijn, die er wortel geschoten had. De *hellewagen* of wagen van Hellia rijdt er zonder voerman, nabij de heksenbrug, enz., enz.

Op deze paatsen vonden wij in verscheidene graven *urnen uit het tijdvak van La Tène*. Wij ontdekten er een belangrijke verzameling behouwen silexsteenen (Tardenoisien), waarvan wij er verscheidene honderden aan het Musum van het Jubelpark schonken (44).

MERKSPLAS (Kempen). — De *Meerkuil* of *Klokkenkuil* ligt er nabij den *Boensberg*. Men vertelt dat er een gemetselden put is, waarin een schat verborgen ligt. Bij winterzonnestilstand hoort men er een klok luiden. Eens werd er beproefd deze klok er uit te trekken met er ver-

scheidene paarden voor te spannen, doch daar de voerman de ritueele stilte met een vloek stoorde brak de ketting en de klok verdween in den afgrond. Over de eertijds op den *Looiakker* te Merksplas gevonden urnen, zie (44).

GOIRLE (Noordbrabant). — In 1907 ontdekking van vijf groote dolia die aschurnen bevatten. In de onmiddellijke omgeving vond men bronzen bijlen, een bronzen spiraalvormigen armband, Romeinsche muntstukken, enz. Er dicht bij bevindt zich een moeras, waar op Kerstnacht een klok luidt (45).

ENGELAND. In Nottingshamshire, niet ver van Raleigh, bestaat er een diepe vallei die, naar men zegt, door een aardbeving zou ingestort zijn. Op Kerstdag 's morgens begeven de ouderlingen er zich met de kinderen naartoe, om hen het luiden der klokken van *een aldaar verzonken kerk* te laten hooren.

Te KILGRIMOL, nabij Blackpool, in het land van Wales, beweren de mijnwerkers dat men daags voor Kerstmis, diep in de mijn, de klokken hoort luiden.

In de ballade van *Berkeley* luiden de klokken uit alle macht, om de duivelen, die het lichaam van de doode heks komen weghalen, schrik aan te jagen.

In het Engelsche Cornwales bestaan er vele gelijksoortige legenden. Nabij *Perran Zabuloe* lag er een stad die verzwolgen werd *ter oorzake van het losbandig leven der inwoners.*

Koning Arthur woonde op den buiten tusschen de SCILLY eilanden en LAND'S END. Deze streek werd met bewoners en al *verzwolgen*. Alleen Heer de Trevelyan gelukte er in op een wit paard te ontsnappen. Zie legende van den « Roi d'Ys ».

FRANKRIJK. Te *Bruel* bij Bethune (bruel = moeras) bevindt zich een grondelooze put. Een voorbijganger werd er op Kerstnacht verzwolgen. Op slag van middernacht hoort men er telkenjare op Kerstmis *een klok luiden.*

De legende van den Roi d'Ys, gecomponeerd door Lalo, is al te goed gekend dan dat wij er hier nog breedvoerig zouden over spreken. De stad Ys lag tusschen

PENNMARC'H en kaap RAZ. Zooals men weet werd zij met al haar inwoners verzwolgen. Op de baren der zee drijven de lijken : vandaar de stroomingen in het Kanaal. Men heeft er de plaatsnamen : *kattenhoofd* (heks) *kattenstaart, het strand der overledenen. Toen de stad verzwolgen werd* was een priester er bezig met mis te lezen en thans is hij nog altijd bezig omdat hij niet kan eindigen, daar er niemand meer is om hem te antwoorden. Als de sirene *Dahut,* dochter van koning *Gralon,* verschijnt dan is dit een voorteeken van storm.

Op het eiland Sein wordt de wagen der dea Hellia voorgesteld door de *Bag-Noz* der dooden, die op zee dienst doet als *Carrik Ankon* (doodenwagen).

Te HERBANDE (Loire Inférieure) werd het meer Grand-lieu gevormd door het water van de Loire dat verscheidene dorpen deed verdwijnen. Bij stormachtig weder meenen de visschers diep in het meer *de klokken van een verdronken kerk* te hooren luiden.

Te ROCAMADOUR, in de kapel, hangt een klok zonder zeel, die van zelf begint te luiden wanneer er schippers in gevaar verkeeren die O. L. V. van Rocamadour aanroepen.

Op het meer van HOURTIN (Gironde) bevinden zich op een eilandje de puinen van de stad der Heilige Helena (Hellia) van Carcans. Er werden beenderen en behouwen silexsteenen opgegraven (begraafplaats). Naar men vertelt zou de klok der H. Helena, *sedert het verdwijnen van de stad onder de golven,* in een diepen trechtervormigen en met water gevulden put liggen. Op hooge feestdagen *hoort men haar in het water luiden.* Op zekeren dag besloot men ze op te visschen. Reeds lag ze in een boot, toen de bronzen klok plotseling overboord sloeg en in den afgrond verdween.

DUITSCHLAND. In den HARZ, te Osterode vinden wij het *duivelsbad,* een diepe moeras waarin de duivel huist wanneer hij op aarde komt om aan de folteringen der hel te ontsnappen.

Daar verschijnen eveneens een reus en een reusachtige slang met brandenden blik. Men hoort er muziek en dwaallichtjes dansen er rond om de onvoorzichtige voorbijgangers naar den afgrond te lokken.

Te KNECHTSTEIN bij Keulen bestaat er een legendarisch *klokven*. Dichtbij POSDAM, tusschen den *Panberg* (berg van Pan) en den *Herzberg*, stond *de duivelssteen*, die verdween en vervangen werd door den vijver van *Lindstadt* (stad van de Linde). Op den bodem van dezen vijver ligt *een schat die door dwergen bewaakt wordt* en *men hoort er een klok luiden*.

In TIROL, op den berg van Cembrathal ziet men het *Lago sauts* op den bodem van hetwelk *een dorp verdronken ligt*.

NEDERLAND. Te BORKEL is *het malpieven* een poel waarin men op Kerstnacht *een klok hoort luiden* (30).

WESTERHOVEN bezit den *breeput* (bree = breede) waarin Kerstmis *een klok luidt*.

Ten Noorden van de kerk van ACHEL in het *honds-bosch* (bosch van de offerande) en op den *Wittenberg* zijn er verscheidene kuilen, waarin *klokken* geworpen werden die op kerstnacht twaalf slagen laten klinken.

Het *Rondven* te DOMMELEN is een legendarisch klokven (30). In de heide van LEENDE, nabij Soerendonck en Leenderstryp bevindt zich *het Klokven* met gelijksoortige legende (30). Zelfde legende voor de *Diepryt* te *Stryp*. Ten Noorden van VELDHOVEN, in de richting van Knegsel, treffen wij een Klokkenkuil aan. Men vertelt dat er een kerketoren verzonken ligt. Kerstnacht, te middernacht, *slaat de klok* er eenmaal. Een vrouw uit de omgeving die op dit oogenblik zich verstoutte te roepen : « *Oeike* (naam van de klok) *doe eens een mirakel !* » kreeg een stijven nek. *De Kattenkuil* (katten of heksen) te Budel is een klokven. Ten tijde van de hervorming (dit is een anachronisme) ging de katholieke kerk over tot de hervormden. Een der vijf klokken die in den toren hingen ging van zelf los, viel en kwam terecht in *den Kattenkuil*. Nog steeds ligt zij er in want op Kerstnacht *luidt zij te middernacht*. Men voegt hierbij dat dit een klok was, die aan de H. Maagd was toegewijd. Te Steensel heet het klokven *in het Goor* (30).

Tusschen Mettersdorf en Pintak, in Zevenbergen, bestaat een priesterspút, waarin door de heksen gansch een klooster van in ontucht levende monniken gestort werd.

In het SEEWALD, tusschen Empfingen en Nordstetten, ligt er een grondeloos meer. Op deze plaats werd *een klooster* van slechte nonnen *verzwolgen*. Drie witte feeën (nornen ?) leven in dit meer.

Te BERGHOLZ (Pruisen), aan den voet van den *Ravensberg* ligt het *duivelsmeer* (teufelsee). Daar stond eertijds een thans *verzonken heidenschen tempel.*

Te SAKSEN-ALTENBURG, in HOLZLAND, ligt een vijver, de *Sinke,* eertijds een mooi woud, die daar ontstond om een hartelooze *vrouw te verzwelgen.*

In ZWABEN, op den top van den Urschelberg, ligt de *Holzburg* die in het gebergte verzonk. Een gouden ketting omsluit rond der berg de onderaardsche schatten van het kasteel.

BAARLE-HERTOG (Kempen). *De Klokkenkuil* ligt er bij Ulicoten. Op Kerstnacht, te middernacht, luidt er een klok. De plaats, waar deze klok zich bevindt, werd gevonden, doch steeds zonk zij dieper en dieper. Toponymische groepeering : *Hondseind* (einde van de offerplaats), de *Wittebergen* waar de *witte wijven* verbleven. Te Reuth, nabij het Klokven, verschijnt de vurige herder. Nabij de *Baerleschebrug* ligt een kast met den schat van een zekeren koning Albert begraven. Het *Nonneven* enz... Aan den *Heesboom,* bronzen bijl. Op de *tommelsche heide,* zeer belangrijke brandbegraafplaats, waarvan de lijkurnen meest alle uit het tijdvak van La Têne II dateeren (50).

NEERPELT (Kempen). In het *Turfven* op de *turfheide* liggen *twee of drie klokken verzonken,* die men er op Kerstnacht hoort luiden. De begraafplaatsen te Neerpelt, op den *Wittenberg,* het *Bosch-eind* en de *heesakkerheide* hebben aschurnen uit het tijdvak van La Tène opgeleverd. Plaatsnamen *Mortel* (mortarium), *Hunneberg* (berg der offeranden), de *Roode Pier* waar een met goud gevulde kist verborgen ligt. Het *Helven* waar den Sabbat gedanst wordt, enz. (47).

RIJKEVORSEL (Kempen). Het *Klokkeven* ligt er ten Z.-W. van de brandbegraafplaats van den *Helhoek* (Hoek van Hellia). Het is een ronde poel die zoowat 150 meter

doormeter heeft en omringd is met een aarden verhooging. 's Zomers staat er zoowel water als 's Winters, doch niemand durft er zwemmen gaan, daar de diepte van het water onpeilbaar is en omdat de baders er verdrinken. Bij winterzonnestilstand verandert het water van het *Klokkeven* in wijn. Op deze brandbegraafplaats, die door ons in 1902 ontdekt werd, verzamelden wij talrijke urnen uit het tijdvak van La Tène. Wij schonken deze aan het Museum van het Jubelpark. Groepeering van toponiemen : *Meerthof* (Curtis van Mars, misschien wel Marsveld), *Melhoven* (curtis van het mallum), *Venusberg, Bloedberg, Helhofheide* (heide van den hof van hel), *Looybeek* (beek van het lucus), *Zon zijde, Vagevuur, Hellegat, Heksenbosch.* Legenden van den vurigen herder, van den verborgen schat, van het paard zonder kop, van den wilden jager (huis van Ellekin), *de kabouters,* enz. enz. (11). Deze toponiemen en legenden vinden we uitsluitend in de nabijheid van de brandbegraafplaats te Rijkevorsel (Kempen).

ALFEN (Zuid Brabant). De *molenheide,* juist *tegenover de oude pastorij* is een groote *brandbegraafplaats* uit het tijdvak van La Tène II of III (onlangs) die sedert 1793 talrijke lijkurnen opgeleverd heeft (opgravingen van HERMANS, CUYPERS, VAN SPAANDONCK, STROOBANT). Toponymie : *Hondseinde* (terminus van de offerplaats), *looneind* (terminus van het lucus), *princehoef* (hof van den prins), *Kabouterval* (wal der kabouters), *de Bartjes* (Romeinsche villa), ten Z. van den *duivelsput* waar op Kerstnacht *een klok luidt* (12).

RIEL (Zuid-Brabant). De *duivelsput* bevindt er zich in de moeras, die de bron is van het beekje *de oude Lei.* Op Kerstnacht hoort men er *een klok luiden.* Toponymie : *Kabouterswal, looieind, schans,* enz. Te Brakel, brandbegraafplaats, waarvan het aardewerk in het Museum van 's Hertogenbosch bewaard wordt. Deze lijkurnen dateeren uit het tijdvak van La Tène II (13).

RAVELS (Kempen). In den *Peel* (moeras) ligt een klok verzonken *die op Kerstnacht luidt.* Op den Wetsberg (wet = mallum) vond men in 27 graven urnen *uit een later tijdperk van La Tène.* Dichtbij vinden we de plaatsnamen :

Fransche velden (Fransche = Frankische), *Schuttersboom* (geheiligde boom), *Zwaneveld* (nornen), de *Menschenberg* (begraafplaatsen ?), *Goudberg* (berg van den schat), *de raaftuinen* (tuin der raven of der dooden) (14).

BEERSE (Kempen). Ter plaatse *Kattespoel* bestond er een afgrond, waarin men op Kerstnacht *een klok hoorde luiden*. In de nabijheid vonden wij scherven van lijkurnen uit de periode van Hallstatt (15).

GROBBENDONK (Kempen). Het *Klokkeven* bevindt er zich op enkele minuten ten N. O. van de brandbegraafplaats in het *diependal*. Dit is gewijd, daar er *een kerk in verzonken ligt*. Men hoort er op Kerstnacht, te middernacht, *een klok luiden*. Deze poel is ongeveer cirkelvormig en heeft een oppervlakte van 50 roeden. Aan het water er van wordt een bijzondere geneeskundige kracht toegeschreven. De kerseboom waarvan een tak in het water gedoopt werd zal op Paaschdag vruchten dragen. De brandbegraafplaats van de *Scheidshaag* (bosch van de scheiding), die door ons in 1904 onderzocht werd, heeft *lijkurnen* uit het tijdvak van La Tène opgeleverd (in het museum van het Jubelpark). Karakteristieke plaatsnamen en Odinische legenden (16).

BRECHT (Kempen). Dicht bij St. Lenaarts (urnen) bevindt zich de *klokkenkuil*, klokken die bij *winterzonnestilstand luiden*. Verder is er een andere in het *Kelderven* waar *een klok luidt*. Er naast bevindt zich het *Duivelsbosch* nabij den *drijboomkensberg* waar een bedevaart plaats heeft die den eeredienst der drie Nornen schijnt vervangen te hebben (17), enz. enz. Het *klokkeven* te Westmalle, de *duivelskolken* te Lochem, de *duivelsbrug* te Breda, de *Kattekuil* te Budel, het *duivelsven* te Dommelen, het *Hellegat* te Oerle, het *duivelswiel* te Hoogstraten, het *duivelswiel* te Engelen, enz., allemaal plaatsnamen die ons iets vertellen over een ver verleden met een oud geheiligd bosch of *lucus* met *brandbegraafplaats*.

RIETHOVEN (Zuid-Brabant) Het *duivelsven* is betooverd. Op bepaalde nachten *hoort men er een klok* en ook muziek. Het zijn de duivels die er hun Sabbat vieren en die aan het duivelsven gaan drinken. Dit ven ligt naast den

duivelsberg. Cf. *Ons Volksleven,* 1892, blz. 30. Over de brandbegraafplaats van Riethoven (50). Cf. L. STROOBANT, *De brandbegraafplaats te Riethoven.*

Na enkele *klokvennen* of *helleputten* (putten van Hellia) opgesomd te hebben, die door ons ontdekt werden tijdens onze opgravingen en die door ons *voor de eerste maal opgeteekend werden,* geven we hierna enkele gelijksoortige legenden, die uit verscheidene folkloristische werken verzameld werden.

Bij elk der door ons onderzochte brandbegraafplaatsen, noteerden wij *ongeveer dezelfde toponyniemen.*

Deze plaatsnamen hangen alle min of meer samen met *loo, looi* = lucus, geheiligd bosch. Zij wijzen op het bestaan van een begraafplaats in de nabijheid van een *mallum* en van een geneeskrachtigen boom of *galg.* Van een *klokven* of helleput, put van Hellia, van een *butstein,* van een *ustrinum,* van een *offerberg,* van een *sterfput,* van een *toegangsweg* (lijkweg), van een *boschhof,* curtis van het bosch, dat misschien wel de verblijfplaats geweest is van de priesters van het geheiligd bosch.

Deze Kempische plaatsnamen zijn uitgesproken Vlaamsch. De nauw met elkaar verwante legenden, *die alleen bij onze begraafplaatsen aangetroffen worden,* zijn overlevingen van de Odinische mythologie, die eertijds op deze plaatsen zeer in zwang was, in het tijdvak van La Tène, misschien van de 2de eeuw vóór J. Chr. tot de III^de^ of IV^de^ eeuw na Chr.

Sommige benamingen, als *Venusberg, Hemelrijck, Vagevuur, Duivelsven* wijzen op een gedeeltelijke romanisatie en verchristelijking van bepaalde plaatsnamen. Dit is een argument dat pleit voor *het aangeven van een betrekkelijk jongen datum voor onze begraafplaatsen,* waarvan het aardewerk gaat van de periode van Hallstadt tot La Tène II. Een ander argument bestaat hierin, dat te Brecht bij voorbeeld *met rolletjes versierde Merovingische urnen* gevonden werden naast urnen uit de perioden van Halstadt en van La Tène.

DE HELLEPUT. Dit is de put van Hel, *de Proserpina van het Noorden,* den *Dood,* langs waar de zielen der afgestorvenen zich naar haar onderaardsch gebied begaven. In

Bretagne is het de *Ankou*; in 't Vlaamsch heet men het *Dabbegat*, het *Nobis-Kroeck* of *Nobis-haus*; bij KILIAAN, de *onderwereld*, het *dodenrijk*, *charonea*, *scrobs*, *spiraculum ditis*, *orci culus*, *ima sedes crelei*, *barathrum*, *antrum Plutonium*. Dit rijk van Pluto of van Hel was eertijds niet zoozeer gevreesd als op onze dagen. Verder zullen wij zien dat in de Hel de zielen alleen bewaakt werden, zonder dat er daarom van pijniging sprake was. Op den *Muziekberg* te Ronse bestonden er een *Helleput* en de *Hellestraat*, waar JOLY talrijke urnen verzamelde. In Friesland noemt men *Hel de plaats der straffen*. De strafplaats is de Suarten hel. De *helleweg* heet in Saksen *grafweg*. Over al deze Helleputten worden legenden verteld, die veel gelijkenis met elkaar vertoonen.

Voert eyst so donker ende so swert
So stinkende, gruelge ende so hart,
Dat meñ donkerheid tasten mach.

VANDENBERGH identificeert de onderaardsche Friesche godin *Holler* met *de Scandinaafsche Hela* en zegt dat zij vereerd werd aan den oever van een moeras bij het dorp *Raehol* (hol van *Rae*). Misschien wel is hier sprake van *Ran*. *Ran* is de vrouw van *Aegir*, god van de zee, bij denwelken de Scandinaafsche goden aan den disch zaten. Zij zelf was er niet tegenwoordig, want zij woont in het diepste der zee. In de *Orkneyingasaga* noemt men haar verblijfplaats *Ranheimr*. Ran is de *godin van den dood*, want naar haar gaan zij die verdrinken (Helgakv. I, 18). Verdrinken heet men er *naar Ran varen*, *fara til Ranar* en verdronken zijn werd omschreven met de woorden *bij Ran aangezeten zijn*. Zij bezit een net waarmede zij de verdronken zeelieden opvischt.

In den zang van *Grogaldr* (6de coupl.) lezen we dat *Rindr* aan *Ran* beveelt den last dien haar drukte over haar schouders weg te werpen en zich op haar zelf te betrouwen. Men verklaart dit met de zeggen dat *Rindr* (de aarde) zich van haar winterijs ontdaan heeft en dat zij *Ran* er toe aanzet haar voorbeeld te volgen. Zoo deze verklaring aangenomen wordt mag men beweren dat Ran niet alleen *godin van den dood op zee* is, doch dat zij de zee zelf verpersoonlijkt. De zeelieden gelooven dat alle *schipbreukelingen opgevischt*

werden in de netten van Ran, die overal liggen. Het is de gapende afgrond die die drenkelingen opneemt.

Uit een 9de eeuwsche volkssaga, *de Frithjofssage* blijkt dat Ran met gouden geschenken kon overhaald worden.

Wanneer Frithjof afscheid neemt van Ingeborg om in te schepen, hakt hij zijn gouden armband in stukken om er aan elk zijner mannen een deel van te geven. Deze maken hem attent op het feit *dat het geraadzaam is goud te bewaren* wanneer men inscheept, ten einde in voorkomend geval niet met ledige handen bij Ran, « de blauwe », aan te komen.

Dit bijgeloof kan wel aanleiding gegeven hebben tot het werpen van muntstukken in het water (Dombourg, Namen, enz., enz.).

Op dezelfde wijze als *Ran* in het water is *Hel* de godin van den dood in den schoot der aarde. Zij is de dochter van *Loki* en van *Angurbodi* (Angst bode), een reuzin die in het *jarnvidr* woud woonde (ijzeren woud) *Angurbodi* wordt verklaard als *eeuwige nacht.*

Dr W. VOLLMER, *Vollständiges wörterbuch der Mythologie aller Völker* — 2e Auflage (Stuttgart, 1851) stelt op plaat LV Hel voor als zijnde naakt met een voorschoot, *de eene helft van het lichaam wit en de andere zwart.* Zij staat recht en heeft een man in de hand dien ze met een been vasthoudt, gereed om hem te verslinden.

We herhalen dat de dea Hellia niemand anders is dan *de Dood,* de *Camarde, Pietje de Dood, de Ankou* (in Bretagne) bij KILIAEN, *charonea, scrobs, spiraculum dites, orci culus, ima dedes erebi, barathrum, autrum Plutonium, onderwereld, doodenrijk,* de *Nobis kroech.*

Hel werd in *Jötunnheimr* samen opgevoed met *Fenrir* de wolf en met *jormungandr,* de slang, andere kinderen van *Loki* en *Angurbodi* (Daemisaga 34). Wanneer de goden, die toch alles kunnen voorspellen, voorzien dat dit trio hen ging ongeluk bijbrengen, beveelt *Alfödr* ze bij hem te brengen. Dit gedaan zijnde werpt hij Hel in de diepten van het *Niflheimr,* haar macht verleenend over negen werelden om een verblijfplaats aan te wijzen aan diegenen die haar zouden toegezonden worden, nl. aan hen die

van ouderdom of ziekte stierven. Zij bezit er een vaste woonplaats. Deze is omringd met een sterk en hoog traliewerk. Haar zaal heet *ellende*, haar eetkom *honger*, haar mes *ongeduld*, haar dienstknecht *langzaamheid*, haar meid *ganglöt*, haar dorpel *instorting*, haar bed *bekommernis*, haar gordijnen *dreigende smart*. Zij is half zwart, half vleeschkleurig en herkenbaar aan haar vreeselijk uiterlijke. (*Daemisaga* - *Hyndluljod* 37 en *Njalssaga* 117).

* * *

Welke dooden gaan naar Hel ? Volgens de *Völuspa* zijn het de helden die sneuvelen in den laatsten grooten strijd. Volgens de *Vagtamskvida* begeeft Baldr, zoon van Odinn, er zich naartoe na zijn dood. Men is waarlijk geneigd Hel te beschouwen als de opperste godin van den dood, terwijl zij die verdrinken voor Ran bestemd zijn en dat zij die op het slagveld sneuvelen naar *Freyja* of naar *Odinn* en zelfs naar *Thorr* gaan (volgens *Grimnismal*, 14 en *Harbardsljod* 24). Het schijnt nochtans dat alleen zij die van ouderdom of aan een ziekte sterven den buit van Hel uitmaken (Daem. 34) en ook de booze menschen.

SIMROCK D. M. S. 389 en GRIMM vereenzelvigen *Hilde* met *Halda*, jonge lieftallige vrouwen, *Valkyren* die in de tooverkunst zeer bedreven zijn, *Hulle*, *hulde*, *celatus*, *obscuratus* = verborgen, vandaar *heln* = *helen* = *verbergen*.

De onderaardsche wereld zou in den beginne *versteck* geheeten hebben = *orten die versteckt im Walde lagen*. Oud Noorsch *Hel* ; Got. *halja* ; Oud Saks. *hellia* ; ahd. *hella*. De honden zien Hel op haar driepootig paard voorbijsnellen. Bij dit gezicht huilen zij vreeselijk.

Ten onrechte naar het schijnt, zegt MANNHARDT dat *Holda* in de *Wolkengewässer* verblijft. De weg die naar het onderaardsche verblijf van Hel leidt komt volgens GRIMM langs een bron, D. M. S. 403. SAXO GRAMMATIC noemt haar Proserpina.

Het rijk van Hel heet *Niflheimer* of *Niflhel*. Het is de *Nebelwelt*, nevelrijk, rijk der duisternis of *Nebelhölle*, terra tenebrosa. GRIMM. *Myth.* II, 763. De stroom *Gjöll*

scheidt het *Niflheimr* (onderaardsche plaats ten Noorden) van het *Helheimr*. Over dezen stroom ligt de *Gjölbrug*. Deze wordt bewaakt door de maagd *Modgudr*. De dooden moeten over de brug rijden. Dit is de reden waarom zij samen met hun paard begraven werden. Oorspronkelijk schijnt Hel geen kwaaddoende godin geweest te zijn. Zij hield zich alleen bezig met het ontvangen der dooden in haar rijk, waar er feest gevierd werd. Volgens de *Vegtamskvida* ziet men er, als Baldr er aankomt, de banken vol kronen, de bedden met goud bedekt en de bekers gevuld. *Onverbiddelijk en voor eeuwig hield Hel iedereen die er binnenkwam gevangen.* Hierbij dacht men echter geenszins aan een uitboetende pijniging.

Slechts later komt men tot de opvatting dat *de wijze van sterven* de verblijfplaats der zielen bepaalt. Al wie roemvol sneuvelt op het slagveld, gaat naar Freyja, Thorr en Odinn. Wie op zijn bed sterft (stroodood) gaat naar Hell. Alleen in de Edda's van jongeren datum, uit den tijd van de opkomst van het christendom, lezen wij dat *de ouderlingen naar Hel gaan* en dat deze afschrikwekkend en ellendig is. In de andere Edda's wordt nochtans ook gezegd dat de dooden die slecht geleefd hadden *slechts met veel moeite en pijn hun reis naar Hel konden afleggen*. Aldus wordt Brynhilde na haar dood onderweg tegengehouden door een reuzin, die haar belet verder te gaan, omdat zij een onzuivere vrouw was die den man van een andere vrouw begeerde.

Vroeger reeds hebben wij gesproken over den esch Ygdrasil van den *Nästrandir* of *Nidhöggr* die de lijken der afgestorvenen uitzuigt. *Voluspà* 43, leert ons dat de moordenaars en meineedigen zich bevinden in den onzuiveren venijnstroom die door *Nästrandir* vloeit. De gedachte aan een zekere pijniging bestond dus en het was voldoende de uitboetingsplaats bij Hel naar *De hel* over te brengen. Hiertoe gaf de prediking van het christendom dan ook aanleiding.

Samen met hun dooden begroeven de Scandinaviërs paarden, honden, valken, voedsel en drank ; zelfs werd hun een speciaal schoeisel aangetrokken, *Helschoenen* geheeten, die hun zouden toelaten de lange reis te onder-

nemen, namelijk den overtocht van de *Gjölbrug* en den doortocht van de drie onderaardsche werelden.

Dichtbij het huis van Hel waakt een razende hond die *Odinn* aanviel tjdens zijn reis naar het *Helheimr*. Hij wordt gevoed met het vleesch der dooden. Wellicht is het de *managarmr*, de hond die op het einde der wereld de maan moet verslinden *(de maanhond)*. Het is dezelfde hond die voorkomt in de Germaansche saga als *de hond van Nehallenia, die Hel vergezelt* als deze, *gezeten op haar driepootig paard,* de dooden gaat verzamelen. Wanneer het den doode gelukt is over de *Gjölbrug* te geraken, dan komt hij vóór de traliën van het huis van Hel, die voor hem geopend worden. Volgens de *Solarljod,* 37-39 doen de maagden van Hel elken nacht hun ronde om de stervenden uit te noodigen naar het rijk van Hel te komen. Dan hooren zij het gerucht van de deur en voelen onder de oksels de banden van Hel die zij niet kunnen breken. (Voluspa 48). Aan de Oostelijke poort van het *Helheimr* woont onder een heuvel een *Vala* die door *Odinn* ondervraagd werd.

Voort reed Odinn, de Aarde dreunde,
Hij kwam bij 't Hooge Huis van Hel.
Toen reed Odinn naar de Oostlijke poort,
Waar van de Vala den heuvel hij Wist.
Tooverzang zong daar de Tooverkundige,
Zag naar 't Noorden, Zwenkte zijn staf,
Sprak de bezwering, eischte een orakelSPreuk
Tot dat ze Opstond En Onheil spelde.

De poort van Hel schijnt aan den Noordkant geopend te worden. In de zaal kraait een zwartroode haan.

Voor de Asen Kraaide GulinKambi ;
In 't Huis van Herfödr wekt hij de Helden :
Onder de Aarde Kraait een Andere,
De Zwartroode Zanger bij Hel in de Zaal.

(VOLUSPA volgens MÖBIUS, 35 in de vertaling SIMROCK).

SIMROCK is de meening toegedaan dat de naam Hel in den beginne gemeen zou geweest zijn aan andere godinnen die eveneens de aarde, moeder van alle leven doch tevens bewaarster van al wat dood gaat, verpersoonlijkten.

Hij meent dat Hel de eenige en algemeene benaming geweest is van de moederaarde, de geheimzinnige en duistere diepte, waaruit alle leven geboren wordt en in wier schoot alle leven terugkeert door den dood.

Hel met haar zwart gezicht gelijk de Aphrodite der Romeinen, de zwarte Diana van Ephese, de zwarte Ceres en haar zwarte dochter Proserpina. De zwarte O. L. V. van Halle, Scherpenheuvel, Leuven, Chartres, etc. schijnen gechristianiseerde Hels te zijn. Men aanroept ze voor verdronken kinderen die reeds het uitzicht der dood hebben.

Bij de gesneuvelde krijgers legde men een bijl in Silexsteen, omdat men hoopte dat zij naar het *Gladsheimr* bij *Odinn* zouden gaan, terwijl *Thor* de dienstknechten tot zich nam.

Tot de *Valhöll* worden alleen koningen, Jarls en andere heeren toegelaten, die in den strijd sneuvelden.

Wanneer de tijd dezer helden voorbij is, stuurt *Odinn* de *Valkyriur* om hen te halen en naar de *Valhöll* te geleiden. Zij komen er aan zooals zij op het slagveld gesneuveld zijn, vinden er de tafel schitterend versierd en worden er door *Odinn* en de andere uitverkorenen ontvangen.

In naam der *Asen* biedt de *Valkyriur* hun bier of wijn aan. Wij bezitten nog verscheidene brokstukken van verzen, die de verdiensten der Koningen, bij hun intrede in de *Valhöll,* bezingen, en die ons leeren hoe men zich den overgang van de aarde naar de *Valhöll* (het paradijs) voorstelde. Dit is namelijk het geval wat een *drapa* over *koning Erik Boldöxe* betreft, gesneuveld in Engeland tijdens een tocht der Vikingers (1).

Hier gaan wij niet meer verder met het aanhalen van voorbeelden van legenden die op dit onderwerp betrekking hebben. Zij die verlangen deze nader te onderzoeken, verwijzen wij naar SÉBILLOT (28 en 29) *Folklore de France,* I, 220, 254, 422 ; II, 41, 103, 391, enz. *La revue des traditions populaires,* VI^de^ deel, 1891, waarin verscheidene *legenden van verdronken klokken* opgeteekend werden.

---

(1) Uit het Deensch vertaald door *Finn Magnussen* in MÜLLER, *Sagab,* II, blz. 374, geciteerd door MEIBOOM, loc. cit., blz. 233.

In een volgende studie hopen wij de verscheidene volkstammen te onderzoeken die *Francia* bevolkt hebben.

Wij vragen den lezer ons te verontschuldigen, zoo wij de legende van het Venne te Leeuw wat al te breedvoerig besproken te hebben. *Wij zijn er zeker van* dat er in de nabijheid een brandbegraafplaats uit het tijdvak van La Tène moet te vinden zijn.

Zoo men een kaart opmaakte waarop de klokvennen aangeduid zouden worden, dan zouden wij ongeveer de *begraafplaatsen* uit gezegd tijdperk kunnen situeeren en ook de zone kunnen bepalen die door de Noorsche volksstammen bezet werd, misschien wel door de Salische Franken, vóór hun bekeering tot het christendom, die ons hun aardewerk, hun gewijde bosschen, hun Odinisch geloof en hun Salische wet gebracht hebben.

LOUIS STROOBANT.

Beersse, December 1934.

Bibliographie.

1. — *Kaart van Brabant* door GUILLAUME DE L'ISLE. Te Amsterdam bij Covens en Mortier, XVIIIe eeuw.

2. — *Carte archéologique ecclésiastique et nobiliaire de la Belgique* door J. VANDER MAELEN, 1862.

3. — EDWARD V. E. V. (van Even ?) *Geschiedenis der Stad Diest*, Diest, Havermans, 1845 en 1847.

4. — Ridder G. J. DE CORSWAREM, *Mémoire historique sur les anciennes limites*, enz. Brussel, Hayez, 1857.

5. — WENDELINUS, *Leges Salic.*

6. — *Messager des Sciences historiques*, 1846.

7. — CAMILLE VAN DESSEL, *Carte archéol. de la Belgique.* Brussel, Muquardt, z. d.

8. — DE BURTIN, *Oryctographie ou description des fossiles découverts dans les environs de Bruxelles.*

9. — A. WAUTERS, *Géographie et histoire des communes Belges, Canton de Léau*, 1887.

10. — P. V. BETS, *Histoire de la ville et des institutions de Tirlemont*, etc. Louvain, Fonteyn, 1860.

11. — CH. PIOT. *La Belgique et les Pays-Bas avant et pendant la domination romaine*, (III[de] deel van SHAYES), 1859.

12. — CH. PIOT. *Notice historique sur la ville de Léau*, in *Revue d'histoire et d'archéologie, Bruxelles*, 1859.

13. — VANDER MAELEN et *Annales de l'Académie Royale d'archéol. de Belgique*, XVIII, p. 97.

14. — CHOTIN, *Etudes étymologiques sur les noms des villes, etc... du Brabant*. Bruxelles, Flatean.

15. — CHARLES WASTELAIN (bijgewerkt door PACQUOT). *Description de la Gaule Belgique*. Bruxelles, Ermens, 1788.

16. — A. WAUTERS, *Nouvelles études sur la géographie ancienne de la Belgique*, in *Revue Trimestrielle*, Brussel, 1867.

17. — A. WAUTERS, *Histoire des environs de Bruxelles*, Brussel, 1855.

18. — A. WAUTERS, *Les libertés communales, essai sur leur origine*, etc.. Brussel, Lebègue, 1878.

19. — G. LEFÈVRE, *Landen et les villages environnants, leurs origines etc.* in *Ann. de la Soc. arch. de Bruxelles*, deel XVIII, 1904.

20. — F. DE RIDDER, *Het ven van Zout-Leeuw*, in *Bijdragen tot de geschiedenis*. Oktober, 1907.

21. — A. WAUTERS, *A propos de la ville de Léau, de son ancienneté, de son nom*, etc. *in Annales de la soc. d'archéol. de Bruxelles*, 1888, p. 127.

22. — PAUL ADAM, *La morale de l'amour*.

23. — L. P. C. VAN DEN BERGH, *Proeve van een Kritisch woordenboek der Nederlandsche mythologie*, Utrecht, Bosch, 1846.

24. — FRANZ JOSTES, *Sonnenweide forschungen zur germanischen Religions und Sagengeschichte*, geciteerd door ERICH JUNG, *Götter, heilige und unholde*, in *Mannus*, Leipzig, 1928, blz. 146.

25. — F. HENAUX, *Histoire du Pays de Liége*, Luik, Desoer, 1872.

26. — F. HUYBRIGTS, *Tongres, la ville antique, sa voirie primitive*, enz.. Tongeren, Collée, 1923.

27. — Ridder G. J. DE CORSWAREM, *Mémoire historique sur les anciennes limites... du Limbourg*, Brussel, Hayez, 1857.

28. — SÉBILLOT, *Les villes englouties in Revue des traditions populaires*, 1891, blz. 512 en passim.

29. — SÉBILLOT, *Folklore de France*, vol. I et II.

30. — CORNELISSEN en VERVLIET, *Ons Volksleven*, 1893.

31. — PIOT, *Les pagi de la Belgique*, enz. in *Mémoires couronnés de l'Académie*, Brussel, 1879.

32. — SCHUERMANS, *Epigraphie romaine de la Belgique.*

33. — SCHUERMANS, *Insuffisance de la législation en vigueur sur la conservation des monuments et objets d'art,* in *Revue Trimestrielle,* Januari, 1865.

34. — J. PAQUAY, *Fouillé de l'ancien diocèse de Liége, en 1497,* Tongeren, Collée, 1908.

35. — CH. GRANGAGNAGE, *Mémoire sur les anciens noms des lieux,* enz. in *Mémoires couronnés de l'Académie,* 1854-55.

36. — A. WAUTERS, *Les origines de la population flamande de la Belgique,* etc. in *Bull. de l'Acad. Royale des Sciences,* 1885, blz. 99.

37. — H. POTTMEYER, *Eenige nasporingen over plaatsnamen der provincie Antwerpen in Bijdragen,* enz. 1910.

38. — L. STROOBANT *Les nécropoles à incinération de Casterlé,* in *Bull. de l'Académie Royale d'Archéol.,* 1920.

39. — L. STROOBANT. *La Nécropole à incinération de Meir,* in *id.,* 1907.

40. — L. STROOBANT. *Les nécropoles à incinération de Bergeick,* in *Bulletin de la Société Royale Belge d'Anthropologie et de Préhistoire,* 1922.

41. — L. STROOBANT, *La nécropole à incinération de Veldhoven,* in *Bulletin de la Société Royale Belge d'Anthropologie et de Préhistoire,* 1930.

42. — L. STROOBANT. *La nécropole anté-romaine de Luiks-Gestel,* in *Bull. de l'Acad. Royale d'Archéol.,* 1903.

43. — L. STROOBANT. *Légendes et coutumes campinoises,* in *Taxandria,* 1908. Les *Tombelles de Weelde,* in *Bull. de l'Acad. Royale d'Archéol.* 1902. *Exploration de quelques tumuli de la Campine anversoise* in *Annales de l'Acad. Royale d'Archéol.* 1903. *Légendes de Weelde,* in *Taxandria,* Turnhout, 1910. JAN STROOBANT, *Silex Tardenoisiens trouvés à Weelde,* in *Taxandria,* 1910. LOUIS STROOBANT, *Six nécropoles à incinération limitrophes de la Campine anversoise,* in *Bull. de la Soc. d'Anthropologie de Bruxelles,* 1927.

44. — L. STROOBANT. *Découverte d'une villa romaine à Merxplas,* in *Bull. de l'Acad. Royale d'Archéol.,* 1912.

45. — L. STROOBANT. *Découverte d'urnes hallstattiennes à Goirle* (Brabant Septentrional) in *Bull. de l'Acad. Royale d'Archéol.,* 1908.

46. — L. STROOBANT. *Les nécropoles à incinération de Baerle-Duc et Baerle-Nassau,* in *Taxandria,* 1909.

47. — L. STROOBANT. *Les nécropoles à incinération de Neerpelt* (Limbourg Belge) in *Bull. de la Soc. d'Anthropologie de Bruxelles,* 1921.

48. — L. STROOBANT, *La nécropole à incinération de Ryckevorsel* (Anvers) in *Annales de l'Acad. Royale d'Archéol.,* 1921 (plan et planches d'urnes).

49. — L. STROOBANT. *Découverte d'une villa romaine à Alphen*, 1908.

50. — L. STROOBANT. *Six nécropoles à incinération limitrophes de la Campine Anversoise*, in *Bull. de la Soc. d'Anthropologie de Bruxelles*, 1927.

51. — L. STROOBANT. *Congrès archéol. de Gand*, 1907.

52. — L. STROOBANT. *La nécropole à incinération de Grobbendonck*, in *Bull. de l'Acad. Royale d'Archéol.*, 1905.

53. — L. STROOBANT. *Nécropoles à incinération Mérovingienne et Hallstattienne à Brecht* (Anvers) in *Taxandria*, 1911

54. — L. STROOBANT. *La nécropole à incinération de Riethoven*, in *Bull. de la Soc. Royale d'Anthropologie et de Préhistoire*, 1931.

55. — OTTO DRIESEN, *Der Ursprung des Harleken*, Berlin, 1904.

56. — F. HENDRICKX, *Verdronken Leeuw*, in *Brabantsche Folklore*, Nrs 20-22.

De Folklore in het werk van Teniers de Jongere.

(P. Minnaert).

De Teniersen behoorden tot een Waalsche familie, die zich te Antwerpen komen vestigen was.

De moeder van Teniers de Jongere was een Vlaamsche ; hij zelf werd geboren te Antwerpen in 1610. Kort na 1640 verhuisde hij naar Perk, een dorp dicht bij Brussel ; in 1651 kwam hij naar deze laatste stad en stierf er in 1690.

De onderwerpen die hij behandelde werden hem bijna uitsluitend verstrekt door het Brabantsche volk en het Brabantsche landschap. Vele doeken van zijn hand zijn voor ons dan ook trouwe beelden van het leven in Brabant in de XVII^de^ eeuw. Hoe meer men Teniers' kunst bestudeert, hoe meer men ook inziet dat hij niet alleen met een buitengewone kunstvaardigheid het penseel hanteerde, doch dat hij eveneens elk detail met de meeste nauwkeurigheid wist weer te geven. Bijna gansch het leven uit dien tijd wordt in zijn werk voorgesteld, vooral het leven van den boer en van de lagere volksklas.

* * *

In dien tijd waren de boerenwoningen zeer armoedig : planken, leemen of stampaarden muren op stijlen of houten latwerk ; strooien daken. De woning bestond gewoonlijk uit één enkel vertrek met eenige inspringende hoeken. In een dezer hoeken stond het bed, doch zelden op een verhooging in planken ; in een andere vond men het groot vuur met aarden koepel ofwel een haard ; in een derde eindelijk een tafel en enkele ruw afgewerkte stoelen. In een belendend plaatsje waren de koeien en de zwijnen

gestald. Verder een buitendeur en enkele zeer kleine venstertjes, die met houten luiken gesloten werden ; alleen de openingen boven de deur waren voorzien van glas.

Aan de gekalkte binnenmuren was er niets te bespeuren. Soms teekent Teniers er in potlood — evenals A. Brouwer overigens — een hoofd of een uil. Opvallend is het wel dat er nergens een wijwatervàt, noch een kruisbeeld, noch een huiskapelletje, noch een heiligenbeeld voorhanden is, zelfs niet in de burgerswoningen. Dit gebruik komt slechts later. Als wij aannemen wat M. Van Heurck zegt, dan werden dit soort voorwerpen voor het eerst door de Jezuieten verspreid. In den tijd waarover het hier gaat werden de sanktjes nog bewaard in de gebedenboeken.

Aan de zoldering hangt gewoonlijk een gedroogde visch, misschien wel een zinnebeeld van het huiselijk geluk ; soms ook, doch zeer zelden, een glazen bol. Deze laatste treffen we aan in min armoedige woningen ; koperen luchters vinden we maar alleen in de huizen der rijken. Het kleine uurwerk met gewichten komt slechts voor in de huizen der geletterden (dokters, alchimisten of geleerden). In een nis in den muur zien we zeer dikwijls een volle flesch.

Zelden valt het voor dat we op een venster een bloempot bemerken. Het spinnewiel, in rusttoestand, staat tamelijk hoog op een plank.

Een kast is een zeldzaamheid. Soms bemerken we er een vogelkooi op lange gebogen pooten.

Naar de regels der gezondheidsleer werd niet zoo nauw gekeken, want op bijna elk doek van Teniers zien we een man staan te wateren in een hoek van het woonvertrek. Of het nu echter binnens- of buitenshuis was, onze boeren vonden er geen bezwaar in hun gevoeg te doen in het bijzijn van Jan en alleman. Alhoewel het werk van Teniers niet als schunnig mag beschouwd worden, toch voelen wij dat de menschen uit dien tijd niet veel fatsoenlijkheid noch welvoeglijkheid kenden. De dolle vreugde, die in dit tijdvak onder het volk heerschte, was eerder van dierlijken aard. Naar een in onze provinciën diep ingewortelde traditie hield men uitermate veel van overvloedige maaltijden, waarbij in evenredigheid het sterke bier uit de streek gedronken werd.

De herbergen waren al even talrijk als bekrompen. De uithangborden waren niet van belang ontbloot. Soms is het slechts wat groen en bloemen op een stok gebonden ; in andere gevallen hangt het uithangbord zelf (waarop een halve maan, een ster, een zwaan of een duif staat) aan een vooruitspringend stuk hout met steun ; er boven staat een kan met of zonder oor, òfwel hangt de kan alleen aan den steun. Op *De Verloren Zoon* eindelijk, in het Louvre-

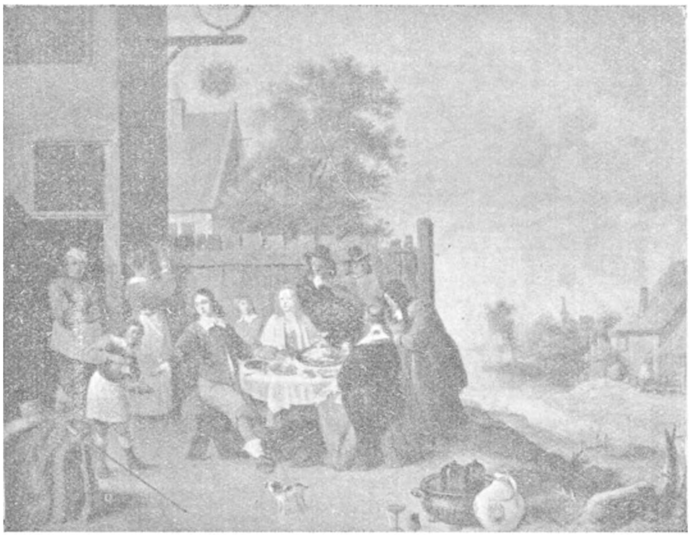

David Teniers. — Familiefeestje of Verloren Zoon (Louvre - Parijs) (Let op het uithangbord).

museum zien wij een kroon van klimop en rozen aan het venster van de herberg hangen. Het klimop vooral verdient onze aandacht, want het is een overblijfsel van het aloude kenteeken van Dionysos-Liber-Bacchus. Het weze nochtans opgemerkt dat er ook andere, groenblijvende planten gebruikt werden : hulst, den, pijn, jeneverstruik of taxis.

In deze kroegen werd er, uit kleine aarden pijpen, zeer veel tabak gerookt, die destijds nog zeer wild en buitengewoon sterk was. Vrouwen en zelfs kinderen oefenden zich in dit pijprooken. De tabak was in onze streken nog niet lang ingevoerd (in Spanje slechts algemeen gebruikt op het einde van de XV^{de} eeuw) en zij werkte nog

als een echt verdoovingsmiddel. Het genot dat het rooken verschafte moest nog buitengewoon groot zijn, doch uit de versufte gelaatsuitdrukking der rookers blijkt duidelijk de schadelijke invloed van de tabak. De tabakszak was nog onbekend en de tabak werd in stukken papier gerold. De pijp werd aangestoken op gloeienden houtskool, die stond in vierkante aarden potten, en aan dewelke men dikwijls hennepen stokjes stak die aldus vuur vatten.

Niettegenstaande het verbod van voortaan nog groote maaltijden in te richten, uitgevaardigd door de Calvinistische regeering in 1582, toch bleef de overdaad in eten en drinken hoogtij vieren. Teniers hield er van de toebereidselen van deze reuzenmaaltijden te schilderen, waar heele hoopen groenten opeengestapeld lagen : wortelen, artisjokken, komkommers, rapen en ajuinen (aardappelen waren nog onbekend ; ze werden slechts in 1709 door de Engelschen ingevoerd) ; als fruit at men appelen ; verder waren er ook groote Hollandsche kazen, schotels met mosselen, groote stukken ossen- of zwijnenvleesch, pensen en worsten, visschen, oesters ; grof wild en gevogelte, waarbij de versierde en bekroonde zwaan de eereplaats bekleedde.

Wijn werd bij den maaltijd gedronken door groote heeren en burgers.

Vooral de kermis bood een uitstekende gelegenheid tot het houden van zulke overvloedige maaltijden en iedereen nam er aan deel. Na den maaltijd volgde dan de wilde, driftige dans, geleid door een speelman of doedelzakblazer die stond op een ledige ton, zelden op een planken verhoog. Soms werd het orkest volledigd door een vioolspeler of door een lier die gedraaid werd. De spreekwoordelijke jovialiteit der Brabanders vierde er hoogtij.

Aan het dakvenster van de herberg werd een vaandel uitgestoken waarop een Heilige afgebeeld stond, vooral St. Sebastiaan, want op dezes feest was het dat de groote prijskampen in het boogschieten gehouden werden. Soms werd ook de Meiboom geplant, tenzij we hier zouden te doen hebben met een boom die door een verliefde vóór de woning van zijn meisje geplaatst werd.

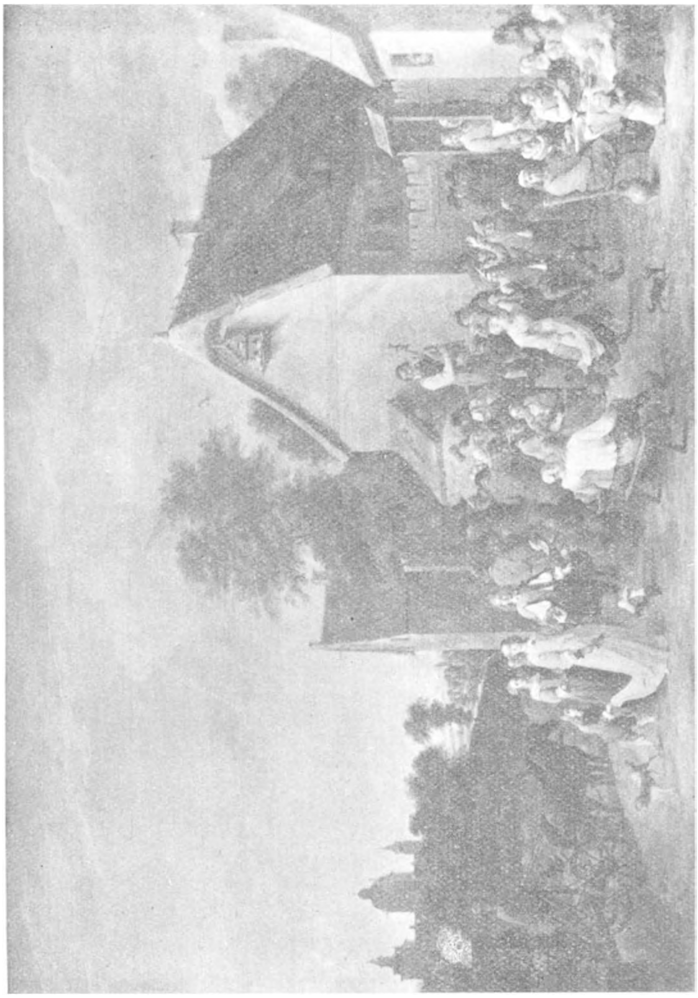

Dorpskermis door David Teniers. (Brussel: Oude Kunst).

Verscheidene andere volksspelen vinden we hier eveneens afgebeeld : den ronden bol met stok, de negen kegeltjes die men met den ronden bol omverwierp ; het kolfspel met ring, waarbij de kolven den vorm hadden van lepels ; het doelschieten en eveneens, te Brussel, een vogelschieting (de staak met den vogel is vastgemaakt op het torentje van de kerk van den grooten Zavel, gebouwd door de kruisboogschutters van het groot Serment).

Als binnenshuisspelen bemerken wij het verkeerbord of triktrak, het kaartspel en de dobbelsteenen : de punten werden met krijt aangeduid op een houten stijl en soms op een plankje. Men speelde eveneens handjeplak, doch de hand werd er vervangen door een schoen ; een spel bestond eveneens in het raden van een zeker aantal bolletjes die iemand in de hand hield.

Als muziekinstrumenten noteeren wij : — buiten de reeds geciteerde lier — doedelzak en viool, de altviool, de mandoline, de gitaar, de fluit, de herdersfluit en de triangel (museum van Cleveland).

Teniers schilderde ook een *Driekoningenfeest*.

Het huwelijk te lande verdient eveneens onze aandacht voor een paar bijzonderheden. Bij het huwelijksmaal zit de jonggehuwde, evenals bij Breughel de Oudere overigens reeds het geval was, vóór een stuk opengespannen stof en boven haar hoofd werd een soort kroon opgehangen ; later draagt zij overigens op het hoofd een (zilveren?) kroontje dat op haar witte muts staat.

* * *

Laat ons nu even nagaan wat het werk van Teniers ons leert aangaande de opvattingen en het bijgeloof uit zijn tijd.

De plastische voorstelling van den ossenkop of van het geraamte er van is aloud. Wij vinden ze weer op Kreta in verband met de godheid met de dubbele bijl en had waarschijnlijk haar ontstaan te danken aan het slachtofferen van een os. Van de oudste tijden af hing men schedels van dieren aan de gevels der Grieksche tempels, naar alle waarschijnlijkheid om de duivels er van verwijderd te houden. Later gaf dit aanleiding tot een nieuw decoratief

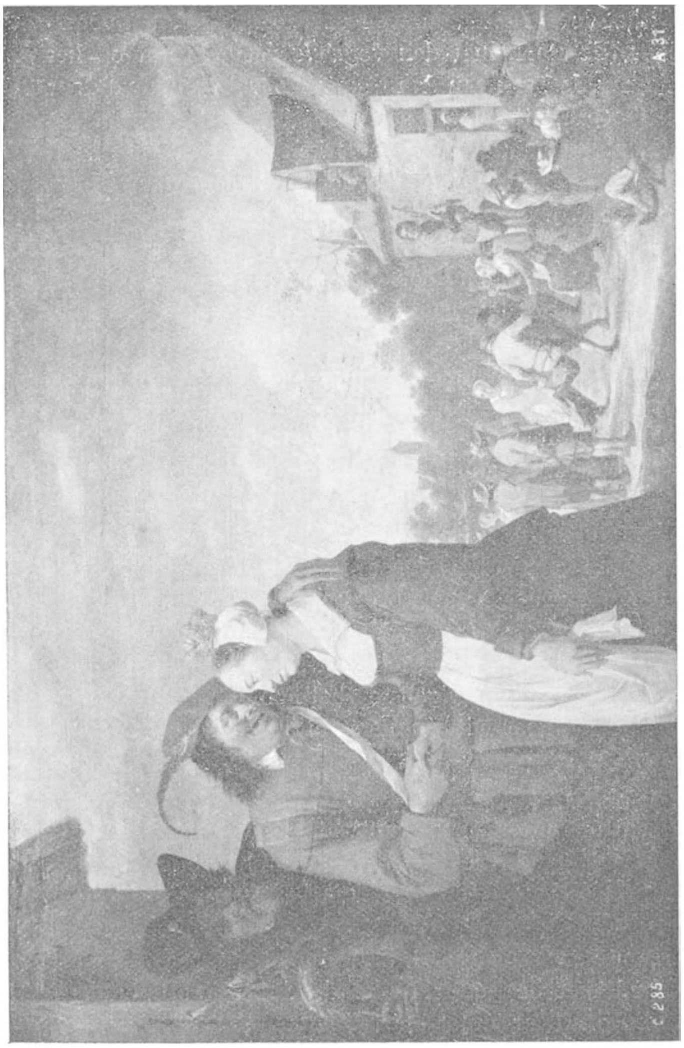

Boerenbruiloft door David Teniers. (Weenen: Keizerl. Mus.).
Op het hoofd draagt de bruid het huwelijkskroontje.

element, dat vooral in het Romeinsch tijdvak veel gebezigd werd (boekranion). Dit gebruik leeft nog steeds voort in de XVII[de] eeuw en Teniers schildert meermaals schedels van dieren die geplaatst werden op de strooien daken der woningen ; het waren bijgevolg talismans die het huis moesten beschermen tegen de hinderlagen van den duivel of tegen de boosheid van de toovenaars. In verscheidene landen werden ze in velden of wijngaarden geplaatst om de macht van

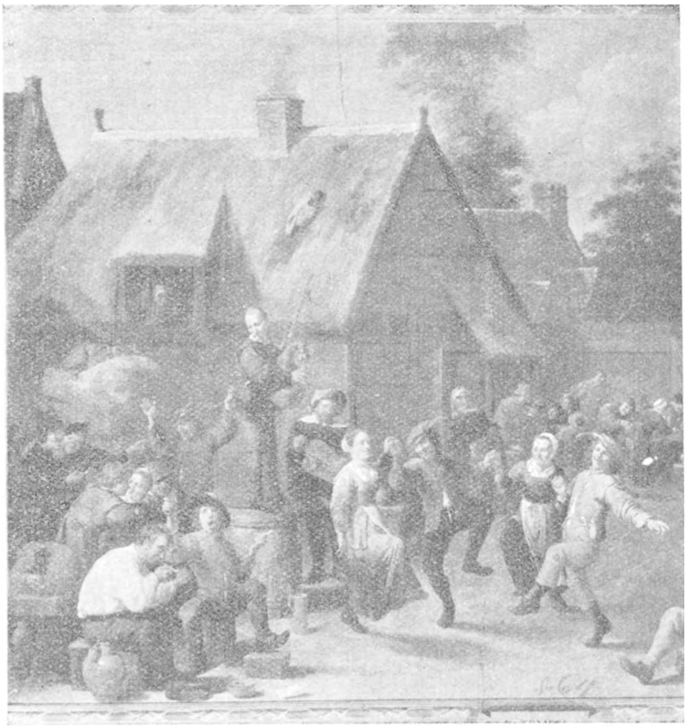

Vlaamsche Kermis door David Teniers. (Madrid: Pradomuseum). Op het strooien dak bemerken wij den schedel van een paard.

den booze te breken. Thans vinden we ze nog in hun natuurlijken toestand in Rusland, Boelgarië, Tyrol, Letland, Rhetië en Spanje ; in Noord-Duitschland en in Sussex zien wij ze dikwijls gebeeldhouwd op de gevels der boerenwoningen; in China is de schedel van het schaap een behoedmiddel tegen hagel. In 1584 beweert Frugger dat de schedel van

het paard het groeien der planten begunstigt en de rupsen en ratten — duivelsdieren — verjaagt. Rockholz haalt gevallen aan waarin deze schedel de huisdieren beschermde (1). Zooals wij verder zullen zien dienden zij eveneens bij de voorteekenen.

De XVII[de] eeuw was een periode van intens bijgeloof en in de inleiding tot zijn drama *Alaric*, van 1654, beweert Scudéry dat de tooverkunst in zijn tijd bijna iedereen interesseerde. In betrekking hiermede schrijft de E. H. Delaporte : « ... Les sorciers, magiciens, devins, devineresses, toute l'histoire anecdotique du XVIIe siècle en est remplie ; les cas de sortilèges et de sorcelleries défraient les conversations, même chez les gens de qualité... Littérateurs sacrés ou profanes, magistrats, philosophes admettaient, tout comme le peuple, la réalité des maléfices, sortilèges, enchantements et autres diableries » (2). Wat onze provinciën betreft, deze ontsnapten niet aan den geest des tijds, wel integendeel ; dit getuigen de edicten uit het begin van de XVII[de] eeuw en eveneens de talrijke heksenprocessen die in onze streken afgehandeld werden onder het bestuur der Aartshertogen, van 1620 tot 1640. In 1623 werden de straffen, die door de Inquisitie tegen de heksen voorzien waren, door Paus Gregorius XV nog merkelijk verzwaard. De doodstraf, in dergelijke processen uitgesproken, werd in 1664 voltrokken te Kortrijk, in 1657 te Zinnik, in 1661 te Oudenaarde.

Bij Teniers zien we de heksen aan het werk. Een van hen staat in het midden van den toovercirkel (die beschut tegen het geweld van de duivelen, wat reeds beweerd werd door de Romeinen) en daarnevens bemerken wij den dobbelsteen, de flesch met verbena of andere bloemen, een

(1) *Altdeutsches Bürgerleben*, blz. 88.

(2) *Du merveilleux dans la littérature française*, blz. 48 en 49. — Heel de anekdotische geschiedenis van de XVII[de] eeuw is vol van tooveraars, goochelaars, waarzeggers, waarzegsters ; gevallen van betoovering en hekserij worden door iedereen druk besproken, zelfs door menschen uit de hoogere standen... Gewijde of profane schrijvers, magistraten, wijsgeeren, allen geloofden zij, evenals het volk, aan het werkelijk bestaan van hekserij, toovermiddelen, betoovering en andere duivelskunsten.

in den grond stekende eetvork en een omgestooten glas (Academie, Weenen) ; ook zien wij wel dat er in het midden van den cirkel een doodshoofd geplaatst werd, waarrond dan een zandlooper, een vork in den planken vloer en een nagel (van een hoefijzer) (1). Een andere staat naakt (2) vóór den brandenden haard, door denwelken wij nog even de bokspooten van Satan zien verdwijnen. Een oude leest in een tooverboek en een andere bereidt de heksenzalf die haar eveneens, door den schoorsteen, naar den Sabbat zal voeren ; vijf waaiervormig geplaatste zwavelstokjes vlammen boven den schoorsteenmantel. Achter de tafel verschijnt een duivel met apenkop en vledermuisvleugels. De Sabbat eindelijk zelf, waarvan er reeds melding gemaakt wordt in den Canon episcopi van de Synode van Ancyre in de IV[de] eeuw ; hier bemerken wij de homunculus met lange haren (misschien wel de mandragora), een oude heks die de toorts en de tooverkruiden draagt, en eveneens een vrouw die met een schup den grond omwoelt. Zelfs al geloofde Teniers niet aan hekserij, wat heel onwaarschijnlijk is alhoewel hij een philosoof schilderde die gekscheert met de tooverkunst, toch blijft zijn werk hier een spiegel van den tijdgeest.

In 1593 verscheen er te Antwerpen nog een herdruk van het werk van Bodin, *De la démonomamie der sorciers*, niettegenstaande het feit dat Jan Wier, geneesheer van den hertog van Kleef, in 1564 zijn baanbrekend werk liet ver-

---

(1) Deze beschermende toovercirkel is misschien wel de « Usurta » der Babyloniërs, die later overgenomen werd door Grieken, Romeinen, Kopten en Araben. De Kabbalisten deden er magische namen en cijfers in plaatsen. De doormeter er van was gewoonlijk negen voet. Er waren veel verschillende soorten van toovercirkels, al naargelang het doel dat men wilde bereiken, het oogenblik van den dag, de geesten wier hulp ingeroepen werd, enz. In het midden er van werden soms twee diameters kruisvormig over elkaar getrokken ofwel pentagrammes. In bepaalde gevallen waren ze kroonvormig en tusschen beide cirkels in schreef men dan, wat we overigens bij Teniers kunnen opmerken, sommige tooverkrachtige namen : Alpha, Omega, Adonaï, El Zebaoth, Elohim Javeh, Raphaël, Michaël, Gabriël, enz.

(2) De naaktheid was een toovermiddel dat reeds door de Kelten gebruikt werd.

schijnen, dat aan dit bijgeloof een zwaren slag toebracht. Tot in 1660 moeten wij wachten eer het opperste gerechtshof van Parijs het geloof aan de hekserij opgaf. De groote hervormers zelfs : Luther, Calvijn, Melanchton en Knox geloofden aan de tusschenkomst van den duivel ; in den loop der XVII^de eeuw, zelfs ook nog in de XVIII^de, stierven er in Duitschland en in Engeland nog talrijke heksen op den brandstapel. Benedikt Carpzof die duizende veroordeelingen onderteekend had en die als werkelijk overtuigd mag beschouwd worden, stierf in 1656. Voegen wij hierbij dat Montesquieu, in zijn *Esprit des Lois,* laat veronderstellen dat hij aan hekserij gelooft, en dat, te Glaris in Zwitserland, in 1782 een vrouw onthoofd werd die zich aan hekserij schuldig gemaakt had. Omstreeks 1650 viel er nochtans een ernstige reactie tegen dit bijgeloof waar te nemen.

Een onderwerp dat door Teniers met voorliefde behandeld werd was de *Bekoring van den H. Antonius.* Meermaals verwerkte hij deze heiligenlegende en telkens veranderde hij het thema. De oorsprong er van dient gezocht te worden in de boeken van den H. Athanasios, die het leven van den beroemden anachoreet verhaalt. De H. Antonius heeft een toevluchtsoord gezocht in een graf, gelegen op een kerkhof in het gebergte. Hij leidt er een streng kluizenaarsleven, slaapt niet en brengt achtereenvolgens verscheidene dagen door met vasten. Volgens een aloude Egyptische en Arabische opvatting echter, houdt de duivel zich bij voorkeur op in woestijnen en op verlaten plaatsen ; bijgevolg vreest hij ook er door de heiligheid van den kluizenaar uit verjaagd te worden. Hij stelt dan ook dezes heiligheid op de proef door het opwekken van erotische voorstellingen en, op een gegeven oogenblik, bekent de duivel, die de gedaante aangenomen heeft van een jonge zwarte inlander (Nubiër), dat hij de geest van ontucht is waarover Osee spreekt (IV. 22). De duivel, aldus de H. Athanasius, kwelde hem 's nachts en vervolgde hem soms zoodanig dat de H. Antonius er ten langen laatste begon uit te zien als een echte strijder. De duivel bekoorde hem met onkuische gedachten, doch Antonius verdreef deze door zijn gebeden ; vervolgens nam hij de gedaante aan

van een vrouw en trachtte hij aldus den kluizenaar te verleiden ? Niets kon echter baten. Dikwijls valt het voor dat de booze geest den uiterlijken vorm van een vrouw aanneemt ; dit was namelijk eveneens het geval wat den bis-

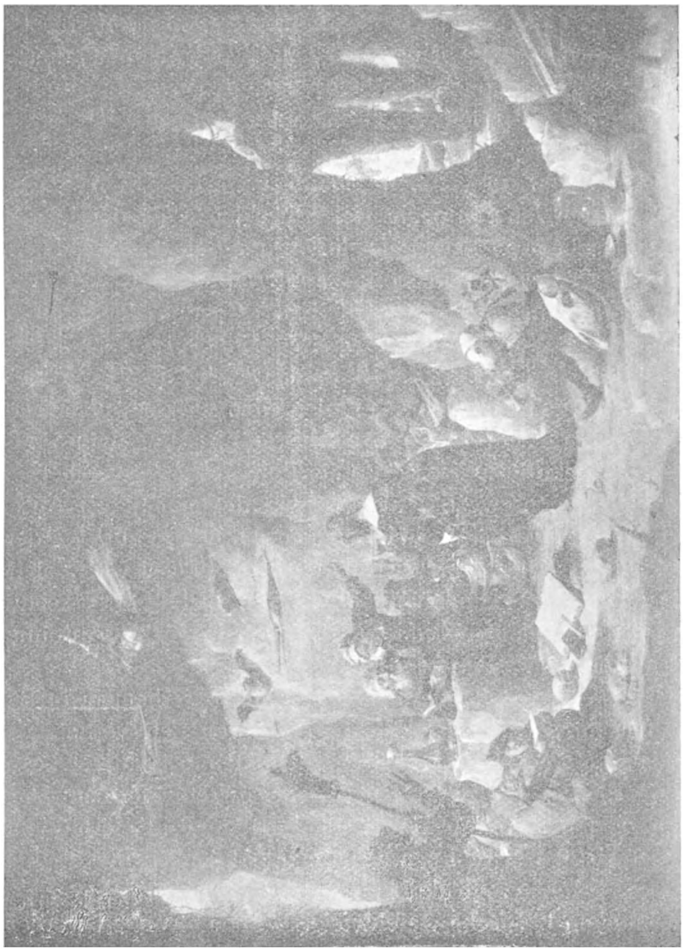

Bekoring van den H. Antonius door David Teniers. (Brussel: Oude Kunst).

schop Eparchius betreft, wiens bekoring verhaald wordt door Gregorius van Tours ; de rede hiervan is te zoeken in het feit dat de duivelen een bijzonder genoegen scheppen in de zonde van ontucht, zooals de H. Thomas het zegt in zijn *Summa Theologica* (III, 1, 2, qu. 73, 5 ad. 2).

In al zijn « Bekoringen van den H. Antonius » heeft Teniers een jonge vrouw voorgesteld die zich aan den kluizenaar aanbiedt of die, om hem gemakkelijker te verleiden, hem uitnoodigt tot drinken. Naast haar echter kruipen of fladderen tallooze fantastische wezens. Dit stemt overigens ten volle overeen met hetgeen door den H. Anthanasios gezegd wordt : de verschijnende duivelen namen allerlei vormen en gedaanten aan. Op zekeren dag ziet Antonius aldus een wezen dat van het hoofd tot aan de lenden den vorm had van een mensch, doch dat beenen en voeten had als een ezel (een kenmerk dat door Origenes aangegeven wordt). Op zekeren nacht was 't een leven als een oordeel en het scheen wel dat alle duivelen uit de hel losgelaten waren. De muren vielen in en allerlei soorten van wilde beesten en boosaardige kruipdieren stonden den Heilige machteloos aan te kijken. De leeuwen brulden en zetten hun manen recht, de beren bromden, de wilde stieren loeiden, de slangen sisten ; de luipaarden en de wolven, de adders en de schorpioenen, elk uitte zijn gramschap op de hem aangeboren wijze. Antonius echter spotte met hen.

Terloops weze het opgemerkt dat niet alleen Antonius op een dergelijke wijze bekoord werd ; aldus werden ook beproefd : de H. Hilarius, de H. Niklaas van Tolentino en de H. Romualdus. Op het einde van de XVI^{de} eeuw zelfs nog vinden wij een evenbeeld van den H. Antonius terug in den H. Paschalis Baylon.

Teniers behandelt op zijn beurt het thema van St. Athanasios, doch bij de uitwerking er van zien we hoe zijn tijdgenooten zich den duivel voorstelden. De duivel heeft namelijk een heele geschiedenis en van eeuw tot eeuw noteeren wij verschillende voorstellingen. Bij Hiëronymus Bosch, iets meer dan een eeuw vóór Teniers, krijgt de duivel, of beter gezegd de booze geest, het uiterlijke van een bezielde en tragische wereldvisie. De boomtronken worden opengesperde dierenmuilen, de heuvels zijn ruggen van menschen, enorme aangezichten doorklieven de lucht, ooren met reusachtige afmetingen snellen voorbij, klompen krijgen het uitzicht van schepen, laaiende vuurgloeden verlichten den horizont, doch ook uiterst kleine wezens krioelen door elkaar en trachten den geest van den toeschouwer met ontzetting te vervullen.

Breughel bewandelt nog dezelfde wegen, doch hier zijn de duivelen niet zoo reusachtig groot meer ; het is er eerder een gewemel van vreemdsoortige en fantastisch samengestelde dieren.

In de Hel van Teniers vinden wij nog wel den traditioneelen duivel met het hondshoofd en ook wel den driekoppigen Kerberos ; de middeleeuwsche duivel met verscheidene aangezichten bemerken wij er echter niet meer. Volgens een aloude tradtie mogen de vorsten der duivelen de hel niet verlaten. Satan zelf is de hoofdoorzaak niet van alle kwaad op aarde, de gansche natuur krijgt dit schrikaanjagend, demonisch uitzicht niet meer, doch rond den cenobiet bewegen zich thans dwergen, kwelduivels, kabouters en aardmannetjes (1), kortom, al de scheppingen van de volksverbeelding op gebied van tooverkunst, waarvan de oorsprong naar alle waarschijnlijkheid te zoeken is in de oudste tijden en die het plebs van de hellebewoners uitmaken.

Het prototype er van vinden wij terug op een Etruskisch schilderij en misschien ook wel in sommige teekeningen uit het tijdvak van La Tène. Porphyrus nam deze opvatting over uit de heidensche, Arabische en Grieksche volkstradities ; volgens hem zijn de duivels van lageren rang heftige en booze wezens die den mensch het slechte doen begeeren en die de uiterlijke gedaante aannemen van dieren of van mismaakte wezens. Nu eens zijn ze zichtbaar, dan weer onzichtbaar. De christene theologie nam op haar beurt de opvatting over uit de leer van de school van Alexandrië. Paulus Diaconus (*Historia gestis Langobardorum*, VI, III) spreekt van duivels die den vorm hebben van slangen, raven of vliegen en dezen bijzonderen vorm vinden wij weer in enkele volksvertelsels. In *Le Mystère de St. Denis* worden de duivels als volgt beschreven : « hideulx crapaulx, terribles lézats verds, aspics mordans, puans, abominables ». Theologen, als de H. Thomas, beweren dat de duivel zich kan verontstoffelijken en dat hij zich kan

---

(1) Rabelais zegt : « c'est un luiton ou diable déguisé » (*Ich.*, 35). In de oude literaturen vinden we duivels en kabouters dikwijls samen.

zichtbaar maken met een naar believen uitgekozen aetherisch lichaam aan te nemen. De groote Protestantsche Fransche chirurg, Ambroise Paré, beschrijft in 1575 de verscheidene soorten van duivelen : « on les voit », zoo zegt hij, « se transformer en serpents, crapauds, chat-huants, corbeaux, boucs, ânes, chiens, loups en taureaux » (1).

Bij Teniers echter, en overigens ook bij H. Bosch, Peeter Huys en Jean Cousin, hebben deze fantasmagorieën een lichaam dat samengesteld is uit ledematen die toebehoorden aan dieren van verschillende soorten, met alle mogelijke koppen of schedels, kortom, een verzameling van de vreemdsoortigste en ellendigste wezens, buitengewoon zonderling wat hun levenswijze betreft, een samenraapsel dat tegen alle goddelijke orde indruischt. De gekleede pad is engelbewaarster en raadgeefster van de tooveraars ; de duivel heeft haar gedoopt en ze vergezelt de heksen naar den Sabbat. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat wij haar bij Teniers aantreffen. Zij rookt een pijp, ze strijdt in tweegevecht terwijl zij zit op vliegende visschen en doet duizend andere zonderlinge dingen. Droge visschen en ook ringslangen vliegen spuwend door de lucht. Hier en daar vledermuizen, uilen, sprinkhanen en eveneens waterjuffers die in het Duitsch ook duivelspaarden geheeten worden. Men ziet er groote magere vogels, dierenschedels of vrouwenhoofden die op pooten staan, menschen met het hoofd van een vogel of den schedel van een dier en die met den neus op een fluit staan te spelen, samenraapsels van schildpadden, muizen en vogels, roode krabben met een kop als een visch, konijnenkoppen met pooten als een vogel en een staart als een visch, eieren met dierenkoppen die bezig zijn met hun behoefte te doen, een kop van een kuiken op een geitenlijf, een wereldje in één woord van onmogelijke en fantastische wezens. Hier zien we een duivel die het voorkomen heeft van een mannetje met kleederen aan en een helm op het hoofd ; zijn voeten zien er uit als klauwen. Een andere is precies een vrouw zonder romp ; kortom :

(1) « Men ziet hoe zij den uiterlijken vorm aannemen van slangen, padden, katuilen, raven, bokken, ezels, honden, wolven en stieren ».

allerhande dwergen met de vreemdsoortigste vormen. Eindelijk komt dan de heks of de tooveraar met een bezem, waarop dikwijls een kaars staat te branden. Deze kaars is waarschijnlijk vervaardigd van menschenvet en laat toe de schatten te ontdekken. De bezem, een toovermiddel dat reeds in aloude tijden gebruikt werd, beantwoordt nog aan den analogischen geest der simplistische redeneeringen. De bezem werd inderdaad in het water van de rivier gestoken en achter het hoofd afgeschud om hagel te verwekken. Somtijds zien we hier ook nog, doch niet zoo dikwijls meer als bij H. Bosch, de vrouw die een kleed met sleep draagt, een herinnering waarschijnlijk aan de aloude opvatting — die heden in Armenië nog voortleeft — dat de vrouwen met sleep de beste heksen waren en dat zij geïnspireerd werden door den duivel.

Alles samen genomen boezemt de duivelwereld van Teniers eerder angst in dan ontzetting ; wij voelen ons hier staan tegenover het woeste, vijandige mysterie. Het zijn en het kunnen ook niets anders zijn dan zinsbegoochelingen, producten van een verbeelding die koortsachtig geworden is door de ontberingen en de eenzaamheid, doch die nochtans aan den boozen geest te wijten zijn (H. Cyprianus) en slechts relatief werkelijkheid zijn. Evenals in een nachtmerrie zijn het vooral de wetten der zwaartekracht die veranderen ; nu eens drijven de lichamen, ze schijnen geen gewicht te kennen en bewegen zich met een buitengewoon gemak ; dan weer schijnen ze verpletterend zwaar. Dit alles is echter betrekkelijk klein en houdt geen stand en we begrijpen gemakkelijk dat een asceet die weerstond aan de bekoring des vleesches, uitgelokt werd door een duivelsche vrouwelijke schoonheid, slechts lichtjes zijn zenuwen geprikkeld voelde bij het zien van al deze ongerijmde en kinderachtige vormen, die nochtans beantwoordden aan de volksopvattingen uit dien tijd.

* * *

Teniers had het werk van Callot gekend en er in zijn jeugd zelfs kopieën van gemaakt. Het is dan ook heel natuurlijk dat hij eveneens zich aangetrokken voelde door dit vreemde Zigeuners- of Bohemersras met zijn getaande

gelaatskleur. In onze streken verschenen zij voor het eerst in de XV^{de} eeuw ; tijdens de XVI^{de} waren zij er zeer talrijk om dan later weer zeldzamer te worden. Door onze voorouders werden zij beschouwd als bekwame toovenaars. Bij Teniers zien wij hen menigmaal aan een bocht van den weg of in een spelonk staan, bezig met de toekomst te voorspellen aan de voorbijgangers, heeren of boeren, wier handpalm zij aandachtig bekijken, een kunst die van in de vroegste tijden door hen beoefend werd. Op andere plaatsen krijgen wij een kijk op andere omstandigheden uit hun bestaan en op een bepaald oogenblik toont hij ons zelfs, op een bescheiden manier natuurlijk, een Boheemsche vrouw in het kraambed.

Evenals Breughel heeft Teniers alchimisten geschilderd die zoeken naar den steen der wijzen, een aloude utopie die ons waarschijnlijk overkwam uit China ; de alchimie door de Spanjaarden van de Araben overgenomen, verspreidde zich in Europa tijdens de XIV^{de} eeuw en werd in de XVI^{de} door de leerlingen van Paracelsus gevulgariseerd. In dien tijd werd er door alle maatschappelijke standen geloof aan gehecht en vooral de geneesheeren hielden zich onvermoeid bezig met dit soort navorschingen. Ook in de XVII^{de} eeuw wordt er nog naarstig gezocht en bij Teniers zien we aldus een goudzoeker te midden van zijn potten, smeltkroezen, distilleerkolven, alambieken, blaasbalgen, zeven, weegschalen, een wereldbol en ook den steeds opnieuw weerkeerenden dierenschedel, dit aloude overblijfsel der tooverkunst. Ditzelfde symbool vinden wij ook terug in de werkplaatsen van den barbier-heelkundige en er naast zien we gedroogde visschen en een uil, de traditioneele gezel der tooveraars. In betrekking hiermede herinneren wij aan het feit dat, volgens het Concilie van Leptine in Henegouw (743 of 745), de dierenschedels dienst deden bij het raadplegen der voorteekenen.

Een andere figuur, die menigmaal Teniers penseel bekoorde, was de op zijn Oostersch gekleede tandarts-kwakzalver. Op het einde van de XVI^{de} eeuw kwam dit zonderling type talrijk voor in onze gewesten en werd het, om rede van de eigenaardige kleedij, met voorliefde door onze kunstenaars behandeld. Naast Teniers denken wij hier ook

De dorpsdokter door David Teniers. (Brussel: Oude Kunst).

aan G. Dou, K. Dujardin, J. Steen en anderen. Hij heeft ons echter ook het portret nagelaten van een sterrenwichelaar die schooier van beroep was en geboren werd te Nijvel. Verder is er nog de handelaar in rattenvergif in kwakzalverskleedij en met zijn zonderlinge rattenvallen, een figuur die zoo menig Vlaamsch en Hollandsch schilder bekoord heeft.

De eerste dagbladen, van zeer klein formaat nog, zijn verschenen ; wij zien er mede rondventen in de dorpen en door de zeldzame personen die lezen kunnen wordt er gretig naar gegrepen. (Naar alle waarschijnlijkheid hebben we hier te doen met de omstreeks dien tijd verschijnende *Nieuwe Tijdingen* of met de *Gentsche Posttijdingen*).

Op een openluchtbal bemerken wij soms den nar met zijn marot.

Constant Polari.

De juweelendiefstal in het Paleis te Brussel.

(M. J. M. Fuchs).

« En verklaart de Prokureur-Generaal, dat hem uit een nauwkeurig onderzoek van de stukken der procedure is gebleken :

Dat in de maand September 1829, en wel in den nacht tusschen den 25 en 26sten dier maand, een allerbelangrijkste en zeer stoutmoedige diefstal van paarlen, juweelen en kostbaarheden uit eene behoorlijk gesloten meubelkast, genaamd diamantaire, geplaatst in het paleis van Hunne Koninklijke Hoogheden den Prins en de Prinses van Oranje te Brussel, is gepleegd ; — terwijl de afwezigheid van den Prins, en het verblijf van Mevrouw de Prinses met Haar gevolg op het Kasteel van Tervueren, ten gevolge hebben gehad, dat het getal der bewoners van het paleis te Brussel was verminderd ; »

Zoo luidt de tweede alinea van de bijna vijftig gedrukte pagina's groote Acte van Beschuldiging, tegen Constant Polari, zich ook genoemd hebbende Carrara, en uitgebracht te 's Gravenhage op 10 Januari 1834 door den Advocaat-Generaal van Hemert. Wat was er gebeurd in de nacht van 25 op 26 September 1829 en wat was de oorzaak, dat eerst op 10 Januari 1834 een acte van beschuldiging werd uitgebracht ?

In de vroege morgen van den 26sten September 1829 werd den heer Schultz, secretaris van de Prinses van Oranje door den concierge van het Paleis te Brussel, bewoond door den Prins en de Prinses van Oranje, medegedeeld, dat in het slaapvertrek van de Prinses een diamantaire was opengebroken, en de kostbaarheden daaruit gestolen waren. Behalve de heer Schultz waren spoedig ter plaatse de Directeur van Politie, de Procureur-Generaal, de Officier des Konings, en de Rechter van Instructie. Het bleek inder-

daad dat in het slaapvertrek van de Prinses een uiterst brutale diefstal was gepleegd. Deze kamer, welke aan de eene zijde begrensd werd door een badvertrek en aan de andere zijde door de Salle en stuc blanc, bevatte niet veel meer dan een bed, een tweetal tafels, een chaise-longue en de diamantaire, welke in de hoek van de kamer was geplaatst. Het bovengedeelte van de diamantaire was bedekt met een groot stuk spiegelglas, en bevatte behalve enkele juweelen, ook de sleutel van het onderstuk ; daarin stonden een tweetal kistjes, beide inhoudende diamanten, een kistje met bijzondere kostbaarheden, welke de Prinses van Haar Moeder had geërfd, en verder het testament van H. K. H., enkele geheime brieven en bescheiden, en een kostbare shawl. De aanwezige heeren troffen de diamantaire geheel ledig aan ; de brieven en verdere papieren waren door de kamer verspreid en gedeeltelijk verscheurd, terwijl van de kostbaarheden niets meer werd aangetroffen. Bij het onderzoek ter plaatse werd bevonden dat een glasruit van de deur, welke het terras verbond met de roodmarmeren zaal, met een vette stof was besmeerd, en daarna stuk was gebroken. De dief had zoo de deurknop kunnen omdraaien, en eenmaal in deze zaal aangeland, was hij door de Salle en stuc blanc naar het slaapvertrek gegaan. Verder werden bij de tuinmuur een tweetal afdruksels van een ladder aangetroffen, welke ladder de volgende dag in de buurt van het Paleis werd gevonden te zamen met de shawl, waarin de dief zijn kostbare buit had vervoerd.

Onmiddellijk na de ontdekking werd een lijst opgemaakt van de vermiste voorwerpen, welke niet minder dan 77 nummers bevatte, en die later werd aangevuld met een supplement ; beide lijsten bevatten de meest zeldzame stukken, onder meer een diadeem, verschillende parures, bracelets, colliers, en losse edelsteenen. Hoe groot de waarde van dat alles wel was, kan blijken uit de premie, die uitgeloofd werd aan dengene, die de gestolen schat in zijn geheel zou terug bezorgen, en welke 25.000 gulden bedroeg, met de bepaling dat die premie zou verdubbeld worden, als de daders tevens zouden gevat kunnen worden. De politie deed wat in haar macht was. Alle bijoutiers in België werden aangeschreven ; de politie in alle groote Europeesche

plaatsen werd uitvoerige mededeelingen gedaan, de douane werd gewaarschuwd. Maar noch de belooning, noch de nasporingen vermochten eenig resultaat op te leveren. De dief bleef onbekend, en hoe ongelooflijk het ook moge klinken, de grootste juweelendiefstal van die tijd scheen onopgelost te blijven. Er waren verdenkingen en verdachten, er werden sporen gevolgd, en arrestaties verricht, maar alles zonder uiteindelijk resultaat.

Het jaar 1829 verliep, het jaar 1830 verliep ; andere gebeurtenissen legden beslag op de belangstelling, en slechts zelden werd nog over de juweelendiefstal gesproken, totdat in de zomer van 1831 de Minister van Buitenlandsche Zaken een brief bereikte, welke begon met de woorden : « Ik heb de voldoening Uwe Excellentie mede te deelen, dat ik de kostbaarheden, gestolen bij H. K. H. de Prinses van Oranje, ontdekt heb, evenals den dief ». Zoo luidde de aanhef van de brief, geschreven door den Nederlandschen gevolmachtigden Minister te New-York op 31 Juli 1831. De heer Bangemans Huygens deelde in dat schrijven mede, dat op 28 Juli een zekere Roumage bij hem gekomen was, met de mededeeling, dat de dader van de diefstal in New-York woonde. Als bewijsstuk liet Roumage hem een diamant zien, die inderdaad voldeed aan de beschrijving van een van de gestolen voorwerpen. Het verhaal van dezen Roumage kwam in het kort hierop neer. In Juni 1831 kwam te New-York een zekere Carrara, alias Polari wonen, die zich met zijn bijzit, Suzanne Blanche, in een logement aldaar vestigde, waar ook Roumage zijn intrek genomen had. Roumage trad in nauwe, al te nauwe relaties met Suzanne, en reeds spoedig kwam hij te weten, dat Polari in het bezit was van een groot aantal edelsteenen, en andere kostbare stukken. Roumage, die wist, dat deze steenen frauduleus in Amerika waren ingevoerd, deelde dit den tolbeambten in New-York mede, en ging nog dezelfde dag naar den heer Huygens, om hem alles mede te deelen. Die avond deden de tolbeambten een inval in het logement, en namen een aantal steenen in beslag. Maar Polari ontkwam, gewapend met rotting en parapluie, waarin diverse waardevolle stukken waren verborgen ! Hij begaf zich met Suzanne naar Brooklyn, waar hij deze juwee-

len in een bosch begroef. De heer Huygens, die de hulp had ingeroepen van de politie, werd in staat gesteld enkele uren na de inval van de tolbeambten ook een inval te doen, maar toen was de vogel gevlogen. Lang duurde zijn vrijheid niet meer. Twee dagen later werd hij gearresteerd en naar New-York overgebracht. Roumage wist te veel, en hoopte de 50.000 gulden in de wacht te kunnen sleepen. Nog op de avond van deze arrestatie schreef de heer Huygens de bovenvermelde brief naar den minister, en voegde er de noodige verklaringen van Roumage aan toe. Suzanne, wier liefde voor Polari, den man wien zij zeer veel te danken had, volkomen bekoeld was, en gaarne aan de zijde van Roumage verder wilde leven, deelde den heer Huygens alle bijzonderheden mede, zoowel over datgene wat in Europa, als wat in Amerika was voorgevallen. De diamanten in Brooklyn waren spoedig gevonden, en Suzanne en Roumage kregen toestemming om onder geleide van een Amerikaansch politiebeambte naar Europa te reizen, om daar nadere aanwijzingen te geven, die zouden leiden tot de opgraving van de diamanten, begraven in een bosch bij Brussel. Geheel zuiver waren hun bedoelingen niet, want zij vertrokken zonder toestemming van de politie-autoriteiten, met zich meenemende de opgegraven kostbaarheden, welke de heer Huygens hen nota bene had toevertrouwd ! Een nagezonden Amerikaansch politiebeambte trof de beide gelieven aan in een klein logement in Liverpool, waar de diamanten verborgen waren bovenop de hemel van een ongebruikt ledikant, volgens hun mededeeling, omdat zij bang voor dieven waren ! Roumage verschilde niet veel van Polari ! Trouwens hij was in 1842 te Parijs wegens oplichting tot een gevangenisstraf van vijf jaar veroordeeld, doch reeds twee jaar later uit de gevangenis ontsnapt.

Na hun aanhouding werd Suzanne naar den Haag overgebracht, en deelde bij haar ondervraging mede, dat zij Polari reeds in 1825 in Lyon had leeren kennen, waar hij leerarbeider was, maar wegens een bankbreuk had moeten vluchten. Eerst in 1830 was hij weer teruggekeerd, met de mededeeling, dat hij de diamanten van de Prinses had gestolen, en nu gaarne met haar zou willen trouwen.

Hij had toen het bewijs van de diefstal bij zich, want uit een wandelstok haalde hij verschillende diamanten. Suzanne had er wel ooren naar om verder als groote dame te leven, en zij besloten naar Amerika te vertrekken. Eerst werd nog een bezoek gebracht aan Brussel, waar Polari haar de plek toonde, waar hij over de muur was geklommen, en haar medenam naar het bosch, waar nog verschillende stukken waren begraven. Daarna vertelde zij nog haar wederwaardigheden in Amerika.

Alle door haar overlegde stukken en de door den Consul Willink nog medegebrachte voorwerpen werden door getuigen en deskundigen herkend als zijnde afkomstig van de diefstal bij de Prinses, en op de koude wintermorgen van 25 Januari 1832 werd op een door haar aangegeven plaats in een bosch bij Brussel een ijzeren pot opgegraven, waarin 31 cameeën, gouden potlooden, sieraden, bracelets en opalen gevonden werden, zoodat de heele schat weer bijna teruggevonden was.

Intusschen bevond Polari zich nog in New-York, waar hij ingesloten was in de gevangenis Bellevue. De Nederlandsche regeering wilde Polari gaarne in Nederland verder verhooren, maar deze weigerde vrijwillig naar Nederland te komen. Hoe hij tenslotte daar toch is gearriveerd, wordt in de verzameling officieele stukken niet vermeld, maar is opgeteekend door een anonymen schrijver, in zijn werkje « Herinneringen eener reize naar Nieuw-York », dat in 1833 te Leiden verscheen. De schrijver, die tot 1830 als corrspondent bij een der voornaamste papiermolens in de provincie Namen was geplaatst, besloot in dat jaar België te verlaten en vertrok naar Rotterdam. Na een jaar aldaar vergeefs pogingen in het werk te hebben gesteld om een betrekking te krijgen, besloot hij met achterlating van vrouw en kinderen naar Amerika te vertrekken, en daar zijn geluk te zoeken. Daar aangekomen, liep het hem evenmin mee, totdat hij eindelijk in aanraking kwam met den heer Bangemans Huygens, die hem in contact bracht met een Italiaanschen ridder de Rivafinoli, die een leening wenschte te sluiten voor een nieuw te ontginnen goudmijn, en daarvoor geld zocht in Nederland. Juist op het punt te vertrekken naar Albany, om eenige besprekingen hierover

te voeren, deed, zoo schrijft hij « onze waarnemende chargé d'affaires mij het voorstel, hem in eene zeer ingewikkelde zaak en die door zijne diplomatische betrekking met het Gouvernement der Vereenigde Staten, van een teederen aard was, behulpzaam te zijn ». De zaak van teedere aard bleek de juweelendiefstal te zijn en de schrijver liet zich overhalen in deze zaak zijn assistentie te verleenen. Volgens mededeeling van den heer Huygens zat Polari nog steeds in de gevangenis Bellevue, en was met geen enkel middel te bewegen vrijwillig naar Nederland te gaan ; er moesten menschen zijn die den dief in zijn voornemen stijfden om liever in de Amerikaansche gevangenis te blijven dan voor een Nederlandsche rechtbank te verschijnen. Het was nu de bedoeling, dat de werkelooze Nederlander zijn intrek zou nemen in het logement, waar Polari ook gewoond had, en daar contact moest zoeken met de menschen, die eventueel invloed op hem hadden. De zaak werd nog met een vertrouwd vriend besproken, die hem aanried een geldelijke regeling te treffen, maar « ik verwierp deze raad en begreep, mij dan ook veilig op de zoo bekende edele grootmoedigheid van de hooge personen, voor wien ik werkzaam zou zijn, te kunnen verlaten ». Enkele dagen later werd het logement betrokken, voorloopig zonder het minste resultaat. Nu was er wel een mandaat van den Gouverneur van de Staat New-York, waarbij Polari aan de Nederlandsche regeering uitgeleverd mocht worden, maar men wenschte hiervan geen gebruik te maken, voornamelijk, omdat de bladen een campagne openden tegen uitlevering. Polari had een uitstekende cel, die hij deelde met twee andere gevangenen, en tezamen werd het plan tot ontvluchten gemaakt. Reeds waren de ijzeren staven voor de vensters doorgevijld, toen op het laatste oogenblik de poging tot ontvluchting werd ontdekt. Polari werd verplaatst naar een onderaardsche cel, zonder tafel of stoel, waar hij zijn lot afwachtte, gesteund door invloedrijke vrienden, die er bijna in slaagden zijn invrijheidsstelling te bewerkstellingen, wat op het laatste oogenblik verhinderd werd door toedoen van den schrijver van bovengenoemd boekje. Na echter zestien weken tevergeefs in het logement vertoefd te hebben, vertrok deze weer voor een

reis door Amerika, totdat hij bij zijn terugkeer in New-York door den heer Huygens werd ingelicht over een niet al te fraai plan, dat gedeeltelijk in overleg met en gedeeltelijk door omkooping van Amerikaansche autoriteiten was opgesteld, en dat hierop neerkwam, dat Polari met geweld uit de gevangenis naar een gereedliggend schip zou worden gebracht. Weer gaven financieele overwegingen de doorslag, en op 23 Augustus 1832 haalde hij het dochtertje van Polari met een rijtuig uit het kosthuis, en bracht het meisje naar een gereedliggend schip, dat daarna van wal stak, en de rivier afvoer tot een bepaald punt, waar overgestapt werd op een ander schip, de Gazette, die de reizigers naar Europa zou vervoeren. Slechts het allernoodzakelijkste personeel was op het schip aanwezig ; men voer enkele mijlen de rivier af, en ankerde voor de plaats, waar de gevangenis was gelegen, waar Polari was opgesloten. Wij geven nu weer het woord aan den schrijver : « Na omtrent ruim een half uur bij de gevangenis vertoefd te hebben, kondigde een van verre reeds gehoord vervaarlijk geschreeuw de komst van Polari aan ; hij werd, daar, door zich te weer te stellen en door de worstelingen, zijne kleederen hem van het lijf waren gescheurd, bijna naakt aan boord gedragen. Nimmer heb ik een mensch in zoodanig eene woede gezien, als hem ». De gevangene gedroeg zich op de verdere reis verre van aangenaam, wat geen verwondering behoeft te baren, daar hij, en met hem vele anderen, meenden, dat hij niet uit Amerika had mogen vervoerd worden. Na een reis van vijf-en-twintig dagen werd op 18 September de reede van Hellevoetsluis bereikt, en nog die dag werd met het transport van den gevangene naar Rotterdam en den Haag begonnen.

Vele malen werd de gevangene ondervraagd en met verschillende personen geconfronteerd. Op 7 Maart 1834 eindelijk begon de openbare terechtzitting voor het Hof van Assises in de Provincie Holland Zuider Kwartier. Noch bij het vooronderzoek, noch bij de openbare terechtszitting kwamen veel nieuwe punten aan het licht. Het bleek dat de beschuldigde na de diefstal te Brussel naar Frankfurt was gegaan, en daar eenige stukken had verkocht. Ook in Amerika had hij iets van de schat kunnen verkoopen, in totaal voor een bedrag van 24.000 francs en van 500 dollars.

Verder was alles gegaan, zooals boven reeds werd omschreven. Polari erkende volkomen het hem ten laste gelegde, maar vestigde er de nadruk op dat hij geheel alleen het feit begaan had, dit vooral in verband met het door Amerikaansche bladen verspreide gerucht, dat de diefstal begaan zou zijn door twee personen, en dat Polari zijn mededader zou vermoord hebben. Polari's verder betoog was een scherpe aanval op de « z. g. Amerikaansche vrijheden », gepaard gaande met citaten uit Voltaire en andere Fransche schrijvers.

De Advokaat-Generaal oordeelde, « dat de beslissing aan geene de minste moeilijkheid onderhevig kan worden geoordeeld, noch ten aanzien van het bewijs van het corpus delicti, noch ten aanzien der culpabiliteit des beschuldigden ». Alleen de toepassing der wet eischte een nadere uiteenzetting ; de straffen in het gedeelte van het Koninkrijk, waar er toen de diefstal begaan was, waren voor dat feit tijdelijke dwangarbeid, de tijd van 20 jaar niet te boven gaande, voorafgegaan door de kaakstraf (carcan). Bij art. 9 en 11 van het Besluit van 11 December 1813 werd de kaakstraf vervangen door of geeseling, of tepronkstelling, of eerloosverklaring, en de tijdelijke dwangarbeid door confinement in een Rasp-, tucht- of werkhuis, vijftien jaren niet te boven gaande. En zoo eischte de Advokaat-Generaal de tepronkstelling en wat de verdere strafmaat aangaat, het maximum wat de wet op deze misdaad heeft gesteld.

Advocaat de Bas ging in zijn pleidooi uit van een vijftal stellingen, die er op neer kwamen, dat er hier sprake was van een confessio nuda, welke oppervlakkig, onvolledig, onwaarschijnlijk, en met zichzelve in tegenspraak was. Alleen de herkenning der overtuigingsstukken was door getuigen bewezen, maar niet het feit dat deze diefstal door dezen beschuldigde was gepleegd. Het pleidooi legde een aantal zwakke punten volkomen bloot : de beschuldigde kon geen beschrijving geven van de diamantaire ; in het begin had Polari steeds een alibi opgegeven, wat volledig klopte ; volgens zijn eigen opgaven zou hij de bewuste avond zoo maar het Paleis zijn binnengeklommen, en zou niet eens geweten hebben of H. K. H. daar verblijf zou houden ; hij kon niet opgeven, welke vertrekken hij had

doorgeloopen, allemaal feiten, welke er op zouden wijzen, dat Polari niet de dader was. Hoe sterk dit alles ook mocht zijn, er stonden teveel feiten tegenover, die een vrijspraak volkomen uitsloten.

Op 8 Maart 1834 wees het Hof van Assises arrest, en « condemneert den schuldig verklaarden Constant Polari, zich ook genoemd hebbende Carrara, om gebragt te worden ter plaatse, waar men gewoon is, voor dit Hof, executie van criminele Justitie te doen, en aldaar, op een schavot, aan een paal gebonden, gedurende een half uur te pronk gesteld, met een papier op de borst, waarop zijne misdaad zal zijn uitgedrukt ; condemneert denzelven wijders tot een confinement in een rasp- of tuchthuis voor den tijd van twaalf jaren, alsmede in de kosten der procedure ten behoeve van den Staat, desnoods executabel bij lijfsdwang ». Het arrest gelastte dat het gestolene, voor zooverre het in handen der Justitie was aan de daarop rechthebbende zal worden teruggegeven.

Sinds de diefstal waren vijf belangrijke en veelbewogen jaren verloopen ; Brussel, waar de diefstal indertijd gepleegd was, behoorde niet meer tot Nederland. Wie dacht nog aan de diamantendiefstal in het paleis in die stad ? En toch, H. K. H. de Prinses van Oranje, de dochter van den Tsaar van Rusland en de latere Koningin van Nederland kreeg haar diamanten welke in Brussel gestolen waren vijf jaar later terug, dank zij het verraad van Roumage, den man, die te veel wist en zich in het bezit wilde stellen van de uitgeloofde premie, die hem ook inderdaad uitbetaald werd.

Bronnen.

Herinneringen eener reize naar Nieuw-York gedaan in de jaren 1831 en 1832, benevens eenige bijzonderheden omtrent Constant Polari, 1833.

Verslag der teregtzitting van het Hof van Assises prov. Holland, gehouden 7 Maart 1834 in zake van Constant Polari, 1834.

P. N. Arntzenius, Procès de Constant Polari, 2 Dln., 1835.

Kinderspelen begeleid door liedjes en rijmpkens.

(AUGUSTA DE CLERCQ).

Geeraardsbergen is een Vlaamsche stad. Daar zij echter op de taalgrens gelegen is, en er drukke handel bestaat met het nabij liggende Walenland, kennen bijna alle inwoners, tenminste eenige woorden, Fransch. Vlamingen en Walen hebben nauwe betrekkingen met elkaar. Een groot deel der bevolking is werkzaam in de steengroeven van Lessen en in de koolmijnen van den Borinage.

Vele leerlingen, die de lagere klassen in Geeraardsbergen gevolgd hebben, gaan daarna naar de middelbare scholen van Lessen en Ath, om beter de Fransche taal aan te leeren ; terwijl talrijke kinderen uit de omliggende Waalsche gemeenten, naar Geeraardsbergen ter school komen, om zich met het Vlaamsch vertrouwd te maken.

Het is dus niet te verwonderen dat de Geeraardsbergsche jeugd gemakkelijk Fransche liedjes en rijmkens van hun Waalsche kameraadjes aanleeren, afluisteren, en deze bij hun spelen te pas brengen.

In den Zomer of als het goede weder de openluchtspelen toelaat, kan men langs de volkswijken de kinderen beluisteren, die hun spel met Fransche liedjes begeleiden, soms in zeer gebrekkige taal.

Hierbij laten wij eenige dezer liedjes en rijmkens volgen.

Het spel met den bal. De kinderen werpen den bal omhoog en vangen hem terug, terwijl zij zingen op eentonige wijze :

Un, deux, trois
  Certificat
Mal à la tête,
Mal au genou
Claque de mains
Roule moulin
Tombez par terre
Relevez-vous.

Terwijl den bal in de hoogte is, doet het kind het gebaar dat door het vers wordt aangeduid. Als men zegt : tombez par terre, doet het kind of het zich op zijn hurken zet en staat daarna weer recht.

Nog met den bal.

Terwijl den bal boven het hoofd wordt geworpen en men hem terug opvangt, zingen de meisjes :

A l'ordinaire,
Sans bouger,
Sans parler,
Sans rire,
Sans sourire ;
Une main,
l'autre main ;
Un pied,
l'autre pied ;
Fait en haut
Fait en bas
Tourbillon
Moyen,
Et un, deux, trois.

Men doet ook de gebaren, die het vers aanduidt.

Wanneer den bal op den grond valt of als men hem niet kan opvangen, gaat de beurt aan een ander kind.

Het spel met de koord.

Het koordedansen is een der geliefkoosde spelen der meisjes. Met zeer bevallige bewegingen weten zij in de maat te springen, terwijl zij met groote behendigheid de koord onder de voeten slingeren.

Men kan de koord zelf draaien en tegelijkertijd springen ; dit geschiedt gewoonlijk met een blokjeskoord, 't is te zeggen, een niet te lange koord, die aan haar uiteinden een blokje draagt. Is de koord te lang, dan draait de danseres deze verscheidene malen rond de handpalmen.

Wanneer de koord langer is, wordt deze gedraaid door twee kinderen, terwijl een derde in de koord springt.

Luisteren wij naar hun lied :

J'ai été à Bruxelles,
J'ai vu des demoiselles,
Qui mangeaient des caramels
Qui mangeaient des caramels

Bij de herneming van het laatste vers, springt het meisje omhoog, terwijl de koord rapper wordt gedraaid en

tweemaal onder de voeten doorgaat. Dit heet men « dubbelen toer » of « suivant », terwijl de gewone springwijze « enkele toer » of « effen vos » genoemd wordt.

Nog een koordeliedje :

J'ai été à plusieurs batailles
Sans avoir été blessé,
En Russie, comme en Espagne
Et le ciel m'a protegé
Rataplan, rataplan
Je suis tambour du régiment,
Rataplan, rataplan
Je suis tambour du régiment.

Bij het hernemen van het laatste vers wordt weerom rapper gedraaid en de koorddanseres springt omhoog.

Indien zij faalt gaat de beurt aan een ander, doch kan zij het lied zonder fout « uitdansen », dan mag zij voortspringen in de koord.

De kleine meisjes die nog niet heel goed in de koord kunnen springen, terwijl ze fel gedraaid wordt, verkiezen het « balanceeren ». Dit geschied met de koord heel langzaam heen en weer te wiegen, onder de voeten van het springende meisje. Dit spel wordt begeleid door een eentonig lied, een soort berceuse :

Bateau
Bataunière,
Mon bateau
S'est cassé
Donneresse, donnerez
Et un et deux et trois.

Men herneemt het lied tot men faalt.

Het volgende lied heeft een meer opwekkende wijs en bestaat uit vraag en antwoord.

De koord in plaats van boven het hoofd te gaan, wordt ook onder de voeten heen en weer gewiegd, en, terwijl het meisje over de tegen de grond gewiegde koord springt, zingt men :

« — Maman les petits bateaux
Qui vont sur l'eau
Ont-ils des jambes ?....
— Mais non, mon petit chou
S'ils en avaient,
Ils marcheraient.

Nog hetzelfde spel :

Ron, ron, macaron
Le diner à la maison,
A un, à deux, à trois.

Aangename spelen, naïeve liedjes, die de kinderen blijde stemmen, en, wier herdenking later nog zoete herinneringen opwekt.

AUGUSTA DE CLERCQ.

Vilvoorde.

(E. J. E. KOCKAERT).

Veel is er reeds geschreven en geredetwist over den mogelijken oorsprong van den naam onzer stad. Doch, niettegenstaande de menigvuldige en grondige opzoekingen door bevoegde taalkundigen en toponymisten gedaan is er toch betrekkelijk weinig stelligs daarover te weet gekomen. Ieder schrijver heeft er daarenboven nog zijne eigene denkwijze over en zoo komt het : zooveel opzoekers, zooveel oplossingen. Om den lezer toe te laten zich een gedacht te maken geven we hierna eene bloemlezing van eenige dier studies (er zijn er wellicht nog anderen doch die ons onbekend zijn).

Maar vooreerst is het nuttig een vluchtig overzicht te maken van de taalgeschiedenis onzer streek.

De voorhistorische half-mongoolsche holenbewoners die het eerst onze streken bewoonden werden in de VIe-V^e eeuw vóór Christus verdreven door de Kelten die uit Noord- en Midden-Europa kwamen en het Keltisch spraken. Deze taal is met den tijd nagenoeg uitgestorven. Men vindt er hier en daar nog sporadische overblijfselen van, onder andere in Ierland (het Gaëlisch) in Wales (het Kymrish) en in Bretanje (het Bretonsch). Rond de jaren 300 vóór Chr. werden die Kelten op hunne beurt verdrongen door uit het Noord-Oosten aanrukkende stammen, waaronder de Belgen. Men veronderstelt dat deze uit Jutland en omstreken kwamen. Alb. Dauzat zegt in zijn « Les noms des lieux » : « Au point de vue linguistique nulle différence n'ayant été relevée entre les deux groupes il n'y a aucun inconvénient à les englober également sous le nom de Gaulois ».

Het is nochtans lang een twistpunt geweest of de Belgen Germanen dan wel Kelten zijn en of er tusschen beiden verschil bestaat. Volgens sommige geleerden werden de Kelten benoorden de taalgrens, gegermaniseerd na de invallen der Franken in de jaren 300-400 na Christus.

Dit is nochtans moeilijk om aannemen daar de huidige taalgrens toch maar feitelijk een geologische grens is. Want, tot zoover de Romeinen ijzererts vonden en het noodige hout om het te smelten, tot zoover hebben ze zich gevestigd en de bevolking gelatiniseerd. De taalgrens komt nagenoeg overeen met den Noorderkant van het oud Kolenwoud (Forêt charbonnière) met eenige vooruitgeschoven observatie-posten, Castra of Castellum genaamd en waarvan we de sporen nog vinden in Caestre, Caster, Chastre, Kester, enz. Hun voornaamste « via strata lapide » (1) (met steenen belegde weg) liep om het Kolenwoud van Bonen naar Keulen over Bavay.

(1) De Romeinen bekleedden hunne voornaamste banen met steenen. Van de uitdrukking « via strata lapide » hebben we de ellipse « strata » behouden waarvan dan : straat, strasse, street, stratifier, enz...

De Merovingers hebben later het Romeinsche wegennet uitgebreid om de bosschen te ontginnen en om verder in 't land door te dringen. Doch, om hunne wegen te verstevigen gebruikten zij « calceata » 't is te zeggen kalk. Daarvan komen onze woorden : kalseide en kassei. Als men te Vilvoorde van « den Kassei » spreekt dan beduidt men den Grimbergschen steenweg die in 1826 werd aangelegd en die bijna evenwijdig loopt met de « holle straat » die door de Romeinen werd gegraven, dwars door de mergel van het Hoogveld. Die weg leidde naar de voorposten van Elewyt en men vermoedt dat de groote slag tusschen de Nerviërs en de Romeinen daar ergens moet geleverd geweest zijn. Verleden jaar nog heeft men te Elewyt Romeinsche putten ontdekt en vroeger reeds werden daar Romeinsche muntstukken gevonden.

De *eerste* groote strijd waarvan men in de geschiedenis van Vilvoorde gewag maakt doet ons denken aan een klein voorval uit den *laatsten* grooten strijd en dat plaats greep niet ver van het eerste slagveld. In Augustus 1914, hadden we, als Kapitein-Bevelhebber der burgerwacht een voorpost opgesteld aan de Tuinbouwschool om de spoorwegbrug aldaar te bewaken en te verhinderen dat de vijand de verbinding Brussel-Antwerpen zou onderbreken. Op een morgen rond 7 u. zagen onze mannen opeens een twintigtal ruiters aankomen uit de richting van Elewyt. Eerst meenden ze met Belgische gidsen te doen te hebben doch, weldra bemerkten ze dat het Duitsche uhlanen waren. Met een prijzenswaardigen moed openden ze het vuur op de vijandelijke verkenners die spoedig rechts-omkeer maakten en snel verdwenen achter een boschje gelegen naast den Houtemschen steenweg. Onze koene strijders hebben eerst later vernomen dat het Belgische leger in aftocht was en dat we ons met eene compagnie van 250 Vilvoordsche

Tacitus verhaalt dat de Nerviërs zich beroemden op hunnen Germaanschen oorsprong. Een Engelsch geschiedschrijver noemt de oude Belgen : « Teutonic and Celtic « tribes inhabiting certain parts of Gaul and Britain in and « before the time of Julius Caesar ». Larousse zegt : « Les « Belges formaient une assez vaste confédération moitié « celtique, moitié germanique ».

In alle geval Prof. J. Vercouillie beweert in zijn boek : « Taal der Vlamingen » dat « de Vlaamsche Belgen « niet in den toestand van geromaniseerde Kelten eerst « door de Franken gegermaniseerd werden, doch hun Ger- « maansche aard behouden hebben van het oogenblik dat « ze, lang vóór Caesar's komst, hier de plaats van de Kelten « innamen ».

Over de taal der oude Belgen is er met zekerheid niet veel geweten. In zijn werk : « Unité d'origine des langues populaires » schrijft Paul Nemery : « que leur langue, « de même que leur nationalité était intermédiaire entre le « Celtique et le Germanique ». En verder : « lors de l'inva- « sion Romaine, le Celtique n'était plus la langue de nos « populations ancestrales ; celles-ci parlaient un idiome « différent qui devait être la forme primitive du flamand ».

Het is gedurende dit tijdperk dat vele Belgische dorpen ontstonden en hun naam kregen. Dus, vóór den Romeinschen inval en in het Keltisch of in het primitief Vlaamsch. Prof. Carnoy zegt in zijn standaard-werk « Origine des noms des lieux » « Les Celtes ont dénommé la « plupart de nos rivières et, dans bien des cas, ces appella- « tions ont résisté aux invasions Romaines et Germani- « ques ». Zooals we verder zullen zien is dit het geval voor Vilvoorde.

Toen omtrent 57 v. Chr. de Romeinen onze streken veroverden lieten ze aan de bevolking hare zeden, hare ge-

---

burgerwachten tegenover een Duitsch leger van 35.000 man bevonden dat van Leuven kwam. (De legerstaf had vergeten ons te verwittigen) ! Toen we in November 1918, met het zegevierende leger van het front terugkeerden, werd er ons al lachende verteld dat die ruiters in een draf Houtem zijn doorgevlucht en dat het tot in den namiddag duurde alvorens het gros van het Duitsche leger Vilvoorde binnendrong.

woonten en hare taal. Slechts soldaten en ambtenaars gebruikten het Latijn voor wat de bezettende macht aanging, benoorden het Groote woud. Betrekkelijk weinige plaatsnamen zijn in ons land van Latijnschen oorsprong.

In 486 werd aan de Romeinsche heerschappij een einde gemaakt door de Franken. Deze waren Germaansche stammen die langs den linker oever van den Rijn woonden. Ze spraken het Frankisch. Volgens zekere geschiedschrijvers is hunne taal zonder veel invloed geweest op die der bewoners van het land. Ze zijn eerder door deze laatsten opgeslorpt geweest en hebben het Germaansch karakter er nog van verstevigd. En inderdaad, de verspreide nederzettingen der Franken kunnen onmogelijk de taal van gansch het Vlaamsche land veranderd hebben. Deze was dus reeds Germaansch, vóór hunne aankomst. Prof. Carnoy zegt daarover in het aangehaalde werk : « Les Flamands d'aujourd'hui sont les descendants directs des « Francs établis dans les plaines du Nord (Campine et « Flandre) ».

Het oud-nederlandsch der Merovingers is de taal gebruikt in de oudste diplomas onzer stad. De eerste vermelding van Vilvoorde vinden we in een akt gegeven door Pepijn van Herstal in 779. Men schreef toen « Filfurdo » en « Filfurdum ».

Later werden de officieele stukken meestal in 't Latijn geschreven. Voor wat onze stad betreft, is het nochtans niet zonder belang te weten dat, in 1492, Maximiliaan bevel gaf dat voortaan al de brieven en bevelen uitgaande van de gemeente-overheid van Vilvoorde in de volkstaal moesten opgesteld worden en niet meer in 't Latijn. (Die Maximiliaan is voorzeker de eerste flamingant onzer stad geweest !).

Ziehier nu wat er zooal over de etymologie van Vilvoorde werd geschreven en wat tot onze kennis is gekomen :

ED. TERWECOREN. — Notre Dame de Consolation — 1852.

page 9. — Vilvorde, d'après M. Schayes, est incontestablement le plus ancien endroit du Brabant connu par des actes authentiques. Par lettres datées de l'an 779, Charlemagne confirma la donation faite à l'Eglise d'Aix-la-Chapelle par Pepin d'Herstal, de l'Eglise de Vilvoorde. (Villa Filfurdo in Bragbando).

page 83. — L'emploi du V, là où le latin et l'allemand emploient un F, est tout à fait propre à la langue flamande. Ainsi Francia, Flandria, Frisia, Furna, Falcoburgum, etc. en flamand Vrankrijk, Vlaanderen, Vriesland, Veurne, Valkenburg, etc.

En décomposant les deux noms (Steenvoorde et Vilvoorde) on trouve une racine commune : voort, voert, etc... Fort ou Furt, dans la langue teutonne, signifie « gué », c'est-à-dire l'endroit d'une rivière où l'eau est si basse et le fond si ferme qu'on y peut passer sans nager et sans s'embourber. C'est aussi la signification de l'allemand Furt, de l'anglais Ford, du hollandais Voord, de Forda, mot de la basse latinité.

Furdum, furtum, fordum est la même chose, dit Miraeus, que vadum, « gué ». De là Francofurtum, Francfort, sur le Mein et sur l'Oder ; Amersfurtum, Amersfort sur l'Ems, dans la Hollande septentrionale.

Kilianus donne le vieux mot flamand « voord » comme signifiant « vadum » gué.

Mais que signifie le radical VIL ?...

Nos recherches n'ont produit aucun résultat heureux et nous sommes forcés d'avouer notre ignorance sur ce point.

Est-ce peut-être une modification ou une forme euphonique de VOL ou WOL, abréviations de Woluwe, ruisseau que le peuple nomme encore aujourd'hui « de Weule » ? C'est ce qui nous semble le plus probable.

On pourrait demander cependant si l'on trouve des exemples dans la langue flamande où l'on prend V pour W, de manière que Weule devienne Veule ?

Schilterus a beaucoup d'exemples où « fil », auquel répond le flamand « vil », d'après la remarque faite plus haut sur la lettre V, signifie « beaucoup », que nous disons aujourd'hui « veel ». Le lecteur pourra, en combinant ces différentes significations, faire plusieurs conjectures.

Grammaye a dit que Vilvorde n'était d'abord qu'un château et ses armes portent encore un château avec deux étendards ; les environs de Vilvorde du côté de Houthem, étaient des bois et des marécages jusqu'au XIIIe siècle, il devait y avoir probablement plusieurs gués dans la Woluwe, dont les eaux sont peu considérables.

L'opinion la plus commune et la plus fausse sur l'étymologie de Vilvorde, opinion devenue traditionnelle sans examen, fait dériver cette dénomination de « Ville forte ». Mais, cette ville n'a été fortifiée qu'au XIVe siècle, tandis que son existence remonte au VIIe ; le nom est donc antérieur de plusieurs siècles aux fortifications.

WAUTERS. — Histoire des environs de Bruxelles. — 1855.

page 412. — Remarquons ici que Vilvorde signifie probablement : les gués ou les ruisseaux nombreux, de « fil » qui paraît identique au flamand moderne : veel, et furte, vorde, voorde, que l'on traduit tantôt par gué, tantôt par courant d'eau.

Filfurdo	en 779, 844
Filfort	947, 1154
Fillefurt	972
Filfurt	1122
Filfordia	1192
Filforden	1239, 1385, 1426
Filford	1245
Filvorde	1252, 1254
Filvordis	1262
Vilvort	1265
Filforde	1294
Vilvoerden	1410
Vilvorden	1415
Vilvoirden	1641

A. G. CHOTIN. — Etudes étymologiques sur les noms des villes, villages, hameaux, rivières et ruisseaux.

page 213. — Cette ville située au confluent de la Woluwe et de la Senne, est nommée Filfurdum dans un acte de donation de l'empereur Charlemagne, de l'an 779. C'était, comme Rupelmonde, une prison d'Etat pour les nobles du Brabant qui commettaient quelque crime. Elle comptait 327 maisons en 1526. Son château-fort qui était des plus remarquables, fut ruiné par les Flamands en 1374.

Vilvorde était donc déjà connu du temps de Pepin de Herstal, bisaïeul de Charlemagne, roi des Francs et des Lombards, plus tard empereur des Romains. Du temps de ces princes, l'allemand était la langue de la cour et de la chancellerie. On s'en aperçoit facilement à la rédaction des actes publics de cette époque ; on ne sera donc pas étonné d'apprendre que le nom de cette ville est tout allemand. « Pfuhlfort » signifie « passage du bourbier ». Ce sont évidemment les Romains qui, en construisant la voie militaire à travers les immenses marécages où plus tard s'est élevé Vilvorde, ont été la cause de cette dénomination.

Dans une note sur Filfurdum, Miraeus dit : « Furdum, fortum, seu fordum, idem est quod vadum ». C'est aussi à ce radical allemand « fort », en flamand « voorde », que Francfort sur le Mein doit son étymologie. Il en est de même de Francfort sur l'Oder, d'Amersfort sur l'Eems, en Hollande. Ce dernier appellatif qui se compose de trois

radicaux Eems-mers-fort, est identique à « passage des marais de l'Eems ». De la même source découle la synonymie de Steinfurt sur l'Aa en Westphalie, enfin d'Erfürt en Thuringue sur la Gère. Ce dernier appellatif a pour radicaux « er », fleuve et « fort » passage.

Les personnes qui, sans la connaître, flétrissent du nom de patois la langue flamande, la noble fille du vieux teuton, pourront voir dans le cours de ces études qu'aucun idiome, si ce n'est le grec, n'est plus riche et ne se prête mieux à la composition des mots. Ne faut-il pas, en effet, toute une phrase française pour exprimer la signification de Vilvorde ou d'Amersford ?

Si nous étions nés sur les bords de la Lys, de la Senne ou du Demer, on pourrait, peut-être, nous reprocher un excès d'amour filial pour cette langue ; mais, il n'en est pas ainsi ; nous sommes Wallon et dans notre bouche cet éloge de l'idiome de nos frères des Flandres et du Brabant ne peut paraître suspect, ni intéressé. On n'y verra qu'un hommage sincère rendu à la vérité.

D. Vits. — Nederlandsche Spraakkunst.

Bladz. 391. — Voort of voorde beteekent waadbare plaats in een water. Het woord is verwand met varen, voeren en veer, en komt evenals deze woorden van den wortel for = doorgaan.

Voort of voorde komt als tweede lid in samengestelde plaatsnamen voor, wier eerste lid soms een gemeen naamwoord, maar meestal een Frankische persoonsnaam is. Het heeft dan niet zelden den vorm « fort ».

Voorbeelden :

Ruddervoorde = voorde van den ridder.

Stevoort (oudtijds Steenvoort) = voorde van steenen.

Boesvoort = voorde van Boso.

Boitsfort = (oudtijds Boudesfort) voorde van Baudo.

Galifort = voorde van Gali.

Gervoort = voorde van Gero.

Sandvoorde en Santvoort = voorde van Sando.

Vilvoorde (oudtijds Filfurdo) = voorde van Filo.

A. Carnoy. 1927. — Origine des Noms des lieux des environs de Bruxelles.

page 80. — Quant à Feluy il paraît bien signifier « la saulaie » et être un collectif germanique de « felwa » (saule).

Comparez all. « Felber » mot survivant aussi dans le nom de certaines rivières (Fleppe, Vlese) et dans celui de Vilvorde.

page 122. — Le terme voord ou voorde, qui termine Boitsfort, comme Vilvorde, Ruddervoorde, n'est autre que

celui que l'on retrouve en Angleterre dans Oxford et en Allemagne dans Francfort. Le mot date des Indo-Européens et est parent du grec « poros » d'où vient «Bosporos» (Bosphore) « gué des bœufs ».

page 127. — C'est à Vilvorde que la Woluwe se perd définitivement dans la Senne. Cette ville doit son existence à un gué sur cette rivière, vers lequel menait le très ancien chemin que l'on appelle encore là-bas : de Kassei (la Chaussée). Si voorde est donc facile à comprendre, il n'en est pas de même de Vil ou Fil. M. Mansion se contente de constater que cette syllabe se rencontre dans divers noms de rivières : Fleppe (Velp) Vlese (à Vlesenbeke), etc.. Pourquoi n'y reconnaitrait-on pas l'antique mot « felwa » (saule) que nous avons trouvé dans Feluy ? Vilvorde peut, en effet, sans la moindre difficulté phonétique, être ramené à « felw-forda » le gué au saules.

page 174. — Les gués devaient abonder dans ce pays sillonné de ruisseaux. Deux d'entre eux portent des noms intéressants :

L'un est Calfort (à Puers) qui est un synonyme de Callevoet. Il s'agit d'un gué sans roseau, ni gazon.

L'autre est Ipsvoorde (à Nieuwenrode) et paraît avoir signifié « le gué de l'orme » (nl. iep « ormeau »), expression parallèle à Vilvoorde « gué du saule ».

Woluwe.

note page 119. — Wilsele 1156. Wilsela 1170.

Il s'agit de la racine de l'anglais « well » puits, et du moyen nedel. « welle » bouillonnement, source.

Comp. Woluwe remontant à Wiluwa (=wil-ahwa).

Note p. 121. — Les anciennes graphies du nom sont : Wiluwa, Wileuwa, Wuluwa, Wiuluwa, Woluwe.

MAANDBLAD « VOLKSLUST » — Vilvoorde — September 1931. — (Onbekend medewerker).

Van waar komt nu de naam Vilvoorde ?

Deze bestaat uit twee silben : Vil en voort. Vil komt hoogstwaarschijnlijk van het romeinsche « villa ». Voort is denkelijk het oude woord voor steenweg.

Kijk eens aan, langs dien romeinschen steenweg vind ik : Hoef-ten-voorde op het Hoogveld ; dan Vilvoorde of Villa-ten-voorde ; dan Steenvoorde (gehucht St. Antonius) ; dan Atten-voort (onder Elewijt) en dan Oude Voorde (op de baan van Boortmeerbeek naar Koningshoyckt). Als we nu *voorde* veranderen in *steenweg* krijgen we : Hoeve langs den steenweg ; Villa langs den steenweg ; Steenweg, At langs den steenweg en Oude-Steenweg.

UITKNIPSEL. (Oorsprong onbekend).

Bij ondiepe rivieren en beken zocht men doorwaadbare plaatsen, en men reed er eenvoudig met kar en paard door. Zulke plaatsen heeten VOORDE. Om vasten grond te bekomen, legde men er steenen in of keien en kallen (caillous) of ook boetsen (bûches) d. i. bussels hout, vandaar samenstellingen als Steenvoorde, Keivoorde (Kiffoort, te Vilvoorde) Kalvoorde (kalfort te Puurs, en Kalevoet te Ukkel) Boetsvoorde (Boitsfort, volksetymologisch tot Boschvoorde herschapen en Boetsfort te Leuven, te Melsbroek, te Jette). Er zijn voorden die den naam van de beek dragen, o. a. Vilvoorde (op de Vil-apa, thans Woluwe).

Een groot aantal herinneren ons aan den persoon die eenmaal de voorde liet aanleggen, o. a. Bekkevoort (voord van Bako) 1162 Bacconis vado, 1095 Baccunweiz), Robbersvoorde (voord van Robrecht), Ransfoort, enz. De uitgang *voet* in vele namen is eene corruptie van voord (Kalevoet, Dievoet, enz.).

J. MANSION. — De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche plaatsnamen. — 1935.

VIL = uit fil, onzekere beteekenis.

VOORT (mndl) = datief-locatief (naamval die de plaats aanwijst).

VOORDE, waadbare plaats.

Bekkevoort
Boschvoorde
Vilvoorde
Voorde
Voort
Ruddervoorde
Zandvoorde
Stevoort
Ipsvoorde.

J. VAN BUGGENHOUT. — Voorrede uit het kataloog der lokale Tentoonstelling. — 1934.

De naam Vilvoorden komt de eerste maal in de geschiedenis voor in het jaar 700. Onder de domeinen die Pepijn van Herstal aan de Kerk van de H. Maria te Novum Castellum schonk, bevond zich het dorp Vilvoorden.

Naar allen schijn was Vilvoorden, gelegen op de Romeinsche baan, leidende van Assche naar het groote Romeinsche kamp van Elewijt, reeds voor onze tijdrekening een niet te onderschatten plaats en maakten de Romeinen er een « Mansionetta » of misschien ook wel een « Villa » van. Vilvoorden, juist daar waar de Romeinsche baan loopt, was in werkelijkheid de eenige plaats waar men praktisch

de Zenne kon overtrekken. Inderdaad, van Halle tot Vilvoorden, was de vallei van de Zenne honderde jaren in feite ondoorwaadbaar en wel moerassen, met « broeken », als bezaaid. Te Vilvoorden ontmoeten de hoogten van de « hoogte van Saventerloo » en die van de « Hellebeke of Tangebeke » elkander. De Zenne scheidt beide van elkaar op eene lengte van ongeveer 200 meters en op het hoogtepunt 11. Deze hellingnauwte moet in het verleden de eenige plaats geweest zijn waar de Zennevallei werkelijk te overschrijden was.

Het Latijnsche woord « vadum », in het Fransch « gué », beteekent de plaats waar een rivier, zonder veel moeite door mensch en dier kan doortrokken worden. De Germaansche vertaling van « vadum » of « gué » is « voorde », of in Oud-germaansch dialekt « furt », zooals het woord « Frankfurt » beteekent de doorgang van de Franken door de Mein « aan het furt ».

Naar allen schijn kwam aan dit « furt » een Romeinsche « villa » tot stand en was dat de oorsprong van den naam Vilvoorden. In 779 en 844 vindt men Filfordo en in 947 « Filfort », terwijl men in 972 « Fillefurt » schrijft en in 1122 « Filfurt ». In 1245 wordt het « Filforden » en in 1265 « Vilvort ».

In 1385 wordt het « Filforden » en in 1410 « Vilvoerden ». In 1415 schrijft men « Vilvoorden », evenals in 1550, en in 1641 « Vilvoirden ». In het jaar IV der Fransche republiek is de schrijfwijze « Vilvort ».

Na deze enkele citaties, die soms wel tegenstrijdig zijn, weze het ons toegelaten onze bescheiden meening toe te lichten nopens de etymologie van « Vilvoorde ». De grondige kennis onzer geboortestreek en moeizame opzoekingen en navorschingen hebben er ons toe gebracht te besluiten dat het woord « Vilvoorde » van Germaanschen oorsprong is en dat onze stad haren naam reeds bezat vóór den inval der Romeinen. Hij ligt geschreven in onzen eigen bodem en moeder Natuur zelf heeft voor de benaming onzer stad gezorgd. Die naam is daarenboven het bewijs dat reeds eeuwen vóór Christus deze vlek bewoond was. Inderdaad, ieder Vilvoordenaar kent het « Achter Mima » en het « Broek » bestaande uit lage beemden die elk jaar regelmatig overstroomd zijn en die nog het overblijfsel uitmaken der moerassen die zich langs het Zennedal uitstrekten. Deze weiden zijn doorsneden van talrijke beken die evenwijdig van Oost naar West naar de Zenne loopen en waarvan de aloude namen tot ons nog toegekomen zijn.

We vinden daar :

de *AHWO* waar we in onze jeugd stekelbaarsjes gingen vangen. Vroeger had die beek veel water, nu is ze langzamerhand aan 't verdwijnen ;

het *TRAHWOOL* was vroeger zeer vischrijk ; is nu sinds eenige jaren gedeeltelijk overwelfd ; loopt nevens het Park en werpt zich in de Zenne rechtover het Tuchthuis. Heeft soms nog veel water en speelt dan aardige parten aan de bewoners van het Broek.

de WOLUWE (Wilahwo) (3) de voornaamste der

---

(3) Volgens A. Vincent zijn de vorige schrijfwijzen : in de X[e] eeuw Wiulewa ; 1046 — Willewa ; 1117 — Wolewe ; 1163 — Wilewe ; 1237 — Woluwa ; 1374 — Woeluwe ».

Ten heden dage zegt men nog wel « Weule ».

In de middeleeuwen was de Woluwe voor Vilvoorde wat nu de Vesder is voor Verviers.

Te dien tijde was de lakennijverheid hier zeer bloeiend en de stoffen van Vilvoorde waren zeer beroemd. Ten einde regelmatig het noodige water gedurende het gansche jaar door te hebben, deden de wevers den loop der Woluwe kanalizeeren, vanaf Diegem, en maakten eene kunstmatige bedding van groote steenen. Nu nog kan men achter de plaats waar eertijds het Begijnhof van Steenvoorde stond (Leuvensche steenweg) de Woluwe boven eene andere beek zien vloeien. Vilvoorde bereikte het toppunt van zijn bloei rond 1339.

In de volgende eeuw werd de stad geteisterd door oorlogen en bijna gansch verwoest. Een uittocht der bevolking greep plaats en vele wevers, onder andere, verlieten de stad om zich in rustiger oorden te gaan vestigen. Van omstreeks dien tijd dagteekent de opkomst der lakennijverheid te Verviers waar nu nog vele inwoners den naam van « Vilvorder » dragen. Vóór men te Verviers aankomt, ontwaart men eenige dorpen die alhoewel in het hartje van eene Waalsche streek gelegen toch een Germaanschen, — we zouden wel zeggen, een Vilvoordschen naam dragen. Zoo bijv. : TROOZ — onze kerk, begijnhof en bedevaart van O. L. V. van Troost waren vroeger zeer vermaard en in 't Waalsch, wordt de t op het einde van een woord niet uitgesproken : tête — tiesse, enz...

LA BROUCK — het Broek strekte zich eertijds uit van Vilvoorde tot Brussel en bestond uit overstroomde beemden. Het heeft ook zijn naam aan onze hoofdstad gegeven (BROEK-ZELE). Tot vóór de uitvoering der werken aan de Vesder stonden vroeger de weiden van La Brouck regelmatig onder water.

XHENDELESSE, HERVE, HENNE, MELEN, enz... Al Vlaamsche namen in een Waalsch midden.

drie waterloopen, doch die op het grondgebied van Vilvoorde stilaan aan 't verdwijnen is door verlegging en verslijking. Vroeger was die beek zeer onstuimig. Volgens gezegden zou de tegenwoordige artificiëele Woluwe de bedding volgen eener vroegere beek de MIMAHWO geheeten, en waarvan ons nog den naam « Mima » zou overgebleven zijn. We hebben er nochtans nergens eenig spoor kunnen van vinden.

Is het niet opvallend dat in al die woorden zich de stam « AHWO » voordoet ? Dit is wel de aanduiding van de taal in dewelke den oorsprong van het woord « Vilvoorde » te zoeken is. Die « ahwo's » met « forda's » moeten in dien tijd voorzeker iets nuttigs en merkwaardigs geweest zijn en die oud-germaansche woorden die we heden nog alle dagen gebruiken wijzen voorzeker op eene groote oudheid en bewijzen dat de vlek, waar we nu leven, sinds eeuwen reeds bewoond is. En dit is ook gemakkelijk te begrijpen gezien die plaats gelegen is aan den voet der heuvels van het Hoogveld en aan de samenvloeiïng der Zenne met groote beken zooals de Woluwe en het Trahwool, rechts, en de Leie (4) en de Tange, links. Grasland en bosschen bedekten de oevers en in de moerassen van Houtem werd turf gevonden (5).

Tusschen de eigennamen
WIL-AHWA (Woluwe) en
WIL-FORDA (Vilvoorde) ligt er, volgens ons, een zeker verband dat als basis heeft dezelfde rivier.

---

(4) De Leie was eene beek die eertijds, ten Zuiden, buiten de vestingen der stad en van het oud kasteel naar de Zenne liep. Ze is nu verbreed en verdiept en vormt eene vertakking, eene afwatering der Zenne die ze, sinds de overwelving dezer, gansch vervangt. We hebben steeds hooren spreken van drie bruggen: de vaartbrug, de Leiebrug en de Zennebrug die nu niet meer bestaat doch die we wel gekend hebben daar waar nu de Zennelaan is. Er zijn nog oude lieden die de Leie gekend hebben en l.l. spraken we met een oudje uit de Borght die zich het graven der huidige Zenne-vertakking wel herinnert.

(5) De Hr. Lt.-Colonel Galesloot denkt sporen gevonden te hebben van een Romeinschen « oppidum » die zich eertijds bevond tusschen de Drie Fonteinen en de Correctie. (La province de Brabant avant l'invasion Romaine).

WILL of WELL beteekent bron, drenkplaats, kolk. Zooals bij voorbeeld in Wilsele = hoeve bij de bron. In onze taal hebben we daarvan behouden : wel = bron ; wellen = ontspringen ; opwellen = opborrelen ; welling = zieding, bruissching, branding ; wieling = draaikolk, enz. In het Engelsch beteekent « a well » eene bron en « to fill » wil zeggen vullen en ook drinken, laven, lesschen. In 't Zuiden van Engeland hoorden we uitdrukkingen zooals : « Fill at the well-spring » = drink aan de bron.

AHWA is een oud-germaansch waternaam die, behalve in onze Ahwo, Trahwool en Woluwe nog voorkomt in andere plaatsnamen, soms onder den vorm van « apa » « ava » « avos » en die, volgens Prof. Carnoy, ook verwant is met het Latijn « aqua ».

FORDA (6) beteekent waadbare plaats. Zooals we het reeds aanhaalden zegt voornoemde schrijver : « ce mot date des Indo-Européens et est parent « du grec » « poros » d'où vient « BOSPOROS » (Bosphore) « gué des bœufs ». Die lettergreep komt nog voor in andere plaatsnamen gelijk we vroeger gezien hebben.

Woluwe zou dus beteekenen « de rivier met de drenkplaats » en Vilvoorde, « de waadbare plek bij de drenkplaats ».

In 't Germaansch wordt de W als V uitgesproken en onder den invloed der harde F van de volgende lettergreep werd de uitspraak van de eerste V ook harder en zoo kwam men tot de oudst gekende schrijfwijzen :

Filfurdo	in	779.
Filfort	in	947.
Filfordia	in	1192.
Filforden	in	1239.

(In Woluwe, integendeel, werd de eerste W behouden en versterkt onder den invloed der tweede W van de volgende lettergreep).

---

(6) *Novum Dictionarium Tetraglotton* (1738). Forda, in 't Latijn wil zeggen : koe die kalf draagt ; une vache pleine.

In 't Vlaamsche land veranderde, gedurende de X eeuw, de beginletter F der plaatsnamen in de zachtere V. A. Vincent geeft in zijn boek : « Les noms des lieux de la Belgique » de volgende voorbeelden :

1156 — de Filfordis — 1249 — Vilforden — 1263 — Villenvorde.

994 — Frordeslo — 1279 — Vlardselo (Vladsloo).

1036 — Flachem — 1119 — Vleckem (Vleckem).

1088 — Forsellar — 1122 — Vurslar (Vorselaer).

Verder hebben we dan vervolgens :

Vilvort in	1265
Vilvoerden	1410
Vilvorden	1415
Vilvoirden	1641

daarna werd het Vilvort, Vilvoorden en Vilvorde om eindelijk te komen tot de huidige officieele benaming die werd vastgesteld als :

VILVOORDE.

EM. KOCKAERT.

Ditjes en Datjes.

Vilain Moineau.

Volgens een handschrift van het hooggerecht te Sart-Messire-Guillaume, keerde, op 28 December 1748, een jonge man van 18 jaar huiswaarts, vergezeld door zijn broertje van 5 à 6 jaar.

Het kon ongeveer 6 uur 's avonds zijn toen hij, op een kilometer van huis, op den weg van Baisy tegengehouden werd door een man die hem den weg naar Waver vroeg.

Na aan dit verlangen voldaan te hebben ging hij verder, doch een weinig later werd hij opnieuw geroepen door den vreemdeling, die hem, met zijn geweer dreigend, verplichtte zijn schoenen en beenkappen (blouques) af te geven.

Meer dood dan levend en zonder schoeisel aan zijn voeten kwam hij thuis, waar hij aan zijn verwonderde familieleden zijn avontuur vertelde. De meid zegde het verder, wat als gevolg had dat zeven man zich op weg begaven om den boosdoener op te sporen.

Door inwoners van Sart-Messire-Guillaume vernemen zij dat men te doen had met een genaamden « Gilain Moineau ».

Dit werd den Heer van Sart ter kennis gebracht ; deze deed den boosdoener aanhouden en voor zijn tribunaal verschijnen.

Zou deze naam geen aanleiding kunnen gegeven hebben tot het verwijt « Vilain Moineau », dat in de streek toegestuurd wordt aan onhandelbare personen met een slecht karakter.

A. Minne.

Het omgestooten Zoutvat.

Eertijds leefden er bacchanten op het Belle-Ile, nabij Quiberon in Bretagne, die telkenjare allerlei zaken in de tempels weg-namen om ze vóór het vallen van den avond terug te plaatsen. Alleen op bepaalde dagen begaven zij zich naar Ananis om er hun echtgenooten te ontmoeten ; daarna keerden zij naar hun eiland terug.

Naar men zegt hielden zij zich bezig met het opdelven van zout. Zoo een hunner, bij het dragen van de vracht, haar last liet vallen, werd zij door de anderen onmeedoogend ter dood gebracht.

Hiervan blijft ons nog alleen een slecht voorteeken over : het omgestooten zoutvat...

(Gehoord te Nantes, Zomer 1937).

E. Bourguignon.

Een Provençaalsch Volksvooroordeel.

Van 1848 tot 1850 werd door Roumanille, den Provençaalschen dichter, een katholiek blaadje uitgegeven dat den eigenaardigen naam droeg *La Commune*. Gloedvol, doch zonder haat, bestreed hij hier de omwenteling. Sommige artikels, meestal tweespraken, zijn in de eerste plaats opvoedend en één er van : *La Choléra*, bestrijdt een vreeselijk volksvooroordeel. Uit den tekst blijkt dat het volk geloofde dat de rijken 's nachts de cholera deden zaaien om aldus van de armen verlost te worden.

Stelt men zich wel goed voor welke gevolgen een dergelijk vooroordeel kon na zich sleepen en hoezeer dit bevestigt hetgeen wij reeds zoo dikwijls schreven, nl. dat de vooroordeelen, het bijgeloof en de verkeerde opvattingen die van allen grond ontbloot zijn, de handelingen beïnvloeden der individuën wier geestesmentaliteit zij weerspiegelen. Uit het werk van Roumanille schijnt te blijken dat het opkomend socialisme dit bijgeloof uitbuitte om de armen tegen de rijken op te zetten.

A. M.

De Foedsji-Jama.

In een onzer studiën (*Philosophie de l'art Populaire*) beweerden wij dat de Japanneezen, steeds een vulkanisch landschap onder oogen hebbend, ten zeerste aangezet werden tot het weergeven van vulkanen op al hun kunstvoorwerpen.

In het werk van Bashô echter, een verzameling zijner *Haïkaï*, lezen wij dat de Foudji-Jama, de voornaamste vuurberg van Japan wiens top met eeuwige sneeuw bedekt is, voor de Japanneezen het zinnebeeld der zuiverheid is, wat een vurige vereering als gevolg heeft. Dit zou dan ook de reden zijn waarom hij zoo graag op kunstwerken afgebeeld wordt ; niet dus omdat hij een element is dat door de bewoners voortdurend waargenomen wordt.

Hier volgt de vertaling van een Haïkaï van Bashô, den grooten Japaneeschen dichter, waarin sprake is van den vulkaan.

Mijn bloemenperk van kamelia's
Heeft voor mij geen bekoorlijkheid meer
Ik wil den Foedji berg zien.

Door Haïkaï verstaat men drieregelige verzen, een bijzonderen vorm van Japansche poezie. Niet altijd voelen wij, Europeanen, hoe dit ons schoonheidsgevoel kan streelen. Zijn bloemenperk verwaarloozen kan echter, voor een dichter vooral, slechts alleen gebeuren om een gewichtige reden. Buitengewone vurigheid alleen kan dit verklaren.

A. M.

Het Lieveheersbeestje.

In ons vorig nummer (97-98, blz. 124) publiceerden wij, op aanvraag van M. Geyer, professor te Upsala, een vragenlijst betreffende het Lieveheersbeestje. Als antwoord bekwamen wij volgende inlichtingen vanwege den Heer Moureau van Châtelet :

Namen :

Te Geldenaken : Catherinette.
Biêsse à Bon Dieu.

Te Châtelet en omgeving : Pèpère à cossètes.
Martin of Maurtin.
Martin Kékaye.

Versjes :

Te Herbais-bij-Geldenaken plaatst men het beestje op de geopende hand, terwijl men zegt :

« Lon, lon,
Vol au lon,
Jusqu'al' pwate de Tirlemont... »

En men telt dan :

« One heûre,
Deux heûres,
Twès heûres... »

totdat het vliegen gaat.

Vertaling :

« Lon, lon,
Vlieg ver,
Tot aan de Tiensche poort... »
Eén uur, twee... enz... »

Te Aiseau :

« Saint Maurtin,
Volez,
Vosse coumére est spitéye
Jusqu'al pavéye ».

Vertaling :

St. Martinus,
Vlieg,
Uw liefste is vertrokken,
Tot aan den steenweg ».

Te *Geldenaken* zal men nooit een Lieveheersbeestje dooden. Het brengt geluk bij zegt men. Altijd heb ik hooren beweren dat het geelachtig vocht dat het afscheidt de wratten geneest.

PAUL MOUREAU.

Vervolgens verstrekt M. Moureau ons volgende inlichtingen, uittreksels uit den « *Vocabulaire des noms d'animaux* » van Defrêcheux, Luik. Drukkerij, H. Vaillant-Carmanne, blz. 157-158.

Wij vertalen :

Vache d'Ardènne, Vache di saint J'han, Vachè'd'ôr.

Lieveheersbeestje : kevertje dat in 't Fransch gewoonlijk geheeten wordt *bête à Dieu, bête à Bon Dieu, bête du Bon Dieu, bête à la Vierge, vache à Dieu.*

Deze diersoort is over gansch den aardbol verspreid ; meer dan 120 soorten behooren er toe. Bij ons komt meest voor de *Coccinella septempunctata,* Vlas. In 't Waalsch hooren we nog : *Bièsse à bon Dieu, Bièsse di saint J'han, Pîpoire* en *Pipou.*

Verviers : Bièsse du Bô Diu, Cépièw, Pavoir.

Ardenne : Margaritte, Catherinette.

Geldenaken : Biesse de Bon Dieu, Catherinette.

Nijvel : Martin.

Borinage : Mariée salée.

Bergen : Biette du Paradis.

Frameries : Marraine.

Doornik : Popol, Biètte à Bon Dieu.

Vlaamsch : Zonnekever, Onze-Lieve-Vrouwe-beestje.

Uit *Le Soir* vertalen wij volgende nota over hetzelfde onderwerp :

« Onlangs meldden wij dat een Zweedsch geleerde in Belgische Folkloristische kringen een enquête instelde, ten einde inlichtingen te verzamelen betreffende de eigenschappen die toegeschreven worden aan het Lieveheersbeestje.

Zoo wij mogen gelooven wat het orgaan van het « Blauw-Kruis », ons toegezonden door een lezer, er over vertelt, werd de naam *Lieveheersbeestje* aan dit kevertje gegeven omstreeks 1013. Een werkman werd beschuldigd een man vermoord te hebben. Door de rechters werd hij veroordeeld tot het schavot. Op het oogenblik dat de ongelukkige het hoofd op den blok ging leggen zag hij een Lieveheersbeestje. Daar hij voelde dat het zou verpletterd worden nam hij het kevertje voorzichtig tusschen zijn vingers en zette het op den grond. De beul die dit gezien had zegde tot de rechters dat een man die vreesde een weerloos insekt te dooden voorzeker zijn hand niet zou slaan aan een mensch. Er werd een beroep gedaan op den koning die den onschuldigen werkman in vrijheid liet stellen.

Het volk, overtuigd dat God dit diertje gezonden had om de onschuld van den armen arbeider te doen uitschijnen, heette het kevertje sedertdien « Lieveheersbeestje ». Dezen naam bleef het behouden.

Daar het nuttig blijkt alle producten der volksverbeelding te noteeren, omdat we hier dikwijls elementen aantreffen die veel kunnen bijdragen tot de studie van het ontstaan der legenden, aarzelden wij niet deze verklaring op te teekenen.

Nogmaals doen wij een oproep tot onze lezers en wij twijfelen er niet aan verdere inlichtingen te ontvangen, ditmaal uit het Vlaamsche gedeelte van het land.

Het Feest der Potlepels te Komen.

Het vijf eeuwen oude *feest der Potlepels*, dat telkenjare naar de grensstad Komen talrijke vreemdelingen lokt, heeft onlangs weer een overgrooten bijval gekend. Zooals men weet herinnert dit feest aan de geschiedkundige — of legendarische — daad van den eersten Heer van Komen, die van boven op een gekanteelden slottoren, op het hoofd van een voorbijganger een potlepel wierp, versierd met zijn wapen, om aldus te kennen te geven dat hij daar gevangen zat en dat hij wenschte verlost te worden, wat dan ook gebeurde.

Daar er vooraf reeds twee dagen door het volk gevierd wordt, duurt het feest feitelijk drie dagen, doch alleen de derde dag, met den ommegang waarin we Jean de Comines, « de Heer met den Potlepel », zijn echtgenoote Jeanne de la Clyte en Philippe de Comines, den beroemden geschiedschrijver die den naam van zijn geboortestad beroemd maakte, bemerken, heeft een historische beteekenis. We zien er eveneens de reuzen van Komen, den « Grand Gheloute » en de « Petite Charchire », die trouwens slechts van jongen datum zijn.

Bij het uitgaan van den stoet heeft op de Groote Markt, die zwart is van 't volk, het traditioneele werpen der potlepels plaats. Zoo hard zij kunnen werpen burgemeester en Raadsleden, van boven op het Stadhuis, de beroemde houten potlepels te midden van de wachtende menigte. Eerst komen er twee groote, heelemaal met linten versierd, waaraan een mooie premie verbonden is ; vervolgens komen er een duizendtal kleinere, waarnaar al even gretig gegrepen wordt, daar zij, naar men zegt, geluk bijbrengen.

Meermaals gebeurt het dat het gedrang op een kleine vechtpartij begint te gelijken en dat men er niet zonder slagen of stompen van af komt. Steeds is het nochtans een vreugdestemming die heerscht tijdens dezen strijd om den gelukaanbrengenden potlepel. Talrijke inwoners van Komen namen er dit jaar aan deel, doch nog talrijker waren de toeristen, die van heinde en ver opgekomen waren om dit waarlijk niet alledaagsche schouwspel te komen bewonderen.

Erasmus en het Palio.

In zijn werk : *Erasme en Italie*, (lz. 63) vermeldt Pierre de Nolhac de voorbijkomst van Erasmus te Sienna, waar hij de Vastenavondfeesten bijwoonde. Evenals in Spanje had er een stierengevecht plaats. de Nolhac veronderstelt dat dit gebeurde op de Piazza del Campo, waar heden het paliospel gespeeld wordt, een spel waarbij namelijk het vendelzwaaien voorkomt. Nog steeds is dit een der vermakelijkheden, die telkenjare veel volk naar Sienna lokken.

Aldus Erasmus :

Cuiusmodi pugnae simulacrum uidimus sub quadragesimam

populus christianus, exemplo minime christiano, nimium indulget licentiae, in foro publicitus ex prisco ritu agebantur taurea, veteris paganismi vestigia. Emittebatur taurus ; hunc adoriebantur machinae, trabidus ligneis contextae quarum alia arietis, alia testudinis, aut alterius animantis imaginem prae se ferebat, sed intris latebant complures qui machinam monebant. His per funiculos machinam moderantibus, testudo late diducebat rictum, inhiabat, crepitabat, huc et huc intorquebat ceruicem, dira minitanstauro, denoraturae similis.

Verder op zijn reis had Erasmus eveneens de gelegenheid een stierengevecht in het Vaticaan bij te wonen en hij teekent protest aan tegen de wreedheid die er mede gepaard ging.

A. M.

De onteerende tocht op een Ezel.

In het Aprilnummer 1926 van *De Brabantsche Folklore* publiceerde ik een tamelijk grondige studie over dit aloude rechter lijk gebruik.

Sedertdien heb ik enkele nieuwe gevallen ontdekt, die de vroeger gepubliceerde nota's zullen aanvullen. Ze bewijzen dat het in hooger vermeld nummer beschreven gebruik niet alleen bestond in de in 1926 gesignaleerde landen, doch ook in Bohemen, te Rome en in Indië.

1. In zijn jeugd nam de Boheemsche kerkhervormer, Johannes Huss, deel aan het Feest der Gekken. Hij noteerde er volgende bizonderheden : De vroolijke gezellen droegen maskers. Een grotesk gekleeden geestelijke werd « bisschop » geheeten ; men plaatste hem *op een ezel met het gelaat naar den staart van het dier gekeerd* en aldus werd hij naar de mis in de kerk geleid. Men tracteerde hem op een bord vleeschsoep en een glas bier en Huss beschrijft de onbetamelijke maskerade die dan plaats greep. Men droeg fakkels in plaats van kaarsen, de geestelijkheid had haar kleederen het binnenste buiten gekeerd en danste (1).

2. In de XV^{de} eeuw was een Spaansche Moor verliefd op een publieke vrouw met name Cursetta ; om niet herkend te worden verkleedde hij zich in vrouw wanneer hij naar haar toeging. In deze kleedij noemde men hem de Barbarijsche Spaansche. Paus Alexander VI, hieromtrent ingelicht zijnde, oordeelde dat deze misdaad niet ongestraft mocht blijven ; hij liet den Moor en ook de vrouw aanhouden en in de gevangenis werpen ; vervolgens deed hij hem op een horde door al de straten van Rome sleuren, en dit in een kleedij waarvan hij zelf de minste bizonderheden geregeld had : de vrouw werd gekleed als een Moor, doch haar kleederen stonden aan den voorkant heelemaal open ; de Moor in vrouwenkleedij, de armen op den rug gebonden en het hemd tot

(1) James George Frazer, *Le Bouc émissaire* (Parijs, 1925), blz. 430.

aan den navel omhooggetrokken. Op deze ontuchtige wijze werden beide ongelukkigen aan de bevolking der Heilige stad getoond Daarna werd Cursetta vrij gelaten, doch de Moor moest opnieuw naar de gevangenis. Enkele dagen later werd hij schandelijk opgeleid samen met twee dieven, naar de plaats die geheeten werd *Piazza Giudea*. De drie ongelukkigen werden voorafgegaan door een der smerissen of roepers, *averechts gezeten op een ezel,* die in zijn hand een langen stok droeg waaraan men de geslachtsdeelen van een Jood had vastgemaakt, die hem afgesneden werden omdat hij betrekkingen had gehad met een christene vrouw. De twee dieven werden opgehangen en de arme Moor, tot den brandstapel veroordeeld, werd aan een paal vastgebonden ; rond hem werden takkenbossen en andere brandbare stoffen samengebracht, die men dan wilde doen ontvlammen. Tevergeefs echter, want een buitengewoon hevige stortregen belette dat het hout vuur vatte, als wilde de hemel hierdoor zijn afkeer voor deze al te groote barbaarscheid toonen (1).

3. Nog geen twintig jaar geleden bestond in sommige gemeenten van Dauphiné, Isère, Savooie en in gansch Valdaine (2) nog steeds het gebruik, dat een man die zich door zijn vrouw liet slaan averechts op een ezel door de straten rondgeleid werd.

4. Pilot de Thorey (3) signaleert hetzelfde gebruik te Grenobel, doch alleen van in de helft der XVIII[de] eeuw, om de vrouwen te straffen die een slecht leven leiden of de gehuwde vrouwen « de mœurs dissolues et scandaleuses ».

5. In een Hindoesch vertelsel (4) onderlijn ik volgenden passus :

In de moskee van de oude wijk, zegde de nieuwe kalief, zult ge een iman en vier ouderlingen aantreffen. Gij zult hen vastgrijpen en elk honderd slagen met een bamboestok geven. Vervolgens zult ge hen *op den rug van een kemel plaatsen met den neus naar het achterste van het dier gekeerd ;* aldus zult gij hen door gansch de stad leiden, terwijl herauten zullen roepen : « Op deze wijze straft de Kalief, Beheerscher der Geloovigen, de boozen die overal tweedracht zaaien en ongehoorzaam zijn aan de wet van den Koran ». Wanneer dit vonnis zal ten uitvoer gebracht zijn zult gij hen verbannen uit de wijk waar zij leven, hen op doodstraf verbiedend er nog ooit een voet te zetten.

JULES VANDEREUSE.

---

(1) Burchard, *Spécimen historique anecdotique,* geciteerd in *Crimes des Papes,* blz. 394.

(2) Arnold Van Gennep, *Le Folklore du Dauphiné (Isère),* Parijs (1932), blz. 176, 177.

(3) *Usages, fêtes et coutumes existant ou ayant existé en Dauphiné.* Grenobel, 1882, blz. 368-369.

(4) *Abou-Hassan.* Les plus beaux contes, 4de reeks. Libr. Hachette, zonder datum, blz. 23.

De Nacht der Vuren in Bretagne.

Een der oudste tradities is deze die bestaat in het vieren van den langsten dag van het jaar.

Evenals zoovele andere werd dit aloud heidensch feest overgenomen door het christendom, dat er den naam St. Jansfeest aan gaf. Alle riten bleven echter behouden, vooral het vreugdevuur.

In Bretagne vooral, waar alle overleveringen hoog in eere gehouden worden, wordt aan dit St. Jansvuur een groot belang gehecht. In de prachtige bladzijden van « La nuit des Feux » beschrijft Anatole LE BRAZ hoe, op 24 Juni, de Monts d'Arrée en de zwarte heuvelen in gloed gezet worden door de vuren die van op de verscheidene toppen elkaar schijnen toe te roepen.

Ook in Haute-Bretagne, waar nochtans de traditie niet zoo sterk voortleeft als in Basse-Bretagne, wordt dit feest van den zomerzonnestilstand plechtig gevierd. Te Dinan zijn er zelfs bizondere regels, die nog steeds nauwgezet nageleefd worden. In een oude wijk van de stad, thans als zelfstandige gemeente ingericht, de Rue Saint-Malo, werd dit vuur steeds « le ravier » geheeten. De inwoners gaan er fier op dat hun vuur het schoonste van de streek is en met de grootste zorg wordt er alles voorbereid. Talrijk zijn de geheimpjes die hierbij te pas komen en die voor geen prijs aan iemand zullen voortverteld worden.

Om een mooien gloed te bekomen moeten de bladeren, de stekelbrem, de stronken met zorg uitgekozen worden, vooral de schaafkrullen die brandend heel hoog zullen vliegen alvorens uit te dooven ; het vuur moet zoo lang en zoo helder mogelijk zonder ineenstorten branden. Boven op den brandstapel wordt een groteske pop geplaatst, die op een zinnebeeldige wijze een persoon uit de vrije gemeente voorstelt, tegen wien de bevolking grieven heeft en wiens naam maar alleen gekend is door hen die het vuur maakten.

De « ravier » van de Rue Saint-Malo wordt met groote plechtigheid aangestoken door den burgemeester van Dinan, die er aan houdt telkenjare aan dit zonnefeest deel te nemen. En terwijl het vuur lustig vlamt en rondedansen uitgevoerd worden, doet men er riet trillen dat strak gespannen werd over een koperen ketel die een weinig boven den grond verheven hangt en met een bepaalde hoeveelheid water gevuld is. Dit heet men « tirer la chèvre ». Op andere heuvels in de verte hoort men dezelfde scherpe, wilde muziek antwoorden.

Dichtbij Dinan eveneens, te la Rusais, een klein gehucht van de gemeente Plouer, heeft op 24 Juni het mooiste landelijk feest plaats dat men droomen kan. Gansch den dag wordt er in de velden een soort kermis gehouden ; traditioneele volksspelen worden uitgevoerd, waarbij talrijke pinten van den vermaarden cider van Plouer gedronken worden. 's Avonds wordt er op den weg een groot vreugdevuur aangestoken ; en al zingend worden er rondedansen uitgevoerd. Na het feest keert iedereen huiswaarts, een half verbrand stuk hout van het vuur meenemend ; dit zal hem gedurende gansch het jaar geluk aanbrengen.

Beelden die bewegen.

Een vurige godsvrucht is er dikwijls de oorzaak van dat de geloovers een heiligenbeeld zien bewegen. Hoeveel miraculeuze beelden zijn er aldus niet, waarvan men beweert dat zij de oogen bewogen, het hoofd omdraaiden, een gebaar deden met den arm of een beweging met het lichaam.

Soms gebeurt het zelfs, alhoewel slechts zelden, dat een geestdrift, een vurigheid die met den godsdienst geen uitstaans heeft, hetzelfde kan doen constateeren bij het standbeeld van een zeer volksgeliefd man. In perioden van politieke koorts is dit heelemaal niet uitgesloten.

De groote populariteit die Bolivar in Zuid-Amerika geniet is algemeen bekend ; men aanziet er hem als den bevrijder van de republieken. Ten tijde van den strijd om de onafhankelijkheid was hij het voorwerp eener vereering, die als verwant met een godsdienstige extase mag beschouwd worden.

In zijn werk *America* verhaalt de Cubaansche schrijver José Marti een legende die betrekking heeft op Bolivar. Zij is zoozeer ontroerend dat wij er hier een samenvatting van geven : Een reiziger komt op zekeren avond te Caracas. Hij is doodmoe en heelemaal vol stof.

Zonder zich om een hotel te bekommeren, vraagt hij aanstonds waar het standbeeld van Bolivar staat. Hij begeeft zich naar de plaats waar het beeld van den held prijkt, te midden van hoogstammige boomen. De reiziger begint te weenen, brengt hulde aan den man dien hij vereert en beweert dat hij, bij zijn heengaan, het standbeeld zien bewegen heeft.

En wat doet het ter zake of dit verhaal al dan niet een legende is. Het feit dat het verteld wordt alleen is reeds voldoende om het hier te vermelden, want dit wijst genoegzaam op een bepaalden, voor den folklorist belangwekkenden geestestoestand.

A. M.

Het Lied van den vroolijken Koperslager.

De *Marche des Forgerons* (der smeden) is een op dit oogenblik zeer verspreid lied. Een zendstation heeft het zelfs aangenomen als lied waarmede alle uitzendingen geeindigd worden. De naam er van is echter onjuist, want het wijsje in kwestie is dit van het aloude lied der Duitsche koperslagers. Het is een oud ambachtslied, dat in de landen van Noord- en Midden-Europa reeds lang gekend is.

Het tijdschrift *Cuivre et Laiton* (30-1-1937) publiceerde volgende Franschtalige bewerking van den tekst.

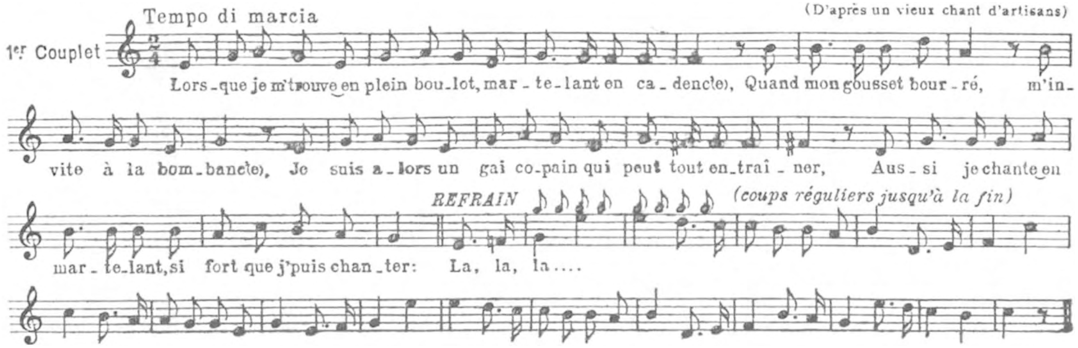

2.

Et quand ma mie paraît soudain, voyant qu' j' suis un peu là,
Ell' m'appelle un costaud, son cœur et cœtera.
Sur la cass' rol', son minois mutin vient se refléter
J'y frappe alors, pour l'imprimer, l'empêcher d' m'échapper.
La, la, la.

3.

Mais si la guign' me fait l'assaut, je m'en moque beaucoup,
Je vois encore en rose et bois un petit coup ;
La gaîté ne me quitte pas, j' chant' mon air coutumier
Et rast', toute ma vie, le joyeux chaudronnier.
La, la, la...

In navolging van Isabella.

Zooals men weet had de aartshertogin Isabella beloofd geen ander hemd aan te trekken zoolang het beleg van Oostende zou duren. Daar dit beleg nog zoo gauw niet gedaan was beteekent de uitdrukking *Isabellakleur* zooveel als *vuile kleur*.

Het is steeds belangwekkend feiten van denzelfden aard met elkaar te vergelijken, vooral wanneer het meer dan waarschijnlijk is dat het eene het andere niet beïnvloed heeft. De overeenkomst doet uitschijnen hoe 's menschen geest in analoge omstandigheden op dezelfde wijze werkt.

In de IX^{de} eeuw was een kleine koning van Noorwegen, Harold, verliefd op Gyda, dochter van koning Erik, van het Hordaland. Deze had zijn hand geweigerd, daar zij verklaarde slechts te zullen huwen met hem die er zou in lukken alleen koning over gansch Noorwegen te worden. Harold besloot een veroveringstocht te beginnen en nam zich voor zijn haar niet meer te knippen noch te kammen, zoolang hij er niet zou in gelukt zijn gansch het grondgebied onder zijn macht te brengen en aldus de hand van Gyda bekomen te hebben. Dit gelukte hem dan ook volkomen.

A. M.

Rood als een pitang.

In *Dom Casmurro* zegt Machado des Assis, Braziliaansch romanschrijver, sprekend over een verlegen jong meisje : « zij werd rood als een pitang »

De pitang nu is een kleine Braziliaansche vrucht die zeer rood is. De lezer zal oogenblikkelijk gedacht hebben dat deze vergelijking veel overeenkomst vertoont met de onze « ze werd rood als een kalkoen ».

Deze overeenkomst werpt een hel licht op hetgeen wij hier reeds zoo dikwijls schreven, namelijk :

1° Dat de alledaagsche levensuitingen van het individu ons omtrent de werking van 's menschen vermogens meer leeren dan de buitengewone.

2. Dat 's menschen verstand overal en altijd op dezelfde wijze werkt, welk ook het rassen- of talenverschil weze. Daar echter dit verstand beïnvloed wordt door andere elementen, door een ander physisch milieu, is ook het resultaat, de manier van uitdrukken verschillend.

Europeanen en Brazilianen hebben eenzelfde vergelijking gezocht tusschen het rood der bedeesdheid en een hevig rood in de natuur.

Bij ons wordt zij vergeleken bij een dier, bij de Brazilianen bij een vrucht.

Zoo de folklorist zich alleen tevreden stelt met een onderzoek van zijn eigen sociaal milieu zal hij zich niet getroffen voelen door

dit verschil. Dis is de reden waarom wij steeds een samenwerking tusschen de folkloristen uit verscheidene streken wenschen en waarom wij onze lezers uitnoodigen mede te werken tot collectieve enquêtes. Men stelle zich niet tevreden met een eenvoudig opteekenen van plaatselijke gebruiken, want in dit geval zullen alle verklaringen, die alleen hierop steunen, uiteenvallen als een kaartenhuisje, van het oogenblik dat er uit vreemde streken andere gegevens voorhanden zijn.

A. M.

Een Schimprijmpje op Jan Spelleken.

A. De Cock en Is. Teirlinck in hun « Brabantsch Sagenboek » lichten ons natuurlijk ook in over het duivelsbedrijf van Jan Grouwels, bijgenaamd Spelleken, de opperbeul als 't ware van de hertog van Alba gedurende zijn schrikbewind te Brussel, die zijn woning had op de hoek van de Koninklijke straat en de huidige Voorlopig-Bewindstraat ; naar hem heette ze het Spellekenshuis en de straat, die ging van de Schaarbeek- en Pachecostraten naar de O. L. V.-ter-Sneeuwstraat, Spellekensstraat. Hij speelde dikwijls de rol van speurhond en verklikker, deed herhaaldelijk eigenmachtig mensen ter dood brengen en liet zich tevens omkopen, zodat hij soms veroordeelden door onschuldigen verving bij de terechtstellingen.

Aan de hand van De Vogel's « Légendes bruxelloises » verhalen ze zijn boosaardig spel met drie koperslagers uit Mechelen, die zich in Februari 1570 naar Vilvoorde hadden begeven en die hij bijna aan de galg lokte. Het liep echter verkeerd voor hem af en kostte hem het leven ; zijn meester Alva liet hemzelf opknopen tot grote voldoening van het volk dat de beul sinds lang met laaaiende haat verafschuwde : eindelijk viel de « rode roede » — gelijk men hem ook nog noemde, wegens de rode staf, die hij als attribuut van zijn ambt steeds in de hand droeg — in de put die hij voor anderen had gegraven (1).

Groot en algemeen was toen de vreugde om zijn verdiende dood ; ze lacht nog met leedvermaak in een schimprijmpje dat toen is ontstaan en dat een mechels kronijkschrijver later in zijn werk inlaste, na de juiste opgave van het heugelijk datum :

> Anna 1570 den 2. dagh van Februari wert te Brussel gehanghen De roode roede die selve menich mensche hadde doen sterven want hy straff was om die onnoosele (2) menschen te doen sterven die achermen (3) van de gereformeerde (4) verleydt waeren. soo schreef men van hem.
>
> Die was Iusticier over Graven, en Heeren,
> Soo was Spelle gedwongen hangen te leeren.

---

(1) « Brabantsch Sagenboek », deel III : Historische sagen, blz. 96 vlg.

(2) onschuldige.

(3) och arme !

(4) protestanten.

We vinden dit in het handschrift, nu op de stedelijke boekerij te Mechelen bewaard, van « De beschryvinghe der gheboortelinie oft geslachtsafcomst van de Edele Heeren Bertouders, met hunlieden stam-huysvooghden. Oock de naemen van de Heeren bisschoppen van Luyck, t'saemen regeerders met de Heeren Berthouders der stadt, jurisdictie ende s'lants van Mechelen, met veele waerachtige geschiedenissen binnen de voern. stadt als elders, vergaedert... » (1) — wat een soort kronijk is, die begint met de tijd van de romeinse keizers en gaat tot het jaar 1665 en werd opgesteld door de mechelse burger Henricus vanden Coelput (1606-1669).

ROBERT FONCKE.

Margaretha van Oostenrijk.

Daar op dit oogenblik talrijke Mechelsche archeologen in de oude Franciscanerkerk, thans voedermagazijn van het leger, opzoekingen doen naar het graf van Margaretha van York, is het niet van belang ontbloot het juiste grafschrift aan te geven :

(Handschr. II, 95^5 van Baert, Koninkl. Bibl., blz. 151).

Grafschrift van Margaretha van Yorck, derde vrouw van Karel den Stoute, Hertog van Burgondië en vorst der Nederlanden, overleden in 1503, begraven in de Fransiscanerkerk te Mechelen (2).

Sub lamina ostii hujus chori : illustrissime Princeps Domina Margareta de Anglâ, Ducisse Burgondiae, pia humilitata corpus suum condi mondavit, serenissimorum Principum Eduardi et Richardi Regum Angliae soror, uxor quondam inclytae memoriae Caroli, Ducis Burgondiae, Brabantiae, comitis Flandriae, Artesiae, et a Domini Mechliniae, Relijionis reformationis pietati mirum jautrix : *obiit Mechliniae* oppido suo dotalitio, *Novembris* die 23 Anno Domini 1503. Orate pro ea (3).

Ziehier nu het grafschrift dat *voorheen* geplaatst werd in de St. Pieterskerk te Mechelen, ter nagedachtenis van *Margaretha, Aartshertogin van Oostenrijk,* dochter van Maximiliaan, aartshertog van Oostenrijk en van Maria van Burgondië, vorstin der Nederlanden, overleden in 15.....

D. O. M.

Illustrissimae Margaritae Archiducissae Austriae, invictissimi Maximiliani imperatoris natae, de Principis Hispaniarum primo dein Ducis Gabandiae relicta, harumque inferiorum Regionum Gubernatricis.

---

(1) V. Hermans : Inventaire des archives de la ville de Malines, tome VIII, blz. 238.

(2) Het monument dezer prinses werd in de XIV^de eeuw vernield door de Calvinisten.

(3) Van Gestel, pars prima, p. 72 rapporte cette épitaphe *avec quelques variantes.*

Carolus Quintus, Caesar Augustus amita posuit.

(Ms. C. II, 955 de Baert, Bibl. Royale, p. 159).

Zie eindelijk hetgeen Baert zegt in zijn Handschr. II, 95^5, blz. 152).

Opschrift op het monument dat het hart der Prinses bevat, geplaatst in het midden van het koor der abdij van Affligem :

Cy gist le cœur de très haulte, très excellante et très puissante Madame Marguerite d'Autriche Duchesse de Bourgogne de Brabant etc... qui trépasse en l'an Notre Seigneur.

Uittreksel uit een met de hand geschreven nota, getiteld : Epitaphium generali in viros nobiles qui in Affligensiensi canobis intumalantur.

In de marge stond geschreven : transcripta haec sunt de quadam charta missa a Priore monastery Affligensien. A° 1618. 4 Augusti ad quamdam fratrem Cathurianum Brus (1).

L. STROOBANT.

Wapenschilden.

Het verslag van het *Congrès d'Anthropologie de Bruxelles*, 1936, deelt ons mede, blz. 599 :

Dat de wapenherauten *handelaars in mereltjes* geheeten werden.

Dat de *sprekende wapens* rebus en woordspeling vereenigen.

Dat in het Spaansche Wapenboek veel wapenschilden voorkomen, waarvan de figuren herinneren aan een, meestal legendarisch, wapenfeit van een der voorouders.

Dat door het Fransche Keizerrijk op het wapenschild dikwijls een opdracht of de herinnering aan een militair bevel geschreven werd.

Dat de wapenschilden der burgerij dikwijls herinneren aan een vroeger handeldrijven.

L. S.

Luit- en Gitaarspelers van België.

Een onzer leden, M. Louis Quiévreux, 121, Beeckmanstraat te Ukkel, verzamelt inlichtingen voor een studie over de luit- en gitaarspelers in de Nederlanden.

Met dank zou hij tablaturen of andere documenten betreffende dit onderwerp ontvangen. Vooraf dank !

---

(1) Ik meen dat het Wallius was.

Boekennieuws.

(België).

A. MARINUS. *Le Folklore Belge.* 3 deelen (1000 blz. + 1200 illustr. en buitentekstplaten in kleurendruk). « Les Editions Historiques de Belgique », 43, Neuchatelstraat, Brussel. Prijs : 500 fr. Betaalbaar 167 fr. per deel of met 18 maandelijksche afbetalingen van 30 fr.

Hier houdt de schrijver zich niet langer uitsluitend met de « Brabantsche » folklore bezig. Hier behandelt hij het gansche land. Evenmin krijgen wij hier, zooals naar gewoonte, theoretische beschouwingen te lezen over opvattingen en methodes. Onderhavig boek is eerder een breed opgevat vulgarisatiewerk of, beter gezegd, thans hebben we beide zaken samen. Eenvoudig en duidelijk, bijna zonder dat wij het merken, laat hij nu zijn opvattingen doorschemeren bij het behandelen van concrete gevallen.

In een dergelijk grootsch werk moet natuurlijk elke provincie, ook Brabant, een plaatsje vinden. In het eerste boekdeel, dat ongeveer vóór drie maand verscheen, komen dan ook enkele hoofdstukken voor die vroeger reeds door andere schrijvers in dit tijdschrift behandeld werden. Dezelfde onderwerpen worden er echter breedvoeriger en wetenschappelijker besproken en zijn tevens ook rijker geïllustreerd. Dit is het geval wat de bedevaart naar Hakendover betreft en ook voor de Kelders van Folx. Wat al nieuwe beschouwingen en mooie foto's werden er niet aan toegevoegd. En zoo wij in een studie over Dorpsfolklore de illustraties terugvinden, die wij reeds zagen in een artikel over de Wevers van Op-Heylissem, dan mogen wij toch beweren dat de bijbehoorende beschouwingen niet dezelfde zijn. Hier wordt aangetoond hoe de folkloristische gegevens bij het onderwijs kunnen benuttigd worden.

Het meerendeel der andere hoofdstukken zijn om zoo te zeggen onuitgegeven : de Doudou, Folklore uit het Naamsche, de breedvoerige en grondige studie over de « Marches » in het Tusschen Samber- en Maasland, de Virga Jesse en de Langeman te Hasselt, Kleinsteedsche Kermis en Volksvermaken. De passus over de « Gilles » is op bepaalde oogenblikken waarlijk episch en ontroerend. Zoo wij in het laatste hoofdstuk de aan den schrijver eigen opvattingen herkennen, dan toch vinden wij deze toegepast in het Sterckshof of Antwerpsch Openluchtmuseum voor Folklore. Wat al onuitgegeven foto's echter in elk hoofdstuk.

Daareven kregen wij afgedrukte vellen van het bijna voltooide tweede deel in handen. Nog meer illustraties komen hierin voor en, bij het doorbladeren van de nog maar pas gedrukte gedeelten, zagen we uitgebreide studiën over het spel van Sint-Evermard, over den Krakelingenworp te Geeraardsbergen, de Apostelbrooden te Rupelmonde, « l'Escouvion » van den Borinage, de Boetprocessie te Veurne, enz.

Een oogenblik langer bleef onze aandacht gevestigd op het zeer oorspronkelijke hoofdstuk « Atmosphère de Tournai », waarin de schrijver zeer mooie bladzijden ten beste geeft met er de Folklore op te sporen in de geschiedenis, de architectuur, de oudheidkunde, enz. van de stad, de folklore in een woord, die er een eigen atmosfeer schept.

Het hoofdstuk over de groote particuliere verzamelingen van het land en een bezoek aan een twintigtal plaatselijke Musea voor Folklore, brengt ons een buitengewoon rijke iconographie ; bijna honderd afbeeldingen voor elk dezer gedeelten.

Alhoewel de schrijver in beide inleidingen, nl. van het eerste en van het tweede boekdeel, beweert geen bepaald plan gevolgd te hebben, toch voelt men heel goed, door de gedachten die links en rechts verspreid liggen, dat er toch ten minste een bepaald doel nagestreefd wordt, dat bepaalde feiten in een helderder daglicht gesteld worden.

Daar ten slotte het prospectus van het werk eveneens op het einde van het werk een algemeene synthesis aankondigt — iets wat ons door den glimlach van den schrijver bevestigd werd, toen wij hem nog onlangs over zijn werk spraken — zullen alle hoofdgedachten in de laatste bladzijden wel samengebracht worden en zullen de schijnbaar zonder verband op elkaar volgende hoofdstukken wel leiden tot een belangwekkend en wetenschappelijk algemeen overzicht.

S. V

PEETER J. LEFEVER. *Schetsen en herinneringen.* Te koop bij den schrijver, 278, Itterbeeksche laan, Anderlecht, Brussel. Prijs : 20 franken.

Vóór ons ligt de mooi uitgegeven bundel verzen van den Heer P. J. Lefever. Bijna honderd gedichten, waaronder vele sonetten, die de schoonheid bezingen van talrijke al te dikwijls vergeten hoekjes van het Oude Anderlecht. Hooge dichterlijke vlucht zullen wij er wellicht niet op elke bladzijde aantreffen, doch, wat meer is, wel een menschenhart dat klopt van warme liefde voor eigen streek en eigen taal, een liefde die de lezer, na enkele bladzijden, in eigen gemoed wel zelf zal voelen ontwaken ; liefde voor de streek, die zal leiden tot liefde voor het land ; liefde voor een bepaald milieu, die een lezer uit een ander milieu zal leeren voelen wat er schoons is in eigen omgeving. Eenvoudig — een hoedanigheid die bij velen onzer modernen ver te zoeken is — geeft de schrijver zijn diepe ontroering weer. Neen,

De leewerk hoeft geen arendsvlerk
Om door de lucht te dringen
En ginder, aan het blauwe zwerk,
Zijn liedje te gaan zingen (blz. 72).

De bundel is geschreven ter nagedachtenis van 's dichters al te vroeg gestorven eenig dochtertje. Op menige bladzijde nog is een traan gevallen en onwillekeurig dachten we hier aan Kloos : « De mensch moet doodgaan eer de Kunstenaar leeft ». Diepe menschelijkheid, echte ontroering spreekt uit vele verzen.

En zou meer dan één gedicht uit dezen bundel — nu in onze scholen de studie van het milieu toch op het voorplan staat — niet dienstig kunnen zijn in de klasse, vooral in deze van Anderlecht en omgeving ? Beseft men wel steeds genoeg de groote opvoedkundige waarde er van ? Worden er niet al te dikwijls verzen opgedreund, die door den leerling niet begrepen en bijgevolg ook niet doorvoeld kunnen worden ? Is het in onzen tijd van berekening niet broodnoodig een weinig schoonheid en ook hart aan onze jeugd voor het leven mee te geven ?

Niet uitsluitend Anderlecht wordt hier bezongen ; ook de bekoorlijkheid van het Zoniënbosch en zelfs enkele mooie hoekjes uit Waalsch-Brabant krijgen hun beurt. Hier vooral kunnen we vaststellen dat de dichter door en door Vlaamsch voelt.

M. Lefever heeft zelf zijn werk geïllustreerd met meer dan twintig groote, mooie gravures, die de waarde van den bundel verdubbelen, want taal en graveernaald hebben hier, geïnspireerd door dezelfde ontroering, samengewerkt om een harmonisch geheel te bekomen.

Ook de uitgever dient met het boek geluk gewenscht te worden. Flink formaat (19x35), engelsch featherweight papier en keurigen druk.

Een werk kortom dat én taal, én streek, én dichter, én uitgever tot eere strekt.

F. H.

Baron de Loë. *Catalogue descriptif et raisonné de la section « Belgique ancienne »* der Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel. Deel III. Romeinsch tijdvak, 372 bl. geïll. Vromant, Brussel, 1937.

Met vreugde begroeten we de verschijning van 't 3e deel van den beschrijvenden en beredeneerenden Catalogus der sectie « Oud België » uitgegeven door baron de Loë.

De schrijver leidt ons door de verscheidene zalen van 't Museum en verhaalt, op een prettige wijze, over België onder de Romeinsche overheersching.

Bij 't lezen voelen we den wensch groeien dat de diensten der opzoekingen van de musea hun werkzaamheden zouden voortzetten opdat, de nu reeds rijke verzamelingen, ons meer en meer zouden inlichten over 't leven onzer provinciën in dit tijdperk.

P. H.

Oudheid en Kunst, Brecht, 1937, 1-2-3.

Dit Kempisch tijdschrift voor Folklore brengt ons een uitstekend artikel van Joseph Cornelissen over, *Landbouwgebruiken in de provincie Antwerpen.*

Een ware brok folklore, bestudeerd door een onderlegd en scherpzinnig schrijver.

Men weet dat M. Cornelissen, haast alleen, een folkloristisch tijdschrift « *Ons volksleven* » uitgaf dat menig artikel over Kempische folklore bevat. Ook is hij de schrijver van een *Idioticon* dat door de Academie bekroond werd.

In 74 bladzijden beschrijft M. Cornelissen heel nauwkeurig de verdeeling eener oude Kempische hoeve met aanhoorigheden, *in vitselwerk* bepleisterd met klei en wit gekalkt.

De schuur staat afzonderlijk, wijl zich voor huis en paardenstal een open plaats bevindt, in de *Westerkempen* en *Neerdorpen, vörft,* genoemd, in 't Noordelijk deel *werft,* en *messing* in de *Zuiderkempen.*

Hij beschrijft den *börreput, de putkuip* of *putkeef,* voorzien van een *putmik,* een *putligger,* een *zwikzic* of *zweemer* of *putrol* met ketting. In 't *karrekot* staan de karren. In 't *voederkot* wordt het groene veevoeder opgestapeld.

Turf en brandhout liggen onder de(n) *schop.* Het *bakhuis,* ook *ovenbuur* genoemd, is de oven met het *asschekot.*

Dit kleine staaltje geeft een gedachte over den rijkdom der folkloristische documentatie door M. Cornelissen verzameld.

Verder handelt hij over den *heerd,* de *ketellat,* het *schouwberd,* de *beste kamer,* het *moos* en de *moosbank* enz., enz. Door de *bendeur* komt men langs den *veurstal* of *ben,* een hooger gelegen gedeelte, in den *koestal.*

Alle werktuigen, landelijke meubels en primitieve instrumenten werden opgenoemd en zorgvuldig beschreven. De schrijver geeft bezweringsformulen voor betooverd vee, de gewoonten bij 't kalven eener koe, de voorspellingen over 't geslacht van 't verwachte kalf enz.

Andere hoofdstukken zijn gewijd aan de *Zuivelbereiding,* 't vervaardigen van boter met den *boterhond,* hond die in een rad loopt en aldus de motor vervangt, de *draaistand,* het *zwaddervat,* de *fluitjesmelk, loeter* of *zwis,* enz.

De Akkerbouw. Onder de Volksrechterlijke gebruiken handelt de schrijver over de verschillende bewerkingen van den grond, het zaaien, den oogst, de pacht, den eigendom der boerderij en stallen, over het verhuizen der pachters, over de gebruiken bij openbare verkoopingen, over de knechten en meiden, de landbouwwerklieden, over de voeding, het slapen, de katten, de weersvoorspellingen, enz.

Deze flink bestudeerde hoofdstukken maken van 't artikel van M. Cornelissen een ware encyclopedie van 't vroegere landleden in de Kempen.

't Werk is rijk versierd met buitentekstplaten : foto's van typische boerderijen te Brecht, Oostmalle, Balen en Meerhout, binnenzichten, heiligenbeelden, primitieve werktuigen, antieke ploegen, eggen, schilderachtige schuren en bedevaartvaantjes.

Wij feliciteeren M. Cornelissen met dit prachtig werk.

L. STROOBANT.

GEDENKSCHRIFTEN uitgegeven door de(n) Oudheidkundige(n) Kring van Esschen-Calmpthout. N^{rs} 2 en 3, 1937.

Bevat de *Geschiedenis van Esschen* door G. Meeusen. De 23 hoofdstukken handelen over de grensstreek van 't grondgebied, de bezittingen der abdij van Tongerloo, de turfmarkt, de talrijke troepenverplaatsingen van 1648 tot 1715, de gebeurtenissen van 1830, enz.

L. S.

TOERISME, orgaan van den Vlaamschen Toeristenbond, 16 November 1937. N° 22.

J. Van Overstraeten gaat verder met *De Letterkundige kaarten van Vlaanderen.* In dit nummer leert hij ons welke localiteiten uit West-Vlaanderen ons letterkundigen schonken. We treffen er de foto's aan van Guido Gezelle, Sabbe, K. De Wolf, Renaat Vincke, enz. K. Jonckheere somt de *Vluchtheuvels in de Zeeuwsche en Vlaamsche Kustvlakte* op en geeft er foto's van. Volgens schrijver dateeren deze heuvels slechts uit het Karolingisch tijdvak.

R. Mullie schrijft een overzicht over de Burchten in Vlaanderen.

L. S.

HOK. Hoogstraeten III, 1937.

Fl. Prims. *Het zesde Historisch congres. Het congres der historische Litteekens. De Gouden Legende van het Kempisch Woud. De Roman van het veld. Wat weten de wegen te zeggen.*

Stelt een onderzoek voor over de wegen, velden en bosschen der Kempen.

L. S.

Diestersche Kunstkring. 9^{e} jaarboek, 1937-38.

Dr Joris Mys in zijn artikel *De archieven te Diest* geeft een overzicht van het Diestersch archief en kondigt aan dat er stukken fel beschadigd werden. Uit het *eedboek* van 1500-1525 werden zelfs de handteekeningen geknipt.

Pol Daniels schrijft *Een en ander over Sint-Annakapel* (plaat).

G. vander Linden behandelt de *Evolutie en decadentie in het vervaardigen en beschilderen van glasramen ;* hij spreekt er nl. over de prachtige XVI^de^ eeuwsche glasramen in de St. Sulpitiuskerk. Afbeelding van een oude pomp die op de Graanmarkt stond en die omstreeks 1905 afgebroken werd. De stukken er van werden in 1927 in de *Roode Poort* ondergebracht. Er is sprake van een kolom in Louis XIV stijl, die wel zou verdienen opnieuw opgericht te worden. G. vander Linden, *Oudheidkundige ontdekking in de hoofdkerk,* handelt over 27 verschillende vloertegels die in de St. Sulpitiuskerk ontdekt werden. Men zou hier te doen hebben met zeldzaam Antwerpsch aardewerk uit de XVI^de^ eeuw. Deze tegels zijn geel en roodbruin gekleurd en stellen voor : loopende honden, herten, visschen, cupido's, mannenhoofden met helm, het wapen van Amsterdam, van Keulen en de adelaars van het Romeinsche Keizerrijk.

L. S.

Le Parchemin. N^rs^ 12 en 13. Bulletijn voor Wapenkunde.

André de Streel, *Propos sur la noblesse en France* (vervolg) geeft de regels die moesten in acht genomen worden bij het overgeven der titels — burgerlijk recht en strafrecht — rechterlijke bevoegdheid, enz. Talrijke vragen en antwoorden over familiën, blazoenen, ex-libris, heerlijkheden. Een naamkundig overzicht (Scrweytens de Mercx). Rechtsgebruik van een terechtwijzing van den Burgerlijken stand door Niffle-Anciaux de Faveaux. Een nota over de vereeniging van den Belgischen adel. En flink artikel over de Ghysbrechts van Mechelen door Octave le Maire. Een wapenkundige eigenaardigheid door Niffle-Anciaux de Faveaux.

L. C.

Le Parchemin, Bulletijn voor Wapenkunde, N^r^ 15. October 1937.

Behelst : Baron Snoy d'Oppuers, *Des professions nobles* « de adel moet werken op straf van vervallen verklaard te worden ». Talrijke vragen en antwoorden. Hier vestigen wij de aandacht op het artikel over de familie *Moucheron ;* de nota over de *van Eupen's,* een flink artikel over de *Spoelbergh* door Octave le Maire. M. Ch. de Bary, die flink op de hoogte blijkt te zijn van genealogische vraagstukken, heeft ongelijk niet steeds zijn bronnen te citeeren. Baron de Ryckman de Betz, *Casques et cimiers en héraldique.* Louis Robyns de Schneidauer publiceert een interessant artikel over de familie *Bernadotte.* Niffle-Anciaux de Faveaux, *En marge d'un psautier dit de Guy de Dampierre.*

Als bijvoegsel geeft *Le Parchemin* een *Notice sur la famille Cels,* door M. Albert Cels, den wel gekenden kunstschilder. Deze niet in den handel zijnde genealogische studie werd gedrukt op Pannekoek. Schrijver voegt er biographische bizonderheden aan

toe over Jacques-Martin Cels, lid van het Instituut, over François-Martin Cels, die een belangrijke rol speelde tijdens de Brabantsche omwenteling, over Corneille Cels, die bestuurder was van de Doorniksche Academie, over Alphonse Cels, archeoloog en wijsgeer, geboren te Lier in 1845.

L. S.

Kunst en Oudheidkundige kring van Deinze, IV^{de} deel, 1937.

We lezen er van Cassiman : *Kerkelijke geschiedenis van Deinze* (platen).

L. S.

LIMBURG, Maaseik, Juli-Augustus 1937. N^{rs} 1-2.

Speciaal Jan Graulsnummer, uitgegeven ter gelegenheid van dezes 50sten verjaardag. M. Grauls heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt door zijn studiën over de Vlaamsche dialecten. Op het einde van het nummer een chronologische lijst van Grauls' werken.

L. S.

LES DIALECTES BELGO-ROMANS, Driemaandelijksch tijdschrift, uitgegeven door « *Les Amis de nos Dialectes* ». Brussel, n^{rs} 2-3, 1937.

J. Calozet, *Vieux souvenirs*. E. Legros, *A propos des éléments germaniques en wallon liégeois*. M. Fabry, *Les concours de rédaction wallonne à Liége*.

L. S.

FOLKLORE (Malmedy-St-Vith). VII^{de} deel, Juni 1937.

Dit moedige tijdschrift publiceert : J. Bastin, *Les plantes dans le parler, l'histoire et les usages de la wallonie malmédienne* (slecht befaamde planten). F. Toussaint, *Folklore de l'alimentation*, eigenaardige opsomming der voedingstoffen, door de menschen van Malmedy gebruikt vóór het aanleggen der spoorwegen. B. Willems, *Der Sankt Quirinusbrunnen bei oberweywertz* met kaart. Citeert het *Dreiweiberhaus*. Dandrifosse, *La joyeuse entrée du prince abbé A. Delmotte*. Deco, *Lu Nut' du May'* met portret der Lebierre's.

L. S.

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN HAL. *Gedenkschriften*, N^{r} 12, 1937. J. van den Weghe, *Hallensia*, 5de deel.

Nota's over de brouwerijen, de familiën van Hal, den ouden molen van Rodenem, den E. Pater Jaak de Bue, bollandist, de

Fransche overheersching, de baljuwfamiliën van Hal (d'Ombret en Wérimont). De baljuws d'Ombret van Hal zijn de voorouders van onzen geleerden confrater M. O. le Maire, waarover M. Van de Weghe een genealogisch fragment publiceert. Een genealogie van de familie Sencie. *Een oud Hallesch Liedeken*, eigenaardig folkloristisch document uit den tijd van Maria-Theresia. Een kort artikel over het Sint Eligiushospitaal te Hal in de XIV^{de} eeuw, met lange lijst van kloosterlingen. Een nota over den prijs van het stroo in het verleden.

J. Possoz, *Visites princières à Hal* (Karel van Burgondië, Margareta van York en Maria van Burgondië). J. Possoz, *La tour de l'église S. Martin à Hal*. J. Possoz, *La terre de Hal* (Toponymie en topographie). F. Sablon, *De Paaschmaandag soldatenprocessie van Lembeek* (S. Veronus).

L. S.

Notre Hainaut, Charleroi, April-Juli 1937.

Bevat een artikel over den *Tour de S. Vincent* te Zinnik en over de *Marche S. Roch* te Thuin. van Elsen publiceert er een artikel over het huwelijksmaal te Ecaussinnes. Op den Dinsdag die volgt op 24 Juni heeft te Bois d'Haine de plechtigheid van de *Caudia* plaats.

La fête des Mères. — *Le dimanche de la trinité à Mons* (geïllustreerd). — *L'église S. Martin à Marcinelle*. — *Le Caudia de Bois d'Haine*. — *Ath, son château et la Tour Burbant*. — *Au Pays d'Ath*. — *La chapelle de Jumet-Heigne et la Marche de la Madeleine* (L. Wattez).

L. S.

Eigen Schoon en De Brabander. Opwijk. Nummer 8-9, 1937.

M. Jan Lindemans geeft het begin van een *Geschiedenis van Opwijk*, die opklimt tot het voorhistorisch tijdperk. Dank zij een grondige kennis van de plaatselijke toponymie, was het den schrijver mogelijk gedetailleerde kaarten op te maken voor elke periode. We krijgen er een klaren kijk op de vorming van een vicus bij *Markedinium* (Merchtem), op het ontstaan der Fransche *heim* en *castra*. De goederen van de kerk en van het armbureel, evenals de verscheidene leenen, worden met zorg beschreven. We hebben hier de beschrijving van het dorp uit verscheidene oogpunten beschouwd, een lijst van de pastoors, burgemeester, griffiers enz. Volledig zal het werk (dat vervolgt) een flinke monographie van Opwijk vormen.

L. S.

Les Etudes Comblinoises, N^{r} 11. Augustus 1937.

De bestuurder van dit tijdschrift, die tevens de stichter er van is, M. Georges Laport, schrijft over de *Folklore wallon, Les*

enquêtes de Folklore, een artikel waarin hij een onderscheid maakt tusschen de folkloristen die in hun studeerkamer werken en deze die opzoekingen doen ter plaatse zelf. Emile Detaille, *Autrefois à Mont*, haalt plaatselijke herinneringen op. G. L. (Georges Laport), *Les fours à chaux* (kalkovens) legt nadruk op het belang van deze nijverheid te Comblain.

L. S.

LE GUETTEUR WALLON, N[rs] 167-168. Namen. Juni-Juli 1937.

Henri Javaux, *Sambre et Meuse au Congrès de Folklore et des Loisirs du Travailleur à Hambourg*, dankt de inrichters van dit met succes bekroond congres van Europeesche samenwerking, waar de Naamsche steltloopers zooveel bijval oogsten. Jean de Boussu, *Les Bastien Maitres d'école à Boussu en Fagne* waar zij een Hollandsche school stichtten. A. Colart, *Survivances et Souvenirs des Frairies Namuroises*, spreekt over den grooten H. Eligius. Général Philippe, *Cerfontaine dans le passé* (vervolg).

L. S.

La Vie Wallonne, N[r] 1 15 September 1937.

Korte nota's over Ovide Musin en over Edmond Jamar. J. Meunier, *Par les chemins d'Ardenne* (folklore uit de streek van Batznach). Nota over Edmond Henvaux. M. Piron, *Joseph Mignolet et la Poésie wallonne.*

L. S.

La Vie Wallonne, N[r] 2. Luik. October 1937.

Ernest Malvoz, *Le département de l'Ourthe aux Expositions de la première République*. Charles Delchevalerie, *Olivier Duchateau*, Luiksch kunstenaar (platen). Maurice Piron, *Joseph Mignolet et la Poésie wallonne* (vervolg) de poëtische onderwerpen. Joseph Meunier, *Par les chemins d'Ardenne*, spreekt over de gebruiken en vermakelijkheden van Batznach.

L. S.

Bulletin de la Société Royale Le Vieux Liége, N[r] 44. Augustus-September 1937.

E. Polain *Archéologie de la chanson populaire*. R. de Warsage, *Erard de la Marck opportuniste*. Dr Thiry, *Un souvenir inconnu de Laruelle*. J. Herbillon, *Royeté*. J. Rolant, *Comment Gerpinnes devint une franchise*. Boniver, *Contestation entre le Prince-Evêque et le chapitre de Munsterbilsen*. R. de Warsage, *Ce qu'était la joyeuse entrée d'un prince-évêque de Liége*.

L. S.

Bulletin de la Société Royale Le Vieux Liége. N^r 45. October-November 1937.

In een flink gedocumenteerde studie vraagt Ernest Piton zich af of Pepijn van Landen terecht aldus genoemd wordt. Hij besluit dat Pepijn te Landen woonde, dat hij er begraven werd en dat er een kerk opgericht werd die als patrones zijn dochter Gertruda heeft. In *Le péron de Liége* spreekt J. Plomdeur over de afbeelding van het perron op Luiksche muntstukken. Het vraagstuk van den oorsprong van dit perron werd door verscheidene Limburgsche archeologen behandeld, door vander Kindere, door graaf Goblet d'Alviella, enz. Wij meenen dat het perron den *butstein* van den *mâl* is die later het belfort der Vlaamsche steden werd. Vandaar werd door de schepenen de wet afgekondigd evenals ten tijde van de Germaansche rechtszittingen.

In *Les vieux chemins* zegt Georges Laport dat de oude wegen in Condroz en Ardenne steeds een rechte lijn volgen, zonder rekening te houden met de oneffenheden van den bodem. Het gespan dat bergaf reed moest steeds wijken voor het gespan dat beorgop kwam. J. Thisse. *Les cavernes du Fond de Foret* hebben mooie verzamelingen silexsteenen opgeleverd.

L. S.

Oostvlaamsche Zanten. Gent, n^r 4. Juli-Augustus 1937.

J. Frère, *Steengroei als animistisch element.* In een flink geschreven artikel handelt de betreurde kinderrechter van Tongeren, over het bijgeloof dat betrekking heeft op reuzensteenen en eenvoudige keien. Te Hoeselt, Eigenbilzen, Hoelbeek, Waltwilder, Mopertingen, Gellik en elders in Limburg gelooven de boeren vast dat de keien op hun veld groeien en jongen krijgen. In vergelijking hiermede citeert M. Frère Salomon Reinach, die zegt dat de menhirs groeien als boomen, weer kleiner worden, naar de rivieren gaan om er te drinken en te baden, loopen, dansen en spreken.

Wat dit vraagstuk betreft kan met vrucht de bijdrage van M. G. Laport tot het *Corpus* van Saintyves geraadpleegd worden.

Noteeren wij terloops dat er te Piétrebais *groeiende steenen* voorkomen.

Professor Dr Jan Gessler, *Een oratie en devotie uit de 15de eeuw*, spreekt over een aloude manier van bidden, waarbij met den duim een kruis gemaakt wordt in de palm der linkerhand en op den grond, waarna dit laatste gekust wordt.

Jos Vermeulen, *Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen,* publiceert een lijst van heiligen met de plaats waar zij vereerd worden.

René Ladrière, *Volksbenamingen in de muntkunde*, verklaart den volksnaam der *Klayskins* van den munter *Nikolaas*

Dekin, den *Vierlander* gemunt in de XV^{de} eeuw voor Vlaanderen, Brabant, Holland en Henegouwen. De *Coppenolen* die omstreeks 1482-94 te Gent geslaan werden door deken Jan *Coppenole*. De *Treezekes* van Maria-Theresia, enz.

J. Pieters, *De Vlaamsche baardheilige Wilgefortis of Ontcommer (platen)* vergelijkt de thesen van Gessler met deze van Schnürer en Ritz.

L. S.

Mechelsche bijdragen, Mechelen, 1937, N^{r} 11.

Brengt het vervolg van de studie door M. J. Uytterhoeven, *Mechelen onder de Leenroerigheid*, volgens de charters van Berthoud. Een flinke studie over de verdeeling der Mechelsche leenen, waarvan de grenzen nauwkeurig vastgesteld worden. F. Foncke, *Uit Mechelen in 't verleden*, onderhoudt ons over den Zeven-Weeënweg, die rondom tegen den buitenmuur der O. L. Vrouwekerk aan den overkant der Dijle, aangebracht werd. Deze kleine staties, in half verheven beeldwerk, dateeren uit 1628 en werden reeds in 1865 gerestaureerd. V. Steurs, *Onze wetgeving betreffende de opdelving van bedolven zaken*, brengt een oordeelkundige critiek uit over de thans in gebruik zijnde wetgeving betreffende oudheidkundige opgravingen.

L. S.

Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas. 49ste deel. St. Niklaas, 1937.

Behelst : J. van Vlierberghe, *De Kapellen in Waasland*, 6de vervolg van de namenlijst der landelijke kapellen. H. Klein, *Rond een hardsteenen Kruis* ; spreekt over een (thans verdwenen) steenen kruis dat eertijds in de Boxelaarstraat stond, als herinnering aan het verdrinken van Pieter van Gysel in 1761. J. van Kerschaver, *Zwyndrecht's verleden*, publiceert het 5de vervolg van een plaatselijke kroniek uit de XVIII^{de} eeuw.

L. S.

(Buitenland).

Dr A. BECKER. *Wilenstein-Von Raum und Geist des urgermanischen Hauses.*

Beschrijft het *castrum* van Wilenstein in het *Pfälzerwald*, dat door keizer Barbarossa heropgebouwd werd. Bespreekt het symbolisme der antieke voorwerpen, gevonden te Seckenheim en te Kreuznach, en die verwant zijn met de maansikkel die onder de voeten der H. Maagd voorgesteld wordt. H. C. Schöll, *Die Herdmutter der Germanischen Bauernglaubes*. Spreekt over het Wurten-

bergsche gebruik dat hierin bestaat, dat men aan de kinderen in den nacht van den zonnestilstand het beeld der *Liebe Frau* toont in de vlammen van den haard. Anderen trachten op *Müttemacht* (Kerstnacht) in de opflakkerende vlammen het Jezuskind te bespeuren. M. Panzer, *Wirtschaftliches von Tanz und die Goldene Stunde*. Handelt namelijk over herders- en andere boerendansen, alsook over de gebruiken in den *Fasnachtszeit*.

F. Heeger, *Volksheilkundliches aus frankischen Hexenprozesakten*. Volksgeneeskunde volgens de heksenprocessen. Formulieren met genezende kracht of om den duivel uit te drijven. M. Riffel, *Zur Trachtenkunde*, met portret van kunstschilder Tuttiné. K. Kollnig, *Weihnachtsholz und Wintermaien in elsässischen Weistümen*. Spreekt over den oorsprong van rechtsgebruiken.

L. STROOBANT.

Revue anthropologique. Parijs, n^rs^ 7-9. Juli-September 1937.

Behelst : S. G. de Mortillet, *Les squelettes de l'ossuaire néolithique de Combe Cullier*. Geeft afmetingen en hoogten der schedels, de kenmerken van het hoofd, van het aangezicht, enz. Geïllustreerd met foto's van schedels en behouwen silexsteenen, te Combe opgegraven.

Dr A. Pons, *Le rite funéraire de la décollation*. Dit gebruik speelt een voorname rol in de praehistorie. Schrijver heeft het over het ontvleezen van het lijk door afkrabben of door een tweede begraven. Dezen ritus vinden we weer in de historische tijden van Egypte. Met welriekende kruiden werd het lichaam voor deze bewerking gereed gemaakt. De al of niet gebalsemde beenderen werden opnieuw begraven, meestal ordeloos naast elkaar.

Bij het balsemen wordt het meeste zorg besteed aan het hoofd. Dit gebeurde langs de achterhoofdsholte, die blootgelegd werd door ontvleezing en niet door het breken der cellen van het zeefbeen.

Schrijver citeert voorbeelden uit de begraafplaatsen van El Amra, van Beit Alam, van Zuid Naada, van Kawamil, van Gebel Gilsilech.

Deze praehistorische gebruiken gingen gepaard met thans verloren tooverriten, die echter veel gelijkenis vertoonden met hetgeen er bij het mumificeeren gedaan werd om de herinnering aan den slaap van den dood op te wekken.

Dr H. Marchand en J. C. Sallé, *Une intéressante « pierre-figure » du caprien inférieur*. Deze theorie schijnt door ernstige praehistorici als waardeloos beschouwd te worden.

Paul Wernert, *Les pétroglyphes de Gavr'inis*. Schrijver komt terug op de theorieën van Luquet en Stockis, die meenden dat de vergroote teekeningen die op het vleesch der vingers en in de handpalm voorkomen, met een decoratief doeleinde nagebootst werden. Ook een opvatting.

L. S.

Revue de Folklore Français. Parijs, VIII^{ste} deel, 1937.

E. Vicat en P. Fortier-Beaulieu, *Les saints patrons des laboureurs et les saints protecteurs du bétail en pays de Forez*. Vragenlijst opgesteld door den E. H. Prajoux, met kaart van het departement, waarop de verspreiding aangegeven wordt van den eeredienst van den St. Isidorus, St. Blasius en St. Rochus (afbeeldingen). J. Vézian, *Quelques coutumes funéraires du S. O. de la France*. Begrafenisgebruiken waarbij de naaste bloedverwanten hun hoofddeksel in de kerk niet afnemen. J. Vendeix, *Magie et sorcellerie chez les noirs d'Afrique*. Toovergebruiken bij de negers.

L. S.

GROSSHERZOGLICHES INSTITUT, *Vierteljahrsblätter für luxemburgische Sprachwissenschaft, Volks- und Ortsnamenkunde*, 1937. Heft 10 en 11.

J. Comes, *Idiomatik des Echternacher Mundart*. Victor Balter, *Les lieux-dits de la commune de Martelange*. Opsomming van plaatsnamen zonder commentaar. N. Thill, *Flurnamen der gemeinte Heffingen*. Max Duchscher, *Wörter und Redensarten aus Wecker und Umgegend*, bijdrage tot een verklarend woordenboek. N. Warker, *Wörter und Redensarten aus Arlon und Umgegend*. Woorden en spreekwijzen uit Aarlen en omgeving. Zelfde studie voor Echternach. P. E Kiffer, *Warpich-Corrigenda*. Beweert dat de *Conroybeek* = beek van het hazelbosch. *Moyeuvre* = *Modover* = *Moebruim* = *Mogeto-briga*, naam van de plaats waar Ariovistis in het jaar 61 vóór Chr. de Galliërs versloeg. (citeert Arbois de Jubinville).

L. S.

Officieel orgaan van het Nederlandsch centraal bureau voor volksdansen, 1937. N^{rs} 2 en 3.

Bevat verscheidene geïllustreerde artikels met bijbehoorende muziek van folkloristische dansen uit verscheidene landen. Wij onderlijnen de « Gilles » van Binche — *den zwaarddans* van P. Breughel — het *Ros Beiaard* van Mechelen — den Hollandschen *zevensprong*, enz.

L. S.

EIGEN VOLK, *Maandblad voor Folklore en Dialect*. Haarlem, Slachtmaand, 1937.

Een tocht door de Friesche landen van weleer, spreekt over den strijd voor het behoud van de Friesche taal. Dr J. F. Steenhuis, *De Groninger beweging*, pleit ten voordeele van de cultuur, de kleederdracht, de gebruiken, de folklore, enz. uit het Noorden.

Bellen, *Paardeplaatsnamen*, toponiemen met elementen als *Hakkeny, hackeney, eakh, egoa, yegna, equus*. Citeert oude legenden die betrekking hebben op paarden, zinnebeeldige voorstellingen, de zonnepaarden, enz. In de bibliographische rubriek analyseert *Eigen Volk* « *De Brabantsche Folklore* ». In fine een legende van den *Dorenberg te Aarschot*. Deze heuvel werd eertijds bewoond door de *heihussen, de groene kabouters*. Zij werden geboren uit de hellingen van den Dorenberg en vormden vier verschillende kabouterstammen. Langen tijd werd er geredetwist over het bestaan der zon, dat door de *hussen* van de Noordzijde geloochend werd. Ondertusschen groeven zij diepe gangen in den *Dorenberg* en ontmoetten ten slotte elkander, wat aanleiding gaf tot nieuw krakeel. Een oude *Heihus* kwam aan een mensch raad vragen, keerde terug naar den *Dorenberg* en raadde de *hussen* aan voortaan in vrede met elkaar te leven, *naar het voorbeeld der menschen !*

L. S.

Rheinische Vierteljahrsblätter. Bonn. Jahrgang 7

Behelst : H. Aubin, *Die Rheinbrücken in altertum und Mittelalter*. W. Vogel, *Gangerolf und Hygelac an der Rheinmündung*. P. E. Hübinger, *Oberlothringen, Rhein und Reich im Hochmittelalter*. K. Zimmermann, *Die Schlacht am Morgarten 1315*. L. Gust, *Wie Lothringen dem Reich verloren ging*. P. Wentzcke, *Die Anfänge des Reichlandes Elsass-Lothringen*.

L. S.

FOLK-LORE, Londen. September 1937.

Brengt ons : E. S. Drower, *The ritual meal*, een flinke studie over de ritueele maaltijden, met schets die aanduidt hoe gerechten en drank op de tafel geplaatst worden. L. V. Grinsell, *Some aspects of the Folklore of Prehistoric Monuments*. Behandelt de duivelslegenden die betrekking hebben op de reuzensteenen, de geneeskrachtige en bevruchtende eigenschappen er van, de draaiende steenen, middernachtsteenen, enz. Citeert S. Reinach, *Monuments de Pierre Brute* en P. Saintyves, *Corpus du Folklore Préhistorique*. Collectanea, *The age-limit*. *Le Perlesvaus*. *Testing the wife's affection*.

L. S.

Béaloideas, tijdschrift van de Iersche Vereeniging voor Folklore Meitheamh, 1937.

Reidar Th. Christiansen, *Towards a Printed List of Irish Fairytales*. Una, Bean o Diocsaigh, *Sgéilini Amiar*, enz.

L. S.

Zwitsersch Archief voor Volkskunde. Bazel, 1937, schrift 2.

Nummer uitsluitend gewijd aan de *Volkstümliche Musikinstrumente der Schweiz* door Hauss in du Gand.

Flink geïllustreerd beschrijvend artikel over de *Schneckenrassel* in het museum te Bazel, de *Kettenrassel*, de *Schellenbaum* (halve maan), de *Blasenrassel*, een opgeblazen varkensblaas aan een zweep, enz. De *einhandklapper*, de *Mussklapper*, de *Schlägger*, de *klapperbreitt, die Pritsche*, de *Reiber*, de beiaarden met zeer eigenaardige inrichting, enz., enz.

L. S.

BUDKAVLEN, *Organ för brages sektion för Folkslivsforskning Helsingfors*, Nr 2, 1937.

Bevat : M. Lang-Reitstätter, *Wald und Holz in Villgraten*. A. Schipflinger, *Die Almgeister aus dem Brixental*, spreekt over de geesten in de bergen.

L. S.

ACTA ACADEMIAE ABOENSIS, Abo, 1937.

Het Noorsch Instituut voor ethnologie publiceert : *Die einleitung der Ehe, eine vergleichend ethno-soziologische untersuchung über die vorstufe der ehe in den sitten des schwedischen Volkstums* door K. Rob. V. Wikman. Boekdeel van 395 blz., handelend over de sociologische en psychologische ontwikkeling der Noorsche volkeren. Spreekt over de Scandinaafsche gebruiken uit het Westen en het Zuiden vergeleken met deze van de volkeren op Finsch en Baltisch grondgebied. Behandelt de historische ontwikkeling der *ethno-sociologische grundlagen*, enz.

L. S.

Hessische Blatter für Volkskunde, deel XXXV, 1936.

Onder meer belangwekkende studiën onderlijnen wij vooral deze van M. Ohrt over den oorsprong der gebeden en bezweringen voor het genezen van zieken. De oorsprong van verscheidene dezer formulieren zou naar alle waarschijnlijkheid mogen gezocht worden in Mesopotamië en Egypte. Bondig, doch zeer belangrijk werk.

P. H.

KLEEDERDRACHT EN GEBRUIKEN, tijdschrift van de nationale Vereeniging voor Zwitsersche kleederdracht, Olten, December 1937.

Deze rijk geïllustreerde, bekoorlijke revue brengt verslag uit over de vergadering te Bürgenstock, waar, in volle verstandhou-

ding, vertegenwoordigers van de vier landstalen besprekingen hielden ! Een mooi voorbeeld voor Vlamingen en Walen. Elke groep vertolkt er zijn volksliederen op eigen manier. Opgevoerd werden : het tooneel van de drie Zwitsers uit Schiller's Willem Tell, de Boodschap uit een Kerstmysteriespel, een klucht « Het eerste Onweder ». M. Cherbuliez bespreekt bondig het waarom en het hoe van het overschrijven van melodieën. Hetzelfde nummer publiceert de muziek van volksliederen en reproduceert een oude dans, uitgevoerd op het feest te Chambéry. De inwoners komen er tijdens de lange winteravonden samen om volksdansen en oude liederen aan te leeren.

L. S.

REVUE DE L'AVRANCHIN, bulletijn van de « Société d'archéologie d'Avranges » (Manche), aflevering 165, 1937.

M. L. Hulmel, pastoor te Ponts, geeft de lijst der Heeren van Loges-Marchis. M. A. de la Vieuville publiceert uittreksels uit de registers der parochie Montanel. Een anoniem artikel, *Pologne, Russie et Normandie* brengt ons een ethnografische studie over de bewoners van Calvados. Gedeeltelijk zouden het Scandinaafsche zeeschuimers (Zweden) geweest zijn die de pleisterplaats Aldrigjaberg aan het Ladogameer inrichten en verder trokken tot aan den Pontus Euxinus en Constantinopel. Enkele hoofdstukken over verlovings- en huwelijksgebruiken in Normandië. Bijbehoorende volksrijmpjes. Liever kiest men een dikke dan een magere, liever een blonde dan een bruine. Jonge mannen stappen in het bootje met een tien jaar ouder meisje !

Iedereen wijst er u de « *pierre glissante* » nabij een Lieve-Vrouwkapel in Monthault. Dit is een reusachtige, vijf meter hooge, granieten steen met een zeer hellende zijde. Wie moed genoeg heeft om er zich laten af te glijden zal nog binnen het jaar trouwen. Het uitgesleten gedeelte van den steen bewijst duidelijk dat de liefhebbers legio waren.

Volgens een legende zou de « *pierre à bassins* », nabij de St. Eustachiuskapel, in S. Etienne-de-Coglès, dezelfde kracht hebben.

S. Eustache
De tous maux détache
Les filles qui vont glisser
Se marient dans l'année.

Een diepte, *trou marions*, bestaat te S. Pair-sur-Mer. Jonge meisjes werpen er steenen in ten einde een man te vinden. Met hetzelfde doel gaat de jeugd beeweg naar de *belle-fontaine* te Lantheuil.

Te *Villedieu-les-Poêles* houdt men in Mei een Jaarmarkt van mooie meisjes en leelijke koeien.

Na een eentonige lezing van de wet wordt de bruid door den burgemeester omhelsd, een officieele erkenning van haar maagdelijkheid. In het tegenovergestelde geval gebeurt er niets!

L. S.

SINTE GEERTRUYDTSBRONNE, *tijdschrift van West-Brabant vermeerderd met « Bredaniaux »*. Bergen-op-Zoom, 1937, aflev. 2.

In *Drie Dongensche Kunstschatten* beschrijft Dortmund een prachtige monstrans uit de XV^{de} eeuw, afkomstig van Leuven, thans in het diocesaan museum te Breda. Dit meesterwerk van Vlaamsche Kunst was eertijds in het franciscaner klooster te Dongen. Het zou in 1801 door kloosterlingen naar Dongen gebracht zijn. In werkelijkheid is het echter een monstrans die toebehoorde aan het St. Jorisgild te Leuven, wier kapel in het begin der XIX^{de} eeuw afgebroken werd (?). Daarna werd zij gegeven aan de *witte vrouwen* van Leuven, wier klooster in 1796 gesloten werd en die haar in bewaargeving afstonden aan het klooster te Dongen. Werd de kapel van het gild nochtans weder opgebouwd dan moest het kunstwerk teruggegeven worden. Het is een reliekschrijn in verguld zilver, waarin verscheidene relieken opgesloten liggen. In 1844 schrijft de deken van St. Pieters te Leuven dat het pensionaat van Dongen het mag behouden. Een stijlvol werk met beeldje van St. Michiel of van St. Joris onder een kunstig bewerkten hemel. Aan beide zijden van het schrijn hangt een kruisboog. Het zou wel interessant zijn het kenteeken te ontcijferen van den goudsmid — waarschijnlijk een Leuvenaar — die dit kunstwerk vervaardigde.

M. E. A. Boerce publiceert *Beleg van Bergen-op-Zoom in 1588*, met kaarten. M. H. Levelt, *Spokerij bij « Teeke Broos »*, verhaalt ons spookhistories die vóór 70 jaar zouden voorgevallen zijn in een herberg bij Steenbergen. Aan het kruispunt van drie wegen verschenen de *witte wijven*. De inwoners van Steenbergen begaven zich talrijk naar de behekste plaats om de spokerij met eigen oogen te zien. Ten slotte bleek het slechts het werk van enkele grappenmakers geweest te zijn.

L. S.

DE VOLKSDANSMARE *voor de vrienden van de Meihof, officieel orgaan van het Nederlandsch centraal bureau voor Volksdansen*. Oosterbeek, Herfst, 1937.

Deze mooie, flink geïllustreerde revue houdt zich uitsluitend bezig met volksdansen. Een hoofdstuk handelt over het Stokpaardje, over den Engelschen *Morris-ring* en over den *wereld-jamboree* waar, op 4^{den} Augustus 1937, op *Vogelensang* duizenden Padvinders samenkwamen. Op 30 Juni 1937, kwamen *de Lippische volksdansers* naar Soestdijk en voerden er, in locale kleederdracht, hun eigenaardige dansen uit in aanwezigheid van de Koninklijke familie. Goede foto's illustreeren de Engelsche dansen : *het rielen, het schoenlapperke, de Schotsche Fjour*.

L. S.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde, Wien, 1937.

Bevat: A. Haberlandt uit Weenen, *Die Rauchstube eines alten Einheitshauses im Kitzbüheler Lande*. Met plans van de lokalen die eertijds voor de rookers voorbehouden werden. Van denzelfden schrijver, *Der Atlas der deutschen Volkskunde*. Vergelijkt de volkskleederdracht in Duitschland, Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije.

L. S.

Oberdeutsche Zeitschrift für Volkskunde. Baden, 1937. Heft 1-2.

Bevat: J. Müller-Blattau, *Stand und Aufgaben der Erforschung und Pflige des Deutschen Volksliedes*. Handelt over de noodzakelijkheid van met zorg uitgekozen liederenverzamelingen onder de jeugd te verspreiden. R. Wolfram, *Die Julumritte im germanischen Süden und Norden*. Spreekt over het gebruik op een beevaart paarden rond het altaar en rond de kerk te leiden. Citeert talrijke Duitsche localiteiten waar men, op St. Stephanusnacht, de paarden met linten versiert, om hen naar bronnen te leiden waarvan het water een genezende kracht bezit. De oorsprong van dit gebruik zou in Denemarken dienen gezocht te worden.

De hoeven werden versierd met stroomannen, gemaakt van schooven, bij het zingen van *Sankt-Stephans Lieder*. Dit feest zou een overleving zijn van den eeredienst van Odin. A. Becker, *Reste germanischen Losens am Oberrhein*. Geeft de reproductie van numerieke en alphabetische teekens waarmede het vee gemerkt werd. Deze teekens doen ons denken aan de runen.

L. S.

De Folkloristische Beweging.

Nationale Commissie voor Folklore.

Eindelijk — en ongelukkig is het niet al heeft het nog zooveel moeite gekost — hebben wij thans in België een Nationale Commissie voor Folklore.

Eindelijk schijnt ook de Regeering belang beginnen te stellen in een vraagstuk dat sedert lang reeds sommige provinciën, vele gemeenten en nog meer particulieren interesseerde. Doch daar de commissie nu toch bestaat, kunnen wij niet anders dan ons hierover verheugen en onze medewerking toezeggen. Laat ons trachten haar activiteit productief te maken.

Dit belet nochtans niet dat wij den lezer herinneren aan het feit, dat er vroeger reeds meer dan eens pogingen gedaan werden om de Belgische folkloristen te groepeeren. In 1890 reeds werd er, op initiatief van Eugène Monseur, een Belgische Vereeniging voor Folklore gesticht. Deze bestond echter slechts korten tijd, doch wij meenen wel te mogen veronderstellen dat zij niet vreemd was aan den bloei van de Waalsche folklore-studie, waarvan het centrum Luik was.

In 1925, na het Congres voor Oudheidkunde te Brugge en vooral om te voldoen aan het verlangen dat er uitgedrukt werd door de Afdeeling voor Folklore, hadden wij, samen met Emile Van Heurck. getracht een Belgische Vereeniging voor Folklore op te richten. Deze Vereeniging zou van federatieven aard geweest zijn, ten einde aan de bestaande groepeeringen hun eigen autonomie te laten, doch zij zou zich beziggehouden hebben met werken van algemeen nut, zooals bv. het opmaken van een bibliographie van de Folklore ; zij zou eveneens een actie op touw gezet hebben om van de openbare besturen steun te verkrijgen voor de vereenigingen, musea en tijdschriften voor Folklore. Onze bedoelingen werden helaas niet begrepen en na twee vergaderingen reeds waren wij verplicht het op te geven.

Daar wij wel inzagen dat het niet zou lukken de massa voor ons ontwerp te winnen, wilden wij gebruik maken van de gelegenheid die ons geboden werd door het Internationaal Congres te Praag, om een Commissie van enkele specialisten samen te stellen. De toenmalige minister van Openbaar Onderwijs, M. K. Huysmans, nam de samenstelling van een voorloopige Commissie op zich. Eens het Congres afgeloopen zouden wij er op aangedrongen hebben — en van dezen minister zouden wij het voorzeker verkregen hebben — deze Commissie te laten blijven bestaan en zich eveneens te laten bezighouden met Folklore. Zij zou de Belgische

samenwerking verzekerd hebben met de Internationale Commissie voor Volkskunst. Na het Congres te Praag kwamen er trouwens in verscheidene landen dergelijke inrichtingen tot stand. Deze vereeniging zouden wij ingericht hebben op dezelfde wijze als de Commissie voor Toponymie en Dialectologie, die toch iedereen op taalkundig gebied bevredigd heeft. Helaas ! De minister was weg en de commissie moest haar bedrijvigheid stilleggen bij gebrek aan den noodigen geldelijken steun. Nu — na tien verloren jaren — werd eindelijk een Nationale Commissie voor Folklore ingesteld.

Het feit op zich zelf is belangrijk genoeg om hierna de officieele stukken, die op de instelling betrekking hebben, te publiceeren.

Ministerie van Openbaar Onderwijs.

—

30 September 1937. — Koninklijk besluit.
Instelling van een nationale commissie voor folklore.

—

Leopold III, Koning der Belgen,

Aan allen, tegenwoordigen en toekomenden, Heil.

Gelet op de steeds grootere belangstelling, verwekt door alles wat betrekking heeft op de folklore ; op de voordracht van Onzen Minister van Openbaar Onderwijs.

Wij hebben besloten :

Artikel 1. Er wordt een Nationale Commissie voor Folklore ingesteld, welke ermede belast is in het land de wetenschap der folklore te bevorderen en alle onderzoekingen, welke ermede in verband staan, voort te zetten en aan te moedigen.

Art. 2. Die commissie, samengesteld uit ten hoogste twintig leden, omvat twee afdeelingen : een Vlaamsche en een Waalsche.

Iedere afdeeling bestaat uit een gelijk aantal leden.

De leden worden benoemd voor den duur van drie jaar.

Iedere persoon, welke benoemd wordt ter vervanging van een afgetreden of overleden lid, zet diens mandaat voort.

Art. 3. De commissie komt in plenaire vergadering bijeen, onder voorzitterschap van Onzen Minister van Openbaar Onderwijs of van zijn afgevaardigde.

Iedere afdeeling wordt voorgezeten door een ondervoorzitter.

Het bureel der commissie is samengesteld uit den Minister of zijn afgevaardigde, alsmede uit de twee ondervoorzitters.

De wenschen en wenken, uitgedrukt en gegeven door een der twee afdeelingen, worden bij beslissing van den Minister of van het bureel aan de andere afdeeling overgemaakt. De commissie zal, in plenaire vergadering, in 't hoogste ressort beslissen. De beslissingen worden getroffen met volstrekte meerderheid van stemmen. Bij staking van stemmen, is de stem van den voorzitter overwegend. Hetzelfde geldt voor de stem van den ondervoorzitter bij de stemmingen in de afdeelingen.

De secretarissen nemen geen deel aan de stemming.

Art. 4. De commissie alsmede haar afdeelingen vergaderen na opgeroepen te zijn door Onzen Minister van Openbaar Onderwijs.

De commissie mag, voor de studie van een bepaald vraagstuk, persoonlijkheden hooren, gekozen om reden van hun speciale bevoegdheid en aangeduid door Onzen Minister van Openbaar Onderwijs, op de voordracht van het bureel.

In geval van verplaatsing mogen de leden der commissie forfaitaire reisbiljetten gebruiken ; daarenboven zullen zij dezelfde verblijfkosten ontvangen als de ambtenaars met den graad van directeur.

Hetzelfde geldt voor de personen, welke opgeroepen worden om door de commissie gehoord te worden.

Art. 5. Onze Minister van Openbaar Onderwijs is belast met de uitvoering van dit besluit.

Gegeven te Brussel, den 30 September 1937.

Léopold.

Van 's Konings weze :

De Minister van Openbaar Onderwijs,

Julius Hoste.

Gezien het Koninklijk Besluit van 30 September 1937 waardoor eene Nationale Commissie voor Folklore ingesteld wordt.

Besluit :

Artikel 1. — Zijn lid benoemd van de Waalsche afdeeling van gezegde Commissie. .

MM. Bertrang, A., voorzitter van het archeologisch Instituut van Luxemburg, te Aarlen ;
Laport, G., folklorist, te Fraiture ;
Marinus, A., Bestuurder van den Dienst der historische en folkloristische Opzoekingen van Brabant ;
Ravez, W., Conservator van het Museum voor Folklore te Doornik ;
Remouchamps, J., Bestuurder van het « Musée de la Vie Wallonne », te Luik ;
Rousseau, F., Archivaris aan het Koninklijk Rijksarchief te Brussel ;
Schoonbroodt, E. (gezegd : de Warsage, Rod.), Voorzitter van de Koninklijke Maatschappij « Le Vieux Liége ;
Smets, G., Professor aan de Vrije Universiteit te Brussel ;
Xhayet, J., Conservator van het Museum voor Folklore te Malmedy ;

Zijn benoemd tot leden van de Vlaamsche afdeeling :

MM. Crick, L., Conservator aan de Koninklijke Musea voor kunst en geschiedenis te Brussel.
De Keyser, P., Professor aan de Universiteit te Gent ;
Demeyer, M., folklorist te Gent ;

De Meyere, V., letterkundige te Antwerpen ,
De Vis, H., professor aan de Universiteit van Leuven ;
Gessler, J., professor aan de Universiteit van Leuven ;
Grauls, J., Bestuurder aan 't Ministerie van Openbaar Onderwijs, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie ;
Strubbe, E., professor aan de Universiteit van Gent ;
Tréfois, C., bouwkundige te Gent.

Art. 2. — Worden ondervoorzitters benoemd van de Nationale Commissie voor Folklore onderscheidelijk voor de Waalsche en Vlaamsche afdeeling : MM. Remouchamps en De Keyser P.

Art. 3. — Werden benoemd tot secretarissen onderscheidelijk voor de Waalsche en Vlaamsche afdeeling. MM. Wartique E. en Van Mulders O., beambten bij het Ministerie van Openbaar Onderwijs.

Brussel, 5 November 1937.

(g.) J. Hoste.

Internationale Commissie voor Volkskunst en Volkstradities.

Door het Instituut voor Intellectueele Samenwerking werden de eerste stukken uitgegeven, die betrekking hebben op een te ondernemen wetenschappelijke enquête over de *symbolen in folklore en Volkskunst*. In onze Fransche uitgave (nrs 93-94) publiceerden wij de verslagen die aan deze enquête ten grondslag liggen.

Met voldoening constateeren wij dat men in den laatsten tijd in den Volkenbond wat gunstiger ten opzichte van de Folklore schijnt gestemd te zijn.

Wanneer, in 1928, te Praag het eerste Congres voor Volkskunst bijeengeroepen werd, zegden wij dat men beter zou gedaan hebben te spreken over een Congres voor Folklore of over een Congres voor ethnologie, omdat het arbeidsveld aldus ook de verschillende aspecten van het volksleven zou omvat hebben, waarin de eigenlijke volkskunst tot uiting komt. Wij beweerden dat deze richting de nuttigste inlichtingen zou opleveren en dat men haar, willens nillens, zou moeten volgen om eenig resultaat te boeken. In dien tijd echter wilde men in de officieele kringen te Geneve absoluut niet van Folklore hooren spreken, want men begreep niet wat daar eigenlijk mee bedoeld werd en niemand zag het nut in van deze nieuwe zoogenaamde wetenschap, die zoovele bekende archeologen en historici eerder de schouders deed ophalen. Wat ethnografie en ethnologie betrof was het nog erger ; zelfs deze benaming mocht in geen enkel officieel stuk voorkomen, want zij was gevaarlijk en kon aanleiding geven tot twisten over alle mogelijke politieke vraagstukken, nationaliteitsproblemen, rassenkwesties, enz.

Wat de inrichters er echter ook over dachten, toch bewees het Congres te Praag dat het onmogelijk was de volkskunst als

een afzonderlijk iets te behandelen, doch dat zij nauw samenhing met de godsdienstige opvattingen, met de bizondere gebruiken en met de tradities van het volk. In werkelijkheid werd er te Praag dan ook meer aan Folklore en aan Ethnologie gedaan dan aan Volkskunst.

Zelfs de Internationale Commissie voor Volkskunst, die na het Congres samengesteld werd, boezemde eerder wantrouwen in. Tegen wil en dank nam zij deze benaming aan, omdat de leden er van ten volle overtuigd waren dat het onmogelijk was over Volkskunst te spreken zonder hierbij de feesten, plechtigheden enz... te bestudeeren, waarbij deze kunst tot uiting komt.

De Volkenbond zelf heeft dan ook nooit veel voor bewuste Commissie gevoeld. Daar hij vooral een politieke instelling is worden er ook alle vraagstukken van politiek standpunt uit beoordeeld, en het is waarlijk betreurenswaardig, dat de internationale intellectueele activiteit moet wachten op de goedkeuring van een politiek organisme.

Thans meenen wij er een kentering ten goede waar te nemen, dank zij, waarschijnlijk, een evolutie in den schoot zelf der Internationale Commissie voor Intellectueele Samenwerking, die bestaat uit geleerden, kunstenaars en letterkundigen, die de voogdij van de politieke kringen van Genève wel wat al te hinderend beginnen te vinden. Deze Commissie is het die besloten heeft de benaming en het programma van de Internationale Commissie voor Volkskunst te wijzigen. Voortaan zal deze heeten : *Internationale Commissie voor Volkskunst en Volkstradities.* Ook de naam der afdeeling waartoe gezegde Commissie behoort onderging een wijziging ; thans heet zij : Departement voor kunst, Oudheidkunde en *ethnologie.* Tien jaar zijn noodig geweest om dit resultaat te bereiken ! De Internationale Commissie voor Intellectueele Samenwerking is het eveneens, die het ontwerp heeft goedgekeurd van een enquête over de *symbolen* in folklore en volkskunst.

Wij weten dat gezaghebbende ethnologen hieromtrent vooraf geraadpleegd werden en dat zij het ontwerp goedkeurden en hun medewerking toezegden.

Tot hen die ontgoocheld werden door den uitslag van het Congres te Praag en die, als gevolg van deze ontgoocheling, vreemd of onverschillig bleven tegenover de beweging, tot de folkloristen van 1928 die niet tegen het wachten konden, richten wij thans een oproep : daar uw standpunt van specialist, dat ten onrechte miskend werd, ten slotte toch zegevierde, draagt thans het uwe bij tot een werk dat opofferingen zal eischen in evenredigheid met hetgeen gij zult voortbrengen.

Het weze ons echter toegelaten hier een oogenblik onze Folklore ter zijde te leggen en enkele aanmerkingen te doen betreffende de werkzaamheden te Geneve. Moet er, ja of neen, iets in het werk gesteld worden om de intellectueelen uit de verschillende landen te groepeeren, en om hen de gelegenheid te geven elkaar te ontmoeten ? Ja of neen, zal de verstandhouding

tusschen de volkeren niet beter worden door de werking der Intellectueelen ? En is het misschien niet omdat deze verstandhouding — de vrucht der intellectueele samenwerking — ontbreekt, dat de internationale openbare opinie van de goede richting afdwaalt ? Heeft Genève op dit gebied zijn plicht gedaan ?

Zoo er beroep gedaan werd op intellectueelen die elk in eigen land buiten en boven alle politiek stonden, dient er hun dan niet de grootste vrijheid van handelen gelaten te worden ? Zij zelf hebben dan toch het recht te bepalen welke enquête er zal ondernomen worden, welk hun programma en welke de te volgen methodes zullen zijn ; niet een politieke vereeniging zooals deze te Geneve — die toch telkenjare gewijzigd wordt, naargelang de politieke meerderheden in de verscheidene Parlementen — heeft hier een goedkeuring te geven, noch te bepalen waarmede men zich eigenlijk mag bezighouden. Laat ons op internationaal gebied de werkwijzen niet toepassen die wij op nationaal gebied volgen. Wie draagt de schuld zoo er thans geen elite meer is, een actieve elite ten minste die haar invloed op het maatschappelijk leven in het algemeen doet gelden ? Het is dan ook de plicht der intellectueelen eendrachtig al het mogelijke te doen om in de wereld de plaats te heroveren die hun door de politiek ontnomen werd.

De Tentoonstelling te Namen.

Z. M. de Koning heeft zijn hooge bescherming verleend aan de « Tentoonstelling der Handbedrijven en Kunstambachten » en aan het Internationaal Congres, die beide te Namen in 1938 gehouden worden ; de tentoonstelling van 23 Juli tot 1 September ; het Congres van 6 tot 12 Augustus.

Daar wij tot lid van den Beheerraad dezer Tentoonstelling benoemd werden, staan wij ook op de geschikte plaats om de groote krachtinspanning ten volle te waardeeren, die er te Namen gedaan wordt om deze Tentoonstelling zoo belangwekkend mogelijk te maken en tevens om vast te stellen dat gansch de Maasstreek zich aan het werk interesseert. Niemand zal dan ook te Namen ontbreken en zij die collectieve reizen inrichten mogen niet nalaten er naartoe te gaan. De reis zal voorzeker de moeite loonen en de Folkloristen en alle liefhebbers van Volkskunst zullen er vele uiterst belangwekkende voorwerpen te zien krijgen.

Voorzitter zijnde van een afdeeling van het Congres, mogen wij van nu af reeds ook mededeelen, dat de besluiten die men er denkt te treffen zeer belangrijk zullen zijn voor de ontwikkeling van onze kunstnijverheid en voor de richting die er dient aan gegeven te worden.

Hieronder volgt het programma van het Congres :

Zaterdag 6 Augustus : om 14 uur, Plechtige Openingszitting; om 16.15 u., Ontvangst door den H. Gouverneur van de Provincie ; om 20 uur, Openluchttheater, op de Citadel, Voorstelling van « Mireille », van Gounod.

Zondag 7 Augustus : om 9 uur, Zittingen der Afdeelingen ; om 11.45 u., Ontvangst door den Gemeenteraad ; om 15 uur, Bezoek aan de Schatten van de Zusters van O.-L.-Vrouw (Werken van den Naamschen kunstsmid, Broeder Hugo d'Oignies) en aan het Museum van Oudheidkunde ; om 20 uur, Boottocht op de Maas ; uitvoering van oude Fransche en Waalsche liederen.

Maandag 8 Augustus : om 9 uur, Zittingen der Afdeelingen ; om 11 uur, Bezoek onder leiding aan de Tentoonstelling der Handbedrijven en Kunstambachten ; om 15 uur, Uitstap naar Marche-les-Dames en Andenne ; om 15.20 u., Neerlegging van bloemen aan de rots van Marche-les-Dames ; om 16 uur, Ontvangst door den Gemeenteraad van Andenne ; bezoek aan het Museum en de Collegiale Kerk ; om 18 uur, Terugreis naar Namen ; om 20 uur, Banket.

Dinsdag 9 Augustus : om 9 u., Vertrek naar Dinant, langs Jambe, Lustin, Godinne, Yvoir ; om 10.30 u., Bezoek aan de Tentoonstelling van Dinantsche Herinneringen ; om 12 u., Ontvangst door den Gemeenteraad van Dinant ; om 13 u., Middagmaal ; om 15.20 u., Vertrek uit Maredsous, langs Bouvignes ; om 16.15 u., Bezoek aan de School voor Kunsten en Wetenschappen van de Benedictijnerabdij van Maredsous ; om 17.15 u., Terugreis naar Namen, langs Ermeton, Bioul, Annevoie en de Maasvallei (Profondeville en Wépion) ; om 20 uur, Op de open plaats van de Tentoonstelling (Atheneum) : Concert van oude Muziek.

Woensdag 10 Augustus : om 9 uur, Zittingen der Afdeelingen ; om 11 u., Zittingen van de vereenigde Afdeelingen ; om 14 uur, Bezoek aan het Diocesaan Museum en aan het Museum de Croix ; om 16.30 u., Plechtige Sluitingszitting.

Donderdag 11 Augustus : Vrije uitstap naar de Grotten van Han.

Namen (Vertrek om 8.15 u.) — Ciney (Ontvangst door den Gemeenteraad) — Rochefort (Middagmaal) — Han (Bezoek aan de wereldberoemde grotten) — Ciergnon — Ardenne (Halte aan « Château d'Ardenne ») — Celles — Foy-Notre-Dame (Merkwaardige Kerk) — Yvoir — Namen.

Vrijdag 12 Augustus : Vrije uitstap naar de Vallei van de Semois.

Namen (Vertrek om 8.45 u.) — Dinant — Freyr (Panorama) — Beauraing — Gedinne — Alle-sur-Semois — Bouillon (Middagmaal, bezoek aan het kasteel) — Marche (Ontvangst door den Gemeenteraad) — Namen.

De bijdrage werd vastgesteld op 60 frank. Familieleden die den inschrijver vergezellen betalen slechts 30 frank.

Secretariaat te Namen, 36, rue Pépin, bij M. Emile Dave.

Het comité publiceerde een geïllustreerde brochure met het reglement, het programma, enz., die op het secretariaat kan aangevraagd worden.

Wij zetten onze lezers ten zeerste aan deze tentoonstelling te bezoeken. Ook zullen wij te gelegener tijd een uitstap in het Naamsche inrichten (Zie rubriek : Onze Uitstappen).

De Tentoonstelling ontving de toelating een loterij in te richten. Er zal een winnend lot zijn per zeventig biljetten. Van de prijzen vermelden wij : Een Ford-auto 12 P. K. ; een Citroën 11 P K., meer dan 700 loten (Moto, radio's, fototoestellen, 15 fietsen, Bons van 500 tot 50 fr. Verscheidene loten van 500 à 100 fr.). Samen ter waarde van 153.000 frank.

Per biljet : 5 frank ; het boekje van 11 biljetten : 50 frank (10 biljetten + omslag).

Stort vandaag nog, op postrekening nr 3932.73 van het Congres voor Handbedrijven en Kunstambachten, 26, rue Pepin, te Namen, het bedrag voor de biljetten die U verlangt te ontvangen. Zoo U wenscht dat deze U aangeteekend toegezonden worden, gelief dan 2.45 fr. bij te voegen. Lijst met winnende nummers zult U kosteloos ontvangen.

Bond der Oostvlaamsche Folkloristen.

De Bond der Oostvlaamsche Folkloristen heeft te Gent op 27 en 28 November zijn tweeden Landdag voor Folklore gehouden. Het agendum der voorgedragen studiën doet ons er het groot belang van uitschijnen. Het algemeen thema van den Landdag was de studie van : De verhouding van de Folklore tegenover de andere wetenschappen.

MM. Prof. Dr Paul De Keyser : De Folklore als wetenschap en als toegepaste wetenschap.
Dr Henri Nowé : Geschiedenis en Folklore.
Prof. Dr Eg. I. Strubbe : Recht en Folklore.
Prof. Dr A. J. J. Van de Velde : Natuurwetenschap en Folklore.
Clemens Trefois : Bouwkunde en Folklore (met lichtbeelden).
Prof. Dr Jan Gessler : Archeologie en Folklore.
Dr Walter Weyler : Muziekwetenschap en Folklore.
Dr Karel Peeters : Psychologie en Folklore.
Dr Van Schevensteen : Geneeskunde en Folklore (met lichtbeelden).
Dr Lucien Crick : Museum en Folklore.
Prof. Dr Frans Olbrecht : Ethnologie en Folklore.
Prof. Dr Maurits Verdonck : Lichamelijke opvoeding en Folklore.
Julien Boes : Mechaniek en Folklore (met lichtbeelden).

Bond der Oostvlaamsche Folkloristen.

(Maatschappij zonder winstbejag), Sekretariaat Zalmstraat, 69, Gent.

Prijsvragen 1938.

De Bond der Oostvlaamsche Folkloristen schrijft dit jaar, ten laste van zijn *Alfons De Cockfonds,* zijn driejaarlijksche prijsvragen uit.

Gevraagd wordt :

1° *Een in het Nederlandsch geschreven studie* geschikt om een nummer van Oostvlaamsche Zanten te vormen van ten minste 64 blz. van 42 regels met 62 letterteekens, over :

HOEVEBOUW : Een bijdrage over de plattelandsche woning binnen de grenzen van het oude graafschap Vlaanderen.

Deze studie moet voorzien zijn van de noodige graphische documentatie.

2° *Een in het Nederlandsch geschreven studie* geschikt om een nummer van Oostvlaamsche Zanten te vormen van ten minste 64 blz. van 42 regels met 62 letterteekens, over :

BEDEVAARTONDERZOEK : Een bijdrage over de geneesheiligen binnen de grenzen van het oude graafschap Vlaanderen.

Deze studie moet voorzien zijn van de noodige graphische documentatie.

Enkel handschriften, leesbaar geschreven of getypt, van nog niet uitgegeven studiën komen in aanmerking.

De schrijver zet zijn naam niet op zijn werk. Hij voorziet het echter van een kenspreuk die hij met opgave van naam en woonplaats gesloten in een omslag met dezelfde spreuk als opschrift herhaalt.

De manuscripten moeten *vóór 31 December 1938* gestuurd worden naar den Heer L. Verlodt, sekretaris van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen, Zalmstraat 69 te Gent, onder vermelding :

Prijsvraag 1938 Alfons De Cockfonds : Hoevebouw of *Bedevaartonderzoek.*

De uitgeloofde prijzen bedragen 1.500 fr. voor iedere prijsvraag.

In geval geen enkel werk aan de vereischten voldoet kan de jury aanmoedigingspremiën verleenen.

De bekroonde werken worden het eigendom van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen die het recht heeft ze uit te geven.

De beslissingen van de jury zijn zonder beroep.

Te Waver.

Onlangs werd te Waver een « Comité d'Etudes du Vieux Wavre » samengesteld, als vereeniging zonder winstbejag.

Als voorzitter van dit Comité werd verkozen M. Fernand de Jaer, en als leden van den beheerraad : de H. H. J. B. Junion, gemeenteraadslid, E. H. Pensis, A. Leo Hulot, landbouwingenieur, en P. Renquin.

Het bestuur van het Studiecomité, onder de officieele bescherming van het Stadsbestuur, heeft zijn bureau ten Stadhuize.

Het nagestreefde doel is opzoekingen te doen betreffende de geschiedenis van Waver en omgeving. De studie van geschiedkundige en archeologische vraagstukken zal in de hand gewerkt worden door het oprichten van een bibliotheek en van een museum voor kunst en geschiedenis.

Een Instituut voor Geschiedenis en Oudheidkunde in Henegouwen.

Van den *Cercle d'Histoire et d'Archéologie de Baudour* gaat er een initiatief uit dat verdient gesignaleerd en aangemoedigd te worden. Door dezen kring werd het *Institut d'Histoire et d'Archéologie du Hainaut* opgericht, waarvan het bestuur zetelt te Saint-Ghislain.

De zending van dit Instituut bestaat in het vulgariseeren van geschiedenis, archeologie en folklore van de provincie Henegouwen, alsmede in het verstrekken van de elementaire principes van de hulpwetenschappen der geschiedenis : bibliotheekwezen, archief, bibliographie, palaeographie, middeleeuwsche oorkonden, wapenkunde enz. Practisch wil men er dus de vorming van menschen die zich uit liefhebberij met oudheidkunde bezighouden, van folkloristen, van leiders voor uitstappen met een opvoedkundig doeleinde, van archivarissen-bibliothecarissen die bekwaam zullen zijn nuttig werk te verrichten binnen de grenzen van de provincie Henegouwen.

Twee afdeelingen, die bepaalde lessen gemeenschappelijk hebben, geven : 1° het diploma van gids voor de monumenten en landschappen van Henegouwen ; 2° het diploma van bibliothecaris-archivaris (Henegouwen).

De diploma's, door het Instituut afgeleverd, *zullen officieel door de provincie Henegouwen erkend worden.*

Het *Institut d'Histoire et d'Archéologie du Hainaut* wordt bestuurd door M. J. Houzeau de Lehaie, voorzitter der « Naturalistes de Mons et du Borinage ».

M. Jean Rolland, leeraar in de geschiedenis, werd tot zijn helper aangeduid.

Het begin der lessen had plaats op 18 November 1937 te 14 uur ; 33 regelmatig ingeschreven leerlingen waren er tegenwoordig, wat wel *een flink succes* mag heeten.

Op een tevens aangename en leerrijke wijze worden er voordrachten gegeven, die de toehoorders vertrouwd maken met de methodes die bij geschiedkundige opzoekingen gevolgd worden. De leeraars beschikken er over het gewenschte didactisch materiaal : prachtige verzamelingen van steenen en talrijke oorspronkelijke handschriften en documenten die dateeren van de XIII^{de} tot de XVIII^{de} eeuw. Van nu af reeds werken leeraars en toehoorders aan het verzamelen van voorwerpen voor een « Museum voor Geschiedenis en Oudheidkunde » dat bij het Instituut zal blijven behooren.

Een syllabus der lessen wordt kosteloos aan de leerlingen overhandigd.

Het « *Bulletin de l'Institut* » zal maandelijks verschijnen en een trouw verslag uitbrengen over hetgeen in de instelling gedaan werd.

De lessen zijn kosteloos en voor iedereen toegankelijk : leden van het onderwijzend personeel in het algemeen, gediplomeerden uit athenea en hiermede gelijkgestelden, gediplomeerden uit de hoogere nijverheidsschool of van de leergangen in de provinciale normaalscholen, in dienst zijnde bibliothecarissen enz.

Verdere inlichtingen worden op aanvraag verstrekt door M. Jean Rolland, adjunct-bestuurder van het Instituut voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Henegouwen, n^{r} 7, rue de l'Abattoir, Saint-Ghislain.

(Volgens het tijdschrift *Notre Hainaut*).

De Soldatenprocessie van den H. Petrus te Florennes.

Wij hebben reeds gemeld dat de « Syndicats d'Initiative » van het Tusschen Samber- en Maasland thans samen werken en een uitgebreid werkplan voorbereid hebben, dat ten doel heeft deze schilderachtige streek productief te maken. Toekomend jaar, ter gelegenheid van het zevende eeuwfeest der St. Pieterskapel te Florennes, zullen grootsche feesten plaats hebben, aan dewelke al de soldatenprocessiën uit het Tusschen Samber- en Maasland zullen deelnemen.

In het begin van deze lente zal een nieuw wandelpad ingehuldigd worden. Het zal Charleroi met Couvin verbinden en leiden door de schilderachtigste streken van Walcourt, Philipville, Fagnolles, Mariembourg en Nismes.

De Put van Philippeville.

Een ontwerp dat binnenkort zal ten uitvoer gebracht worden is het terugplaatsen van den grootschen put, die eertijds in het midden van de markt van Philippeville stond.

Deze historische put was 17 meter hoog ; men kan er veel water putten, dank zij een speciaal mechanisme met katrollen, dat

toeliet verscheidene emmers tegelijk te laten dalen. Hij was een van de eigenaardigheden van het land en werd bewonderd door alle toeristen die te Philippeville voorbijkwamen. Hij had den vorm eener rotonde en er boven op stond een sierlijk klokketorentje met uurwerk. Het plan van den wederopbouw werd opgemaakt door den schilder-bouwkundige Cauchie.

Belangwekkende Oudheidkundige Ontdekking te Diest.

In het linker zijkoor van de St. Sulpitiuskerk te Diest, werd onlangs door den H. Van der Linden een belangwekkende oudheidkundige ontdekking gedaan. Een zestigtal vloertegels in gebakken aarde, versierd met onderwerpen van verschillenden aard, werden er blootgelegd.

De eenige soortgelijke stukken die men bezit worden bewaard in de Musea te Brussel en te 's Gravenhage. Onder meer bemerken we als versiering den Romeinschen arend. Naar men meent zouden zij dateeren van het einde van de XV[de] of van het begin der XVI[de] eeuw en zouden zij vervaardigd zijn door een Italiaansch kunstenaar. Verondersteld wordt ook dat ze in de streek zelf zouden gemaakt zijn. In dit laatste geval zouden wij hier te doen hebben met absoluut eenige stukken.

De Musea van het Jubelpark en sommige archeologische kringen uit den vreemde zonden afgevaardigden ter plaatse.

(Volgens het tijdschrift *En Belgique*).

De Kerk van Haren.

De familie Carton de Wiart is er in gelukt twee kerken uit de Brusselsche omgeving te redden : deze van Ter Kameren en deze van Ukkel. Mogen wij zoo vrij zijn eveneens een beroep te doen op de welwillende tusschenkomst van den werkzamen en kunstminnenden baron Carton de Wiart om het bekoorlijk kerkje van Haren te redden, dat bedreigd wordt met vergrooting, wat zooveel beteekent als verminking.

Zou het niet beter zijn, gezien den aangroei van de bevolking, een nieuwe kerk te laten bouwen nabij den Haachtschen steenweg ?

L. S.

Herdenking Alphonse Bayot.

In Juli jl. verloor de Leuvensche Alma Mater een harer voornaamste professors : M. Alphonse Bayot.

Zijn onderwijs en zijn werken hebben een diepen indruk nagelaten in den geest van zijn Collega's en Leerlingen, aan dewelke hij zoo innig gehecht was.

Zij, die willen hulde brengen aan zijn nagedachtenis, verlangen op zijn graf een artistieke, in steen gebeeldhouwde repro-

ductie te zien plaatsen van den Christus die gekend is onder den naam van *Vieux Bon Dieu de Tancrémont*. Zij verlangen zijn laatste rustplaats beschermd te zien door dit eenvoudige en ontroerende beeld, waarin zoo goed het godsdienstig gevoel van ons volk tot uiting komt, en dit in een vorm die hem bizonder lief was.

Zijn bewonderaars doen een beroep op uw medewerking om dit ontwerp te verwezenlijken. Er wordt gevraagd 25 of 50 fr. te storten op postrekening n[r] 3920.11, Alphonse Bayot Herdenking.

Van het comité maken deel uit : de H. H. G. Doutrepont, Baron Bethune, E. H. P. Groult, Ch. De Trooz, professors aan de Leuvensche Hoogeschool, Mej. Anna Tits, licenciaat in de Romaansche philologie, M. J. Pianet, doctor in de Romaansche philologie.

Propagandaweken der Stad Antwerpen.

Tijdens de tentoonstelling, in October laatstleden, gewijd aan « Volksgezondheid » werd een hoekje voorbehouden aan de « Volksgeneeskunde » waar allerlei voorwerpen tentoongesteld werden : zooals Pestbriefjes, medaliën, bedevaartvaantjes, enz. van Heiligen aangeroepen tegen Pest. Ook Sint Huybrecht tegen de Razernij en een menigte Heiligen aangeroepen tegen allerlei kwalen zooals oogzeer, tandpijn, doofheid, breuken, kanker, tering, uitslag en zweren, haarworm, speen ; Sint Wilgefortis, aangeroepen voor goede bevalling, kreeg een eereplaats. (Verz. Mevr. du Caju).

Verder stelde het Museum voor Volkskunst der Stad Antwerpen een interessant gedeelte voorwerpen ten toon zooals gelukaanbrengers, ex-votos, amuletten en diesmeer. De tooverkunst, kaartenleggerij, bezweringskunst en het bijgeloof, over 't algemeen, trokken zeer de aandacht.

Eenige geneesheeren hadden werken, teekeningen, en carricaturen over de Pest, de Geschiedenis van den Bril, de Kwakzalverij, Wonder-Dokterij, zalfverkoopers en tandentrekkers, bijeen gebracht.

Esthische Vereeniging voor Geleerden.

De Esthische Vereeniging voor Geleerden heeft dit jaar, van 29 tot 31 Januari, de honderdste verjaring harer stichting gevierd. Het was ons onmogelijk gevolg te geven aan de vriendelijke uitnoodiging die aan onzen Dienst gestuurd werd en nogmaals drukken wij hier onze gevoelens van sympathie uit die wij haar reeds lieten geworden, met tevens onze beste wenschen voor een voorspoedige toekomst.

Nationaal Nederlandsch Bureau voor Anthropologie.

Op 26 Maart werd door het Nationaal Nederlandsch Bureau voor Anthropologie een vergadering belegd die speciaal gewijd

was aan het onderzoek van volgend vraagstuk : de folklore als wetenschap der levende verschijnselen.

Specialisten uit verscheidene landen, die zich vooral met de studie van dit vraagstuk bezighielden, werden uitgenoodigd er hun opvattingen uiteen te zetten en met elkaar te vergelijken.

Werden gehoord : Professor van der Leeuw van de Hoogeschool van Groningen, Professor Adolf Spamer van de Hoogeschool van Berlijn en M. A. Marinus van Brussel.

WEERSTANDSFONDS.

Voor ons Weerstandsfonds ontvingen wij volgende sommen :

Anoniem (J. N. Brussel)	100 fr.
Mevr. Nourry-Saintyves (Verrières-lez-Buisson, Frankrijk)	25 fr.
M. Daumers (Brussel)	15 fr.
M. Schlosser	15 fr.
Anoniem (G. L. Brussel)	15 fr.
Samen	170 fr.

Onzen oprechten dank aan deze milde personen.

Onze Uitstappen.

We houden er aan onze lezers te herinneren aan ons reisprogramma 1938 en hen uit te noodigen zich hiertoe voor te bereiden. Graag zouden we wat meer deelnemers zien opkomen. 't Is nu reeds het zesde jaar dat wij deze omritten door het land inrichten. Slechts twee reizen konden niet doorgaan bij gebrek aan deelnemers en dan was dit nog in 1935, het tentoonstellingsjaar, en in vollen vacantietijd. Wij maken niet veel propaganda, daar wij heelemaal niet wenschen voor dergelijke reizen te veel deelnemers te leiden te hebben. Toch zijn er thans eenige plaatsen vrij. Wij werken min of meer door coöptatie. In een Academie zijn 40 plaatsen en in een autocar slechts ongeveer 25. Dit is het getal dat wij telkens zouden moeten bereiken. Dat enkele lezers het beproeven en wij verzekeren hen dat zij het zich niet bullen beklagen.

Ziehier wat er nog te doen blijft :

In Juni, 12 of 19, reizen wij naar Visé waar aloude en zeer belangwekkende vereenigingen bestaan : gilden die nog steeds hun vroegere kleedij bewaren, oude gebruiken, oude wijsjes, oude dansen. Dit jaar vieren deze gilden de 600ste verjaring van St. Hadelinus met een prachtigen optocht in te richten. Te Visé wordt eveneens een speciaal gerecht opgediend (gans), waarop wij de deelnemers hopen te vergasten. Onnoodig te herinneren aan het schilderachtige van de streek.

Kent gij het Tusschen Samber- en Maasland ?

Ja ? Ge zijt mis. Wij beweren neen. Gij kent de streek niet waar wij U in Juli zullen naartoe leiden. Deze uitstap zal niet alleen de moeite waard zijn door het schilderachtige van de streek zelf, door de merkwaardigheden die de natuur er biedt, maar hij zal ook folkloristisch zijn, want U kent de streek zoo weinig dat U zelfs niet eens weet dat er te Nismes, op de Fransche grens, een zeer belangwekkend Museum voor Folklore bestaat.

In Augustus reizen wij naar het Naamsche waar wij, zooals naar gewoonte, buiten de tentoonstelling ook nog andere belangwekkende en niet genoeg gekende voorwerpen zullen leeren ontdekken, die op zichzelf alleen reeds een reis zullen waard zijn.

Enkele inlichtingen voor hen die nog niet meegingen. Onze uitstappen hebben plaats op een Zondag en duren den ganschen dag ; zij worden gedaan per autocar en in de prijzen zijn vervoer, eetmalen en drinkgeld begrepen.

Verdere inlichtingen zullen ten gepasten tijde volgen.

Necrologie.

Johan de Maegt overleden.

Een groot kunstenaar, een edel mensch, een toegewijde vriend, een knap folklorist.

« Johan de Maegt, een bescheiden mensch, te bescheiden zelfs », zóó zal hij allereerst bij allen, die het voorrecht hadden hem persoonlijk te kennen, in herinnering blijven; een groot kunstenaar, een edel mensch, een toegewijde vriend, steeds klaar om anderen te helpen, met raad en daad bij te staan, steeds werkzaam, steeds naarstig bezig, ook op zijn vrije dagen. Juist dan schreef hij zijn vermaarde beschouwingen voor de Kunstrubriek van « Het Laatste Nieuws ». Johan de Maegt had een verbazende werkkracht en energie. Veel, zeer veel, van wat hij schreef was niet onderteekend, doch zij die zijn klare, duidelijke, welverzorgde stijl kenden, konden deze bijdragen gemakkelijk herkennen. Zijn « Verloren Hoekskens » waren evenzooveel juweeltjes van kleinkunst ; steeds zorgzaam geschreven, vlot en karakteristiek.

Johan de Maegt heeft veel, zeer veel gedaan voor het behoud en de waardeering van de folklore. Men zag zijn naam nimmer in comités, ook niet als onderteekenaar van rondzendbrieven... maar in stilte werkte hij aan de instandhouding der folklore. Hoe schoon en levendig beschreef hij vele folkloristische gebruiken, gebeurtenissen en feesten. Zijn « Hoekskens » gewijd aan processie en kermis, zijn herinneringen uit zijn jeugd, zijn geschreven « maandprenten », het waren allen evenzoovele opwekkingen om de oude folkloristische gebruiken, die Johan de Maegt zoo lief waren, in eere te houden.

Johan de Maegt, de groote kunstenaar, de bescheiden mensch cijferde steeds zich zelf weg. Hij zelf telde niet, meende hij, het was toch nog zoo heel weinig wat hij volbracht. Later, als hij meer tijd had en meer rust, dan zou hij zijn plannen uitvoeren, dan zou hij nog dit doen en nog dat. Hij sprak er ons over de laatste maal dat wij hem bezochten. O, wat al plannen! enkele weken voor zijn overlijden ! Johan de Maegt's critieken waren steeds opbouwend, nooit was zijn oordeel pijnlijk of scherp. Hij steunde de jonge kunstenaars : litterator of kunstschilder. Zijn essais waren helder en klaar, verruimden den blik van den lezer. Ook voor dezen hadden zijn bijdragen groote opvoedkundige waarde. Johan de Maegt heeft velen nader gebracht tot de kunst en zoo hun leven rijker gemaakt. Ook bracht hij den mensch weer tot de natuur,

hij, de groote natuur-liefhebber. Hoe gelukkig was hij toen hij kwam te wonen in « Het Sparrenhuis » aan den zoom van Zoniënwoud. Hoe streefde Johan de Maegt ook voor het behoud van natuurschoon. En zijn « Verloren Hoekskens », met hun prachtige levenswijsheid werden begrepen en gewaardeerd zoowel door zijn letterkundige vrienden als door den eenvoudigen volksman.

Johan de Maegt is heengegaan, te midden van zijn arbeid is hij gestorven, al zijn plannen heeft hij helaas niet kunnen voltooien, doch het vele, het zeer vele dat hij heeft verricht zal blijven als een monument voor hem die zich zelf steeds op den achtergrond wist te stellen.

Onze deelname gaat vooral uit naar zijn oude moeder en naar zijn echtgenoote, die steeds haar man trouw ter zijde stond. Het zal nu leeg zijn in het groote « Sparrenhuis ». Ook de dieren, *zijn* dieren, de hond, de twee katten, de gans, de kippen en de duiven en het wilde eekhoorntje zullen hem missen die zooveel hield van de natuur, van de dieren en van het buitenleven.

Johan de Maegt ten grave gedragen.

Steeds weer dezen dag moesten wij denken : « Hoe zoudt gij heden gehandeld hebben ? Hoe zoudt gij geschreven hebben ? Wat zoudt gij gedacht hebben ? Gij, de eenvoudige, de edele mensch ! wars van alle uiterlijk huldebetoon. Gij die in ieder ander steeds het goede, steeds het beste wist te ontdekken en aan te wakkeren, hoe zou deze laatste hulde op dezen zonnigen dag, van Maart, geheel tegen Uw wensch zijn geweest. Gij, die om te sterven u terugtrok van Uw prachtig landgoed aan de zoom van het Zoniënwoud, in een klein huisje, met kleine kamertjes in een klein provinciestadje, maar waar ge waart met Uw echtgenoote, bij Uw zuster en haar man, bij Uw neefje, het « Kriekeljoentje » uit de « Verloren Hoekskens » en bovenal bij Uw zeer oude moeder: vrome volksvrouw uit Belgisch-Brabant, uit het kleine dorp Beert. Wat zoudt gij gezegd hebben als ge al die bloemen en die kransen had gezien, al die redevoeringen had gehoord en had geweten dat de grootsten onder de grooten, al de Vlaamsche litteratoren gekomen waren met den minister voor Openbaar Onderwijs om U nog eenmaal hulde te brengen, en te gaan, te voet, achter Uw baar van het sterfhuis naar de kerk ? Van de kerk tot naar het verre kerkhof. Hoe zoudt gij gehandeld hebben, toen daar op Uw laatste tocht gij een anderen stoet tegenkwaamt van een oude moeder, die eveneens naar haar laatste rustplaats werd gedragen, en die daar tegen over dien kermisdraaimolen moest wachten om U door te laten ? Ik weet het zoo zeker, Gij zoudt gezegd hebben : laat eerst die oude moeder passeeren, en neemt van dien overvloed van mijn kransen en bloemen. Ik heb deze niet verdiend, maar deze volksvrouw, komen ze meer toe ! overdekt haar baar met bloemen ! Zoo zoudt gij hebben gehandeld, zoo waart gij immers altijd. Het beste wat ge had, het beste wat in U was gaaft ge steeds aan

anderen ; ge gaaft het in Uw « Verloren Hoekskens », ge gaaft het in Uw rijke vriendschap, ge gaaft het in elk eenvoudig gesprek, ge gaaft het aan hen die het voorrecht hadden met U aan tafel te zitten en die eenvoudige, degelijke Vlaamsche gerechten te nuttigen.

Het was zoo goed dat gij, die steeds zulk groot belang stelde in de Volksche gebeurtenissen, die zoo'n heerlijke serie « Hoekskens » wijdde aan de kermis, zelf bij Uw laatsten gang over de kermis werd gedragen als wilde gij ook daarvan nog eenmaal afscheid nemen.

Wat was het schoon in die prachtige gothische kerk, waar Uw kist stond onder het geweldige kruisbeeld dat hoog in de gewelven hing en waarvan het hoofd door de zon werd belicht. Gij, die zóó van de natuur hield, wat zoudt gij genoten hebben van het wisselend spel van licht, van zon, van wolken op dezen schoonen Maart-dag. En wat zoudt gij gemaakt hebben voor uw blad van deze plechtigheid, welk een schoon verhaal zou dit zijn geworden. Hoe zoudt gij, ware het een ander, hebben laten uitkomen hoezeer deze de hulde hem gebracht verdiende.

... Maar nu waart gij het zelf die daar werd weggedragen en waaraan Uw beste vriend, de volksschrijver A. Hans, de laatste hulde bracht door U voor te lezen dat eenig schoone « Hoekske » dat ge schreeft bij de rouwplechtigheden voor Koningin Astrid en gewijd aan « Een kind in 't wit ». Was het wel toeval dat juist onder het uitspreken van deze rede in de openlucht en in de volle zon een merel zoo heerlijk begon te fluiten als een laatste hulde van de natuur en van de dieren, die gij Johan de Maegt, steeds zoo lief had ?

We laten hierbij het « Verloren Hoeksken » dat A. Hans voorlas, volgen :

Een kind in 't wit.

« De kerk was zwart. Het volk was zwart. De vrouwen droegen zwarte sluiers.

Dan kwam een kind, een kind zoo klein, een kind in 't wit, het kind van de doode, haar kind.

— Gij zijt gekomen, kind, en ik kan niet meer komen. Gij zijt zoo schoon in 't wit ! Wie heeft dat gedaan ? Ik heb uw hemdje niet genomen en het u niet aangedaan. Ik heb uw kleedje niet genomen en het u niet aangedaan. Ik heb uw schoentje niet genomen en het u niet aangedaan.

Ik kan uw hoedje niet meer nemen om het u aan te doen. Ik kan uw manteltje niet meer nemen om het u aan te doen. Ik kan mijn leven u niet meer geven, om het u aan te doen.

Gij zijt gekomen, kind : hebt gij vannacht wel goed geslapen, en was uw bedje goed gedekt, en hebt gij geen kou gehad ? Wat zijt ge schoon alzoo in 't wit ; zijt ge niet moe, uw oogen zijn een beetje rood, gij moogt geen roode oogen hebben, wie zal nu voor u zorgen ?

Ik lig hier zoo. De kaarsen branden, kind, de kerk is zwart, het volk is zwart, de vrouwen dragen zwarte sluiers ; wees niet bang, ge moogt niet schreien, ik ben uw moeder, ik ben bij u, ik blijf bij u, en ga ik weg van u, ik ben niet weg van u, ik kan niet weg van u.

Gij zijt zoo schoon in 't wit, en zijt alzoo naar mij gekomen. Gij staat daar en ik lig hier, de menschen zullen mij opnemen en wegdragen. Ik ga op lange reis, op verre reis, want moeders moeten soms zoo verre reizen en zoo lang.

En als ik ginds dan aangekomen ben, waar de wereld is van 't goud van God, dan keer ik mij dadelijk om, om u te zien, mijn kind in 't wit, en ik zie u zoo, want moedersoogen zien zoo ver

Door de planken, door den sluier, door de muren, door de gesloten deuren, door de ramen met de luiken neer, zal ik u zien ; en sluit gij dan uw beide oogen, en noemt gij mijn naam heel stil in u, gij zult mij zien, want het is nog nooit gehoord dat een moeder niet zou komen, als haar kind haar roept... »

W. H. TEN HOET PARSON.

* * *

Nog twee andere overlijdens hebben wij te betreuren. Twee onzer sympathiekste leden zijn ons onlangs ontvallen.

Eerst en vooral M. Albert Bovy, een enthousiast. Over alle vraagstukken had hij persoonlijke, oorspronkelijke opvattingen, die heel dikwijls paradoxaal mochten heeten, doch is het niet door dit paradoxale dat dikwijls de oogen opengaan, dat een wetenschap nieuwe wegen opgaat, dat iets nieuws tot onze kennis bijgebracht wordt. De paradox doet ons dikwijls de gebaande wegen verlaten. Albert Bovy steunde ons mild, bijna van het begin af, en wanneer wij ons tijdschrift in 1931 door de crisis bedreigd zagen, was hij de eerste om duizend frank te storten op ons weerstandsfonds. In onze laatste aflevering nog publiceerden wij een brief dien hij ons schreef naar aanleiding van een artikel over de Oude Wegen in Waalsch-Brabant (blz. 119), om ons geluk te wenschen met deze mooie studie.

Op 25 December 1937 overleed eveneens M. Pierre Trappeniers.

M. Trappeniers was een geleerde die zich uit liefhebberij aan allerlei vraagstukken interesseerde. Met vele wetenschappelijke vereenigingen onderhield hij betrekkingen en van astronomie, geologie, plantkunde en anthropologie bezat hij een grondige kennis, waarin hij alleen zelfvoldoening zocht. Naar eer en roem streefde hij niet ; steeds was hij even vriendelijk en welwillend tegenover iedereen. Steeds nam hij deel aan onze uitstappen en vooral hier zal zijn heengaan betreurd worden. Niemand kan nochtans beter dan wij beseffen, hoe nauw De Brabantsche Folklore hem aan 't harte lag. Daarom rekenen wij het ons ten plicht hier hulde aan zijn nagedachtenis te brengen.

Aan de diepbeproefde familiën bieden wij onze innige gevoelens van deelneming aan.

Prijs : 8 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

Dongelberg.
Kapel toegewijd aan O. L. Vrouw van Halle en van de heilige Gertrudis.

17de jaar — 12, Oud Koornhuis, Brussel
Nr 101 —

17de Jaargang - Nr 101 **Mei 1938**

De Brabantsche Folklore

INHOUD

De Wegkapelletjes in België. — Guillebert de Mets. — De Bloemtapijten der Sacramentsprocessie te Asselt a/d Maas. — Archivalia. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging. — Onze Uitstappen.

De Wegkapelletjes in België.

Sedert eenige jaren zien wij zoowat overal in België, zoowel als in Frankrijk en Italië, kunstminnaars, dichters, oudheidkundigen en folkloristen zich vereenigen om de sierende gebouwkens van volksdevotie langs de baan, in het veld en aan de hoeven van het verval te redden.

Eindelijk heeft men ingezien, dat de kruisen en kapelletjes iets eigenaardigs bijbrengen aan het landschap. Het zijn soms maar eenvoudige kastjes, staakkapelletjes of kleine steenen gebouwkens die men ontmoet op het platteland, in het veld, aan het kruispunt van wegen, aan den rand van een bosch, maar toch, wanneer men kuiert op den buiten, langsheen de kronkelende paden, dan is het een vreugdige ontmoeting zulk een kapelletje aan te treffen in zijn omlijsting van gebladerte en groen ; het schijnt den voorbijganger toe te lachen, te begroeten en over hem en over geheel het landschap eene wijding, eene bescherming te brengen.

Meermaals is de vraag gesteld geweest : Welke is de oorsprong van het gebruik kapelletjes langs de baan en in het veld te plaatsen ? Daarover willen wij een woord zeggen over het algemeen en over ons land in het bizonder.

In den Bijbel lezen wij, dat bij elke belangrijke gebeurtenis een altaar aan Jahve werd opgericht en, wanneer het Joodsche herdersvolk het land verliet om zich verder

te vestigen, het dit heiligdom « tot getuigenis » van den doortocht achterliet als dankbare hulde aan Jahve.

Cornelius a Lapide in zijn kommentaar op de Spreuken van Salomo, schrijft bij den uitleg van het 8e vers XXVIe hoofdstuk dat luidt : « Die eere geeft aan een dwaze, is als iemand die een steen zou werpen op een steenhoop van Mercurius » het volgende : « Het was bij « de Ouden gewoonte bij het kruispunt van wegen, een « beeld van Mercurius te plaatsen, en de reizigers en de « handelaars die Mercurius tot beschermgod hadden, wier- « pen ter eere van hem, een steen nabij het beeld ». Dit gebruik vinden wij ook bij de Romeinen in latere tijden ; zij stelden hetzelfde beeld aan de « trivia » wegkruising in riekvorm. Men noemde deze ophooping : Mons Mercurii.

In de landen welke onder de Romeinsche overheersching kwamen, vindt men een kapelvorm die zijn oorsprong schijnt te vinden in die ophooping. Zoo in Provence (Fr.) zijn er die alleen een hoop steenen vertoonen, zonder metselwerk vereenigd waaraan later een nis werd in gebracht. Men noemt die kapelletjes aldaar : MONTJOIE.

Over dit woord zegt Moreri in zijn Dictionnaire d'histoire et de Mythologie (uitgaaf 1674) : « Dit woord « is zeer oud en vermaard in de geschiedenis. Men noemde « aldus een hoop steenen die de wegen aanduidden » (1).

De kardinaal Hugeus de Saint Cher (1244) merkt op dat de bedevaarders gewoon waren zulke steenhoopen, montjoies, op te richten en een kruis erboven te plaatsen, van zoohaast zij de plaats hunner pelgrimagie in het oog kregen : « Constituant acervum lapidem et ponunt crucem « et dicitur Mons Gaudii ».

Debrio in zijn Geestelijke Spreuken, zegt ons dat dit gebruik ook in voege was bij de bedevaart naar St. Jacob van Galicië : « Lapidem a praetereuntibus positorum con- « geries, galli mont-joies vocant, ut secure indicium itineris « inde capiant ».

---

(1) Deze en volgende aanhalingen komen voor in : Pierre Irigoin, Montjoies et oratoires. Paris 1935, in Société Française d'Archéologie.

Eenzelfden uitleg verschaft ons Furetière in zijn Dictionnaire Universel (II, 1644) : « Het is een oud woord « dat vroeger een aanwijzer der wegen bediedde en bizon- « derlijk wat de bedevaartplaatsen betrof ; zoo was er eene « nabij de St. Pieterskerk te Rome, genaamd Mons Gaudii, « omdat de pelgrims zich verheugden bij het gezicht van « het doel dat ze bijna bereikt hadden ».

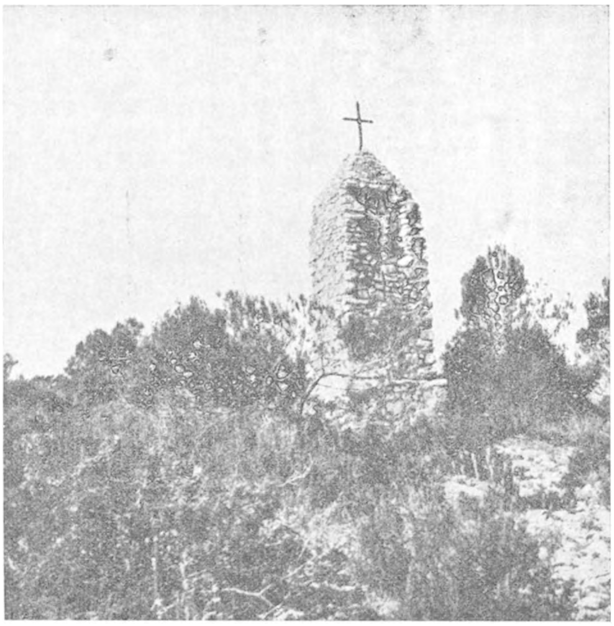

Bidplaats van Malivert (Puyloubier) op het toppunt van den Berg van de H. Victoria op 1000 meter hoogte.

Eindelijk, Mistral, de dichter der Provence zegt in *Le Trésor du Félibrige* (2e jaargang) : « Het is een hoop « steenen waarop de pelgrims een kruis plantten op den « weg en in de nabijheid der bedevaartplaatsen ».

Larousse merkt op, dat volgens sommige geschiedschrijvers de gekende roep der Fransche ridders : Montjoie, St. Denis ! daarvan zou stammen : vreugde bij het opgaan naar het heiligdom van St. Denis bij Parijs, waaraan de koningen van Frankrijk als « Avoués de St. Denis » groote eer bewezen.

Later werd aan deze steenhoopen een nisje toegevoegd, waarin het beeld van den heilige stond die het voorwerp was van de bedevaart.

Deze montjoies waren dus als zooveel mijlpalen op den weg om den reiziger aan te moedigen, waar hij een gebed kon storten tot vrijwaring van alle ongelukken op de baan. Men kon ze als zooveel « stationes » rustplaatsen aanzien, zooals André Du Chesne in 1547 schreef bij de bedevaart naar Ste Baume in Provence « terwijl de beklimming « van dien moeilijken berg begon, was het een genoegen « zeven of acht kleine bidplaatsen aan te treffen, waar het « leven der zalige boetelinge (H. Maria Magdalena) in « schilderijen was voorgesteld » (2). En wanneer de weg langs afgronden leidde, waren deze montjoies verpoozingen om den weg zonder kommer voort te kunnen zetten. Als voorbeelden van zulke kapelletjes die den weg naar heiligdommen vergemakkelijken, noemen wij voor Italië dit te Bologna naar het bedeoord van de Madonna di San Luca, en in België dit te Hoei naar Onze Lieve Vrouw van La Sarte.

Op verschillende bedevaartplaatsen ziet men nog rond de kerk, in een warande of aan den muur van de kerk zelf, kapelletjes met voorstellingen uit het leven van den gevierden heilige, de statiën der VII Weëen of de XV Mysteriën van den Rozenkrans. Dit schijnt wel een overblijfsel te zijn van de aloude statiën naar het heiligdom.

Het kapelletje dat meest nog gelijkt aan de oude montjoie, bestaat uit een vierkanten blok uit aardsteen of metselwerk, waarboven of waarin een nisje is gebracht, dat soms bekroond is met een ijzeren kruisje. Zulke treft men nog op verschillende plaatsen in ons land aan.

In Frankrijk en Polen b.v. hebben sommige van die kapelletjes meer nisjes : twee rug aan rug, zeldzamer boven of naast elkander. Wanneer het voetstuk driehoekig is, draagt het drie nisjes, wat men bizonderlijk ontmoet op de « trivia ». Eindelijk zijn er nog met vier nisjes en deze herinneren de « Lanternes des morts » nog talrijk in

(2) Les antiquités et recherches des villes, chateaux et places les plus remarquables de toute la France. Paris, chez Jean Petit Pas 1547.

Frankrijk te vinden. Het dak wordt dan gesteund door vier soms heerlijk gekapte zuiltjes.

Aan sommige van dergelijke kapelletjes ziet men een uitspringende kroonlijst tusschen de zuil en de nis, « Bankje » genoemd, waarop bij processies het relikwieschrijn of het beeld van den vereerden heilige, en bij de Kruispro-

Wegkapelletje te Bonnert (Luxemburg).

cessie het Kruis ter vereering wordt gesteld terwijl de priester den zegen geeft over de landerijen. Zulke vinden wij nog in Frankrijk en België, onder meer te Chaumont-Gistoux en Vieux Genappe in Brabant (3).

Hier moeten we nochtans doen opmerken dat Enlart, in zijn *Manuel d'Archéologie Française* (I, 802) zegt dat de

(3) Bulletin du Folklore Brabançon XVI, 217.

Montjoie afstamt van den romeinschen grenspaal. Welnu, deze had bij de Grieken reeds den vorm van een zuil versierd met het hoofd zonder romp van Hermès-Mercurius, en bij de Romeinen was het 't hoofd van den god Termus, vanwaar den naam aan zulke zuilen gegeven : Hermès en

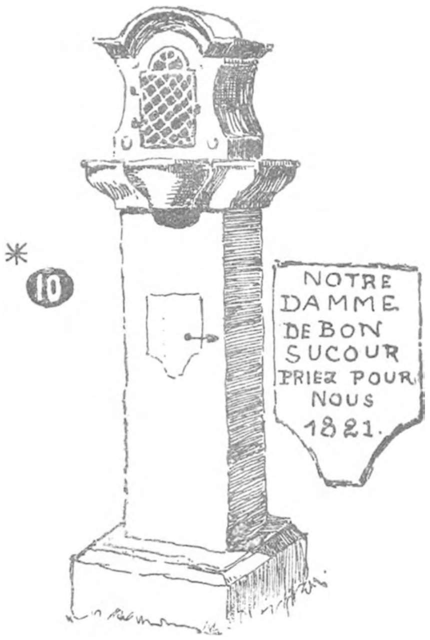

Chaumont-Gistoux.
Kapelletje in blauwen steen.

Terme. Zij werden langs de baan geplaatst op zekere afstanden, en aan de kruiswegen om de begraafplaats van een krijger aan te wijzen.

* * *

Aldus zien wij dat de oorsprong der kapelletjes langs de baan tot in de hoogste oudheid opklimt ; dit is eveneens het geval met de bedehuisjes in het veld en aan de hoeven.

Altijd heeft de mensch een natuurlijke behoefte gevoeld zich tot een bovennatuurlijk wezen te richten, wanneer hij zich in nood of moeilijkheden bevondt, en, wan-

neer hij hulp en bescherming had ondervonden, dan begeerde hij op een tastbare wijze zijn dankbaarheid te betuigen.

De grieksche en romeinsche bouwkunst heeft ons talrijke gebouwkens nagelaten, die toegewijd waren aan een godheid. Spreekt de H. Paulus ons niet van een altaar aan

*(13)

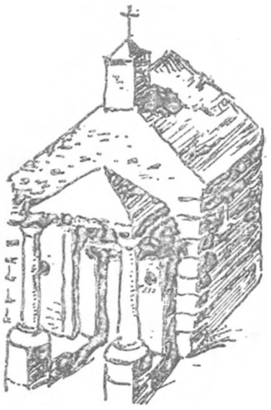

Dongelberg.
Kapel toegewijd aan O. L. Vrouw van Halle en van de heilige Gertrudis.

den « Onbekenden God » langs de straten van Athene opgericht ? (Acta XVII, 23) En zien wij niet bij de heilbrengende bronnen der Grieken kapelletjes opgericht, die steeds versierd waren met ex-votos en kleine beeldjes die de genezenen voorstelden ? (4)

Daarenboven zien wij de Romeinen die hun huisgoden « Lares Familiares » aan den haard opstelden en waaraan zij dagelijks offers brachten, ook in het veld de « Lares Compitales » of « Viales » als beschermers van hun landen plaatsen.

In het Museum voor steenen voorwerpen van Avignon (Fr.) bevindt zich een Gallisch gedenkteeken van dien aard. Het stelt den god Sylvanus voor, staande in een

(4) Ménard René : Vie privée des Anciens : Institutions religieuses. Paris, bl. 181.

nis ; deze is puik versierd : de posten en de kroonlijst dragen fruit- en bloemenmotieven. Een voorbeeld van vele onzer nissen met heiligenbeelden versierd (5).

Een ander werd gevonden te Aimé un Tarentaise (Savoie) welk een opschrift draagt dat luidt :

« Sylvanus, waarvan het beeld door den heiligen
« esch overlommerd, half verdoken staat onder zijn takken,
« god, beschermer van dezen hooggelegen hof, aan U wij-
« den wij dit gedicht. Terwijl ik, gouwheer dezer streken,
« hier recht voer en de goederen van den Cesar bestier,
« kunnen wij, dank zij Uwe weldoende bescherming, on-
« gehinderd deze bergen en dalen doorkruisen, zonder vrees
« voor de wilde dieren die de bosschen U toegewijd, be-
« wonen... » (6).

Die tekst en de voorstelling wijzen ons dat de heidenen ook beelden hunner goden in de landelijke streken tot hulp en bescherming stelden.

De schrijver aan wien wij talrijke dezer inlichtingen ontleenen (P. Irigion) zegt : « De talrijke larairen die men « te Herculanum en Pompeï terugvindt, gelijken zeer wel « aan veel bedehuisjes in Provence, Savoie en Italië (en « we mogen er bij voegen : en in België ; en de Termen « aan de aardsteenen kapelletjes in Wallonië). « Het is « zeker dat de kunstenaars, die later verzocht werden chris- « telijke bedehuisjes op te richten, het voorbeeld zullen ge- « volgd hebben die zij nog hadden gezien uit den ouden « tijd ».

* * *

Men weet dat, wanneer de Romeinen onze streken bezetten, voornamelijk onder de Antonijnen (98 tot 180), niet alleen de ambtenaren, maar ook talrijke handelaars en landbouwers hun vaderland verlieten om alhier gronden uit te baten, villas te bouwen en bij spoedig verworven rijkdom een breed leven te leiden. Zij brachten hier

(5) Sautel J. Vaison dans l'antiquité, tome II, bl. 217, 218.

(6) Lefournet André : in Les Alpes X, N° 94.

met hunne beschaving ook hun gewoonten en godsdienst mede. En zoo kwam het dat ook hier heiligdommen werden opgericht aan de huisgoden, aan Mercurius god van den handel, Epona hoedster van het vee, Nehalennia beschermster van den landbouw en dat er langs de banen talrijke Termen werden geplaatst.

De Romeinen hebben in ons land prachtige banen, de heirwegen aangelegd, van Bavay naar Tongeren, van Nijvel naar Bergen, van Namen naar Mechelen en verder, bijna alle komen door Henegouw en Zuid-Brabant.

De talrijke oudheidkundige vondsten in de Musea van Aarlen, Brussel, Luik, Namen enz. verzameld, wijzen er op dat het langs de Romeinsche wegen was dat ze meestal opgedolven werden, en wanneer wij nu nagaan dat het juist op die plaatsen, op die heirwegen en aan de kruispunten is dat men de eigenaardigste kapelletjes vindt, dan mag men wel zeggen dat vele onzer hedendaagsche bidplaatjes de heidensche hebben vervangen (7).

Het is inderdaad wel te begrijpen dat, wanneer de eerste geloofpredikers in onze streken kwamen, zij die afgodenbeelden vervingen door een nisje met heiligenbeeld, voornamelijk dit van Onze Lieve Vrouw. Hierin waren ze getrouw aan den raad van paus Gregorius (590-604) die schreef : « De heidensche heiligdommen behooren niet vernield te worden, wel hun inhoud, dat is de afgoden ».

Nog in talrijke deelen van ons land zien wij het type zeer gelijkende aan de oude Montjoie : een vierkanten gemetselden blok waarin een nisje is uitgespaard. Dit nisje bevat een klein beeldje, gewoonlijk in gips, tusschen twee vaasjes met gemaakte bloemen. Het nisje is gesloten met een ijzeren tralie. Het dak met pannen of schaliën gedekt draagt soms een kruisje. Een steen er voor dient tot kniebank. Zoo zien wij er b. v. te Bousval, Jodoigne-Souveraine, Nil-St. Vincent in Brabant.

We deden reeds opmerken dat het Termetype meestal te vinden is langs de romeinsche heirwegen, en we voegen er bij, dat hij zeer zeldzaam is in het Vlaamsche land.

---

(7) Abbé Jeandrain et P. J. Lefèvre : Quelques vieux chemins du Roman pays de Brabant : Bull. Folkl. Brab. XVI, 193 tot 246.

De eenvoudigste vorm : een zuil in blauwen aardsteen met de kleine nis erboven, zien we b. v. te Denée en Floreffe (Namen) en Villers lez Heest (Henegouw).

Wegkapelletje te Itterbeek.

De meeste nochtans zijn sierlijk van vorm in den stijl Lodewijk XIVe en XVe. Soms rust de buikige schacht op een vierkanten gemetselden blok, soms niet. De schacht draagt een opschrift of aanroeping en is met allerlei versierende motieven opgesmukt. Dezelfde motieven vindt men aan het nisje erboven. Noemen wij dezen te Alsemberg, Bousval, Brye, Itterbeek, Thorembais, Tourinnes-St-Lambert, Waterloo in Brabant, en een zeer belangrijke groep te

Soignies in Henegouw. Uit het renaissancetijdvak dateeren ook de gebouwkens te Erps-Querbs in Brabant en te Roeulx in Henegouw.

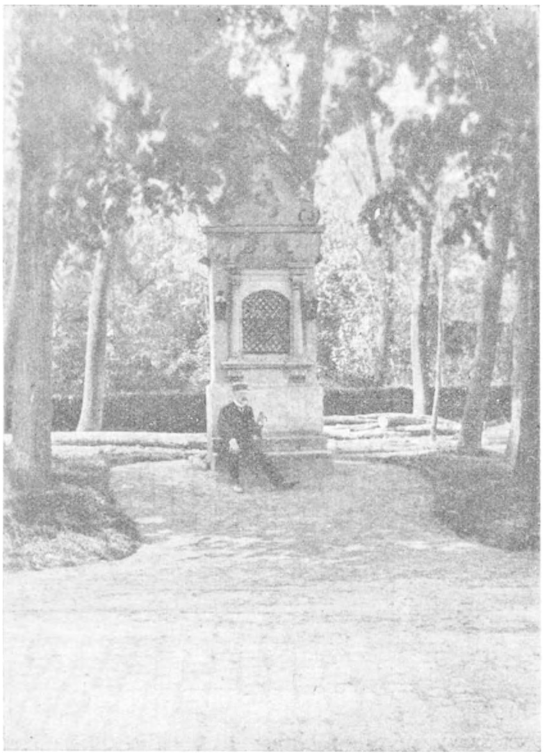

Wegkapelletje te Erps-Kwerbs.

In de Brabantsche streek van Vollezeel en Tollembeek staan er tientallen, waarop men op den schacht een melding van overlijden vindt. Mijn briefwisselaar zegt dat het gebruik aldaar reeds tot de XVIIe eeuw opklimt. De eigenaars van die wegkapel lieten ze oprichten op hun grond langs de baan, ter eere van de heilige patronen hunner ouders, en verzochten door het opschrift den voorbijganger om een gebed tot zielelafenis. De oudste, uit de XVIIe en XVIIIe eeuw, zijn in blauwen aardsteen, deze uit de XIXe in baksteen.

In Luxemburg treft men een type aan, genaamd « Bildstock », type dat men kent in het Groot Hertogdom, in den Elzas, Beieren tot in Hongarije. De Bildstock is een steenen zuil, rond of veelhoekig, rond de 2 meters hoog, staande op een massieve voetstuk. De schacht, dikwijls met heiligenbeelden gesierd, is bekroond met een nisvormig kapiteel of een halfverheven beeldwerk, meestal de kalvarieberg voorstellend.

Een Duitsche schrijver, Max Walter zegt dat de bildstock stilaan het kruis langs de wegen vervangen heeft. De dwarsbalk verdween en bij de hooge kruisen, reeds bij het kruispunt zelf, was er een nis aangebracht (zooals in Tirol en Zwitserland), die bij het verdwijnen van den dwarsbalk het toppunt werd van het geheel (8).

* * *

Al behooren de oudste steenen kapelletjes tot het grenspaaltype, toch vinden wij in sommige streken, in België, Beieren en Polen onder meer, het bestaan van de Boomkapelletjes, van het eerste optreden der geloofpredikers af.

Volgens sommige schrijvers zou dit kapelletje zijn oorsprong vinden in den gekerstenden boomkultus. A. Van Gennep (9) zegt terecht, dat men uit het plaatsen van houten kastjes of beeldjes aan de boomen, men toch niet besluiten mag aan verkerstening van oude « heilige » boomen. Het doel was ten allen tijde een hulp en bescherming te geven aan den reiziger en dienstig te zijn als wegwijzer. Hier ligt een algemeen psychologisch feit ten grondslag. Altijd heeft men bakens gezet op plaatsen waar men gevaar liep te verdwalen of zich van weg te vergissen ; welnu, dit geschiedt meer in wouden en aan de kruiswegen dan op den rechten weg. De kapelletjes dienden dus tot bakens.

Nochtans mag men niet uit het oog verliezen, dat de boom in de godsdiensten der Ouden een belangrijke rol

(8) E. Kieffer, Les Bildstock du pays de Thionville.

(9) Van Gennep Arn. Le folklore de la Flandre et du Hainaut Français. Tome II, 482.

speelden ; daar huisde het orakel in de breede kruin van een beuk ; woei de wind door de suizende blaren, dan beluisterden de Grieken de stem van Zeus ; woei hij in de eikenkruinen, den boom van Donar, dan togen de Germanen ten strijde ; zong hij in de esschen, dan kwam vrede in het land. En het kan wel mogelijk zijn dat, zooals de geloofpredikers aan enkele heidensche feesten en gebruiken een christelijken zin hebben gegeven, ook hier, gezien de gehechtheid der heidenen aan hun heilige boomen, er toe gebracht werden heiligenbeeldjes, voornamelijk dit van O. L. Vrouw, in de takken of in een natuurlijke holte van den boom te plaatsen.

Indien deze uitleg goed is voor de oudste tijden, de tijden van bekeering onzer voorouders, dan was dit niet meer het geval van af de X^{e} eeuw. Dan is de oorzaak gelegen in het natuurlijk gevoel van den mensch hulp en bescherming te zoeken in den nood en het gevaar.

Waar werden de oudste boomkapelletjes meestal gehangen ? Bij den ingang van een woud en aan de kruiswegen.

Welnu, in de middeleeuwen en later nog, was het reizen langs de wouden zeer gevaarlijk ; talrijke roovers hielden er zich schuil om den eenzamen reiziger, meestal handelaar, aan te randen, te plunderen en zelfs naar het leven te staan. Daarom was het wel dat een vrome hand bij den ingang een Mariabeeldje in een kastje hing, opdat de reizigers, vooraleer het gevreesde woud binnen te treden, zijn blikken zou werpen op de Hemelsche Moeder, hulp der christenen en een gebed ten Hemel zou sturen. Soms was het een dankbare hulde van een reiziger die ongedeerd door het woud was gekomen, of aan een nakend gevaar was ontsnapt, zoo b. v. te Jesuseyk.

Wat de kleine kastjes aan de kruiswegen betreft, deze schijnen hun oorsprong te danken aan het oude bijgeloof onzer voorouders, die daar steeds de vergaderplaats van booze geesten en tooverheksen zagen. Het is immers genoeg gekend dat heksen, volgens het volksgeloof, samenkomen aan de kruiswegen om naar den sabbat te gaan, en dat geen mensch er bij nachte zou durven langs zijn gegaan. Om die plaatsen van hekserijen te zuiveren, werd er een Mariabeeldje aan een boom gehangen.

Talrijke onzer beroemde bedevaartplaatsen hebben hun ontstaan te danken aan een boomkapelletje. Zoo vinden wij de gevierde Antwerpsche Lieve Vrouw op 't Stakske, een beeld dat aan de verwoesting der Noormannen in 837 ontsnapte en op een linde werd teruggevonden. Eveneens uit dien tijd, het beeld van O. L. Vrouw dat zijn naam gaf aan de stad Boom, en de oorzaak was van de eerste neerzetting te Hasselt.

Kapel genaamd Koninginkapel in het Zoniënwoud, aldus genaamd om dat ze door H. M. Louise-Marie, eerste koningin van België geplaatst is. (Cliché uit : *La Forêt de Soignes* door Sander Pierron, in bruikleen gegeven door de Editions Historiques de Belgique).

Elders ziet men een klein beeldje in een boom vergroeid dat later, bij het doorzagen van den boom, onder de schors ontdekt werd ; zoo te Deerlijk en Foy bij Dinant. Ofwel door een wonder : zwaluwen die steeds rond één boom vliegen (Gent) of andere vogels die door hun gezang

rond één boom of struik de aandacht trekken (Brussel, Eekloo) en men, bij nader toezien een Mariabeeldje ontdekt.

De houten kastjes werden stilaan vervangen door een klein steenen gebouwken en later, bij steeds groeienden toeloop van volk, door prachtige kerkgebouwen, zoo bij voorbeeld te Cortenbosch, Duffel, Edelare, Ertvelde, Heffen, Overijsche, Scherpenheuvel en Walcourt.

In latere tijden ging het gebruik over tot andere boomen en was het tot bescherming van landerijen en boomgaarden, van huis en erve dat ze gehangen werden.

Maar in het veld en op de akkers zijn geen boomen ; daarom heeft de landman aldaar kleine staakjes geplaatst, waaraan of waarboven hij een kastje stelde. Zij staan te midden van het veld of langs de kanten, en in dit laatste geval is het niet zeldzaam ze te vinden midden een welonderhouden hofje, met of zonder omheining, en de staak versierd met klimop en wilde rozelaar. Vele dezer staakkapelletjes dragen een opschrift, zooals deze :

« Stelt langs dezen weg geen voet
of zegt, Maria, wees gegroet ».

* * *

Zijn de kapelletjes waarvan wij den oorsprong komen te onderzoeken, nog talrijk in zekere landen, België, Frankrijk, Italië en Polen, een andere type is het niet min, en dit draagt met meer recht den naam van « Bedehuisje : Oratoire ». Het zijn tamelijk groote gebouwkens met gesloten deur, waar men binnentreden kan, knielen en den Heilige vereeren die op een altaar staat.

Deze steenen kapellen staan heerlijk langs onze wegen, bij den ingang der dorpen, in een verloren gehucht, aan den hoek eener boerderij, overlommerd door linden of bekroond door eeuwenoude eiken ; zij vormen een geheel met het landschap.

Alhoewel de Oudheid ook zulke gebouwkens heeft bewaard, toch mag men niet van eenzelfden oorsprong spreken.

Als voorbeeld uit de Oudheid, noemen wij er een uit de V[e] eeuw, aan Isis toegewijd en in 1883 te Rome op den Esquilinus ontdekt. Het gebouwke is opgetrokken in baksteen en met marmeren platen overdekt. In de nis staat

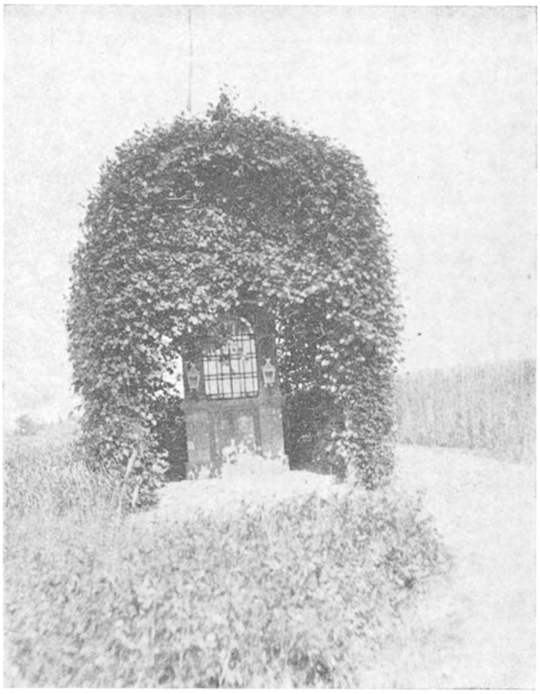

Wegkapelletje te Nederokkerzeel.

aan den achtergrond het beeld der godin, terwijl andere godenbeeldjes in nissen de zijkanten bezetten (10). In vele onzer landelijke kapelletjes zien wij ook naast het beeld van den bizonder vereerde Heilige, een aantal andere beeldjes staan.

Volgens sommigen ligt de oorsprong van die kapellen in de gehuchten verspreid, aan de groote afstanden van de parochiekerk in de XIV[e] en XV[e] eeuw, en dat daar

---

(10) Nieuwe Wereldgeschiedenis, onder leiding van D[r] Jan Romein. IV[e] deel, bl. 2088.

de bewoners van het gehucht des avonds samenkwamen om te bidden. Maar wij meenen dat de oprichting ervan te zoeken is in de persoonlijke devotie van een individu of van een groep. Inderdaad, men vindt ze meest aan den kant van een hof, op het einde de kasteeldreef of aan den ingang van een dorp.

Men weet van hoe groot belang de weergesteltenis is voor den landman. Eén nacht is genoeg om gansch zijn hoop te doen verzwinden ; een hagelbui, een dondervlaag kan den weelderigen oogst vernietigen ; zijn veestapel is zijn rijkdom, en geen stal is vrij van besmettelijke ziekten ; sterfte onder het vee heeft menigen boer ten onder gebracht. Om de bescherming van hierboven te bekomen, heeft hij aan zijn hoeve en op het veld zulk een heiligdom laten oprichten.

De kasteelheeren hebben dezelfde bescherming van God en de Heiligen afgesmeekt over hun goederen, en welhaast is de « kapel van het kasteel » gemeengoed geworden, waar op zekere dagen de pachters samen komen bidden, en waar de pastoor met de Kruisdagen den zegen over de landen geeft.

Andere kapelletjes zijn gebuurtekapellen. Zij werden opgericht uit dankbaarheid voor bekomen bescherming in geval van pestziekte. Was er in den omtrek een veeplaag of bedreigde een besmettelijke ziekte de wijk, dan beloofde men een heiligdom te bouwen en elk bracht het zijne bij om het op te richten.

In enkele gevallen herinnert de kapel aan een ongeluk dat op die plaats gebeurde. Zoo zien wij ook de kleine beeltenissen aan de boomen of aan een muur gehangen, waar een auto-ongeval plaats had. Was het een moord of rooversaanval, die het leven kostte aan een mensch, aan den rand van het woud of aan den oever van de rivier, dan richtte men er een kruis op, met verzoek tot den voorbijganger een gebed te storten tot zielelafenis van het slachtoffer. Aldus geschiedt het op de thans droeve herinneringsplaats te Marche-les-Dames, waar wijlen onze geliefde Koning Albert het leven liet en ook te Küssnacht waar de edele Vorstin Astrid verongelukte.

De kapelletjes in ons land verschillen volgens de streek en zijn opgericht in aardsteen of baksteen naargelang het gebruik. Men treft er van alle grootte en vorm aan. Sommige zijn zeer eenvoudig, andere sierlijke gebouwkens die getuigen van waren kunstsmaak.

De gewone kapel is een vierkant gebouw, waarvan de voorgevel op half hoogte een groote nis heeft. Deze is omlijst met pijlers of posten die den halfronden boog dragen. Boven de nis is een driehoekig vlak waarop een aanroeping geschilderd staat. Een zadeldak bedekt het gebouwke en draagt het kruis in top. Binnen in de nis ziet men een verhoog, door het volk « altaarke » genoemd, waarop het beeld van de Heilige prijkt te midden vazen met gemaakte bloemen en twee kandelaars. Een getralied ijzeren deurtje sluit de nis ; soms heeft deze een offerbus. Niemand kan deze kapelletjes binnentreden ; daarom is er een arduinen bankje voor aangebracht.

Maar talrijker zijn de groote kapellen waar eenige banken of stoelen den bedeganger wachten. Zij bestaan uit een vierkant gebouw met houten deur, voorzien van een getralied venster, gevat in sierlijke lijst, meestal in renaissancestijl. Het pannen- of schaliedak draagt het kruis in top, soms ook een klein torentje, en op den driehoek boven de deur, staat een aanroeping te lezen. Twee of meer vensterkens verlichten het van binnen, waar, op een altaar, het vereerde beeld staat, omringd met bloemen en waslicht. Niet altijd is de deur op slot, ofwel heeft een gebuur den sleutel om de menschen toegang te geven tot het heiligdom. Hij ook zorgt voor het ontsteken der kaarsen.

Er zijn ook groote kapellen waar soms het Heilig Misoffer wordt opgedragen. Deze dagteekenen vooral uit het begin der XVIIIe eeuw en hebben vóór het gebouw een steenen of houten afdak, waar de gewone vereerder, als de kapel gesloten is, beschermd blijft tegen regen en wind. Dit afdak wordt ook soms door dikke zuilen ondersteund.

Het gebeurt ook dat in den buitenmuur dezer kapellen de zeven statiën van Maria's Weeën of de XV mysteriën van den rozenkrans aangebracht zijn ; dan is het kapelletje een plaatselijk bedeoord, waar de geburen dik-

wijls samenkomen om b. v. in de Meimaand, of op de Lieve Vrouwdagen en ook wanneer een gebuur stervend is, te komen bidden.

* * *

Tot hiertoe hebben wij gesproken over de kapelletjes op den buiten, maar de steden bleven niet ten achter in hun vereering van Heiligen, voornamelijk van Onze-Lieve-Vrouw. Er zijn tientallen, zelfs honderdtallen beelden die de gevels van huizen, de hoeken der straten versieren te Antwerpen, Brugge, Gent, Kortrijk, Luik, Mechelen, St-Truiden enz. ; en niet alleen zijn het de kunstrijke beelden, maar ook de kleine houten kastjes in de volkswijken, die aan die steden het recht geeft zich « Stad van Maria » te noemen.

Van wanneer dagteekenen de Gevel- en Hoekbeelden ?

Zeker is het dat er goden- en heldenbeelden prijkten aan de paleizen der Grieken en Romeinen, maar of ze daar stonden tot veiligheid van de woonst of enkel als versiering, is moeilijk uit te maken. Dat het plaatsen van heiligenbeelden op de gebouwen, met het christelijk doel van bescherming, uit Rome naar de andere landen overgegaan is, lijdt geen twijfel, en mogelijk waren de kloosterorden de groote verspreiders er van.

Wij zien op de oude prenten talrijke stedelijke gebouwen, stadhuizen, stadspoorten, fonteinen en paleizen met kunstrijke heiligenbeelden versierd, en dit zoowel in Italië als in Frankrijk, Spanje, Oostenrijk en Polen enz... Zelfs vele bruggen dragen een kruisbeeld of een Kalvaar, het beeld van O. L. Vrouw, den H. Joannes Baptista en van den H. Joannes Nepomucenus.

Wat België betreft, meenen sommige schrijvers dat de oorsprong van O. L. Vrouw in de straten, dagteekent uit den Spaanschen tijd en van onder de Aartshertogen Albert en Isabella. Anderen nog zeggen dat de Jezuieten er veel toe bijdroegen.

Wij zijn het eens om te verklaren dat de Aartshertogen na de beeldstormerij der XVIe eeuw talrijke beelden

hebben hersteld en dat de invloed der Jezuieten zich deed gelden om er nieuwe op te richten, maar reeds in de XIVe en in de XVe eeuw zag men talrijke beelden aan de gevels der huizen, zelfs van de stadhuizen en op de stadspoorten

Brussel. — Ingang van de Peeriemoergang.
(Schets van R. van de Sande).

in vele onzer steden prijken. Men behoeft slechts het archief te raadplegen om te zien in de Acten en Contracten, hoeveel huizen, bij verkooping vermeld, den naam droegen van een heilige, en waar een beeld of « imaige » van Onze Lieve Vrouw hing met « eenen lanteernen erveure ».

Reeds van zeer vroeg was het algemeen gebruik dat de inwoners bij het oprichten van hun huis, eene kleine nis

boven de deur of in den gevel lieten aanbrengen om het beeld van een vereerden heilige in te plaatsen. Zoo vondt men St-Eligius bij een smid, St-Antoon bij een verkensslachter, St-Jozef bij een schrijnwerker, de H. Anna bij een naaister, enz. ; maar vooral op het hoekhuis van een straat, liet de eigenaar een sierlijke kapel met gebeeldhouwd voetstuk en hemel aanbrengen voor een Mariabeeld.

Kapel op den Hoek der Steenpoortstraat en der Alexianenstraat te Brussel. Het gebouw werd afgebroken voor de Noord-Zuid verbinding. Het Kapelleken werd door de Stad Brussel bewaard.

Vooral bij de hoekbeelden werd een kunstig gesmeed ijzeren lantaarn gehangen, waar des Zaterdaags licht brandde ter eere van de Hemelsche Koningin. Zooals E. H. Thyssen opmerkt, had dit lichtbranden in de voormalige eeuwen, nog een ander doel : toen waren de straten schaars verlicht, en de lantaarnen bij de heiligen

beelden aangestoken, verminderden min of meer de dikke duisternis voor de weinige stedelingen die bij avond of nacht huiswaarts keerden (11).

Vele van die beelden werden gekapt door beroemde beeldhouwers, zoowel te Antwerpen als te Luik, waar Collins, de Nole, Fayd'herbe, Quellin, Delcour naam verwierven.

Doch, waren de gevelbeelden doorgaans uit persoonlijke devotie geplaatst, er bestonden ook gebuurtebeelden waar de geburen of de inwoners van een wijk voor zorgden. Deze stonden te midden van een gemeene plaats, heel dikwijls op een pomp, zooals men er ziet te Antwerpen in vele beluiken. Ook waren er aan neringhuizen : het vleeschhuis voornamelijk, want overal hadden de vleeschhouwers zich aan Maria toegewijd.

Maar, zijn de gevel- en hoekbeelden over het algemeen goed bewaard en worden ze versierd en verlicht, toch mag men niet zeggen dat zij eigenlijk tot de volksdevotie behooren. Neen, waar het volk zijn aandacht het meest op vestigt, is het gebuurtekapelletje, het Lieve Vrouwbeeld dat in een glazen kastje prijkt in « hun » beluik, in « hun » poortje ; het is « hun » Lieve Vrouw die zij aanroepen en vereeren, en het is niet zeldzaam dat gebuurten wedijveren « om het schoonst » te versieren. Die liefde tot « hun » kapel moet ons niet verwonderen, wanneer wij nadenken over de reden van het oprichten er van.

Hoe menigmaal werden onze steden niet geteisterd door watervloed, door brand, door besmettelijke ziekten ! Welnu, meest al de kapelletjes in de volksbuurten hebben hun oorsprong na zulke ramp gevonden.

Moest men voor elke stad den oorsprong opsporen, men vond wel hier en daar het verhaal van eene wondere tusschenkomst van de Moeder Gods tijdens het een of ander onheil. Mogelijk worden daarover nog monografiën geschreven, zooals er reeds voor enkele bestaan (12).

---

(11) Thijssen A. Antwerpen, vermaard door den eeredienst van Maria, bl. 47.

(12) Celis G. De Onze Lieve Vrouwkapellekens te Gent, 1924.
Coenen. Les monuments de la piété populaire de la province de Liége. Liége, paroisse de S. Barthélemy, 1936.

Wat nu de kapelletjes zelf betreft, deze zijn meestal uit hout : kleine kastjes met glas gesloten ; daarin staat een Maria- of Hiligenbeeld, dat, de oudste ten minste, gekleed is naar Spaanschen invloed. De kleederen zijn dikwijls in zijde en geborduurd ; het gebuurtebeeld heeft een schat van juweelen : oorringen, halssieraden, paternoster, scepter en zilveren of vergulde kroon. Het beeld wordt « op zijn beste » gesteld bij de Mariafeesten, vooral op Half Oogst wanneer te Gent de Kapellekensviering en te Luik de viering der Potales plaats hebben. Des Zaterdags wordt er licht aangestoken bij het beeld ; thans meestal elektrische verlichting.

Onder de Heiligen die buiten O. L. Vrouw vereerd worden in de beluiken, kennen wij St-Macarius, St-Rochus, patronen tegen de besmettelijke ziekten, St-Antonius van Padua en soms een plaatselijken Heiligen.

Naïeve gebouwkens en beelden, meestal ter eere van Onze Lieve Vrouw opgericht door het eenvoudig geloof, hebben zij in den loop der tijden een waarde gekregen. Hun uitzicht is wel eenvoudig, de versiering naïef, maar de hand die ze oprichte werd geleid door een vrome gedachte.

Sommige van die beelden zijn algemeen gekend en de menschen komen er voor samengestroomd om ze te vereeren. Het is jammer dat er zooveel andere verwaarloosd worden en tot verval veroordeeld zijn.

Het ware een nuttig werk de geschiedkundige en folkloristische gegevens, ook de foto's te verzamelen van die wegkapelletjes en te zenden naar de vereenigingen die zich bezighouden met het herstellen en het bewaren van die getuigen van volksdevotie. Wij geven hieronder de lijst dier vereenigingen met adressen waar men alle nuttige inlichtingen kan bekomen :

Stichtersafdeeling en Centraal komiteit : *De Vrienden der H. Maagd*, Heirnislaan, 5, Gent.

Lauwerijs J. De kapellekens van Hoogstraten, 1933.

Slottes de Bert. Folklore Montois. Culte populaire de la Vierge, 1924.

Theys C. De kapellen te Alsemberg, 1934.

Van Nyen H. De veldkapellekens in de Kempen. Beersse, 1932.

Kapel en Beeld, Groote Markt, 24, Kortrijk.

Les Amis des Calvaires et des Potales, rue des Clarisses, 98, Luik.

Kapellekenshulde, Redinghestraat, 15, Leuven.

Voor Kruis en Beeld, St-Thomasstraat, 32, Antwerpen.

Les Amis des Calvaires et des Chapelles, rue du Luxembourg, 14, Aarlen.

Les Amis des Calvaires et des Chapelles du Hainaut, Château Ecaussines-Lalaing.

Comité pour la Sauvegarde des Souvenirs Brabançons, rue des Champs Elysées, 43, Brussel.

G. CELIS, priester.

Guillebert de Mets.

Kronijkschrijver — copist aan de Hoogeschool van Parijs, « escripvain » der hertogen van Burgondië. (1)

Geeraardsbergen, het stemmige Denderstadje, aan den voet van den Oudenberg gelegen, heeft voor een paar jaar, een nederige, doch gemoedelijke hulde gebracht aan de nagedachtenis van Guillebert de Mets, (1360-1434) Kronijkschrijver en miniaturist, « escripvain » der hertogen van Bourgondië.

Het is wel te betreuren dat de schoone manuscripten, die hij ons achterliet, meer dan vier eeuwen verborgen bleven en dat alzoo de naam van Guillebert de Mets in vergetelheid geraakte. Een gelukkig toeval echter heeft den naam en de persoonlijkheid van dezen Middeleeuwschen geschiedschrijver terug in 't licht gesteld.

Voor een negentigtal jaren in 1846, ontdekte de fransche oudheidkundige Bonnardot, een prachtig perkamenten handschrift, in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel.

(1) Vele dezer bijzonderheden zijn geput uit het werk : « Medecins astrologues et lettres de Paris, pendant la guerre de cent ans, door Dr A. De Mets van Antwerpen, een afstammeling van den Kronikeur, G. de Mets.

La description de la ville de paris et de lexcellence du
royaume de france transcript et extrait de plusieurs
aucteurs par guillebert de mets lan mil iiii^c xxxiiii

Des francois et de la fundation de paris
et aussi des ducs et roys qui premiere
ment y habiterent dirons ci brief et
petit / selon ce que nous avons peu veoir
et sentir par les croniqueurs qui en ont parle et
traitie ceste matiere / si comme sigebert / bernard
guidonis / guillermus armoricanus / maistre hue
de saint victor / et celui qui fist la division du
monde qui se comence / in exordio rerum / legil cinqua
comme vincent et dit moult de choses singulieres
et ne se voult nommer / hugo floriacen / et orose
en son ormeste / et plusieurs autres qui en ont parle
diversement et en diverses manieres // Les
dittes croniques dient que apres la destruction de troyes
antenor se parti avec xii mille de ses gens et
xii nefz / et vint jusques en panonie qui au jour
duy est appellee hongrie / La et palus ou mares
qui se appelloient meotides edifferent une cite
laquele il appellerent sicambre / la ou est a present
une cite appellee bude / et y demourerent longuement
et multiplierent en grant gens // Or
avint que ou temps de valentinien une gens
que len appelloit les alains qui estoient venus
de saxonne se rebellerent contre les rommains /
lesquelz estoient diz allains dun fleuve qui
se appelle lanus / Aussi come les allemans sont
diz dun autre fleuve qui est appelle lemannus /
Et come valentinien qui lors estoit empereur

Het was de « Kronycke van Parys » beschreven door Guillebert of Gyselbrecht de Mets, gedurende een tijdruimte van bijna een halve eeuw, t.t.z. van 1380 tot 1424.

Dit mooi manuscript, met kunstige hand in gothisch schrift geschreven, versierd met arabesken, gekleurde en vergulde hoofdletters, bevat pittige bijzonderheden over de stad Parijs, hare straten en pleinen, over hare patriciërswoningen en schoone burgershuizen ; over de prinsen en edelen ; bisschoppen, geneesheeren en sterrekundigen ; over schrijvers, miniaturisten, goudsmeden, enz.

Deze kronijke werpt een eigenaardig licht op vele voorvallen uit de regeering van Karel V, Karel VI en van den jongen Karel VII, en mag beschouwd worden als een der beste geschiedkundige verhalen uit dien tijd.

Dit handschrift berustte lange jaren in de Bibliotheek der hertogen van Burgondië, maakte veel eeuwen daarna deel uit van de Keizerlijke Bibliotheek van Napoleon I, en kwam in 1815 terecht in de Bibliotheek te Brussel, waar Bonnardot het gevonden heeft.

Er is strijd ontstaan rond de nationaliteit van Gyselbrecht de Mets ; eenige schrijvers beweerden dat hij geboren werd te Metz, in Elzas-Lorreinen, en daaraan zijn naam te danken had ; doch, onze stadsgenoot, Victor Fris, in leven archivaris der stad Gent, heeft in 1912, twee flinke vlugschriften aan de gedachtenis van dezen kronijkschrijver gewijd en klaar bewezen dat Guillebert de Mets, te Geeraardsbergen geboren werd.

De familienaam de Mets komt nog dikwijls voor in de beide Vlaanderen ; het is de vertaling van het fransche woord, « le maçon » — de Metser — en, door verkorting of samentrekking, de Mets.

Deze familienaam komt ook meermaals vóór in het archief van Geeraardsbergen.

Guillebert was de zoon van Nikolas of Klaus de Mets, wiens naam wij vermeld vinden in een akte van 1357. Eenige jaren later komt de naam van Klaus de Mets voor als deel uitmakend van het gild der beenhouwers, en een kraam hebbende op de wekelijksche markt, te Geeraardsbergen.

Men vindt den juisten datum niet der geboorte van Guillebert, zoon van Klaus de Mets, maar men denkt dat het rond de jaren 1360-1361 moet zijn.

Van in zijn jonge jaren vertoont Guillebert een vluggen geest, een groote leerzucht. Hij wordt door zijn vader naar de vermaarde Sint-Adriaansabdij gezonden, die in 1081 van Dikkelvenne naar Geeraardsbergen werd overgebracht.

Deze Benediktijnerabdij stond toen reeds in groot aanzien door hare scholen, waar veel leerlingen de Vlaamsche, Fransche en Latijnsche taal kwamen aanleeren.

Aan 't hoofd van dit bloeiend gesticht stond toen de abt, Lieven Vranckx, een afstammeling der gekende patriciërsfamilie van Geeraardsbergen.

't Is onder diens wijs beleid dat Guillebert de Mets zijn studiën doet. Hij heeft een voorliefde voor de geschiedenis en de talen, voor het schoonschrift en het enlumineeren. Zijne leermeesters trachten deze eigenschappen en talenten aan te kweeken en te steunen.

Wanneer zijn klassen ten einde zijn, voelt hij in zich den lust ontwaken zijn wetenschap te verrijken, zijn taal te verfijnen, zijn kunst te volmaken.

Parijs trekt hem aan !... Hij heeft hooren spreken over hare Hoogeschool, de vermaardste van Europa ; men heeft hem verteld hoe de studenten uit alle landen naar Parijs worden aangetrokken, om zich aan de bronnen der wetenschap te laven.

Alle jonge krachten, alle ontluikende talenten stroomen naar Parijs, zoodanig dat een geleerde van dien tijd uitroept : « Het leven schijnt te kort te zijn in Parijs »... en hij voegt erbij : « Deze stad is de broeikas van den menschelijken geest. »

Verre van Guillebert af te raden naar Parijs te vertrekken, moedigt de abt, Lieven Vranckx, zijn jongen stadsgenoot aan, zich aan de Parijzer Universiteit te gaan volmaken ; om zijn opnemen aldaar te vergemakkelijken geeft hij hem de beste aanbevelingsbrieven mede aan het adres van hooggeplaatste personen, in de Fransche hoofdstad.

Men weet dat de St-Adriaansabdij in groot aanzien stond bij prinsen, edelen en geleerden van binnen- en buitenland. Vele beroemde figuren uit vervlogen eeuwen hebben het klooster bezocht of verbleven er eenige dagen. Jan zonder Vrees, Philip de Goede, de dolfijn van Frankrijk (later Lodewijk XI) Albrecht en Isabella, hebben er vertoefd.

Het is dus niet te verwonderen dat een aanbeveling van den abt van dit gekende klooster waarde bezat.

Op een schoonen morgen vertrekt de toekomstige kronijkschrijver naar Parijs, rijk aan een verzorgde opvoeding en met veel gezond verstand. Behalve den ouderlijken zegen, een pakje kleeren en eenig geld om de eerste moeilijkheden te boven te komen, draagt hij een map mede, waarin eenige kunstig beschreven perkamenten vellen zitten — zijn werk — en de aanbevelingsbrieven van den abt der St-Adriaansabdij.

Deze map drukt hij vast tegen zijn hart aan, alsof het een talisman geldt, dat hem, als bij tooverslag, de poorten der Parijzer Hoogeschool zal binnenleiden.

Het leven staat voor hem open, de toekomst lacht hem tegen en vol vertrouwen onderneemt hij de lange reis.

* * *

Als Guillebert te Parijs aankomt, staat hij verrukt over het schoon uitzicht der straten, der kerken en openbare gebouwen ; over de paleizen der prinsen, de heerlijke burgerswoningen. Dat alles maakt zoo 'n diepen indruk op zijn gemoed, dat hij later nog vol begeestering zal uitroepen : « Grant chose était de Paris, quant les rois de France, de Navare et de Cicile fréquentoient illec assiduellement !... »

De schrijfkunst was op dit tijdstip tot een hoogen graad van volmaaktheid gekomen. Deze edele kunst, sedert de IV^{de} eeuw in de kloosters ontstaan, was er steeds door de geleerde monniken met vlijt beoefend geworden. Alles was « met de hand » op groote vellen perkament geschreven. Gedrukte boeken bestonden niet, vermits de boekdrukkunst eerst in 1454, door Gutenberg van Maïnz werd uitgevonden.

Dikwijls werd de tekst der perkamenten versierd met zwierige krullen en arabesken, met fijne miniaturen, overladen met goud en zilver en teêre kleuren. De wonderschoone « missaals » en « livres d'heures », die in musea of partikuliere verzamelingen bewaard zijn gebleven, vertolken op tastbare wijze de kunst der ingetogen en geleerde kloosterlingen. Het is een werk van stil geduld en fijne bedrevenheid, die alleen in de schaduw en de vrede der kloosters kon ontluiken.

Maar zie ! De behoeften der Parijzer Hoogeschool doen de leekencopisten ontstaan. Een gansch leger schrijvers, teekenaars en enlumineerders staat ten dienste der Universiteit om al de handschriften en teksten te maken, die noodig zijn tot de studie en ontwikkeling der ontelbare studenten.

De Universiteit waakt over hare copisten en schenkt hen voorrechten en voordeelen. Velen vinden in hun ambt een eerlijk bestaan en de verfijning hunner kunst.

Guillebert de Mets wordt ingelijfd in de schare schrijvers ten behoeve der Universiteit. Hij wordt opgemerkt en komt in dienst van den hertog van Bourgondië, Jan zonder Vrees.

De prinsen en edelen hadden immers de beste krachten, de fijnste talenten voor hun persoonlijken dienst uitgekozen. Alzoo had de hertog van Berry, onder zijne schrijvers, drie fijne teekenaars of schilders uit Limburg en de Nederlanden, misschien wel de voorgangers der Vlaamsche school, die later door de aanmoedigingen der hertogen van Bourgondië, zulk een hoog glanspunt zou bereiken.

O ! wat kunstige schrijfwerken in gothisch schrift, met krullen en gekleurde letters, zal Guillebert de Mets daar niet uitgevoerd hebben !...

Hoe zal hij zich daar geheel en gansch hebben toegewijd aan de schrijfkunst en de wetenschap, die hij van in zijn jonge jaren heeft beoefend, die door zijn leermeesters werden ontwikkeld en door zijn edelen Heer, de hertog van Bourgondië, gesteund werden en beschermd !

* * *

Door zijn verblijf aan de Hoogeschool van Parijs, komt Guillebert de Mets in kennis met groote geleerden, geneesheeren en chirurgijnen van dien tijd, o. m. met Johannes Gerson, den befaamden theoloog, Martin Gilles de la Tour, den gekenden heelmeester en sterrekundige, en Thomas van Pisan, den geneesheer van Karel V, Koning van Frankrijk.

Hij maakt zich vrienden en beschermers onder de rijke lieden en wordt in de aristocratische woningen ontvangen.

Hoe sappig vertelt hij in zijne «kronijcke van Parijs» over de schoone hotels der edelen en voorname burgers, o. a. het hotel van Jacob Duchie, waar hij als vriend des huizes bejegend wordt. Deze edele woning met hare prachtige wapenzaal en andere kamers met gebeeldhouwde kasten en tafels, wekt de bewondering op van onzen flinken schrijver. Hij spreekt over de ruime plaats op de hoogste stagie, waar er zooveel vensters waren, dat « men Parijs langs alle kanten kon bewonderen. »

Hoe dikwijls misschien, zal hij daar in verrukking niet gestaan hebben, vóór het uitgestrekte panorama van Parijs, die, zooals hij het zelf schrijft, « toen in hare fleur » was ? De kerken en torens, de daken der huizen, de vele straten en pleinen ; de breede, glinsterende Seine, die door de verre beemden rolt, dat alles zal zijn hart en oog verheugd hebben.

Om van het schoone gezicht te genieten, werden de eetmalen soms in deze hooggelegen zaal opgediend en de spijzen werden met een zware katrol boven getrokken. De moderne lift was reeds in wording. Niets nieuws onder de zon !

Hij spreekt ons ook over het hotel van Mille Baillet, schatbewaarder des Konings, waar in de huiskapel zulke schoone glasramen zijn en er alle dagen mis wordt opgedragen ; over de patriciërswoning van Willem Sanguin, waar er zooveel sloten zijn als dagen in 't jaar !...

Hoe schilderachtig toovert hij voor onze oogen het nu verdwenen kwartier der oude St-Jacobskerk, in wier schaduw de typische huisjes stonden, woningen van schrijvers, teekenaars en boekhandelaars, die daar een apart wereldje uitmaakten.

Hoe pittig vertelt hij over de huizen der vaklieden, wier betaalde huurgeld moest dienen om de arme menschen, die op de hoogere verdiepingen woonden, te helpen en te onderhouden !...

Liefdadigheid was dus steeds in eere te Parijs.

Zelfs over de boeren, de soldaten en de bedelaars, die door de kleine plattelandsche oorlogen naar de hoofdstad komen toegestroomd, weet hij anecdoten aan te halen !...

Gewoonweg overdrjft hij een weinig, doch zijne taal is fleurig en doorspekt met Vlaamsche en Picardsche uitdrukkingen, een sappig dialekt, dat door de Vlamingen gebruikt werd in hun betrekkingen met de Franschen.

Guillebert heeft om zóó te zeggen het beste deel van zijn leven in Parijs doorgebracht ; meer dan 40 jaar — van 1380 tot 1424 — hij kan over alles met kennis spreken, want hij heeft de hoofdstad in al hare uitzichten kunnen bewonderen en het volk onder alle oogpunten kunnen bestudeeren.

Hij brengt te Parijs de moeilijke periode door van den honderdjarigen oorlog, toen Frankrijk verdeeld en verscheurd werd door de verscheidene partijen. Hij blijft den rechtmatigen meester, den Koning van Frankrijk, Karel VI, getrouw en kiest geen partij, noch voor de Burgondiërs, noch voor de Armagnacs, noch voor de Engelschen.

Eindelijk wordt de toestand onuithoudbaar.

Parijs wordt bezet door Hendrik V, die er zich doet kronen in 1424 ; vele Parijzenaars trekken naar den vreemde.

Guillebert voelt ook in zich de lust ontwaken zijn Vaderland en zijn geboortestreek terug te zien.

Voorzeker zal het hem moeite gekost hebben, te scheiden van zijn goede vrienden en kennissen, met wie hij zooveel gezellige uurtjes heeft doorgebracht ; het zal hem moeite gekost hebben zich te onttrekken aan de bekoring, welke Parijs steeds uitoefent op dezen, die er lang vertoeven ; maar de stem van den geboortegrond is nog sterker, de liefde tot de heimat is steeds nog diep in zijn hart gegrift.

Zoete begoochelingen vervullen zijnen geest ; hij ziet de plaats terug waar hij als kind speelde, waar hij de

eerste indrukken ontving, die nooit uit het hart des menschen worden verdreven.

Guillebert neemt afscheid van zijn beschermers en vrienden, zegt vaarwel aan Parijs en komt terug naar zijn kleine, doch steeds geliefde geboortestad.

* * *

O ! hoe lang zal de reis hem geduurd hebben, totdat hij eindelijk de torekens en eerste huizen van Geeraardsbergen mag begroeten. Als jongeling heeft hij de stad verlaten ; als bezadigde zestigjarige keert hij er terug.

Veel zal hij veranderd gevonden hebben, want pas was hij een jaar vertrokken of Geeraardsbergen werd in 1381, door Walter van Edingen verwoest en verbrand, en veel ging er toen verloren !...

Zijn ouders zijn overleden, zijn broeder, Jan de Mets, is bewaarder geworden der juweelen van den hertog van Bourgondië, zijn milden beschermer de abt, Lieven Vranckx, is gestorven ; de stad is uit haar puinen verrezen.

Guillebert is steeds vol levenskracht en wil zich aan de belangen zijner geboortestad toewijden. Hij opent « het Schilt van Frankrijk », een gekende afspanning ; hij aanvaardt het ambt van Schepen en ontvanger der stad, en, tusschen al deze bedieningen, blijft hij steeds schoone perkamenten schrijven voor zijn Heer, den edelen hertog van Bourgondië.

't Is in Geeraardsbergen dat hij de befaamde « Kronycke van Parys » schreef en wel in 1434, dus op 't laatst van zijn leven. 't Is dit manuscript dat door Bonnardot werd ontdekt in 1846. Nog andere manuscripten, door Guillebert de Mets gemaakt werden later terug gevonden b.v. het « Décameroun » dat meer dan 100 miniaturen bevat, en « het boek van Sidrac » dat in 1431 geschreven werd.

Door het ontstaan der boekdrukkunst werden de handschriften en perkamenten teksten in de schaduw gesteld. Daarbij zij waren zeer kostelijk en alleen de rijken, konden zich deze aanschaffen. De gedrukte boeken, integendeel, waren goedkooper en vonden dus veel liefhebbers.

Zóó bleven de schriften van Yperman, de eerste Vlaamsche schrijver-geneesheer, onbekend tot in 1854. 't Is ook aan het toeval te danken dat de werken van Van Maerlandt, en deze van onzen kronijkschrijver aan 't licht kwamen.

De naam van Guillebert de Mets bleef aldus vele eeuwen onbekend. De geschiedschrijvers van Geeraardsbergen, noch Van Waesberghe, noch De Portemont, vermelden zijn naam in de lijst der verdienstelijke burgers der kleine Denderstede.

De twee vlugschriften van Victor Fris, herstellen zijn gedachtenis in eere. Geeraardsbergen mag met fierheid den naam van Guillebert de Mets schrijven bij dezen van Joos Schollaert, Mgr Hauchin, Gabriel de Gruppelo en zooveel anderen, op de schoonste bladzijde harer geschiedenis.

A. DE CLERCQ.

GUILLEBERT DE METS,

Ontvanger en Schepen der stad Geeraardsbergen, hotellier van « Het schilt van Frankrijk ».

Toen Guillebert de Mets, na zijn lang verblijf in Parijs, eindelijk naar zijn geboortestad terugkeerde, opende hij er het gekende gasthof « In 't Schilt van Frankrijk ».

Deze instelling was gelegen op den hoek van den Gentschen steenweg en de tegenwoordige Gaffelstraat (1), en had een aantrekkelijk uitzicht, met vele vensters en een groote ronde ingangspoort.

Vermits het « Schilt van Frankrijk » reeds vernoemd wordt in 't begin der 15de eeuw (1430), zal het zonder twijfel mogen roemen, samen met den «Koning van Engeland» en « Sint-Joris hof », beide op de markt gelegen, een der oudste herbergen van Geeraardsbergen te zijn geweest.

(1) De Gaffelstraat, zóó genoemd naar Jan Gaffelkin, lid der schepenbank in 1345, die in voormelde straat zijn woning had.

De Gentsche poort was de belangrijkste weg naar Gent, tengevolge der wederzijdsche betrekkingen tusschen Gent en Geeraardsbergen. 't Was langs dezen weg dat er het meest beweging was, dat er meest op en neer werd gereisd, daar Gent aan 't hoofd stond der sociale en economische belangen der provincie, en ook de verblijfplaats was der vertegenwoordigers van den hertog van Bourgondië.

De reizigers en vreemde kooplieden, die zich langs Geeraardsbergen naar Gent begaven, of langs de Gentsche poort onze stad binnen kwamen, zullen ongetwijfeld gebruik gemaakt hebben van de gulle gastvrijheid, die men genoot in « 't Schilt van Frankrijk », waar men logeerde « te voet en te paard ».

O ! hoe dikwijls zal Guillebert, wanneer hij met zijn stadsgenooten en gasten, in de ruime herbergzaal vereenigd was in gezelligen kout, hoe dikwijls zal hij dan verteld hebben over de heerlijkheden van Parijs, over hare honderden straten en pleinen, over hare kerken en paleizen ! Hoe dikwijls, misschien, zal hij dan uitgeroepen hebben ; O ! wat was dat een leven in Parijs, toen de Koningen van Frankrijk, Navarre en Sicile er verbleven, toen zij er zich kwamen vermaken en zulke schoone feesten gaven !... Toen er honderden en honderden studenten, uit alle streken, aan de vermaarde Hoogeschool, wetenschap kwamen vergaren ; toen broeder Richard en J. Gerson, kanselier der Universiteit, zulke schoone sermoenen predikten aan het volk, toen... Ja, alzoo zal hij voorzeker zijne herinneringen laten spreken hebben en zijne aanhoorders in begeestering hebben gebracht, door alles wat hij uit zijn vroeger leven zal aangehaald hebben !...

Dat het « Schilt van Frankrijk » een goede faam had, daarvan vinden wij het bewijs in de stadsrekeningen van 1430.

Wanneer de nieuwe magistraat werd aangesteld, had de ontvangst van Burgemeester, Schepenen en andere heeren der wet plaats, in het gekende gasthof, gehouden door Guillebert de Mets.

Volgens een antieke gewoonte werd de eed der herkozenen vernieuwd, de nieuw gekozenen legden den gebruikelijken eed af, en daarna hield men een gezellig

samenzijn, zooals het vermeld staat in de rekeningen der stad —.... « 17 Juni 1430, bij het vernieuwen van het magistraat, kosten gedaan bij Guillebert de Mets, hostelier van het « Schilt van Frankrijk » en ook bij andere...

* * *

In 1426 wordt Guillebert tot het Schepensambt verkozen, en, in 1434 wordt hij nogmaals als Schepen van Geeraardsbergen vernoemd.

De Magistraat stelt ook vertrouwen in zijn diplomatische talenten en Guillebert wordt naar Gent gezonden, om er over de belangen zjner geboortestad te onderhandelen.

Van Mei 1430 tot einde Mei 1431, wordt hij aangesteld als ontvanger van Geeraardsbergen, dat de zetel was geworden van herhaalde troebelen. Daardoor waren de financiën en stadsrekeningen in zeer bedenkelijken staat geraakt, en, op order van de magistraat van Gent en de vertegenwoordigers van den hertog van Bourgondië, moest Guillebert order brengen in de verwaarloosde boeken.

Guillebert wijdt zich geheel aan zijn nieuw ambt ; de rekeningen worden met veel zorg nagezien en hier ook geeft hij lucht aan zijn schoonschrijverstalent, door de boeken en registers met mooie hoofdletters, arabesken en krullekens te versieren.

Guillebert de Mets heeft dus steeds een werkzaam en zeer gevuld leven geleid. Hij is terzelfvertijd stadsontvanger of Schepen, copist en hotellier. Hij blijft steeds schrijven en teekenen voor den hertog van Bourgondië.

Zooals hooger gezegd is het te Geeraardsbergen, en op 't laatst van zijn leven, dat Guillebert de vermaarde « kronijcke van Parijs » heeft geschreven (1434).

Hoe sterk moeten de beelden en voorvallen uit het Parijzer leven in zijn geest zijn geprent gebleven, dat hij tien jaar na de terugkomst in zijn geboortestad, er nog zulke begeesterende beschrijving weet over neer te pennen !... 't Is ook in Geeraardsbergen, dat hij de andere manuscripten schreef, o. a. het Décameroun en het boek van Sidrac (1431), dat door den hertog van Bourgondië werd aangekocht voor de som van 63 ponden en 12 sols de gros.

* * *

Men weet den juisten datum niet van het overlijden van Guillebert de Mets.

De laatste akte waarin zijn naam wordt vermeld, is de bevestiging van zijn ambt als schepen van Geeraardsbergen in 1434.

Men veronderstelt dat Guillebert zou overleden zijn in 1435. De parochiale registers kunnen ons ook niet inlichten.

De magistraat van Geeraardsbergen, verlangend den naam te vereeuwigen van een harer zonen, die zóó goed de Vlaamsche en Fransche letteren wist in eere te houden, en ook om zijne herinnering bij de bevolking te bewaren, besloot in 1935, de 500ste verjaring van het overlijden van Guillebert de Mets te herdenken, en, ter dier gelegenheid, een herinneringsplaat aan te brengen op den gevel van het huis « Het schilt van Frankrijk », waar hij heeft gewoond.

Men heeft aan dit ontwerp geen gevolg kunnen geven, daar deze eigendom, welke jaren lang als reispost zijn oude aantrekkelijkheid had behouden, vóór den oorlog verbrokkeld werd.

De herinneringsplaat werd aangebracht in den nieuw gebouwden vleugel van het O. L. Vrouwer Hospitaal, dat door Boudewijn van Constantinopel werd gesticht in 't begin der 13de eeuw.

Deze nieuwe gebouwen werden in Mei 1935 ingehuldigd en men herdacht terzelfvertijd de 500ste verjaring van 't overlijden van Guillebert de Mets.

* * *

Wij zegden reeds dat « Het schilt van Frankrijk » een gekende diligentiepost was en bleef tot in het midden der 19de eeuw (1).

---

(1) Er waren in Geeraardsbergen nog verscheidene andere diligentieposten ; doch « 't Schilt van Frankrijk » was een der oudste en meest bekende.

Er was een regelmatige dienst ingericht tusschen Geeraardsbergen en Aalst en vice-versa. Van dààr had men verbinding met Gent, Brussel, enz.

Hoevelen weten nu nog in Geeraardsbergen over de diligentieposten te spreken ? En toch zijn er nog eenige oude stadsgenooten, die over deze romantische instellingen sappige dingen weten te vertellen.

In hun getrouw geheugen zien ze nog de aankomst der rammelende koets ; ze hooren het geklets der zweep, het belgerinkel aan den hals der paarden, het hoorngeblaas van den postillon.

Dat alles is verdwenen voor immer !

Hoe gezellig zaten de reizigers daar te gaar in de postkoets. Zij brachten er uren en stukken van dagen door, tegen elkaar geleund en aan elkaar voorvalletjes uit hun leven vertellend.

Men keek door de kleine ruitjes naar het rustige landschap, of men ving « een uiltje », terwijl de postillon een vroolijk deuntje floot, om den tijd te korten.

En dan, de aankomst in het posthuis, waar gewoonlijk boven de deur te lezen stond : « Hier logeert men te paard en te voet. » Het uitstappen der reizigers, die armen en beenen rekten om het gedwongen stilzitten goed te maken ; het uitspannen der dampende paarden, die den stal roken en stampten van ongeduld om er heen geleid te worden.

En dan, in de ruime gelagzaal der afspanning, wat een gewoel, wat een drukte ; het blijde stemgeroes der aangekomenen en daartusschen de bevelen van den hotellier en de vlugge bewegingen der meiden, die het den reizigers trachtten genoeglijk te maken.

Bij winterdag brandde het lekkere vuur in den grooten open haard, waarrond de vermoeide reizigers zich schaarden, in afwachting van het verkwikkende maal, dat aan de groote gasttafel werd opgediend.

In den Zomer was het frisch in de koele herbergzaal, waarvan de vensters openstonden en toelieten een kijkje te nemen op de schilderachtige gevels der oude huizen, op de droomende pleintjes en straten !...

En zoodra de uitgeruste paarden terug waren ingespannen en het opwekkende « tari-tara » van den postillon weerklonk, sprongen de reizigers op, om de verdere reis voort te zetten.

Dat alles is nu ver voorbij ! De romantiek der diligentie is verdwenen met het aanleggen van spoor- en tramlijnen.

Van het aloude « Schilt van Frankrijk » blijft niets meer behouden !... Als men den rechterkant der Gaffelstraat opgaat, komt men op den hoek der straat, dicht bij de Gentsche straat, aan een opvolging van kleine werkmanshuizen, die nu de plaats innemen van het eens zóó gekende « Schilt van Frankrijk ».

De gevels zijn eenvorming en aan elkaar gelijkend ; rooden baksteen opgehelderd door witte steenen. Boven deuren en vensters kleine poutrellen, die alleen reeds den jongen datum der gebouwen bevestigen.

Het estaminet « Van Malder », heeft nog een groote poort, maar van den plein-cinter van vroeger, is niets meer te bemerken.

Het is wel te betreuren dat er van deze oude instelling geen enkele teekening is overgebleven. Zóó gaat er veel stedenschoon verloren en de jonge generatie kan er zich moeilijk een gedachte van vormen, hoe het er in den « goeden ouden tijd » uitgezien heeft.

A. DE CLERCQ.

De Bloemtapijten der Sacramentsprocessie te Asselt a/d Maas.

door D. J. VAN DER VEN.

« Mij spreekt de blomme een tale ».
(Guido Gezelle).

Ieder jaar in de dagen tusschen Pinksteren en St. Jan, wanneer de zomer zijn hoogtij viert, trekken door ons Roomsche en romantische Limburgsche land, de processies van het H. Sacrament.

Het omdragen van het Allerheiligste door veld en beemd, stad en dorp, is voor den geloovigen Katholieken Limburger nog de plechtigste gebeurtenis in de lange reeks zijner Zomersche religieuse hoogtijden.

« De groote Bronk » is er niet alleen een uiting van innigen trouw aan de moederkerk, maar tevens ook demonstreert de Sacramentsprocessie in al haar pracht en praal, de schoonheid van een in geloof en traditie saamhoorig volk. Iedere plaats stelt er een eer in, haar « groote Bronk » te maken tot een glorie voor de kerkelijke en wereldlijke gemeenschap en zoo zien we elk jaar in de trekkende Sacramentsprocessie triumfeeren, de devotie en de innige verbondenheid van het volk aan Kerk en Parochie. Waar in onze gewesten ten N. der groote rivieren slechts in enkele plaatsen — o. a. in Noord-Holland te Laren, in de Over Betuwe te Huissen en in de Lijmers te Wehl en Didam — het Allerheiligste in plechtige processie mag worden omgedragen, daar zullen maar weinigen in den lande weten, dat de naam « groote Bronk » ontleend is aan het strooien van palmgroen, rozenblad en bont papieren confetti, in de Zuid-Limburgsche gouwspraak aangeduid in de verzamelnaam « Bronk ».

Geeft dit strooien in al zijn eenvoud tusschen de rood-witte processie vaantjes en de glanzend groene ber-

kenmeien aan den bronkweg reeds een bijzonder feestelijk karakter, in verschillende plaatsen zag ik op haar schoonst de religieuse volkskunst zich uiten in ontroerende piëteit en devotie voor Ons Leef Heer en Ons Leeve Vruike.

Zoo zag ik op mijn folkloristische omzwervingen te Meersen, Spaubeek en Amby, primitieve zandfiguren getooid met een mengsel van papier- en bloemenstrooisel. Zelfs werd ik eens ergens in het heuvelende Zuid-Limburgsche land bij een kruispunt door op mij toerennende, heftig gesticuleerende leden van de jonkheid opgewonden geprest, een hollen omweg in te slaan. Wat toch was het geval ?

Heel den lieven langen Zomernacht had men eendrachtig en naarstig gewerkt aan een prachtig bloemtapijt, voorstellende het Lam Gods en een Christusfiguur omgeven door een decoratieven rand van zand, mos en leem. Zoo maar op den openbaren weg had men dit liefdevol uitgespreid voor het kapelleke, waar straks de zegen over de knielende menigte zou worden gegeven, nadat eerst ver in den ronde de lucht had gedaverd van de felle kanonnades der kamerschoten.

In Noord-Brabant, waar ook steeds meer het kruis weg en veld kerstent, vond ik slechts in Soerendonk een soortgelijke decoratieve straatversiering aangebracht voor den schutsboom.

Ieder jaar, ongeveer op den 24sten Juni, wordt daar een ornament aangebracht, meestal een groot hart met een inscriptie van bloemenletters : « Leve St. Jan ».

Uit de kerk pleegt dan na de St. Jansmis het St. Jansgilde eerst plechtstatig den schutsboom met de straatversiering te omschrijden, om daarna het nabij gelegen gildeland te bekijken, dat op den Dinsdag na St. Jan wordt verpacht. Doch nergens in Nederland wordt de decoratieve versiering van den Sacramentsweg tot zulk een artistieke prestatie opgevoerd dan in het kleine dorpje Asselt aan de Maas. In de laatste 15 jaar is dit vergeten Maasgehucht over heel Nederland bekend geworden door de lofwaardige activiteit van den Zeer Eerwaarden Heer Pastoor J. H. Pinckers. Van zelf sprekend, dat zijn prachtig, door wijlen Dr P. J. H. Cuypers gerestaureerd rozenkerkje daarbij in het centrum staat van alle cultuur-historische en folkloris-

tische handelingen en dat het Festum Corporis Christi er met bijzonderen luister gevierd wordt, echter geheel in de arcadische sfeer van dit pastorale land.

Weken tevoren trekken er langs de golvende korenvelden van Asselts gezegende landouwen groepen kinderen rond, om er de bloemen te plukken voor de tapijten van O. L. Heer.

De jeugd van Asselt plukt wekenlang veldbloemen voor de versiering van den bronkweg.

Dag in, dag uit, worden korven volgeladen met blanke margrieten, luchtigjes uitgestort in de koele kelders van de oude brouwerij, in de crypte met het bonte kleurenspel der gebrandschilderde glazen over de fresco's van Joep Nicolas' indrukwekkende verbeelding der « Zielenvaart naar Christus », over de koele terrazzovloer van de keuken der Pastorie, ja zelfs wordt in deze spanningsvolle dagen voor de Sacramentsprocessie, het bad van Meneer Pastoor gerequireerd als conserveerende bloemenkuip voor geurig onkruid.

Er is in den loop der laatste jaren een ware bloemencultus ontstaan, die ten gevolge had, dat het welige onkruid langs de akkerpaden steeds minderde, zoodat de ijverige plukstertjes wel eens zich op verboden terrein be-

gaven langs de bermen van den spoorweg en in de beemden van de Maasgouw.

Een wonderland is Asselt a/d Maas, met zijn sagen en legenden, waar Vader Aartje met z'n kinderen op iedere bruiloft nog verschijnt, waar het ezel-aandrijven en de schampsteen getuigen van strenge volksmoraal en de luie boer in den nacht van den eersten Mei op zijn onbewerkten akker de schandmei ziet opgericht. Ongeveer 4 weken

De goede Herder van Asselt gaat voor in het plukken van margrieten en korenbloemen voor de Sacramentsprocessie.

voor den grooten dag, waarop de processie weer zal trekken, wordt een begin gemaakt met het « botten » der wegen, waarmede leden van de jonkheid zich belasten. Eveneens hebben ze tot taak, uit de Swalmensche leemkuilen aan de Duitsche grens, de blauwgrijze klei te halen, die als een stemmig fond, de daarop aangebrachte bloemenfiguren, en haut relief, doet uitkomen.

Traditioneel heeft de werkverdeeling plaats in de vergaderingen der jonkheid, die des avonds onder den lindeboom worden gehouden en ze drinken er menig glas schuimend « Gulpensch ajd » op den goeden afloop. Op den

doortocht in Swalmen wordt altijd aangelegd bij de oude historische herberg « de Zwaan », waar dan soms een groote bedrijvigheid kan heerschen der af- en aanrijdende wagens, volgeladen met grijs-blauwe tegelklei, scherp wit rivierzand, evenals fijn kiezelgrint, gebaggerd uit de snelvlietende Swalm, terwijl de bosschen van slot Hillenraad de vochtige sphagnum-kussens en de donkere varenpollen en mosplakken leveren.

De leden der jonkheid rijden wagens aan, volgeladen met klei, leem, asch, kolengruis, kiezel en zand, alles materiaal voor tapijten der Sacramentsprocessie.

Maar ook zijn er wagens, geladen met kolengruis, asch en ijzervijlsel, verzameld op de afvalplaats van de ijzergieterij der firma Konings en al dit wonderlijke heterogene materiaal wordt als in een feestelijken optocht gereden naar het nederig dorpje Asselt en zal er dienen tot een Godsverheerlijking, waarvan Nederland zijns gelijken niet kent. De wagens nemen daarbij onder het vroolijke geklingel der paardenbellen en het zweepklatschen der voerlieden, hun weg over de Swalmer brug, die evenals de Moldaubrug te Praag, staat onder de bescherming van den H. Nepomucenus, wiens beeld de verraste hagiograaf op de middenpeiler aantreft.

In die dagen is ook « de schrijner » van Asselt druk in de weer ! Men kan hem op zijn binnenplaats aantreffen, ernstig peinzende of soms lang turend in gebogen houding, over groote vellen teekenpapier, waarop hij met passer, winkelhaak, liniaal en kleurkrijt, allerlei ontwerpen maakt van religieuse voorstellingen in het materiaal, dat oud en jong van ver en nabij, in ontroerende Godsvereering samenbrengt.

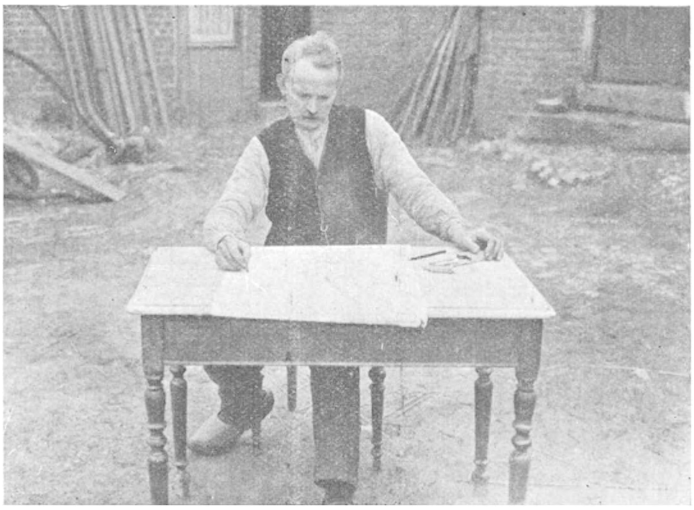

De schrijner van Asselt ontwerpt vele tapijtmotieven.

Hij is er een echte volkskunstenaar en ieder jaar ook stelt hij er een eer in, een paar tapijten te maken van gekleurde « Schäfele », schaafsel en krullen. Vooral in bloemarme jaren en bij slecht weer doen die Schäfele-tapijten het heel mooi, maar natuurlijk bereiken ze niet het wondere effect der wilde-bloemen-loopers.

Deze sieren den weg van de Pastorie naar het rozenkerkje. Urenlang liggen er de kinderen en menschen gebogen op den publieken weg om er de wondere bloemenpracht te etaleeren, die culmineert in het groote driehoekige tapijt op den driesprong, dat in zijn randschrift de spreuk draagt : « Wat gij doet, doet het goed ter eere Gods ».

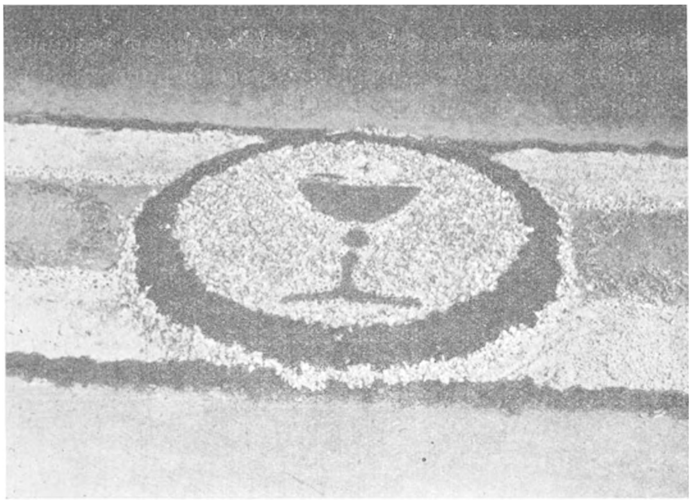

Een Hostiekelk, uitgevoerd in Schäfels (gekleurde spaanders en krullen).

Het bloemtapijt op den driesprong is gereed en geeft religieuse voorstellingen in een omlijsting met het opschrift : « Wat gij doet, doet het goed ter eere Gods ».

Doch ook bij wereldsche feestelijkheden demonstreert de Asseltsche bevolking haar saamhoorigheid in prachtige feestloopers, zooals ik die er in 1931 nog bewonderd heb bij het bezoek van Zijne Excellentie den Gouverneur. Toen waren wederom honderden kunstzinnige en

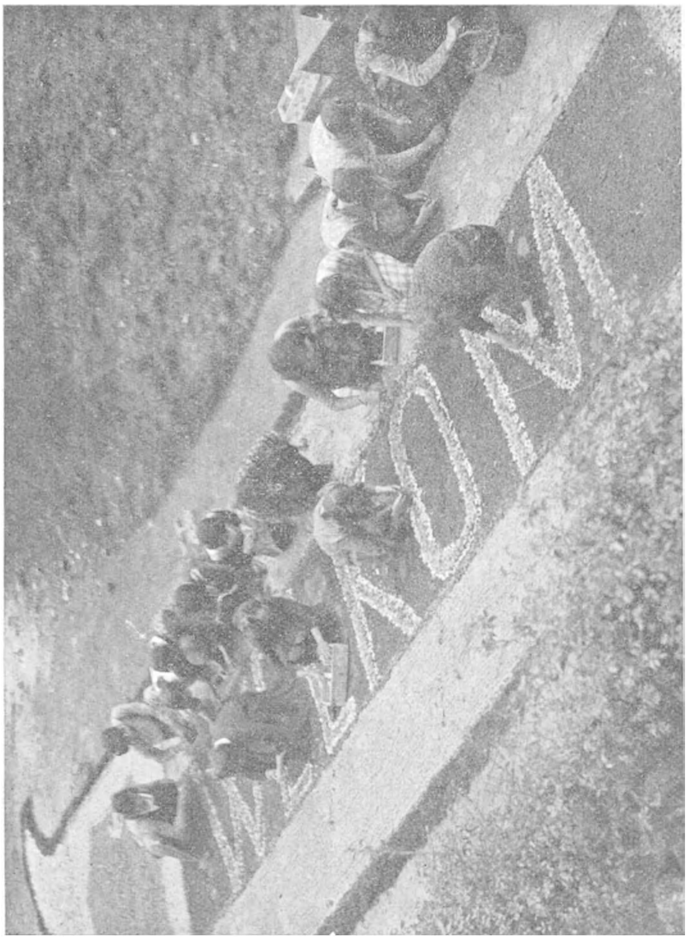

« Welkom Excellentie ». Bij een officieel bezoek van den Gouverneur, werd deze verrast met een bloemenhulde, zooals men die alleen in Asselt kan brengen. Links het wapen van Limburg, rechts dat van Asselt.

vlijtige handen urenlang aan den arbeid geweest om den Commissaris der Koningin te Asselt het « Welkom Excellentie » toe te roepen in de overdadige pracht van duizenden witte margrieten en van al de zomerbloemen, die bijeen gegaard waren voor de uitbeelding der wapens van Asselt en van Limburg.

Ook de tuinen van het prachtige kasteel Hillenraad leveren voor de Asseltsche bloemtapijtenkunst het fijnere materiaal van rhododrendrons, rozen, riddersporen en al de kleurige tuinbloemen, die zulk een fraai accent kunnen brengen in menig tapijtdessin.

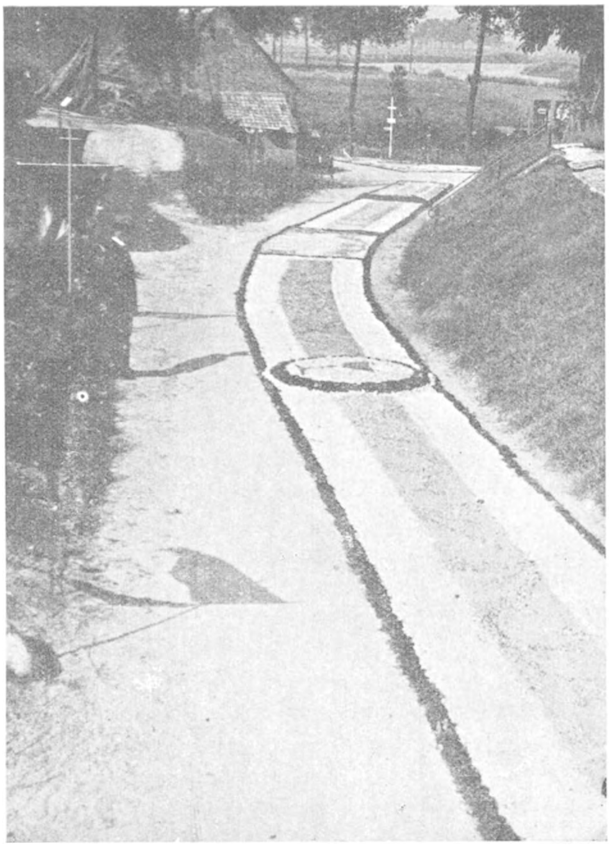

Stil ligt er de weg naar het rozenkerkje van Asselt in afwachting der komst van Ons Leef Heer.

We vinden hier in Asselt een voor Nederland unieke religieuse volkskunst beoefend, die slechts zijns gelijken vindt in enkele plaatsen van Zuid-Duitschland en Italië. Het meest vermaard zijn wel sedert het eind van de 18e eeuw, de bloemmozaïken, die in de stad Genzano, gelegen

in de Romeinsche campagna, de Via Livia decoreeren op het feest infiorata, dat 8 dagen voor Sacramentsdag wordt gevierd. Evenals te Asselt alléén de Priester met het Allerheiligste voortschrijdt over de bloemtapijten, doet zulks te Genzano de Bisschop met den Monstrans. Alle andere deelnemers loopen terzijde van de bloemenloopers, in Asselt met een langen omweg door de velden naar het liefelijke rozenkerkje, in Genzano van den kraterrand aan het Nemimeer, langs de Via Livia naar de machtige Domkerk.

Ofschoon men deze decoratieve versiering van den processie-weg wil terugleiden tot de tuinarchitectuur in den den Baroktijd, zoo moge er toch aan herinnerd worden, dat reeds in 1625 het altaar aan het graf van den H. Petrus te Rome met zulk een bloemenmozaïk werd versierd.

Ook in de Dom te Freising kan men ieder jaar kunstvolle Fronleichnams-Blumenteppiche bewonderen, evenals we die in allen eenvoud aantreffen in het oude Schwarzwalder stadje Hüfingen bij Villingen, waar ter weerzijde van een klein beekje, de straten met bloemtapijten gesierd zijn van de stadspoort tot aan de kerk. Meestal zijn daarin eenvoudige geometrische figuren verwerkt, waarbij het kruis — en in de laatste jaren ook het hakenkruis — als hoogheidsteeken domineert, terwijl eveneens Christus met den doornenkroon en de figuratie der martelwerktuigen veelvuldig voorkomt naast de symbolen der verschillende ambachtsgilden.

Ook in Spanje en Frankrijk getuigen hier en daar bloemenmozaïken van vroegeren devotiezin bij de H. Sacramentsprocessie, maar voor N.-Europa biedt het kleine Asselt ongetwijfeld het meest volmaakte, wat er op dit gebied te bereiken valt in een kunstzinnige samenwerking van een innig-geloovige en God-toegewijde bevolking.

Folkloristisch is het bijzonder interessant, dat in het Oost-Friesche plaatsje Aurich, buiten alle kerkelijk verband om, een soortgelijk gebruik als kindervermaak op Hemelvaartsdag in eere wordt gehouden. Daar toch, waar eens de Upstallboom heeft gestaan en de vrije Friezen in het « thing » bijeenkwamen, plukken de kinderen voor dag en dauw allerlei wilde planten als boterbloemen, lisch, moeraskervel en viooltjes, om daarmede in alle stilte de tuin-

paadjes te versieren voor de huizen der uitverkoren vrienden. Men gaf aan deze naïeve bloemtapijten den zinrijken naam van Brautpfade » en men heeft dezen naam willen verklaren in de prachtige bloemenmozaïken, welke op Hemelvaartsdag 1734 moeten gespreid zijn over den bruilofsweg voor Karel Edzard, den laatsten Vorst van Oost-Friesland en Prinses Sophie Wilhelmina van Brandenburg Bayreuth.

Voor den oorlog heeft de Dürerbond van Oost-Friesland zich het lot van deze Brautpfade aangetrokken en wedstrijden uitgeschreven, die ongekende successen hebben geboekt en waarbij ook allerlei geschiedkundige voorstellingen, o. a. de Friesche Upstalls-boomspreuk « Eala fria Frisena », decoratief uitgebeeld werden.

Maar niet overal versierde de jeugd de voortuintjes met wilde-bloemen-pracht, want ook lezen we, hoe in den nacht van Hemelvaart, doode vogels en katten- en hondenkrengen, aan de huisschel werden opgehangen, waarbij de bewoners wakker geschreeuwd werden met het tartende : « Aluun, aluun, sit 'n deef in de tuun ».

In dit Oost-Friesche Hemelvaartsgebruik vindt de folklorist een welkome analogie met onze Oud-Hollandsche luikakgebruiken. Dit opent verre perspectieven voor folkloristische hypotheses over den oorsprong van het gebruik, wegen met bloemtapijten te sieren. Hoe het ook zij, nergens in Nederland en nergens in heel Noordelijk Europa, wordt deze vrome volkskunst zoo met toewijding beoefend dan in dat liefelijke dorpje Asselt a/d Maas. Zoo is het te begrijpen, dat ik in deze collectieve uiting van landelijke devotie de motieven vond voor een zuiver documentaire waarheidsgetrouwe filmregistratie. Met medewerking van de geheele bevolking en allermeest wel van den Heer van Asselt, Rijksgraaf Wolff Metternich en van den parochialen Herder, den Zeer Eerwaarden Heer Pastoor J. H. Pinckers, werd het mij vergund, jarenlang te mogen werken aan de samenstelling van deze landelijke dorpsfilm. En de grootste voldoening werd voor allen wel geoogst, toen men bericht ontving, dat het Z. K. H. Prins Bernhard had behaagd, dit filmdocument wel te willen aanvaarden als geschenk bij zijn huwelijk.

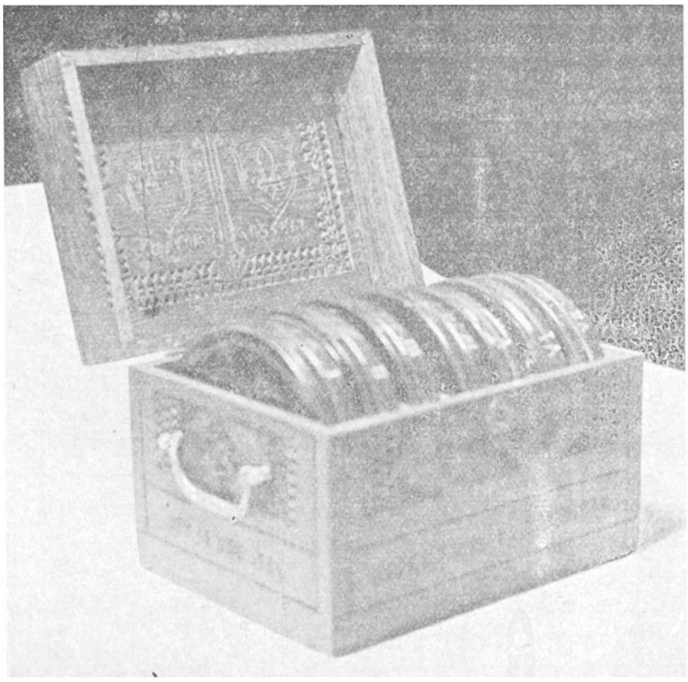

Het eikenhouten kistje (een product van Asseltsche volkskunst) met de film : « Levende Folklore in Asselt aan de Maas », zooals het door de bevolking Z. K. H. Prins Bernhard als huwelijksgeschenk werd aangeboden.

Thans leeft de vurige hoop in de bevolking, dat het Prinselijk Paar, na aanschouwing in den huiselijken kring te Soestdijk, van al de tafereelen der levende folklore van Asselt a/d Maas, eens spoedig een bezoek zal willen brengen aan dit bevoorrechte oord, waar vrome godsdienstzin in midzomertijd zich het ontroerendst uit in een kunstzinnige, religieuse vertolking van Guido Gezelle's woorden : « Mij spreekt de blomme een tale ».

D. J. van der Ven.

Archivalia.

(ALPHONSE DE MARNEFFE).

Hieronder publiceeren we een paar belangwekkende archiefstukken, die betrekking hebben op het in cyns geven van een hofhstede genaamd den « peerchevael ».

Beide charters hebben betrekking op hetzelfde goed; ze geven ons tal van toponymische aanduidingen en vermelden verscheidene kerken en godvruchtige instellingen van Brussel, namen van rentmeesters en Schepenen van deze stad.

CHARTER VAN 1509.

Cont zy allen dat Hubrecht vanden guchte rentmeestre vanden gemennen capellanen van onser liever vrouwen kercke ter capellen buyten de oude mueren der stadt van Bruessel. Inden name van wegen ende om orkom ende proffyt, der voers. capellanen, by machte van procuratien, den voers. rentmeestere, om de nabeschreven dingen te doene, byden prochiaen ende gemeyne capellanen der voers. kercken volcoment verleent, alsoe de selve rentmeestere dat met procuratien, onder hunnen gemeynen zegel uythangende besegelt, dede blycken, heeft gegeven *Symoen vanden Bempde zoen wylen claes vanden beempde,* ende *kathelynen van jacuwez* zynen Wwe.

Een hoffstadt metten huyse daer op staende, ende zynen andren toebehoorten, geheeten gemeynlyck den *peerchevael,* gelegen in de strate geheeten de peperstrate tusschen de goede wylen *willems alsteen* in deen zyde, ende de goede wilen *amelricx maerscalx* geheeten *vederman,* die daer na waren *Jans vanden walle* in dander zyde, welcke goede nu gelegen zyn tuschen de goede geheeten *de wildegans,* in deen zyde ende de goeden geheeten den *guldenen naessack* in dandre, hen aldaer genouch bewyst.

Erffelic te houden ende ewelyc te besitten. Te wetene alle Jaer opten cheins van *zesse cheinsguldenen,* der *kercken van Sinte Geerix* in bruessel, van *vier* cheynsguldenen *janne van cobbeghem,* van *twee* gelycke cheinsguldenen den *cloostere van sinte cleren* in bruessel, van *vyf scel-*

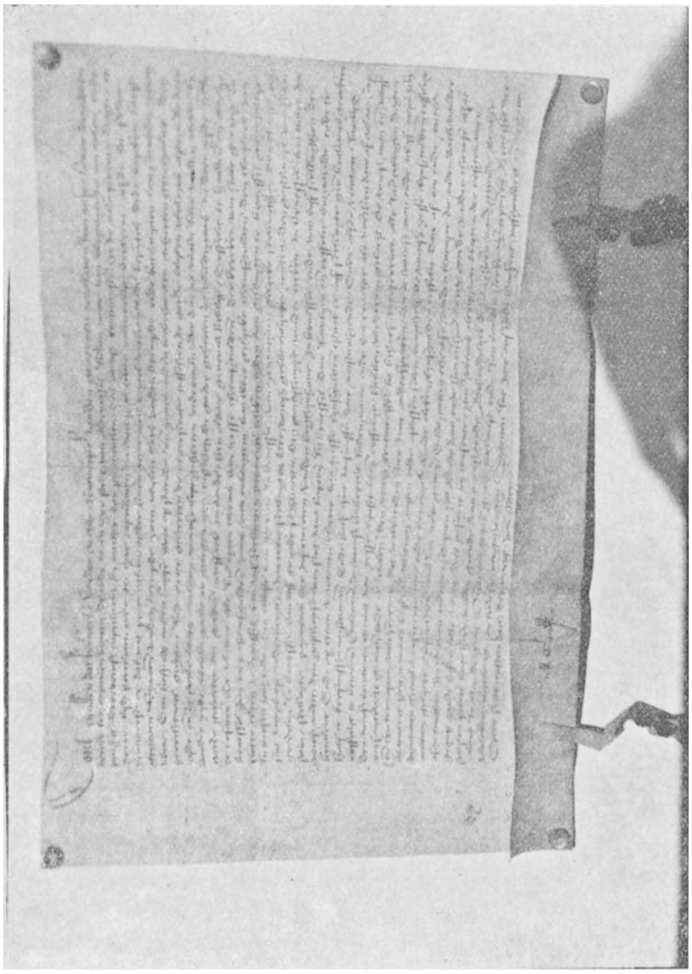

Charter van 1509.

lingen payments telcken tyden van geldingen te bruessel gemeynlyc in borsen loopende, den *cloostre van Jherico* in bruessel, van *zeventhien* gelycke scellinghe, den *cloostre van sint jacops op coudenbergh,* van *twee* scellingen der voerz. gewoenlycke munten, den *gasthuyse* van *sinte goedelen* in bruessel, van *vyff* gelycke scellingen, den *goedshuyse vander arcken,* in bruessel, van *twee* der selver *scellingen* payments der infirmernen vanden *beghynhove* in bruessel, ende van *vyf* scellinghen, der voers. munten, den *gasthuyse* van *sint Jans Baptisten* in bruessel, daer jaarlycx ende erffelic uutgaende ende te betalene.

Ende op eenen voertaenen cheyns van *zesse* rynsgulden en tstuck te *vyf* scellinge grō brabants gerekent half te kersmisse naestcomend. End half tsint Jansmisse daer naestvolgende. Ende alsoe voertane jaerlycx erffelyc te betalene.

Gelovende de voerss. hubrecht inden naeme ende uut machte als vōr, hen daer af waerscap den voers. voertaenen cheyns van zesse Rynsguldenen erffelyc, hebben wederom geloeft, de voerss. man ende wyf, ontfangeren, te gheven ende te betalen den voerss. Rentmeestre, tot behoef van voerschreven, alle jaer tewigen dagen ende ten termynen voersscreven. Met vorweerden hier inne ondersproken, dat de voerss. man ende wyf, ontfangen wanneert hen namaels erst sal gelieven, quyten ende aflossen selen moeghen, de voerss. zesse rynsguldenen erffelicx voerthanen cheins voerschreven eens ende teenemale.

Ende elcken rynsgulden erffelic daer af, om ende mits achtien gelycke rynsgulden en, eens daervoer te gevenen.

Ende metten cheynse vanden termyne die nadien dach vander afquitinghen ierstvallen ende verschynen sal.

Ende daer mede hen ende hende voerge goeden vanden cheynse alsoe gequyt zynde lossen ende vryen.

Dits geschiet by consente, *gielen weyns* clercx van wegen der erfgenamen, wylen peters bran heeren vanden gronde daer overstaende.

Behoudelyck de selver heeren vanden gronde, rechte altoes in allen dinghen, Orconden, zyns gielens van achst ende Jan vanden Kercke Scepenen te Bruessel der welcker zegele onsen lettren syn aengehangen.

Gegeven int jaer ons heeren duysent vyfhondert ende negent Opten sestheinsten dach der maent van meye.

CHARTER VAN 1632.

Melding van de keerzijde : een huys in de peperstraete — 14 feb. 1632.

Wy Jan Vanden Hecke te desen maele Stadthoudere Heeren Jacques van Ophem, Riddere Raedt van Syne Coninckelijcke Mat. ende synre genaeden Rentmeestere vande domynen van brabant Int quartier van Brussele, Lucas Fineth, Laurys, Polspoel, ende Gillis vanden Hautem vervangende hier Inne Dionys vander Feugt onsen medenbroedere, geswoorene erfflaeten, van syne coninckIyke Mats. Tholcaemere binnen deser stadt Brussele voorschreven.

Saluyt allen dengenen die dese tegenwoordige Letteren sullen sien of hooren lesen

doen te wetene dat op heden daete van desen voor ons commen ende gecompareert is in propren persone Gillis de Vaddere inden naem ende van wegen Joncfrouwe franchoise de Vaddere, dochtere wylen Gillis de Vaddere, daer moeder aff was Jouffrouwe Anna vanden daele, en van Sr. Thomas de bruyne haeren wettigen man ende mombour voor de dry vierendeelen der goeden naerbeschreven. Item ende van Jouffrouwe Johanna van heymbeke dochtere wylen meester peeters van heymbeke, daer moeder aff was Jouffrouwe Catharina Fruyters voor het resterende vierendeel der goeden naerbeschreven uuyt crachte van sechere speciaele ende onweroepelycke procuratie, hem comparant byde voorgenoempde persoonen om tgene naerbeschreven wordt te moegen doen sunderlinge gegeven ende verleent opden derthinsten dach der maendt van februario anno Sesthienhondert ende tweeendertich, gepasseert voor Mr. Jan Alexander Paon, als openbaer notaris tot Brussel residerende, ende inde presentie van sechere getuygen volgende den Instrumente daer van synde ons alsnu getoont ende gebleken,

heeft opgedraegen gecedeert ende getransporteert met wettiger verthydeissen In handen van ons Stadthoudere van wegen syne coninckelycke Mat. als hertoge van Brabant daer overstaende *tot behoeff van maximiliaen de vaddere* Greffier deser caemere tselve ontfaende Inden naem ende tot behoeff van Sr. *Martinus Tserstevens* coopman van

laekenen binnen deser stadt ende van *Johanna Vranx syne huysvrouwe.*

een hoffstadt met den huyse daerop staende gemynlyck geheten peert cheval, gelegen inde Peperstraete binnen deser stadt van brussele tuschen die goeden peter vranx genoempt die wilde ganse in deen syde comende metter ander syden te mercht weerts tegen die goeden van Jacques de haeze beenhouder geheeten den Kersack, comende achter aende goeden die waeren hendrick Oeuens, den voorschreven ontfangere tot behoeff voorschreven aldaer genoech bewesen opden gelande vanden commere van sesse chynsguldenen aende cappelrye vande negen chooren der engelen binnen der kercke van Ste. Guerix, van twee cheynsguldenen aen het clooster Ste. Cleren, ende van vyff schellingen payements aenden Goidtshuyse van Jerico, al ontquytbaer oft emmers gelyck die te quyten staen, sonder meer commers jaerlyx erffelyx daer op uuytgaende ofte te vergeldene, gelyck ende in alder wegen, ende manieren die voors. dry vierendeelen die voorschreven Jouffrouwe Franchoise de Vaddere met haeren man syn te deele gevallen by lotinge schydinge ende dylinge tusschen hun ende hunne mede erffgenaemen gepasseert voor wylen meester Joos Verheylewegen, als openbaer notaris ende sechere getuygen opden sesten february sestienhondert vyfftien, ende tresterende vierendeel de voorschreven Jouffrouwe Johanna van Heymbeke insgelyx te deele gevallen by scheydinge opden tiensten october sestienhondert seventien voor Schepenen van brussele onder den Secretaris Vossum ende voorts op eenen voordaenen oft *Rente van vierhondert ende tsestich guldenen erffelyck* den gulden te twintich stuyvers ende den stuyvere te drye plecken oft penningen grooten brabants gerekent vrye van thinste, twintichste, honderste, meerdere of mindere penningen, ende generaelyck van alle lasten daerop nu off naermaels eenichsins te stellene off te heyschene,

Innegaende die voors. Rente oft voordaenen commer St. Jansmisse toecommende Sestinhondert tweeendertich.

Ende daer van d Ierste jaer van betaelinge vallen ende verschynen sal Sinte Jansmisse sestienhondert dryendertich.

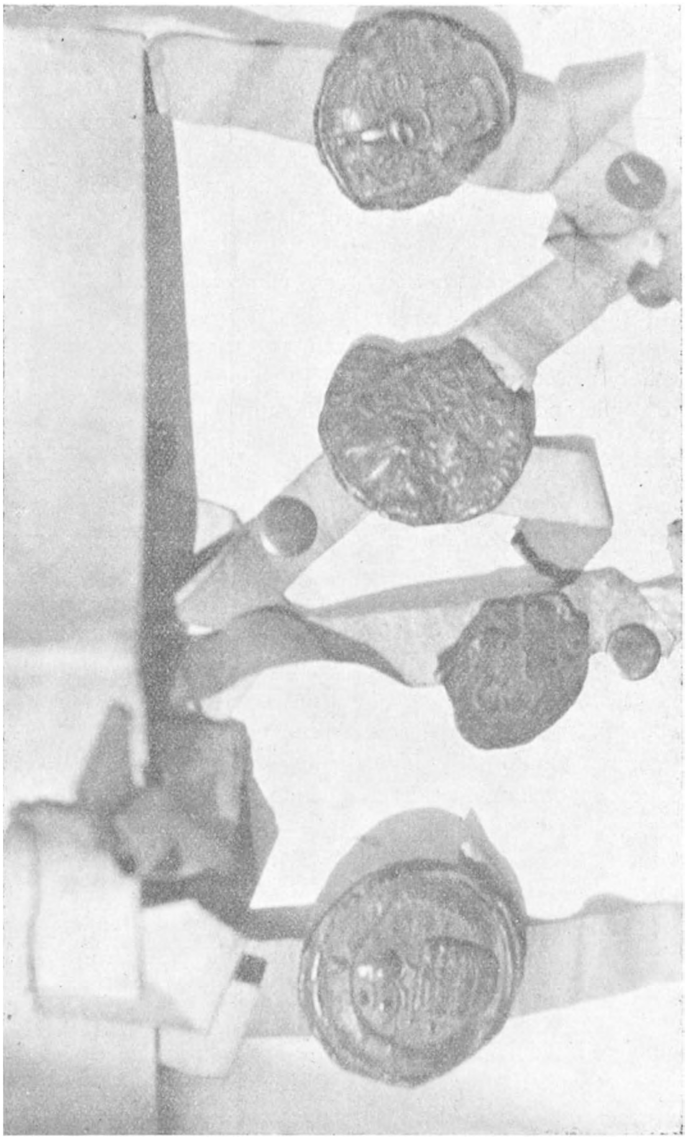

Zegel van het charter van 1632

Gelovende die voorgenoempde comparant inden naem van wegen ende uuyt crachte alsboven den voorschreven ontfangere tot behoeff voorschreven daer aff waerschap ende altoos genoech te doene op datter ient aengebraeke,

daer naer hebbe Ich Stadthoudere de voorgenoempde goeden wederom overgegeven gelyck die selve in mynen handen tot behoeff alsboven opgedragen waern, om die byden voorschreven ontfangeren,

ende henne naercomelingen gebruyckt gehouden ende beseten te worden, als henne eygene, ende propre goeden den voorschreven

voordaenen commer van vierhondert ende tsestich rinsguldenen tsiaers

hebben die voorschreven ontfangeren jaerlyx ende erffelyx wederomme geloeft te gevene ende te betaelene ten tyde ende termyne bovengenoempt

te wetene *die dry vierendeelen* bedraegende *dryhondert ende vyffenveertich* guldenen erffelyck die voorschreven Jouffrouwe Franchoise de Vaddere ende Thomas de bruyne haeren wettighen man, ende *het resterende vierendeel* bedraegende *hondert ende vyffthien* Rinsgulden erffelyck aende voorgenoemde Jouffrouwe Johanna van Heymbeke op draegeren in desen, ende daer voore heeft die voorschreven comparant inden naem ende van wegen der voorschreven ontfangeren ende uuyt crachte als boven den voorschreven opdraegeren gesedt ende verbonden teenen seckeren pande ende onderpande alle die goeden der voorschreven ontfangeren eygene ende haeve vercregene ende te vercrygene ende sunderlinge die goeden by hun hier vooren gecocht ende naerder tuschen henne paelgenoten geexpresseert, ende tot meerder versekerhyt *noch als onderpandt verbonden een hoffstadt met den huyse daer op staende ende alle syne andere toebehoorten*

soo tselve gestaen ende gelegen is *binnen der voorschreven stadt van Brussele opde kiekemerct* gemynlyck geheeten den Ingel

tuschen die goeden toebehoorende *Joos Speeckarts* in deen syde ende die goeden der weduwe *Philips vander borcht* in dandere sonder eenigen commer daerop uuytgaende gelovende die voorschreven ontfangeren den voor-

genoempden opdraegeren insgelycx daer aff waerschap ende altoos genoech te doene opdat er iet aengebraeche met conditien ende voorwaerden hier inne merckelycken ondersproken, dat die voorschreven ontfangeren oft henne naercomelingen wanneert hen naer maels best sal gelieven quyten sullen mogen ende afflossen den voorschreven voordaenen commer eens oft ten vier rysen, ende nyet min dan met een vierendeel te maele, om ende midts sesthien guldenen voor elcken gulden erffelyck eēs (=eens) te gevene, met den chynse vanden termyn die naerden valdach vande voergenoempde affquytinge ierst vallen ende verchynen sal ende int leste met den cost van desen brieve ende alsoo henne voors. goeden vande voorgenoempde rente gequeten fynde lossen ende vryen, hier toe is by manisse van ons Stadthouder ende by wysdomme vande geswoorene Erfflaten boven genoempt geschiet allen tgene datter van Rechtswegen schuldich was toe te geschiedene egeen poinct van dyen hier Inne versumpt noch achtergelaeten behoudelyck *onsen genadigen heere* den *Conninck als hertoge van Brabant* synen goeden rechte altoos in allen dingen, des oorkonden hebben *wy Stadthouder ende geswoorene erfflaeten* bovengenoempt *Onse Segelen dese Letteren doen aenhangen* opden veerthiensten dach der maendt van Februario inden Jaere Ons Heeren duysent sessehondert ende tweeendertich.

ALPHONSE DE MARNEFFE.

Boekennieuws.

(België).

BONENFANT, QUICKE en VERNIERS, *Lectures historiques*, Brussel, De Boeck, 1937.

In samenwerking publiceeren deze drie leeraars een geschiedenis van België naar de oorspronkelijke stukken. Verzamelde teksten met commentaar. Het eerste deel, een boek van 352 blz., gaat van de eerste tijden tot aan den dood van Karel den Stoute. Het is het werk van M. Bonenfant, die tevens zorgt voor een alphabetische namenlijst en een inhoudstafel met chronologisch overzicht. Het tweede deel, van 1477 tot 1814, wordt behandeld door M. Quicke ; het behelst 344 blz. en eveneens een inhoudstafel en een chronologische samenvatting. De HH. Bonenfant en Verniers zorgden voor het derde deel, dat gaat van 1814 tot 1919.

Deze geschiedkundige lectuur is bestemd voor allen die belang stellen in het verleden van ons land en die er een grondiger kennis van wenschen op te doen dan een gewoon handboek kan verschaffen.

De gepubliceerde documenten werden zorgvuldig uitgekozen, niet alleen om reden van hun locale waarde of van hun schilderachtigheid, doch vooral omdat ze een helder licht werpen op feiten die, in het verleden, kenmerkende uitingen waren van een politieke evolutie of een socialen toestand.

Drie boekdeelen. die zeer geschikt blijken als prijzen voor de bekroonden in de geschiedenis. Zij getuigen van een warme vaderlandsliefde.

LOUIS STROOBANT.

FERNAND DE JAER. *La Confrérie ou Serment de Saint Sébastien à Basse-Wavre,* 128 blz. bij den schrijver, 36, Th. Piatstr., Waver. Prijs : 10 fr., 1937.

Schrijver bezorgt hier een gedetailleerde geschiedenis van dit in 1698 gesticht gild ; feitelijk is het een grondige studie van het vroeger reeds door J. Dewert behandelde onderwerp. Hij leert ons op welke wijze de inrichting in mekaar zat en beschrijft den schat, de vaandels en de braak van het gild. Vervolgens behandelt hij het eigenlijke gildeleven, het schieten, het deelnemen aan processiën en optochten, aan blijde inkomsten en ontvangsten, aan lijkplechtigheden, enz. Een hoofdstuk spreekt over het lokaal, de wip en den tuin.

Een goede monographie over een onzer aloude vereenigingen.

L. S.

R. DE WARSAGE. *Le Folklore de la Vie humaine,* 74 blz. Uitg. Journal de Liége, rue de Pitteurs, 29, Luik.

Schrijver verzamelde een zeer verscheiden documentatie over de voornaamste gebeurtenissen uit 's menschen leven : de kindsheid, de geboorte, goede en slechte voorteekenen, geteekenden, het kraambed, het doopsel, de voornamen, de jeugd en de verloving. Wat dit laatste punt betreft werden zeer eigenaardige gebruiken opgeteekend. Het huwelijk, bijgeloof en plechtigheden, wordt behandeld in een afzonderlijk hoofdstuk. Ten slotte worden tal van bijzonderheden medegedeeld over den dood, de voorteekenen, het overlijden, het begraven, het doodenmaal en den doodenvereering in Wallonië.

L. S.

A. MARCHAL. *Au Timps des Nutons,* 168 blz. geïllustreerd, 1937.

Een verzameling van vijftien in het Waalsch (streek Namen) geschreven vertellingen. Geïllustreerd met oorspronkelijke houtsneden van J. Gillain ; inleiding door J. Calozet. Woordenlijst. Deze vertellingen — uit den tijd der Kabouters — werden opgeteekend in de valleien van Lesse en Bocq.

L. S.

F. BONIVER, bibliothecaris van Le Vieux Liége, *Les styles des constructions Liégeoises,* Luik, 1938.

De schrijver, die als motto een citaat van Anatole France geeft, « *Ce que dit la vieille cité* », publiceert een chronologische rangschikking en een beschrijving van de Luiksche gebouwen. Deze methode laat toe de evolutie der bouwkundige vormen na te gaan, van de Romaansche periode af tot op onze dagen.

Het « hôtel Ansembourg » werd omstreeks 1735-1740 gebouwd voor Michel Willems, wiens jongste dochter huwde met Jean-Baptiste de Hayme de Bomal. Dezes oudste dochter trad in den echt met Graaf Marchant d'Ansembourg. In 1849 kwam het heerenhuis in het bezit van M. Jongen. In 1902 werd het aangekocht door de stad Luik, die er een prachtig museum voor decoratieve kunst inrichtte, dat in 1905 ingehuldigd werd. Het met smaak gemeubileerde « hôtel Ansembourg » is een der mooiste patricische woningen, die in Regencestijl opgetrokken werden.

De schrijver ontleent talrijke gegevens aan het werk van T. Gobert : *Liége à travers les âges.* Het werk is een goede leidraad voor den toerist, doch wij betreuren dat het niet geïllustreerd werd.

LOUIS STROOBANT.

R. van Haudenard, *Les légendes populaires dans le culte des Saints*. Uittr. uit de *Collationes diocesis Tornocensis,* Doornik, 1935.

Een uiterst belangwekkende folkloristische studie over de heiligenvereering. Behandelt de verdeeling van het jaar, het Driekoningenfeest, St. Jan, St. Maarten en Oudejaarsavond. We treffen hier tal van wijze raadgevingen aan en tevens weersvoorspellingen. Te vergelijken met soortgelijke uitdrukkingen in het Vlaamsche land :

A la S. Georges, sême ton orge,
A la S. Marc, il est trop tard.
A la S. Barnabé, la faux au pré.
Sême tes blés à S. Maurice :
Tu en auras à ton caprice.
S'il pleut à la S. Médard,
Il pleut quarante jours plus tard.
S. Jean larmoyeux.
Rend le laboureur joyeux.
S'il pleut à la S. Victor,
La récolte n'est pas d'or.
A la St. Thomas,
Les jours sont au plus bas.

Aan de hand van de beste bronnen (E. P. Cahier, Springer, C. Meyer, J. Durand, E. Mâle, enz.) spoort schrijver den oorsprong dezer zegswijzen op.

Een degelijke en flink samengevatte studie !

L. S.

Dr J. L. Hollenfeltz, *Introduction au folklore Luxembourgeois.*

Publiceert den tekst van een flinke voordracht, die sedert 1934 verscheidene malen door onzen geleerden confrater gehouden werd.

L. S.

Walter Ravez, *Tournai et le Tournaisis pendant la Revolution Brabançonne.* Proeve van een politieke, sociale en economische geschiedenis (370 blz.).

Behandelt den strijd van de geestelijkheid tegen de hervormingen van Jozef den Tweede. Schrijver, die met de grootste nauwgezetheid zijn bronnen aangeeft, critiseert meestal de maatregelen die door den Keizer getroffen werden.

L. S

J. CORNELISSEN, *Nederlandsche Volkskunde op stad en dorp, land en volk.* Antwerpen 1937.

« *Verzamelt de sprokkelingen die overgebleven zijn, opdat er niets verloren ga* » : aldus de leuze ! In een boek van 265 blz. brengt schrijver ons hier een flinke en rijk geïllustreerde studie over den geest van Uilenspiegel bij het Vlaamsche volk. Een degelijk werk over folklore.

L. S.

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS. — COMMISSIE VAN HET OUDE VOLKSLIED. *Limburgsche Liederen,* verzameld door Lambrecht Lambrechts, Gent, 1937.

Belangwekkende bundel volksliederen met bijbehoorende muziek. Ook de plaats waar ze opgeteekend werden wordt aangegeven.

L. S.

PREMIER CONGRÈS INTERNATIONAL DU RÉGIONALISME. Ath, 1937. Verslag door F. Leuridant. Boekdeel van 589 bladzijden ; bevat 45 studiën.

Wij onderstrepen : Paul Rolland, *L'organisation scientifique des études d'Histoire régionale.* H. Vander Linden. *Le Brabant et le Hainaut anciens,* studie over de geschiedkundige aardrijkskunde. Ch. Bourgeois, *Régionalisme et Snobisme,* vergelijkt op een vermakelijke wijze den geest van Noord en Zuid. A. Vander Linden, *Les danses des provinces belges,* legt nadruk op het belang van het dansen in het volksleven en spreekt over verscheidene speciale dansen uit Wallonië. J. Flament, *Essai de Psychologie Gastronomique des wallons,* een ruiker waarin we alle welriekende kruiden uit de Waalsche bosschen en weiden vertegenwoordigd vinden. J. Vannérus, *La pénétration germanique dans la région d'Ath.* Spreekt over de enquête van Franz Petri over de taalgrens in België, een enquête die niet dezelfde uitslagen opleverde als deze van G. Kurth. Zeer flinke toponymische studie, waaruit blijkt dat de omgeving van Ath een periode van intense germaniseering doormaakte. L. Michel, *Pour une conception sociologique de l'anthroponymie,* citeert een familie *Bodet,* die aldus genoemd werd omdat de moeder « bode » was, de naam *Mayeur* zou te danken zijn aan een man met statig voorkomen, *el sept onces* was den bijnaam die gegeven werd aan een familie, waarvan een was de bijnaam die gegeven werd aan een familie, waarvan een voorzaat bij de geboorte zeven onsen zou gewogen hebben, enz. In Waalsch België zou *Claude* = onnoozelaar, *Cocole* = zorgelooze vrouw, *Magrite* = booze vrouw, *Wihot* = een bedrogen echtgenoot, enz. F. Delvaux, *Sièges subis par la ville d'Ath* (in 1697 be-

legerd door Vauban, in 1706 door Marlborough, in 1745 door den maarschalk van Saksen). De afgebroken vestingsmuren werden in 1817 weer opgebouwd. De laatste versterkingen werden afgebroken in 1853. L. Verriest, *L'iconographie de la Tour Burbant, à Ath.* Stelt voor dezen toren te classeeren. Leo Verriest, *Un célèbre manuscrit d'intérêt régional : Le « Veil Rentier » d'Audenarde* (XIII^{de} eeuw). Dit Handschr. bevat een opsomming van de domaniale goederen der Heeren van Oudenaarde. Wat de miniaturen uit den « Viel Rentier » betreft, critiseert de H. Verriest het werk van Gaspar en Lyna : *Les principaux manuscrits à peintures de la Biblioth. Royale de Belgique.* G. de Froidcourt, *La Franc-maçonnerie dans le Pays de Hainaut. Une loge maçonnique à Ath en 1839.* Geeft de namen der vrijmetselaars van de loge *La Renaissance,* waarvan de leden meest allen militairen waren. Louis Meunier, *La seigneurie de la Hamaide,* Etymologie, præ- en protohistorische ontdekkingen, folklore, heerenwoningen. Louis Haubourdin, *Les découvertes archéologiques faites à Stambruges,* spreekt over de opgravingen die omstreeks 1894 door zijn vader gedaan werden. M. Durieux, *Antoing, son château, ses seigneurs,* spreekt over de familiën de Melun, Nassau, Hoorn en Montmorency. Albert Marinus, *L'utilité des petits musées,* dringt aan op het inrichten van gewestelijke kleine musea. Dienstig voor onderwijs en toerisme, brengen zij terzelfdertijd de plaatselijke bevolking in voeling met de eigenaardigheden uit de streek, met de roemrijke dagen uit het verleden. Hij citeert als voorbeeld het mooie museum voor Folklore te Doornik, ingericht door M. Ravez. In een korte mededeeling : *Comment s'est constitué le musée de folklore de Tournai,* zegt laatstgenoemde dat dit « *huis der traditie* », ingehuldigd in 1930, weldra niet ruim genoeg bleek. In 1936 reeds waren er 14 zalen in plaats van 7, M. Ravez heeft, telkens dit noodig was, op de medewerking zijner medeburgers mogen rekenen. In dit museum, dat in zijn aard wel het mooiste in het land mag heeten, worden de voorwerpen per nijverheid gerangschikt. Meurisse spreekt over het onlangs gestichte *Musée de la ville de Binche* dat, alhoewel het nog slechts in voorloopige lokalen ondergebracht werd, toch reeds zeer belangwekkende praehistorische, folkloristische en artistieke voorwerpen bezit.

LOUIS STROOBANT.

Bulletijn van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie. Jaarg. 1937, 430 blz. Prijs : 50 fr. (Schrijven aan M. François, Berg van 't Hof, 27, Brussel, postrek. 779.36).

Negende deel van de handelingen dezer Commissie. Voor onze lezers onderstrepen wij het artikel van Van Loey : *La fréquence des noms de personnes en toponymie* en het Overzicht van de Waalsche Philologie in 1936, door J. Haust. Voor het Vlaam-

sche land signaleeren we de studiën van Van Loey en van Lindemans : *Brabantsche persoonsnamen op ooi*, van Grootaers over de dialectologische studiën in 1936 en van Van de Wijer over de toponymie in hetzelfde jaar.

Bulletin de la Société d'archéologie de Bruxelles. Nr. 3. Augustus-December, 1937.

P. Bautier, *La dernière des Médicis*, geïllustreerde levensbeschrijving met portretten van Anna-Maria-Louisa de Médicis (1667-1745) die in den echt trad met Jan-Willem von Neuburg-Wittelsbach, Keurvorst-Paltsgraaf van den Rijn. Deze flinke studie steunt op de nota's Sainctelette, die in de Koninklijke Bibliotheek bewaard worden. A Bara, *Un cabinet d'amateur* (platen). H. Michel, *Un astrolabe d'Erasme Haberural*. Graaf J. de Borchgrave d'Altena, *Les stalles de l'église de Vilvorde*. Dit mooie, omstreeks 1663 gebeeldhouwde koorgestoelte, komt voort uit de priorij van Groenendaal (platen). Jacques Breuer brengt een bibliographisch verslag uit over de vondsten die door M. C. Albrecht te Uchtheim gedaan werden.

L. S.

Les dialectes Belgo-romans. Brussel, Iste deel, nr 4. October-December 1937.

F. Rousseau, *L'expression wallonne et lorraine vers l'Est au XIe et XIIe siècle.* Flink gedocumenteerde studie over de uitwijking der Walen naar Hongarië en Polen. M. Piron, *Un poème d'Henri Simon : Li P'tit Rôsi.* Schrijver bewijst dat het ontstaan van dit gedicht een feit van letterkundigen en niet van sentimenteelen aard was. *Bibliographie dialectologique belgo-romane*, rijke documentatie.

L. S.

Institut archéologique du Luxembourg. Aarlen, Januari 1928. Driemaandelijksch Bulletijn.

V. Balter en Ch. Dubois, stelt de vraag of de Romeinsche heirbaan Reims-Keulen voorbijkwam te Mande-St-Etienne of te Bastenaken ? Talrijke schrijvers, waaronder ook Sulbout, hebben Wiltheim nagevolgd, die te Mande-St-Etienne het kruispunt meent te vinden van de Romeinsche heirbanen Aarlen-Tongeren en Reims-Keulen, omdat Wiltheim het *Meduanto* van de Kaart van Peutinger identificeerde met *Mande*. Volgens de HH. Balter en Dubois liep de heirbaan Reims-Keulen langs *Bastenego* = Bastenaken. R. De Maeyer, *Interprétation d'un relief romain d'Arlon* (platen). Hierop zou een brouwer voorgesteld staan die aan het bier proeft en niet een pelgrim die naast een put te drinken staat.

A. Geubel, *Rapport sur la découverte d'une tombe ancienne à Bomal* ter plaatse *Tombois*. Het gaat hier over een Frankische begraafplaats zonder bijbehoorten.

L. S.

Les cahiers de l'Academie Luxembourgeoise.

La faïencerie d'Attert (1780-1809) door Dr J. L. Hollenfeltz. Studie over het Luxemburgsche plateelwerk.

L. S.

Nederlandsch tijdschrift voor Volkskunde, Antwerpen, 1937, afl. 4-5-6.

Behelst : Jan de Vries, *De internationale organisatie voor de studie der volkskunde,* een artikel waarin de besluiten uiteengezet worden, die door het uitvoerend Comité te Brussel in Mei 1937 getroffen werden. D. de Kok, *Overleveringen van Weert,* verhaalt een Sabbathistorie, waarin een in kat veranderde heks voorkomt. V. de Meyere, *De Vlaamsche vertelselschat,* publiceert een vervolg op zijn reeks folkloristische vertelsels. Dit van de sirene en den visscher is allereigenaardigst. O. Van Schoor, *'t Kwaad op de hoeve,* handelt over een betooverde hoeve te St-Gillis-Waas. Het noodlot werd door een monnik bezworen. V. de Meyere, *De folklore van de Vlaamsche Kust,* spreekt over belangwekkende eigenaardigheden betreffende het verjagen van heksen alsook over het spookschip.

L. S.

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER, Merchtem, 1937, Nrs 10-11.

H. Pauwels, *De Folklore van het Brabantsch boerenleven ;* J. Lindemans, *De Frankische kolonisatie in Brabant* commentariëert de plaatsnamen op *heim*. F. De Ridder, *Historiek der straten en openbare plaatsen van Tienen.* R. Fonke, *Een opstootje te Leuven.* J. van den Hameyde, *Genealogie van der Hasselt.* In de bibliographie een flink verslag (blz. 406) door J. L. (Jan Lindemans) over *Le Folklore Belge,* het eerste deel van het belangrijke werk van den Heer Albert Marinus.

L. S.

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER, Merchtem, 1937, Nr 12.

G. Vandenberghe, *Anderlecht door de tijden heen* (vervolg). Geeft een overzicht van de plaatselijke instellingen tijdens de Fransche overheersching, den verkoop van nationale goederen, den boerenkrijg (15 platen). J. F. Vincx, *Hagelandsche Tooversprookjes.*

L. S.

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER, Merchtem, XII, 1938, Nr 1.

Brengt ons het vervolg van een interessante studie over de *Geschiedenis van Opwijk* door den H. Lindemans. Een suggestief inventaris van het zilverwerk, de koperen kunstvoorwerpen, de schilderijen, de bemeubeling, de klokken enz... der kerk ; een inventaris dat steunt op archiefstukken. Een lijst der pastoors, *costers* en organisten. De plaatselijke bevoegdheid der burgemeesters en een lijst met de burgemeesters van Opwijk. Geschiedkundig gebeuren in de XVIIde eeuw. De garnizoenen (Villeroy en Boufflers). Een goed plan van het dorp met het goed der Verreycken, Paleotty, Walckiers. De pastoors uit de XVIIIde eeuw, enz. Deze studie werd geïllustreerd met 18 mooie buitentekstplaten, die ons een kijk geven op schilderijen, beelden, remonstrantiën, reliekschrijnen, portretten, de kerk, enz. Dr E. van der Linden, *Een Meiers geschil in het Ukkelsche*. Een betwisting betreffende de grenzen in de XVIIde eeuw, tusschen den drost vander Schrick en den meier van Carloo M. van Ophem. Stan Jena, *De verdwenen windmolens van Duisburg,* met schets van den *windmolen aan den Huldenbergschen weg in 1932* en van den molen aan den *steenweg op Vossem,* destijds toebehoorend aan den molenaar G. J. Koekelberg.

L. S.

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER, Merchtem, 1938, Nrs 2 en 3.

Brengt het vervolg van het artikel van G. Van den Berghe : *Anderlecht door de tijden heen,* een uitvoerige en gewetensvol geschreven studie over het verleden van deze gemeente. Schrijver behandelt achtereenvolgens de instellingen, het onderwijs, de gemeenteoverheden, de plaatselijke feesten, de uithangborden, de burgerwacht, de nijverheid, enz., enz. Het geheel is geïllustreerd met 12 buitentekstplaten. Paul Lindemans, *Bijdragen tot de geschiedenis der Brabantsche molens ;* bijzonderheden over de molens van Wolvertem, Vorst, Groot-Bijgaarden, Zellik en Oudergem, die dateeren uit de XVde en de XVIde eeuw. Jan Lindemans, *De « Paretters » van Beersel,* verklaart den bijnaam *Paretters,* die dezelfde beteekenis zou hebben als *Windmakers, ambrasmakers.*

L. S.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN, algemeen tweemaandelijksch tijdschrift voor Folklore, Gent, 1937, Nr 5.

Dit nummer bevat : E. Andelhof, *Dit is die excellente kronyke van de Brakmisten ofte van den Gentschen leerlingbak.* Leert ons de sappige uitdrukkingen die door de Gentenaars bij

het spel van den *Pietjesbak* gebruikt worden. Geeft tevens de regels die bij het spel dienen in acht genomen te worden, de geschiedenis van de vereenigingen voor teerlingenspelers, gelegenheidsliederen. Kortom : een degelijke folkloristische studie.

L. S.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN, Gent, Nov.-Dec., 1937, Nr 6.

Elza Foncke, *Oude Gentse gebeden op rijm*, studie over het *Schreiboomhospitaal* te Gent, waarover Sanderus spreekt en dat omstreeks 1237 gesticht werd. Robert Foncke, *Een 15 eeuwse letterpuyzle*, spreekt over een XVde eeuwsch handschrift uit de Koninkl. Bibl. L. Lievevrouw-Coopman, *Boer, boer, houtenbak*, handelt over een aloud kaartspel te Gent. Prof. Dr Paul de Keyser, *De Folklore als wetenschap en als toegepaste wetenschap* ; Dr H. Nowe, *Geschiedenis en Folklore* ; Prof. Dr E. Strubbe, *Folklore en recht* ; Prof. Dr A. Van de Velde, *Natuurwetenschap en Folklore*, an andere thesen die aangeboden werden op den 2den *Landdag voor Vlaamsche Folklore te Gent*, in 1937.

L. S.

OUDHEID EN KUNST, *Geschied- en Oudheidkundige Kring van Brecht*, 1937.

J. Ernalsteen, *Een onbekende tak der Berthouten*, spreekt over den tak *Back*, te Tilburg, een familie afstammend van de Berthouten van Mechelen. J. Ernalsteen, *Jan de bastaard van Vorselaar*, spreekt over de onechte kinderen van Geeraart, heer van Vorselaar en Hoogstraten in 1382. J. Ernalsteen, *Meer, zoenakte uit het jaar 1542*, handelt over een verzoeningsovereenkomst tusschen twee familiën in de XVIde eeuw, die tot stand kwam na een moord. J. Lauwerys, *De vroente van Buul*. Dit gehucht van Oolen *(Bolo in 997)* was in de XIVde eeuw in het bezit van Aert van Wesemael († 1313) die de inwoners van Buul in 1308 begiftigde met een vroente. J. Lauwerys, *Keuren van Westerloo*, publiceert een *ordinantien van den Coren* in 1515, een belangwekkende bijdrage tot de geschiedenis van Westerloo.

De Heeren Ernalsteen en Lauwerys die wij hierboven noemden, zijn de verdienstelijke inrichters der musea voor folklore te Brecht en te Hoogstraten. Deze twee plaatselijke inrichtingen zijn zeer bloeiend en blijken winstgevend te zijn op toeristisch gebied.

L. S.

MECHELSCHE BIJDRAGEN, Februari 1938.

V. Steurs, *Mechelens overwegende rol in de stichting van den Burgondischen staat*. L. Devos, *Het vrijbroek en de « ge-*

meynten » *te Mechelen.* R. Foncke, *Uit Mechelen in 't verleden.* J. Uitterhoeven, *Merkwaardige kelders op de graanmarkt* met afbeeldingen van kolommen en merken uit de XIII[de] eeuw. L. Vanden Wyngaert, *De heidensche gebruiken in de sermoenen van S Elooi.* Latijnsche tekst met vertaling van de sermonen van den H. Eligius.

L. S.

TAXANDRIA, N[rs] 3 en 4, 1937.

De derde aflevering van den archeologischen Kring der Kempen bevat een artikel van J. E. Jansen over het Taxandriamuseum te Turnhout, geschiedenis en beschrijving van den huidigen toestand. K. Van Neyen schrijft een artikel over de bedevaart tot den H. Rochus te Merksplas.

In aflevering 4 lezen wij een artikel door J. E. Jansen over de Rederijkerskamer : Sinte Apollonia, genaamd het Heibloemken, te Turnhout.

L. S.

Bulletin de la Société des Américanistes de Belgique. December 1937.

Eulalia Gryman, *Une tablette de terre cuite des collections mexicaines des Musées d'art et d'histoire.* Deze kleine steen in aardewerk is omringd met een typisch Zapoteekschen Griekschen rand, die volledig overeenstemt met de versieringen in het paleis van Mitla, Zapoteeksche stad. Het middengedeelte is versierd met drie figuren die ons doen denken aan den stijl van den Mixteekschen groep. Men weet niet waar deze eigenaardige steen ontdekt werd ; hij behoort tot de verzameling Génin en berust in het museum te Brussel. G. Melchior, *Les croyances religieuses chez les Mayas-Quichés.* Schrijver spreekt over de maan- en zonnevereering in de praecolombiaansche beschaving, over het kruis, over het geloof , over het mirakel en over de vereering der steenen. Deze studie bevat talrijke folkloristische bijzonderheden. Om het orakel der goden te raadplegen gebruikten de Mayas-Quichés aldus een platten vulkaansteen, waarin de godheid de beelden liet verschijnen. Bezweringsformulieren worden er bij de vleet aangetroffen (om slangen te bezweren, tooverformules die door de trouwelooze vrouwen gebruikt werden om het vertrouwen van hun echtgenoot in 't slaap te wiegen, gebeden om regen te bekomen, enz., enz.).

L. S.

Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Waasland, 49[ste] deel, 1938.

De tweede aflevering is uitsluitend gewijd aan een artikel van J. Van Vlierberghe, *De Kapellen in Waasland.* Monographie

over de landelijke kapellen, die per gemeente gerangschikt worden en waarvan sommige zeer schilderachtig en belangwekkend zijn.

In het hoofdstuk over Temsche publiceert schrijver een oude gravure, die de H. Amelberga met den legendarischen zalm voorstelt. Amelberga van Temsche zou een dochter geweest zijn van Christiaan en Eva, kleindochter van Begga en van X...

Om te ontsnappen aan een verzoek van Pepijn van Herstal zou zij naar Tienen, Vilvoorde en Mater gevlucht zijn en vandaar naar Temsche. Voor Waasmunster publiceert schrijver een bedevaartvaantje van de St. Antoniuskapel. Te Tielrode is er eveneens een eigenaardig vaantje van den H. Eligius.

L. S.

THIUNAS, Tienen, N^rs^ 7 en 8, 1937.

A. Petit, *Le premier train à Tirlemont et le tunnel de Cumptich.* J. Wauters, *Merkwaardige gebouwen en Monumenten.*

L. S.

LIMBURG, Maaseik, N^r^ 6, December 1937.

Bevat : A. Remans, *De Limburgsche Rederijkerskamers.* J. Coenen, *Limburgsche Oorkonden.* Vormt het derde gedeelte van Limburgsche documenten, uitgegeven door Kanunnik J. Coenen.

L. S.

LA VIE WALLONNE, N^r^ 11, Luik, 1937.

We lezen er : L. Greuze, *Le passé Montois,* bezoek aan de musea van Kanunnik Puissant. Het XXV-jarig bestaan van den *Cercle Archéologique d'Ath* (platen).

L. S.

COLLECTION. Dagblad voor openbare verkoopingen van roerende en onroerende goederen en kunstvoorwerpen te Brussel, Januari 1938.

Bevat een interessant geïllustreerd artikel door burggraaf Charles Terlinden over het gemeenschappelijk vervoer te Brussel.

L. S.

Annales de l'institut Archéologique de Luxembourg, Aarlen, 1937.

E. H. Ch. Dubois, *La chaussée romaine Bavai-Trèves.* Houdt staande dat *li vi paveïe* (de oude steenweg) niet de Romeinsche heirbaan in kwestie is. Dom Thierry Réjalot, O. S. B. *Suite de l'inventaire analytique de la correspondance de dom Nicolas Spir-*

let, laatsten abt van St. Hubert in Ardenne (1765). Handelt vooral over het opsturen van wijn, wild en schapen aan invloedrijke personen. Deze brieven geven ons een kijk op het leven in dit tijdvak. Pierre Nothomb beschrijft het tragische einde van markiezin Pont d'Oye, gezien en verteld door twee ooggetuigen. Onuitgegeven brieven van Nicolas de Molo en van Lambert Weltre, alsook van markiezin de Pont d'Oye en van haar zonen, met een artikel en aanteekeningen door baron Pierre Nothomb. Treurige geschiedenis van een verkwistende kasteelvrouw.

L. S.

Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art, uitgegeven door de *Académie Royale d'Archéologie de Belgique,* Maart, 1938.

Bevat een mooie monographie over de collegiale kerk van den H. Vincentius te Zinnik, door Kanunnik R. Maere. Deze studie is geïllustreerd met buitentekstplaten, plans en doorsneden en werd uitgegeven in samenwerking met M. L. Delferiere.

Maurice Vandalle, *L'apport artistique des écoles flamandes.* Vlaamsche kunst te Rijsel van de XIV^{de} tot de XVII^{de} eeuw.

L. S.

MECHELEN, *Koninklijke Kring voor Oudheidkunde,* Bulletijn, 1937.

Behelst : De Ridder, *De conventen van het oud Begijnhof te Mechelen* ; H. Joosen, *Een Mechelsch Toltarief van 1392.* A. De Rees, *De De Noter's en hun werk,* met portretten van deze Mechelsche kunstenaars.

L. S.

(Buitenland).

P. SAINTYVES. *L'astrologie populaire.* Uitg. Emile Nourry, 1937 (Prijs : 60 fr.).

Met een ware vereering heb ik het posthuum werk gelezen van hem die eens onze ware vriend was. Ik mag hem wel aldus noemen, want meer dan eens heeft hij mij persoonlijk gezegd hoezeer hij de Brabantsche Folklore en het werk van den Heer Marinus en zijn medewerkers hoogschatte.

Alle lezers van De Brabantsche Folklore kennen de groote waarde van het werk van P. Saintyves ; er hier nogmaals over spreken zou heelemaal overbodig zijn en laten veronderstellen dat het nog niet voldoende gewaardeerd wordt. Bij het overlijden van

den grooten Franschen geleerde werd dit onderwerp nog breedvoerig behandeld door M. Marinus.

Met allen eerbied voor de nagedachtenis van M. Saintyves, zal ik hier dan slechts enkele woorden zeggen over zijn pas verschenen laatste werk, dat handelt over de sterrenwichelarij, vooral bestudeerd met het oog op het geloof aan den invloed der maan. Buitengewoon mag de belezenheid van M. Saintyves wel heeten. Achtereenvolgens bespreekt hij teksten in spijkerschrift, Hindoesche teksten, de klassieke literatuur en de werken uit den christelijken tijd ; voor elk behandeld punt citeert hij oude en moderne folkloristen. Hij bekijkt zijn onderwerp langs alle zijden : hij bestudeert de geschiedenis der sterrenwichelarij en vooral deze van de leer over den invloed der maan : de vooruitzichten, de voorspellingen, de gebruiken die betrekking hebben op de maangestalten, de veronderstelde invloed der maan (rosse maan, getijden, luchtstroomingen), de traditie op landbouwgebied, de invloed der maan op de ziekten, op de voortplanting van het menschelijk geslacht, op de planten en de steenen. Vervolgens spreekt hij over den strijd van de Kerk tegen de sterrenwichelarij en over het bijgeloof aan het manneke of aan een dier in de maan. Ten slotte beschrijft hij de geschiedenis van enkele volksboeken, die op zijn onderwerp betrekking hebben zooals : *La Maison Rustique, l'Almanach Liégeois* en enkele andere kalenders.

Van dit boek kunnen wij niets beters zeggen, dan dat het gerust op één rij mag gesteld worden met de andere werken van Saintyves. Elk vraagstuk is geschiedkundig uitgediept en klaar in een aangenamen stijl uiteengezet. Schrijver behandelt meer den oorsprong van het bijgeloof dan de verklaring er van. De reden hiervan dient gezocht te worden in het feit dat volgens hem het gebied van de folklore nog beperkt blijft tot het traditioneele, tot hetgeen in het moderne leven geen reden van bestaan meer heeft. Hij houdt zich noch met de collectieve, noch met de individueele psychologie van een gebruik of een opvatting bezig en schijnt niet te vermoeden dat een groot deel van de hedendaagsche bevolking zich nog steeds bevindt in het mentale stadium waarin deze opvattingen ontstonden. Met belangstelling ongetwijfeld wijst hij (blz. 299) op hetgeen ik vroeger over hetzelfde onderwerp schreef in De Brabantsche Folklore, evenals hij belangstellend de nieuwe theorieën volgde die door ons tijdschrift verdedigd worden. Nieuwe wegen opgaan deed hij echter niet meer, daar hij behoorde tot een andere generatie.

Dit is echter alleen een kwestie van school en methode en dit verschil in standpunt doet geenszins afbreuk aan de bewondering die wij voelen voor het werk van den meester. Het gebied van de folklore is uitgebreid genoeg om iedereen toe te laten er naar eigen opvatting te arbeiden.

P. H.

MARIO WAGNER. *Vicira da Cunha e Mario de Andrade.* Festa de boni Jesus de Pirapora e samba rural Paulista. Uittreksel uit de Revista do Arquivo. Suo Paulo 1937.

Beschrijving van het eigenaardige feest van den goeden Jezus van Pirapora, een Braziliaansche parochie die thans bediend wordt door de Praemonstratensers van Averbode. Naar men vertelt werd het beeld in 1725 gevonden op het water van den Tiété (stroom). Het werd meegenomen naar de naburige stad, doch keerde op een miraculeuze wijze weer naar de plaats waar het gevonden werd en waar dan ook het heiligdom gebouwd werd. Telkenjare, van 2den tot 6den Augustus, komen er duizenden bedevaarders naartoe en dikwijls worden de godsdienstige feesten gevolgd door vermakelijkheden die alles behalve stichtend zijn.

De « Samba paulista » is een dans. Zeer naïeve liederen van het negertype, geïnspireerd door de zeden en gebruiken of door de gewone gebeurtenissen van het leven, behooren er bij en de muziek is in denzelfden aard.

De schrijver heeft hiervan een monographie gemaakt die uit meer dan een opzicht belangwekkend is.

P. H.

CESARE CARAVAGLIOS. *L'anima religiosa della guerra,* 276 blz. + 112 illustr. Uitg. A. Mondatori, Milaan. Prijs : 20 l.

Dit werk vormt het 36ste boekdeel van de Italiaansche verzameling over den wereldoorlog. Het brengt een uiterst verscheiden en rijke documentatie over het bijgeloof der Italiaansche soldaten. We vinden hier de reproductie van talrijke amuletten en oorlogsrelieken en lezen er welke bijzondere kracht er door de soldaten aan toegeschreven werd. Een hoofdstuk handelt over de ex-voto's, die door de soldaten achtergelaten werden in de heiligdommen waar zij de goddelijke diensten bijwoonden.

Verscheidene hoofdstukken handelen over den godsdienstzin der strijders en over de uitoefening van den eeredienst aan het front.

Schrijver verzamelde talrijke brieven van soldaten en noteerde er de gedeelten, waarin hun godsdienstig gevoelen tot uiting kwam. Deze briefwisseling wordt nauwkeurig ontleed.

PAUL FORTIER-BEAULIEU. *Mariages et noces campagnardes,* 370 blz. Libr. Orientale, Gaston Maisonneuve, 198, Boul. St-Germain, Parijs, 1937. Prijs : 60 fr.

In dit werk, dat 27 platen en 23 kaarten buitentekst bevat, wordt het landelijk huwelijk bestudeerd in de Loirestreek (Loire, Roannais, Forez, een gedeelte van Beaujolais en Jarez). Deze streek vooral is het bestudeeren waard, daar we ons hier bevinden

op de grens van « langue d'oc » en « langue d'oïl » en tevens half in het Loire- en half in het Rhônebekken, gebieden bijgevolg van Oceaan en Middellandsche Zee. Schrijver bestudeert de gebruiken die betrekking hebben op het zoeken van een man of een vrouw, op het vrijen, de verloving, het huwelijk en het feest na het huwelijk. Hij verzamelt tevens vertellingen, liederen en volksbijgeloof betreffende deze beslissende levensdaad.

C. en J. SEIGNOLLE, *Le Folklore de Hurepoix* (Seine, Seine en Oise, Seine en Marne), Parijs, 1937.

Dit boekdeel van 333 blz. werd opgesteld door 187 plaatselijke medewerkers, wier namen op de eerste bladzijde van het werk voorkomen. Wij noteeren er de volgende hoofdstukken : I *Van de wieg tot het graf* (zwangerschap en bevalling, doopsel, kindsheid en jeugd, verloving, huwelijk, begrafenis). II. *De kalenderfeesten* (patroon, St. Vincentius, Lichtmis, Vastenavond, Paaschcyclus, Meicyclus, St. Jansvuren, de hondsdagen, cyclus van twaalf dagen, seizoenfeesten). III. *Tooverkunst, volksgeneeskunde en weersvoorspelling* (op de hoeve, het weder, dieren en planten, tooverkunst en hekserij, bezweringsformulieren en gebeden, volksgeneeskunde, bronnen, waterloopen). IV. *Volksliteratuur, volksliederen en volksspelen* (vertelsels en verhalen, legenden, fantastische wezens, praehistorische folklore, liederen, aftelrijmpjes, spelen). Kaarten en platen. Bij het onderzoeken van deze streek volgden de schrijvers hetzelfde plan als Van Gennep in zijn werken over Dauphiné, Henegouw en Fransch-Vlaanderen.

L. S.

KONRAD HAHM, *Ostpreussische Baurnteppiche,* Jena, *Deutschen Verein für Kunstwissenschaft,* 1937. Prachtig werk van 119 blz. in 4° en XVIV buitentekstplaten in kleurendruk.

Beschrijft de techniek der Oost-Pruisische tapijten, gebreide en geknoopte, voor het meerendeel uit de XVIII[de] eeuw. De er op voorkomende teekeningen doen ons denken aan de Oostersche tapijten, doch zij zijn eenvoudiger gemaakt. Op 't eerste gezicht zou men meenen te doen te hebben met een ruwe schets, door kleine meisjes uitgevoerd. Het is een zeer ontwikkelde volkskunst met symbolische strekking. Beddespreien en tafellakens komen meest voor en worden gemaakt uit dank voor een bewezen dienst of als aandenken geschonken.

Een gewestelijke kunst die zulke mooie voorwerpen voortbrengt verdient waarlijk aangemoedigd te worden.

Schrijver verzamelde een rijke documentatie die in 't zwart weergegeven wordt. 't Is tevens een mooi boek over vrouwelijke handwerken.

Aanbevolen voor onze beroepsscholen.

L. S.

Litterarum Societas esthonica. Liber Succularis.

Ter gelegenheid van haar eeuwfeest heeft de Esthische Vereeniging een zeer mooi werk uitgegeven met talrijke artikels, die ons in voeling brengen met de oudheidkunde, de geschiedenis en de folklore van het land.

Wat de folklore betreft signaleeren wij de interessante studie van M. W. Anderson over de « Kettenbriefe » in Esthland, die ons leert dat de Vlaamsche Kettingbrief over de gansche wereld gekend is ; verder het mooie artikel van M. Fl. Kruses over den Esthischen middeleeuwschen geest, het werk van M. Kruuspere over de juridische gebruiken, het artikel van M. E. Laid over enkele voorwerpen van votieven aard, in Esthland ontdekt, enz.

Het werk is breed opgevat en zal de belangstelling wekken van de archeologen en de folkloristen uit alle landen, zelfs van dezen die geen Esthisch kennen, want talrijke artikels zijn geschreven in het Fransch, in het Duitsch of in het Engelsch.

P. H.

L'ETHNOGRAPHIE. Halfjaarlijksch bulletijn (Juli-December 1937) van de Société d'Ethnographie de Paris.

Brengt een mooie bijdrage van Georges Laport, *Le folklore des eaux en Wallonie*. Deze studie steunt op de enquêtes die door P. Saintyves ondernomen werden. Soortgelijke werken zullen in de toekomst den oorsprong van tot nog toe duistere legenden verklaren. G. Jeanton, *Le folklore des eaux en Maconnais*, schrijft een gelijksoortig werk voor zijn streek.

Barot, *Le mythe de Mélusine*, leert ons waarom er een vervloeking op Mélusine rustte. Elken Zaterdag werd zij in een vrouw met slangenstaart veranderd. Aimerey de Poitiers, echtgenoot van Mélusine, die het gegeven woord vergeten is, ziet zijn vrouw op zekeren Zaterdag, als zij met den slangenstaart geplaagd zit. Ten einde raad is Mélusine verplicht haar man en het kasteel te Lusignan te verlaten, waar zij slechts zal weerkeeren om den dood of den ondergang van een harer afstammelingen aan te kondigen.

Dr Werner Wolff, *Le déchiffrement des hiéroglyphes Mayas*. Spreekt over het Maya-alphabet dat zou bestaan hebben uit 20 (heilig getal) letters. Schrijver vervangt de hieroglyphen door de letters van gelijke waarde. Aldus komt hij tot een opeenvolging van klanken die, in groep gehoord, overeenstemmen met woorden van de taal der hedendaagsche Maya's, woorden die voorkomen in de woordenboeken van Brasseur de Bourbourg en van Pio de Pérez. *Acteek* (met c in plaats van z) zou beteekenen *ac* = volk, grond, fundament ; *tek* = wonen, blijven, zich vestigen.

L. S.

Bulletin du Musée Basque, Bayonne, N^rs 1 en 2, 1937.

Bevat volgende artikels : G. Maranon, *La passion et la mort du pittoresque ;* Veyrin en Garmendia, *Les chapelles de Sare* (afbeeldingen). Donostia, *A propos du cantique O Yesus Gurutsera.* Garmendia, *Ferronneue navarraise,* met afbeeldingen van smeedijzeren steunen van braadspitten, die den vorm van dieren hebben, en ons doen denken aan de haardijzers uit het tijdvak van La Têne.

L. S.

Revue de Folklore Français et de Folklore Colonial. Parijs, VIII^ste Boekdeel, N^r 3. Juli-September 1937.

de Blécourt en Maunier, *Noël Chomel et son dictionnaire économique.* Verzameling die in 1709 uitgegeven werd en handelt over de middelen om zijn gezondheid doen toe te nemen en zijn goederen te vermeerderen. Een soort woordenboek voor landelijke lieden. H. Manceau, *Villages et maisons des Ardennes* (platen). Bestudeert het huis in Argonne, de hoeve in Champagne, de grenzen van Picardië, de pachthoeven in Tiérache, de hoogvlakte van Rocroi, de valleien van de Ardennen. R. Maunier, *L'Annam nouveau : La Cour et la Tribu,* spreekt over den Franschen invloed in Achter-Indië.

L. S.

Revue anthropologique, Parijs, October-December, 1937.

Bevat een artikel dat de aandacht verdient : *Observations nouvelles sur les gravures rupestres de Zenaga,* door de HH. Pons en Russo (afbeeldingen). De schrijvers vergelijken de teekeningen die op de rotsen voorkomen met de Egyptische hiëroglyphen.

L. S.

Bulletin de la Société philomatique Vosgienne, Saint-Dié, 1937.

Bevat : E. Gerlach, *Les pierres à bassins dans les Vosges moyennes.* Spreekt over merkwaardige steenen : *la Chatte pendue, la pierre percée, de rotsen der Hautes Chaumes, la pierre à la croix,* de zgn. *Dolmen* der « Hautes chaussées », *le chaudron des fées, la pierre d'appel, le Camp des Sarrasins, le camp romain, le pierre de la poële,* enz., enz.

Deze reuzensteenen uit de Vogeezen werden zeer flink beschreven en voorgesteld door M. E. Gerlach, die slechts terloops de legenden aanraakt die op de steenen in kwestie betrekking hebben.

De folklore dient hier beschouwd te worden als een hulpwetenschap van de praehistorie. Sommige vertellingen laten toe een Keltischen, een Noorschen of een Oosterschen oorsprong te veronderstellen.

M. Baumont, *La région de Saint-Dié, Etude de géographie humaine*, met verscheidene kaarten, waarop we de beboschte gedeelten, de kaas-, boter- en melkstreek, de verspreiding van de bevolking, enz. kunnen nagaan. Zeer merkwaardige studie over een bepaald gewest.

A. Ohl des Marais, *Le chiffre 4 talisman contre la peste*. Spreekt over merken van kooplieden en drukkerijen, die gelijken op het cijfer 4 ; zou het T vormig St. Antoniuskruis geweest zijn dat het eigenlijke kruis voorafging.

Dr Thirion, *Circulaire d'une empirique à l'époque de la révolution*. Raadgevingen voor de gezondheid, verstrekt door « citoyenne » Schiegelin, de toovenaarster.

L. S.

MOUSEION, *Organe de l'Office international des musées*, 1937.

Een artikel van J. Renau die spreekt over hetgeen er dient gedaan te worden om de Spaansche kunstschatten en historische monumenten tijdens den burgeroorlog voor vernieling te behoeden. Foto's van den ellendigen toestand waarin zich de schilderijen van Greco bevinden in de kelders van de Spaansche bank. Men vraagt zich werkelijk af of het niet beter zou zijn alles op zijn plaats te laten en de bommen te trotseeren, dan groote kunstschatten uit het verleden in de kelders te zien bederven. Talrijke platen die de in de musea aangerichte schade duidelijk maken.

L. S.

EIGEN VOLK, Haarlem, 1937, 12de aflevering.

Geeft een rijk folkloristisch boekoverzicht. Het heraldiek bijvoegsel *de Libaert* behelst : van Bemmelen, *De Familie Borst. Het wapen der familie de Graedt.* Engelen, *Heerlijkheden en heerlijke rechten.*

L. S.

EIGEN VOLK, *Tijdschrift voor de Volkskunde*, Haarlem, Januari 1938.

Dr P. de Keyser, *Over de bloedgemeenschap en het volkstypische van de gesloten volksgroepen.* Citeert J. Cornelissen, *Nederlandsche Volkshumor op stad en dorp, land en volk*, die spreekt over de *buschkanters* van West-Vlaanderen, over de *Nieuwmartenaers* van Roeselare, de *Schouten* van Ledegem, de

Turken van Meulebeke, de *Besembinders* van Eekloo, de *Zelenaars* van Oost-Vlaanderen, de *Brazilianen* van Zandvliet, de *Geeten* van Heikruis, de *Teuten* van Limburg. Flinke bijdrage tot de volkenkunde van de kust, geïllustreerd met afbeeldingen van visscherstypen. Gessler, *Wilgefortiana.* Aanvulling van zijn studie over Wilgefortis, die door Bornhausen als een zonnegod beschouwd wordt. Omstreeks 1534 geeft de burgemeester van Mechelen, Antoon van Oyenbrugge, aan een zijner onechte dochters den naam : *Ontcommere* van Oyenbrugge. Meertens, *Terschellinger volksleven,* onderhoudt ons over de gebruiken en feesten op het eiland. Door *Spinfemen* verstaat men er vereenigingen van spinsters, die bij het werk gezamenlijk zongen. Müller, *Carnavalsviering te Venlo.* Door den in 1843 opgerichten Kring *Jocus,* worden de optochten en feestelijkheden van prins Carnaval ingericht.

L. S.

DE VOLKSDANSMARE, *Bureau voor Volksdansen te Oosterbeek.* Herfst, 1937, Nr 1.

Deze interessante uitgave geeft beschrijvingen en afbeeldingen van oude dansen, zooals *het stokpaardje.* Een geïllustreerd verslag van den *Jamboree* te Vogelenzang. De volksdansen die door de Lippische dansers in aanwezigheid van de Koningin uitgevoerd werden.

L. S.

Rheinische Vierteljahrsblätter. Bonn, 1937, Heft 4.

Steinbach, *Das Standeproblem des frühen Mittelalters,* beweert dat de Saksische edellieden de afstammelingen zijn van de Saksische vrijen die als overwinnaars in het land kwamen. De *Frilinge* waren gedeeltelijk boeren die met de Saksische overwinnaars meekegomen waren en gedeeltelijk vrijgemaakte *Laten.* Deze *Laten* zijn de overlevenden van de onderworpen bevolking. Robert van Roosbroeck, *Die Bauernaufstände in den Südlichen Niederlanden im Jahre 1798.* De schrijver, die een Antwerpenaar is, werd in het Duitsch vertaald door Mej. H. Weiniger-Köln. Flink gedocumenteerde studie. (Paul Verhaegen-Gebruers-Orts-de Lanzac de Laborie, enz.).

L. S.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde, Weenen, 1938.

J. Kallbrunner, *Tracht und sitte im merkontilischen Poligeistaat.* Straffen die eertijds toegepast werden op de godslasteraars, kwaadsprekers en andere dergelijke misdrijven. Hans Koch, *Percht und andere Sagen.* Legenden die betrekking hebben op Frau Berchta, de wilde jacht of het Huis Hellekin.

L. S.

FOLK-LORE, *Being the quarterly transactions of the Folk-Lore Society*. Londen 1937-38. Deelen 48 en 49.

We lezen er van Edith M. Guest, *Bally : vourney and its scheela-na-gig*, studie over de hunnebedden met legenden (platen). Rudsdale, *Thunderbolts*, beschrijft een massa wapens in doorboorden steen. uit het museum te Colchester. Deze *thunderstone* (dondersteen) werd gevonden in een huis van Essex. Hij beschermde de woning tegen donder (plaat).

L. S.

Revue van de nationale vereeniging voor Zwitsersche kleederdracht, Olten, Maart 1938.

Zwitsersch-Fransche week voor volksdansen en volksliederen te Sauvabelin-bij-Lausanne. De kroontjes der gehuwden. Hoofddeksels van edellieden, van boeren, enz. De verbondenen en moedertjesdag. Grootheid en verval van den *Schwyzerlis*. Bijvoegsel over muziek. Talrijke afbeeldingen van oude en moderne hoofddeksels.

L. S.

Nordiska Museets öch Skansen Arsbok, 1937, 360 blz. geïllustreerd, 1937.

Het jaarboek van het Noorsch Museum en van het Skansen te Stokholm brengt als belangwekkende studiën voor hen die zich speciaal met volkskunst bezighouden, het artikel van Sigfrid Svensson over de traditioneele decoratieve motieven op de houten voorwerpen en meubels, motieven die ons doen denken aan de kunst der Vikingers; verder dit van Svante Svärdström over de prentenwinkels rond de jaren 1850.

Upplands fornminnes - Förenings Tidskrift, utgiven pä föreningens bekostnad av OSKAR LUNDBERG. XLV · 3. Upsala, 1935-37.

Deze prachtige, op mooi papier gedrukte en rijk geïllustreerde uitgave bevat studiën van de HH. Andrén, Arbman, Dahlberg, Eriksson en andere hoogleeraars te Upsala. Ze handelen over den oorlogsbuit, voortkomende van den oorlog tegen Polen en bewaard in een kerk van Uppland — de geschiedenis van het bouwen der kathedraal te Upsala — verslagen over de opgravingen, enz.

L. S.

Opetatud eesti seltsi aartaraamat (Annalen van de Letterkundige Vereeniging van Esthland). Tartu, 1938.

Mooi boekdeel van 312 bladz. bevattend : Juhan Aul, *Zur anthropologie der Estland-Schweden*, met kaart. A. Tuulse. Op-

gravingen in de puinen van het klooster van Pirita in 1936, met plan der opgravingen en afbeelding van een gouden liturgischen ring uit de XV[de] eeuw. Het plan van dit aloude klooster komt overeen met dit van Vadstena. M. O. Liiv publiceert *aanmerkingen over de archiefstukken betreffende Esthland in U. R. S. R.* Het Esthisch archief bevindt zich grootendeels in het groot archief van den Russischen staat. De Germano-Baltische historici hadden sedert lang getracht het Russisch archief betreffende Esthland en Lijfland op prijs te stellen. Gedeeltelijk werd het door Rusland teruggegeven. Eerik Laid, *Zwei glaubenskundliche Bodenaltertümer* (kaarten en afbeeldingen van glijsteenen — *gleitsteinen).* Grondige studie over het glijden op gladde steenen, een gebruik dat in Frankrijk, in Esthland en in het Noorden voorkomt. Naar een volkstraditie zouden de kleine kindjes onder deze steenen gevonden worden. De jong gehuwden moesten op den steen slaan, terwijl onzichtbare handen hun het kindje schonken. Deze ritus der vruchtbaarheid, op meesterlijke wijze behandeld door wijlen H. Sébillot, wordt door schrijver bestudeerd in de Noord-Duitsche staten. Te Mouhanell moest het jonge meisje, alvorens af te glijden, een stoffen offerande op den steen neerleggen. Soortgelijke legendarische reuzensteenen bestaan eveneens in België, namelijk te Membre, waar we den thans verdwenen *Pierre à mariée* hadden. Cfr. de mooie bijdrage van G. Laport tot den *Corpus du Folklore Préhistorique* van P. Saintyves. M. Valter Niilus geeft een bloemlezing van dialectische teksten uit Letland.

L. S.

Budkavlen *organ för brages sektion för folklivsforskning,* Sven Andersson, Helsingfors, 1938.

Van Svante Dahlström lezen we hier *Anteckningar om sjöfägelfangst med nät,* aanteekeningen bij het vogelvangen met netten (afbeeldingen).

L. S.

Revue anthropologique, Parijs, Januari-Maart 1938.

Lucie Randoin en Pierre Le Gallic vragen zich af of de behoefte aan voeding verschilt volgens het ras. Voeding en herediteit ? Handelen over de voeding van mensch en dier.

Dr F. Regnault, *Les tempéraments rustique et affiné.* Herinnert aan Russel Wallace, die gezegd heeft dat de mensch zich door zijn verstand een kunstmatig milieu in het leven geroepen heeft dat hem uit zijn natuurlijk milieu wegrukte. Dit kunstmatig midden heeft zijn temperament, zijn gestel en zijn mentaliteit sterk beïnvloed. Vergelijkt de verfijning van den mensch door de eeuwen heen met deze van het huisdier.

Commandant Octoben, *Art et magie dans la grotte de Bédeilhac* (ariège). Beschouwingen over de teekeningen uit het Magdaleensch tijdperk (platen). Dr Briand handelt over *De eugenetica en het behoud van de hoedanigheden van het ras.*

L. S.

De Folkloristische Beweging.

In het Verbond van Wetenschappelijke Vereenigingen.

In ons vorig nummer zegden wij dat de Société d'Anthropologie protest aangeteekend had tegen de wijze waarop door de Regeering de afgevaardigden op de Internationale Congressen aangeduid worden. Het Verbond van Wetenschappelijke Vereenigingen, dat zitting houdt in de Universitaire Stichting, heeft zich met dit vraagstuk bezig gehouden.

Voorzitter Dr L. Dekeyser las zijn verslag voor, waarin hij vooral de vertegenwoordiging van de Belgische regeering op de internationale congressen behandelde. Wanneer de regeering zich wenscht te laten vertegenwoordigen op een internationaal congres, dan wendt zij zich steeds tot een wetenschappelijke inrichting (Universiteit of iets dergelijks) en verzoekt deze een afgevaardigde aan te duiden, zonder ooit vergeten er bij te voegen dat er geen vergoeding voor reisonkosten kan toegestaan worden. Een dergelijke methode dient waarlijk niet aangemoedigd te worden. Ze heeft inderdaad onze afgevaardigden toegelaten hun toestand te vergelijken met dezen van officieele afgevaardigden uit andere landen ; ze zijn er bewust geworden dat zij als minderwaardig behandeld werden : geleerden die de Belgische regeering in den vreemde gaan vertegenwoordigen krijgen zelfs hun reis tot aan de Belgische grens niet terugbetaald.

Dit is de reden waarom sommige wetenschappelijke vereenigingen weigeren afgevaardigden aan te duiden en waarom uitstekende geleerden dikwijls een aanbod niet kunnen aanvaarden, dat nochtans in den vreemde het wetenschappelijk prestige van ons land zou doen stijgen. Het gebeurt zelfs dat er door de regeering, in plaats van geleerden, slechts ambtenaars aangeduid worden.

Na dit verslag gehoord te hebben deed M. Timmermans, gewezen voorzitter, terecht opmerken dat hier niet alleen het nationaal prestige op het spel staat, doch dat het eveneens gaat om een kwestie van belang : het publiek, en ook de regeering zijn er niet genoeg van overtuigd dat de wetenschap « opbrengt ».

Vervolgens heeft de vergadering, bij eenparigheid van stemmen, besloten volgende motie aan de regeering over te maken :

« Het Belgische Verbond van Wetenschappelijke Vereenigingen, in algemeene vergadering samengekomen en na het verslag gehoord te hebben dat door den Voorzitter werd uitgebracht, verklaart dat het zeer wenschelijk zou zijn, dat de afgevaardigden

die door de regeering zouden aangeduid worden om haar te vertegenwoordigen op de internationale wetenschappelijke congressen, uitsluitend zouden gekozen worden tusschen geleerden wier namen zouden voorgelegd worden door Academiën, Universiteiten of door het Verbond van Wetenschappelijke Vereenigingen ».

Congres voor Archeologie.

Het Congres van het Verbond voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België, gehouden te Brussel in 1935, heeft de Société archéologique van Namen gelast met het inrichten van zijn XXXIste vergadering ; deze zal te Namen gehouden worden van Zaterdag 23 tot Donderdag 28 Juli 1938.

Vier afdeelingen, die zullen mogen onderverdeeld worden, werden voorzien.

I. Praehistorie ;

II. Romeinsche en Frankische oudheidkunde ;

III. Middeleeuwen, nieuwe en nieuwste geschiedenis ;

IV. Kunstgeschiedenis.

Zonder aan de vrije keuze der Congressisten te raken en alleen met het doel de opzoekingen in een bepaalde richting te doen geschieden, verlangt het Comité dat eenige bijzondere vraagstukken zouden behandeld worden ; voor de Romeinsche en Frankische periode bv. de vestingswerken in het maasland en de chronologie der Frankische kerkhoven ; voor de middeleeuwen, het beheer der heerlijkheden in Condroz, in Haspengouw, in de Ardennen ; voor onzen tijd, de geschiedenis der nijverheid, de verkeerswegen, enz.

Het weze nochtans herhaald dat de keuze der onderwerpen heelemaal vrij blijft.

De bijdrage werd vastgesteld op 50 fr. ; 25 fr. voor hoogstudenten en voor leerlingen aan met hoogescholen gelijkgestelde inrichtingen. Familieleden van een lid, onder hetzelfde dak wonend, betalen 10 fr. en genieten dezelfde voorrechten, behalve dat het boek met de verslagen hun niet zal gezonden worden.

Secretaris : M. J. Balon, rue des Houblonnières, 2, Namen. (Postrek. 23493. Congres voor Geschiedenis en Archeologie, Namen).

Vragenlijsten van het Musée de la Vie Wallonne.

Door het Musée de la Vie Wallonne werden drie vragenlijsten rondgestuurd, die betrekking hebben op den notelaar, het plukken van kruiden en de dranken. We vertalen ze hieronder :

De Notelaar (Juglans Regia). — 1. *Naam.* — Verzoek de Fransche en Waalsche benamingen te noteeren, die gebruikt worden in één of meer gemeenten, voor :

a) den boom en zijn variëteiten ; b) de vrucht en de deelen er van.

2. *Dood der notelaars omstreeks 1879.* — Herinnert gij u — of kent ge personen die zich herinneren — het bijna totale uitsterven der notelaars omstreeks 1879 ? Kent ge notelaars die vóór dien datum geplant werden ?

3. *Niet meer planten van notelaars.* — Houden de menschen zich in uw streek niet meer bezig met het planten van notelaars ? Waaraan schrijft gij dit toe ?

4. *Geneeskrachtige eigenschappen.* — Hebben sommige gedeelten er van ofwel de vruchten een genezende kracht ?

5. *Ander gebruik.* — Bewijst de notelaar ook dienst op ander gebied, bv. in sommige werkplaatsen of in het huishouden ?

6. *Gebruiken en Bijgeloof.* — Tot welke speciale gebruiken of tot welk bijgeloof gaf de notelaar aanleiding ? Bij welke gelegenheden worden noten als geschenk aangeboden ? Welke eigenschap wordt toegeschreven aan den « nagel » van de noot ?

7. *Spelen en Speelgoed.* — Gebruikt men iets van den notelaar bij het kinderspel of om er speelgoed van te vervaardigen ?

8. *Afslaan der noten.* — Worden de noten op een bepaalden datum afgeslagen ? Hoe heet men dit werk in uw streek ? Bestaan er geen zegswijzen in verband hiermede ? Gaan er geen feestelijkheden mede gepaard ?

Het plukken van Kruiden.

Er zijn personen die planten gaan zoeken waaraan een genezende kracht of een tooverkracht toegeschreven wordt. Volgens deze personen mag dit uit- of aftrekken van bepaalde planten slechts onder bepaalde voorwaarden en met het in acht nemen van zekere voorschriften geschieden, zoo men de aan de plant toegeschreven kracht niet wil zien verloren gaan.

Zij die personen kennen die zich met dit plukken van kruiden bezighouden en hun vertrouwen genieten, zouden ons een dienst bewijzen met ons te schrijven welke planten gezocht worden en vooral hoe en met welk doel. Om de opzoekingen te vergemakkelijken geven wij hieronder enkele regels, die in verscheidene landen en op verscheidene tijdstippen opgeteekend werden.

1. *Tijd van het plukken.* — In welken tijd van het jaar geschiedt het plukken ? In welk jaargetijde, in welke maand, op welken dag der week ? Ouderdom en schijngestalten der maan ? 's Nachts of bij dag ? Hoe laat ? Op welke feestdagen (of vooravond) van welke heiligen ?

2. *Persoon van den verzamelaar.* — Moet hij die plukt rein ? zuiver ? maagdelijk ? zijn. Moet hij zich vooraf wasschen, voeten, handen of aangezicht ? Welke kleedij draagt hij ? Is hij geheel of gedeeltelijk (hoofd, voeten) naakt ? Moet hij vasten ?

3. *Voorzorgen.* — Moet er bij het plukken gezwegen worden ? Achterwaarts gaan ? Niet omkijken ? Zich naar een bepaalde

windstreek keeren ? Moet hij een of meer kringen rond de plant trekken en waarmede ? Rond de plant gaan ? De plant met iets aanraken ? Ze besproeien met wijwater ? Ze bewierooken ? Kruisteekens maken ? Knielen ?

4. *Woorden.* — Worden bij het plukken onsamenhangende woorden of formulieren uitgesproken ? Bepaalt men voor welken zieke, voor welke ziekte de plant afgesneden wordt ? Bezwering ? Gebeden tot de plant? Worden deze bezweringen of gebeden gericht tot beschermgeesten, tot hemellichamen, tot heiligen, tot God ?

5. — *Offeranden.* — Wordt er in de plaats van de weggenomen plant iets anders gezet : graan, brood, kaas, zout, eieren, geldstukken, een kaars, wierook ?

6. — *Wijze van plukken of uittrekken.* — Welke voorwerpen gebruikt men ? Waarvan zijn ze gemaakt ? Mag het een ijzeren voorwerp zijn ? Welke vingers, welke hand moet men nemen ? Moet de hand bloot zijn ? Plukt men op een andere wijze ? Bindt men namelijk een koord rond de plant, die dan door een hond uitgetrokken wordt ?

7. *Na het plukken.* — Wat doet men met de plant ? Waar wordt ze gelegd ? Laat men ze wijden ?

Dranken. — 1. *Gewone of buitengewone dranken.* — In welke mate worden volgende dranken door het volk gebruikt : a) bier; b) wijn; c) koffie; d) jenever; e) andere dranken.

2. *Dranken in het verleden.* — Worden er thans, voor zoover u weet, andere dranken gebruikt dan in een vorige eeuw ? Wat vertellen oudere menschen hieromtrent ?

3. *Speciaal bier.* — Welk bijzonder plaatselijk bier wordt er thans in uw streek nog gebrouwen ? Was er eertijds geen thans verdwenen specialiteit ? Waaraan wijt gij dit verdwijnen ? Werden er geen nieuwe specialiteiten voortgebracht ?

4. *Wijn.* — a) Waren er eertijds wijngaarden in uw streek ? Welke plaatsnamen herinneren daar thans nog aan ? Reden van het verdwijnen ? Welke herinneringen aan dien wijn uit de streek leven nog steeds voort ; b) Welke wijnsoorten werden of worden nu nog uit andere landen ingevoerd ? Bij welke gelegenheid wordt of werd er wijn gedronken ? c) Welke voorschriften dienden in acht genomen te worden bij het bottelen, het in den kelder plaatsen en het drinken van wijn ? Welke flesschen en welke glazen (dialectische namen) werden hierbij gebruikt ? Werd bij de geboorte van een kind een wijnkeldertje toegemetseld, na er flesschen in geplaatst te hebben die slechts mochten ontkurkt worden op het trouwfeest van het borelingsken ?

5. *Koffie.* — a) Zijn er in uw gemeente nog personen die zich den tijd herinneren dat koffie nog een luxe-artikel was ? Heeft men er namelijk hooren spreken van kruidenierswinkels waar men de koffie niet woog, doch de boonen telde ? b) Hoe werd de koffie bereid ? Waaruit en op welke wijze werd zij gedronken ? Waartoe diende de groote kom die bij elk koffie-

servies behoorde ? Bij welke maaltijden werd koffie gedronken . Werden er soms welriekende kruiden bijgevoegd ? Doen (of deden) sommige werklieden, namelijk de mijnwerkers en in 't algemeen zij die op plaatsen werken waar het zeer warm is, keukenzout in hun koffie ? Zelfde vraag voor de marktkramers in open lucht. Om welke redenen beweren of beweerden zij zulks te doen ?

6. *Jenever.* — a) Bij welke gelegenheid drinkt of dronk men jenever ? Welke plaatselijke namen gaf men aan het « kleine drupje », aan het glas waarin men schonk, aan de flesch of aan het kruikje waarin jenever bewaard werd, aan de glazen veldflesch waarin ze meegenomen werd ? b) Werd of wordt in uw gemeente het laatste op den grond gegoten ? Waarom wordt dit gedaan ?

Kunstambachten en Folklore.

De bijzondere Commissie voor Kunstambachten heeft in het Ministerie voor Openbaar Onderwijs een zitting gehouden, tijdens dewelke gesproken werd over de ontwikkeling der kunstambachten, over het verband tusschen kunst en techniek, over het aanwenden van folkloristische elementen bij het voortgebrachte werk.

Er werd besloten de decoratieve elementen en de onderwerpen aan de folklore te ontleenen.

XIde Gala voor Waalsche Folklore.

Zooals naar gewoonte ging deze door in het Paleis voor Beeldende Kunsten, doch daar er zooveel plaatsen besproken waren heeft men de stukken tweemaal opgevoerd : op 12 en 13 Maart jongstleden. Programma : *Les Nutons* een kleine fantasie als voorspel, *het Oogstfeest in Haspengouw*, een kleurig tafereel met den dans *des Olivettes. A l'Escouvion*, zeer artistiek (muziek van M. Tordeur), *Une ducasse boraine en 1895*, zeer realistisch en schilderachtig. Het tweede bedrijf was gewijd aan liederen en dansen uit het Bourboneesche, uitgevoerd door een groep van Vichy.

Meer en meer krijgen deze feesten een echt artistiek karakter.

Een Beiaardcongres.

In Juli van dit jaar, ter gelegenheid van de processie van O. L. V. van Hanswijk, zal er te Mechelen een congres gehouden en een tentoonstelling ingericht worden, gewijd aan den beiaard. Mechelen is inderdaad de stad geweest, waaraan deze kunst een nieuwen bloei te danken heeft.

Internationaal Congres voor Anthropologische en Ethnologische Wetenschappen.

Van 31 Juli tot 6 Augustus zal te Kopenhagen, in de Universiteit (Freu Plads), de 2de zitting van het Internationaal Congres

voor Anthropologische en Ethnologische Wetenschappen gehouden worden. Het Congres zal uit volgende afdeelingen en onderafdeelingen bestaan : Anthropologie, Physica (anatomie en physiologie), Psychologie, Demographie, Ethnologie, Ethnographie en Folklore (Azië, Afrika, Amerika, Oceanië, poolstreken, Europa), Sociologie en Godsdienst, Linguistiek en Literatuur.

Na het Congres hebben van 7 tot 9 Aug. uitstappen plaats.

Bijdrage vastgesteld op 30 Deensche Kronen. De deelnemers genieten talrijke voordeelen en reizen aan verminderden prijs.

Adres : Nationalmuseet, Ny Vestergade, 10, Kopenhagen.

Te Aarschot.

De Vereeniging voor vreemdelingenverkeer van Aarschot verkreeg van het stadsbestuur de toelating een gewestelijk museum in te richten in de haar aangeduide zalen van het stadhuis.

Te Aalst.

Aalst bezit een bouwvallig begijnhof. Het is het eigendom van een persoon die, in plaats van er iets aantrekkelijks voor toeristen van te maken, besloten heeft het af te breken. Zou er niets kunnen gedaan worden om dit schilderachtige en eigenaardige overblijfsel uit het verleden te redden ? Met deze huisjes, die cirkelvormig rond een grasperk geschaard staan, van binnen met elkaar te verbinden, zou er een prachtig museum voor Folklore van te maken zijn.

L. S.

Te Brugge.

Het Museum Pro Pace, Arte, Scientiae et Labore, gewijd aan de nagedachtenis van Z. M. Koning Albert, propaganda-centrum voor het beschermen van wetenschappelijke en philantropische instellingen in oorlogstijd, werd op 2 Mei jl. ingehuldigd. Deze nuttige inrichting is te danken aan het initiatief van M. Tulpinck, kunstschilder te Brugge.

L. S.

Te Diest.

Wij hebben vernomen dat er sprake was van het afschaffen van het Diestersch Museum voor Folklore, ingericht in het oude Begijnhof. Daar wij dit niet konden gelooven, schreven wij naar een briefwisselend lid. We ontvingen volgend antwoord :

« Ik ben verplicht u te zeggen dat er — tot mijn groot spijt natuurlijk — inderdaad sprake is van het afschaffen van het Museum op het Begijnhof.

Na een onderzoek heeft een afvaardiging van de Commissie voor Monumenten een ongunstig advies uitgebracht betreffende den — vochtigen — toestand der lokalen, de beschadiging van

schilderijen, het gebrek aan licht en lucht en... het slecht onderhoud.

Zooals U weet werd dit museum ingericht en bestuurd door... den Openbaren Onderstand. Dit was een eerste misstap. De stad had er zich moeten mede bezighouden, doch deze weigerde om redenen van financieelen aard.

Het inrichten van dit mooie en tamelijk karakteristieke museum heeft enkele duizenden gekost, doch, eens ingericht, heeft men er zich verder niets van aangetrokken. De Openbare Onderstand wil den last van zijn schouders schuiven en de stad blijkt niet geneigd te zijn hem op de hare te nemen. Schilderijen en kerkschat zullen dan naar de kerk van het Begijnhof terugkeeren, de gilden zullen hun prachtige halssieraden en andere stukken terugnemen en het overige zal links en rechts verspreid worden. Dit is wel spijtig voor het museum zelf en ook voor de folklore, doch vooral voor het toeristisch kapitaal dat wij heel waarschijnlijk aldus zullen verliezen.

Als de zaak in goede handen geweest was, dan ware het nooit zoover gekomen.

Te Hasselt.

De Provincieraad van Limburg heeft besloten het Begijnhof te Hasselt aan te koopen. Het bestaat uit verscheidene woningen en een kerk uit de XVII^de^ en XVIII^de^ eeuw. In de huizen bevinden zich interessante schoorsteenmantels, zolderingen en lambrizeeringen. Eens de lokalen in orde, zal er een provinciaal museum voor Oudheidkunde en Folklore ingericht worden.

Te Virton.

Te Virton werd een Meseum voor Laag-Luxemburgsche Folklore geopend.

Met geduld werden talrijke voorwerpen verzameld, waaronder allerlei gereedschap van heden verdwenen of gewijzigde ambachten. Thans werd een woning ter beschikking van de verzamelaars gesteld en dezen Zomer nog zal het Museum er ingericht worden.

Herten in het Zoniënbosch.

In het Zoniënbosch, in een park van 11 hectaren, werden een hert en twee hinden vrijgelaten. Men hoopt dat ze er zullen gewoon worden en dat ze er zich zullen vermenigvuldigen.

Wij sluiten ons graag aan bij hen, die het publiek verzoeken deze dieren tegen de kwaadwilligheid van sommige wandelaars te beschermen. Vooral zij die honden bij zich hebben, worden verzocht deze niet in de nabijheid van het park los te laten loopen.

Onze Uitstappen.

10 Juli. — Naar het Tusschen Samber- en Maasland, een al te weinig gekende streek, die zoowel om haar archeologische en folkloristische schatten als om haar schilderachtigheid verdient bezocht te worden. Vooral te Nimes, een dorpje nabij de Fransche grens, zullen wij ons een tijdje ophouden. De gemeente bezit er een kasteel met een park van verscheidene hektaren en richtte er een museum in voor Geschiedenis en Folklore.

Vertrek uit Brussel te half acht. Langs Charleroi, Philipville, Mariembourg en Nismes (bezoek aan het Museum, de puinen der oude kerk, panorama's enz.). Terug over Chimay en vijver van Virelles (grootste van het land). Oponthoud. Beaumont, Binche, Brussel.

Prijs voor vervoer per autocar, middagmaal (drank niet inbegrepen), entrées en drinkgeld : 76 frank.

28 Augustus. — Dit jaar zal er te Namen een uiterst belangwekkende tentoonstelling voor Kunstambachten gehouden worden. Steeds wist de Maasvallei zich op dat gebied te onderscheiden (koper, goudsmederij, hout, aardewerk, glas en kristal). Voor Volkskunst werd een afzonderlijke afdeeling voorzien.

Samen met dit Museum zal de abdij van Maredsous bezocht worden, waar werkplaatsen zijn die op dit gebied waarlijk baanbrekend werk verrichten.

Vertrek uit Brussel te 8 uur. Te Namen : bezoek aan het Hôtel de Groesbeeck de Croix, aan de Tentoonstelling en de kerk St. Loup. Middagmaal. Naar Maredsous langs St. Gérard, Maredret). Bezoek aan de abdij. Terug naar Brussel langs de valleien van Molignée (puinen van Montaigle) en Maas.

Prijs, zelfde voorwaarden als hierboven : 85 frank.

Let op. — Het vertrek geschiedt steeds stipt op het aangeduide uur, aan den hoek van Wetstraat en Handelsstraat.

Deelnemers dienen ten minste vier volle dagen vooraf te verwittigen. Reissom vooraf te storten op postrek. 142.119, Marinus Albert, Brussel.

Om alles zoo goed mogelijk in orde te hebben verwittige men zoohaast mogelijk. De aangegeven prijs kan gewijzigd worden in geval de munt haar waarde niet behoudt.

Prijs : 12 fr.

Dienst voor Geschiedkundige en
Folkloristische Opzoekingen van Brabant

DE BRABANTSCHE FOLKLORE

De straf van de mand. Misericordia van Hoogstraten.
Geteekend door L. Maeterlinck.

17de jaar — 12, Oud Koornhuis, Brussel
Nr 102 —

17[de] Jaargang - N[r] 102 Juli 1938

De Brabantsche Folklore

INHOUD

Gvjlielmi van der Borcht : « Brvsselschen Blom-hof van Cvpido ». Kinderspelen te Brussel in de eerste helft van de 17e eeuw. — Een landverraad in de XVIe eeuw. — Volkswijsheid. — Als in een sprookje. — Foorimpressies. — Ditjes en Datjes. — Boekennieuws. — De Folkloristische Beweging. — Necrologie. — Inhoudstafels.

Gvilielmi van-der Borcht : « Brvsselschen Blom-hof van Cvpido ». Kinderspelen te Brussel in de eerste helft van de 17e eeuw.

(ROBERT FONCKE).

Willem vander Borcht, van Brussel, de mode van de renaissance nog volgend, heette zich ook Guilielmus a Castro, en zich richtend naar 't aloude gebruik van de rederijkers, ondertekende hij zijn werk met de kenspreuk « Castra, qui se vincit », of : een vesting is wie zichzelf verwint.

Afgaande op de talrijke liminaria-gedichten, die in zijn bundels voorkomen, mag men besluiten dat hij ogenschijnlijk in drukke vriendschapsbetrekking stond tot verschillende antwerpse broeders in de kunst (1) ; hij smukte

(1) J. te Winkel : Geschiedenis der letterkunde van de republiek der vereenigde Nederlanden, deel II, Haarlem, 1924 ; blz. 37, 63 vlg.

trouwens op zijn beurt de boeken van andere poëten ook met lofdichten uit zijn veder (2) ; trots het lied echter dat ze te zijner ere met rotsvaste overtuiging aanhieven, geraakte vander Borcht onder de vele letterkundigen, die ras verwaarloosd werden en nagenoeg voorgoed vergeten.

Het « Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche Letterkunde » door J. G. Frederiks en F. Jos. Van den Branden stelt hem wel is waar nog voor (3) en somt — met een paar drukfeilen — de titels van zijn dichtbundels op (4). F. A. Snellaert laat hem echter onvermeld in zijn « Verhandeling over de Nederlandsche Dichtkunst in België » (5), terwijl hij zijn treurspel « Rosimunda » terloops, en afkeurend, bespreekt in zijn korte studie « Het Vlaamsch Tooneel in de 17e eeuw » (6). Naderhand stelt de « Biographie nationale » zich voor hem in de rij van haar vaderlandse beroemdheden op te nemen (7). Intussen liet prof. Jan te Winkel hem enig recht weder-

---

(2) bijv. in Francisci Godini « Tyts-overschot » (Antwerpen, 1660).

(3) blz. 92.

(4) « Brvsselschen Blom-hof van Cvpido, ghedeylt in dry deelen, Waer van het eerste Deel zijn Minne-klaghten : Het tweede vreughdighe Herdersghesanghen : Het derde Boertighe Lietjens. Te samen beduydende de aen-komste der Liefde / de Weder-minne / ende de bekomen gunste. Met eyndelinghe voor het tweede Boeck de Rancken van Cupido. (Brussel, 1641).

Sedighe Sinne-beelden op den aert der ghepluymde viervoetighe, waterighe, ghekorven oft bloedeloose dieren (Brussel, 1642).

Spigel der Eyghen-Kennisse, bestaende in te-saem-ghebonde Mal en Trevrè-dichten, in-gheknoopt het Conterfeytsel des Wereldts, Tot verbetrenisse deses Eeuws feylen ende narrigheydts onderrichtinghe (Brussel, 1643).

Rosimvnda Treurspel, Ghespeelt tot eene af-scheydt van de Liefhebbers der Rijmerkonste binnen Brussel op het Stadt-huys. — Mitsgaders eene Antwoorde op de Vrage (wat oft beter is peys oft oorloge ?) uyt-ghesonden vanweghen den Hooft-man van Onse L. Vrouwe Krans-kamer binnen Brussel, in 't jaer 1650. (Brussel, 1651).

(5) Brussel, 1838.

(6) In « Belgisch Museum », jg. 1845, blz. 294, 355.

(7) Vgl. : « Castro, G. a. ».

varen, terwijl prof. G. Kalff — die overigens van vander Borcht slechts zijn eersteling schijnt te hebben gekend — minder goed over hem te spreken is (8).

Wat weet echter het « Biographisch Woordenboek » omtrent de dichter eigenlijk ? Alleen dat hij in 1622 werd geboren ! Deze aanduiding las het ongetwijfeld van het geëtst portret af van Guilielmus a Castro, waarmee zijn « Brusselschen Blom-hof » werd verlucht ; Ant. vander Does graveerde het volgens een tekening door Alexander van Fornenbergh, uit Antwerpen, rederijker van de Violier aldaar, alias « Levende sterf ick », kunstschilder en schilderijhertoetser (9). Snellaert (10) en op grond van zijn mededeling — ook prof. J. te Winkel (11) — stellen hem voor als advokaat Willem vander Borcht ; de eerste blijkt dit te hebben afgeleid uit de opdracht van de « Rosimunda », ondertekend op de 10e Januari 1651, ofschoon de auteur daarin met geen woord duidelijk van zijn advokaatschap gewag maakt, alleen rept van « swaerder oeffeninghe » die zijn ingeboren ijver had verkoeld of te niet gedaan. Deze opdracht van zijn drama moet anders door haar aanhef de belangstelling gaande maken, omdat vander Borcht bekent, enkele jaren te voren het plan te hebben gekoesterd te Brussel « op te stichten een eeuwigh Schouborch tot behoef van d'arme Vondel-kinderen », een bestendig toneel, waarvan de opbrengst zou zijn ten goede gekomen aan de hulpbehoevende vondelingen van zijn geboortestad ; men had hem evenwel in dit opzet gedwarsboomd en hem verplicht het op te geven (12).

2.

Wij vinden ons hier echter genoopt onze aandacht te beperken tot vander Borcht's eerste pennevrucht, « Brusselschen Blom-hof van Cupido », die ze om meer dan een reden ter dege verdient.

(8) Kalff, G.: Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde, Ve deel (Groningen, 1910), blz. 388.

(9) « Biographisch Woordenboek », blz. 255

(10) In « Belgisch Museum », 1845, blz. 354.

(11) « Geschiedenis... », blz. 37.

(12) In « Belgisch Museum », 1845, blz. 355.

Reeds voor het uiterlijke vormt het een niet onaardig bundeltje, van oblong in-4° formaat, groot 15 bij 9,8 cm., XXXVIII+222+VI blz. dik. De drukker Guilliam Scheybels — die in 1641 op de Anderlechtse Steenweg bij de Roose woonde en tien jaar later in de Korte Ridderstraat, in Sint-Jan-Baptist — heeft er ongetwijfeld geen geringe zorg aan besteed ; dat hij enkele drukfeilen niet te vermijden wist, zal niemand hem kwalijk nemen. Hij werkte zo waar met drie verschillende lettertypen : de gewone antiqua, de gotische en de kursieve ! Op het titelblad verschijnen ze reeds na elkaar ; binnen in 't boekje wendde hij de eerste aan in nagenoeg het ganse derde deel, « De Rancken van Cupido », en verder voor prozaberichten of langere gedichten in alexdrijnen ; de gotische voor de liederen ; de kursieve voor de sonnetten.

Prof. te Winkel wees er op dat het bundeltje met twaalf kopergravures is verlucht. Het door mij bebezigde exemplaar van de Universiteitsbibliotheek te Gent (13) behelst er echter niet minder dan zestien, wanneer wij er het titelblad, het portret en het wapen van de dichter bijrekenen. Buiten de twee laatste nemen ze elk een volle bladzijde in beslag ; hun kunstwaarde matig ik me niet aan te beoordelen, ofschoon de houding en uitdrukking van onderscheiden daarop voorkomende personen en dieren me eer koddig leken. Te danken hebben wij ze aan 's dichters broeder Johannes, die eveneens soms de veder in de inktkoker doopte en dan « Per Castra, astra » — of : door sterkte ten hemel — tekende.

Hij deed het ook voor deze « Brusselschen Blomhof » van Guilielmus en leverde het uitvoerigste van de liminaria, die o. a. Alex. van Fornenbergh, Geraerd' vanden Brande, factor van de Goudbloem te Antwerpen, Jacobus Mayael instuurden, alsmede Joannes Theod. Blondeau, die naast een elegie in 't latijn, nog een frans kwatrijn afstond. In alexandrijnen sprak hij zijn voldoening, zijn vreugde uit over het verschijnen van zjn broeders bundel en zijn stuk — « Brusselsche Blijschap » betiteld — legt getuigenis af van een sterke belezenheid in de toenmaals

(13) Nr B L 6587.

in het Noorden populaire dichters : in « de boecke-ry der wercken / Van 't deftigh *Catsens* breyn... », in « *Huyghens* Heugh'nis-waerdt het kostelijcke Mal », in « *Hensij* schoone boecken » die hem zijn « als *Poësis*-Kerck » ; maar even hoog acht hij « *Houwaerts* werck », de bundels van de vruchtbare Johan Baptista Houwaert, de voorname heer in Sint-Joost-ten-Ode en door vrouwen gelauwerde poëet.

De « Brusselschen Blom-hof » droeg Willem vander Borcht op aan « den edelen, geleerden ende seer konstlievenden Heere, Ir Ferdinandus van Spoelberch, heere van Kleyn Loven, etc. », aan wie hij tevens een « Naemschrift » met verklaring en een « Tydt-ghedicht » daarbij wijdde ; tussen in gaf hij nog twee kwatrijnen ten beste, waarvan vooral het eerste opvalt : immers het beweert niets minder dan dat de genoemde adellijke jonker zich in het bezit verheugde van « het conterfeytsel van de uyt-muntende Monaliza, gheconterfeyt van Leonardo Davinci » ; dat het hier slechts een kopij kan hebben gegolden van de Gioconda uit het Louvremuzeum te Parijs hoeft wel niet nader betoogd.

Deze opdrachtgedichten helpen van in den beginne het brabants voorkomen van het bundeltje vastleggen. De auteur versterkt het en verengt het tot een brussels uitzicht door de handeling van een « Verhael van de aen-komste der Liefde » te verleggen naar « Ontrent Scharbeeck in een dal » (blz. 65) en naderhand in een « Kluchtighe Gheschiedenisse van Koeckel-bergh » (blz. 127) te vertellen — hoewel hortend en onbeholpen — van een herbergruzie onder vier drinkebroers, hun huisvrouwen en de waard.

Dit brabants-brussels karakter bevestigt de dichter nog veel kraniger doordat hij niet ongaarne in de woordenschat van zijn heimat te keur gaat en uitdrukkingen inlast als : « (ons beyde adems) facken » (blz. 16 ; =pakken, grijpen, vatten) en « een lutjen » voor een beetje (blz. 38) en zijn voordeel doet met scheldwoorden als : « sloufken » (blz. 67) =sukkelaartje) en «« lammen hanne » (blz. 114 ; =dom, onhandig man). Geheel en al laat hij zich leiden door de uitspraak van zijn dialekt bij de spelling van « een eet zweiren (blz. 21), jalous (blz. 22), esen (blz. 25 ; = azen), dweirs-door (blz. 52), gheirne (blz. 58), just (blz. 70), de korts (blz. 67) ». Van het werkwoord « blazen »

smeedt hij een praeteritum enkelvoud : bloes ; men neme ook waar dat hij de klinker van de leenwoorden « tronie (Frans : trogne) en « karogne » (Frans : charogne) telkens met *ai* weergeeft (traigny, karaigny, blz. 113) ; aan nu opvallende woorden mangelt het niet hier en daar, bijv. bisaert (blz. 115 ; = (Frans : bizarre), dweeuw (blz. 187 ; = dweeg, week, zacht, murw), meepsch (blz. 191 ; = dun, breekbaar, zieklijk).

Op deze en andere eigenaardigheden van dezelfde aard gaan wij echter niet in, daar het niet in onze bedoeling ligt te dezer plaatse een nauwkeurig onderzoek betreffende de taal van dichter vander Borcht in te stellen, hoe belangwekkend het alleszins zou mogen uitvallen.

3.

Liever wijzen wij op de verrassende verscheidenheid van vorm in zijn « Blom-hof », die gedichten in gepaarde alexandrijnen, sonnetten met hetzelfde lange vers en strofische liedjes, haast alle op kortere verzen gebouwd, samenbundelt.

Lettend op de inhoud moet men daarentegen een veel grotere eenvormigheid vaststellen.

Wel gaat de schrijver hier en daar op frisse, aan de werkelijkheid gebonden nieuwigheid uit. Behandelt zijn « Klagh-Liedt van een Dochter die haer Susters Vryer beminde » (blz. 74) geen toen — en thans — nieuw of minder vaak uitgewerkt psychologisch thema ? De « Koddighe Vryagie tusschen eenen Koppelaer ende een koppelersse » (blz. 112) treft door haar natuurlijke toon en zamelt een reeks grove scheldnamen, die andermaal uit de volkstaal werden afgeluisterd. Eng hangen vast met zijn eigen tijd de liederen op het tabakskruid, « Cupido Toeback-gheven » (blz. 165) en « Lof van den Toeback » (blz. 168) ; uit dit laatste mag wel de dichterlijke etymologie worden aangehaald, die vander Borcht voor de naam van de plant fantazeerde ! Bacchus vond hem uit, toen de volken hem kwamen verzoeken het nieuwe kruid te dopen ; wat hij sprak : « *Tot Bacch'* is dit kruydt ghekomen / En soo suldy 't eeuwigh nomen ».

Maar afgezien van dit weinige bovenstaande en nog van een handvol stichtelijke gedichten tegen het einde, laat zijn bundeltje uitsluitend minneliederen lezen en wel voor een ongenoemde beminde, wier beeld — geheel of toch voor een belangrijk deel — gesneden lijkt uit dat van de Cassandre of Marie, Olive of Méline, wier schoonheid Ronsard en zijn vrienden van de Pléiade te Parijs omstreeks 1550 begonnen te vereeuwigen, als van zovele zusters van Petrarca's Laura. De schone, die heerste over het hart van Willem vander Borcht en meer zuurs dan zoets hem schonk, als men zijn liefdeklachten werkelijk waar en niet poëtisch gefantazeerd mag onderstellen, was ook naar zijn zeggen niet aards, doch hemels ; ook uit haar ogen flitsten de gulden schichten van 't minnegoodje ; haar voorhoofd glansde ook van albast, haar wangen waren ook kleurig en zacht als van robijnen, haar lippen rozig als koraal, heur haar als van gouddraad gekroezeld en haar perfekte ledematen onvolprezen. Men hoort het : haar beeltenis mag dus dadelijk worden opgehangen naast het portret van 't goddelijk lief Olympia, aan wier voeten jonker Jan vander Noot wierook brande (14) en van de Roosemondt, die Justus de Harduyn bezong (15).

Hiermee is gezegd hoe slaafs vander Borcht zich nog richtte naar 't voorbeeld van de franse Pléiadisten. Terwijl in hun eigen vaderland hun literair standpunt reeds lang was overwonnen, nam onze brusselse poëet het nog met geestdriftige overtuiging in, naar inhoud als naar vorm. Vandaar zijn gegoochel met samengestelde woorden als : geblindt-koost (blz. 37), de Lente blom-blaser, bladerspruyt (blz. 95), door-pickt, door-spicht (blz. 106), Midas

(14) Jonker Jan van der Noot, geboren te Brecht bij Antwerpen omstreeks 1538, gestorven na 1595. — Cf. « Gedichten van Jonker Jan van der Noot, met inleiding en aanteekeningen van Albert Verwey » (Amsterdam, 1895) ; — Aug. Vermeylen : Leven en werken van Jonker Jan van der Noot (Antwerpen, 1899).

(15) Justus de Harduyn, geboren te Gent in 1582, overleden te Oudegem bij Dendermonde in 1641. — Cf. Robert Foncke : « Justus de Harduyn : De weerliicke liefden tot Roose-Mondt » heruitgegeven (Antwerpen, 1923) ; — Dr. O. Dambre : De dichter Justus de Harduyn. — Een biographische en letterkundige studie (Gent, 1926).

be-esel-oort (blz. 108) ; Ronsard c. s. had dergelijke composita bij honderden aangeleerd en binnen de Nederlanden hadden Constantijn Huyghens en vele van zijn volgelingen hun voorliefde voor zulke woorden laten uitgroeien tot een echte manie. Nog luisterde Willem vander Borcht op de wekroep van de Parijse dichters om koene neologismen aan te durven en in zijn schrijftaal vindt men dienvolgens o. a.: met honich over-smert (blz. 36), van liefde uyt-ghekorst (blz. 47), mijn eerst-blak-righe borsten (blz. 52), de luck-vrouw (blz. 59), mijn smertigh naer-ghedenck (blz. 61). De strofen van zijn liederen kalkeerde hij op die van de franse chansons of deunde ze ten minste ijverig na, slechts lichtjes wijzigend naar maat en ritme. Zo verre het hun inhoud aangaat, zijn vander Borcht's liedjes niet eens naar 's lands gelegenheid verdietste, veeleer maar in 't vlaams vertolkte minnezangen uit de bundels van de franse voorgangers.

Gelijk zij nodigt hij keer op keer de goden van de griekse mythologie naar voren en onder hen wel het graagst Cupido met boog en pijlkoker. Om van 't Venuszoontje te zingen, plunderde Ronsard — en zijn vrienden niet minder — stelselmatig de oden van de zoetgevooisde en snaakse Anakreon ; zijn Cupidoliederen, die in de bloeijaren van de Pléiade het populairst zijn geweest, heeft ook a Castro bewerkt. Aldus duikt Anakreons « Bezoek van Eros » — door Ronsard verwerkt in zijn ode « L'amour mouillé » — weer op in de « Brusselschen Blom-hof », waar de dichter verhaelt 's liefdens aen-komste » (blz. 9) ; Anakreons « De gewonde Eros » — andermaal door Ronsard in het 4e boek van zijn oden nagevolgd (« Le petit enfant Amour / Cueillait des fleurs à l'entour / D'une ruche...) en nog door J. A. de Baïf in zijn « Passetems » (« Amour dérobant le miel ») — benuttigde vander Borcht voor zijn « Cupido Roosendief » (blz. 180) ; « Eros gevangen » van Anakreon heeft hij — wellicht een enkele keer buiten de Pléiade om — ingelast in zijn « In-leidinghe van de Rancken van Cupido » (blz. 146) ; nog bootste hij van Anakreon « Het beeld der geliefde » na in zijn « Versoeck aen eenen Schilder » (blz. 187), gelijk Ronsard reeds had gedaan in zijn « Ode à Ianet », in « Amours de Cassandre », en Remy Belleau in de eerste dag van zijn « Bergerie ».

't Een of ander van deze anakreontische liederen hebben 16e en 17e-eeuwse dichters van bij ons in 't Nederlands overgebracht met direkte hulp van de franse bewerkingen van de Ronsardisten : Jan van der Noot legde tot twee keer toe beslag op brokken uit de « Ode à Ianet » ; elders hebben wij aangewezen dat de Harduyn soms woordelijk het « Portrait de sa Maistresse » der « Bergerie » natekende (16) ; wij hopen weldra de aandacht te vestigen op meer Nederlanders, die de franse vertalingen naar de oden van Anakreon met geringer of groter bijval in onze moedertaal hebben overgebracht ; een vergelijking tussen hun gedichten en de gelijklopende paestatie van vander Borcht zal het mogelijk maken zijn talent als verdietser van Pléiadeverzen scherp af te wegen. Ze zal echter, naar ik meen, de indruk bevestigen, die wij zamelden uit zijn gehele « Blom-hof »-bundel, dat a Castro — al schrijft hij haast dertig jaren later dan de Harduyn — heel wat minder bevallig zijn franse modellen heeft weten weer te geven, zelfs heel wat minder levendig en fris dan Jan van der Noot, ofschoon hij zich drie kwart eeuws voor vander Borcht aan die taak wijdde.

Doch ook hierop wensen wij te dezer gelegenheid niet nader in te gaan, hoe verklaarbaar het wezen zou dat men er toe overging de waarde van vander Borchts werk nauwkeurig te bepalen. Want hij valt te begroeten als een van de laatste enthousiastische bewonderaars van Ronsard en zijn school hier binnen onze gewesten, misschien zelfs als de allerlaatste Pléiadist hier te lande.

4.

Te dezer plaatse wijzen wij er liever op dat a Castro zijn gedichten veelal voor een werkelijk gezongen voordracht in orde bracht, verzen en strofen klaar knipte naar de maat van toentertijd in ruime kring bekende, populaire liederen. Onder zijn titels staat dienvolgens regelmatig een « voois » vermeld en aldus laat hij meer licht strijken over de liederschat in Brabant omstreeks 1640. Daarom volgt hier het lijstje van zijn zangwijzen, waarbij wij kun-

(16) Robert Foncke : op. cit., blz. 115.

nen aanstippen dat Florimond van Duyse sommige er van ter bespreking bracht in zijn muzikologische onderzoekingen :

Cupido lest gheleên (blz. 9) (17).
Coridon heeft seer triumphant (blzz. 10, 37, 101, 161).
O ! Herderinne (blz. 14).
Van de Vincken (blz. 18).
Phillis quam Philander teghen (blz. 39) (18).
Doen ick was in 't bloeyen van mijn' tijdt (blz. 19).
O Galathea mijn soete Goddin (blz. 23).
Gheswinde bode van de min (blz. 25) (19).
Ialouse envie (blz. 27).
Wat lof, wat roem (blz. 29).
Ie meur d'amour (blz. 31) (20).
Vlucht niet, vlucht Laura niet (blz. 33).
Venus Goddine thoont uw' kracht (blz. 40) (21).
Chere Phillis (blz. 51).
Schoon Herderin (blz. 53).
Kloter-bolleken (blz. 55 en 59).
La Rose (blz. 61).
Brande du Village (blz. 62) (22).
Herderinne (blz. 67) (23).
O ! Soete Nymphe schoon (blz. 68).
Polyphemus aen de stranden (blz. 71) (24).
Claire Fontaine (blz. 74).

---

(17) Is misschien « Cupido kwam my lest vraegen ». Vgl. Fl. van Duyse : Het eenstemmig fransch en nederlandsch wereldlijk lied in de belgische gewesten van de 11e eeuw tot heden (Brussel), blz. 319.

(18) Fl. van Duyse : Het oude nederlandsche lied (Antwerpen, 1903-1905), deel I, blz. 664 en III, blz. 2546.

(19) Fl. van Duyse (Oude Lied), deel I, blz. 665.

(20) Fl. van Duyse (Eenstemmig lied), blz. 46.

(21) Van Duyse (Oude Lied), deel III, blz. 2677 : Venus Goddinne, *nu* toon uw kracht.

(22) Van Duyse (Oude lied), deel II, blz. 1085 ?

(23) Van Duyse (Oude lied), deel II, 1333 : Herderinne, waar wilde gij heen ?

(24) Van Duyse (Oude lied), deel I, blz. 668.

Ghy amoureuse Gheesten (blz. 76) (25).
Gillotte mon amis (blz. 79).
Den Mey die komt ons by, seer bly (blz. 80).
Ick kom' u hier begroeten (blz. 82).
Coridon sucht nacht ende dagh (blz. 86) (26).
Vliedt sien (27) droeve suchtjen (sblz. 88).
D'Engelsche Klocke-dans (blz. 90).
O ! eenigh voedsel van mijn jeughdt (blz. 105) (28).
Lest-mael by een Meysken (blz. 118).
Als ick was een jonghe keerel (blz. 111).
Doen sprack dat proper maeghdeken (blz. 121).
Saerken de Krabbe-vrouw (blz. 122).
Langhs de kanten van de Sinne (blz. 125 en 131).
't Gingh een Meysken langs den kant (blz. 127).
Courante Royal (blz. 149) (29).
Ons ghespeel wilt enckel trouwen (blz. 189).
Si c'est pour mon pucellage (blz. 189).
Lest-mael lagh ick vol phantazy (blz. 204).

Men zal met ons een brusselse grondslag willen vermoeden bij 't liedje van Saerken de krabbevrouw en hem voor zeker houden bij het volgende, van « langs de kanten van de Zenne » ; het ontgaat hierbij niet dat de brusselse riviernaam opgegeven is met de klinker, die hij tot op de huidige dag in het dialekt bezit.

Onderaan een gedicht in alexandrijnen (30) plaatst de dichter nog een nota : « Aenmerckt (gheduldighen Leser) dat dit T'samen-praetjen kan ghesonghen worden op de stemme : O nuict jalouse nuict ». Hij verwijst aldus naar het lange lied « Contre une nuit trop claire » van Philippe Des Portes, uit de groep van Ronsard, dat stellig ook

(25) Van Duyse (Oude lied), deel I, blz. 152 en 682.

(26) Van Duyse (Oude lied), deel I, blz. 47 en 148.

(27) lees : *sier*=zeer=ras.

(28) Fl. van Duyse : De melodie van het Nederlandsch lied en haar rhythmische vormen (Brussel), blz. 226.

(29) Van Duyse (Oude lied), deel I, blz. 502 en 520 ; deel II, blz. 1266 en 1764 ; Van Duyse (Eenstemmig lied), blz. 293.

(30) blz. 50.

in de Nederlanden vóór en na 1600 allerpopulairst is geweest (31). Zeer bekend werd de vertaling van de vier eerste strofen, die Iaques Ymmeloot (32) er van leverde in zijn boek « La France et la Flandre réformées : ou Traicté, enseignant la vraye methode d'une nouvelle Poésie Françoise, & Thioise harmonieuse, & delectable » (1626); de samensteller van « Den Nederduytschen Helicon » (Haarlem, 1610) — Jacob vander Schuere, alias « Doorsiet den Grondt », eenmaal frans schoolmeester te Menen (33) vertaalde het in zijn geheel, maar minder goed dan een ongenoemde medewerker aan het liedboek « Apollo of Ghesang der Musen », in 1615 te Amsterdam uitgegeven.

5.

Wij willen echter nog alleen wijzen op de klinkdichten van Willem vander Borcht, die echte sonnetten zijn bijna zovele als hij er in zijn « Brusselschen Blomhof » heeft opgenomen, ontworpen, gevijld en gedreven volgens de strenge eisen die men aan deze niet gemakkelijke kunstvorm stelde.

Dat a Castro hem zo geredelijk beoefende, geldt ongetwijfeld als een nieuw bewijs van zijn verplichtingen tegenover de franse Ronsardisten, die — naar bekend is — met het klinkdicht dweepten.

In zijn bundeltje leert men de sonnetten dadelijk waarderen als zijn vaardigst gedraaide gedichten ; hun lastige vorm beheerst hij ten volle, feilloos nagenoeg, op zijn minst zo gevat als de jonge Justus de Harduyn en zeker bedrevener dan Jan van der Noot. Die lof zal men hem gaarne laten wedervaren en hij luidt des te schoner, wanneer men zich herinneren wil dat vander Borcht toch nog 20 jaar moest worden, toen hij dit opvallend meesterschap reeds had bereikt.

---

(31) Fl. van Duyse (Oude Lied), deel I, blz. 617 ; deel III, blz. 1976, 2575 en 2695 vlg. ; — (Eenstemmig lied), blz. 277.

(32) Iaques Ymmeloot ; heer van Steenbrugge, geboren te Ieper in 1574, latijns, frans en nederlands dichter.

(33) Cf. Robert Foncke : Wie is de samensteller van Den Nederduytschen Helicon (1610), in Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde, XXXVII, afl. 4.

Om een van die sonnetten — dat de 8e bladzijde van de « Brusselschen Blom-hof » vult, is het ons hier in de allereerste plaats te doen geweest.

Zijn slotregel zal men zeer duidelijk de hoofdgedachte van 't gedicht horen opgeven : door de liefde verliest men zijn verstand en wordt weer in doen en laten als een kind, dat zich met allerhande spelen vermeit. Ook deze wijsheid kon vander Borcht opnieuw bij de Ronsardisten hebben ontleend, want ze hebben ze niet ongaarne verkondigd, en naar hun voorbeeld eveneens hun nederlandse tijdgenoten : ze neemt bijv. het woord in het zeer bekend sonnet, waarin Carel van Mander betreurt dat hij in zijn jeugd zijn ijdele lusten naliep, veel kindser dan een kind dat in de tuin jacht maakte op vijfwouters, of vlinders.

Op persoonlijke en dus levendige en belangwekkende wijze werkte vander Borcht zijn gedachte uit ; hij bracht daarbij — wat alleszins onze belangstelling moest wakker roepen — de opsomming te pas van een aantal kinderspelen.

KLINCK-DICHT.

Den Minnaer seydt sijn ghesteltenisse

Ick staen ghelijck een kindt, schier stemme-loos en sien,
Mijn wijsheydt is voor-hen' (34), ick kies d'onnooselheden,
En my dient voor mijn ampt op eenen stock ghereden,
Te spelen met den top, en vol van vreesen vliên
Voor eenigh momme-tuygh, en met de poppe-liên
Te pickelen, oft wel met kinderen te koten,
Die zwieren voor mijn deur', oft met een spel te loten,
Ick wil my met den hoop aen dese kudden biên,
En loopen de handt-uyt, oft voor mijn wijze boecken
Vervullen dese handt met kleyne oortjens-koecken,
Oft met een molenken gaen drillen teghen windt,

(34) voor-hen' = voorhenen, heen, verzwonden.

Oft rollen desen reep en zwieren achter straten
Met den papieren draeck, en hier dees les uyt-vaten (35) :
Dat wie in liefden tredt (36) wordt ander-mael een kindt.

Immers, door een licht te vatten omschrijving of meer op de man af, noemt vander Borcht hier na elkaar :

1°) het rijden op een stok = ruiter spelen op een stok als paard, werkelijk een stokpaardje berijden ; dit was een stok met een paardekopje er aan, waarop de kinderen reden ; eerst later gaf het speeltuig aanleiding tot de overdrachtelijke betekenis van : geliefkoosd onderwerp, bezigheid, stelling.

2°) het spelen met een top = spelen met een houten tol, in 't zuidnederlands : dop. Met lette hier op de blijkbaar dialektisch gekontamineerde of onder invloed van 't franse « toupie » ontstane vorm « top ». Men kan hier zowel aan de kletsdop, de zetdop als de kantdop denken (37).

3°) vliên voor eenigh momme-tuygh = op de vlucht slaan voor maskers. Aangeduid wordt hierin het kindergenoegen, gemaskerd rond te lopen en vreesachtige makkertjes te verschrikken.

4°) met de poppe-liên te pickelen = De poppe-liên zijn natuurlijk de mensjes die zich met poppen vermaken, dus de meisjes ; aan hun voornaamste spel — het moedertje spelen met een pop — wordt hier allereerst herinnerd. Dan ook aan het bikkelspel (38) dat nu nog in Vlaanderen « met de pikkels spelen » heet, met in de naam de verscherpfng van *b* tot *p* die vander Borcht alreeds in zijn brabants dialekt heeft waargenomen.

---

(35) uyt-vaten : *lees :* uitvatten, uitputten.

(36) tredt : *lees :* treedt.

(37) A. De Cock & Is. Teirlinck : Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland (Gent, 1902 vlgg.), deel V, blz. 140 vlgg.

(38) De Cock & Teirlinck, op. cit., deel III, blz. 151 vlgg.

5°) met kinderen te koten. — Met het bikkelen, dat het echte meisjesspel is, mag het koten worden genoemd, als gelijkaardig echt spel voor jongens (39).

5°) met een spel te loten. — Vander Borcht ging hier andermaal bij zijn gewestspraak te rade en schrijft « spel » voor « speld ». Dit loten met een speld bestond hierin dat een kind een aantal prentjes in een boek borg, het dan zo goed als maar mogelijk gesloten langs de kant van de snee aan een makker toonde, die er met een speld in prikte. Kwam ze terecht tussen twee blaadjes, waartussen een van de prenten lag, mocht hij zijn speld voor dit prentje verwisselen ; in 't tegengestelde geval, was hij zijn speld zonder meer kwijt. In Brabant noemde men dit spel later « beeldekes steken », in Holland « prentjes prikken, verprikken » (40).

6°) loopen de handt-uyt. — Voor de oorlog heette dit kindergenoegen « spel van de duit » of « duit vooruit », te Molenbeek bij Brussel zelfs « Vivanduit », in welke benamingen de juiste betekenis van « handuit » verbleekt was. « Handuit » en « hannekenuit » (41) waren in Brabant gebruikelijke benamingen voor de nachtwaker, de klepperman (42). De handuit lopen betekent dus : nachtwaker spelen, die dieven en schelmen moet trachten te vatten, wat heden « gendarm spelen » of « dief en gendarm » wordt geheten (43).

8°) met een molenken tegen den wind drillen. — « Drillen » is heen en weer rennen, rondlopen. Hier dus met een uit een vierkant blad papier gevouwen «molentje», dat op een stok wordt vastgemaakt met een speld en heen en weer draait wanneer men het tegen de wind houdt onder 't lopen. Zulk speeltuig verkoopt men nu nog in

---

(39) De Cock & Teirlinck, op. cit., deel I, blz. 51, 54 ; — deel III, blz. 148 vlgg.

(40) De Cock & Teirlinck, op. cit., deel III, blz. 89 vlgg.

(41) In de « Tusschen-klucht » van zijn « Rosimunda » gebruikt vander Borcht de vorm « hann'ken-uyt ».

(42) Een tooneelspel door Lodewijk Scheltjens draagt voor titel « De hannekenuit ».

(43) De Cock & Teirlinck, op. cit., deel I, blz. 110 vlg.

onze steden langs de straten, het liefst echter bij kermis op het foorplein ; het is dan uit gekleurd papier vervaardigd. Eertijds voerden de lompenkooplieden ze ook mee op hun handwagen en schonken ze aan de kinderen, wier moeder een hoopje vodden ten beste gaf. Van ouds was het een uiterst populair vermaak, dat de dichter Jacob Cats vermeldt en Jan Luyken heeft afgebeeld op een ets (44).

9°) de reep rollen. — Ook dit spel klimt tot een hoge oudheid op en ook daarvan hebben de daareven genoemde kunstenaars een beschrijving in verzen en een gravure geleverd. Het wordt nog overal beoefend en heet : de hoepel drijven, hoepelen of — in onze provinciën Antwerpen en Brabant en in de omgeving van Aalst — repen, reepspelen, met de reep spelen (45).

10°) zwieren met den papieren draeck : het door jongens nog zo gezochte herfstspel met de vlieger, dat trouwens over de hele wereld verspreid schijnt. Onderscheiden vroegereeuwse nederlandse dichters hebben het beschreven en Jan Luyken heeft er nog een ets van vervaardigd. Steeds heet het speeltuig — althans tussen Aalst en Geraardsbergen in Vlaanderen, alsmede in Friesland en Groningen — « draak », bij welke naam wij waarschijnlijk aan een oosterse oorsprong van het spel hoeven te denken ; te Schaarbeek-Helmet en te Huizingen noemt men het « ballon », te Brussel zelf en in 't noordelijk deel van West-Brabant « hazewind », te Mechelen evenwel « beugel » ; hier heet het speeltuig in ruitvorm « kruisbeugel », dat met afgeronde zijkanten « kaakbeugel » (46).

Een paar spelen voor meisjes, de overige voor jongens — te samen niet minder dan tien kinderspelen — heeft a Castro aldus op verrassende wijze in zijn liefdesonnet aangehaald. Het loonde — meenden wij — de moeite daarnaar even te verwijzen, omdat hij ons onverwachts attent maakt op populaire kinderlust te Brussel omstreeks 1630, ten tijde toen de dichter als knaap ze heeft meege-

(44) De Cock & Teirlinck, op. cit., deel V, blz. 200 vlg.

(45) De Cock & Teirlinck, op. cit., deel V, blz. 214 vlg.

(46) De Cock & Teirlinck, op. cit., deel V, blz. 222 vlg.

speeld of met eigen ogen zien spelen. De meeste zijn bij de brabantse jeugd nog niet in onbruik gevallen, al duurt het wellicht niet lang meer eer ze verdwijnen, nu de straat heeft opgehouden als speelplaats te kunnen dienen ; de meeste ook reiken tot in verre eeuwen en zouden bewijzen — als we 't niet wisten — hoe konservatief de kinderen bij ons en elders altoos bleven wanneer het de beoefening gold van hun liefste genoegens.

In dit sonnet vertoonde a Castro nogmaals zijn bedrevenheid in de behandeling van de dichtvorm, doch tegelijk schikt hij het ook in de reeks van zijn aantrekkelijkste verzen, waarin hij een afspiegeling van zijn eigen brussels milieu aandorst. Op de man af heeft hij de opgesomde spelen nog genoemd bij hun brusselse naam, zodat wij voorzeker een dubbele reden hebben om ons te verheugen over deze bladzijde uit de « Brusselschen Blom-hof ».

Een landverraad in de XVI^{de} eeuw.

(J. NAUWELAERS).

Op Vrijdag 2 Mei 1578 werd Aert De Rijcke, secretaris der stad Vilvoorde en achtman van het lakenweversambacht, door een burgerpatrouille aangehouden. Zes vrijwilligers, leden van de gilden, waren, aangevoerd door Philips Van Roy, een paar uren vóór het openen der poorten de stad uitgetrokken. Ze hadden zich verdeeld in drie groepjes en hadden zorgvuldig het veld langs den linkeroever der Zenne onderzocht. Volgens betrouwbare inlichtingen bevond De Rycke zich in de omgeving van Eppegem, wachtend op de paarden die zijn knecht hem moest brengen.

Lambert Thraelens en Jan Claes, die samen op verkenning uit waren, waren de eersten die De Rijcke zagen en achterhaalden. Thraelens verzocht hem zich over te geven. Zonder eenige verwondering te laten blijken, verklaarde de secretaris : « Heel goed ! ik volg u. Men zal niets tegen mij vinden. Ik ging alleen omdat ik niet langer den last kon dragen van het huisvesten van militairen ».

Samen sloegen ze den weg in naar de stad. Thraelens ging voorop ; De Rijcke volgde ; Claes sloot den stoet. Aldus kwamen zij aan den Vondel, een gracht door de weiden, toen de secretaris opeens zijn mantel uitdeed, over het hoofd van Claes wierp en, gebruik makend van de verwarring, op de vlucht sloeg. Claes aan zijn lot overlatend, zette zijn gezel alleen de achtervolging in, luidkeels om hulp roepend. Dit werd gehoord door twee schippers die De Rijcke den weg versperden. Toen Thraelens den vluchteling weer beet had kon hij werkelijk zijn verontwaardiging niet bedwingen ; woedend riep hij uit : « Ha ! thans zie ik wat voor een man ge zijt ; nooit zou ik dit van u gedacht hebben ! » Schoenmaker Van Wyck kwam op zijn beurt bij : « Weg » riep hij uit, « weg met den verrader die ons allen wilde doen hangen ! » Gansch

uit zijn lood bekende De Rijcke : « Er zijn er nog meer dan ik ! ». Ondertusschen was de overste van de patrouille bijgekomen ; hij evenmin kon zijn wrevel onderdrukken : « Jongen, jongen, zegde hij, waartoe hebt gij u laten verleiden ? Waarom moest gij den slechten raad van uw oom volgen ? »

— « In 't geheel niet » wedervoer de ongelukkige, « mijn oom is er voor niets tusschen. 't Is mijn schuld alleen ».

Men begaf zich opnieuw op weg. Onderweg bekenden de gezellen wel dat zij in verlegenheid zaten. « Aan wien zullen wij hem uitleveren ? vroegen zij zich af, aan de stad of aan den prins van Oranje ? ». De Rijcke was wanhopig en zegde : « Doe er mee wat ge wilt ; ik weet dat ik toch moet sterven ». De kleine groep kwam Vilvoorde binnen zonder ander ongeval. De secretaris werd er uitgeleverd aan den edelen Heer Pieter Vander Beken, ridder van Jeruzalem, die hem terstond aan een eerste ondervraging onderwierp.

Zouden deze enkele lijnen niet geschikt zijn om als inleiding te dienen tot een romantisch verhaal ? Men geloove nochtans niet dat ik een enkel oogenblik het strenge gebied van de geschiedenis verlaten heb. Geen enkel detail is uitgevonden ; alles staat opgeteekend en kan nagegaan worden in het lijvig dossier van deze eigenaardige zaak, voorbereid gedurende bijna twee jaar (1).

Ten allen tijde is de aanhouding van een voornaam ambtenaar een opzienbarende zaak geweest. Deze was het in hooge mate. Arnold De Rijcke, toen 31 jaar oud, was altijd een man van eer geweest ; hij was zeer gehecht aan de stad die hij verstandig en onbaatzuchtig diende. Hij scheen ook zonder eenige bijbedoeling de zaak der Staten aan te hangen.

Deze opzienbarende gebeurtenis viel voor in den troebelen tijd dien onze provinciën doorworstelden en in volle regeeringloosheid, die het gevolg was van de groote omwenteling uit de XVI^{de} eeuw. Het is hier de plaats niet om te spreken over de Pacificatie van Gent in 1576, noch

(1) Algemeen Rijksarchief. Fiscale Stukken, n^{r} 97.

over de tusschenkomst van den Prins van Oranje, noch over de Spaansche Furie. Het zal volstaan te herinneren aan het feit dat, bij de aankomst van Don Juan van Oostenrijk in de Nederlanden, alleen de provinciën Namen en Luxemburg aan Spanje trouw gebleven waren. Men weet eveneens dat, door het edict van Marche, de algemeene landvoogd er in toegestemd had de Spaansche troepen terug te trekken en dat hij op 12^{den} Mei 1577 vreedzaam zijn intrede in Brussel kon doen. Niet lang daarna echter (24 Juli) verplichtten hem de kuiperijen van den Prins van Oranje zich ijlings binnen Namen terug te trekken. De procureur-generaal die de beschuldigingsakte ten laste van De Rijcke zal opmaken, herinnert er hier aan dat Don Juan, onder voorwendsel van jacht, in het kasteel te Namen gedrongen was en er zich verschanst had.

Omstreeks het einde der maand vernamen de Staten hetgeen zij beschouwden als een machtsgreep ; zij wilden beletten dat de landvoogd nog andere strategische punten zou in handen krijgen en zonden in allerijl burgers uit Brussel naar Vilvoorde om er het kasteel te bezetten. Tot hun groote verwondering echter vonden deze bij hun aankomst de poorten gesloten. Meer dan dat zelfs nog, stuurde de Vilvoordsche Magistraat een specialen bode naar Don Juan, de pedel der stad, Jan Huysmans de jongere. Deze had als opdracht den landvoogd mondeling op de hoogte te stellen van de poging der Brusselaars, doch was niet gelast met het terugbrengen van een antwoord. Met aldus te handelen vertolkte de magistraat echter niet de opinie van de gansche bevolking. De stad was in handen van het muitersrot. Magistraat en gezeten burgerij stonden instinctmatig, doch zonder veel krachtdadigheid, aan de zijde der Spaansche regeering, die volgens hen orde en kalmte vertegenwoordigde. Het gewone volk voelde zich enthousiast voor de omwenteling. Hun aanvoerder was Philips Van Roy, een man van rond de vijftig, kleermaker van stiel en « hondersteman » der gemeentelijke schansgravers, dezelfde die de patrouille van 2^{n} Mei aanvoerde. Om de stad te verlaten moest de tot gezant bevorderde gerechtsbode een list gebruiken. In 't holle van den nacht bood hij zich, samen met zijn vader, bij de wacht aan,

zeggend dat ze zich naar Ysche begaven. In den loop van den volgenden namiddag ontmoette Van Roy vader Huysmans, en uitte zijn verwondering over diens vlugge terugkomst. Deze zegde dat hij niet verder geweest was dan Tervuren, doch dat zijn zoon alleen de reis voortgezet had en waarschijnlijk later zou terugkomen, daar hij onderweg wel wat vermaak zou vinden. Daar echter de afwezigheid wat lang duurde wilde Van Roy toch toonen dat hij zich geen doekjes voor de oogen liet binden. Hij ontbood vader Huysmans opnieuw en zegde hem : « Uw zoon is niet naar Ysche ; hij heeft zich begeven nae dwalsch (het Waalsch) quartier ».

Te Namen wendde Huysmans junior zich tot M. de Hierges, dien hij op het kasteel ontmoette ; deze edelman bracht verslag uit aan Don Juan, die vroeg of de Vilvoordenaars ja dan neen « assistensie van volck » verlangden. Huysmans kon antwoorden dat men hem niet gelast had dit te vragen. Men hield hem drie dagen te Namen en daarna vertrouwde men hem een brief toe, dien hij getrouw aan den bestemmeling overhandigde. Deze brief was gedateerd : 8 Augustus 1577. De landvoogd dankte het stadsbestuur voor zijn gedrag tegenover de troepen die de muren hadden trachten door te breken ; in 's Konings naam beloofde hij, zoodra men het verlangde, een garnizoen te zenden voor de zekerheid van stad en kasteel.

In afwachting wist men maar niet hoe men het voorhad. Welke zijde zou men kiezen ? Later kwamen getuigen bevestigen dat De Rijcke zijn sympathie voor de Spanjaarden onder stoelen noch banken stak. Hoe zou men echter openlijk voor deze partij durven opkomen in een opstandig Brabant en te midden van een vijandig gestemde bevolking ? Inlichtingen over den toestand der troepenmacht van Don Juan ontbraken bijna geheel. Valsche geruchten waren in omloop. Op 31 Juli 1577 voelde de Brusselsche magistraat zich ongerust, daar in den loop van den namiddag verteld werd dat vijandelijke troepen op weg naar Vilvoorde waren, met het doel deze stad te bemachtigen. Men geloofde het wel niet, maar toch raadde men de inwoners van Vilvoorde aan zich gereed te houden.

Eenige maanden verliepen zonder dat er iets van beteekenis voorviel. Op 11 December 1577 deelde de stad

Brussel aan Vilvoorde een manifest mede, dat Don Juan tot vijand van het vaderland verklaarde, omdat hij de Pacificatie van Gent gebroken had ; op 23 December werd deze akte plechtig openbaar gemaakt, in aanwezigheid van meier en schepenen. Op bevel werd een register begonnen, waarin de namen en de inventaris van de goederen zouden opgeschreven worden van de « regeeringsgezinden », zooals men ze op onze dagen zou noemen.

Op 31n Januari 1578 werd het leger der Staten, overwonnen te Gembloers, ontbonden (1). De overlevenden trokken zich terug onder de muren van Brussel. Vilvoorde en Mechelen kregen belangrijke versterkingen. De verdediging van Vilvoorde werd toevertrouwd aan den Heer van Glimes. Deze liet het klooster Ten Troost, dat destijds aan de poorten der stad gelegen was, afbranden, onder voorwendsel dat het door den vijand bezet kon worden en hem als steunpunt zou kunnen dienen (2).

Men verwachtte zich er aan het zegepralende leger te zien verschijnen. De ontvanger der Domeinen werd op 7n Februari 1578 verzocht het wachthuis van het kasteel van hout en kaarsen te voorzien, daar de omstandigheden eischten dat er overal een goede wacht zou zijn, vooral aan het kasteel van Vilvoorde, waar het wachthuis 's nachts niet zonder vuur of licht mocht blijven (3). Op 10n Februari bood Octave de Gonzaga, luitenant van den land-

(1) Pirenne, *Histoire de Belgique*, IV, blz. 116. In het dossier De Rijcke wordt de slag bij Gembloers « bataille de Temploux » genoemd (dorp dicht bij Gembloers).

(2) Kervijn de Lettenhove, *Les Huguenots et les Gueux*, IV, blz. 569-571. In een request, door hen bij den Koning ingediend in 1624, herinneren de kloosterzusters er aan dat « leur cloistre a, durant les troubles, esté totalement ruiné et demoly mesmes pour la conservation de la ville pour la crainte qu'on avoit que l'ennemy ne se fût fortifié illecq contre ladite ville ». (Het oorspronkelijk stuk berust in het archief van het klooster Ten Troost ; een afschrift in het register 169, f° 92 van de Rekenkamer in het Algemeen Rijksarchief).

(3) « d'autant que le temps et les termes esquelz nous sommes requièrent que par tout se face bonne garde et singulièrement au chasteau de Vilvorde où le corps de garde ne peut estre de nuit sans feu et lumière ».
Algemeen Rijksarchief Rekenkamer, Kwijtingen 1636.

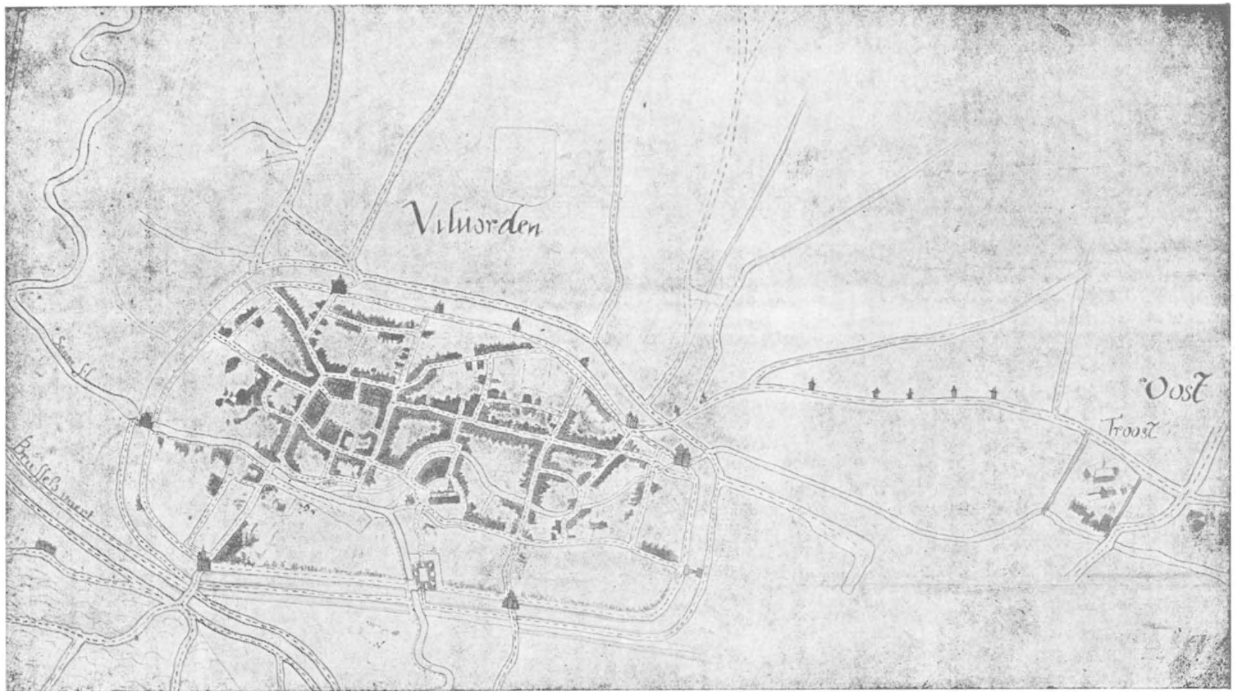

Plan van Vilvoorde, waarop men duidelijk de plaats ziet waar eens het klooster Ten Troost stond, dat in 1578 afgebrand werd
Plan opgemaakt door Jaak de Deventer, omstreeks 1560

voogd, zich inderdaad vóór de stad aan. Zijn voorposten bereikten Troost ; men hield nochtans hardnekkig de poorten der stad gesloten en op 18n Februari kon de prins van Oranje schrijven : « de vijanden hebben Vilvoorde verlaten... » (1). Gonzaga had zich zonder vechten teruggetrokken. Andere steden : Geldenaken, Leuven en Tienen, stonden op tegen hun Schotsche garnizoenen en onthaalden de Spanjaarden (2). De Procureur-Generaal beweerde zonder bewijs dat de Vilvoordsche magistraat, beschaamd over den tegenslag van Gonzaga, een brief aan Don Juan zond om zich te verontschuldigen.

De toestand der Vilvoordenaars, vrienden der Spanjaarden, was hachelijk geworden. Viel het, niettegenstaande dit, nochtans voor dat De Rijcke, korporaal van de burgerwacht, dienst deed aan de wallen, dan schold hij heftig op al wie kwaad durfde spreken van Don Juan of van de wettige macht.

Als Gemeentesecretaris nam De Rijcke een werkdadig deel aan de inrichting der verdedigingswerken. Evenals van al zijn andere plichten kweet hij zich eervol, stipt en rechtvaardig van deze taak ; alle getuigen die tijdens het proces gehoord werden erkenden dit. In 1578 besloot de magistraat de « busgaten » in de vestingsmuren te openen, ten einde een flankeerend schieten naar de Mechelsche poort toe te laten en de bestorming van de stad te beletten. Op 29n April ging De Rijcke, vergezeld door de Schepenen Wallerand Gielis en Denis Van de Venne en een metselaar de Spuye nazien (3). De metselaar ontving de noodige onderrichtingen. Dit was niet meer dan natuurlijk. De Rycke nochtans, wijzend op de buitenvensters van den bouw over de Spuye, zegde : « Wat een prachtige zaak ! Hoe gemakkelijk zou het niet zijn, in geval van nood langs daar te vluchten ! Wat 'n bres insgelijks om volk in de stad te laten. Zooveel is er trouwens niet noodig ! Met doodeenvoudig « de mergel » op te heffen kan men booten vol soldaten de stad binnenlaten ». Werden deze woorden

(1) Gachard, Brieven van den prins van Oranje, IV, blz. 38.

(2) Strada, geciteerd door Mgr. Namèche, Le Règne de Philippe II, VIde deel, blz. 224.

(3) Versterkte sluis op de Zenne.

slechts toevallig uitgesproken of diende er een dubbelzinnige beteekenis aan gehecht te worden ? Wat bedoelde De Rijcke er mee ? Was het slechts een grapje ? Of misschien een gepaste opmerking betreffende een zwak punt in de versterking ? De Rijcke legde er later nadruk op, tijdens het verhoor van 3ⁿ Mei, dat ter plaatse meeningen « pro en contra » vooruitgezet werden, en dat hij verwachtte dat men zijn scherpzinnigheid zou geloofd hebben.

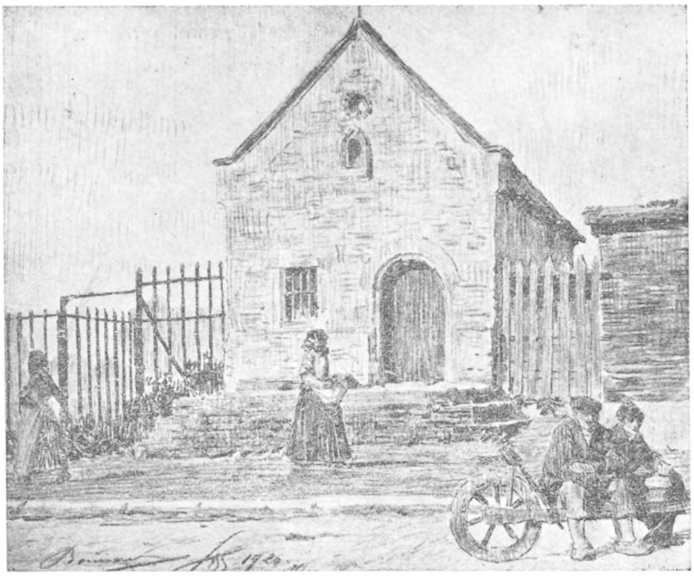

Herinneringskapel, op de plaats waar eens het oude klooster Ten Troost te Vilvoorde stond. (Geteekend door Jos. Bonnaer).

Op het oogenblik dat de aangehaalde woorden uitgesproken werden zag Vande Venne er geen kwade bijbedoeling in. Gielis daarentegen kreeg duidelijk den indruk dat de secretaris medeplichtigen zocht voor een slechte daad.

De Rijcke begon zijn vrienden vaker te bezoeken. Ongetwijfeld had hij Gielis en Vande Venne uitverkozen als zijn vertrouwelingen of als medeplichtigen in het verraad dat hij beraamde. Op 1ⁿ Mei, daags vóór zijn aanhouding, ging hij met Gielis op wandel, onder voorwendsel eens gaan te kijken naar zijn koeien in de weide. Onderweg

toonde hij zich zeer verontwaardigd over het feit dat de soldaten een echte last in de stad waren en er de arme inwoners ten onder brachten. Vervolgens zegde hij dat Don Juan, om de trouw der Leuvenaars te beloonen, besloten had de kanselarij van Brabant in hun stad te vestigen. Hij liet verstaan dat de stad Vilvoorde eveneens bevoordeeld zou worden zoo zij aan den landvoogd overgeleverd werd. 's Anderendaags, den 2n Mei, te 11 uur 's morgens, kwamen De Rijcke en Vande Venne samen bij Gielis. Een ruiterijpatrouille der Staten was nog maar pas door Vilvoorde gereden, een zekeren Thielman Vander Meeren, koster te Kwerps, gevankelijk meevoerend naar Mechelen, destijds het brandpunt van den opstand. De Rijcke bleek heelemaal ontsteld bij het vernemen van dit nieuws. In volle vertrouwen bekende hij aan zijn vrienden met den koster in betrekking geweest te zijn en hem als tusschenpersoon gebruikt te hebben om met Leuven in verbinding te blijven. Hij voegde er aan toe : « Legt men Thielman op de pijnbank, dan zou hij wel bekwaam kunnen zijn mijn naam te noemen ! »

Denzelfden dag, omstreeks vijf uur in den namiddag, verliet De Rijcke met de zijnen Vilvoorde. Mevrouw De Rijcke en haar kind, dat door de meid op de armen gedragen werd, kwamen het eerst buiten langs de Mechelsche Poort. Het doel van den tocht was Mechelen te bereiken, waar Mevrouw De Rijcke een onderkomen zou vinden bij haar vader en weer rust zou zoeken na de al te vele weken last en ontroering, die het slecht en woest gedrag van de soldaten haar aangedaan hadden. Naar den zin van Martijne ging het niet vlug genoeg vooruit ; Mechelen zou vóór den avond niet meer bereikt worden. Het eenvoudige meisje, dat natuurlijk niets van het geheim wist, stond er over verwonderd dat haar meesteres zoo zenuwachtig was, zich voortdurend omkeerde en ten slotte verklaarde dat ze haar echtgenoot verwachtte. En inderdaad, eer men het Grimbergenbroek voorbij was kwam de Secretaris bij den kleinen groep.

Toen Eppegem in 't zicht was bleven zij staan, dichtbij het Sieckhuys (1). Mevrouw De Rijcke zette zich

(1) In het begin van de XIXde eeuw lag dit goed (25 a. groot) tusschen de twee wegen die van Vilvoorde naar Mechelen leidden.

neer langs den weg, gaf haar kind de borst en voelde zich plotseling buitengewoon zwak worden. Als bij toeval kwam toen Anneken bij, de vrouw van Christiaan Vander Meeren. Deze laatste, gewezen procureur te Vilvoorde, broeder van koster Thielman, had in April de stad verlaten om zich naar het Spaansche kamp te begeven. Anneken werd vergezeld door haar drie kinderen en een meisje dat een groot pak op het hoofd droeg. In stilte werd er vlug iets besproken en daarna begaven zij zich allen « In den Gulden Bodem ». Daar liet De Rijcke zijn meid gaan, haar gelastend aan zijn knecht te zeggen dat hij met zijn paarden naar de Eppegemsche brug zou komen. Toen Martijne zei dat de paarden toch niet over het water zouden kunnen, antwoordde de secretaris : « Trek u daar maar niets van aan ; moest ge bovendien vernemen dat men ons achtervolgt, stuur mij dan iemand, het moge kosten wat het wil, doch zorg er vooral voor, tegen niemand iets te zeggen.

Omstreeks half acht kwamen beide familiën « In de Struys », een herberg gehouden door Jan Goossens, nabij de Eppegemsche brug, op den linkeroever der Zenne. De baas deed opmerken dat hij noch nachtverblijf, noch voedsel kon verschaffen. De Rijcke drong aan : ze zouden zich tevreden stellen met hetgeen kon gegeven worden. Men behielp zich dan ook zoo goed het ging : de twee vrouwen en de vier kinderen kropen in een klein bedje ; de waard bleef met zijn vrouw in de keuken ; De Rijcke zelf bleef in de gelagkamer.

't Was wel een onrustige nacht, dien het echtpaar Goossens doorbracht. Alle oogenblikken ging De Rijcke in en uit, onder voorwendsel dat het bier hem bijzonder gesmaakt had, alhoewel hij slechts één pint gedronken had. Omstreeks één uur werd het nog erger. Iedereen hoorde duidelijk dat men met iets, met steenen waarschijnlijk,

---

Op 12 September 1794 werd het verkocht door de Beheerders der afgeschafte kloosters van de Gemeente Mechelen. Een akte van 21 Vendémiaire, jaar XI (october 1804) bracht het bij het erfgoed der echtgenooten De Bavay-Seghers, bezitters van het beroemd pensionaat De Bavay te Vilvoorde (Algemeen Rijksarchief, Algemeen Notariaat van Brabant, 16141, akte 17 van het repertorium).

tegen den voorgevel van de herberg wierp. Een weinig vroeger had een stem verscheidene malen : « Anneken, Anneken ! » geroepen. De vrouw van Goossens stond op en ging buiten ; zij zag iemand aan den rechteroever staan. Volgende woorden werden gewisseld :

— Wat moet ge hebben ?

— Is het hier niet dat Jan Goossens woont ?

— Ja.

— Is Anneken niet daar ?

— Ja. Wat moet ge van haar hebben.

— Zeg haar dat ze eens naar hier komt.

Juist op dit oogenblik kwamen de secretaris en Mevrouw Vander Meeren buiten. Eerst gingen zij samen een eind in de richting van de kerk van Eppegem. De herbergier hoorde duidelijk den onbekende zeggen : « Zoo ge hier niet over de rivier kunt, wees dan te 3 uur te Sempst. Ik zal er u een rijtuig zenden ».

Vervolgens werd alles weer stil. Ongeveer een half uur na dit eerste incident werd een tweede signaal waargenomen. De Rijcke en Anneken spoedden zich buiten en dezelfde geheimzinnige persoon sprak :

— « Maect sack ende pack ». Ga naar Sempst en steek er met de pont de Zenne over.

Dadelijk maakten ze zich gereed om te vertrekken. De Rijcke betaalde het verteer en vroeg aan Vrouw Goossens tegen niemand te zeggen dat hij met Anneken Vander Meeren bij haar geweest was. Hij verzocht eveneens den herbergier hem een gedeelte van het reisgoed tot Sempst te helpen dragen. Daar werden Mevrouw Vander Meeren, de meid en de drie kinderen met een pont (eigenlijk een « biercoelcuype ») over het water gezet, terwijl de secretaris koortsig heen en weer wandelde.

Daar bleef hij tot ongeveer vijf uur 's morgens, vervolgens keerde hij terug naar Eppegem, blijkbaar met de hoop zijn knecht met de paarden aan den anderen oever te zien verschijnen. Hij wist niet dat zijn meid Martijne lang naar den ouden knecht moeten zoeken had en hem slechts zeer laat, toen de poorten reeds gesloten waren, de bevelen van zijn meester had kunnen overmaken. Hij wist evenmin dat zijn vertrek opgemerkt werd, dat men hem zocht

en dat de onvoorzichtige Martijne, met de loffelijke bedoeling hem te verdedigen tegen zijn tegenstanders, heel naïef gezegd had dat hij, verre van naar Leuven te vertrekken, zich bevond te Eppegem, wachtend op zijn paarden. Hij ging te ver en liep in de klem.

De gansche karavaan mislukte trouwens ; Anneken, Mevr. De Rijcke en hun kinderen werden op hun beurt in hechtenis genomen en naar Mechelen geleid. Hun lot was niet zoo beklagenswaard ; na enkele dagen werden ze in vrijheid gelaten.

Ridder Vander Beken zond De Rijcke naar het kasteel, waar hij in een afzonderlijke cel opgesloten werd. Aanstonds begon men met het instrueeren van het proces. Men vond geen enkelen tekst die bewees dat verraad strafbaar was, doch in dien tijd kwam het zoo nauw niet. De beschuldigingsakte die later door den procureur-generaal opgemaakt werd steunde op dit eenig principe van natuurrecht : hij is plichtig een samenzwering tegen het vaderland op touw gezet te hebben, een tamelijk breede en onduidelijke formule.

De Rijcke werd eerst ondervraagd door een commissie van twee schepenen, in aanwezigheid van Vander Beken en van Erasmus Christianus, kapitein van de Duitsche troepen van het garnizoen. Hij antwoordde onbehendig. De secretaris loochende de meest vaststaande feiten, zelfs deze die tijdens den nacht door zijn vrienden Gielis en Vande Venne, die vol schrik zaten, aan Vander Beken medegedeeld waren.

Op 5ⁿ Mei ontving de magistraat, vanwege de commissarissen van de Mechelsche versterkingen, het verhaal van beide vrouwen. Het ingestelde onderzoek leidde dadelijk tot de ondervraging van Goossens en zijn vrouw, die alle omstandigheden wisten te vertellen.

Op 7ⁿ Mei verscheen De Rijcke vóór den burgemeester, omringd door de vijf schepenen, waarbij Gielis Ditmaal hield hij zich beter. Hij spande er zich niet meer in om de welbekende waarheid te bestrijden, doch trachtte behendig te bewijzen dat alleen de schijn tegen hem was. Hij had er heelemaal niet aan gedacht naar den vijand over te loopen ; hij wilde maar alleen zijn vrouw in zekerheid

brengen en haar onttrekken aan den ondraaglijken last van het herbergen der soldaten. Wat Anneken Vander Meeren betrof, deze kwam naar Vilvoorde. Zoo zij van meening veranderde, dan was het omdat men de aankomst van drie nieuwe eenheden landsknechten had aangekondigd. Was er eenig kwaad in, zich aldaar bij haar te bevinden ?... Had hij waarlijk gevraagd dat men zijn paarden naar Eppegem zou sturen langs den rechteroever, alhoewel hij goed wist dat de bruggen vernietigd waren ? Onmogelijk was dit niet, doch hij wist evengoed dat dichtbij den berm een pont verdoken was, ter hoogte van de Eppegemsche brug. En waarom zou men gedurende den nacht niet te Elewijt en te Mechelen kunnen geraken hebben ? Zijn gedrag in de herberg Goossens ? Niets was eenvoudiger : elk oogenblik verwachtte hij zijn paarden. Wel was het waar dat hij getracht had aan de gezellen van de gilden te ontkomen ; zijn angst had hem het hoofd op hol gebracht ; iedereen wist trouwens voldoende waartoe het gemeene volk in staat was. Wat zijn betrekkingen met den bekenden koster aangingen, buiten het nederzetten van een koffer bij hem was er niets geweest ; zijn vertrouwelijke mededeelingen aan zijn vrienden Gielis en Vande Venne hadden geen medeplichtigheid voor doel. Overigens was het juist dat hij betrekkingen met vijandige plaatsen onderhield, doch alleen op aanraden van de magistraat zelf. Willem Van Candriessche, oom van zijn vrouw, eertijds secretaris en pensionaris van Vilvoorde (1), werd er van verdacht zich te Leuven of op een andere aan Don Juan onderworpen plaats op te houden. Graaf de Boussu (2) had aan

(1) Willem Van Candriessche, licenciaat in de rechten, advokaat van den raad van Brabant, gewezen gemeentesecretaris van Vilvoorde, was lid van den Raad van Brabant, te Leuven door Don Juan ingesteld gedurende de omwenteling. Zijn patentbrieven dateeren van 19 Juli 1578 (Placcaeten van Brabant, IV, blz. 438 ; Piot, *Histoire de Louvain*, blz. 287). Na de omwenteling werd hij gewoon raadslid (Gaillard, *Le Conseil de Brabant*, III, blz. 355. Hij werd te Brussel in het koor van Sinter Goedele begraven. (Algemeen Rijksarchief ; verscheidene handschriften, nr 1763, blz. 605).

(2) Een van de voornaamste opperhoofden der opstandelingen.

Vander Beken opdracht gegeven zijn goederen in beslag te nemen, te verkoopen en den prijs er van te besteden aan de versterkingen van de stad. Herinnerden de onderzoekers zich dan niet dat de magistraat, ten uiterste ontroerd, hem aangeraden had ten spoedigste zijn oom te verwittigen om hem toe te laten zich te rechtvaardigen (1) ?

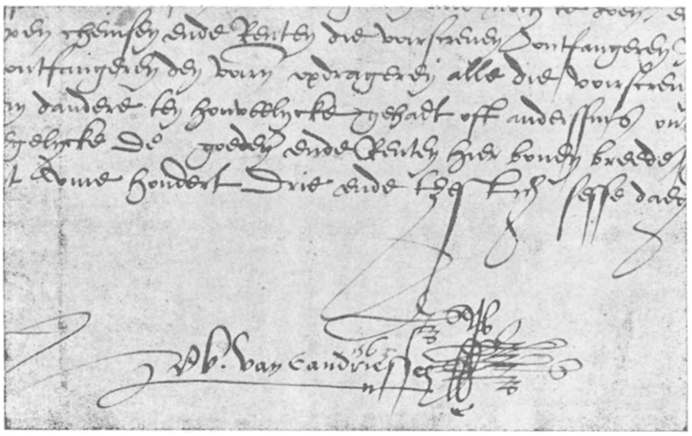

Handteekening van Willem Van Candriessche, gewezen gemeente-secretaris van Vilvoorde, volgens een schepenkeure bewaard in het Rijksarchief. (Schepengriff. nr 9637).

Wat den gevangene haast hopeloos maakte was het feit dat de rechters beweerden dat zijn vrouw zou bekend hebben dat hij betrekkingen met de Spanjaarden onderhield. Zooals men ziet werd er vroeger ook reeds gelogen om achter de waarheid te komen ; wat de Vilvoordsche overheden betreft was deze handelwijze echter verre van menschlievend en mooi. Teruggekeerd in zijn cel begon De Rijcke diep bedroefd aan het opstellen van een verzoekschrift, gericht aan de Staten. Neen, hij kon maar niet

(1) Willem Van Candriessche rechtvaardigde zich inderdaad met een akte over te leggen van de Schepenen van St-Truiden, gedateerd 20 Maart 1578 en bevestigend door talrijke vrienden die in gezegde stad woonden, dat hij verbleef bij Pierre de Rethy, « waer hij coopt syn costen », den Commissaris van den Prins-Bisschop van Luik. Na dit stuk gezien te hebben werd het onderzoek geschorst.

gelooven aan deze zoogenaamde bekentenissen. Zoo dit echter waar was, dan kon het slechts toegeschreven worden aan kleinmoedigheid of aan dwaling, want zijn vrouw had ongetwijfeld den zin van het woordje « communiceeren » niet goed gevat. Wat hem zelf betrof, overtuigd van zijn onschuld, nam hij den Almachtigen rechter, voor wien wij eens allen zullen verschijnen, tot getuige. Hij was slechts één- of tweemaal buiten Vilvoorde geweest om zich naar Mechelen te begeven: Hij wilde er een partij « wijn ende garen » verkoopen, die hij in deze stad bezat, ten einde te voorzien in het onderhoud van de soldaten voor dewelke hij in de laatste tien of elf weken reeds 250 pond verspild had. En nu zat hij daar in de gevangenis opgesloten, als iemand die dood was, zonder zelfs in staat van beschuldiging gesteld te worden, zooals de Blijde Inkomst dit vereischte.

Niemand voelde zich door deze klacht ontroerd. De zaak was waarlijk al te ernstig. Zelfs de prins van Oranje werd door een specialen bode op de hoogte gebracht. Op 7 Mei schreef Diederik Van Chenu, priester, uit Antwerpen aan de magistraat een brief, die in het dossier bewaard wordt ; hierin schrijft hij dat de prins zich met ander zaken bezig te houden had en dat men op zijn bevelen wachtte. Deze werden gegeven te Brussel, den 14^n Mei : « Comme entendons que ung nommé Aerdt De Rijcke est constitué prisonnier au chasteau de Vilvorde pour certaines ses delictz touchant la partie, qu'il at point esté encores examiné (1). Avons ordonné et ordonnons par cestes à Sr Jehan de Mol, escuier, eschevin de la ville de Bruxelles et à Mre Corneille Vander Straeten de eulx trouver audit lieu de Vilvorde pour examiner ledit prisonnier ».

De meier zette zijn onderzoek voort ; op 23^n Juli begonnen de afgevaardigden van den Prins van Oranje met

(1) Gezien dat een genaamde Aerdt De Rijcke in het kasteel te Vilvoorde gevangen gezet werd, voor zekere misdrijven die betrekking hebben op het vaderland, gezien hij nog niet onderhoord werd (dit was onjuist), bevelen wij hierbij aan Hr. Jehan de Mol, edelman, schepene der stad Brussel en aan Mr. Cornelius Vander Straeten zich naar Vilvoorde te begeven om er gezegden gevangene te onderzoeken.

het hunne. Op zijn beurt voelde de Procureur-Generaal zich hevig verontwaardigd door dit « ernorme ende execrabel delict » en verwees hij de zaak naar een andere rechtbank. Hij beval den gevangene van het kasteel van Vilvoorde naar de gevangenis van Treurenberg over te brengen (26[n] Juli 1578).

Middelerwijl was Thielman Vandermeeren er in geslaagd uit de gevangenis te Mechelen te ontsnappen en bij zijn broer te Leuven te geraken. Ook De Rijcke waagde een ontvluchtingspoging. Samen met andere gevangenen had hij reeds de zolders van de gevangenis bereikt en een koord aan een dakvenster vastgemaakt, doch een bewaker bemerkte hen en verwittigde de wacht. Deze poging zou zeker niet te zijnen voordeele pleiten.

Welke nieuwe elementen werden bijgebracht door het langdurige en moeilijke onderzoek dat in lijvige handschriften opgeteekend staat ?

Eerst en vooral wilde men weten welk doel door den beschuldigde nagestreefd werd. Had hij de stad verlaten om er niet meer weer te keeren of was het waar dat hij uit mannelijk waardigheidsgevoel en uit genegenheid voor zijn jonge vrouw, niet langer het verlagende samenwonen met militairen kon dulden ; met Franschen, Vlamingen en Hollanders, die zich onder zijn dak als in een overwonnen gebied gedroegen ? Had hij, zooals men vertelde, al zijn bezittingen verkocht ? Helena Van den Eynde, zuster van de dienstmeid Martyne, vertelde dat Mevrouw De Rijcke, toen zij op het punt stond te vertrekken, haar ontboden had om haar 't een en 't ander te geven : drie kwart hectoliter rogge, een weinig meer bloem ; vervolgens, van den zolder komend, had zij haar verzocht haar kaarsen mee te nemen en had zij haar ten slotte voorgesteld haar beesten, drie koeien en drie vaarzen, voor vijftig gulden te koopen. Op dit onverwachte aanbod had de vrouw geantwoord dat zij dit niet kon aannemen, daar zij noch geld noch weide had. Toch had Mevrouw De Rijcke aangedrongen : het vee zou eten genoeg vinden in de weide van haar vader en wat het betalen aanging, dit moest zoo maar dadelijk niet geschieden. De koop werd gesloten ; Helena gaf een « godspenninck », doch Mevrouw De Rijcke raadde haar aan

desnoods te verklaren dat zij het gansche bedrag betaald had. Alvorens van elkaar te scheiden hadden de vrouwen nog een glaasje bier gedronken. Hierbij had Mevrouw De Rijcke al lachend gezegd : « 't Is toch weer dit gewonnen op de mouffen » (hiermede bedoelde zij de Duitschers die bij haar inwoonden).

Dit getuigenis bracht den gemeentesecretaris erg in verlegenheid. Een bewijs dat hij verraad gepleegd had was het nochtans niet. Het bleek dan ook noodig het onderzoek verder door te drijven en vooral juist te weten van welken aard de betrekkingen geweest waren die beschuldigde onderhield met de gebroeders Vander Meeren. Ten huize van De Rijcke legde men beslag op hetgeen de koster er had laten staan ; een kas en een ton. Men kan zich gemakkelijk voorstellen hoe nieuwsgierig Philips Van Roy was om te weten wat er allemaal in verborgen zat. Bittere ontgoocheling : men vond er spek, enkele eieren, brood, zeep, « quaet lynwaet », oude kousen en een Nieuw Testament in 't Duitsch, met het geschreven ex-libris van Thielman.

Het begon waarlijk aan een kluchtspel te gelijken. Ging het ten slotte met een sisser afloopen. Ha ! waarom kon men er niet in slagen de geheime betrekkingen van den betichte met den verrader Christiaan Vander Meeren vast te stellen ! Men zocht de personen op die onlangs naar Leuven geweest waren en die er Christiaan zouden kunnen ontmoet hebben ; men legde de hand op twee vrouwen die de gevaarlijke reis ondernomen hadden.

De eerste was Clara Platteborse, echtgenoote Hinnebeen, woonachtig te Houtem. Zij bekende in Juni naar Leuven gegaan te zijn met de hoop de koeien terug te krijgen, die haar ontnomen geweest waren door Spaansche fouriers. Zonder zich lang te laten smeeken bekende zij er Vander Meeren gezien te hebben ; hij had haar gevraagd of de secretaris nog steeds in de gevangenis zat. Op haar bevestigend antwoord had Christiaan als bij zich zelf gemompeld : « Ha ! ermen bloet, ermen bloet ».

De andere was Maryken Boyenants, echtgenoote Hendrik Van Candriessche. Op 3^n Juni vóór ridder Vander Beken gebracht loochende zij weg geweest te zijn. 's Anderendaags werd zij aan een nieuw onderzoek onderworpen,

in tegenwoordigheid van Hans Van Viersen, sergeant majoor van de vesting (1). Ditmaal, door vragen in 't nauw gebracht, geraakte zij de kluts kwijt en bekende meermaals naar Leuven geweest te zijn. Hiermede meende zij niets kwaads te doen. Zij had trouwens aan Jan Huenens, ontvanger der Domeinen, gevraagd of het verkeer tot Leuven vrij was. De koninklijke ambtenaar had haar geantwoord : « Jae, ghij, Maeycken, want daer en is nu soe groet perijckele nijet ». Zij was er teruggekeerd den 2[n] Februari, op aanvraag van een vriendin, om te weten of dezes grootmoeder nog leefde en eveneens hoeveel losgeld er geeischt werd voor den zoon van Jaak de Hamere. Zij was naar Lincken gegaan, de dochter van Adam Quishoudt, gemeenteontvanger van Vilvoorde. Christiaan Vander Meeren was daar binnengekomen. Hij ondervroeg haar om te weten welke schikkingen er getroffen werden voor de verdediging van Vilvoorde, doch zij was niet bekwaam op dergelijke vragen te antwoorden. Vander Meeren had haar dan gezegd dat binnen korten tijd gansch het leger van Don Juan naar Brussel zou komen, met ongeveer acht en twintig stukken geschut. Hij had haar een brief gegeven voor Jan Huenens en Adam Quisthoudt. Alhoewel zij niet kon lezen had zij wel gedacht dat een dergelijk geschrift haar in moeilijkheden kon brengen. Vreezend dat het in handen zou kunnen komen van de soldaten die op wacht stonden aan de poorten van Vilvoorde, had zij het aan een vrouw van Peutie overhandigd. Zij wist wel dat er in dien brief sprake was van « Spaansche Furie » ; Vander Meeren had haar trouwens verzocht aan Quisthoudt te zeggen dat hij moest vluchten zoohaast hij in 't geheim zou verwittigd worden. Het zou hem voldoende zijn naar Grimbergen te gaan om buiten gevaar te zijn.

Deze brief van Vander Meeren werd weergevonden. De procureur schreef het volgende : « Getrouwe vrient, blijft gerustelijk in u huys ende bercht voer de furie u goet

(1) In de Rekenkamer, 25546, f° 125, (Algemeen Rijksarchief), vindt men « Hans de Viersen, sergent major de Vilvoirde » vermeld ; dit in verband met de betaling van 120 pond, zijnde zijn wedde voor twee maand, in Maart 1579.

dat mogelijk is / u ende meer andere goede vrienden sal geadverteert worden de plaetse daer ghij u sult tsamen salveren met oyck het teecken dwelck ghij op u lieder deure sult stellen maer metten iersten dat ghij sult van mij geadverteert wordden sult u daer naer reguleren sonder faulte.

Volgens de beschuldiging dateerde deze brief van Juni 1578. Hij had dan ook geen uitstaans met hetgeen De Rijcke ten laste gelegd werd ; deze was trouwens ook de bestemmeling niet.

Tegen den ongelukkigen secretaris was dus een treurige rechterlijke komedie op touw gezet. Met hun spitsvondig redeneeren, met hun welsprekendheid en hun voorrechten gingen de advokaten den strijd aanbinden en het gansche gebouw van verdachtmakingen neerhalen. Kinschot en Mertens namen de verdediging van den beschuldigde op. Hun eerste optreden was eerder ongelukkig ; zij bepaalden zich er bij er op te wijzen dat de beschuldiging geen briefwisseling van den beschuldigde met den vijand voorbracht en te beweren dat het plakkaat der Algemeene Staten, dat Don Juan tot vijand van het vaderland verklaarde, te Vilvoorde niet bekend gemaakt werd. Een betoog dat natuurlijk geen steek hield, en waarop de Procureur Generaal Joost Brems eenvoudig en zeer juist antwoordde dat de briefwisseling bij den vijand was en dat het plakkaat door den beschuldigde zelf openbaar gemaakt werd, wat bewezen werd door de gemeentelijke registers (4^n September 1578).

Gelukkig vonden de advokaten er iets anders op ; in een memorie van 166 artikelen, opgesteld door Mertens, bewezen zij dat geen enkel der bewijzen, die door de beschuldiging met zooveel moeite samengebracht waren, steek hield. Naar hun zeggen werd al het verdachte zoo natuurlijk als het maar zijn kon, zoo men het onbevooroordeeld en onpartijdig beschouwde. En al was het waar dat de logica van den Procureur Generaal niet al te streng was, toch dient het gezegd dat de advokaten niet aarzelden een gebouw op te trekken van schijngronden, van beweringen die op niets steunden en van de stoutste drogredenen. Zij spraken met deze volledige vrijheid van de verdediging, die door onze moderne, meer beschaafde balie zelfs niet meer begrepen wordt.

Wie was de beschuldigde ? Zonder eenigen twijfel een man van eer, een uitstekend vaderlander ! Welke burger had, in dezelfde mate als hij, het zijne bijgedragen tot de verdediging van de stad met zijn dienstknecht, zijn paarden en zijn rijtuig ten dienste van de gemeenschap te stellen ? Is hij het niet die er het eerst aan dacht de Spuye beter te versterken ? Is hij het niet die zich, samen met Philips René Van Oyenbrugge, drost van Grimbergen, naar Mechelen begaf om er protest aan te teekenen tegen het feit dat de Mechelaars de dorpelingen hadden opgeeischt, die werkzaam waren aan de verdedigingswerken van Vilvoorde ? Is hij het eveneens niet, die naar Mechelen gezonden werd om er de twaalf wagens te bestellen die voor de verschansingen noodig waren ? Is hij het niet die, tijdens de vergaderingen van het schepencollege, meermaals klaagde over de algemeene onverschilligheid voor de voorposten van Wilre, Campenhout en elders, vanwaar de vijanden hun invallen in het platteland konden leiden ? Is hij het niet die de middelen aanduidde om den vijand te verplichten deze stellingen te verlaten ? Zoo men ten minste den beschuldigde niet wilde doen doorgaan voor een monster van dubbelhartigheid, hoe zou dan zijn schitterend gedrag met de beschuldiging overeen te brengen zijn ?

Verstandhouding met den vijand ? De Rijcke bezit gronden, gelegen buiten de Leuvensche poort, aan de zijde dus die aan de Spaansche tochten blootgesteld was. Welnu, hij heeft niet gewild dat deze gronden bebouwd werden ; hij heeft zelfs zijn gronden van het Perkbosch noch van Peutie niet bemest, alhoewel hij meer dan mest genoeg had. Anderen zijn naar Houtem gegaan om een voorraad hooi op te doen ; hij niet, uit vrees van in 's vijands handen te vallen ; zijn paarden nochtans hadden gebrek aan voeder. Wat zijn koeien betreft, hij heeft ze niet op zijn eigen weiden gezet, doch wel op een weide nabij de Vlaamsche poort, die hem door een vriend in bruikleen afgestaan werd. Is het niet zonneklaar dat hij oordeelde alles te vreezen te hebben van den gemeenschappelijken vijand ?

Men verwijt hem het feit de stad te willen overleveren hebben. Welnu, deze burger heeft geen enkele medeplichtige tusschen de militairen van het garnizoen — want

dit wordt zelfs niet aangehaald ; hij zou daar een onverwezenlijkbaar plan opgevat hebben. Men spreke niet van Van Candriessche, noch van Vander Meeren, dit zou al te « frivoel » zijn, want ten tijde van het beleg van de stad door Gonzaga was Van Candriessche te Antwerpen en gedroeg Vander Meeren zich te Vilvoorde zelf als een goed en getrouw burger.

En deze datum van 2^n^ Mei ? Welk een ongerijmdheid !... In plaats van de stad te verlaten zoodra Leuven door Don Juan bezet was, zou De Rijcke drie maand gewacht hebben. Hij zou alle gunstige gelegenheden hebben laten voorbijgaan, want thans is de van soldaten krioelende stad oninneembaar. Hij heeft al de ellende van de bezetting meegemaakt, tot den verkoop van zijn erfgoed toe. Men vergete niet dat, sinds den vasten, de arme man eerst de Franschen ontving en ze op zijn onkosten onderhield ; die soldatenbende, ontevreden met haar soldij, heeft al de deuren van het huis ingebeukt, heeft Mevrouw De Rijcke ruw behandeld en zou haar zelfs verkracht hebben zoo De Rijcke, tot twee- of driemaal toe, met haar zijn eigen woning niet ontvlucht was.

Vervolgens werden bij hem Vlamingen ingekwartierd, daarna nog Hollanders, soms tot negen of tien man samen en dit gedurende elf weken, zonder onderbreking. Deze lastige gasten brachten andere makkers mee ; zij bedronken zich van 's morgens tot 's avonds en soms van 's avonds tot 's morgns. Ha ! de gezworen biervoerders en controleurs wisten wel dat er in het huis van den secretaris meer bier gedronken werd dan in den Hert of in de Drye Coningen, de « treffelijcsxte herbergen » der stad. Dronkenschap leidt tot buitensporigheden van allen aard ; hebben deze leegloopers 's nachts de deur van de kamer der meid niet ingebeukt en zelfs deze van de eetzaal, waar De Rijcke en zijn vrouw gerust hoopten te kunnen slapen op enkele schooven stroo ? Baldadigheden, gepaard met beleedigingen en bedreigingen. Na deze ellendelingen waren dieven gekomen : de Hoogduitschers die het huis letterlijk plunderden. Van Februari tot Mei kon het nogal gaan. Tot op dien morgend van den 2^n^ Mei de meier zonder meer de aankomst van drie nieuwe Waalsche afdeelin-

gen aankondigde. Dit ging waarlijk alle perken te buiten. De Rijcke verklaarde dan ook openlijk dat hij verkoos met zijn vrouw zijn spaarcentjes elders gaan op te leven. Heeft men er aan gedacht zooveel andere burgers te vervolgen, die door hun vlucht aan den gruwel van de bezetting ontsnapten.

De verkoop van meubels en dieren ? Uitvinding !... Mevrouw De Rijcke had enkele meubels bij vrienden geplaatst, om te vermijden dat zij zouden gestolen of vernield worden. De koeien had zij toevertrouwd aan de hoede van brave lieden, hun zeggend dat ze moesten beweren dat het de hunne waren in geval men trachtte ze op te eischen. Zou deze man niet als een gek gehandeld hebben zoo hij, bij het organiseeren van zijn vlucht, zijn paarden, rijtuig en dieren niet naar Houtem gestuurd had om ze 's nachts te vervoegen en zich met de zijnen gemakkelijk naar Leuven te laten voeren ? Nochtans zien wij dat hij den linkeroever van de Zenne kiest, met voorbedachtheid de rivier tusschen hem en de Spanjaarden latend.

De ontmoeting van Anneken Vander Meeren was louter toevallig. Men had te Eppegem overnacht omdat Mevrouw De Rijcke uitgeput was. De paarden werden door den secretaris gevraagd om verscheidene redenen : om zijn echtgenoote naar Mechelen te brengen, om ze niet laten te stelen en, desgevallend, om ze te kunnen verkoopen. Mocht hij er dan niet over beschikken zonder te misdoen, *cum quilibet rerum suarum sit moderatur et dispensator vel arbiter ?*

De gebeurtenissen in de herberg Goossens ? Niets was eenvoudiger. De secretaris sliep in een zetel vóór den haard. Hij wachtte op zijn paarden. Eenige keeren is hij buiten gegaan om te luisteren of zijn paarden nog niet kwamen, *ghelijck men bij nachte verre hoort.* Zoo zijn paarden op den anderen oever gekomen waren, dan had hij ze door het water laten baden, want een weinig verder stroomafwaarts dan het huis Goossens was een koord over de rivier gespannen voor het sturen van de pont die aldaar gemeerd lag. Zoo het doorwaden wat moeilijk geweest was — zijn paarden zijn een weinig vreesachtig — zou hij ze stroomopwaarts gestuurd hebben, naar de plaats waar de

paarden van Houtem 's nachts de Zenne oversteken. Hij wist bijgevolg dat daar in zijn bereik een pont lag. Waarom zou hij Anneken en de zijnen niet over de rivier gebracht hebben om allen samen vlug naar den vijand over te loopen?

Vraagt men eindelijk waarom de secretaris beproefde te ontsnappen aan de patrouille van Philips Van Roy, dan is de uitleg niet verre te zoeken ; de beschuldigde is er dadelijk van bewust geweest, dat er iets tegen hem op touw gezet was ; welnu, hij heeft alles te vreezen van de kuiperijen van zijn beschuldigers en van de volkswoede ; hij wist heel goed dat zijn verwantschap met Willem Van Candriessche hem hatelijk maakte in sommige kringen. De leden van de magistraat en het meerendeel der welgestelde burgers lagen in hetzelfde gasthuis ziek, iets wat eveneens in andere steden het geval was. Te Vilvoorde vreesde men niet, openlijk te zeggen dat gansch het bestuur Don Juan gezind was. Als twee menschen uit het gewone volk (gemeyn proverbium) elkaar ontmoetten, dan zegden zij al dadelijk : « Wat zal Don Juan er van zeggen ? » Hiermee bedoelde men de magistraat, waarmee men den spot wilde drijven. Toen De Rijcke voorbijgeleid werd, waren er nijdigaards die luidop den naam Van Candriessche uitspraken. Deze muiterij was te wijten aan de pogingen van enkele woelmakers, die getracht hadden de nieuwe leer in de stad te doen prediken, hetgeen door de overheid verboden werd. Dat daar juist den oorsprong te vinden was van veel wrok, bewijzen de woorden van een man der patrouille : « Thans zult gij u maar goed moeten houden, zoo gij de preeken wilt beletten ! »

Verder betoogden de advokaten dat de rechtsvordering tegen den secretaris onwettig was. Na een eerste ondervraging werd hij naar het stadhuis gebracht, waar men hem opgesloten hield tot 7n Mei, niettegenstaande het feit dat hij niet opgehouden had te vragen een onderhoud met den meier te hebben. In plaats van hem ter beschikking van zijn natuurlijke rechters te houden, de meier en de schepenen, die alleen bevoegd waren in deze zaak, liet men toe dat hij opgsloten werd in het kasteel, een handelwijze die, in strijd met recht en billijkheid, den meier den last van de schouders schoof. Men heeft den beschuldigde waarlijk

van Pilatus naar Herodus gestuurd, evenals dit met Ons Heer gebeurde (sic) (1). Hij bleef in het kasteel tot 27^n Juli, dag van zijn overbrenging naar Treurenberg. Ondertusschen werd door den Prins van Oranje een Commissie aangesteld die, samen met den Procureur Generaal, zou onderzoeken wat hem ten laste gelegd was, zoodanig dat hij zich ten slotte afvroeg wie hem deed voor de rechtbank komen en waarvan hij nu juist beschuldigd werd, want hij werd niet in beschuldiging gesteld voor 11^n Augustus.

Was het waarlijk noodig te bewijzen dat er noch samenzwering, noch verraad, noch zelfs het inzicht was van de stad over te leveren ? Deze driehonderd Brusselaars die zich onder de muren aanboden in Juli-Augustus 1577, men weigerde hun den toegang tot het kasteel. Is het niet onbezonnen te beweren dat dit verbod van De Rijcke kwam ? Precies of het kasteel niet rechtstreeks in verbinding stond met de buitenwereld ! De brief die in 't bezit was van den bode die den troep vergezelde vroeg trouwens den toegang tot de stad niet. Deze bende bestond grootendeels uit lieden « van cleyne gewichte », die veel beleedigingen uitten en spraken van de stad af te branden « die zij noempden eenen nest ». Deze oproerlingen braken de kettingen der bruggen. Later, wanneer de Brusselsche troepen terugkwamen met de brieven van Van Oss, liet de kasteelheer hen dadelijk binnen. Deze soldaten berokkenden groote schade met vele linden om te hakken, die daarna naar de vesting gebracht werden. Wat de magistraat betreft, waarvan de opgeslotene de dienaar is, heeft deze zich niet verschillend gedragen toen de Algemeene Staten haar de soldaten van den Heer van Bassenies zonden ? Deze kwamen onmiddellijk binnen, zonder den minsten tegenstand. Later, na de nederlaag te Templou, krioelde het in de stad van soldaten ; gedurende het beleg stonden talrijke schildwachten dag en nacht op de vestingsmuren ; acht wachten werden ingericht : een in den hof der kolveniers, een aan elk der vier poorten ; de andere drie met het aangezicht naar den vijand : aan den pijn-

(1) Wel wetende dat hij gevangene niet schultbarich en was dan recht met hem gesoeckelt ende gehandelt gelijck met onsen Heere geschiede...

toren, aan het kasteel en tusschen de Mechelsche en de Leuvensche poort. Hoe zou verraad mogelijk zijn, te midden van zooveel volk ? Was het leger van Don Juan sedertdien opnieuw onder de muren van Vilvoorde verschenen ? In 't geheel niet. Het was afgezakt naar Aarschot, Diest en Beaumont om Philippeville te bereiken waar het zich thans nog bevond.

De ontvluchtingspoging eindelijk op den Treurenberg ! Men had toch te doen met een nog jongen man, zedelijk uitgeput door een lange opsluiting, die goed wist dat hij weldra op de pijnbank zou gelegd worden om hem tot een bekentenis te dwingen, daar andere bewijzen tevergeefs gezocht werden. Wie, in zijn plaats, zou niet getracht hebben zich te onttrekken aan een zoo groote onrechtvaardigheid en aan een zoo dreigend gevaar ?

Het recht van verdediging was steeds heilig voor den Raad van Brabant, zelfs in dien tijd, waarin politieke hartstochten en godsdienstige twisten de burgers tegen elkaar in 't harnas joegen. De memorie der advokaten gaf aanleiding tot een aanvullend verhoor. Dit had plaats te Vilvoorde zelf, den 15ⁿ Juni 1579, door een commissie onder het voorzitterschap van Jan Van Malcote, de beroemde Leuvensche professor in de rechtsgeleerdheid. Het onderzoek ging over enkele feiten, die door de verdediging ingeroepen waren. Deze werden juist bevonden. Jaspar de Herlay, luitenant-kastelein, en zijn echtgenoote Leonore Ervet, bevestigden dat de gevangene hun bijzonder aanbevolen geweest was, dat hij ten strengste afzonderlijk opgesloten bleef, op bevel van kapitein Dewit, militaire bevelhebber van het kasteel en dat hij tevergeefs om een onderhoud verzocht had met den meier Henri de Bourgogne de Herlaer. Deze laatste bekende door den gevangene geroepen geweest te zijn ; uit vrees van zelf verdacht te worden was hij niet gegaan. Hij ontveinsde niet dat hij hem had aangeraden zijn oom Van Candriessche te alarmeeren. Hiermede eindigde het onderzoek. Het ontbrak de rechters aan adem en aan verbeeldingskracht.

Feitelijk kon de beschuldiging zich ook niet staande houden, daar er geen geschreven bewijsstuk kon voorgelegd worden. Welnu, zoo een dergelijk stuk bestond,

was het zeker dat het niet onderschept geworden was en dat de vijand het niet zou afgeven. Tot hiertoe redeneerde de Procureur-Generaal ; hij bewees niets ; hij had den beschuldigde met twijfel omgeven in plaats van de actie te beperken bij een positief en strafbaar feit. Men zou bijgevolg nooit te weten komen of De Rijcke het werktuig was van een partij van aanzienlijke personen, getrouw aan den wettigen vorst. En tot in het oneindige zou men kunnen redetwisten hebben over de waarde der vermoedens, zonder echter een ware reden tot veroordeeling te ontdekken. Heel wat omstandigheden bleven verdacht. Het waren echter allemaal zaken waarover kon gediscussieerd worden, broze beschuldigingen die door de advokaten gemakkelijk weerlegd en in de war gebracht werden. De advokaten wilden bewijzen hebben. In afwachting verdedigden zij volgende valsche stelling : daar de stad niet ingenomen werd was er, ten tijde van het beleg, geen verraad gepleegd ; sedertdien kon er evenmin sprake van geweest zijn, daar de Spanjaarden zich geen tweede maal aangeboden hadden.

Werd er een vonnis geveld ? Het archief van den Brabantschen Raad schijnt hieromtrent niets te bevatten. De Rijcke zelf herinnert aan zijn gevangenschap, doch niet aan zijn veroordeeling. Men zou niet anders dan het hooge gerechtshof kunnen geluk wenschen met de voorzichtigheid die het, in betrekking hiermede, bleek aan den dag te leggen.

Daar men de openbare rechtsvordering liet varen, werd De Rijcke in vrijheid gesteld. We ontmoeten hem te Bergen, in den zomer van het jaar 1581. Hij was er gelast met een officieele zending : hij begaf zich naar Leuven waar driehonderd Mechelsche mariniers een toevlucht gezocht hadden. Hij verzamelde deze mannen en leidde ze naar Sint Amands « pour les employer sur les barques et batteaulx equippez par ceux dudict St. Amand pour sasseurer contre les ennemis de Tournay ». Hij organiseerde dit scheepsvolk, zoowel te Valenciennes en te Douai als te St. Amands. Deze opdracht hield hem zes en dertig dagen bezig (17 Juni-22 Juli 1581) ; al zijn spaarcentjes bleven er aan en zelfs « enkele meubels van zijn vrouw » (1).

(1) Algemeen Rijksarchief. Kwijtingen van Rijsel, bundel 1882-1883.

Later, na de overgave van de vesting aan Alexander Farnese — na de verzoening, zooals men te dien tijde zegde — werd De Rijcke met gunsten overlaten. Door decreet van 9 October 1584 stelt de koning den « secretaire de notre ville de Vilvorde en l'estat et office des bien saisis et annotez ès quartiers dudit Vilvorde, Campenhout et Grimbergen » (1). Vijf maand later, den 23[n] Februari 1585 vroeg en bekwam De Rijcke het ambt van meier van Kampenhout, dat vacant was door de afwezigheid van Frans Danneels, die zich in dienst van 's konings vijanden bevond (2). Bij het stellen van zijn candidatuur vroeg De Rijcke dat men de diensten die hij den koning bewezen had in aanmerking zou nemen, evenals de verliezen die hij geleden had ten tijde van zijn gevangenschap (3). Ondertusschen bleef hij zijn dienst als secretaris der stad Vilvoorde waarnemen (4).

In 1593 nam hij dienst bij de artillerie ; daar het hem van dit oogenblik af zeer moeilijk viel zijn dienst als meier van Kampenhout waar te nemen, diende hij zijn ontslag in ten voordeele van J. B. Van Spoelberch, commies griffier bij het feodaal Hof (5).

Te Houtem bezat De Rijcke een pachthof dat geheeten werd « Hof ten Schrieck » (6). Toen de gewezen secretaris (eertijts pensionaris ende secretaris der stadt Vilvoorden), in October 1595 zijn eigendom verlangde te beschermen tegen de plunderaars (vrijbuiters), verkreeg

(1) Rekenkamer, register 18668.

(2) « estant au service de la contrepartie et ennemys de Sa Majesté ».

(3) Rekenkamer, portefeuille 6. « qu'on eût regard aux bons services qu'il a fait a sa Majesté et espère encore de faire, ensemble les pertes et dommaiges par luy endurez parmy son emprisonnement enduré pour le service d'icelle dont Messeigneurs (van de Rekenkamer) son assez advisez ».

(4) Het archief van het klooster Ten Troost bevat zes oorkonden die de handteekening van Arnold De Rijcke dragen. Ze dateeren uit de jaren 1586, 1587 en 1588.

(5) Rekenkamer, portefeuille 14 ; de akte dateert van 6[n] Februari 1593.

(6) Wauters, Environs de Bruxelles, II, blz. 533.

hij de toelating er een gracht te laten rondgraven van 25 à 30 voet breed, hetgeen niet kon gebeuren zonder de richting van de straat te veranderen (1).

Was het mogelijk dat deze achtbare, rijke, met gunsten overlaten burger zou plichtig geweest zijn aan de misdaad waarvan hij beschuldigd werd ? De menschen kunnen zoodanig vergeten, dat alleen een vage herinnering aan een poging tot verraad blijft voortleven, doch dat niemand den naam van Arnold De Rijcke onthouden heeft. Wie was dan in dien tijd de gemeentesecretaris van Vilvoorde ?

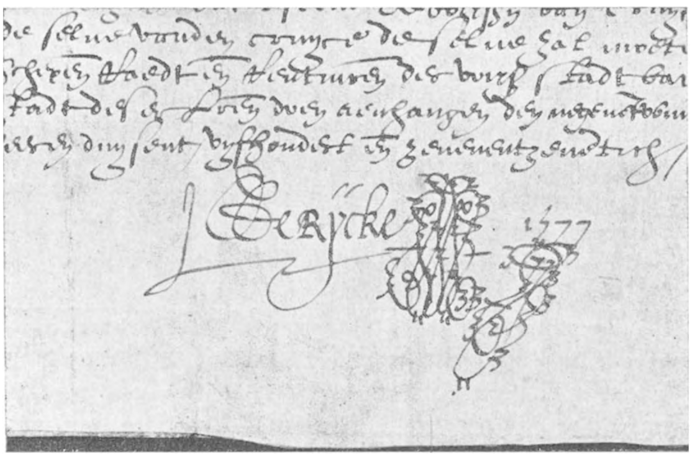

Handteekening van Arnold De Rijcke, gemeentesecretaris te Vilvoorde in 1577 in dienst, volgens een schepenkeure in het Rijksarchief. (Schepengriff. nr 9637).

Was hij het wel ? Volgenden eigenaardigen tekst zou ons wel doen twijfelen : « Au mesme temps les villes de Willeworde et de Haulx (Hal) furent en train d'estre livrez audict don Juan par la trahyson, assavoir de la ville et chasteau de Willevorde d'ung Van der meeren, secrétaire d'illecq et aultres adhérens... » (2). Hetgeen overigens bewijst dat de gebeurtenissen van mond tot mond en van

(1) Rekenkamer, portefeuille 16.

(2) Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-Bas. Uitg. J. Blaes en A. Henne, Brussel. 1859-66. IIde Deel, blz. 176.

kroniekschrijver tot kroniekschrijver heelemaal verkeerd voortverteld worden.

De zaak was dus voorgoed afgeloopen... en tevens ook vergeten. De advokaten, die op een onbescheiden, op een quasi heiligschennende wijze het lot van hun ongelukkigen cliënt vergeleken hadden met sommige tooneelen uit het lijden van Christus, hadden verder niets meer te doen, want de loopbaan van den secretaris, een oogenblik in gevaar gebracht, eindigde schitterend. Van uit de gevangenis, waar hij den tijd had om na te denken over de schande van zijn avontuur, bezwoer De Rijcke op hartroende wijze de Eeuwige Waarheid en nam hij den Onfeilbaren Rechter tot getuige... En loog hij nochtans niet ? Loog hij eveneens niet, toen hij, op 28n Juli 1578, beslist loochende dat er een samenzwering op touw gezet geweest was, met het doel de stad over te leveren of dat er iets van de verdedigingswerken aan den vijand bekend gemaakt werd ?

Wel ja, hetgeen hij zegde was valsch. Al wat hij deed om medelijden op te wekken was geveinsd ! Hoezeer hij zich ook inspande om het tegendeel te bewijzen, toch was hij plichtig. Mogelijk is het dat hij, in Mei 1578, niet het inzicht had naar Leuven te vluchten : daarvoor verdiende hij trouwens de galg niet ! Zijn misdaad was van een anderen aard : hij leverde aan den vijand werkelijk de geheimen van de versterkingswerken. Driehonderd vijftig jaar na de feiten heeft een gelukkig toeval gewild, dat archiefstukken ontdekt werden die ons de vergelijking toelaten tusschen het dossier van het onderzoek en de stukken die in handen van den toenmaligen vijand waren.

Het Farnesiaansch archief te Napels bevat een ongedateerden brief, door De Rijcke geschreven aan « Son Excellence » — ongetwijfeld don Juan — dien hij betitelt als « très illustre et très excellent prince ». Hij werd opgesteld in den tijd dat de Spanjaarden, meester te Leuven, er aan dachten enkele geheimen van de stad Mechelen te weten te komen, d. w. z. na den slag bij Gembloers en den vooruitgang der Spaansche troepen. « Uwe Excellentie gelieve zich te herinneren, zoo schreef De Rijcke, de gehei-

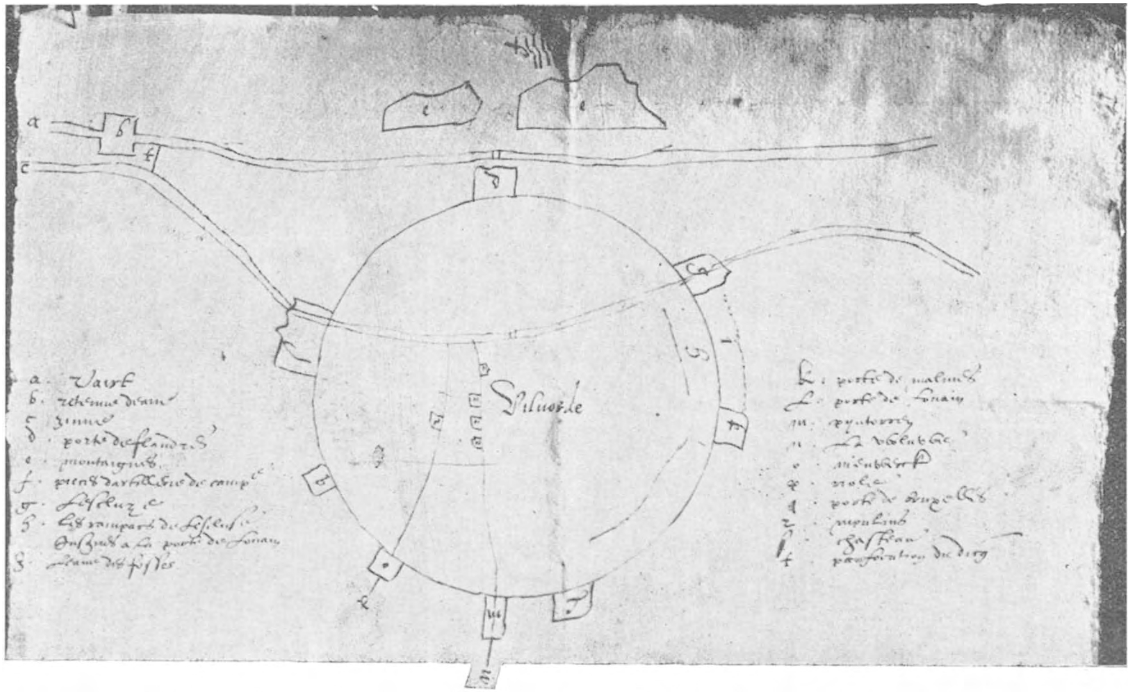

Schema van de Vilvoordsche vesting, aantoonend dat de stad niet verdedigbaar was. Dit schema, door gemeentesecretaris De Rijcke aan Don Juan overgemaakt, behoort thans tot het Farnesiaansch Archief te Napels.

men die ik haar eertijds gezonden heb en waarvan een dubbel hierbij behoort » (1).

Kende De Rijcke deze « geheimen » door eigen scherpzinnigheid of had hij er kennis van gekregen toen hij, in zijn hoedanigheid van gemeentebediende, de vergaderingen bijwoonde van de kapiteins die gelast waren met de verdediging der stad ? In alle geval bewees hij klaar en duidelijk, door middel van een eigenaardig doch leerrijk schema, dat de stad Vilvoorde onmogelijk te verdedigen was. We zien er, in de vlakte, tusschen de stad en de hoogten (letter e), de Vaart (a) met de sluis van Ransbeek (b), en de brug vóór de Vlaamsche poort (d). Uit dezelfde richting komt het water van de Zenne (c), die in de stad komt langs het kasteel (s) en er uit vloeit langs de Spuy (g). Wat nu de twee beekjes betreft die in de rivier uitmonden, de eerste, de Woluwe, komt binnen langs de versterking van den Pyntoren (m), de tweede, de Rioele (p), komt langs onder de Nieuwerck (o). Deze twee « riviertjes » doen de molens (r) draaien. Rond de stad de wallen (h) en grachten vol water (i) ?

Wat de secretaris met dit kleine plan wilde bewijzen is zeer duidelijk. De belegeraar zal er eerst voor zorgen drie of vier stukken veldgeschut op het Hoogvelt (e) te plaatsen. Deze artillerie zal de wallen volkomen beheerschen ; wie zich op de muren zal wagen zal blootgesteld staan van kop tot teen ; één scheut zal voldoende wezen. Eens dat de belegerden aldus zullen verplicht zijn zich binnen de stad te houden, zal deze practisch zonder verdediging zijn.Op zijn gemak en buiten alle gevaar zal de belegeraar dan nagaan wat er hem best te doen staat, naargelang den tijd dien hij aan de onderneming wil besteden, de troepenmacht die hij tot zijn beschikking heeft en de opofferingen die hij zich zal kunnen getroosten. In geval hij de vesting stormenderhand wil innemen zullen enkele

(1) Archief van den Italiaanschen staat te Napels. Nr 1372 van het Farnesiaansch Archief (Inventaris van Cauchie en Van der Essen) : « D'autre part plaira à Votre Excellence avoir freische mémoire des secretz qu'aultreffois à Votre Excellence ay présenté, desquelz le double est icy attaché ».

mannen de grachten naderen, de dijken doorbreken en het water laten wegvloeien. Van dit oogenblik af zal er niets meer te doen zijn dan « langs daar de stad zonder verdediging te bestormen ». Wil hij daarentegen de stad dwingen zich over te geven, dan is er nog niets gemakkelijker. Op twee uur tijd kunnen twee of drie man de « riviertjes » indijken en aldus de molens beletten te werken. Men kan veronderstellen dat de belegerden zoo maar niet alles zullen laten gebeuren en dat zij zullen trachten het water van de Zenne tegen te houden aan de monding van de Woluwe om aldus een gedeelte van het water te verplichten in de droge bedding te vloeien en enkele molens in beweging te brengen. Dit plan is gemakkelijk te verijdelen. Nabij de Ransbeek zal men een gracht (t) graven langs waar het water van de Zenne naar het kanaal zal afgeleid worden. Zonder molens zal Vilvoorde op vier dagen uitgehongerd zijn en zich overgeven.

De verdere toelichtingen bij het plan van den secretaris-krijgskundige, laten ons toe te veronderstellen dat deze mensch met een ware vernielingswoede bezield was. Met de « retenue d'eaue » van Ransbeek te openen, zoo schreef hij, zou al het water wegvloeien en men zou droogvoets Brussel kunnen binnendringen. Niet tevreden met deze gedachte alleen, voegt hij er bij dat men met twee of drie tonnen poeder het werk zou kunnen doen in de lucht vliegen en aldus de nieuwe vaart vernielen (gaster la nouvelle vairt), precies of de zaak der legitimisten en deze van den godsdienst iets te winnen hadden bij de vernieling van de mooie Willebroeksche Vaart, die Brussel roem en voordeel verschafte ?

Dit is de naakte waarheid omtrent deze feiten... Een rechterlijk dossier is wel een kostbare bron : het leven wordt er niet in een valsch daglicht gesteld ; de gebeurtenissen worden er door de toeschouwers zelf verhaald ; de personen treden er op zooals ze werkelijk zijn. Men heeft misschien wel het recht zich af te vragen of het wenschelijk was deze oude koeien uit de gracht te halen, te ontsluieren hetgeen de tijd met zijn mantel bedekt had en de nagedachtenis te schandvlekken van een man wiens naam door het nageslacht zelfs niet onthouden werd. Deze ver-

geten episode schenkt echter aan de geschiedenis van de groote omwenteling uit de XVI[de] eeuw een eigenaardige figuur van partijganger weer. Zal het echte verhaal van deze gebeurtenis, de werkelijke herziening van het proces een lezer kunnen interesseeren ? Zij ten minste, die zich met rechtgeleerdheid bezighouden, zullen er een concreet voorbeeld in vinden van de suggestieve allegorie die Zaniberti schilderde op de muren van het Paleis der Doges te Venetië : de Tijd die het Gerecht de Waarheid helpt ontsluieren.

Volkswijsheid.

(PAUL HERMANT).

Het is even nuttig als aangenaam te werken aan de verruiming van onzen algemeenen gedachtenkring. Het mag werkelijk een resultaat heeten als men er in slaagt, of als men denkt er in geslaagd te zijn, een opvatting of een gedachte in het ensemble van ons bespiegelend leven te localiseeren. Dit is echter slechts een eerste stap. De geformuleerde hypothesen en de voorloopig bereikte resultaten dienen beproefd te worden, toegepast op een concreet en wel bepaald gebied. Als proefveld is het zelfs aan te raden een gebied te kiezen, dat een bizondere moeilijkheid schijnt op te leveren.

Ik had dan getracht psychologisch de beteekenis van de *Wijsheid* vast te leggen ; heel natuurlijk steunde ik hierbij op de werken van schrijvers die de kwestie reeds bestudeerden, nl. van wijsgeeren en moralisten die, gezien hun standpunt, het vraagstuk langs de verhevenste en geleerdste zijde aanvatten. Ik heb gemeend dat het een wijze methode zou zijn, de bekomen uitslagen te controleeren, te toetsen nl. aan het geestesleven van practische en eenvoudige lieden en na te gaan hoe dezen de wijsheid hebben opgevat.

Om dit te doen beschikken wij over een buitengewoon rijken schat *spreekwoorden*, door letterkundigen, folkloristen en ethnografen in grooten getale bij de meest verscheiden volkeren verzameld. Gelieve mij te verontschuldigen zoo ik niet alles heb onderzocht : het arbeidsveld was al te groot. Ik heb mij tevreden gesteld met de enkele duizenden spreekwoorden waarover ik beschikte en ik hoop wel dat deze proeve — want meer wordt met dit artikel niet bedoeld — niettemin voldoening zal geven. De welwillende lezer zal het mij niet kwalijk nemen zoo ik soms, evenals Sancho Pansa dit deed, een heele reeks zegswijzen achter mekaar neerschrijf, want daar deze

held een prachtige incarnatie van de volkswijsheid kan genoemd worden, is het wellicht geen al te grove fout zijn soms zoo sappige manier van spreken na te volgen.

Wij waren er dus toe gekomen de wijsheid te beschouwen en te bepalen als een zeer vasten evenwichtstoestand tusschen de verscheidene functies van het geestesleven, toestand die een dezer functies — gedachte, gevoel, tegenspoed of geluk — belet een overwegende rol te spelen, zoodanig dat de andere zich bijna niet meer kunnen uiten. De wijsheid is de bevestiging van de eenheid van ons geestesleven en van onze persoonlijkheid, het is een gewone houding tegenover de gebeurtenissen, die aan deze een waarde schenkt, in gepaste verhouding met het ensemble van het leven.

De wijze staat tegenover den gek, den zonderling en den onrustige, wier gezelschap hij vermijdt ; nooit zal een potsenmaker van mijn brood eten, zegt een Spaansch spreekwoord, waarvan een variante is : hoed u voor den dief in het huis en voor den gek er buiten. De Franschman vat ze samen met te zeggen : Hij die zich van den gek bevrijdt heeft een goeden dag, ofwel : Wie niet bang is voor een gek is zelf niet wijs. En het volk overlaadt de gekken met zijn spot : de Vlaming zegt dat wanneer een mensch zot geboren is al wat hij doet boter aan de galg is en dat zijn kwaal ongeneesbaar is, want wie gekke streken in het hoofd heeft behoudt ze tot aan zijn dood. Italianen, Vlamingen en Spanjaarden blijken dus wel akkoord om te zeggen dat de zotheid ongeneeslijk is.

Het aantal gekken is nochtans zoo groot dat de wijze er dient rekening mee te houden of ze niet openlijk mag aanvallen en zelfs dat hij zich — wat door den H. Augustinus reeds gezegd werd — onder hun bescherming moet zetten. Hieromtrent zegt een Turksch spreekwoord : zonder gekken zouden de wijzen niet kunnen leven en verder kunnen we ook wijzen op het spreekwoordelijk geworden gezegde van Cato de Oudere : de gekken zijn nuttiger voor de wijzen dan de wijzen voor de gekken ; de Engelschen zeggen : de gekken bouwen huizen, de wijzen bewonen ze.

Elke wijze heeft zijn gebreken en een greintje zotheid. Alle narren hebben geen marot. Alle gekken zitten

niet in het gekkenhuis, wat door de Italianen als volgt gezegd wordt : Zoo alle gekken de witte muts moesten dragen, dan geleken wij op een kudde ganzen. De Engelschen zeggen het nog juister : niemand is altijd gek, doch iedereen is het van tijd tot tijd.

* * *

De wijze vermijdt den gek, want dezes gezelschap is om verscheidene redenen gevaarlijk :

1° De gekheid is aanstekelijk. De Vlaming drukt dit uit als volgt : wij leeren gekke streken van elkaar, want een gek maakt een andere, ofwel meer figuurlijk : een rotte appel in de mand maakt ook het gave fruit te schand. De Italiaan zegt bondiger, dat één gek er honderd maakt.

2° Iedereen, zelfs de wijze, gelijkt ten slotte aan dezen met wien hij omgaat. Waar men mee verkeert, wordt men mee geëerd is een spreekwoord dat zoowat overal aangetroffen wordt. Zoek het gezelschap der goeden en ge zult een der hunnen worden, zegt men in Spanje ; doch zoo het goed aanstekelijk is, dan is dit ook het geval met het kwaad. In alle talen zegt men dat men zich vuil maakt aan zwarte potten.

3° Niet alleen begint hij aan de anderen te gelijken, doch hij handelt als zij. Een Spanjaard zegt tot een andere : zeg mij met wien gij zult gaan, ik zal u zeggen hoe gij zult doen, of, wat op hetzelfde neerkomt : bij de wolven leert men huilen. De Engelschman schijnt het eerste Spaansch spreekwoord te vertalen met te zeggen : zeg me met wien ge gaat en ik zal u zeggen wat ge doet ; de Franschman zegt voor het tweede geval : men moet huilen met de wolven.

Besluit : men moet den omgang vermijden van boozen en zotten : het behoedmiddel tegen den booze is veel afstand te laten tusschen u en hem, zegt een Spaansch spreekwoord. Het volk kent 's menschen zwakheid en weet dat veel edele karakters bedorven worden door den invloed van het milieu, dat de gelegenheid gevaarlijk is voor eerlijke lieden, voor wijzen en zelfs voor heiligen. De open deur is een bekoring voor den Heilige, in een open huis

valt een eerlijk man ; dit wordt zoowel in Spanje als in Italië gezegd. Best is het de gelegenheid, die den dief maakt, te vluchten.

Zoo het waar is dat men zijn zedelijke kracht moet wantrouwen, dan is het even waar dat eigen oordeel niet te betrouwen is, vooral wanneer het uw eigen persoon betreft. Wat al spreekwoorden die dit bevestigen ! De Franschman zegt beeldrijk : nooit heeft een spiegel aan een vrouw gezegd dat zij leelijk was ; de Chinees zegt nog juister : het is slechts met andermans oogen dat men zijn eigen gebreken kan zien ; de Turk vat dit samen met een fabeltje : Welke zijn de mooiste vogels ? vroeg men aan een kraai. Wel, mijn jongen, antwoordde zij. De Spanjaard zegt geestig : De ezel zegde tot den muilezel : Ga weg, langoor ! Te vergelijken met het Grieksch : de ezel keurt den haan af, omdat hij vindt dat dezes kop veel te dik is. Eveneens in Spanje hoort men volgende tweespraak : Babbelkous, overal waar ik ga ontmoet ik u ; babbelkous, als gij te bed laagt met gebroken been, dan zoudt ge me niet in elk huis vinden.

Wijzen we terloops op het bijbelsch spreekwoord : men ziet den splinter in het oog zijns broeders, maar den balk in zijn eigen oog bemerkt men niet.

De Chinees veralgemeent en zegt : het beste oog is nog geen liniaal waard. Dit beteekent dat men in alles de juistheid moet zoeken. De Vlaming zegt figuurlijk : Put niet aan de beek als ge aan de bron kunt putten, d.w.z. ga na vanwaar het komt wat men u vertelt of wat gij wilt gelooven ; 't is aan de bron dat ge klaar water zult vinden, zegt eveneens de Italiaan.

Oordeel niet naar den schijn, want al wat blinkt is geen goud, zegt de wijsheid in alle talen en de eene dwaling brengt de andere mee. Wie den hemel in het water ziet, ziet de visschen op de boomen, zegt zeer schrander een Chineesch spreekwoord.

Om klaar te zien en niet bedrogen uit te komen is het noodig na te denken en voorzichtig te zijn. Dit vooral zeggen de spreekwoorden ons uitdrukkelijk :

De Franschman : men moet noch vrouw, noch stof bij kaarslicht koopen, of deze oude, bondige uitdrukking :

de soubdain vouloir, longue repentance (vlug gewild, lang berouw).

De Vlaming zegt dit op verscheidene manieren : hoe meer haast, hoe minder spoed ; haastige spoed is zelden goed ; te vlugge raad leidt nooit tot een goede daad ; haast u langzaam. Volgend spreekwoord zegt hetzelfde doch beter : voorzichtig gaan en ver zien maakt wijze liên. Nog liever hoor ik : Niets te vlug, behalve vlooien vangen. Besluit : Wat met spoed gedaan wordt is zelden goed.

Een Spaansch spreekwoord geeft volgenden uitstekenden raad : Denk goed aan hetgeen ge doet alvorens te trouwen. De Italiaan zegt in twee woorden : denk eerst en doe dan.

De Arabiër zegt : wilt ge wijs zijn voorzie dan de dingen alvorens ze komen, ofwel, de wijze denkt na alvorens te handelen ; daarna is het wat laat. Hoe dikwijls nochtans doet men het tegenovergestelde : men dempt den put als het kalf verdronken is. Dit werd door de menschelijke wijsheid overal opgemerkt.

Men moet niet alleen nadenken, doch ook zich zelf wantrouwen : in gramschap handelen is inschepen gedurende een tempeest, zegt een Fransch spreekwoord. Laat den tijd voorbijgaan of, zooals de Vlamingen zeggen : de nacht is de moeder van het nadenken, of volgen wij de groote voorzichtigheid na van den Spanjaard, die aanraadt zeven jaar te laten voorbijgaan alvorens te loven of af te keuren.

Het nadenken is een beroep op eigen en op andermans ondervinding. Vooral deze laatste is voordeelig. 't Is een groote winst zich zelf te verbeteren ten koste van anderen, zegt men in Spanje. Die zich aan anderen spiegelt, spiegelt zich zacht. In Italië hoort men : die niet wil luisteren naar wijzen raad, zal ondervinden tot eigen nadeel. Kortom, het is een besparing van inspanning en lijden en de Engelschman besluit zeer juist : Wijsheid die iets kost is de beste, zoo men haar niet te duur betaalt.

Om vergissingen en tegenspoed te vermijden mag men niet oordeelen naar den schijn, want, zooals een Fransch spreekwoord zegt, niets gelijkt meer aan een eerlijk man dan een schelm. De wijze mistrouwt elken onbekende. Overal zegt men dat men alleen in den nood zijn vrienden leert kennen.

* * *

Wijsheid verwerven, zegden wij reeds, is in zich een levend vaster evenwicht vestigen, dat minder onderhevig is aan het gebeuren in en rondom ons. Zoo de ontwikkelde wijze dit evenwicht tracht te vinden in verheven gedachten en gevoelens, in godsdienst, wijsbegeerte of kunst, dan zoekt de man uit het volk het integendeel in het eenvoudige materieele en moreele leven, dat hem zooveel zorg en kommer baart en dat, meer dan wat anders ook, van aard is zijn rust te storen.

Laat ons even nagaan wat de spreekwoorden ons hieromtrent leeren.

Men moet de zekerheid en het evenwicht der materieele middelen hebben en wanneer men ze heeft moet men ze behouden.

Daarom is het noodig niet verder te willen springen dan zijn stok lang is. Regel uw mond naar uw beurs, zegt een Spaansch spreekwoord ; de Franschman is algemeener : raadpleeg uw beurs alvorens iets te verlangen. Oud is de zegswijze : *mieux vaut restreindre son estat, qu'en povreté cheoir tout plat* (Beter is het zich met minder tevreden te stellen, dan heelemaal in armoede te vervallen).

In Boekowina zegt men nog beter : de oude verlangde honig en ten slotte ging hij zonder eten slapen.

Vooral wat de uitgaven betreft is het noodig zich naar zijn inkomen te regelen en tering naar nering te zetten. In 't Fransch hebben wij hieromtrent verscheidene zegswijzen :

— Wie koopt wat hij niet kan, verkoopt daarna wat hij niet wil.

— Wie het overbodige koopt, zal weldra het noodige verkoopen.

— Muziek volgens het geld, of aderlating volgens den arm.

— Verteer slechts volgens uw middelen.

— Verteer steeds minder dan ge ontvangt ; e. a. m. Gelijksoortige spreekwoorden zijn gemakkelijk in 't Spaansch en in 't Italiaansch te vinden. De Duitscher zegt : Inkoopen volgens het geld.

Een ander gevaar voor het tot stand brengen of het in stand houden van zijn materieelen toestand is meer willen doen dan zijn krachten of middelen toelaten.

Wie te veel hooi op zijn vork heeft slaagt kwalijk. Franschen en Spanjaarden zijn akkoord om te zeggen dat wie te veel wil bedrogen uitkomt. In 't Engelsch zegt men : wie alles neemt verliest alles. De Italiaan is duidelijk : zijn hart openen voor de eerzucht is het sluiten voor de rust.

Daarentegen mag men zijn krachten niet verspillen aan iets dat de moeite niet loont. De soep moet de kool waard zijn. Franschen en Spanjaarden zeggen dat het spel de kaars moet waard zijn en de Rus : het paard is de haver niet waard.

Dit komt overeen met te zeggen dat men met verstand moet verteren ; de Spanjaard zegt het trouwens uitdrukkelijk : geven en bezitten eischen gezond verstand. Niet dat alle verteer vermeden kan worden, verre van daar : een penny is goed verteerd, zegt de Engelschman, wanneer hij een groat (4 × meer waard) opbrengt. De Franschman plaatst zich op een hooger peil wanneer hij zegt : het geld dient den wijze en regeert den gek.

Niet alleen verteren doch ook sparen moet met gezond verstand gedaan worden. Met te sparen wat men moest verteren verkwist men wat men zou kunnen sparen hebben, leert ons de Spaansche wijsheid. De Turk bevestigt dit nog stelliger : Het verteer van den gierigaard staat ten slotte gelijk met dit van een edelmoedig mensch.

* * *

Niet alleen de stoornis die veroorzaakt wordt door materieele zaken dient vermeden te worden, doch ook deze die haar oorsprong vindt in geest en hart en die soms al even noodlottig is.

Daarom worden door de volkswijsheid sommige voorbehoedende of genezende middelen aanbevolen. Vooreerst wordt aangeraden tevreden te zijn met hetgeen men bezit of met hetgeen men is. In Vlaanderen leert men dat er in geen enkele stad iemand rijker is dan dengene die tevreden is met zijn lot ; een andere zegswijze volledigt dit : een vroolijk gemoed met weinig goed is buitengewoon zoet.

Het weinige dat men heeft is beter dan niets. Dat is een troost ; in 't Vlaamsch zegt men nog : beter een half ei dan een ledige dop, ofwel ironischer : beter een vloo in de pan dan heelemaal geen vet.

Men troost zichzelf met de gedachte dat het nog slechter had kunnen zijn en ongetwijfeld zal iedereen den Spanjaard gelijk geven, die beweert dat het beter is scheel dan blind te zijn. Verder nog : wees tevreden met een slechten meester of ge krijgt er nog een slechtere ; men weet wat men verlaat, doch men weet niet wat men neemt. Wie goed is blijve, wie verandert klage niet. Spaansch en Fransch bieden hieromtrent zegswijzen bij de vleet. Herinneren wij aan twee oude spreuken : *content doit estre chacun de son estat* en *soit chacun content de son lieu.* Men zegt nog, evenals de Arabier : wie tevreden is, is rijk genoeg en als de Spanjaard : om een slechten meester te verlaten neemt men er dikwijls een die nog slechter is. In 't Vlaamsch : van de klaver naar de biezen loopen ; van den regen in den drop komen.

Een ander middel om het evenwicht te verkrijgen is minder belang te hechten aan hetgeen het kan aan 't wankelen brengen, d.w.z. het verlangen naar weelde en rijkdom. Daarom worden ze geminacht.

Weinig geld, weinig zorgen, zegt de Engelschman.

Een hut waar men lacht is beter dan een paleis waar men weent ; men is wel rijk als men niets te verliezen heeft, luiden twee Chineesche zegswijzen. De Spanjaard zegt : wie niets heeft, vreest niets, doch hij beschouwt deze gedachte van uit de meest verscheiden oogpunten. Rijkdom is dikwijls onnuttig : hij stuurt amandelen aan personen die geen tanden meer hebben. Al wat weelde is heeft zijn keerzijde. In oorlog, jacht en liefde staan duizend smarten te wachten voor één genot. Het doel is het eeuwig geluk, doch per koets rijdt men niet naar den hemel. Overdaad is schadelijker dan ontberingen : de tafel heeft meer lieden gedood dan Avicenna er genezen heeft en ze leidt ten ondergang : het feest gaat gauw voorbij, doch niet het ongemak dat het in huis laat. Weelde maakt den man niet ; al draagt de aap een gouden ring, zoo blijft hij toch een leelijk ding. In Frankrijk zegt men : geluk is meer dan

rijkdom, het geluk is waar men het plaatst, wie rijkdom zegt, zegt daarom nog niet geluk, gelukkig is hij die het kan zijn e. a. m. Om te eindigen citeeren wij nog het Italiaansche : Al wat ons ijdel maakt is slechts sneeuw in de zon.

Het is niet alleen waar dat rijkdom en geluk twee verschillende zaken zijn ; rijkdom is ook vergankelijk en daarom niet zooveel waard als men gewoonlijk denkt.

Na mooi weer volgt slecht. Heden groot, morgen dood, en beter een levenden armen drommel dan een dooden keizer. Geen fortuin dat bestendig is, niemand weet wat rijkdom hem brengen zal. Prijs een mooie dag als 't avond is. Allemaal zegswijzen die ons leeren dat alle aardsche goederen vergankelijk zijn. De Spanjaard zegt het laatst geciteerde eveneens : Zeg niet dat ik gelukkig geweest ben, alvorens ik op het kerkhof lig.

Men moet zich wel in het hoofd steken dat vele kwalen onafscheidbaar verbonden zijn met de menschelijke natuur en dat zij bijgevolg niet kunnen vermeden worden. Het volledig geluk bestaat effenaf niet. De Vlamingen zeggen : Geen geluk zonder druk ; zelfs waar men het niet ziet is er somtijds groot verdriet. De Duitscher is bondiger : half geluk is het beste, groot geluk groot gevaar. Waarop de Engelschman antwoordt : Geen genot of het brengt wat lijden mee.

Laat ons dus niet ontevreden zijn omdat ons iets ontbreekt en denken wij maar met den Vlaming : hetgeen ons ontbreekt leert ons.

Gematigheid in alles is de spil der wijsheid : Matigheid houdt den stand, zegt nog de Vlaming. De Franschman zegt hetzelfde op een concreter manier : men moet niet meer scheren dan men kan weven, en de Italiaan zegt ons : weinig en in vrede behaagt me zeer.

Kortom, om gelukkig te zijn en wijs te genieten van hetgeen men heeft, moet men zijn gezichteinder beperken naargelang zijn middelen en vooral zich niet bezighouden met andermans zaken.

Steek den vinger niet tusschen boom en schors, klinkt het in Frankrijk, en zelfs nog duidelijker : wie zich met niets bemoeit heeft vrede in alles. Als iedereen vóór

zijn eigen deurtje vaagt is de gansche straat schoon. De Engelschman zegt pittig : wie zich met andermans zaken bemoeit, melkt zijn koe op een zeef, en hij voegt er aan toe : gekken bemoeien zich met alles.

Niet alleen de zaken die ons niet aangaan moeten ons onverschillig laten, doch ook deze waar wij belang bij hebben dienen onder het gunstigste daglicht gezien te worden. Eertijds zegde men in Frankrijk : Wie alles wil zien en weten moet geen vrienden hebben ; thans hoort men er : Zoo uw vriend scheel is, bekijk hem dan van ter zijde.

De voorzichtigheid beheerscht het leven van den wijze : Voorzichtigheid baart vrede en vrede overvloed, herhaalt men steeds in Italië.

Voorzichtigheid en voorzorg zijn gezusters. De Franschman raadt aan niet alle eieren in denzelfden korf te leggen; de Spanjaard die niet van het spel houdt, beweert dat de beste teerlingenworp deze door het venster is en de Chinees herinnert ons er aan dat de pannen die ons tegen regen beschermen bij mooi weer gemaakt werden ; de Italiaan zegt dat het verre water niet voor dreigend vuur behoedt.

Is men tot een betrekkelijk evenwicht gekomen, dan moet men het trachten te behouden en alle stoornissen met zorg vermijden. Nieuwigheden vooral zijn hier te duchten. Het volk houdt er niet van en in 't Vlaamsch klinkt het : alles is verdraaid in het huis waar de haan zwijgt en de hen kraait. De Spanjaard verlaat niet graag gebaande wegen : wie den steenweg verlaat voor het pad meent korter te gaan en gaat langer, en hij besluit : verlaat de oude wegen niet voor nieuwe. Volgende korte Italiaansche zin zegt hetzelfde : wie goed is, houde er zich, en nochtans vertaalt de Italiaan ook het Spaansch spreekwoord als volgt : wie den ouden weg voor den nieuwen verlaat komt dikwijls bedrogen uit. De Duitscher spreekt algemeen : men verandert dikwijls doch men verbetert zelden, ofwel : veranderen is dikwijls verslechten, of nog : altijd iets nieuws, doch zelden iets goeds. Verandering beteekent niet altijd verbetering, zegt de Vlaming.

Vooral de ouderlingen zijn behoudsgezind : de Vlaming zegt dit als volgt : men buigt jonge takken en niet

oude boomen. In alle talen beweert men nochtans dat men nooit te oud is om te leeren.

Dit komt omdat evenwicht niet gelijk staat met absolute vastheid ; het milieu verandert en het individu is verplicht zich aan te passen. Twee Spaansche spreekwoorden zeggen dat de wijze van meening verandert terwijl de gek koppig aan de zijne vasthoudt en dat het beter is zot te zijn dan koppig. De Franschman zegt dat er tegen vooringenomenheid geen raad bestaat. Een Chineesch spreekwoord zegt dat men ofwel zeer wijs ofwel zeer dom moet zijn, om niets aan zijn gedachten willen te veranderen.

De voorzichtigheid eischt echter dat men de zaken behoudt die voor het leven noodzakelijk zijn. Zich niet uitkleeden eer men slapen gaat. Wie zijn goed wegschenkt alvorens te sterven mag zich op veel ellende voorbereiden, zegt wijselijk de Spanjaard.

Dit in stand houden van het evenwicht gaat niet steeds zonder opofferingen. Deze moet men zich kunnen getroosten, als men een grooter goed wil bekomen of behouden. Mooi Vlaamsch spreekwoord : wie eieren wil hebben moet het gekakel der hennen kunnen verdragen. Geen pad zonder eenige hinderpaal, zegt de Castiliaansche wijsheid ; men maakt geen eierkoek zonder eieren te breken, zegt de Franschman, of ook : er is geen vleesch zonder beenderen ; in Italië : voor de roos steekt men zich dikwijls ; in Duitschland : wie het vuur wil moet den rook kunnen verdragen ; de Engelschman vat samen : zonder moeite, geen baat.

Door tegenspoed mag men zich niet laten ontmoedigen, want er bestaat een remedie tegen alles, behalve tegen den dood, zegt men in Vlaanderen en als wij het spreekwoord mogen gelooven zijn er grenzen aan onze ellende en het ongeluk wordt ten langen laatste moe ons te vervolgen. *Il faut broyer son mal* zegt de Luikenaar.

In Spanje raadt men aan : geen terneergeslagenheid in tegenspoed, noch verwaandheid in voorspoed.

Een groote miserie doet een kleinere vergeten. In Spanje zegt men op een pittige wijze : Zoo gij Paschen een schuld moet betalen, dan zal de vasten u kort schijnen.

De ondervinding trouwens leert ons en we zullen in de toekomst wijzer handelen : een ezel stoot zich geen tweemaal aan denzelfden steen, zegt de Vlaming.

Onze handelingen brengen ook onvermijdelijk belooning of straf met zich mede. De Castiliaan zegt : niemand doet kwaad of hij betaalt het, en daarom voegt hij er aan toe : Goed doen kost minder dan kwaad doen en Gods hulp is verzekerd aan hen die ze inroepen. De Spanjaard herhaalt dit op verscheidene manieren : wat God wil, gebeurt ; God laat gebeuren, maar niet tot het uiterste ; hij die Gods vriend is mag rijk heeten, e. a. m. De Franschman zegt : het regent waar het God belieft. De Italiaan : wie een goede wraak wil, moet er God mee gelasten, ofwel : houd u kalm en God zal u wreken.

Gewoonlijk dient er nochtans een voorbehoud gemaakt te worden, nl. dat persoonlijke krachtsinspanning noodzakelijk is. Gods hulp is voor den werkzamen man, zegt een Duitsch spreekwoord, ofwel het algemeen verspreide : Help u zelf, zoo helpt u God, wat door den Schot als volgt gezegd wordt : de hemel zegent altijd werkzame handen.

Zoo men het bekomen zedelijk en materieel evenwicht wil behouden, moet elke onnoodige en ijdele inspanning vermeden worden. Een steeds gespannen boog wordt los of breekt, zegt de Spanjaard.

Wat echter het slechtst is in dit opzicht is gebabbel. De volksliteratuur spaart geen critiek. In 't Vlaamsch hooren we o. m. : de tijd breekt af al wat gemaakt is en de tong al wat nog te maken blijft ; woorden zijn geen oorden ; woorden vullen den maag niet, enz. Overal weet men dat zwijgen goud is. De Spanjaard zegt ons dit op verscheidene manieren : goed zwijgen is beter dan slecht spreken. Hooren, zien en zwijgen zoo men levensvreugde verlangt. Spreken zonder denken is schieten zonder mikken ; hetgeen de tong zegt, wordt door den hals betaald ; lange tong, korte hand.

En in 't Fransch : zeggen en doen is twee ; veel spreken wil nog niet zeggen veel doen ; de wijze is zuinig met tijd en woorden.

Een der Engelsche spreekwoorden, toegeschreven aan Koning Alfred en opklimmend tot de XIII^{de} eeuw, zegt dat een wijze veel zegt in weinig woorden.

In Boekowina zegt men tot den babbelaar : Zwijg kindje en ge zult broodpap krijgen.

Te veel spreken belet niet alleen te handelen, doch leidt ook tot leugen. Daarom zegt de wijze niet al wat hij denkt, maar hij denkt na over al wat hij zegt. Wie veel spreekt zegt veel dwaasheden. Aldus Fransche spreekwoorden. Kort is de Duitscher als hij zegt : Wie veel spreekt, liegt veel. Breedvoeriger is het volgende : de waarheid vraagt niet veel woorden, de leugen heeft er nooit genoeg. Veel spreken gaat niet zonder zonde.

Een ander gevaar, dat door den wijze dient vermeden te worden is de grootsprekerij, de pocherij ; grootsprekers zijn onnuttig en schadelijk. Holle tonnen maken veel lawaai en blaffende honden bijten niet, zeggen de Vlamingen. Alleen zotten snoeven ; groote snoeverij, groote leugens, antwoordt de Franschman. Hoogmoed past vooral den arme niet en de Rus zegt : de hoogmoed past den arme als het zadel een koe en de Arabiër spot met den snoever als volgt : als ge zegt dat de leeuw een ezel is, doe hem dan een halster aan.

Wie een moeilijkheid moet te boven komen moet meer op zich zelf rekenen dan op de hulp van anderen. Wie wil dat zijn zaken goed gedaan zijn, doe ze zelf ; betrouw maar alleen op u zelf ; wie wacht op een andermans schotel vindt dikwijls den hond in den pot ; best gediend is niet hij die aan zijn armen een andermans handen zet. Al deze Fransche zegswijzen beteekenen ongeveer hetzelfde. In 't Vlaamsch hooren wij een vergelijking : kunt ge blazen op uw pap, gebruik dan den mond van anderen niet. De Spanjaard zegt het aldus : wie hoopt op een andermans keuken ontbijt slecht en soupeert nog slechter ; waarom hoopt gij dat uw vriend zal verrichten hetgeen gij zelf kunt doen ?

Wees echter voorzichtig en overschat uw krachten niet ; vlieg niet te hoog, want ge zoudt diep kunnen vallen. In 't Vlaamsch hooren we nog : hoe hooger de boom, hoe dieper de val ; de hoogste vloed maakt plaats voor de ebbe ; wie hooger klimt dan 't hem betaamt, valt lager dan hij had geraamd. De Franschman zegt eveneens : valt zeer diep, wie te hoog klimt. De Italiaan : wie te veel waagt, slaagt zelden, ofwel : beter uit de vensters vallen dan van het dak. De Engelschman vond een anderen vorm : wie

nooit klom, nooit viel, of : al te goede klimmers vallen het diepst. Deze gedachte vinden we overal terug, zelfs bij de Bataks op Sumatra : hoe hooger gij uw verblijfplaats zult kiezen, hoe dieper uw val zal zijn.

De wetenschap, die door het volk niet begrepen wordt, is voor den gewonen mensch iets stoutmoedigs. Voor hem is de geleerde meestal een zonderling.

De Spanjaard oordeelt nuchter als hij zegt : de wetenschap is gekheid, als het gezond verstand haar niet geneest. Minder gelukkig is de Duitsche zegswijze : Veel weten veroorzaakt hoofdpijn. De Engelschman doet er geen doekjes om en zegt : hoe grooter geleerde, hoe grootere ezel.

Herinneren wij terloops aan hetgeen de knecht van « père Griffet » zegde, sprekend van zijn meester : buiten zijn wetenschap weet hij heelemaal niets.

De Turk besluit : een mensch moet kennen hetgeen hem past.

Een storend element in het leven vormen wel de kwaadwillige lieden, de kwaadsprekers. Ze worden geminacht en men ontkent hun alle zedelijke waarde m. a. w. men verkleint den invloed dien ze zouden kunnen uitoefenen. De Vlaming zegt : de pot verwijt den ketel dat hij zwart is ; slechts van een zwarten pot wordt men vuil gemaakt, zeggen de Brusselaars. Critiek op een bepaalden persoon wordt gewoonlijk uitgebracht tijdens dezes afwezigheid, ook weerleggen de spreekwoorden dergelijke beschuldigingen. In Frankrijk hooren we : de afwezigen hebben altijd ongelijk ; de aanwezigen zijn meer waard dan de afwezigen ; de beentjes zijn voor de afwezigen ; de afwezigen worden gauw vergeten, enz. In Spanje zegt men : geen afwezige of hij is schuldig, geen aanwezige zonder verontschuldiging, en ook : nooit wordt een afwezige onschuldig bevonden ; eindelijk : dooden en afwezigen hebben geen vrienden meer.

* * *

Alles wel beschouwd stemt de volkswijsheid in groote trekken overeen met hetgeen wij in den meest algemeenen zin door het woord « wijsheid » verstaan. Toch

biedt ze zekere bijzonderheden : ze is nl. practisch en concreet en bekommert zich niet om diepe gedachten noch om groote gevoelerigheid.

Het volk hecht veel waarde aan de wijsheid ; dit getuigen de hierboven aangehaalde voorbeelden. Ik stel mij dan ook tevreden met dit eene Arabische spreekwoord : één enkele der dagen van een wijze is meer waard dan het gansche leven van een zot.

Wijsheid dient niet bij de vrouw gezocht te worden, die eerder het geduld als eigen deugd bezit. Dit zeggen ten minste de Vlamingen, die hierin akkoord gaan met de Arabieren, waar deze beweren dat hij die verlangt uit te munten in wijsheid zich niet mag laten beheerschen door vrouwen.

Zij zou eigen moeten zijn aan den volwassen man, alhoewel de Russen zeggen dat een baard nog steeds geen wijsheid meebrengt.

Hij die het meent te zijn is niet wijs, besluit de Arabier ; want, zegt hij, de mensch is wijs zoolang hij de wijsheid zoekt, doch zoodra hij ze meent gevonden te hebben verliest hij het hoofd ; de Jood eveneens leert ons dat de wijsheid bestaat in het streven er naar : de wijze man is deze die bij iedereen iets weet te leeren. De Italiaan bevestigt dit als volgt : de wijze wordt nog wijzer met te luisteren.

De wijze wordt niet erkend door de zijnen want geen sant in zijn land of, zooals de Arabier zegt : in zijn geboortestreek is de wijze als het goud in de mijn, d. w. z. onbekend.

Niet het uiterlijke maakt den wijze, evenmin als de pluimen den vogel, doch de Chinees merkt heel juist aan dat de wijsheid door een ernstig uiterlijk toch bewaard wordt, alhoewel het niet meer dan de schors er van is.

(Vertaling van een lezing, in 1938 gehouden in het seminarie voor Geschiedenis der Wijsbegeerte aan het Institut des Hautes Etudes te Brussel).

Als in een Sprookje.

Als in een sprookje lag, tot vóór een viertal jaren,
Langsheen de Maelebeek, nog hier en daar een hut,
Die teeder, door de kruin van kerse- of kriekelaren,
Voor 't steken van de zonne, uit liefde, werd beschut.

Hoe menig kunstenaar is daar eens blijven staren
En heeft hun lachend beeld, verwonderd, niet benut,
Om gretig, als een schat, er schetsen gaan te garen,
Waarvan in 't wijd verleen de stof ook werd geput !

Want zij vertelden hem het leven onzer vaadren,
Zooals het eeuwenlang in stille vlijt verliep,
Geholpen door een dal met blijde levende aadren,

Die hutten van ons dorp, gelijk een fee ze schiep,
Aleer de nieuwe tijd fataal er zoude naadren
En, voor een boerenwoon, zich op de stad beriep !

PEETER J. LEFEVER.

21-6-37.

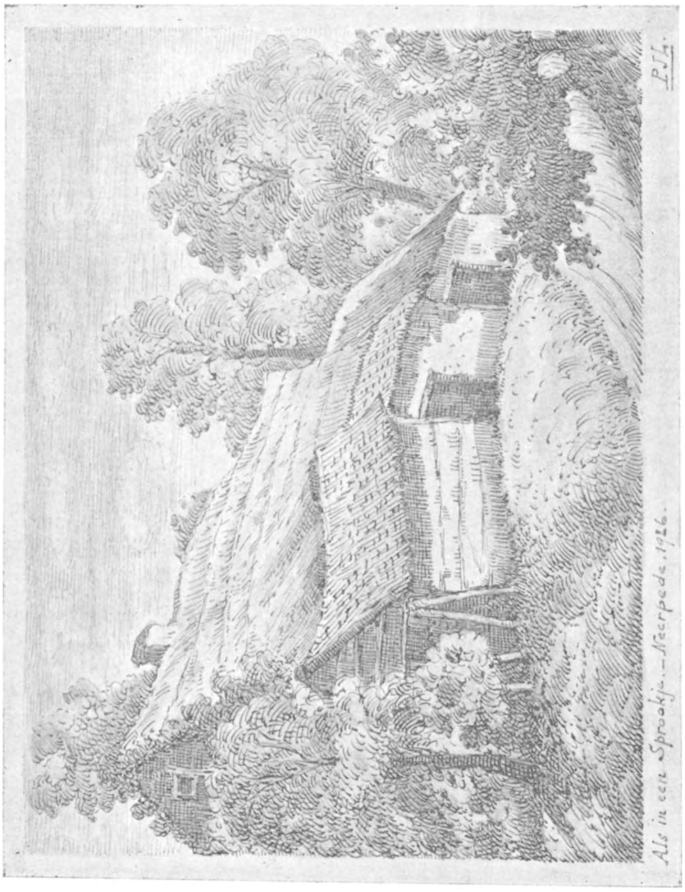
Als in een Sprookje. — Neerpede, 1926.
P.J.

Foorimpressies.

door W. H. TEN HOET PARSON.

Er is een kinneke gekocht. Ook de hond heeft jongen.

« Philomène heeft van nacht een kinneke gekocht ! » daarmee werden we verwelkomd. Het was dan ook wel een verrassing. Gisteren hadden we Philomène nog aan haar huishoudelijke bezigheden gezien van eten koken, wagen opruimen, bedrijvig heen en weer loopend, en vandaag lag de jonge, wel zeer jonge moeder, vroolijk en blij in bed met de baby naast zich. Het was zoo onverwacht dat de eveneens ook al weer zeer jeugdige vader niet eens thuis was, en wanneer hij thuis komt de aanwezigheid van de baby als een blijde verrassing zal vernemen. De vader en moeder van de baby verdienen met « leuren » hun bestaan, met het langs de huizen ten verkoop aanbieden, van alles wat er zich maar voor eigent. We hadden de jonge moeder een paar weken geleden nog met een zwaar pak paraplus den boer op zien gaan, een andere maal met handdoeken en lakens — ook niet licht om te dragen. Eerder leurde ze met de anderen mee met tapijten, zware groote tapijten met echt oostersche dessins — let wel hoe we dat hier zeggen — maar dat ging de laatste maanden toch niet meer. Ze gingen dan met de auto naar een of ander plaatsje — ook wel een groote stad, zooals het uitkwam, — stalden hun auto en gingen met een tapijt onder den arm op stap. Zoo was Michel, de vader, nu ook er op uit, en als ze wat ver gingen, bleven ze meestal een paar dagen onderweg, totdat hun geheele voorraad — de auto volgepakt — was uitverkocht. Zoo kwam het dat hij thans ook afwezig was en wanneer hij precies thuis zou komen ? Ja, dat was moeilijk te zeggen, dat hing van den verkoop af.

Maar inmiddels moesten toch de noodige stappen gedaan worden om het kind aan te geven, en een vriend

des huizes, of juister der wagens, zou maar eens ten gemeentehuize op informatie gaan, gewapend met het «trouwboek».

Een naam voor het kind zou ook noodig zijn, maar daar moesten ze eerst maar eens over spreken als de vader er weer was. Vader en moeder schrijven we hier telkens, en dat geeft zoo het idee van bezadigde ernstige menschen, maar hier was het veeleer kinderspel zoo als de schoonvader van de moeder, de papa van den vader, het eens uitdrukte. Inderdaad, de moeder was pas 18 en de vader ongeveer 17 1/2 jaar... als dat zoo in de volgende geslachten voortgaat kunnen die best over-achter-oud-ouders worden, althans een heel eind opweg geraken.

Ten gemeentehuize werden de noodige gegevens verstrekt, en meteen meegedeeld dat de gemeente-arts den volgenden ochtend namens de Gemeente, moeder en kind zou komen bezoeken. Er diende dien dag dan ook de maatregelen genomen te worden het kind officieel met de noodige getuigen aan te geven en te doen inschrijven in de burgerlijke stand.

Men moet zich niet al te zeer verwonderen over de zeer jeugdige leeftijd van de echtelieden. Foorreizigers, kermismenschen, en kermiskinderen zijn vroeg volwassen. De kinderen — als ze niet buiten spelen met elkaar — zijn altijd in de omgeving van de grooten, hooren steeds hun gesprekken en zijn op achttien jaar al een jaar of twee in het leven werkzaam. Het ligt er ook al aan welk métier, welke soort attractie, de ouders hebben, maar zeer vaak werken de kinderen op 10 jaar en jonger al mee in het bedrijf.

's Winters gaan ze braaf naar school als ze « in winterkwartier staan ». Voor forains die kleine kermissen doen is het heel gewoon om voor een jongen van 12-14 jaar een kindermoleke te koopen, dat hij zelf exploiteert. Zoo leeren ze handelend optreden, leeren al klein zelfstandig te zijn, leeren ook elkaar te helpen. We zagen het herhaaldelijk dat een kind van een jaar of 8-9, uit den hippodrome voor zijn vriendje het kindermolentje beheerde, kinderen er in en uit hielp, geld ontving en het molentje liet draaien, terwijl de kleine molenbaas eens voor zijn plezier een paar ritten te paard maakte.

Zoo heeft vader Michel met zijn 17 1/2 jaar ook een levenservaring van minstens tien jaar die hij in den hippodrome werkte, opbouwde en afbrak, materiaal vervoerde en paarden kamde en borstelde, voerde en te drinken gaf, naar de wei bracht en er weer uithaalde, voer ging koopen en meeging naar de paardenmarkt en nog zooveel meer.

Moeder Philomène met haar juist 18 jaar, heeft van kinds af aan ervaring opgedaan in de smoutenbollenbarak, in de oliebollenkraam van haar ouders, waar heerlijke petatfrites en oliebollen — acht voor een frank gebakken werden en verleden jaar exploiteerde ze zelf een werpspel.

En de kleine wereldburger, de eerste die in het nog zoo nieuwe trouwboek werd ingeschreven zal eveneens spoedig meehelpen in het bedrijf, was het een meiske, dan zou ze over een jaar of acht al wel met papieren bloemen gaan leuren, met vliegenvangers of met zeep. Nu het een jongen is zal hij toch in alle geval op een of andere wijze meehelpen. In het foorreizigers gezin is altijd wat te doen, al was het maar meegaan om de paarden op te vangen in de wei.

Hoe nu wel de kraamkamer er uit zag ? De anderen van de familie woonden allen in groote wagens met twee kamers, 7 meter lang, maar het jonge echtpaar, dat tot nu toe geheel alleen was, kon het wel met een kleinere wagen stellen en had er een van een goede 4 meter, met slechts één vertrek. Achterin was het bed over dwars, wanneer niemand daar in slaapt gaat er over dag een gordijntje voor. Voorloopig zullen ze wel in deze wagen kunnen blijven, en is plaats voor nog wel eenige kindertjes, er zijn namelijk 2 tweepersoonsbedden, boven elkaar, de benedenste afdeeling was nu nog ongebruikt en diende als bergplaats met een paar deurtjes er voor. Het bed waar moeder en kind felictatiebezoek ontvingen was omstreeks anderhalve meter boven den grond ; deze bedden zijn dan ook met een plank van voren zoo gemaakt dat men werkelijk *in* het bed ligt en niet zooals bij de moderne ledikanten, *op* het bed, zoodat er uitvallen niet licht mogelijk is. Naast moeder, in een flanellen doek die even opgelicht werd om ons de schat van een jongen te laten zien, lag de baby, gezond en rustig en in een hoek van de wagen, in

een houten kistje, lagen 6 kleine hondjes, blind en hulpeloos nog, genre ric et rac, die eveneens dien nacht geboren waren. De hondjes zullen over eenige weken naar de zondaagsche hondjesmarkt gebracht worden en hun geld wel opbrengen, de baby zal voorloopig zijn geld wel kosten.

Dien middag werden er verschillende briefkaarten geschreven, van die mooie bonte met een klein kindje bij een bloementuil er op, in deze geest : « Lieve schoonbroer en zuster. Ik laat je weten als dat Philomène van nacht een kinneke gekocht heeft, een flinke zoon van 5 kilo. Moeder en kind maken het best ».

De eerstvolgende Zondag gingen de vader, de peetvader en peet-moeder en één der tantes van het kind, om dit te dragen, in optocht naar de kerk. Léopold Philippus Arku werd gedoopt.

La Diseuse de bonne aventure.
(De Waarzegster).

Op een morgen, onze vrienden van den hippodrome bezoekend, vonden we ze allen buiten, in de schaduw van een groote bont beschilderde parasol rond een tafel zitten en allen waren ze bezig te schrijven, te schrijven alsof hun leven er van afhing. En wanneer men nu weet dat de foorreizigers, de kermisgasten, aan niets zoo'n hekel hebben als aan brieven schrijven, zal men begrijpen hoezeer we ons over dit ongewone schouwspel verwonderden.

We waren nauwlijks wat van onze verbazing bekomen of het was : « hier is een stoel, hier is papier en daar liggen de voorbeelden, begin ook maar te schrijven, Miss Atinta moet flinke voorraad hebben, het zal van avond druk worden en ze zal heel wat briefkes verkoopen kunnen ».

Wanneer de tijden zoo slecht werden moest men er wat nieuws op verzinnen en ze hadden zich nu geassocieerd met twee jongelui, man en vrouw, die de menschen tegen een paar frank hun geluk voorspelden. Maar dit niet maar zoo simpeltjes weg deden, maar wel overwogen en met overleg werkten. We moesten 's avonds maar eens komen kijken.

En wat we dien avond te zien en vooral te hooren kregen overtrof verre onze verwachtingen. Waren dit diezelfde twee eenvoudige menschen van van ochtend ? Ja ze waren het, ze hadden niet het geluk gehad in smoking-costuum en avondtoilet te werken in de glans van felle electrische lampen en met veel, heel veel bluf, met geweldige requisiten, met doodskisten en geheime helpers. Neen zij werkten geheel alleen in een eenvoudig tentje versierd met wat papieren vlaggetjes, welwillend ter beschikking gesteld door een cigaretten firma, maar wat zij presteerden was verbluffend, hun « boniment » vlot en vlug, hun « transmission de la pensée », hun gedachte overbrenging, in het Fransch en in het Vlaamsch, geweldig.

Maar hier geen pers-séances, geen controle van geneesheeren die verklaarden dat wat ze bijwoonden bovenmenschelijk was, zooals een handige « Professor met zijn medium » dit indertijd eens ensceneerde.

Neen dit ging hier simpelweg in het publiek, entrée-libre, en als reclame voor de briefjes welke het medium in bijzijn van de geinteresseerde schreef. En toch welk een studie, welk een overleg, welk een elkaar begrijpen, welk een intelligentie zelfs moet hier aan ten grondslag liggen.

— Wat voor kousen draagt Madame ?

— Madame heeft vandaag geen kousen aangedaan met de warmte.

— Hoeveel knoopen heeft Mijnheer aan zijn overhemd ?

— Drie koopen.

— Zijn deze allen gesloten ?

— Twee zijn er open.

— Welke is gesloten ?

— De derde van boven.

— Wie komen daar aangewandeld ?

— Twee militairen.

— Wat doet de eene ?

— Hij wrijft juist met zijn hand aan zijn neus.

— Met welke hand doet hij dat ?

— Met de rechterhand.

— Wat heeft deze dame in haar hand ?

— Een taschje.

— Hoeveel kinderen staan er hier ?

— Vier kinderen.

— Wat heeft deze hier in de hand ?

— Een zakje smoutebollen.

— Hoorde gij die tram passeeren, wat staat er voor reclame op de wagens ?

— Persil op de voorste, St-Michel op de achterste.

— Wat voor kleurdas heeft Mijnheer aan ?

— Mijnheer draagt geen das.

— Wat heeft Mijnheer hier voor kaart in de zak ?

— Een tramkaart.

— Welk nummer staat er op ?

— Acht en dertigduizend zevenhonderd vijf en zestig.

— Hoeveel ritten zijn er nog op te doen ?

— Acht ritten kan mijnheer er nog mee maken.

En zoo ging dat maar door en met een snelheid en rapheid van tong, en afwisselend in het Fransch en in het Vlaamsch.

De vraag kon zoo gek niet bij hem of het geblinddoekte medium had er een antwoord op, raak en rap.

Getallen van vijf cijfers werden in eens gezegd en met een snelheid die verbluffend was. Nauwlijks had professor Pole, een kaart met nummer in de hand of het medium antwoordde : acht en zeventig duizend zeshonderd zeven en veertig. Men staat er dan toch van te kijken zoo iets op de foor, op de kermis te vinden.

We konden dan ook niet nalaten er onze verwondering over te kennen te geven hoe ze het klaarspeelden om zulke ingewikkelde zaken ineens te brengen terwijl Prof X en Miss Y, die een paar jaar geleden in een groot gebouw optraden met een geweldige blufreclame, getallen aldus opgaven : Wat is het eerste cijfer dat hier staat : een acht, en welk cijfer volgt daar op : een zeven, en wat komt daarna : een zes, en welk cijfer staat daar naast : een vier en tot slot welk cijfer volgt daarop : een zeven.

Met rechtmatige trots antwoordde Miss Atinta « dat andere is ouderwetsch, wij werken modern, met het noemen van getallen per achtereenvolgend cijfer willen wij niet meer voor den dag komen, dat laten we over aan hen die het niet beter kunnen ».

Maar nadat deze staaltjes van helderziendheid van het medium waren ten beste gegeven kwamen de briefjes aan de beurt. Mijnheer wenschte zijn toekomst te weten ? Zeker voor twee frank zou Miss Atinta in haar sonnambulische slaap zijn toekomst zien en gelijk opschrijven. Zie maar de handen in de tasch verborgen, welke zij vóór zich op de schoot hield, zag men duidelijk bewegen en het medium was dus aan het schrijven : de lotsbestemming speciaal voor Mijnheer Frederik in het Vlaamsch en die voor Madame Juliette in het Fransch. Net zooals men het maar hebben wilde.

En altijd verschenen er optimistische briefjes, met wijze levenslessen, een beetje onbegrijpelijk, maar steeds toch met een juiste psychologische kijk op het leven, en altijd weer eindigend met een « antwoord op bovenstaande gedachte » : « Gij zult eerder rijk worden dan gij verwacht » ; « Hoedt U voor hen die U vleien » ; « Houdt goeden moed en ook voor U komt voorspoed » ; « Het geluk zal eerder komen dan ge denkt » etc., etc.

Bij tientallen verschillende modellen hadden ze deze briefjes, allen één voor één met de hand en met polood geschreven en steeds optimistisch. Het mag wel als vrijwel uitgesloten beschouwd worden dat bij zulk een groote verscheidenheid twee die hetzelfde briefje hadden elkaar ontmoeten zouden. Zoo in deze geest :

— Gij verkeert momenteel in groote moeilijkheden, dit is slechts tijdelijk, en wellicht weet gij het niet eens zelf, weldra zal voor U een mooie tijd aanbreken, gij zult gelukkig worden en rijke eer en verdienste ontvangen, doch hoedt U voor hen die uw verderf willen.

Antwoord op deze gedachte :

Ja eerder dan gij wel denkt.

of :

— Het geluk was niet altijd met U, gij hebt zware tijden meegemaakt, maar uw volharding en energie zullen U redden en helpen, eens komt beterschap, wellicht reeds zeer spoedig. Grijpt het fortuin wanneer het zich meldt.

Antwoord op deze gedachte :

Ja, spoediger dan ge vermoedt.

of :

— Veel droefheid was uw deel, het leven was voor u niet steeds gelukkig en heeft u of uwe familie zwaar beproefd. Gij zijt vol ijver en werklust en zult weldra de gelegenheid vinden uw energie ten goede te benutten. Behoedt u echter voor overdrijving en let op uw tellen

Antwoord op deze gedachte :

Ja, het geluk staat weldra voor de deur.

Men ziet het, steeds een optimistisch getinte verklaring van het medium, steeds blijmoedig en vol goede voorspelling voor de toekomst en met een ietwat raadselachtig slot veelal op velerlei wijzen uit te leggen.

O, er gingen heel wat briefjes weg, en allen, ja allen die zoo 'n briefje kregen waren blijmoedig en tevreden. Men zag de menschen tevreden lezen en gelukkig heen gaan.

Maar, nadat het medium en zijn assistent ons eerst steeds gevraagd hadden ook briefjes te schrijven, vroegen ze dit niet meer. Wat kon daarvan de reden zijn ? — Ja, kijk eens, als ge er nu honderden maakte, dan kon dat heel wel, maar nu hebben we er last mee gehad, we moeten ze tusschen de onze mengen. En onze handschriften lijken allen op elkaar, wat ongeregeld, wat schoolsch, wat onpersoonlijk, maar dat van jou, dat ziet men direct, dat is het handschrift van een geleerde. Het is al opgevallen dat het afweek en we hebben er al een mouw aan moeten passen met te zeggen dat het handschrift van Miss Atista natuurlijk verschilde al naar gelang de persoon waaraan zij in haar sonnambulistische slaap denkt. Het was de eerste maal dat ons handschrift wegens te goede eigenschappen werd afgekeurd !

Ditjes en Datjes.

De H. Alena te Vorst.

In *Environs,* I, 179, verhaalt A. Wauters dat Dilbeek, omstreeks het jaar 650, de verblijfplaats was van een opperhoofd of van een koning (?) die zich verzette tegen alle verspreiding van het nieuwe geloof en die wreedaardig de nieuwbekeerden vervolgde. Om te ontsnappen aan den dood zou een dezer zich teruggetrokken hebben op het *Kersten veld,* tusschen Moortebeek en Dilbeek. Te Vorst bij de Zenne, op een plaats die door dikwijls overstroomende waterloopen en dichte bosschen beschermd werd tegen de aanvallen der heidenen, bouwde hij een kapel die later door den H. Amandus zou toegewijd geweest zijn aan den H. Dionysius.

Op zekeren dag ontmoette de Koning (?), van Dilbeek, waarschijnlijk een Frankisch opperhoofd, den christen van Vorst op de oevers van de Zenne. Deze leidde hem naar zijn verblijfplaats, ontving er hem met veel eerbetoon en droeg in zijn tegenwoordigheid het heilig misoffer op.

Teruggekeerd in zijn kasteel te Dilbeek, vertelde Levold aan zijn vrouw Hildegardis en aan zijn dochter Alena hetgeen hij gezien had. Deze laatste begaf zich, zonder dat iemand het wist, naar Vorst en liet er zich inwijden in de nieuwe leer. Levold die zijn dochter doen volgen had, vernam haar bekeering en beval aan zijn dienstknechten haar met ketenen vast te binden. Daar zij zich hevig verweerde brak men haar een arm en zij stortte levenloos ten gronde.

Ziehier nu hoe deze gebeurtenis verhaald wordt in een onuitgegeven handschrift uit de XVII^de^ eeuw, Herald. Raad. Nr 230, blz. 445. Uittr. van 12 April 1628 (wij vertalen) :

Te Vorst bij Brussel vereert men de Heilige Alena, koningsdochter, die te voet door de rivier waadde om zich naar de Metten te begeven. Zij heeft er een boom geplant die thans nog bestaat ; hij geneest koortsen en andere ziekten. Toen haar vader haar verblijfplaats ontdekt had zond hij zijn dienstknechten om haar met geweld bij hem terug te brengen. Toen men haar gevonden had sloeg zij de armen rond een boom (ambrassa un arbre) ; haar willende losmaken namen zij haar bij den arm en trokken zij zoo hevig dat het lichaamsdeel in hun handen bleef ; engelen kwamen en droegen het aanstonds op het altaar van gezegd klooster, waar de arm nog steeds met het overige van het lichaam vereerd wordt.

Dit wonder had als gevolg dat de Vader en de Moeder zich bekeerden en later heilig werden ».

Hetzelfde handschrift vermeldt de wapenschilden van de 35 zusters de kerk der Dames (Boisot, van Etten, vander Noot, Michault, enz.).

L. STROOBANT.

Het offeren van Nagels te Diest.

In Mei 1938 bezochten wij de puinen van de aloude St. Janskerk, omgeven door het schilderachtige kerkhof van Diest. Vóór den ingang bevindt zich een groot kruisbeeld, aan den voet van hetwelk wij een papieren zakje met een vijftigtal nagels zagen neerleggen. Deze nagels heet men *Kruisnagelen* en het gebruik heeft ten doel de genezing van de koorts te bekomen. De zieke moet verscheidene wees gegroeten bidden en loopen gaan na zijn offer neergelegd te hebben. Dit herinnert ons aan het slaan van nagels in sommige boomen.

L. S.

« *Het Poeltje* » *te Brussel.*

De oude herberg « Het Poeltje » in de Broekstraat dankt haar naam aan een kleine moeras of vijver die in de Bleekerijstraat lag. De Broekstraat zelf kreeg haar naam van den *wedepoel* of *wedewater=gewijde poel*, die in de XIV^{de} eeuw vermeld staat als liggend aan den hoek van de Broekstraat en de Bleekerijstraat. (Cf. *Annales de la Soc. Royale d'archéologie de Bruxelles*, 1896). Uit dit *poeltje* ontsprong een bron waarvan het water een genezende kracht bezat en die zich thans nog bevindt aan het oude n^{r} 6bis van de *Kreupelstraat*. Op St. Rochusdag begaven de kreupelen er zich naartoe om genezen te worden. Het was de aloude *Kreupelborre* of *lammenborre*.

Dicht daarbij is het, dat op 10^{den} Augustus, St. Laurentiusdag, de *meyboom* geplant wordt. De geburen hebben het recht den boom in het Zoniënbosch te gaan halen.

Zoo de Brusselaars dit feest vergeten te vieren hebben het Leuvenaars het recht de aloude traditie te komen leiden.

L. S.

De Rosse.

Na een zware dagtaak keerden twee houthakkers bij valavond huiswaarts. De maan stond reeds aan den hemel en haar vaal licht liet toe nog min of meer de kleur der voorwerpen te onderscheiden.

Een onbekende vrouw kwam voorbij. Een der houthakkers, om goeden avond te wenschen, zei :

— « Goe'n avond, Rosse » !

Heksen zijn gewoonlijk rosharig.

De vrouw bleef plots staan, zette de handen in de heupen en antwoordde :

— « Een rosse kan een mooie rosse zijn en een mooie rosse is een mooie vrouw, doch een rosse man is altijd een leelijke man ».

De twee gezellen lachten lang om dit snibbig antwoord van de vrouw ; doch hij die haar aangesproken had stond 's anderendaags 's morgens op, zoo ros als 't maar zijn kon. Haar en baard en snor, alles was ros. Zijn vrouw en kinderen herkenden hem nog slechts aan zijn stem en zijn geburen, vrienden en kennissen lachten hem uit.

Voortaan heette hij nog alleen « De Rosse » en zelfs al zijn kinderen kregen dien bijnaam, tot ongeluk van het gansche geslacht.

Zijn leven lang bleef hij « de Rosse », want alleen op zijn sterfbed kreeg zijn haar de kleur van weleer terug.

AD. MORTIER.

Ruchaux, Januari 1938.

Schilderen van Haarden.

Toen de kachels de plaats van de houten haarden innamen vroegen de menschen zich af hoe ze deze laatste nu zouden schilderen. Iedereen wist dat de geesten zich met voorliefde in de schouw verborgen hielden ; daarom koos men dan ook Pruisisch blauw om de kleur van den hemel na te bootsen en eens de blauwgemaakte oppervlakte droog, besproeide men ze met wat kalk. Aldus geleek de haard aan het gesternd hemelgewelf en was hij een hindernis voor den Booze. Een persoon die behendig de sterren kon maken werd ten zeerste gewaardeerd.

AD. MORTIER.

Ruchaux, Januari 1938.

Israëlitische Tooverkunst.

M. Paul Moureau zendt ons een uittreksel uit *Le Journal* (de Paris) van 23-8-1937, waarin eigenaardige gebruiken van de Noord-Afrikaansche Joden beschreven worden. Daar er duidelijk een verband waar te nemen is met primitieve gebruiken en tevens met bijgeloovige practijken uit onze streken, achten wij het de moeite waard de voornaamste gedeelten er uit hieronder te vertalen.

Niets is bij voorbeeld eigenaardiger dan den ritus van het veranderen van naam ten gebruike der stervenden.

Izaäk Levy is zijn einde nabij. Dien dag heeft de engel des doods het groote boek van God geraadpleegd. Hij heeft er gelezen dat hij den 12den dag van Tichri van het jaar 5687 de ziel moest gaan halen van Izaäk Levy.

Dan komt de rabbijn van het dorp met een wit kieken.

Hij begint met den naam van Izaäk Levy te veranderen.

— Voortaan zult gij Jacob Abraham heeten.

Vervolgens wendt hij zich tot den engel des doods :

— Gij zijt mis, mijn engel. Gij zijt gekomen om een zekeren Izaäk te halen. Hier is echter maar alleen Jacob Abraham, en zijn dag is nog niet gekomen...

Of de engel des doods daarmee in nesten zit !

De rabbijn echter troost hem :

— Wij betreuren dat gij voor niets uit uw Hemel gedaald zijt. Opdat echter uw reis niet heelemaal nutteloos zou zijn en daar gij Izaäk niet gevonden hebt en toch een ziel moet hebben vandaag, vragen wij u de ziel van dit kieken voor uw moeite mee te nemen.

De rabbijn keelt het kieken.

De engel des doods is wel overwonnen.

Ge moogt me gelooven of niet, doch het sterkst van al is dat de uitslag soms de stoutste verwachtingen overtreft. Men heeft aldus verscheidene gevallen gekend van stervenden die met deze list aan den rand van het graf teruggehaald werden, als de dokters reeds alle hoop opgegeven hadden.

* * *

Ik vroeg eveneens aan een Israëlistische dame van Tlemcen :

— Zeg mij eens, wat doet gij tegen de tooverkracht der liefde ?

— Ho ! de rabbijn houd zich nooit bezig met onzedelijke zaken. In principe houdt hij zich niet met liefde bezig. Hij is echter de meening toegedaan dat het een goede daad is twee wettige echtgenooten te hereenigen die elkaar niet verstaan.

— En wat doet hij daarvoor ?

— De rabbijn geeft een amulet dat men in de voering van de vest of van het kleed naait, op de plaats van het hart.

— Wat steekt er in dit amulet ?

— Een tekst van de wet, geschreven met een bijzonderen inkt die verdund werd met water, geput aan het gewijde waterbekken te Jeruzalem, zoo dicht mogelijk bij den Klaagmuur. In dit amulet steekt men insgelijks enkele haren van den staart van een zwarten hond.

— Waarom van een zwarten hond ?

— De zwarte hond is ontrouw. Volgens de overlevering zou hij het betrouwen van God bedrogen hebben. Daarom zou God hem deze kleur gegeven hebben. Het haar van den ontrouwen hond behoedt tegen ontrouw.

— Ik begrijp ; dit noemt men homœopathie !

* * *

Enkele dagen later schreef me dezelfde dame :

« Gij die belang stelt in oude riten, kom dezen avond. Wij

geven een feestje. Ik heb den rabbijn uitgenoodigd opdat hij mijn huis zou zegenen ».

Toen ik er aankwam was de gansche familie vereenigd. Men sprak er over de crisis en over den prijs der oranjeappelen.

De woonplaats is een trouwe spiegel van den stand der bewoners : weelderig ingericht, wat overladen nochtans, wat te zeer in 't oog vallend, doch rijk versierd.

De vrouw des huizes heeft een klein lichtje aangestoken, van het oogenblik af waarop zij in de nieuwe woning gekomen is.

Thans bestrijkt zij den drempel met honig, opdat het leven er zoet moge wezen.

De rabbijn komt aan. Hij heeft een witten haan meegebracht. Deze wordt geslachtofferd.

En de meester des huizes doet het bloed vloeien in de gang, nabij de ingangsdeur, en zegt :

— Gij ziet, mijn God, deze woonplaats heb ik niet zonder moeite gekregen. Wel in 't zweet mijns aanschijns en ten koste van bloed.

(Zelfs God heeft noodig dat de puntjes op de i 's geplaatst worden).

Eens de plechtigheid gedaan riep men den eersten den besten bedelaar die voorbijging. Men gaf hem den haan. Deze bedelaar immers vertegenwoordigt God.

Hoe eigenaardig dit gebruik ook moge schijnen, toch kan het in verband gebracht worden met classiek geworden riten uit alle tijden en uit alle landen.

De Grieken, de Romeinen, de bouwers van kathedralen metselden een lijk in de fundeering van een nieuw gebouw. Zonder deze voorzorg zou er het eerste jaar een sterfgeval in het huis geweest zijn. Dit bijgeloof leeft nog steeds voort in Europa. En dient de oorsprong van de gewoonte onzer metsers, die bestaat in het planten van een mei op een gebouw dat zonder ongelukken voltooid werd, niet eveneens daar gezocht te worden ?

De « primitieve mentaliteiten » wisten ten minste *waarom* zij bepaalde dingen deden. Wij echter, wij leven te midden van nauwelijks verzwakte soortgelijke bijgeloovige gebruiken ; wij spotten met deze van anderen, terwijl wij niet meer weten welke de oorsprong der onze geweest is. Zoo heel ver is deze nochtans niet steeds te zoeken, noch in de ruimte, noch in den tijd.

Het doopsel van een Schip.

Wanneer men een nieuw schip te water laat breekt men een flesch op de voorsteven. In *Pierre Nozière* (blz. 238) zegt Anatole France dat hij aan een ouden zeeman vroeg waarom dit gedaan werd. Deze antwoordde al lachend dat de voorsteven beter glijdt, wanneer ze vooraf goed besproeid werd. Daarna, op den hem eigen vroolijken toon, voegde hij er bij : « Het is een slecht voorteeken, wanneer de flesch niet breekt ».

Waarom breekt men een flesch.

Om het noodlot ook zijn deel te geven.

Wij herinneren er aan dat de Joden, getrouw aan de oude gebruiken, een kop breken wanneer zij trouwen.

De Violen van Stradivarius.

Cremona heeft met luister het tweede eeuwfeest van Stradivarius' overlijden gevierd. Lang heeft men gemeend dat het geheim van den beroemden fabrikant bestond in de samenstelling van een speciaal vernis, dat aan de instrumenten die er mede bestreken waren dien wonderbaren klank gaf. Feitelijk speelde dit vernis de hoofdrol niet. Vooral de keuze van het hout was belangrijk en omstreeks 1720 kocht Stradivarius een ahorn, waaruit enkele zijner beroemdste violen gesneden werden.

De vioolmaker van Cremona beweerde dat het hout aan een hevige zonnewarmte moest blootgesteld geweest zijn, alvorens er iets goeds kon mee verricht worden. Dit zou het echte geheim van Stradivarius zijn, wiens violen onbetwistbaar beter zijn dan deze van de Duitsche fabrikanten uit hetzelfde tijdstip.

Is deze meening van Stradivarius gegrond ? Is de zon waarlijk de oorzaak van de muzikale eigenschap van het hout ? Heeft Stradivarius deze verklaring niet verzonnen om de concurrenten, die zijn geheim verlangden te kennen, op een dwaalspoor te brengen ? Doch wat zou het dan anders geweest zijn, dat aan zijn instrumenten dien bewonderenswaardigen klank schonk ?

Het Lieveheersbeestje.

Dit schildvleugelig insect, met de zeven zwarte stipjes op het roode, halfbolvormige lichaampje draagt te Eisden den naam van « *Meulepeerdje* ».

De kinderen vangen 't kevertje, houden de vuist vast toe en wijl ze met 't ander vuistje kloppen zingen ze :

« Meulepeerdje geeft mij smout
Of neen ik hou (sla) u dood. »

Voorzichtig doen ze de vuist open. Heeft 't beestje, door die verontrusting eenige druppels bloed uit de pootgewrichten laten vloeien, dan mag het weer de wijde wereld in. Is dit niet gebeurd dan... ja, dan mag 't ook vliegen. Want een « Meulepeerdje » dooden dat is... doodzonde, dat diertje hoort toe aan Onze-Lieve-Vrouw.

G. H. DEXTERS.
Eisden (Belg. Limb.).

De Straf van de Mand.

In *Le Folklore Brabançon* (VII, blz. 74), nummer gewijd aan de Folklore in het werk van Ch. De Coster, publiceerden wij de reproductie van een XVI^{de} eeuwsche misericordia van Hoogstraten,

die de straf van de mand voorstelde. In een partij « oude papieren » ontdekten wij onlangs, met betrekking tot dit onderwerp, een artikel uit *La Flandre Libérale* van 4-1-1925 (?), geschreven door Van Werveke, gewezen conservator van het Bylokemuseum te Gent. Hieronder de vertaling :

Tusschen de onteerende straffen die in de XV^de^ en XVI^de^ eeuw toegepast werden is er een die wel eigenaardig mag genoemd worden, nl. het te pronk stellen in een mand. Deze mand had vier zijden en was van teen gevlochten ; zij was langer dan breed, had een oor aan elk der smalle kanten en diende om het linnen en andere voorwerpen in te bergen. In 't Fransch zegt men thans « manne », doch tijdens de middeleeuwen had men er eveneens den Nederlandschen vorm « mande ». Het woord is van Germaanschen oorsprong en ging in de Romaansche talen over.

De straf van de mand. Misericordia van Hoogstraten.
Geteekend door L. Maeterlinck.

In de XV^de^ en in de XVI^de^ eeuw, werden sommige boosdoeners veroordeeld tot het te pronk gesteld worden in een mand die aan een koord vastgemaakt was en, door middel van een katrol, tamelijk hoog opgetrokken werd. Soms gebeurde dit met een kraan, een groot houten tuig, waarmee de kinderen (werklieden) van de kraan de schepen laadden en ontlaadden. Te Gent stond deze op de Kraankaai, naast de Beenhouwerijbrug. Evenals aan den schandpaal, aan den anderen kant van de brug, werden de veroordeelden boven aan de kraan blootgesteld aan de spotternijen van de voorbijgangers en aan al hetgeen door kleine en

groote kwajongens naar hen geworpen werd. Sommige schrijvers zeggen dat zij die boven het water gehangen werden, de koord moesten oversnijden om vrij te geraken : met in het water te vallen was de slag dan gebroken. Wij hebben reden om dit te gelooven, want de rekening 1509-1510 van den baljuw van Gent vermeldt het aankoopen van een mes tusschen de uitgaven van den beul, om een veroordeelde in de mand op te hangen.

Voor het eerst vinden wij de toepassing van deze straf te Gent vermeld in een rekening van den baljuw in 1431 : « Aan den hanger, die, op bevel van den baljuw en van de wet van Gent, Claes, bijgenaamd Quaet Claes, in de mande zette, betaald voor stof en salaris 12 schellingen ». Volgens een artikel in de stadsrekening 1453-1454, hing de beul op 12n Juli 1454 een man in de mand, wiens naam niet genoemd wordt. Op 5n Juli van het volgend jaar was het de beurt aan Jan metten Ghelde om op deze wijze gestraft te worden.

Tot hier laten onze bronnen ons niet toe te oordeelen waarom deze menschen tot die bepaalde straf veroordeeld werden. Het *Ballingboek* leert ons hieromtrent meer. Op 10n November 1483 veroordeelen de schepenen van Gent Pieter de Meersman tot de straf van de mand en vervolgens tot een verbanning van vijftig jaar « omme dat hij bi costumma quade, felle ende orribele eede zweerdt, nomende de leden Gods... ». Zelfde veroordeeling den 1n December 1483 voor Lieven Boudins, alias Scuurkin, « omme de groote eede bij hem ghezworen van de leden Gods ende van ruutheden » (ruwheden). Op 4n Mei 1484 wordt Jan van der Brugghen in de mand gehesehen en voor vijftig jaar verbannen « van quaden, fellen ende orrible eeden van den « leden Gods ». In 1509-1510 hangt de beul « en ungne mande ung Hoostkin « Moe soot » en ontvangt « pour le mande, coorde et couteau, 12 escalins parisis ». Op 3n Augustus 1511 wordt Stefaan de Coninck voor 3 jaar uit Vlaanderen verbannen en hij zal in een mand gehangen worden « ende met eerde gheslegen ter plaetsen, daert scepenen ghelieven sal ».

In 1526 zijn de schepenen strenger tegenover de godslasteraars. « Item payé au bourreau d'avoir mis au pilori Michiel van Lare, 20 escalins parisis ; item d'avoir perché sa lange à tout ung fer chaut, 20 s. p. ; item d'avoir batu de verges le dict Michiel, 20 s. p. ; item d'avoir pendu le dict Michiel en ungne mande pendant ou crane, cause des grans sermens qu'il avoit jureez, 20 s. p. » ; « Michiel van Lare wordt dus aan de kaak gesteld op den hoek van de Beenhouwerij, men doorsteekt er zijn tong met een gloeiend ijzer en men geeselt hem, men leidt hem naar den anderen kant van de brug om hem boven aan de kraan in een mand te hijschen, vanwaar hij dan in het water valt. Wat al statiën op dezen ongelukkigen kruisweg ! Hetzelfde jaar nog wordt Jan van Ophalven gegeeseld en in een mand aan de kraan gehangen ; Hubert Tayaert wordt aan de kaak gesteld, zijn tong wordt met een heet ijzer doorboord en hij wordt aan de kraan

gehangen. In 1536-1537 wordt Jan Tlenin nog in een mand gehangen. In 1537-'38 vinden wij te Gent de laatste soortgelijke veroordeelingen vermeld : « Item au dict bourreau d'avoir mis la hueycke de justice à Joos Heyns, 20 s. p. ; item au dict bourreau d'avoir pendu en ungne mande le dict Joos, 20 s. p. ; item au dict bourreau d'avoir pendu en ungne mande Gille Ghijs, 20 s. p. ».

Alles samen genomen werd de straf van de mand te Gent niet dikwijls uitgevoerd. Archiefstukken uit andere steden vermelden bijzonderheden die wij in onze zeer bondige teksten niet aantreffen. In het strafregister van Vere (Zeeland) lezen wij een vonnis van 11n Maart 1511, waardoor Jan van Maerle tot de kaak veroordeeld wordt om gebedeld te hebben, « daer na te hangen in de mande ende te vallen in het water ». — Het doel is steeds den veroordeelde te onteeren. Het feit van daarboven te pronk te staan en blootgesteld te zijn aan den spot en het werpen van Jan en alleman was ongetwijfeld eerroovend, doch men mocht zich gelukkig achten wanneer men zich in dezen neteligen toestand kon houden. Het werd erger wanneer de bodem van de mand onder het gewicht van den last begon te begeven en dat de man er door viel : « als hij viel door de mand ». Deze uitdrukking leeft nog steeds voort in het Nederlandsch. Wanneer een student niet slaagt in zijn examen of wanneer een candidaat een vacante plaats niet bekomt, dan zegt men dat hij door de mand gevallen is, wat dus zooveel beteekent als : hij is niet geslaagd.

A. Van Werveke.

De Noord-Zuidverbinding en Sinter Goedele.

De partijgangers en de tegenstrevers van de Noord-Zuidverbinding betwisten vinnig den weerstand, dien de kerk van St. Goedele zou bieden aan de grondwerken die noodig zijn voor het graven van een tunnel. In principe is het voldoende het verzakken van de lagen drijfzand te beletten !

Wat de stevigheid van al onze oude hooge gebouwen betreft, vertelt de legende dat zij op ossenvellen zouden gebouwd zijn en dat hun grondvesten zich tot ver in den omtrek zouden uitstrekken.

Dit wordt eveneens beweerd wat den toren van St. Rombouts te Mechelen betreft ; de grondvesten zouden tot in het midden van de Groote Markt komen ! !

Niets is onwaarschijnlijker dan dat ; de kennis der techniek belet ons dit te gelooven. Wij mogen ons dus afvragen welk feit oorspronkelijk tot deze legende kan aanleiding gegeven hebben

Vóór een 40 à 50 jaar heb ik persoonlijk willen nagaan hoever de grondvesten van den beroemden toren reikten, die, alleen staand, veel massiever en hooger is dan den dubbelen toren van St. Goedele en, zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, gingen de grondvesten niet dieper dan 2 m. 50 in den grond en kwamen zij niet verder dan 0 m. 50 buiten de steunmuren.

Welk nut zou men er dan in gezien hebben, vooraf een laag ossenvellen er onder te leggen of deze in de fundeering zelf te metselen ? Ik weet het niet, behalve dat men het zou gedaan hebben om de vochtigheid te beletten omhoog te dringen, doch in dit geval zou men ze beter boven op de grondvesten gelegd hebben. Overigens, zooals wij te Mechelen gezien hebben, kunnen deze nooit veel verder reiken dan de basis zelf ; het zou dan wel overtollig mogen heeten.

Daarom heb ik mij afgevraagd of de traditie hier geen werkelijk geconstateerd feit zou bewaard hebben, denkend dat het mogelijk is dat men bij het beginnen van het werk een soort versperring rond de muren zou gemaakt hebben om de wegspoelingen van grond te voorkomen, niet alleen tijdens het oprichten, doch ook als waarborg voor de toekomst. Die versperring zou bestaan hebben uit rijswerk, dichtgemaakt met ossenvellen en zooveel mogelijk in het drijfzand zelf gestoken. Niets belet ons te gelooven dat zulks tot op een tamelijk grooten afstand van de grondvesten zelf gebeurde. Aldus krijgt de legende een reden van bestaan.

Zou deze veronderstelling die, voor zoover ik weet, door mij alleen reeds voor eenigen tijd vooruitgezet werd, kunnen aangenomen worden ?

Ph. V. B. M.

Kasteelheeren van Ath.

In handschrift nr 314 van het archief van den Heraldieken Raad, vinden wij een lijst van de kasteelheeren van Ath, met bijbehoorende mooi geteekende en gekleurde wapenschilden.

Messire Otto d'Arbre, chevalier, premier chastelain d'Ath, l'an 1336.

Messire Jean de Velayne, chevalier, 1342.

Messire Willame du Chasteler, 1346.

M. Gillion, seigneur d'Atre, 1353.

M. Jean de Chasteler, chevalier, sr de Beaulοin, 1355.

M. Symon de Lalaing, 1356.

M. Thiry de Vilens, sire de Levergnies, chevalier, 1361.

M. Colart Rebbe, chevalier, 1364.

M. Daniel de Guillenghien, sr de Neufville, 1365.

M. Baudouin de la Motte, 1369.

M. Willaume de Ville, chevalier, Sr d'Audregnies, chastelain d'Ath, 1373.

M. Jacques batard de Haimech, chevalier, 1378.

M. Gerard de Gomegnies, sire d'Aubies, l'an 13...

M. Thiry de Presiet, chevalier, 1381.

M. Jean de Grees, chevalier, seigneur de Wattines, 1398.

Gerard d'Obies Escuyer, l'an 13...

M. Thiry de Mere, chevalier, 1412.

Othon d'Ecaussines, sire de Roën, Escuyer, 1418.

M. Jean de Vendegies, chevalier, 1429.

Thomas Mallet, Escuyer, Sr Doremian, 1452.
M. Jean de Hâmes, chevalier, 1470.
M. Arnould de Solbreucq, Sr de Fromonteau et de la Cattoire, 1474.
M. Mathieu de Launoy, chevalier, Sr de Presset, 1476.
M. Jean de Trazegnies, chevalier, 1482.
M. Antoine de Fontaine, Escuyer, 1483.
M. Robert de Melun, chevalier, Sr de Ronny, l'an 1490.
M. Antoine de la Laing, Chevalier de la Toison d'or, Sr de Montignies, 1514.
Messire Baudry, baron de Roisin, chevalier, 1518.
M. Jacques de Ligne, chevalier, Sr d'Estambruges, 1521.
M. Charles de Carondelet, seigr de Potelles, 1535.
M. Charles de Carondelet, seigr de Potelles, 1535.
M. Jean, baron de Trazegnies, chevalier de la Toison d'or, 1543.
M. Jacques, Comte de Ligne, chevalier de la Toison d'or, 1552.
M. Ferry de Carondelet, chevalier, seigr de Potelles, 1561
M. Robert de Trazegnies, chevalier, sr de Sepmeries, 1572.
M. Jean de Trazegnies, chevalier, sr de Merlimont, 1582.
M. Charles de Gavre, comte de Beaurieu, 1586.
M. Adrien de Gavre, comte de Beaurieu, baron d'Aizeau. 1611.
M. Antoine du Breucquet, chevalier, Sr de Toricour, 1615, 39e chatelain d'Ath.
Philippe René d'Ive, seigneur de Wareille.

Op blz. 21 van hetzelfde handschrift vinden we een « liste des chastelains et gouverneurs d'Ath avec leurs armes, dont je n'ai sen trouver les premiers ».

Jean de Veleine, chevalier, chastelain d'Ath, Flobecq et Lessines, l'an 1310.
Gerard de Gavre, l'an 1330, portoit gavre.
Mathieu Likuens, 1331, chatelain d'Ath, Flobecq et Lessines, 1331.
Arnould de Pottes, 13... portait les armes de Pottes.
Otto d'Arbre, chevalier 1336, portoit les armes de Crequy, etc., etc.

Voor gelijkluidend afschrift,
L. STROOBANT.

De Familie Pypenpoy van Brussel in de XIIIde en de XIVde eeuw.

Volgens handschr. Nr 4, deel 4. blz. 136 van den Herald. Raad :

A° 1241 Leefde Joannis Pypenpoy, canonicus.

A° 1312 Leefde Gerard Pypenpoy, drossart van Brabant, hij liet h. Rodolf Amman van Brussel, h. Arnaut ende Willem.

A° 1320, Leefde h. Wilm Pypenpoy Reyniers sone.

A° 1273 Leefde Guillelmus dictus Pypenpoy van Brussel in Archivis van Bern(ardus).

A° 1293 Leefde Wilm Pypenpoy, hij regelde met den hertoch.

A° 1320 Leefde Wilm Pijp : Wauters sone, in arch(ief) man. S. Bern(ardus).

A° 1321 Leefde Rodulphus Pypenpoy, Amman.

A° 1326 Leefde Rudolphus Schenschal ons Brabant in Arch. Avbodi.

Het is waerschynlyck dat die van Pypenpoy comen uut het huys van Rotselaer, maer en wete noch ter tyd geen sekerheyt.

A° 1330 Leefde Wautier Pypenpoy Wauter sone.

A° 1352 Leefde Helwich Pppenpoy Wauters dochter.

A° 1360 Leefde Wauter Ghysbrechts ende juffr. Helwich Pypenpoy kinderen wylent heer Wauters des Rid hy had gétrout Leonius oft Lodewyck Happaert.

A° 1364 Leefde Giselbert pyp. schepen.

A° 1370 Leefde Wilm Pyp(enpoy) schepen conform de Leenboeken, f° XII.

A° 1368 Wilm. Walterus, Giselbertus et Gerardus Pypenpoy fratres liberi quond à Walteri Marg. Pypenpoy voor Joannis Rogbroeck.

A° 1381 Leefde Giselbertus dictus Pypenpoy.

A° 1395 Leefde Wilm Pypenpoy Wilms sone in Arch. S. Gudule.

A° 1332 Raoul Seneschal van Brabant, h. Wauter ende h. Gysbrecht Pypenpoy waren in dorloghe van Gulick.

Gelijkvormig afschrift,
L. STROOBANT.

Het St. Annagasthuis te Brussel.

In een straatje naar de nieuwe stad staat, boven een deur in blauwen steen, geschreven :

A l'honneur de Dieu et de Madame Ste. Anne.

Noble dame Anne de t'Serclaes étant alliée à Messire franchois de Haynin, Chevalier Seigneur de la Bernière et de Fresnelle, laditte Dame a fait bastir cet hospital, l'an 1623

—

Il y a un oval des armes de Tserclaes à l'écusson susdit miparti contre son mari de Heynin, à l'estoile sur la croix et un écusson à la fasce à trois hermines sur le canton dextre de l'écu.

—

Handschrift Nr 230, blz. 323 van den Herald. Raad, getiteld *Table des épitaphes blasons de Brabant* door Messire Antoine-Alexandre de Pitpance, Ecuyer, Seigneur de Montauban, etc. die drie achtereenvolgende jaren te Brussel verbleef om ze te verzamelen. Hij overleed te Valenciennes, den 1n Januari 1722.

L. STROOBANT.

De Isabellastraat.

De vergaderzaal van het boogschuttersgild te Brussel werd gebouwd in 1625 in de Isabellastraat en zij bergt heden (XVIII^{de} eeuw) de openbare boekerij, zegt Baert (Handschr. II c. 95^{5} blz. 250 van de Koninkl. Bibl.).

Inschrift aan den noorderkant van dit gebouw :

Philippo IIII. Hispana Rege. Isabella-Clara-Eugenia-Hispan. Infans Magnae-Guldae-Regina.

Guldae fratribus — P.

L. STROOBANT.

Opschrift op de binnenplaats van het huis dat bewoond werd door wijlen M. Pangaert op de *Marché au bled.*

Qui me erexit accurate direxis.

L. STROOBANT.

Brusselsche Geschiedkundige en Folkloristische sprokkelingen.

« De Brusselaars, zegt Gautier (1824) in *Le conducteur dans Bruxelles* zijn zachtaardig, rechtuit, moedig en ondernemend ; zij houden van en streven naar pracht en vermaak ; in de herbergen en in de huizen heerscht een hartelijke vreugde. De Brusselaars zijn herbergzaam en weldadig ; geen enkele stad in het rijk bezit zooveel liefdadige instellingen als Brussel. In deze stad wordt gemakkelijk een ontwerp opgevat en de werkman voert degelijk uit hetgeen hij onderneemt. Kunst en wetenschap worden te Brussel beoefend, geeërd en beloond ; de verdienste vindt er werk ».

Gautier heeft de werkloosheid niet gekend.

De *Gazette de Bruxelles* verscheen te Brussel den 5^{den} Januari 1651. Dit franschtalig blad verscheen tweemaal per week, met de toelating van aartshertog Leopold, destijds landvoogd der Nederlanden. Het werd gedrukt bij Guillaume Scheybels, nabij de Groote Markt.

De *Lutheranen* werden te Brussel *Martinisten* geheeten, naar den naam Martin Luther, stichter der sekte. Verdraagzamer dan de Calvinisten, lieten zij de kloosterlingen uit het gasthuis toe de mis te hooren in het koor dat door een muur van het overige der kerk afgescheiden was. De Calvinisten predikten in een der *Schavers Huysen,* Bogaardenstraat.

Te Brussel heette men de Schotsche soldaten die er in 1579 gekazerneerd waren *broeck quilles,* omdat zij geen broek droegen.

Het *Oud Koornhuis (Vieille Halle aux Bleds)* te Brussel dankt zijn naam aan een groot gebouw, dat er omstreeks 1352 nabij de St. Janskerk opgetrokken werd. Dit gebouw moest dienen om het graan te bergen, dat aan het volk in tijd van schaarschte zou uitgedeeld worden.

Bij de Augustijnen te Brussel bewaarde men een tand van St. Apollonia, die de eigenschap bezat tandpijn te genezen als men er mede over den mond wreef. Tijdens het octaaf van deze Heilige begaf het volk zich zeer talrijk naar deze kerk.

St. Jan de Krijter werd in dezelfde kerk vereerd. Hij werd er afgebeeld in kokende olie, op een schilderij voor dewelke de moeders, wier kinderen veel huilden, door een Augustijnermonnik het St. Jansevangelie over het hoofd der kleinen lieten lezen.

In de Miniemenkerk te Brussel bestond een broederschap, waarvan alleen dezen lid mochten zijn, die een bedevaart naar Loreto ondernomen hadden. Op den feestdag van O. L. Vrouw Geboorte, ging een processie uit, waarin de leden een papieren vaantje droegen waarop de kapel van Loreto afgebeeld stond.

Op Witten Donderdag zag men in de kerken te Brussel (vóór de XVIII^de^ eeuw) gewapende mannen, met helm en harnas en een lans in de hand, uren lang onbeweeglijk staan naast het H. Graf. Dit zou een boetedoening zijn die opklimt tot de oudste tijden.

De toren van de St. Niklaaskerk te Brussel, die naar men meent het belfort van de stad geweest is, diende den 1^n^ October tot een eigenaardig gebruik. Een aloude stichting wilde dat op dien dag, na een plechtige mis, een man op den toren klom om vandaar verscheidene zakken noten op de straat te werpen. Dit gebruik nam een einde in 1760 en werd vervangen door een gelduitdeeling aan de armen.

't Is eveneens in deze kerk dat wisselagenten en dames uit een bepaalde wereld, kaarsen laten branden om voorspoed te hebben in hun handel.

De Brusselaars gingen beëweg naar het dorp Carloo bij Ukkel, op den feestdag van St. Job. Men zag er een schilderij waarop St. Job op zijn mesthoop voorgesteld werd met er naast zijn vrouw met een versleten kleed. Als de bedevaarders terugkeerden wierpen de kinderen lapjes roode stof, met pek besmeerd, op de rokken der vrouwen, terwijl zij riepen : *van Sint Job*. Dit had plaats tusschen de Hallepoort en het Oud Koornhuis.

De Brusselsche Kantwerksters begaven zich den 4^n^ Augustus ter bedevaart naar de kerk van *O. L. Vrouw ten Sneeuw*. Zij baden er de H. Maagd opdat hun werk zijn mooie witte kleur zou behouden.

Gedurende de Fransche Overheersching werd de kapel verkocht en afgebroken. Terwijl men hiermee bezig was kwam de bevolking de werklieden overvallen, zoodat er een afdeeling soldaten hen moest komen beschermen.

Voor de deur van *het St. Pietershospitaal te Brussel* plaatste men eertijds groote kuipen vol water. Godvruchtige personen, meenend dat dit water tegen kinkhoest behoedde, kwamen er zeer talrijk aan drinken ; de burgerij uit een glas en het gewone volk uit den horen van een koe.

Op de binnenplaats van *het museum te Brussel,* vroeger het paleis der landvoogden, stond een bron waarboven een beeld van de H. Maagd prijkte. Om van de koorts genezen te worden deden de mannen zeven jongens zeven maal en de vrouwen negen meisjes negen maal er rond gaan. Dit bijgeloof aan de cijfers zeven en negen komt ons van de Ouden.

In de kerk van Caudenberg te Brussel liet een persoon, in de XVII^{de} eeuw, op zijn graf een klein beeld van het Kindje Jezus plaatsen. Het volk begon van den *bambino* te houden en kwam er vóór bidden om mooie kinderen te hebben. In 1784 werd het beeldje, als toebehoorend aan een familiebegraafplaats, opgeeischt door den zoon van het provincieraadslid van Brabant Cornet. Een pastoor van Coudenberg slaagde er in het weer in handen te krijgen en liet het opnieuw in zijn nis plaatsen.

L. S. naar A. G. B. S.

De Zilveren beelden van Modave.

In l'*Expres* herinnert ons M. Abel Lurkin aan een bijna vergeten legende : deze van de zilveren beelden in het park te Modave :

In 1792 liet de donderende stem van de Omwenteling zich hooren tot aan de oevers van de Hoyoux en de koetsen der emigranten rolden dag en nacht over de wegen van de Ardennen en van Condroz. De laatste der Montmorency, eigenaar van het kasteel, begon te vreezen voor sommige rijkdommen die te Modave bijeengebracht waren. Als wij de plaatselijke geschiedenis mogen gelooven hield hij bijzonder veel van een twaalftal zilveren beelden die de Uren voorstelden, geen kleine dingetjes van weinig waarde, doch groote, massieve, fijn gedreven beelden.

Welnu, wat doet men sedert onheuglijke tijden als de oorlog dreigt ? Men doet opnieuw hetgeen de eerste veroveraars van den grond gedaan hebben, men doet hetgeen eens te meer in 1914 gebeurde, men verbergt in den grond, aan den voet van een boom of onder een rots hetgeen men het kostbaarste bezit.

Op een nacht van het jaar 1792 begaf zich Montmorency, vergezeld door 4 mannen waar hij staat kon op maken, afkomstig uit het dorp Bonne, bij Modave, diep in de bosschen van zijn onmetelijk park van honderd hectaren, waar de Hoyoux door stroomt, en begroef er de twaalf zilveren beelden. Nooit heeft men ze weer uitgehaald en de aarde heeft haar geheim trouw bewaard.

Montmorency is gestorven zonder de bergplaats geopend te hebben. En te Modave is er met de zilveren beelden voorgevallen wat er in Mayenne gebeurde met de fakkel van den beroemden Jean Cottereau, gezegd Jean Chouan.

Jean Chouan, de Vendeesche held, stierf in een bosch in de aanwezigheid van elkele makkers en dezen begroeven hem onder struikgewas, op een plaats die ze zwoeren nooit bekend te zullen maken. Wanneer de laatste overlevende in 1856 op het punt was

te sterven, smeekte men hem te spreken en te zeggen waar zijn overste begraven lag. De stervende richtte zich op in zijn bed en schreeuwde zou luid hij kon dat hij zijn eed niet zou breken.

De dood kwam een voor een de vier nachtelijke helpers van Montmorency halen. En wanneer de laatste, omstreeks 1850, op zijn sterfbed lag, smeekte men hem eveneens het geheim van de bergplaats te ontsluieren. Deze eveneens draaide zich echter met het aangezicht naar den muur en sprak :

— Les aut's sont mwèrts sins rin dire. Dji n'dirai rin non pus...

(De anderen zijn gestorven zonder iets te zeggen. Ik zal evenmin iets zeggen...).

Dit stilzwijgen dwingt waarlijk onze bewondering en onzen eerbied af. Alleen de eeuwenoude boomen in het park van Modave vertellen elkaar heel zachtjes het geheim van de massieve zilveren beelden.

ABEL LURKIN.

De Aardbeving.

Op 11 en 12 Juni jongstleden beefde dus de aarde in België en schudde terzelfdertijd den grond, onze meubels en onzen geest.

Enkele minuten slechts na het verschijnsel deed het meteorologisch instituut, door middel van de radio, een oproep tot de bevolking, opdat men zooveel inlichtingen mogelijk betreffende de aardbeving zou inzenden. Waar werd ze waargenomen ? Wat werd er afgerukt van onze huizen ? Wat werd er verplaatst ?

Deze oproep werd door alle dagbladen herhaald.

Dit Instituut heeft gewetensvol zijn wetenschappelijke zending vervuld.

Men heeft ons eveneens inlichtingen verstrekt over de wijze waarop de dieren zich gedroegen : de honden, de katten, het vee en in den dierentuin de leeuwen, de tijgers en de kemels. Wij weten dat de katachtigen geweldig onrustig waren, doch dat de beren en de apen heelemaal onverschillig bleken te zijn. Dit was niet het geval wat de achterneven dezer laatsten betreft nl. den mensch.

Doch wie heeft er aan gedacht inlichtingen te verzamelen over de wijze waarop deze zich gedragen heeft ?

Men heeft zich beziggehouden met de schouwen en de pannen onzer huizen en met de dieren die er in verbleven, doch aan den mensch zelf heeft niemand gedacht. Het is waarlijk niet te gelooven. Wanneer zal de mensch dan beginnen in te zien dat hij zelf een object voor onze waarneming is ? Dat wij hem nooit zullen begrijpen, zoo wij ons blijven tevreden stellen met academische verhandelingen over zijn psychologie en over de wijze waarop hij zich in de maatschappij gedraagt.

Had men, terzelfdertijd als een meteorologischen oproep, geen oproep moeten doen van psycho-sociologischen aard ? Wat al inlichtingen zou men niet verzameld hebben over de houding van dit « redelijk » dier, dat men mensch noemt ? Men zou wel beginnen te denken dat de mensch bang is zich zelf te bestudeeren. Wel begrijpen wij dat hij een weinig beschaamd is zich te herinneren op welke wijze hij gereageerd heeft. Doch dat er geen enkel wetenschappelijke inrichting, geen enkele instelling voor psychologie of sociologie is die het publiek verwittigd heeft, die iets gedaan heeft om inlichtingen in te zamelen, dit begrijpen wij niet. Wat zullen onze nakomelingen van deze nalatigheid zeggen ?

Het was nochtans het geschikte oogenblik om inlichtingen van tweeërlei aard te verzamelen :

1° Welke waren de eerste gedachten die door den schok opgewekt werden ? Wat deed men instinctmatig ? De overgang van de waarneming naar de ontroering, de onrust, den schrik. Het terugkeeren tot de kalmte. Het interindividueele reageeren op plaatsen waar menschen samen waren, suggesties, kuddegeest, paniek. De rol gespeld door hen die de paniek veroorzaakten of die de koelbloedigheid hielpen behouden. Kortom, een massa psycho-sociologische gegevens van groote wetenschappelijke waarde.

2° Hoe verklaarden de menschen, uit de stad, van den buiten, het verschijnsel waarvan zij de verschrikte getuigen geweest waren. Wat al wetenswaardige bizonderheden zou men niet verzameld hebben over de opvattingen die de menschen hebben over de aarde, den grond, de bewegingen van den bodem, het middelpunt van de aarde, het inwendig vuur, de aardbevingen in het verleden. En hoeveel geschiedschrijvers der wetenschap zouden hier iets kunnen genoteerd hebben betreffende de kennis van den « man in the street » en over de wijze waarop zijn geest werkt ?

Deze onverschilligheid der menschen, der geleerden op dit gebied, hun niet begrijpen zelfs van het belang dezer waarnemingen, laat ons toe deze korte nota te besluiten met te zeggen dat de wetenschappen die den mensch tot voorwerp hebben, de kinderschoenen nog niet ontgroeid zijn. Op dit gebied staan wij nog nergens.

Over een paar maanden zal er misschien in het een of ander tijdschrift een oproep verschijnen. Dan zal het echter te laat zijn. De menschen zullen hun indrukken beredeneerd en hun verklaringen gerangschikt hebben ; hetgeen zij zullen vertellen zal zijn grootste waarde verloren hebben.

Aanstonds, terzelfdertijd als dezen van het Observatorium, had een oproep tot de bevolking moeten gedaan geweest zijn.

ALBERT MARINUS.

Boekennieuws.

(België).

ALBERT MARINUS. *Le Folklore Belge.* 3 deelen. Brussel. Les Editions historiques, 43, Neuchatelstraat.

Niet zonder aarzelen schreef ik voor « De Brabantsche Folklore » volgende recensie over het belangrijk werk van den secretaris van dit tijdschrift. Moest ik er al het goed van zeggen dat ik denk, dan zou dit den lezer wel een prijzen van eigen waar kunnen schijnen, en nochtans is het noodig dat ik er in volle oprechtheid mijn meening over zeg. Ook aarzel ik niet te verklaren dat het werk uitstekend is en dat het zoowel in den vreemde als in België weerklank zal vinden.

Wat al interessante hoofdstukken die ons zeer belangrijke en zelfs door de Belgen al te weinig gekende folkloristische manifestaties beschrijven ; wat al folkloristische verzamelingen van het allergrootste belang, die haast niet bezocht worden en die men nog minder bestudeert ; wat al oude elementen die men bijna altijd stilzwijgend voorbijging, doch ook wat al feiten die tot ons dagelijksch leven behooren en waar de aandacht van toeristen, ethnografen en kunstenaars hier op gevestigd wordt.

Dit boek werd als vulgarisatiewerk bedoeld en opgevat. Voor den onderlegden folklorist echter is het een geheel dat met juistheid gezien, wetenschappelijk geanalyseerd en op een meesleepende wijze beschreven werd. Haast onwillekeurig echter laat schrijver soms in 't voorbijgaan zijn eigen theoretische opvattingen doorschemeren. Misschien had men wel meer dergelijke beschouwingen gewenscht, doch, alles wel beschouwd, was het beter dat de schrijver zich hier beperkte om het werk in de eerste plaats beschrijvend te laten en om het genoegen niet te storen dat men bij een eenvoudig doorloopen of raadplegen er van ondervindt. Ongetwijfeld zal er een dag komen, waarop M. Marinus ons een boek zal aanbieden met de psychologische en sociologische analyse van de talrijke door hem verzamelde feiten. Dit tweede werk zal het eerste komen aanvullen en het verschijnen er van zal door de folkloristen met evenveel vreugde begroet worden als de thans verschenen deelen van *Le Folklore Belge.*

Wij hebben hier waarlijk een reeks folkloristische wandeltochtjes door het land onder leiding van een wetenschappelijk man, die toch steeds boeiend weet te blijven. Bij het lezen van een hoofdstuk voelt men zich meegetrokken door een leider die aangenaam kan vertellen en tevens iets te zeggen heeft. De Belg

leert hier de folklore van zijn eigen land kennen en aldus zal hij er toe gebracht worden het mooie er van te voelen ; de vreemdeling zal verbaasd staan over den folkloristischen rijkdom van onze streken, rijkdommen waar de aandacht nog niet voldoende op gevestigd werd, die men nog niet genoeg bestudeerde en die men dikwijls uit onwetendheid of onverschilligheid laat te loor gaan. Wij hopen dan ook, dat het werk van M. Marinus aan allen, die op dit gebied iets vermogen te doen, zou doen inzien dat het folkloristisch leven voor een volk een schat en een kracht is en dat het met evenveel zorg dient bewaard te worden als de monumenten en de kunstschatten.

Een folkloristisch verschijnsel is een echte schepping van het volk, die eigen aard en eigen oorspronkelijkheid verraadt en die, zoowel in het heden als in het verleden, een belangrijke psychologische en sociale rol speelt.

Wat al gedachten zal het werk van M. Marinus niet opwekken in den geest van hen die zijn werk aandachtig zullen lezen. De stof is geweldig uitgebreid en de schrijver verplicht ons na te denken.

Ten slotte nog een woordje over de uitgave zelf. De « Editions Historiques » hebben degelijk werk verricht ; zij hebben ons een mooi, voornaam boek geschonken. Typographie en iconographie zijn zeer verzorgd, zooals het trouwens voor een dergelijk werk past.

P. H.

PAUL M. E. LEVY. *Le théâtre des marionnettes et son intérêt sociologique.*

In het tijdschrift van het Instituut voor Sociologie publiceert M. Levy een studie over het marionettenspel in België, waarin hij de techniek van de verscheidene marionetten van het land vergelijkt. Volgt dan een studie over de mentaliteit van de bezoekers van het marionettentheater, mentaliteit die de keuze der onderwerpen en der personen bepaalt.

BONENFANT PAUL. *Inventaire des Archives de l'Assistance publique de Bruxelles,* 28 blz., 1938.

Schrijver zet hiermede de uitgave voort van het archief van den Openbaren Onderstand van Brussel.

XVI^de Internationaal Congres voor Anthropologie en Voorhistorische Oudheidkunde. VI^de Algemeene Vergadering van het Internationaal Instituut voor Anthropologie. 1162 blz. geïllustreerd. Imprim. médicale et scientifique. Brussel, 1936.

Deze beide organismen die, zonder daarom samengesmolten te zijn, elkaar verstaan om hun Congressen te organiseeren, pu-

bliceeren met een gemakkelijk te begrijpen vertraging — men denke aan het aantal bladzijden — het verslag over hun Congres dat te Brussel in 1935 gehouden werd.

Voor de folkloristen onderstrepen wij : Minnaert, les thèmes historiques ; G. Cauvent, le nom des Belges ; Baudouin, le costume des Bigoudens et ses relations avec l'Atlantide ; Luis Chaves, la poésie populaire portugaise ; Surerja Bedr-Khan, la littérature populaire kurde ; Colette, le labret ; Herber, tatouage et droiterie au Maroc ; Tulles, magie et remèdes des Pygmées ; Van Wulflen Koro, une maladie imaginaire et une phobie orientale ; Pelseneer, questionnaire de Folklore pour servir à l'histoire de la pensée scientifique ; Nikitine, Essai de classification du folklore à l'aide d'un inventaire social-économique ; Marinus, Que peut-on attendre de la cartographie folklorique ; Laport, les gnomes en wallonie ; Collette, les rites de l'eau dans le néolithique congolais ; De Vane-Philipau, les esprits des eaux dans les légendes slaves, et le rôle des eaux dans les légendes et coutumes des Serbes de Lusac ; dos Santos Junior, contribution à l'étude du jet de la dent au Portugal ; Florent Mortier, le rôle du sang dans le folklore chinois.

Oostvlaamsche Zanten, Gent, Januari-April 1938.

Prof. Dr de Keyser, *De Folklore als wetenschap en als toegepaste wetenschap.* Pleidooi voor het erkennen van de folklore als wetenschap. Dr K. C. Peeters, *Folklore en Psychologie,* handelt over de *anthropopsychologie,* over de *paleonthologische psychologie,* over de *demopsichologie.* Citeert Saintyves en zijn Manuel de Folklore, Lazarus en Steinthal, het ontstaan van de *Völkerpsychologie* en andere namen die aan de studie van den mensch gegeven worden.

Dr H. Nowe, *Geschiedenis en Folklore.* Behandelt de Napoleontische legende te Gent. Geeft gelegenheidsgedichten, liederen en herinneringen van de oud-gedienden van het groote leger te Gent.

Dr Mev. A. F. C. van Schevensteen, *Geneeskunde en Folklore.* Flinke studie over de volksgeneeskunde, de geneesheeren, de geneesmiddelen en de apothekers.

Prof. Dr A. J. J. van de Velde, *Natuurwetenschap en Folklore.* Bespreekt het werk van J. B. van Helmont : *Dageraed, oft nieuwe opkomst der geneeskonst, in verborgen grondtregelen der Natuere, door den Edelen, wyt-vermaerden, en Hoogh-geleerden Geneesheer, Joan Baptista Van Helmont, Heer van Merode, Royenburgh, Oorschot, Pellines, etc. Nooyt int licht gesien, en van den autheur selve in 't Nederduyts beschreven.*

De eerste druk van dit werk is thans onvindbaar geworden. Wij moeten ons tevreden stellen met een posthume uitgave, in 't licht gezonden door zijn zoon, Mercurius van Helmont (z. Th. Behaegel. *Folkl. Brabançon,* XIII^de^, blz. 179).

L. S.

Chansons populaires Condruziennes, verzameld door L. SIMON en M. DENÉE. Gent, 1937.

Liederen met woorden en commentaar, genoteerd in de omgeving van Hoei. Plaatselijke liederen, liederen van godsdienstigen aard, gelegenheidsliederen, ambachtliedjes, verhalende liederen, liefdeliederen, satirieke en komische liederen, kinderspelen en rondedansen.

L. S.

Bulletin de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles. Januari-April 1938.

Jacques Breuer schrijft een artikel over de tumuli die te Tienen op de Astridlaan stonden, op een plaats waar men onlangs Romeinsch aardewerk ontdekte.

Graaf J. de Borchgrave d'Altena bestudeert het koorgestoelte van de St. Sulpitiuskerk en maakt veronderstellingen betreffende de namen der kunstenaars die er zouden aan gewerkt hebben. Rijk geïllustreerd artikel.

Annales Internationales de Médecine physique et de physio-biologie. N^r^ 3, 1937.

In deze aflevering publiceert Dr Laignel-Lavastine belangwekkende gegevens over de opvattingen die men er in Byzantium op nahield over het jicht, de gebruikte geneesmiddelen en de bekomen uitslagen.

Les dialectes belgo-romans. II^de^ deel, n^r^ 1, 1938.

In de eerste aflevering van den tweeden jaargang dezer uitgave lezen de folkloristen het artikel van L. Michel : *le canevas rythmique du « P'tit Rôsi »* van Henri Simon in het Fransche volkslied.

Wij vestigen de aandacht onzer lezers eveneens op de bibliographie in elk der afleveringen.

Taxandria, N^r^ 1-2, 1938.

In dit dubbel nummer publiceert J. E. Jansen het slot van zijn uitvoerige studie over de Rederijkerskamer St. Apollonia te Turnhout.

CH. DUBOIS. *Le vicus romain de Vertunum* (Vieux-Virton, Majerou).

Deze aflevering is de eerste van een reeks uitgaven die zullen gewijd zij aan de studie van Laag-Luxemburg. Ze brengt een zeer flinke studie over het thans verdwenen Romeinsche dorp

Majerou, waar talrijke Romeinsche voorwerpen alsmede geslepen silexsteenen en Keltische muntstukken gevonden werden. Majerou = *Maceriae* = Maiseroy, was een vicus die talrijke overblijfselen van steenen monumenten opgeleverd heeft, o. m. verscheidene voetstukken van kolommen, grafmonumenten in verheven beeldwerk, kolommen en andere Romeinsche steenen, die bewaard worden in de Koninklijke Musea te Brussel, in het Museum te Aarlen, in de verzameling Lambinet te Virton, in deze van notaris Simonet te Fornières, Maus de Rolley. Deze laatste verzameling bevat talrijke bronzen, glazen, ijzeren, ivoren en beenen voorwerpen, alsook gleiswerk te Majerou gevonden.

Wat de Romeinsche muntstukken betreft, waarvan M. Dubois een inventaris opmaakt, deze werden bij honderdtallen op de hoogvlakte van Majerou opgegraven. Tot de verzameling van M. Lambinet behooren Gallische muntstukken der Lingonen, der Remen, der Ambiërs, der Nerviërs, der Carnuten, der Trevieren, der Catalauniërs, enz.

Dit artikel brengt als slot een beknopt geschiedkundig overzicht van den vicus, steunend op oudheidkundige gegevens. Muntstukken van na de IV^{de} eeuw werden te Majerou zeer weinig gevonden. Het dorp zou voorgoed verdwenen zijn na den grooten inval der barbaren in 406.

LOUIS STROOBANT.

LE PARCHEMIN. *Bulletin Belge d'entraide et de documentation héraldique, généalogique et onomastique.* Mei 1938.

Brengt verslag uit over het eerste congres voor genealogie en heraldiek, onder voorzitterschap van M. G. Dansaert. A. de Streel, *Les Souvenirs de Famille et le Droit civil.* Vragen en antwoorden van lezers. Louis Robyns de Schneidauer, *Un portrait inconnu de la famille della Faille* (plaat). Octave le Maire, *La grande Pitié de nos anciens Monuments funéraires,* teekent hevig protest aan tegen het feit dat onlangs grafsteenen in St. Rombouts te Mechelen weggenomen werden.

L. S.

LIMBURG. *Maandschrift gewijd aan geschiedenis, oudheidkunde, kunst, folklore en letterkunde.* Maaseik, Mei 1938.

Doumen, *Wetenswaardigheden over de kerk van Rothem ;* A. J. Hendrix, *De families Morren uit de Kempen, Haspengouw en Brabant.* J. Coenen, *Limburgsche oorkonden,* deel IV.

L. S.

(*Buitenland*).

Sociologie Romanesca. Tijdschrift van het Roemeensch Instituut voor Sociologie, nr 5-6, 1937.

In dit nummer wijdt Al Dima een studie aan het sociologisch standpunt in de folklore. De nieuwe richting, die in sommige artikels van De Brabantsche Folklore tot uiting kwam, beoordeelt hij als volgt :

« A) Aldus de zaken voorstellend, bevinden wij ons feitelijk voor de sociologische methode, over het belang van dewelke wij hier zullen spreken, hierbij enkele figuren uit het buitenland voorstellend, die iets nieuws op dit gebied bijgebracht hebben. Wij zullen namelijk handelen over de methodologische studiën van Albert Marinus, Hoofd van den Dienst voor geschiedkundige en folkloristische navorschingen van Brabant en bestuurder van het tijdschrift « De Brabantsche Folklore », evenals over de richting die in Duitschland vertegenwoordigd wordt door Prof. Dr J. Schwieterin (bij wijze van inlichting herinner ik er aan dat M. A. Marinus voor het Roemeensche publiek geen onbekende is ; vóór enkele jaren sprak hij ons namelijk in de Intellectueele Vereeniging van Boekarest, over het « Sociologische belang van de Folklore).

In een groot aantal brochures, uittreksels uit het tijdschrift dat hij bestuurt en afdrukken van mededeelingen die ontwikkeld werden in bevoegde kringen te Brussel, Berlijn, Praag, enz., leeren we Alb. Marinus kennen als een ware voorvechter van de sociologische richting, die aan de Folklore dient gegeven te worden. Het koppig verzet dat zijn thesis in België uitlokt, alsmede de tegenkantingen van hen die de geschiedkundige opvatting toegedaan zijn, leidden hem tot polemieken die aan zijn wetenschappelijk werk een levendigheid geven, die de geesten en de harten der lezers warm maakt. Zijn talrijke studiën hebben in de eerste plaats ten doel de folklore te verlossen uit de greep van geschiedenis en oudheidkunde. De folkloristische feiten dienen niet gereconstrueerd te worden als doode elementen van een voorbij verleden. Zoo deze opvatting soms kan verdedigd worden, meestal echter is zij in den grond valsch. De folkloristische feiten hebben nog een leven dat alleen bij een oppervlakkige studie verborgen blijft. In een reeks thesen, die hij aanbood op de folkloristische afdeeling van het Internationaal Congres voor Anthropologie te Brussel, schrijft Albert Marinus : « De folkloristische feiten zijn sociale feiten en dienen dan ook op dezelfde wijze als alle andere sociale feiten bestudeerd te worden », enz., enz.

B) In afwachting dat deze meer verwijderde doeleinden zullen bereikt worden, hebben de volgens deze methode thans ondernomen folkloristische navorschingen het volgend resultaat opgeleverd: a) de folklore leeft nog steeds in alle sociale standen; b) Er

bestaat een mentaal depot der volkeren, een vormelooze massa gedachten en beelden, waaraan de volkeren zich voeden wanneer de individueele of sociale levensvoorwaarden veranderen, en e) een overeenkomst tusschen de feiten beteekent niet noodzakelijk dat er van onderlinge betrekking tusschen de volkeren spraak kan zijn, doch wijst op een overeenkomst in psychologisch of sociaal stadium dat tot gelijksoortige producties aanleiding gaf. Deze hoofdprincipes en uitslagen worden uiteengezet in de vermelde reeks studiën en mededeelingen, waarvan wij noemen... enz. enz...

Er kan werkelijk niet genoeg nadruk gelegd worden op het belang van den strijd, dien door Albert Marinus gevoerd wordt om de sociologische methode in de folklore te doen toepassen. Zijn methodologische bijdrage dient dus gekend en verspreid te worden, ten einde ook bij ons een zoo grondig mogelijke bespreking te verwekken. Het is niet noodig ze hier lang te beproeven. Terloops willen wij nochtans opmerken dat het sociologisme van Albert Marinus, dat streeft naar het ontdekken van de voortbrengende mentaliteit der folkloristische verschijnselen, hem eerder schijnt den weg te doen opgaan van een psychosociologie, zooals dit het geval was met Levy Bruhl ».

Wij gaan akkoord met Al Dima, waar hij constateert dat wij aan onze werken een psychologische richting geven. Wij meenen inderdaad dat het sociologisch vraagstuk er zal bij winnen, als er een nauwer verband gezocht wordt met de verschijnselen van collectieve psychologie ; wij denken echter niet dat de psychosociologische opvattingen die wij uiteengezet hebben mogen vergeleken worden met deze van Levy Bruhl, waarmede wij echter meermaals in aanraking gekomen zijn. Zoo Al Dima de vergelijking tusschen de twee opvattingen verder doorgedreven had, dan zou hij bemerkt hebben dat zij zeer van elkaar verschillen.

A. M.

Archiva. 13de jaargang, 1936.

Als studiën die den folklorist kunnen interesseeren, noteeren wij in dit boekdeel, uitgegeven door het Roemeensch Instituut voor Sociologie, deze van J. Peritea over de woning van den mensch in betrekking met den bouwtrant te lande en in de stad en deze van Traian Herseni over een Roemeensche herberg.

Elk boekdeel, door gezegd Instituut uitgegeven, behelst eveneens psychologische en sociologische studiën van algemeenen aard.

EIGEN VOLK. Haarlem. Mei 1938.

In *Zeeuwsch volk in zeeuwse dracht* beschrijft C. van Liere een plechtigheid in een kerk van het eiland. Donkerbruine mannen, als figuren van Toorop, zitten in Zeeuwsche kleedij op de banken aan beide zijden van den grooten beuk. Vrouwen met witte

kanten hoofddeksels, met gouden sieraden en juweelen, met koraalroode halssnoeren, met veelkleurige kleedij, als prinsessen uit het verre Oosten. Hun stijve, fiere gang, hun zwart haar en zwarte oogen, hun getaande hals passen wonderwel bij deze kleedij. De zon speelt door de geschilderde kerkramen en overgiet dit alles met een tooverachtig licht.

Verder betreurt schrijver het feit dat er al te veel toeristen komen, iets waardoor Walcheren in zijn eigen kleedij, zeden en gebruiken bedreigd wordt.

Groote breuken ontstonden in de folkloristische dijken van Walcheren en de vloed dreigt geweldig. Het wapen van Zeeland echter kent dit gevaar echter sedert eeuwen : *Luctor et emergo !*

Cunen : *Het Gansryden of Ganstrekken,* wijst op het geleidelijk verdwijnen van dit spel, dat eertijds een der vermakelijkheden van de vastenavonddagen was. De deelnemers die te paard waren moesten, in galop, den kop aftrekken van een gans die met de pooten tusschen twee boomen opgehangen was.

Dr H. C. Prinsen Geerligs, *De Kapel te Noord-Wimmenum,* in 1218 gesticht ter eere van een beeld van den H. Cosmas, uit Damascus medegebracht door graaf Willem I.

Thijs Mol : *Wat van walvischbalein gemaakt werd,* spreekt over hoeden- en tabaksdoozen, zweepen, korsetten, snuifdoozen, regenschermen, lepels en andere voorwerpen, vroeger, ten tijde van de walvischvangst, van echt balein gemaakt.

A. W. Francken : *De historische en de legendarische St. Gertrudis-figuur.* De dochter van Pepijn van Landen, overleden in 664, werd gecanoniseerd in 1198-1216. Naar het schijnt werd zij geboren te Landen en ging zij, samen met haar moeder Itta, in haar castrum van Nijvel verblijven. Zij was de eerste gravin van het land van Stryen, waartoe Geertruidenberg behoorde.

Volgens schrijver beteekent Gertruide : *de jonckvrouwe met de Speer* en zou zij een zekere overeenkomst bieden met Freya, de Noorsche godin van liefde en leute. De krootse en de muis, haar kenteekenen, schijnen dit te bewijzen. Met de krootse of Speer in de hand en gevolgd door de muis, het zinnebeeld van de ziel van den overledene, geleidde zij de dooden naar hun bestemming. Deze muis, die eveneens *Frau Hölle* vergezelt, knaagt, volgens de legende, den draad over zoohaast de Lente in 't land komt. Dan werd het spinnewiel op zolder geborgen om het werk op het veld te hernemen. Andere legenden die betrekking hebben op de kenteekenen van Ste Gertrudis, volledigen dit artikel.

Swierstra : *Elfenbankjes* (plaat). Een soort platte ronde paddestoel die op de boomstammen groeit. Handelt over de nachtelijke dansen der elfen die een zekere tooverkracht bezaten.

LOUIS STROOBANT.

De Volksdansmare. 6de jaargang, nr 3, 1938.

Als hoofdartikel publiceert dit nummer de studie van van der Ven over het Engelsche Volkslied. Wij lezen er eveneens een artikel over de dansen in Nederlandsch Oost-Indië. Als bijvoegsel de muziek van Rozemaryn, Meibloesem, de Pinksterblom, Asschepoester, de Zomerkoning, Gerstennat, Het Vossenhol, Jan Piezier, acht engelsche reidansen van 1650-1728.

LOUIS REAU. *Lexique polyglotte des termes d'Art et d'Archeologie.*

Het Internationaal Centrum der Instituten voor Archeologie en Kunstgeschiedenis en van het Internationaal Instituut voor Intellectueele samenwerking publiceert een veeltalige woordenlijst, die veel dienst zal bewijzen aan hen die zich met oudheidkunde en Kunstgeschiedenis bezighouden. De folkloristen zullen hier talrijke uitdrukkingen aantreffen die gemeen zijn aan hun wetenschap en aan deze die door schrijver behandeld werden.

Le Courrier Graphique, Nr 12, 1938, 3, rue de l'Arioste, Parijs.

Dit tijdschrift wijdt een speciaal nummer aan de volks prenten. Wij noteeren er : Guy Arnoue prenten uit Frankrijk, de eerste beeldsnijders en de volksprenten, de houtgravure in Polen, in Rusland, de aanplakbrieven en de werving van soldaten, de iconographie en de studie van het volksgevoelen, prent en publiciteit, enz...

Arduenna. 1ste jaargang, Nr 1, 1938.

Dit is de titel van een nieuw tijdschrift, dat zich zal bezighouden met de taalkunde en de folklore van het Groot-Hertogdom. De lezing van deze eerste aflevering doet uitschijnen, zonder dat de medewerkers het wellicht zelf weten. dat het voor de taalkundigen steeds meer en meer noodzakelijk wordt een grondige kennis te bezitten van de folklore der streek waarvan zij de taal bestudeeren.

DANITZA YANKOVITCH. *De Vrouw in de Joego-Slavische volksdansen.* 20 blz. Ethnografisch Museum van Belgrado, 1937.

Het Ethnografisch Museum van Belgrado publiceert een studie over de rol van de vrouw in de volksdansen. Het vraagstuk wordt van uit verscheidene oogpunten beschouwd : de vrouwendansen als een bizondere groep Joego-Slavische dansen, de vrouwen in gemengde dansen, de vrouwen als danseressen, de psychologische invloed van de vrouw als stimulus op de geschiktheid van den man tot dansen, de liederen waarmede de vrouwen hun dansen begeleiden.

YANKOVITCH DANITZE. *Volksdansen.* Joego-Slavië, 192 blz. Belgrado, 1937.

Na enkele beschouwingen van theoretischen aard zetten de schrijvers een ontwerp uiteen voor het behoud der volksdansen. Zij leggen vooral nadruk op het toeristisch belang er van.

Vervolgens worden dansen van verscheidene streken beschreven : Kosovo, Prizren, Metohija.

Als slot werd de muziek van 70 dansen opgeteekend.

Bulletijn van het Ethnografisch Museum van Belgrado. XII^{de} deel, 1937, 240 blz., geïllustreerd.

Voor onze lezers onderstrepen wij de artikels van Vukmanovik over het vervaardigen van pannen te Ermnica, van Radmila Catic over de mannenkleedij in de Macva, van Markovic over het pottenbakkersambacht in Zuid-Servië, van Vulmanovik over het maken van potten en het bakken van brood in Montenegro, van Milosevic over het vervaardigen der potten in het dorp Malaconja.

BALYS J. *Is Mazosios Liétuvos tautosakos.*

Het VIIIe boek, 3de deel, 1937, der folkloristische studiën van het archief van de Litausche Folklore, publiceert een studie van J. Balys over de Folklore van Klein-Litauen. Zij bevat hoofdstukken over de tooverij en het bijgeloof, over volksgeneeskunde, over de gebruiken, de vertelsels, de legenden, de anekdoten en de liederen.

SIGURD ERIXON. *Forme primitive constructions Folkliv.* 1937, N^{r} 2-3, Stokholm.

Schrijver vergelijkt de bewoonde hutten in Latium, Finland, Lapland en Andalusië, waarvan sommige in harde bouwstoffen opgetrokken werden en andere in stoffen van plantaardigen aard. Hij toont aan welken invloed zij uitgeoefend hebben op het bouwen van landelijke woningen, bij dewelke wij nog steeds elementen aantreffen die aan deze primitieve bouwwerken ontleend werden.

R. POLDMAE en H. TAMPERE. *Valimik eesti rahvatantse,* 188 blz. geïllustr., 1938.

Werk over de Estnische dansen. De beschrijving van elken dans wordt verduidelijkt door teekeningen die de achtereenvolgende bewegingen der dansers voorstellen. Evenmin werd de bijbehoorende muziek vergeten en het geheel wordt verlucht met oude en moderne platen die betrekking hebben op het onderwerp.

ANDERSON WALTER. *Kettenbriefe in Estland. Eesti Rahvaluule arhiivi toimetused.* Tartu, 1937.

Een studie over de kettingbrieven die wenschen bevatten. Schrijver heeft getracht de verspreidingszone van sommige dezer brieven te bepalen. Hij geeft er den tekst van en zegt hoeveel tijd ze noodig gehad hebben om hun reis door de wereld te maken.

LOORITS OSKAR. *Some notes on the repertoire of the estonian folktale. Eesti rahvoluule archiivi toimetused.* Tartu, 1937.

Lezers die belang stellen in de verspreiding en de vervorming der mythen zullen tevreden zijn deze brochure van een honderdtal bladzijden te kunnen doorbladeren. Schrijver bestudeert bepaalde uitdrukkingen uit de Estnische volkstaal en toont aan hoe zij dienen in verband gebracht te worden met verscheidene mythologieën.

Opetatud eesti seltsi aastaraamat. Tartu, 1937, 468 bladz., illustr. en kaarten.

De Slavische republieken uit Midden-Europa leggen een buitengewone activiteit aan den dag op elk gebied dat de studie van den mensch aangaat : anthropologie, folklore, oudheidkunde, ethnografie, enz. In dit boekdeel publiceert de Estnische Vereeniging voor Wetenschappen belangwekkende studiën van Anderson over een muntzaak van Vaabina, van Toomse over het Vaivaradialect van het Oosten, van Steinitz over de klinkerleer der Tosva-Woyulischen, van Moora over de bronzen en ijzeren voorwerpen in Oost-Estland, van Linnus over het ethnografisch materiaal van Oost-Estland tijdens de Middeleeuwen.

ARNOLD VAN GENNEP, *Manuel de Folklore Français* (4 dln. van ongeveer 500 blz.). Parijs. Edition Auguste Picard, 82, rue Bonaparte.

Het III^de^ en IV^de^ deel verschenen eerst, omdat zij ten grondslag liggen aan de uiteenzetting, gevolgd door de algemeene theorieën en de bizondere feiten, die de stof voor het I^e^ en IIe deel bezorgen.

Daar de Fransche Folklore er uit alle oogpunten behandeld wordt, zal dit Handboek waarlijk belangwekkend en nuttig zijn voor alle specialisten : geneesheeren, geestelijkheid, sociologen, occultisten, dichters en letterkundigen, sportsmen en scouts, opvoeders, psychologen, geschiedschrijvers en aardrijkskundigen, kunstenaars en ambachtlieden.

Door de verscheidenheid der behandelde onderwerpen krijgt men een volledig beeld van het psychische en esthetische leven

van het Fransche volk. Van elk gewest worden de meest karakteristieke bizonderheden behandeld.

Deze twee boekdeelen, van den geleerden Franschen folklorist, samen 1078 bladzijden, zijn in hoofdstukken ingedeeld (van de wieg tot het graf, periodieke plechtigheden, enz.). Zij worden gerangschikt per provincie en bevatten een analytische bibliographie met 6500 nummers. Dit benedictijnerwerk vestigt den naam van M. van Gennep als folklorist.

Eerlang komen we op dit werk terug.

ROMULUS VUIA, *Het Roemeensch dorp in Transsylvanië en Banaat,* Boekarest, 1937.

De bestuurder van het Ethnografisch Museum van Transsylvanië, M. Vuia, bestudeert het Roemeensch dorp en geeft een cartographische voorstelling van de verscheidene dorpstypen (langs den weg, samenhangend, enz.). Talrijke illustraties geven de reproductie van vaatwerkkasten *(blidare* en *fogaze),* van *Täst* of deksels waaronder het brood gebakken wordt. Het deeg werd op een heeten steen van den haard geplaatst en overdekt met een bol deksel in steen of in gebakken aarde, waarop assche gestrooid wordt. M. Vuia beschrijft nauwkeurig de manier waarop huizen gebouwd werden : hout, leem, hout met stroo, gekruiste latten, rijswerk, onbehouwen steen. Tevens worden op een kaart de verspreidingszones aangegeven.

Een zeer goede bijdrage tot de ethnografische studie van deze nog te weinig gekende streek.

L. STROOBANT.

RASCH J. *Nederlandsche Folklore,* 112 blz. Uitg. Kluwer, Deventer. Prijs : 21 fr. 25.

Het springt in 't oog dat de folkloristen op alle mogelijke manieren trachten hun werk bruikbaar te maken. Totnogtoe rangschikte elke schrijver zijn materiaal op een wijze die overeenstemde met zijn eigen opvattingen. Daar deze opvattingen wel eens zeer van elkaar verschilden was het soms moeilijk deze werken nuttig te raadplegen. Onderhavig werk gaf de voorkeur aan een alphabetische volgorde ; de Nederlandsche Folklore wordt ons hier in den vorm van woordenboek aangeboden. Practisch is dit wel, doch de meest samenhoorende zaken worden tevens ook uit hun verband gerukt. Eens te meer bewijst dit werk echter dat er op gebied van folklore een groote activiteit heerscht.

FOLKLORE. *Bulletin du Groupe Audois d'études folkloriques* (Carcassonne).

Te Carcassonne kwam een groepeering tot stand, met het doel de folklore van de streek te bestudeeren. Volgens het eerste nummer zal men zich bezighouden met de gansche folklore : « la

totalité du folklore ». Het lezen der verschenen eerste vijf afleveringen overtuigt er ons van, dat de inrichters de verschijnselen vooral van sociologisch standpunt uit willen bestudeeren.

YGDRASIL. *Grootsch dichtwerk in drie deelen door August Heyting*, s'Gravenhage.

De Ygdrasil is in de Germaansche mythologie de alomvattende wereldboom, een esch, het symbool van het heelal, van de menschen, van de wereld, van de goden en andere bovenmenschelijke wezens. Het gedicht beschrijft de verhouding van de menschen tot de goden, de godsdienstige plechtigheden en feestelijkheden in de verschillende seizoenen en is een resultaat van omvangrijke vergelijkende folkloristische en mythologische studies, daardoor is het tevens een bron voor anderen. Het is een nationaal gedicht dat de verbeelding van onze oude Germanen beschrijft en een hooge uitdrukking van hun eigen karakter en denken geeft.

Het gedicht Ygdrasil is geschreven in rijmlooze viervoetige trochaeën, dus in den zelfden vorm als het Finsche epos de Kalevala en Longfellow's Indiaansch Epos Hiawatha, doch met een andere plastiek, daar het hier geen epos doch een leerdicht, of dialectisch gedicht geldt, zooals ook de Divina Comedia van Dante. Het is in zijn inhoud meer beschrijvend en beschouwend dan verhalend; echter zijn wel eenige epische en lyrische elementen in het gedicht Ygdrasil tot een eenheid verwerkt.

Het geheele werk getuigt van een sterkbeeldend vermogen. Het is krachtig plastisch van taal, de dichter toont zich opgewassen tegen iedere moeilijkheid van beschrijving en weet het resultaat van wetenschappelijk onderzoek tot poëzie te verheffen. Om in een zóó lang gedicht eentonigheid te voorkomen zijn in het metrum met juist gevoel enkele geoorloofde onregelmatigheden aangebracht en zijn er vele overloopende regels, terwijl de rusten telkens afwisselen in de regels en niet steeds op het einde daarvan komen. Ygdrasil is verreweg het omvangrijkste dichtwerk der Nederlandsche letteren dat aanspraak kan maken op den naam van kunstwerk, wellicht zelfs wel het omvangrijkste didactische gedicht der wereldliteratuur. August Heyling's schepping is zuiver en rijk van taal en vertoont geen inzinkingen.

Geldt Gezelle's bekende vertaling van Longfellow's Hiawatha als een prachtoefening en een taalverrijking, waardoor Gezelle den sprong kon maken naar zijn eigen rijkste en laatste dichtperioden, bij Heyting is het feitelijk juist andersom. Hij toch bekroont met Ygdrasil een lang dichttijdvak en wendt er alle vondsten en alle taalkracht in aan welke hij zich langzamerhand heeft eigen gemaakt. Het is een bron voor voordragers en beeldende kunstenaars terwijl ook toondichters er stof in kunnen vinden. Het gedicht is breed en visionair en inspireerde reeds Hans Eibl tot tal van prachtige teekeningen, die het werk ver-

lucht met teekeningen sober van lijn, rijk van expressie en rythme van lijn, sober en juist, hierdoor grootsch van opvatting en die eens te meer aantoonen dat met één enkele lijn een wereld van verbeelding is te scheppen.

Het eerste deel bevat ter inleiding wetenschappelijke studies, het tweede deel, dat zoo pas uitgekomen is brengt, behalve een inleidende studie over stijl en vorm, de twee eerste boeken van het dichtwerk waarin het ontstaan der wereld behandeld wordt en tevens de beschrijvingen voorkomen van vele godsdienstige plechtigheden en volksfeesten waarin we onze tegenwoordige religieuse gebruiken en volksfeesten weerspiegeld vinden. Over het laatste en derde deel, dat weldra verschijnen zal, vernemen we uit het prospectus dat dit de beschrijving van de godenwereld zal bevatten als mede van de rijken van andere bovennatuurlijke wezens, om te besluiten met de beschrijving van den ondergang der tegenwoordige wereld en het verrijzen van een nieuwe ideale wereld waarin alle geweld en twist verdwenen zal zijn en plaats maakt voor muziek en harmonie.

August Heyting's Ygdrasil is een machtige schepping van een rijk letterkundig talent, een resultaat van noeste ijver, vlijt en studie, getuigt van groote universeele kennis en belezenheid

W. H. TEN HOET PARSON.

De Folkloristische Beweging.

Inhuldiging van het Sterckshof.

In het gerestaureerde kasteel « Het Sterckshof », werd op 21 Mei jl. door den Gouverneur der provincie Antwerpen, het Museum der Vlaamsche Beschaving ingehuldigd. Het is gelegen op de Hooftvunderlei, te Deurne bij Antwerpen, en paalt aan het Rivierenhof.

Tot onze groote verwondering was het Museum, op den dag der inhuldiging, reeds grootendeels van de noodige voorwerpen voorzien. Eens te meer constateeren wij dat, zoo men een Museum wil hebben, het noodig is een lokaal ter beschikking van de inrichters te stellen en niet te wachten om het lokaal te geven tot de verzamelingen voorhanden zijn.

Bewonderen wij nochtans den geest, die de Antwerpenaars op dit gebied bezielt. Van het oogenblik dat er op hen een beroep gedaan wordt ten voordeele van Musea, verzamelingen of boekerijen, worden er ook Mecenaten gevonden om de fondsen bijeen te brengen, om het noodige materiaal, uitstalkasten bv., te schenken en om verzamelingen in bruikleen af te staan.

Het past dan ook dat wij de inrichters met den bereikten uitslag geluk wenschen ; vooral den Heer Griffier der Provincie Antwerpen, die zich toelegde op het restaureeren van het gebouw en M. De Beer, die zich beziggehouden heeft met de inrichting van het Museum zelf.

Tentoonstelling te Namen en Internationaal Congres.

We herinneren den lezer er aan, dat, van 23 Juli tot 5 September 1938, te Namen een tentoonstelling voor Kunstambachten gehouden wordt.

Een Congres heeft plaats van 6 tot 12 Augustus. Zoo wij er hier nogmaals de aandacht op vestigen, dan is het omdat de inrichters het nut van de folklore bleken in te zien ; steeds immers heeft ons tijdschrift nadruk gelegd op de practische bruikbaarheid van de folklore, op haar aanpassing aan de eischen van het moderne leven.

Inlichtingen betreffende tentoonstelling en congres worden verstrekt door het secretariaat, 26, rue Pépin, Namen.

Nationale Commissie voor Folklore.

In ons laatst verschenen nummer meldden wij verheugd de inrichting van een Nationale Commissie voor Folklore. Onze lezers verzoeken ons hen op de hoogte te houden van de werkzaamheden van gezegde commissie. Totnogtoe moeten wij ons tevreden stellen met het laconieke antwoord : De Commissie werd nog niet bijeengeroepen.

De Tumuli te Grimde.

Iedereen kent de drie groote tumuli van Grimde, die in talrijke werken afgebeeld staan, begroeid met struikgewas en boomen

Steeds meer en meer wordt er in de streek gebouwd, zoodat de tumuli nog alleen van op eenige bepaalde plaatsen, tusschen de huizen door, kunnen gezien worden.

Toen wij ons onlangs naar de bedevaart van Russon, bij Tienen, begaven, bemerkten wij dat de boomen omgehakt waren. De stammen lagen nog op de helling der heuveltjes, hetgeen ons deed veronderstellen dat dit vandalenwerk nog maar pas uitgevoerd werd.

Wij zijn zoo vrij de aandacht van de Koninklijke Commissie voor monumenten op dit feit te vestigen.

In haar vergadering van Mei heeft de Société d'Anthropologie van Brussel den wensch uitgedrukt, dat ernstiger beschermende maatregelen zouden getroffen worden.

L. S.

Folkloremuseum te Tienen.

Het gemeentebestuur van Tienen is zinnens een Museum voor Folklore in te richten in een gebouw op de Torsinplaats, thans ingenomen door de Muziekschool. De inrichting er van zou toevertrouwd worden aan den kring Thuinas, waarvan wij het tijdschrift regelmatig in ons boekennieuws vermelden. Als conservator zoo M. Jan Wauters in aanmerking komen.

Begijnhoven.

Iedereen kent en bewondert het bekoorlijke begijnhof van Brugge. Dit van Diksmuide, een der mooiste uit Vlaanderen, werd tijdens den oorlog vernield. Dit van Kortrijk is schilderachtig en wel onderhouden. Deze van Hasselt, Diest, Lier, Aalst en Gent zijn niet zoozeer gekend, maar toch zeer belangwekkend. Dit van Antwerpen werd bedorven door slecht opgevatte restauratiewerken. Het begijnhof van Lier echter heeft zijn eigen schilderachtig uitzicht bewaard en wordt door talrijke toeristen bezocht. Dit te Aalst wordt afgebroken, enz., enz.

Zouden de vereenigingen voor Folklore in vele gevallen niets kunnen doen voor het behoud van deze mooie, al te veel verlaten hoekjes. Met weinig onkosten zouden er vaak nette plaatselijke musea voor Folklore kunnen ondergebracht worden.

L. S.

Lavaux-Ste-Anne.

Iedereen weet dat het restaureeren van het Kasteel van Beersel een waar succes geweest is. De bezielers van het werk waren de H.H. Pelgrims de Bigard en Van Haelen d'Uccle. Na Beersel is het de beurt aan het aloude kasteel der d'Andigné's te Lavaux-Sainte-Anne, dat sedert jaren in puin ligt en thans gerestaureerd wordt. Gewetensvol en volhardend heeft M. Pelgrims de Bigard bij antiquaren de schoorsteenen, leuningen en balusters der trappen van het kasteel teruggekocht. Deze groote uitgaaf werd gedragen door de barones Lemonnier, geboren Julia Mineur, geboren te Namen, wier edelmoedigheid spreekwoordelijk is. Op 18 Juli begaven zich de beschermers onzer monumenten naar Namen en naar Noville-les-Bois, waar het middeleeuwsch kasteel de Fernelmont staat, eveneens gerestaureerd door de H. H. Pelgrims de Bigard, baron Carton de Wiart, Moretus de Bouchout, de Pierpont de Rivière en andere kunstminnaars.

Het eigenaardig kasteel van Lavaux was tijdens den oorlog een gevangenis voor Engelsche soldaten, die er allerlei opschriften achtergelaten hebben. De bezoekers, waarbij de gravin d'Oultremont, barones de Vincke de Winnezerle, de Schaetzen, alsook leden van de Koninklijke Commissie voor Monumentenzorg, werden ontvangen door Mevrouw de barones Lemonnier, in haar bekoorlijk optrekje te Lauvaux-Sainte-Anne.

L. S.

Antwerpsche Sanctjeskring.

Op 25n Mei werd, in de zaal Akos, de zevende tentoonstelling van den Antwerpschen Sanctjeskring geopend. Thans kwamen de heiligen die de Belgische Kerk verheerlijkten aan de beurt. Talrijke kostbare stukken werden er verzameld, sommige echte kunstwerken, andere volksprentjes. Ook werd zij bezocht door talrijke verzamelaars en liefhebbers van prenten, en oogstte zij een welverdienden bijval.

Internationaal Centrum voor Synthese.

In wetenschappelijke kringen begint men zich bewust te worden van het gevaar dat een al te verregaand specialiseeren meebrengt.

In een bizonder vak worden aldus wel uitstekende technici gevormd, doch de algemeene gezichtskring wordt ook ten zeerste

beperkt. Een dubbele reactie is het gevolg hiervan. Men streeft nl. naar een uitgebreider algemeene vorming der specialisten en naar een poging tot synthese tusschen met elkaar verwante specialiteiten.

Van 20 tot 25 Juni werden door deze organisatie de dagen voor Historische synthese gehouden. Het behandelde onderwerp luidde : De bevolking van Europa.

Wij constateeren dat de groote algemeene gedachten meer en meer te controleeren zijn door de vergelijking van waarnemingen op gebieden die heel aanvankelijk schijnen te zijn, nl. de wijze van inspannen der trekdieren, de manier waarop de eigendommen afgebakend worden, als elementen die iets kunnen bijdragen tot het opmaken van de geschiedenis der bevolking. Ziehier het schema der dagen voor historische synthese :

1. *De Indo-Europeanen.* — Langs welke wegen heeft de verbreiding der Indo-Europeesche talen plaats gehad, en hoeveel achtereenvolgende golven kan men veronderstellen ?

2. *Bronzen Tijdperk.* — a) *Het klimaat :* invloed op de bevolking van Europa ; b) *reizende landbouw en nijverheid.* Samenhang met de neolithische nederzettingen ; manier van wonen, ontdekt door opgravingen en luchtfoto's ; hedendaagsche overleveringen.

3. *Bevolkingsvraagstukken in een bepaald kader.* — De streken aangeven die volgens u met het meeste nut zouden kunnen bestudeerd worden, dank zij de voorhanden zijnde archeologische, toponymische, taalkundige, juridische en folkloristische elementen, de studie van de vormen der grondgebieden, landmeten, bouwkundige vormen van de woning, de geschreven documenten.

Bij deze gelegenheid aangeven in welke streken zich wijzigingen schijnen voorgedaan te hebben in de chronologische opeenvolging van het gereedschap, met betrekking tot andere Europeesche streken.

Voorgestelde voorbeelden : a) *een invallende bevolking.* De Scandinaafsche bevolking in Fransch Normandië en de vergelijkingspunten met den vreemde ; b) *Bevolking in bepaalde streken:* Beauce, Marnestreek. Vergelijking met andere streken van hetzelfde type, in Frankrijk of in het buitenland.

4. *Bizondere Vraagstukken.* a) *Verblijfplaats.* Het verspreide verblijf en de hagen in beboschte streken, in betrekking namelijk met de familiale structuur en de tijdelijke cultuur ; b) *Gereedschap.* De wijze van inspannen, in betrekking met de op elkaar volgende bevolkingen.

Museum voor Volkskunst te Roeaan.

Te Roeaan, in het klooster Saint Maclou, dateerend uit de XVIe eeuw, werd onlangs een Museum voor Normandische volkskunst ingehuldigd. Dit blijkt tevens een middel om het klooster zelf voor verval te behoeden.

Daar werden oudheidkundige herinneringen uit de streek samengebracht; modellen van vikingerbooten, afgietsels van Scandinaafsche voorgevels, zooals er in Normandië na de verovering gebouwd werden, enz.

De « Heimatmuseen » in Duitschland.

In Duitschland werden twee nieuwe « Heimatmuseen » ingehuldigd. Het eerste, dit van Reutlingen, werd ondergebracht in het oude Königsbronner-Hof, in 1537 gebouwd om als herberg te dienen bij het cisterciënserklooster. Het Museum houdt zich vooral bezig met de plaatselijke nijverheid : wijngaarden, weefnijverheid en drukkerijen. Een zaal wordt voorbehouden aan tijdelijke tentoonstellingen.

Het tweede Heimatmuseum werd ingericht in de oude kerk van het klooster van Ratibor, gebouwd in de XIIIe eeuw. Hier zullen vooral voorwerpen uit Silezië samengebracht worden.

Nederlandsch Nationaal Bureau voor Anthropologie.

De voorzitter der sectie folklore, de heer D. J. van der Ven te Oosterbeek, riep in zijn openingsrede een bijzonder woord van welkom toe aan de buitenlandsche sprekers en deelde mede, dat van Prins Bernhard bericht van verhindering was ontvangen.

Spreker wees er op hoe de Belgische en Duitsche inleider ieder in eigen land en op grond van geheel zelfstandig onderzoek gekomen waren tot het inzicht dat de studie der volkskunde een zelfstandige wetenschap van het heden en de toekomst is. Nog te dikwijls wordt de studie der volkskunde beschouwd als een min of meer onschadelijke liefhebberij van romantische dilettanten, die in retrospectieve beschouwingen hun belangstelling uitsluitend gericht houden op het verleden en op de dikwijls zonderlinge survivals, welke in het hedendaagsche volksleven meer en meer worden ingekapseld en tenslotte afsterven.

Prof. Dr. Adolf Spamer, hoogleeraar in de volkskunde aan de universiteit te Berlijn, sprak daarna over: « Forschungsstand und Zielsetzungen der deutschen Volkskunde ». Hij gaf een breed betoog over de ontwikkeling der volkskunde in Duitschland, waarbij hij dieper inging op den bijzonderen invloed, welke mannen als de gebroeders Grimm en vooral Wilhelm en Heinrich Riehl hebben uitgeoefend op deze wetenschap welke ook in Duitschland zooveel moeite heeft gehad zich tot een algemeen erkende zelfstandige wetenschap te ontwikkelen. Zonder zich te verliezen in « Antiquitätenkläubelei » en zonder de vlucht te nemen tot oude cultuurperioden, wil de Duitsche volkskunde thans met inachtneming van hetgeen het verleden aan feitenmateriaal heeft te bieden, toch uitgaan van het heden en, terugkeerend tot het heden, « Volkskunde der Gegenwart » beoefenen. Uitvoerig wees

spreker er op, dat de Duitsche beoefenaars dezer wetenschap over de dingen tot den mensch komen, daar zij volkskunde beoefenen en niet oudheidkunde of taalkunde.

Hierop aansluitend sprak de heer Albert Marinus, directeur du Service des Recherches Historiques et Folkloriques de la Province de Brabant, uit Brussel, over « Le Folklore, science de faits vivants ». Hij voerde een overstelpend bewijsmateriaal aan voor de groote sociale waarde, welke ook heden ten dage in de levende folklore van België wordt gevonden. Zoo stempelt het lid-zijn van een der beide Brusselsche schuttersgilden den betrokkene tot een persoon van gewicht in de oogen zijner medeburgers. Een aardige illustratie hiervan levert het stadje Visé aan de Nederlandsche grens. Daar bestaan 2 schuttersgilden, het roode en het blauwe. Hebben er nu verkiezingen voor het gemeentebestuur plaats, dan zullen alle leden, verwanten en bekenden van een blauwe ook hun stem uitbrengen op dezen blauwe, al behoort hij ook tot een geheel andere partij. De folkloristische functie, door de traditie geadeld, wordt verre gesteld boven de politieke of religieuze overtuiging. In Binche is het carnavalsvermaak : « Faire le Gille » niet alleen een folkloristisch festijn, maar tevens voor heel de stad de grootste gebeurtenis van heel het jaar met een veelzijdige sociale beteekenis. Om « Gille » te kunnen zijn moet men een zekeren welstand hebben, daar het costuum zeer kostbaar is en de standing voorschrijft gedurende de drie carnavalsdagen uitsluitend champagne te drinken. Iedere Gille is dan ook een zich zelf hoogelijk respecteerend burger en gedurende het geheele jaar legt dit carnavaleske « Faire le Gille » moreele verplichtingen op, waardoor deze folkloristisch merkwaardige vastenavondverschijning tot idool der stad Binche verheven werd. Ook hier dus een sociale waarde van niet te onderschatten beteekenis voor de moderne samenleving door het in eere houden van een oud eerwaardig gebruik, dat feitelijk daarin een geheel nieuwen inhoud heeft ontvangen. Aan de hand van vele interessante lichtbeelden uit Brussel, Bergen en andere Belgische steden ging spreker de sociale beteekenis na van de meest uiteenloopende folkloristische gebruiken en toonde aan hoe deze overal in de moderne samenleving meer waren dan louter survivals. Zelfs het koninklijk huis wordt meermalen daarin betrokken en bij sommige gildefestijnen brengt de Belgische koning of zijn vertegenwoordiger officieel aan den koning van den vogelpik of het boogschieten hulde.

Als derde spreker in de ochtendzitting gaf Dr. J. B. de la Faille van 's-Gravenhage een korte inleiding over volksdrachten in het Zuiden van Joego-Slavië (Macedonië). Aan de hand van een reeks prachtige lichtbeelden, wees spreker op het bijzondere karakter der bewoners in het vroegere Montenegro en in de Zuidelijke Joego-Slavische Balkangewesten.

In de middagzitting voerde Prof. Dr. J. Waterink, hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, het woord over « De methode der religieuze volkskunde ». Spreker waarschuwde

den beoefenaars der volkskunde er ernstig voor bij het onderzoek zoo objectief mogelijk te werk te gaan en niet uit een ter beschikking staand feitenmateriaal, afkomstig uit verschillende gewesten, voorbarige of wat erger is, tendentieuze conclusies te trekken.

Daarna volgde de vertooning van het folkloristische filmwerk : Levende folklore te Asselt aan de Maas, dat door den heer Van der Ven zeer uitvoerig werd toegelicht. Bizonderheden hieromtrent leze men in De Brabantsche Folklore, XVIIe j., n^{r} 101.

Geschiedkundige kleederdracht.

Onze musea kanten zich doorgaans tegen het gebruik van mannequins. In een museum voor Folklore kan men nochtans moeilijk er zonder, eerst en vooral omdat het bewezen is dat het volk een voorliefde voor mannequins blijkt te hebben en omdat de folkloremusea voor het volk en niet voor enkele geleerden ingericht werden. Vervolgens omdat de kleederdracht een der voorname onderwerpen is waarmede de folklore zich bezighoudt en omdat het onmogelijk is haar in uitstalkasten tot haar volle recht te laten komen. Hier dienen mannequins gebruikt te worden.

De proefnemingen op dit gebied mogen dan ook de folkloristen niet onverschillig laten. Daarom wijzen wij hier op deze lie gedaan werden door M. Jean C. Stevens, van het Museum van Salisbury en waarover hij verslag uitbracht in The Museum Journal van December 1937.

Necrologie.

Met spijt melden wij het overlijden van M. Emmanuel Despret, op 27 Mei jongstleden, te Nijvel, in den ouderdom van 82 jaar. De afgestorvene maakte, van de stichting van onzen dienst af, deel uit van de geschiedkundige en folkloristische Commissie van Brabant. Ieverig had hij medegewerkt aan de tentoonstelling, die wij te Nijvel in 1926 inrichtten. Niemand kende beter dan hij de oude gebruiken, het oude bijgeloof, de oude uitdrukkingen van deze streek. Op dit gebied was hij een echt woordenboek. Hij was waarlijk onuitputtelijk en wij betreuren het dat hij zijn kennis niet schriftelijk vastgelegd heeft. Veel herinneringen, die verdienden bewaard te blijven, verdwijnen met hem.

Aan de familie biedt ons tijdschrift zijn rouwbeklag.

WEERSTANDSFONDS.

Ontvangen van M. J. N. voor het weerstandsfonds, de som van 100 frank. Besten dank.

INHOUDSTAFELS

XVIIe jaar — N^{rs} 97 tot 102.
September 1937 — Juli 1938.

Inhoudstafels der Platen.

Kerk van Ukkel.
Oude gemeentezegel 18
Oude romaansche kerk 20
Perspectief en plan der romaansche kerk 22
Gevels van de oude romaansche kerk 23
Schets uit de parochiale registers 26
Zicht op Stalle in de XIe eeuw, naar Hans Collaert 28
Sint-Pieterskerk te Ukkel naar S. Cocq 30
Voorgevel van Sint-Pieterskerk 31
Kaart der localiteiten van Brabant die een kerk met middentoren bezitten 32
Sint-Pieterskerk te Ukkel in 1906 naar E. Le Comte 33
Sint-Pieterskerk te Ukkel in 1867, naar Uyterschout 37
De Pastorie naar S. Cocq 38
Binnenzijde van Sint-Pieterskerk 39
Absis van Sint-Pieterskerk 41
De Pastorij, naar E. Le Comte 42
O. L. V. beeld uit Sint-Pieterskerk 44
De Gilden van Vilvoorden.
Oude ingang in de Kruisboogschuttersstraat te Vilvoorde 65
Keure der Handbooggilde van Vilvoorde 68
Afgevaardigde van het Kolveniersgild door Z. M. den Koning in 1924 ontvangen 72
De *Hoep Sasa* van het Kolveniersgild in den folkloristischen Ommegang te Brussel in 1935 74
De *Hoep Sasa* van de Rederijkerskamer 75
Lied van het St-Jacobsgild te Vilvoorde 76-77
De Rederijkerskamer met blazoen in optocht 85
Het rebusachtige blazoen van de Rederijkerskamer 86
De Rederijkerskamer van Vilvoorde in den optocht te Antwerpen in 1561 96
Op den Overslag, teekening van P. J. Lefever 108
Zicht op het kasteel van Duras, naar A. Vasse 167
O. L. Heerkapel te Ransberg 169
Het oud kasteel van Rummen 175
Zegel van Dormaal (1355) 178
Zegel van Zoutleeuw (1355) 181
Kasteel en hoven te Zoutleeuw in de XVIIIe eeuw 185
Kapel van O. L. V. van den Ossenweg 193
Het Venne van Zoutleeuw (1844) 197
David Teniers. — Familiefeestje (Louvre) 222
» » Dorpskermis (Brussel) 224

DAVID TENIERS. — Boerenbruiloft (Weenen) 226
» » Vlaamsche Kermis (Madrid) 227
» » Bekoring van den H. Antonius (Brussel) 231
» » De Dorpsdokter (Brussel) 237
De Koperslager 274
Bidplaats van Malivert 319
Wegkapelletje te Bonnert 321
Kapelletje te Chaumont-Gistoux 322
Kapel te Dongelberg 323
Wegkapelletje te Itterbeek 326
Wegkapelletje te Erps-Kwerbs 327
Koninginkapel in Zoniënbosch 330
Wegkapelletje te Nederokkerzeel 332
Ingang Peerlemoerengang te Brussel (Schets van R. van de Sande) 336
Kapel op den hoek der Steenpoortstraat 337
De Kronycke van Parijs door Guillebert de Mets 343
De jeugd van Asselt plukt veldbloemen 358
De Pastoor helpt mee 359
De jonkheid rijden om materiaal 360
De schrijner van Asselt ontwerpt tapijtmotieven 361
Een Hostiekerk uitgevoerd in Schäfele 362
Het bloemtapijt op den driesprong 362
Welkomstgroet in zandtapijt 363
Het zandtapijt voor de processie te Asselt 364
Het eikenhouten kistje met de film « Levende Folklore in Asselt aan de Maas 367
Charter van 1509 369
Charter van 1632 373
Plan van Vilvoorde opgemaakt door Deventer omstreeks 1560 427
Herinneringskapel te Vilvoorde, teekening van Jos. Bouuaer 429
Handteekening van Willem Van Candriessche 435
Handteekening van Arnold De Rijcke 449
Schema van de Vilvoordsche vesting, uit het Farnesiaansch Archief te Napels 451
Als in een Sprookje, teekening van P. J. Lefever 471
De straf van de mand, Misericordia van Hoogstraten, geteekend door L. Maeterlinck 486

Inhoudstafels der Schrijvers.

ANDERSON WALTER. — Kettenbrief in Estland 507
BALYS J. — Litauwsche Folklore 506
BECKER A. Dr — Wilenstein-Von Raum und geist des urgermanischen Hauses 290
BONENFANT PAUL. — Lectures Historiques 376
» Inventaire des Archives de l'Assistance publique de Bruxelles 498

BONIVER F. — Les styles des constructions Liégeoises 377
BOVY ALBERT. — Oude wegen in Waalsch Brabant 119
» Nécrologie 316
BOURGUIGNON E. — Het omgestooten zoutvat 266
BRULE A. — Paaschfeesten 129
CANTILLON ARTHUR. — De graanhandelaar 125
CARAVAGLIOS CESARE. — L'anima religiosa della guerra 389
CELIS G. — De wegkapelletjes in België 317
CHOISIS I. — De graven van Avernas 132
CLOSSON ERNEST. — Spreekwoorden uit Sint-Renelde 124
CORNELISSEN J. — Nederlandsche Volkskunde op Stad, Land en Volk 379
CRICK LUCIEN Dr — Het Bedevaartvaantje van O. L. Vr. in 't Bosch van Kasteel-Brakel 135
CROKAERT H. — Kort bericht over Sint-Pieterskerk te Ukkel 17
DE CLERCQ AUGUSTA. — Guillebert de Mets 341
DE JAER FERNAND. — La Confrérie du Serment de S. Sebastien à Basse-Wavre 376
DE LOE (Baron). — Catalogue descriptif et raisonné de la Section « Belgique ancienne » 282
DE MAEGT JOHAN. — Nécrologie 313
DE MARNEFFE ALPHONSE. — Archivalia 368
DESPRET EMMANUEL. — Nécrologie 518
DE WARSAGE R. — Le Folklore de la vie humaine 377
DEXTERS G. H. — Het Lieveneersbeestje 485
DUBOIS CH. — Le Vīcus romain de Vertunum 500
FONCKE R. Dr — Uit een 18e eeuws Hollands reisverhaal 5
» Een schimprijmpje op Jan Spellekens 277
» Guilielmi van der Borcht : « Brvsselschen Blom-hof van Cvpido » 405
FORTIER-BEAULIEU PAUL. — Mariages et Noces campagnardes 389
FUCHS M. J. M. — Constant Polari 239
ERIXON SIGARD. — Primitieve bouwwerken 506
GESSLER JAN Dr. — Over den vermeenden invloed van de H. Hildegardis op de Van Eycken en hun meesterwerk 136
GYER, Prof. — Het Lievenheersbeestje 124
HAHM KONRAD. — Ostpreussische Baurnteppiche 390
HERMANT PAUL. — Volkswijsheid 455
HOLVOET (Baron). — Over de studie der plaatselijke geschiedenis en Folklore 110
HOLLENFELTZ, J. L. Dr — Introduction au Folklore Luxembourgeois 378
KOCKAERT E. J. E. — Vilvoorde 252
LAMBRECHTS LAMBERT. — Limburgsche Volksliederen 379
LEFEVER PEETER J. — Schetsen en herinneringen 280
» Als in een Sprookje 470
» Op den Overslag 108

LEVY PAUL M. E. — Le théâtre des marionettes et son intérêt sociologique 498
LEURIDANT F. — Verslag 1ste Congres voor regionalisme 379
LOORITS OSKAR. — Estnische volkstaal 507
LURKIN ABEL. — De zilveren beelden van Modave 494
MARCHAL A. — Au timps des Nutons 377
MARINUS ALBERT. — De gebroken spiegel 122
» De superstitie bij de Koloniale Loterij 122
» Een provencaalsch Volksvooroordeel 267
» De Foedsji-Jama 267
» Erasmus en het Palio 270
» Beelden die bewegen 274
» In navolging van Isabella 276
» Rood als een pitang 276
» Le Folklore Belge 280-497
» De aardbeving 495
MINNAERT PAUL. — De Folklore in het werk van Teniers de Jongere 220
MINNE A. — Vilain moineau 266
MORTIER ADRIEN. — De Rosse 481
» Schilderen van Haarden 482
MOUREAU PAUL. — Het Lievenheersbeestje 268
NAUWELAERS J. — De Vier Gilden van Vilvoorde 57
» Een landverraad in de XVIe eeuw 422
PEETERS JEAN-CH. — Het kussen der overledenen 125
POLDMAE R. — Estnische dansen 506
RASCH J. — Nederlandsche Folklore 508
ROMULUS VUIA. — Het Roemeensch dorp in Transsylvanië en Banaat 508
RAVEZ WALTER. — Tournai et le Tournaisis pendant la révolution Brabançonne 378
SCARNIERE LOUISE. — Sinte Katrien 120
» Louvy 129
SEIGNOLLE C. en J. — Le Folklore de Hurepoix 390
SAINTYVES P. — L'Astrologie populaire 387
STROOBANT LOUIS. — De brand van 1731 in 't Paleis te Brussel 130
» De Baronnie van Noirmont 130
» Lijst der instellingen in Brabant opgeteekend door de Wapenmeester van Brabant 131
» De groote daden der Beydaels 132
» Oud Brussel 133
» Zoutleeuw 7
» Margaretha van Oostenrijk 278
» Wapenschilden 279
» H. Alena te Vorst 480
» Het offeren van nagels te Diest 481

STROOBANT LOUIS. — Het «Poeltje» te Brussel 481
» Kasteelheeren van Ath 489
» De familie Pypenpoy in de XIIIe en de XIVe eeuw 490
» Het Annagasthuis te Brussel 491
» De Isabellastraat 492
» Brusselsche geschiedkundige en Folkloristische sprokkelingen 492
SIMON L. — Chansons populaires condruziennes 500
TEN HOET PARSON W. H. — Nécrologie Johan de Maegt 316
» Foorimpressies 472
» De Ygdrasil 509
TRAPPENIERS PIERRE. — Nécrologie 316
VAN BOXMEER PH. — De Noord- en Zuidverbinding en Sinter-Goedele 488
VANDEREUSE JULES. — De onteerende tocht op een ezel 271
VANDERGHETE J. — Huwelijksgebruiken 125
VAN DER VEN D. J. — De Bloemtapijten der Sacramentsprocessie te Asselt aan de Maas 356
VAN GENNEP ARNOLD. — Manuel de Folklore Français 507
VAN HAUDENARD R. — Les légendes populaires dans le culte des Saints 378
VAN WERVEKE A. — De straf der mand 485
YANKOVITCH DANITZA. — De vrouw in de Joego-Slavische Volksdansen 505
» Volksdansen 506

Lijst der vermelde Brabantsche gemeenten.

Aarschot, 138, 155, 194, 402, 446
Alsemberg, 326
Anderlecht, 281, 382
Assche, 138

Beersel, 383
Bousval, 131, 325, 326
Brussel, 6, 130, 132, 133, 220, 239, 325, 331, 336, 337, 368, 386, 398, 405, 424, 434, 481
Budingen, 168

Chaumont-Gistoux, 322
Corbais, 133

Diest, 93, 163, 165, 284, 309, 402, 446, 481, 500, 512
Dilbeek, 480
Dongelberg, 323
Dormaal, 176
Duisburg, 383

Erps-Kwerbs, 327
Elewijt, 252, 434
Eppegem, 422, 430, 443

Geldenaken, 131, 268, 428
Grazen, 171
Grimbergen, 132, 138, 448
Groot-Bijgaarden, 383

Hageland, 382
Hal, 95, 286, 449
Halle-Booienhoven, 164
Haren, 309
Hautem, 254, 438, 444, 448
Heelen-Bosch, 176
Heembeke, 131
Huldenberg, 131
Humbeek, 131

Itterbeek, 326

Jodoigne-Souveraine, 325
Jesus-Eik, 329

Kampenhout, 448
Kasteel-Brakel, 134
Kersbeek-Miskom, 165
Kortenberg, 137

Laken, 73
Leuven, 6, 8, 95, 137, 154, 309, 382, 430, 434, 438, 447, 450, 481, 488, 490, 492, 498
Limal, 131

Machelen, 131
Merchtem, 287
Melsbroek, 94

Neerlinter, 168
Neerwaver, 376
Nederokerzeel, 332
Nederysche, 131
Nijvel, 156, 518
Nil-Saint-Vincent, 325

Oplinter, 170
Opwijk, 287, 383
Orsmaal-Gussenhoven, 164
Ouderghem, 383
Overijsche, 331

Pellenberg, 137
Perk, 131, 220
Peutie, 441

Ransberg, 168
Rummen, 171, 173

Scherpenheuvel, 331
Sint-Renelde, 124
Sint-Agatha-Berchem, 15
Sint-Pieters-Jette, 131

Tervuren, 165, 239, 425
Tienen, 382, 386, 138, 141, 500, 512
Thorembais, 326
Tourinnes-St-Lambert, 326
Tollembeek, 327

Ukkel, 17, 383, 493

Vilvoorde, 57, 252, 422
Vollezeele, 327
Vorst, 138, 383, 480
Vossem, 383

Waterloo, 326
Waver, 131, 307
Wolvertem, 383

Yssche, 425

Zellik, 383
Zoutleeuw, 125, 161, 179
Zoniënbosch, 330

Ontledende Inhoudstafel.

N. B. — In deze inhoudstafel zijn de vakken gerangschikt volgens het folkloristisch onderzoek vermeld 1e jaar, blz. 8.

Algemeen overzicht.

Volkswijsheid 455
Studie der plaatselijke geschiedenis en Folklore 110
De Belgische Folklore 280-497
Nieuwe wegen in de studie der Volkskunde 140
Volksgebruiken in China 143
Wereldcongres voor vrijen tijd en ontspanning 143
Manuel de folklore français 143-507
Revue anthropologique 143
Internationaal Verbond voor Volkskunde 147
Internationaal Congres voor Folklore te Parijs 150
Internationaal Ethnologisch en Folkloristisch Congres te Edimburg 150
Tentoonstelling van Kunstambachten te Namen 151-303-511
Internationaal Congres voor regionalisme 152
De Sociale week van 't Sociologisch Instituut 154
De Folklore aan de Leuvensche Universiteit 154
Zwitsersch instituut voor Folklore 154
De Folklore als wetenschap en als toegepaste wetenschap 499
Sociologie Romanesca 502
De Nederlandsche Folklore 508
Nationale Commissie voor Folklore 298-512
Internationaal Centrum voor Synthese 513
Museum voor Volkskunst te Rouen 514
De « Heimatmuseen » in Duitschland 515
Nederlandsch Nationaal Bureau voor Anthropologie 515
Les enquêtes de Folklore 288
Internationale Commissie voor Volkskunst en Volkstradities 301
Eerste Internationaal Congres van Regionalisme 379
In het Verbond van Wetenschappelijke Vereenigingen 397
De Folklore in het werk van Teniers de Jongere 220

A. — Volksgeloof.

I. — *Kultus en folklore.*

1. — *Volksprinten en -beelden, betreffende volksgeloof en legenden, godsdienst en kultus.*

Het Bedevaartvaantje van O. L. Vrouw in 't Bosch te Kasteel-Brakel 134
H. Alena te Vorst 480

Het offeren van nagels te Diest 481
Christusbeeld in Sint-Pieterskerk te Leuven 10-14
Groeiend kruisbeeld in Sint-Quintenskerk te Leuven 10
Legende van O. L. Vrouw van den Zavel 13
O. L. Vrouw met het Kindeken Jezus te Ukkel 44
Het feest van Sint-Anna bij de Rederijkers 89
De bedevaart naar Eppegem, O. L. V. van Scherpenheuvel en van Assche, naar O. L. V. kerk te Brussel als penitentie 90
Sinte Katrien te Gilly 121
Luiks gebed 140
Sint Macara 140
De Bekoring van den H. Antonius 230
Le legende van O. L. Vrouw van den Ossenweg 192
Het hardsteenen kruis te Sint-Niklaas (Waas) 290
Een oratie en devotie uit de 14de eeuw 289
De heiligenvereering 378
Over den Godsdienst der Mayas-Quichés 385
Bedevaartvaantje van den H. Eligius te Tielrode 386
De historische en legendarische St-Gertrudis figuur 504

2. — *Lokale processiën en bedevaarten.*

Het feest van Partioncula te Brussel 9
Processie bij de Dominikanen te Leuven 9
Patronen tegen steen en graveel te Brussel 10
Kapel van den H. Alexius te Leuven 10
De Martelaars van Gorkum in de Sint-Niklaaskerk te Brussel 10
De Kapel van Sint-Job te Karloo 55-493
Processie van September te Vilvoorde 63
Bedevaart naar O. L. Vrouw te Aarschot 63
Genezing der oogziekten door aanroeping van de H. Reneldis 140
Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen 140
De Kapellen in het Saargebied 145
O. L. Vrouwkapel te Duffel 156
Lokale processiën in Henegouwen 156
Kapel van O. L. Vrouw op den Ossenweg 189-193
De Kruisprocessie naar Sint-Pieterskapel te Budingen 168
Bedevaart naar O. L. Vr. te Ransberg 168
Bedevaart naar O. L. Heerskapel te Ransberg 169
Kerkpatronen en bedevaartplaatsen in Vlaanderen 289
Tour de S. Vincent te Zinnik 287
Marche de S. Roch te Thuin 287
Bedevaartonderzoek 306
De Soldatenprocessie van den H. Petrus te Florennes 308
De Bloemtapijten der Sacramentsprocessie te Asselt a/d Maas 356

Een tand van de H. Apolonia te Brussel 493
Bedevaart tot Jan den Krijter te Brussel 493
Processie van O. L. Vrouw van Lorette te Brussel 493
Witten Donderdag te Brussel 493
Bedevaart tot O. L. Vrouw ter Sneeuw te Brussel 493

3. — *Kapellen en gebruiken die er mede verbonden zijn.*

Gestandardiseerde kapellen 120
H. Sacramentsdag in de vallei van Illiez 147
De rooden zijden draad van de H. Lucia tegen keelpijn 194
De Kapel ter eere van de H. Maagd, grens tusschen Neerhespen, Dormaal en Neerlanden 177
De Kapellen in Waasland 290
Sint-Annakapel te Diest 284
De Wegkapelletjes in België 317

4. — *Wonderbare bronnen, steenen, dieren of boomen.*

De drie eiken te Dormaal 177
Voorstelling van een ossenkop 225
De Sint-Lenaartsbron te Zoutleeuw 192
De Sint-Martinusbron te Dormaal 179
Het heilig bosch te Zelem 163
De Sint-Odulphusbron te Booienhoven 164
De heilige bron te Kersbeek-Miskom 166
De Sint-Genovevabron te Oplinter 170
De « Pierre Glissante » te Monthault 295
De Sint-Quirinusbronnen te Eupen 286
Reuzensteenen en eenvoudige keien 289
De Foedsji-Jama 267
Het Lieven Heersbeestje 268
Merkwaardige steenen in de Vogeezen 392
Het « Poeltje » te Brussel 481
De Ygdrasil of Wereldboom 509
De Klokkenvennen 201

II. — *Duivelwereld.*

1. — *Volksprenten betreffende den duivel ; vertelsels, spreekwoorden, spreuken en zegswijzen, waarin zijn naam voorkomt.*

De duivel in de bekoring van den H. Antonius 230-233
De duivelsweide te Zoutleeuw 189
Uitdrijving van den duivel uit een hoeve te Zoutleeuw 189
Het zwart spook uit den Kattenpoel te Zoutleeuw 190
De Duivelsputten 199
Het duivelsschip te Zoutleeuw 188
Het wit konijntje 189
De duivel of een sirene aan de bron te Lexhy 172
De rooden koets door duivels gement te Rummen 174
Formulieren om den duivel uit te drijven 291

III. — *Tooverwereld.*

1. — *Tooverformulen, tooverboeken, daden en vergaderingen van tooveraars en tooverheksen, gedaanten welke deze aannemen.*

De Tooverij in Lotharingen en de Vogeezen 145
Geschiedenissen over heksen 148
De heksen aan het werk 228
De tooveraars 234
De heksen naar den Sabbat 190
De heksenpoel te Zoutleeuw 189
Meken den stoeldraaier 189
De betooverde hoeve te Terweiden 189
Het Cattenmeerenbosch te Neerlinter 168
De Rosse 481

IV. — *Geestenwereld.*

1. — *Luchtgeesten (weerwolven, spoken, weerkeerende dooden).*

De weerwolven van Dormaal 179
Au temps des Nutons 377

2. — *Watergeesten (nekkers).*

De watergeesten 144
De folklore van het Water in Wallonië 391

3. — *Vuurgeesten (dwaallichten, draken).*

Het veld der Nikkers te Halle-Booienhoven 164
De vuurmannen van Dormaal 179
Het beeld in de vlammen van den haard 291
De nacht der Vuren in Bretagne 273

4. — *Aaardgeesten (dwergen, reuzen).*

5. — *Huisgeesten (vertelsels en sagen die er mede in verband staan).*

Hagelandsche sprookjes 382

B. — Volksleven.

I. — *Bijgeloof.*

Teekens van bijgeloof in het werk van Teniers 229
Provençaalsch Volksvooroordeel 267
De Beelden die bewegen 274
Oorlogsbijgeloof der italiaansche soldaten 389
Superstitie bij de Koloniale Loterij 122
Israëlitische tooverkunst 482

1. — *Bijgeloof aangaande het menschelijk lichaam (haar, baard, hart, enz.).*

Als een lijk niet onmiddellijk koud wordt 124
Rechts houden 127

Met een vreemdeling op een photo staan 134
De voornaamste gebeurtenissen uit 's menschen leven 377

2. — *Voorteekens van geluk of ongeluk.*

De gebroken spiegel 121
De superstitie bij de loterij 122
Voorspelling der toekomst in het werk van Teniers 236
Gedroogde visch zinnebeeld van huiselijk geluk 221
Het omgestooten zoutvat 266
Het doopen van een schip 484

3. — *Bijgeloof aangaande dieren, planten en delfstoffen.*

Het cijfer 4 talisman tegen pest 393
Het Lievenheersbeestje 124-268-485
De Meikever 138
Steen met drie punten 145
Het voorzeggen door muizen 145
Slecht befaamde planten 286
Rood als een pitang 276
Sterrenwichelarij 387
De notelaar 398
De Violen van Stradivarius 485
Bijgeloof aangaande planten bij de Anios 150

II — *Folklore en Liefde.*

Une Cour d'Amour 154

III. — *Folklore en Droom.*

IV. — *Volkszeden en Volksgebruiken.*

1. — *Gebruiken betreffende de geboorte, het huwelijk, den dood.*

Uitdeeling van brood bij zielenmissen 9
Het huwelijk en de begrafenis van een schutter te Vilvoorde 63
Gebruiken bij het overlijden van een lid der Rederijkerskamer te Vilvoorde 90
Huwelijksgebruiken 125
Het kussen der overledenen 125
De voorkeur bij het kiezen van voornamen 147
Gebruiken bij begrafenissen in Z. O. van Frankrijk 292
Van de wieg tot het graf 390
Het uitdeelen van noten te Brussel 493
Bruiloftslied 146

2. — *Volksfeesten, kermissen, fooren, jaarmarkten, stoeten en volksspelen.*

Het wip- en gaaischieten bij kermissen 11
De ajoupsasa te Vilvoorde 73-78

Het ganswerpen 93
De reuzen te Vilvoorde 99
De Hupsasa der Goudbloem 100
Moederkensdag 125
Klompen en Stelten 125
De gilden van Rijkevorsel 141
Landjuweel te Herentals 156
Kermissen 223
Planten van den Meiboom te Brussel 223
Volksspelen 225
De Caudia te Bois d'Haine 287
Het feest der Potlepels te Komen 270
Erasme en het Palio 270
De nacht der vuren in Bretagne 273
Het marionettenspel in België 498
De Rederijkerskamer St-Apolonia te Turnhout 500
De vier gilden van Vilvoorde 63
De maandscheute te Vilvoorde 91
De Sint-Sebastiaansgilde te Neerwaver 276

3. — *Kleeding en sieraad.*

Het zwaard van Keizer Karel 11
Kleedij van het Gild te Vilvoorde 63
De Volkskleederdracht in de Antwerpsche Kempen 140
Kleederdracht, dansen en volksliederen in alle landen 147
Kleederdracht in Ricarno en Locarno 147
Kleederdracht in West-Vlaanderen 155
Kleederdracht en gebruiken in Zwitserland 294
Zeeuwsch volk in zeeuwse dracht 503
Geschiedkundige kleederdracht 517

4. — *Versiering van straten en huizen op feestdagen.*

Oostpruisische tapijten 390
Het schilderen van haarden 482

5. — *Bijzondere gebruiken in elken stiel (patronale feesten, enz.).*

Het gasthof « De Spiegel » te Brussel 8
Ossen achter den wagen spannen 11
Drankhuizen door Brouwers gekocht 12
De Herberg « In de 7 Sneetjes » 12
Eigenaardig opschrift van herberg 15
De graanhandelaar 125
Het traditioneel feest der Mariniers van Moissac 126
De H. Niklaas, patroon der schippers 140
De H. Aubertus, patroon der bakkers 140
De oudste pijpenfabricage 146
De Joego-Slavische ceramiek 149
Uithangborden van herbergen 222

Patronen der landbouwers en beschermers van het vee in het land van Forez 292
Landbouwgebruiken in de provincie Antwerpen 283
Evolutie en decadentie in het vervaardigen van glasramen 285
Het lied van den vroolijken koperslager 274
De evolutie der bouwkunde te Luik 377
Foorimpressies 472
De Bedevaart van de Kantwerksters te Brussel 493

6. — *Juridische folklore (Bestuurlijke en rechterlijke gebruiken, enz.).*

Vrijplaatsen binnen Brussel 10
Het pand bij de Schuttersgilden te Vilvoorde 64
Statuut der Voetbooggilde te Vilvoorde 64
Het aannemen van een lid in de Rederijkerskamer te Vilvoorde 92
Den adel in Frankrijk 142
Een proces van kindermoord in 1826 145
Een onwettige verhuring verbroken 141
Het « Vrijthof » te Dormaal 178
De vrije jaarmarkt te Rummen 176
Rechtgebruik van een terechtwijziging van den Burgerlijken Stand 285
Onze wetgeving betreffende de opdelving van bedolven zaken 290
De juweelendiefstal in het Paleis te Brussel 239
De onteerende tocht op een ezel 271
De straf van de Mand 485

7. — *Handelsgebruiken : gewichten, maten, overeenkomsten aangaande koop en verkoop, enz.*

Drankhuizen door Brouwers gekocht 12
De Molens in het Baskenland 145
De hoevenbouw in het oude graafschap Vlaanderen 306

8. — *Tafelgebruiken, voedsel, eigenaardige spijzen en eetgerief.*

Gebruiken bij 't feest der Gilde 93
Het bereiden der Champagnewijnen 145
Overvloedige maaltijden 221-223
Ritueele maaltijden 293

V. — *Het Kind in de Folklore.*

1. — *Spelen, liederen, rondedansen, gebeden, raadsels, kinderfeestjes, schoolgebruiken.*

Limburgsche kinderliederen 146
Dramatische kinderspelen 146
Het toonen aan de kinderen van een beeld in de vlammen van den haard 291

Kinderspelen begeleid door liedjes en rijmpkens 249
Kinderspelen in de eerste helft van de 17e eeuw 405
Om kinderen te genezen 163

VI. — *Folklore en Almanak.*

Paaschfeesten 128
Vastenavondlied 146
Jaargetijden en wettelijke feestdagen in Finland 148
Drie Koningenfeest 225
Witten Donderdag te Brussel 493

C. — Volksliteratuur.

I. — *Vertelsels.*

Op den Overslag 108
Wellerismen 129
Vilain Moineau 266

II. — *Sagen en Legenden.*

Het meisje op het kanon 12
De sage van Keizer Karel 15
Vertelsels, Sagen en Sproken 140
De legende van het Venne te Zoutleeuw 195
Een legende van den Dorenberg te Aarschot 293
De gouden legende van het Kempisch woud 284
In navolging van Isabella 276
Hagelandsche Tooversprookjes 382
Als in een Sprookje 470
Het bouwen van hooge gebouwen op ossenvellen 488
De zilveren beelden van Modave 494

III. — *Anecdoten.*

Uit een 18e eeuws Hollands reisverhaal 5
Het vieren van eeuwfeesten in Sint-Jacobsgild te Vilvoorde 72
Ontvangst der Rederijkers van Vilvoorde door Koning Leopold II 107

IV. — *Spreekwoorden en zegswijzen (hun oorsprong, vertelsels die er mede in verband staan).*

Wellerismen 129
Volksbenamingen in muntkunde 289
Volkswijsheid 455

D. — Volkswetenschap en Volkskunst.

1. — *Volkstaal (idiotismen, dieventaal, grafschriften, spotzegels en spotnamen, bijnamen, volkshumor, volksetymologie).*

Etymologie van het toevluchtsoord van Hastedon 139
Een niet alledaagsch grafschrift 141

Uit het taaleigen van Maaseik 141
De Kasseistampers van Aarschot 155
Waterratten, Rattenvangers, Waterheeren, bijnamen der Zoutleeuwenaars 195
Loost, bijnaam der Sint-Truidenaars 195
De neven van de Bokkenrijders, de Weerwolven, de Vuurmans, spotnamen van de inwoners van Dormaal 179
Spotrijmptje op Halle-Booienhoven 179
Etymologie van Zoutleeuw 181
De Barrevoetsloopers van Heelen-Bosch 176
De Vlaamsche dialecten 286
Dialecten Belgo-Romans 286
Schimprijmptje op Jan Spelleken 277
Etymologie van Vilvoorde 252
Vilain Moineau 206
Nederlandsche Volkskunde op stad, dorp, land en volk 379
De grafsteenen te Mechelen 501

II. — *Geschiedenis en aardrijkskunde (historische personen, wapens, plaatsnamen, enz.).*

Instorting van den toren van St-Niklaaskerk te Brussel 8
Manneken-Pis te Brussel 13
De Hertog van Brabant met de wieg te Grimbergen 13
Het Cæsarskasteel te Leuven 14
Kort bericht over de St-Pieterskerk te Ukkel 17
De Vier Gilden van Vilvoorde 57
Louvy 129
De Brand van 1731 in 't Paleis te Brussel 130
De Baronnie van Noirmont 130
Lijst der instellingen in Brabant opgeteekend door den Wapenmeester van Brabant 131
De graven van Avernas 132
De groote daden der Beydaels 132
Oud-Brussel 133
Topographische studie 133
Mooie beelden te Pellenberg, Kortenberg en Leuven 137
Brussel vóór 50 jaar 137
Geschiedenis der straten van Tienen 138
De pachthoeven der Abdij van Vorst 138
De Frankische Kolonisatie van Brabant 138
Het Charterboek van Gaasbeek 138
De « Bastiens » onderwijzers te Boussu 139
Geschiedenis van Cerfontaine 140
De Prins-Bisschoppen van Luik 140
De slag van Sprimont 140
Levenschets van Corbeels 141
De Kasteelen van het Baskenland 145
Geschiedenis van Rijkevorsel 141
Mechelen onder de Leenroerigheid 141-290

De huizen der ambachten en neringen te Mechelen 141
Geschiedenis van Aarschot 155
Tentoonstelling te Hoogstraten 156
Tentoonstelling te Mechelen 156
Tentoonstelling te Zinnik 157
Tentoonstelling Frans Hals te Haarlem 157
Archeologische en Folkloristische Kring te Nijvel 156
Het Museum te Ronse 156
Plaatsnamen te Zoutleeuw 190
Zegel van Dormaal 178
Zegel van Zoutleeuw 1355 181
Zoutleeuw 161
Zwijndrecht's verleden 290
Een Leuvensche remonstrans uit de XVe eeuw thans te Dongen (Nederland). 296
Kerkelijke geschiedenis van Deinze 286
Geschied- en oudheidkundige kring van Hal 286
Geschiedenis van Opwijk 287
Over Pepijn van Landen 289
Schimprijmpje op Jan Spelleken 277
In navolging van Isabella 276
Margaretha van Oostenrijk 278
Wapenschilden 279
Schetsen en Herinneringen 281
Oud België 282
Geschiedenis van Esschen Campenhout 284
De letterkundige kaarten van Vlaanderen 284
Het zesde Historisch Congres 284
De Archieven van Diest 284
Oudheidkundige ontdekkingen in Sint-Sulpitiuskerk te Diest 285-309
Over den Adel en Wapenkundig eigenaardigheid 285
Constant Polari, de juweelendiefstal in het Paleis te Brussel 239
Comité d'Etudes de Wavre 307
Een Instituut voor geschiedenis en oudheidkunde in Henegouwen 307
De Put van Philippeville 309
De Kerk van Haren 309
Herdenking Alphonse Bayot 309
Johan de Maegt 313
Guillebert de Mets 341
Charter van 1509 en 1632 368
Geschiedkundige lezingen 376
Doornik onder de Brabantsche revolutie 378
Het Koorgestoelte van Vilvoorde 381
Anderlecht door de tijden heen 382
De eerste trein te Tienen 386

Het Museum te Diest 402
Het Begijnhof te Hasselt 403
Een landverraad in de XVI[e] eeuw 422
De Kasteelheeren van Ath 489
De familie Pypenpoy van Brussel 490
Sint-Annagasthuis te Brussel 491
De Isabellastraat 492
De Martinisten Lutherianen te Brussel 492
Het Oud Koornhuis te Brussel 492
De Tumuli te Tienen 500-512
Het Koorgestoelte van Diest 500
Geschiedenis van de Kerk van Rothem 501
Bartholomeus de Lanio, kloosterstichter 141
Geschiedenis van 't land van Landen 141
Het Sterckshof te Deurne-bij-Antwerpen 511
De Begijnhoven 512
Het Kasteel te Lavaux-Ste-Anne 513

III. — *Volksgeneeskunde (straatremedies, wonderdokters, enz.)*

De plaag van pestilentie te Herenthals 141
De behandeling van den perel op het oog 100
De kwakzalver in het werk van Teniers 236
Genezing van de koorts aan de drie eiken te Dormaal 177
Om kinderen te genezen 163
Formulieren met genezende kracht 291
Het genezen der koorts in het « Poeltje » te Brussel 481
Het jicht in Byzantium 500
Water tegen kinkhoest in Sint-Pietersgasthuis te Brussel 493

IV. — *Volksastronomie (invloed van de mieren, enz.). Volksmeteorologie (weerspreuken en weerrijmpjes, enz.*

De aardbeving 495
Volksastrologie 387

V. — *Volkskunst (liederen, balladen, dansen, volkstooneel, lokale bouwkunst, volksprinten, enz.).*

Het liedje van den Ajoupsasa te Vilvoorde 75
De Rederijkerskamer de « Goudbloem » te Vilvoorde 89-92
De bedrijvigheid van de « Goudbloem » op de Landjuweelen 95
Tooneelstukken te Vilvoorde 105
De Folklorist en de muziek 140
De Folklore van de Vlaamsche kunst 140
Liederen aan de Champagne wijnen 145
Vastenavondlied 146
De Volkskunde in het dorpsleven 146
Zwitsersche Volksliederen 148
De vergaringen in zwaluwstaart der balken 148
Tentoonstelling van Volksdansen te New-York 158
Muziek van Folkloristische dansen 292

Volksdansen in locale kleederdracht 296
Het Duitsche Volkslied 297
Luit en Gitaarspelers in België 279
Het lied van den vroolijken Koperslager 274
Limburgsche liederen 379
Liederen in de omgeving van Hoei 500
Engelsche Volksliederen 505
De vrouwendansen in Joego-Slavische dansen 505

Systematische Inhoudstafels.

Afleveringen 97-102.

Nrs 97-98. September-November 1937.

Uit een 18e eeuws Hollands reisverhaal. — *Dr Robert Foncke* 5
Kort bericht over de Sint-Pieterskerk te Ukkel. — *H. Crokaert* 17
De vier Gilden van Vilvoorde. — *J. Nauwelaers* 57
Op den Overslag. — *Peeter J. Lefever* 108
Over de studie der plaatselijke geschiedenis en Folklore.— *Baron Holvoet* 110
Ditjes en Datjes 119
Boekennieuws 136
De Folkloristische Beweging 150
Onze Uitstappen 159

Nrs 99-100. Januari-Maart 1938.

Zoutleeuw, Legende en Folklore. — *Louis Stroobant* 161
De Folklore in het werk van Teniers de Jongere. — *P. Minnaert* 220
Constant Polari. — *J. M. Fuchs* 239
Vilvoorde. — *Em. J. E. Kockaert* 252
Ditjes en Datjes 266
Boekennieuws 280
De Folkloristische Beweging 298
Onze uitstappen 312
Nécrologie 313

Nr 101. Mei 1938.

De Wegkapelletjes in België. — *G. Celis* 317
Guillebert de Mets. — *A. De Clercq* 341
De Bloemtapijten der Sacrementsprocessie te Asselt a/d. Maas. — *D. J. Van der Ven* 356

Archivalia. — *Alphonse de Marneffe* 368
Boekennieuws 376
De Folkloristische Beweging 397
Onze uitstappen 404

Nr 102. Juli 1938.

Guilielmi van der Borcht : « Brvsselschen Blom-hof van Cvpido ». — Dr *Robert Foncke* 405
Een landverraad in de XVIe eeuw. — *J. Nauwelaers* 422
Volkswijsheid. — *Paul Hermant* 455
Als in een Sprookje. — *Peeter J. Lefever* 470
Foorimpressies. — *W. H. Ten Hoet Parson* 472
Ditjes en Datjes 480
Boekennieuws 497
De Folkloristische Beweging 511
Nécrologie 518
Tabels 519
Inhoudstafel der platen 521
Inhoudstafel der Schrijvers 522
Lijst der vermelde Brabantsche gemeenten 525
Ontledende inhoudstafel 527
Systematische inhoudstafel 538